This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

GIFT OF
Charles Cortes

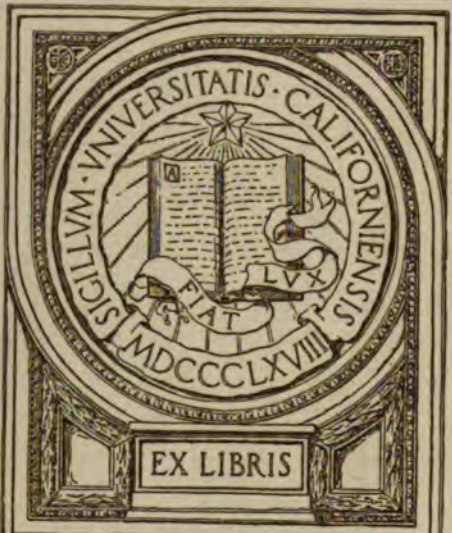

SKRIFTER UTGIVNA AV
SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND
CLIX

UNIV. OF
CALIFORNIA

STATSMÄN OCH DIGNITÄRER

AV

CARL v. BONSDORFF

HELSINGFORS 1921

UNIV. OF
CALIFORNIA

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CLIX

STATSMÄN OCH DIGNITÄRER

STÄTSMÄN OCH DIGNITÄRER

INTERIÖRER UR ÄMBETSMANNAVÄRLDEN I FINLAND
VID RYSKA TIDENS BÖRJAN

AV

CARL v. BONSDORFF

HELSINGFORS 1921

DK458
B55

GIFT OF
Charles Cortes

HELSINGFORS
TIDNINGS- OCH TRYCKERI-AKTIEBOLAGETS TRYCKERI
1921

FÖRORD.

Den 19 augusti 1814 slöt på sitt sommarställe i Tsarskoe Selo, inte långt från Petersburg, ordföranden i Kommittén för finska ärenden och kanslern för Åbo akademi, generalen av infanteriet greve Gustav Mauritz Armfelt sin mångskiftande, mellan upphöjelser och fall, mellan sjudande arbetsnit och påtvingad dådlöshet växlande levnadsbana. Endast trenne år hade han stått i finländsk statstjänst och av dessa år hade det sista till följd av kejsarens personliga deltagande i befrielsekriget mot fransoserne, Europas förtryckare, präglats av en stagnation i den högsta förvaltningen, som hindrat honom att utveckla den arbetsintensitet och den nydaningsverksamhet, han trängtade efter. Men om tjänstetiden varit kort och om av de planer, som utstakats till tryggandet av fäderneslandets framtid under det främmande väldet, endast en del hunnit fullbordas, så hade i stället, medan statsmaskineriet fungerade normalt, den avlidne statsmannens ingripande i allmänna ärenden — affärerna, såsom det hette — utmärkts av sådan kraft och hans rastlöst jäktande ande till den grad tryckt sin prägel på förvaltningen, att en ämbetsman, som precis inte hörde till hans vänner, kallade de förflutna åren för den Armfeltska perioden. Och till den grad hade Armfelt, dels genom de regeringsåtgärder, vid vilka han medverkat, dels genom det skydd han genom sitt personliga inflytande kunde uppställa mot fienderne i kejsardömet, förvärvat sig anspråk på sina landsmäns tacksamhet, att hans främste medhjälpare i arbetet, statssekreteraren friherre R. H. Rehbinder, kunde nedskriva det vackra eftermälet, att det skulle töva länge, innan Finland komme att framföda en annan Armfelt för ledningen av sina affärer.

Men det måste också erkännas, att den Armfeltska perioden i mycket var en tid av oro och bråk, av spänning och split i sin-

911858

nena. Det låg i Armfelts väsen en blandning av patriotisk verksamhetslust och fordringsfull självrådighet, av personlig tjusningsförmåga och otålmodigt pådrivande kraft, av pliktuppfyllelse och fördomsfri obetänksamhet — det var hans mycket omtalade lättsinne, »légèreté» — som gjorde, att arbetet ofta präglades av en orolig fart, av en för de byråkratiska metoderna besvärande brådska och nervositet. Armfelts på framtiden inriktade politik mötte misstro och motsträvighet bland dem, vilkas hjälp han påräknat och vilka, såsom han yttrade, inte kunde höja blickarne utöver stadsportarna. Hans politiska nationalism rönte ogillande dels bland dem som kvarlevde i den förgångna svensktidens traditioner, dels bland dem som förordade en närmare anslutning till det nya »moderlandet». Hans raska och oförsiktiga manér — hans »raka marsch» — stötte den byråkratiska formalismens anhängare och den diplomatiska klokskapens lätt uppskrämda förkunnare, liksom den reste mot honom det viborgska guvernementets ryska godsägare och kejsardömets höga funktionärer. En smygande opposition utbildade sig, som mest höll sig i det fördolda, men som på en del håll närmade sig självskt fronderi och sökte anknytningar med »de nya medborgarne». Det artade sig inom ämbetsvärlden, och delvis utanför densamma, till ett slags partibildning, till tvenne »ligor» eller »faktioner», som buro på misstro och avund till varandra och som hoppades att genom den av alla dyrkade monarkens inskridande vinna rättvisa och seger över motståndarnes »kabaler» och »infamier». Inför allmänheten framstod dualismen närmast som en schism mellan Armfelt och dennes gamle gode vän och olycksbroder Joh. Fredr. Aminoff, vilkas nära förbindelse, efter bådas inträde i finländsk statstjänst, snart nog förbyttes i köld och missämja. Kring desse »högmögende» grupperade sig medlemmar av den högre ämbetsvärlden med mer eller mindre framträdande anslutning till den ene eller den andre.

Genom Armfelts bortgång och Aminoffs reträtt från det offentliga livet år 1814 upphörde de väsentligaste anledningarna till de personliga slitningarna och man kunde, såsom bådas gemensamme vän J. A. Ehrenström yttrade, hoppas på »en hugnelig tid av sam-

dräkt och enighet emellan landets styrelsegrenar». Men förhoppningen uppfylldes inte genast. Ännu flera år framåt pågingo, till följd av fortsatt opposition på det ena hållet och känslighet för kritik på det andra, dyningarna efter den stora schismen, tills genom kejsarens nådesyttringar personliga begärelser tillfredsställdes och hänsynen till fäderneslandets allmänna intressen förmådde de forna »ligornas» män att räcka varandra handen till fred och åtminstone yttre försoning. Inom det offentliga livet framträdde dessa kontroverser och slitningar inte uppenbart, varför de knappt lämnade några fullt tydliga spår i offentliga handlingar, men de fortgingo som en underström i byråkratiens tanke- och känslovärld, och när de slutligen kunde anses utjämnade, hade de avlagrat i den enskilda korrespondensen, som utgör en synnerligen viktig källa för utforskningen av denna tid, en bottensats av bitterhet och avund, av klander och satir, som ju inte kan undgå att påverka uppfattningen av våra statsmän och dignitärer från den ryska tidens början.

För den historiske granskaren, som på ett århundrades avstånd iakttager spänningen mellan »faktionerna» och de enskilda personerna, är det förvisso ingenl ätt sak att med tillbörlig objektivitet analysera tänkesätten och känslostämningarna eller att med den diskretion ämnet kräver skifta sol och skugga mellan de tvistande. Av orsaker, som torde framgå av det följande, har uppgiften, som hittills endast helt ytligt blivit behandlad, varit ett hett järn att vidröra, och det har hänt mig — såsom det väl skulle hänt mången annan — att jag ofta känt mig hågad att låta järnet falla. Att jag det oaktat fullföljt min plan, har berott på det intresse en närmare utredning av ämnet, som ju förr eller senare måste tränga sig på historieforskningen, erbjuder för kännedomen och bedömandet av de personer, åt vilka vården av Finlands allmänna ärenden under de första årtiondena efter 1808—1809 års politiska omvälvning var anförtrodd. Som därtill kommer, att de höga ämbetsmän, kring vilka skildringen kretsar, ofta vädjade till eftervärldens opartiska domslut, en och annan till och med samlade och bevarade aktstycken till sin justifikation, har jag ansett mig kunna framställa de resultat, till vilka jag i detta avseende under mina

studier kommit och vilka nära ansluta sig till mina föregående arbeten på denna tids område.

Framställningen av den stora schismen och dess efterdyningar har fullföljts intill de nya konstellationer, som inträdde vid ingången av den ryska tidens andra årtionde — konstellationer, som, även de, inneslöto sina oroselement — och avslutas med generalguvernörsskiftet år 1824, då, såsom Rehbinder riktigt förespådde, en ny epok, den tredje efter erövringen, tog sin början. Vid sidan av de personliga förhållanden, som bestodo inom ämbetsmannavärlden, framskymta i arbetet en del politiska spörsmål och administrativa reformfrågor såsom bakgrund för skildringen och såsom ämne för diskussionen, men om de också ställvis något utförligare behandlats, har någon egentlig utredning av desamma icke åsyftats.

Huru mitt försök att lösa den föreliggande uppgiften utfallit, tillkommer det inte mig att diskutera. Om framställningen blivit vad man kunde kalla i hög grad personlig, såtillvida som den närmast hänför sig till tänkesätt och känslostämningar, så har detta berott dels på ämnets begränsning dels på det använda källmaterialets beskaffendet. Men om undersökningen i huvudsak inriktats på personer och personliga förhållanden, har det skett utan annan avsikt än att bidraga till belysningen av vår högre ämbetsmannavärld under den tid, vartill skildringen hänför sig, och att vid framställningen av de behandlade personerna och deras ömsesidiga förhållanden skipa enom och varjom rättvisa. I sådant syfte har jag, såvitt möjligt varit, hört och citerat alla parter, kärande och svarande, vänner och motståndare till de personer, kring vilka undersökningen och skildringen av naturliga skäl mest kommer att kretsa. Ofta har jag funnit det mest opportunt att med tillbakahållande av egna reflexioner — även där frestelserna varit nog starka — låta de personer, som framträda på scenen, själva framföra sina påståenden och gensagor, anmärkningar och apologier. Och likaså har jag, med hänsyn till de berörda förhållandenas delvis mycket känsliga art, ansett det riktigast att hellre framlägga resultaten av analysen något utförligare än att nöjas med föga upplysande antydningar eller med summariska, ytligt undvikande visdomsord. Citaten ur den på tidens modespråk avfattade korrespondens,

som fördes mellan Steinheil, Armfelt, Rehbinder, Walleen, Ehrenström o. a., har jag ofta meddelat på brevets språk, där detta av olika orsaker synts mig tjänligast eller där en återöversättning förefallit onödig. — Data för breven äro angivna efter nya stilen, då inte motsatsen uppgives — dock med reservation för möjliga förväxlingar, där en utredning av stilen varit vansklig eller för sammanhanget likgiltig.

Av det vid undersökningen använda tillgängliga källmaterialet befinner sig en del (Wiurila och Rauhalinna saml. samt R. de la Chapelles och N. G. af Schulténs memoarer) i enskild ägo. I *Universitetsbiblioteket i Helsingfors* förvaras den Tengströmska brevsaml. och Ladaus konceptsaml., i *Finlands statsarkiv*: Rilax saml., Armfeltska (f. d. Åminne-), Stjernvallska, Stjernvall-Walleenska, Rehbinderska, Mannerheimska, Ehrenströmska (i avskr.), Kothenska, Jägerskjöldska, Palmfeltska, Winterska och Mellinska samlingarna m. m.

I.

ARMFELT OCH BYRÅKRATIEN.

Då Gustav Mauritz Armfelt på våren 1811 anlände till Åbo, förjagad ur sitt fädernesland — ty så betraktade han Sverige — genom en akt av godtycke av den i franska revolutionens och kejsar Napoleons resoluta metoder uppfostrade kronprinsen-regenten, hade Finlands inhemska styrelse, regeringskonseljen i Åbo, i halvtannat år stretat och strävat i sitt maktpåliggande värv. Tillsatt efter lantständernas fria val ur kretsen av en ämbetsmannageneration, som enligt R. H. Rehbinders vitsord led av brist på folk med högre politisk bildning och djupare världskännedom, hade den knappt hunnit höja sig över den välmenande medelmåttans och den aktningsvärda strävsamhetens nivå. Visserligen var det ett överdrivet och obetänksamt tal, när Armfelt våren 1810, vid passerandet av Åbo på färd till Ryssland, berättade, att konseljen var »onaturligen detesterad» och bestod av »la lie de la nation finnoise». [1]) Men i huvudsak torde yttrandet återgivit stämningen bland de kritiske i landet och särskilt bland dem som vuxit upp i den föregående svensktidens aristokratisk-byråkratiska åskådningssätt. Så anmärkte i sina under en senare tid nedskrivna levnadsminnen friherre C. Mannerheim, själv medlem av konseljen, att det varit betänkligt att i landets högsta styrelse, som regerade i monarkens höga namn, insätta personer i en landskamrerares ställning — E. Tulindberg och H. C. Nordensvan — samt en bankrutterad köpman — P. J. Bladh, som dock avsade sig hedern. Och för visso hade han skäl till bekymmer, då han jämförde sina borgerliga kolleger

[1]) Armfelt till sin fru $^{27}/_{8}$ 1810. Armfeltska saml.

med den lysande raden av Svea rikes högvälborna och självmedvetna, om ock till begåvning och insikter ofta nog ganska anspråkslösa rådsherrar. Även ledamoten av Kommittén för finska ärenden Carl Johan Walleen, som i motsats till Mannerheim utgått ur en borgerlig familj — fadern hade dock avancerat till vicepresident i Åbo hovrätt — fann det mindre lämpligt att representanterne för högsta makten tagits bland män, som ännu saknade den auktoritet allmänheten förutsatte hos sina främsta styresmän. Och en tredje samtida, fru Agatha Eleonora Falck, vars make år 1816 inträdde i justitiedepartementet och senare blev en av styrelsens ledande män, antecknade, med ett visst naivt översitteri, i sina levnadsminnen, att »från djupa Tavastland och Österbotten drogos ned gamla beskedliga ämbetsmän, sådana som kunde lätt styras av spelorrarne, och dessa voro avdankade svenska majorer och överstar, som under svenska tiden skickades hit på deportation». Fru Agatha nämnde inga namn, men sannolikt framstod för hennes minne bland spelorrarne särskilt den för sitt deltagande i Anjalaförbundet avskedade, genom 1808—1809 års omvälvning till makten upphöjde svenske majoren Carl Mannerheim. Professor Israel Hwasser, som år 1817 fästes vid Åbo akademi, anmärkte i en tvenne årtionden senare utgiven skrift, hurusom den nya politiska ställningen bl. a. hade det med sig, att upphöjda platser med stora löneinkomster inrättades och utdelades åt män, av vilka de flesta troligen aldrig drömt om en sådan härlighet.[1])

Även senare tiders historieforskare ha ställt sig mer eller mindre reserverade gentöver den första uppsättningen av den unga finländska statens styresmän. Medan R. Castrén ännu avhåller sig från en närmare karakteristik, uttalar G. Frosterus som sin oförbehållsamma mening, att den högre ämbetsvärlden väsentligen bestod av tjänstemän, som voro föga bekanta med

[1]) *R. Castrén*, Skildringar ur Finlands nyare historia s. 194—195; *K. V. Rauhala*, Suomen keskushallinnon järjestämisestä 1808—1817, I: 357—360, Agatha Eleonora Falcks Lefnadsminnen (Sv. litt. sällsk. Förhandl. o. Uppsatser 14, s. 96—97), *I. Hwasser*, Om allianstractaten 1812 s. 23—24.

annat än det som hänförde sig till deras speciella gebit och överhuvud voro obevandrade i handläggning av statsärenden. »Ställda inför nödvändigheten att under tingens förändrade ordning utfinna nya åtgärder till befrämjande av landets bästa eller tillämpa de redan beslutna ävensom att under oförutsedda förvecklingar inslå den riktiga utvägen, finna det rätta handlingssättet — förklarar nämnde författare — stodo de icke sällan i villrådighet eller hängåvo sig åt en formalism, vilken i betydande mån fördröjde ärendenas gång.» Och en yngre historiker, K. V. Rauhala, som egnat konseljens verksamhet ett ingående studium, har likaledes som sitt votum om den första uppsättningen av regeringsmedlemmar uttalat, att den i mycket saknade nödiga förutsättningar att fylla de krav, som ämbetet och tidsförhållandena ställde därpå.[1])

Annorlunda kunde det, under de förhållanden, som rådde efter skilsmässan från Sverige, knappt vara. Med rätta anmärkte R. H. Rehbinder ett antal år senare, att om stora brister häftade vid den lokala styrelsen, måste man besinna, att Finland, betraktat som en särskild stat, ännu var i sin barndom och att sedan man i sekler endast varit van att lyda, det måste råda brist på män, vilka ägde erfarenhet i konsten att styra. Man skapade inte skickliga ämbetsmän lika snart som man förändrade ett lands politiska läge; endast tiden var mäktig att åstadkomma sådana omskapelser.[2]) Rehbinders gode vän och flerårige tjänstekamrat, den redan nämnde C. J. Walleen, vars satiriska penna stundom riktades mot »den lokala styrelsen», framhöll ännu i början av 1820-talet som ett försonande drag hos denna, att den omöjligt kunde fylla de många olikartade funktioner, som under den svenska tiden varit fördelade på åtta kollegier.[3])

---

[1]) *G. Frosterus*, En vändpunkt uti Alexander I:s regering (Sv. litt. sällsk. Förhandl. o. Uppsatser 11: 73), *Rauhala* a. a. I: 360—362. I sitt arbete Suomen senaatti 1809—1909, del I: 82—83 uttalar sig Rauhala något mildare om konseljen.

[2]) Rehbinder till J. Fr. Aminoff $^{8}/_{10}$ 1818. Ril. s.

[3]) Walleen till Rehbinder $^{6}/_{9}$ 1821. Rehb. s.

Kanske vältaligare än andra tog frih. Carl Mannerheim, vars kritik mot konseljens sammansättning vi nyss anfört, på äldre dagar sina ämbetsbröder i försvar. I sina levnadsminnen yttrar han, efter att ha framhållit den förvirring i förvaltningen och särskilt inom uppbörds- och räkenskapsverket, som inträtt under krigstillståndet: »Allt var nytt, allt skulle ånyo organiseras i förändrat skick, och detta chaos skulle utredas av ovana ledamöter och till största delen okunnig betjäning. Flere misstag i början voro naturlige, men kanske bör fäderneslandet hålla den första uppsättningen av regeringsconseillen räkning och erkänsla för den möda och arbete samt goda vilja, som densamma använt för att någorlunda bringa ärenderne i ordning. Eftervärlden skall kanske mildare bedöma styrelsens åtgärder än samtiden det gjort, och lättare blir alltid att klandra än att förbättra. Regeringsconseillen och sedan senaten har alltid varit ett föremål för landsmäns avund, som, ovane att styras av egne medborgare, anse sig berättigade att klandra egne likars åtgärder, det de förut icke vågat göra med regenterne. Att göra alla i lag torde ej vara någon människas lott, och stundom kastar den om motiverne okunnige skulden på lokale styrelsen för vidtagne mesurer, vartill densamma icke bidragit, men ofta på befallning från högre ort måst verkställa. För väld och egne avsikter torde dock lokale styrelsens medlemmar av den vältänkande medborgaren icke med skäl kunna anklagas, och åtminstone äro desamma uti egne samveten därför fredade.»[1])

Huru man än bedömer regeringskonseljen i dess första uppsättning, det erkännandet måste emellertid rättvisligen tilldelas dess ledamöter, att desamma oegennyttigt strävade att efter förmågan fullgöra sina vanskliga och förut oprövade uppgifter. Betänksamt och försiktigt, följande traditionerna från den svenska tiden, med blickarna fästa vid den närvarande stundens krav och utan att bekymras av initiativ, som syftade på framtidens gestaltning, sökte konseljen att treva sig fram ge-

[1]) Egenh. anteckningar i Mannerh. s. Jfr. J. R. *Danielson-Kalmari*, Aleksanteri I:n aika, I: 49—50.

nom svårigheterna och att fastställa normer och former för sin verksamhet. Den besjälades av samma konservativa anda, som behärskat ständerna på »riksdagen» i Borgå — av strävandet att bevara samhällsskicket i dess gamla form och att åt den kommande tiden överlåta eventuella omstöpningar av förvaltning och lagskipning.

Ur detta traditionella byråkratiska lugn, denna sävliga marsch på nya oförsökta vägar, upprycktes regeringskonseljen genom Armfelts inträde i finländsk statsjänst. Huruvida den nykomne, då han i april 1811 återvände till sin fosterbygd, som nu blev hans andra fädernesland, från början berett sig på ett aktivt deltagande i det offentliga livet — »affärerna», såsom det hette — är vanskligt att avgöra. Vissa tecken tyda måhända därpå, och säkert är, att hans verksamhetslystna, rörliga temperament svårligen kunnat fördraga en längre tids vila i lantlivets enformighet, vid plogen och i lugnet. Själv försäkrade Armfelt efter framkomsten till Åminne, sitt fädernegods, att han ville förbliva där stilla, såsom sin egen herre, njutande av vilan och glömskan — det bästa, som det fördärvade tidevarvet kunde erbjuda. Men sedan han några veckor därpå, halvt oförväntat, kallats till Petersburg för att inför sin nye monark uttala sig om de finländska ärendena, vilkas handläggning och föredragning kort därefter överlätos i hans vård, hängav han sig med sådan iver och entusiasm åt sitt nya fäderneslands »affärer», att hans liv från den tiden artade sig till en oavbruten arbetsdag, varunder, såsom han själv yttrade, hela hans själ och hans huvud voro »fulla med känslor och idéer, som alla rapportera sig på Finlands väl».[1])

Det kan utan överdrift och utan orättvisa sägas, att Armfelt, då han samtyckte till att bliva vad han själv kallade för »den första person av det landet»[2]), var i vissa avseenden mycket bristfälligt utrustad för sitt maktpåliggande värv. Hans

[1]) Armfelt till sin fru $^{7}/_{4}$, $^{16-21}/_{4}$ 1811; till G. Fr. Stjernvall $^{25}/_{11}$ 1812 (Armf. saml.); *Tegnér*, G. M. Armfelt III: 292.

[2]) Armfelt till sin fru $^{20}/_{5}$ 1811.

långvariga vistelse i utlandet efter Gustav III:s död, liksom ock hans föregående offentliga verksamhet, hade haft till följd, att hans insikter inom den civila förvaltningen och lagstiftningen voro högst ofullkomliga och att han saknade den kännedom om personer och förhållanden i Finland, som måste förutsättas hos en ämbetsman i hans ansvarsfulla ställning. Men han hade i livets hårda skola, under en skiftande och tidtals äventyrlig levnadsbana, samlat sig en fond av allmänt vetande och nyttiga erfarenheter, av idéer och åskådningar, som i förening med en stor naturlig begåvning, en rörlig intelligens och en snabbt — ofta alltför snabbt — opererande omdömesförmåga underlättade ett inträngande i nya frågor och i mycket ersatte vad som brast i kunskapernas detaljer. Under sina växlande öden hade han haft rikliga tillfällen att utbilda sin människokännedom — varav han ock stundom berömde sig — och att anställa jämförelser mellan olika länders förhållanden. Under beröringarna med människor av olika slag — med regenter och furstliga familjer, med statsmän och hovmän, med vetenskapsmän och politiska skriftställare — hade han vunnit en smidighet och habilitet i umgänget, som i förening med en medfödd tjusningförmåga underlättade förhandlingarna med dem han ville vinna, samt en förfarenhet i intrigens konst, som kom honom väl till pass i tävlan med de många fiender och avundsmän till sitt land han i den ryska huvudstaden stötte uppå. Av vikt var jämväl, att han under sin tidigare vistelse i Ryssland, såsom landsflykting i Kaluga, och under sina många sammanträffanden med herrar och damer ur den ryska aristokratien förvärvat sig en viss kännedom av ryska förhållanden och åskådningar, som helt naturligt lättade hans ämbetes uppgifter. Och vad som inte minst bidrog till att ersätta kunskapernas bristfällighet, var den redan nämnda åtrå att uträtta något gott för sitt nya fädernesland, som kännetecknade hans statsmannaverksamhet från början till slutet. Tid efter annan uttalade han med en frimodighet och en självsäkerhet, som inte får anses för självisk skryt, att han framför allt ville vara »en god finne» — finne i politisk bemärkelse. »Intet för mig och allt för mitt land — skrev han en gång

till sin vän, generalmajor J. Fr. Aminoff — är och har varit mitt symbolum, och med detta skall jag lyckas så länge jag håller i styret. Skulle jag se, att min förmåga ej svarade mot mitt tilltag, så vore jag den första, som lämnade det.»[1])

Även i fråga om envist fasthållande av engång föresatta mål kunde Armfelt säga, att han var »en riktig finne». Ofta försäkrade han, att vad han engång sagt och skrivit, det ändrades inte, och när han fattat en idé, så frångick han den aldrig. I ämnen av mindre betydelse kunde han giva efter för grundade skäl, och med lämplig behandling, »med silkestömmar», kunde han ledas vart som helst; men i principer stod han fast och för hot och »huttlande» var han omottaglig. »Du vet att jag alltid följer en idé, tills jag nått målet, och att vägar dirigeras därefter», skrev han en gång till sin redan nämnde vän J. Fr. Aminoff, över vars »inkonsekvenser», såsom vi i det följande skola finna, han ofta moquerade och harmade sig.[2]) Voro hindren, som mötte, för tillfället omöjliga att övervinna, kunde han draga sig tillbaka för en tid, men målet släppte han inte ur sikte och modet övergav honom aldrig. »Man får lov att taga dagen som den kommer», förklarade han för landshövding G. Fr. Stjernvall; »ty av alla motgångar är säkert den störst att fälla modet — — ty tiden, som råder på allt, skall även besegra fördomar, dumheter och små intriger.»[3]) »Rom byggdes icke på en dag», var en historisk sanning, varmed han tröstade sig och sina vänner. Fick man tro R. H. Rehbinder, som nog torde haft rätt, var han emellertid lätt böjd för att följa första impressionen, som stundom ingavs honom av dåliga rådgivare.[4])

I fråga om de praktiska och teoretiska förutsättningarna för ärendenas handläggning var Armfelt den förste att erkänna ofullkomligheterna i sin ämbetsmannabildning. »Varken kän-

---

[1]) Armfelt till Aminoff mars 1812, Rilax saml. Jfr min uppsats G. M. Armfelt och R. H. Rehbinder i Hist. Tidskr. f. Finland 1918 s.75—76.

[2]) Armfelt till Aminoff $^{19}/_{5}$, $^{12}/_{6}$, $^{22}/_{6}$ 1812 (Ril. s.), till svägerskan, friherrinnan Jeannette Armfelt på Wiurila $^{6}/_{6}$ 1812, $^{14}/_{2}$, $^{1}/_{5}$ 1813 (Wiurila saml.).

[3]) Armfelt till G. Fr. Stjernvall $^{16}/_{1}$ 1812. Armf. s.

[4]) *Castrén*, Skildringar s. 290.

ner jag Finland, affärerne här eller personer, och kan således hava ingen avis», erkände han öppet vid mottagandet av kallelsen till Petersburg. Och efter ankomsten till denna ort berättade han för sin svägerska, att han var överhopad av en mängd saker, som han inte borde taga befattning med, »ty — menade han — varken förstår jag en hel hop saker el. håller jag utav att göra på fusk». För att reda sig med allt — bekände han för prokuratorsadjointen R. H. Rehbinder — måste han bedja om hjälp av Gud och lagman C. J. Walleen, vid denna tid biträde för handläggningen av finländska ärenden hos M. Speransky. Även senare klagade han ofta över bristande kännedom av författningarna och särskilt över sin okunnighet i frågor av juridisk art. »Jag är så okunnig i våra författningar», förklarade han vid slutet av sin bana för landshövding Carl Stjernvall, »så att allt vad som stöter förnuft och billighet revolterar mig.»[1])

För att reda sig med svårigheterna sökte Armfelt att av personer, till vilkas erfarenhet och omdöme han satte sin lit, erhålla »notioner» om bestående förhållanden och uppslag till reformer, som tillfredsställde hans verksamhetslust, hans »böjelse för innovationer och förändringar», såsom R. H. Rehbinder kallade den.[2]) Så mottog han på hösten 1811 av C. Mannerheim ett vidlyftigt betänkande om »Finlands hushållning och allmänna styrelse», varpå han till god del byggde sin till kejsaren inlämnade märkliga »Aperçu de la situation actuelle en Finlande». Landshövding G. Fr. Stjernvall, överste A. Fr. Palmfelt, major F. C. Rosvall o. a. levererade till honom yttranden och projekt i militära ämnen; biskop J. Tengström, Åbo akademis prokansler, uttalade sina tankar om det akademiska undervisningsväsendet, som efter Mikael Speranskys avgång från kansleriatet våren 1812 ställdes under Armfelts inseende. Men framför allt räknade Armfelt på att av regeringskonseljen och

[1]) Armfelt till sin fru $^{4}/_{5}$ 1811 (Armf. s.), till frih. Jeannette Armfelt $^{30}/_{5}$ 1811 (Wiurila s.), till R. H. Rehbinder $^{17}/_{5}$ 1811 (Rauhalinna s.), till C. Stjernvall $^{20}/_{4}$ 1811 (Armf. s.).

[2]) *Castrén* s. 290.

densamma underordnade myndigheter erhålla nödiga utredningar om de ärenden, som skulle föredragas till slutligt avgörande, jämte upplysningar om landets behov och önskningsmål, dem han var likaså skyldig som villig att framföra till monarkens kännedom.

Tyvärr bereddes Armfelt i sistnämnda avseende en stor missräkning. I början av sin tjänstgöring i Petersburg klagade han över att de ärenden, som från konseljen översänts till Petersburg och lasstals flyttades från Speranskys kansli till Finska kommittén, voro till stor del så illa utredda, att han, som föga kände landets lagar och bruk, knappast kunde gissa sig fram. Även grämde det honom att så få eller inga initiativ till förbättringar togos av myndigheterna. »Skulle vår plikt bli — klagade han — att sitta här och gissa oss fram, vad man önskar i Finland, så bleve massan av vårt besvär lika stor som massan av våra désagrémenter redan är det, relativt till Finlands intriganter och critici.» Kejsaren ville göra allt för Finland, men då han inte kände landets lidande, som var en följd av den lokala styrelsens dålighet, — »vad skall man då säga?»[1])

Sådana erfarenheter voro helt naturligt egnade att styrka Armfelt i den oförmånliga uppfattning han från början bildat sig om »den lokala styrelsen». På våren 1811, innan han ännu hunnit pröva sina sagesmäns uppgifter, förklarade han på sitt hastiga sätt, att när under krigstiden »folk sammanrafsades för att tillskapa en styrelse av finnar», blev resultatet till $^2/_3$ delar odugligt, varför han också avtalat med landets generalguvernör, friherre Fabian Steinheil om formerandet av en ny »création» av konseljen, efter de upplysningar han ämnade införskaffa, »ty — medgav han öppenhjärtigt — själv känner jag ingen»[2]). Efter närmare bekantskap med ledamöterne konstaterade han, att justitiedepartementet var all aktning värt, men att ekonomiedepartementet var »detestabelt komponerat», bestod, på nå-

[1]) Armfelt till sin svägerska frih. J. Armfelt $^{30}/_{11}$ 1811, $^9/_1$ 1812, till sin broder frih. August Armfelt $^{29}/_{11}$ 1811, $^9/_1$ 1812 (Wiurila s.), till G. Fr. Stjernvall $^{26}/_{11}$ 1811 (Armf. s).

[2]) Armfelt till sin fru $^7/_8$ 1811.

got undantag när, av folk med goda intentioner, men utan begåvning och vana vid »stora affärer.»[1]) Han beklagade sig över att konseljen — och myndigheterna i allmänhet — arbetade trögt och formalistiskt, höllo sig alltför stramt till författningarnas bokstav, men visade kortsynthet och fördomsfullhet, då det gällde att kasta ögat utom stadsportarna. »Alla våra former i affärer äro grundade på den esprit, som rår i Sverige, näml. att paralysera le pouvoir exécutif», skrev han en gång till landshövding Carl Stjernvall i Viborg, och en annan gång förklarade han, att om man väntade av den nuvarande lokalstyrelsen, att den skulle taga något steg till industriens, ekonomiens och nationalespritens upphjälpande, så fick man vänta länge. I brev till landshövding G. Fredrik Stjernvall i Tavastehus skrev han om konseljens formalism: »Hittills hava de ansett sig som expeditörer av affärer, alla ungefär [lika] främmande för ett tillkommande intresse — således utan allt förutseende i politiskt och administrativt avseende. Författningar, ofta inapplicable till nuvarande omständigheter, även odugel., hava ensamt blivit normen för deras activité, och ingen crimen læsae har varit större än att våga tänka utom den krets en referendariesekreterare med sin penna ritat för deliberationer, dem känsla och nit påkallat.» Med anledning av ett utlåtande, ett »dumt och opolitiskt opus», som konseljen en gång avgav i fråga om ryska språket, vars kännedom han ansåg av vikt för ämbetsmännen, skrev Armfelt indignerad till Rehbinder: »Huru kan man i en moment som denna giva en sådan prise på sig och visa den dåliga esprit, som härskar i Åbo?» Skvallret därom skulle inverka på kejsaren, som väl visste, att de som borde vilja honom bäst voro, om ej de värsta, dock de lamaste och ljummaste. »Om lokala regeringen ej vore så förhärdat trögtänkt, om en enda stor vue kunde fattas av dem, skulle jag ändå ej vara utan hopp», förklarade Armfelt vid slutet av sin bana. Till de stora vuerna hörde att som han rikta blicken från det närvarande på framtiden. »Du vet — skrev han en gång till sin svägerska, fri-

[1]) Armfelt till Aminoff $^{14}/_{1}$ 1812; Hist. Arkisto XXIII 2. 3.

herrinnan Jeannette Armfelt på Wiurila — att jag aldrig kan vänja mig att betrakta saker för det *närvarande;* det är framtiden man är skyldig bereda. Alltid taga vi oss fram.» För biskop Tengström utlade Armfelt, hurusom man nu, då monarkens önskan var att gå nationen till möte, borde söka att närma sig det bästa, vare sig det gällde styrelsens organisation eller vetenskapernas förkovran. »I all min befattning jag har — försäkrade han — är min högsta lycka att komma så nära det bästa möjl. som mänskl. ofullkoml. det kan tillåta, och ehuru ofta jag inser brist på medel, tror jag dock likväl, att detta är mindre hinderligt än brist på vilja och uthållighet.»[1])

Så missnöjd Armfelt än var med konseljen, skar han dock inte alla dess medlemmar över en kam. Ofta uttalade han sin respekt för justitiedepartementet, och särskilt tyckes han givit sitt erkännande åt hovrättsrådet C. E. Gyldenstolpe samt lagmannen A. F. v. Willebrand.[2]) Det omdöme, som från samtidens sida kom departementet till del, var också mycket förmånligt. Så lovprisar dåvarande protokollssekreteraren, sedermera ledamoten i justitiedepartementet Richard de la Chapelle i sina på 1820-talet nedskrivna memoarer sina förmäns juridiska erfarenhet, förmåga och rättskaffenhet. Gyldenstolpe var enligt hans mening en erfaren och rättskaffens domare, kanske icke utrustad med vidsträckta kunskaper, men »en stolpe på juridisk väg». Willebrand var »en man av värde och förtjänst», dessutom omtyckt för sitt goda humör och lyckliga sätt; C. Carp, H. H. Wallerian, F. W. Krogius (adl. Edelheim) och H. Ervast likaså skickliga jurister och rättrådiga, nitiska ämbetsmän. Gjordes ett undantag, så var det för den med avseende på rangen främste i justitiedepartementet, presidenten i Åbo hovrätt A. Tandefelt, som erhållit endast tvenne ståndsförord till konseljen, men inte

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{10}/_{1}$, $^{11}/_{12}$ 1812, till sin broder $^{12}/_{4}$ 1812 (Wiurila s.), till G. Fr. Stjernvall $^{27}/_{10}$ 1813, $^{8}/_{1}$, $^{18}/_{5}$ 1814, till C. Stjernvall $^{5}/_{5}$, $^{27}/_{10}$ 1813 (Armfeltska saml.), till R. H. Rehbinder $^{12}/_{6}$, $^{3}/_{7}$ 1812 (Rauhalinna s.), till J. Tengström $^{10}/_{7}$ 1812, $^{8}/_{5}$ 1813 (Tengstr. s.); *Bonsdorff*, Åbo akademi och dess män I: 368, 496.

[2]) Armfelt till sin bror $^{20}/_{3}$ 1813.

kunnat förbigås på grund av sin höga ställning och emedan han en tid suttit i konungens högsta domstol, varefter konseljens justitieavdelning var bildad. Enligt de la Chapelles skildring var han »en med viss karaktärsstyrka och förmånligt yttre utrustad, men för övrigt inskränkt man», utan insikter och egenskaper av värde.[1]) Faktiskt tyckes han ock, trots sin egenskap av præses i generalguvernörens frånvaro, saknat större inflytande på sina kolleger. Armfelt, som sammanträffade med honom på våren 1811 i Petersburg, fann honom i förstone »litet dum och hög» och till räddhåga försiktig; senare tog han — såsom fallet tycktes varit även med andra — presidenten, »den lille Adonis», från den skämtsamma sidan.[2])

Om ekonomiedepartementets ledamöter förklarade Armfelt på hösten 1811 i diplomatiska ordalag för kejsaren, att de ägde »moins de talent que d'intentions pures et honnêtes». Men för vännen J. Fr. Aminoff yppade han på ett mer oförblommerat sätt sitt hjärtas mening. Så skrev han i början av år 1812: »Vår conseille är detestabelt komponerad, utom i justitiedepartementet, och utom Mannerheim finns efter min övertygelse ingen, som med nytta kan sitta i en regerings conseille. Reuterskiöld kan bliva brav, men han är ännu écolier. Detta testamente lämnar jag kejsaren, då jag i sommar kvitterar.» När sommaren kom, stannade Armfelt kvar på sin post, men hans tankar om konseljen voro desamma. »I conseillen tror jag visst ej att gemene el. illa sinnade hava överhand», skrev han till Aminoff; »men fåkunnoghet, lättja, mindre dugel. el. skicklighet, sådant tror jag existerar i denna viktiga sammansättning.»[3])

Chefen för kansliexpeditionen, frih. Carl Mannerheim, som

---

[1]) »Underrättelser för mina barn», välvilligt ställda till mitt begagnande av docenten, friherre Albert de la Chapelle; citerade av *Castrén*, Skildringar s. 221, *Frosterus*, En vändpunkt s. 74—75.

[2]) Armfelt till sin svägerska $^{19}/_{1}$, $^{16}/_{2}$ 1814, till Rehbinder $^{17}/_{5}$ 1811, $^{24}/_{5}$ 1812; *Danielson-Kalmari*, Aleksanteri I:n aika I: 42—43. I brev till Rehbinder i början av 1811 drev C. J. Walleen väl starkt med sin förre chef.

[3]) Armfelt till sin fru $^{27}/_{5}$ 1810, till J. Fr. Aminoff $^{14}/_{1}$, $^{5}/_{8}$ 1812; Historiallinen Arkisto XXIII. II. 3.

Armfelt ställde i ett undantagsförhållande, stod utan tvivel över sina kolleger i departementet, ehuru han icke alltid rönte den framgång hans åsikter förtjänade. Hans insikter i allmänna ämnen, vunna under studier och praktisk verksamhet, hans stora drift och kapacitet erkändes av samtiden, som å andra sidan lade honom till last »aristokratisk» eller byråkratisk högdragenhet och despotiska manér. Den redan nämnde de la Chapelle, som visserligen stod i personlig tacksamhetsskuld till Mannerheim, skildrar honom som en man med ett ljust och redigt huvud, stor beläsenhet, mycken arbetsförmåga och verksamhet för ärendenas gång, därtill ännu en god talare — den bäste på riddarhuset under Borgå lantdag —, men av ett strävt lynne. »Han förekom — skriver de la Chapelle — stundom något sträng och frånstötande samt disputerade gärna, men hans rättrådiga karaktär och övriga goda egenskaper kunde ej annat än tillvinna honom allmän vördnad och högaktning, ehuru en och annan inskränkt varelse, den han med något bitande infall avvist, kunde tadla honom.»[1]) Till de avvisade hörde landshövdingen i Tavastehus G. Fr. Stjernvall, som klagade, att Mannerheim obarmhärtigt apostroferade alla människor, men själv inte tålde ens vänliga föreställningar.[2])

Frih. Mannerheims svåraste fel var emellertid enligt Armfelts mening det att ha tillhört upprorsflocken i Anjala och att vara broder till ständernas justitieombudsman, »rikspiskan» L. A. Mannerheim i Stockholm, det gustavianska partiets svurne motståndare. Då Armfelt på våren 1810 passerade Åbo, rapporterade han i brev till sin fru, att en baron Mannerheim, en värdig broder till »den ohängde revolutionären» i Sverige, »precist en lika hederlig karl» som denne, var l'organe actif i konseljen och gjorde allt det onda han kunde.[3]) Och ännu efter hans överflyttning till Finland föreföll honom den forne Anjalamannen suspekt. Men sedan Mannerheim vid sammanträffan-

[1]) Underrättelser; Sv. litt. sällsk. Förh. o. Upps. 11: 73.
[2]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{21}/_{10}$ 1811 (Stjernv. s.).
[3]) Armfelt till sin fru ^{27}—$^{28}/_{5}$ 1810.

den med Armfelt på Åminne och i Åbo fått tillfälle att utlägga sina tankar i allmänna ämnen, tillvann han sig hos den misstrogne gustavianen ett med åren ökat förtroende, som han å sin sida besvarade med orubblig aktning och tillgivenhet. Mycket konservativ till sin åskådning som han var, visade han nog större motsträvighet och försiktighet i fråga om nyheter i förvaltningen än som överensstämde med Armfelts djärva reformlystnad — hans benägenhet för innovationer och förändringar, som även Rehbinder ogillade. Vid reparationen av en ny byggnad borde man, tyckte Mannerheim, umgås varsamt med grundvalarna. Men han var, liksom Armfelt, en deciderad motståndare till den franska revolutionen, roten till allt ont i världen, och till den nyare filosofien, vars följder i utlandet voro en varning för Finland. Han var vidare en hängiven beundrare av kejsar Alexander, folkens älskling och Finlands välgörare, på vars vistelse i den rövarkulan Paris, bland det packet fransoserne, han, såsom Armfelt, tänkte med oro. Motvilligt hade han uppkastats på den ofta otacksamma ämbetsmannabanan, men han var en fullt rikstrogen och lojal undersåte, som med undergivenhet hörsammade monarkens befallningar, även när de rörde honom själv. »En god medborgare bör lyda, men ej kritisera en styrelse», var hans valspråk, som han uppställde för sitt och andras handlingssätt. Ehuru född i Sverige, hyste han mycket ljumma känslor för dess folk, som han karakteriserade som en energilös, i partier delad nation. »Mina fordna landsmän äro sig ganska lika», skrev han en gång om svenskarne. »Alla vilja styra, ingen lyda. — — I ett land, där ämbetsmän ofta utan anledning och genom en fiendes ilska blottställas till heder och ära i allmänna papper, där ville jag för ingen del vara.» Med skärpa och ironi uttalade sig Mannerheim vidare om den nya kursen i sitt förra hemland och om den misstro man där visade hans andra fädernesland. »Den avund och förtrytsamhet, som våre fordne landsmän vid alla tillfällen emot oss iakttaga», förklarade han en gång, »är i det hela att skratta åt. Den ligger i deras physique och har liksom febrar sine remissioner och exacerbationer.» Mot förebråelserna för att hysa förkärlek för Sverige,

protesterade han bestämt; tvärtom ogillade han sina närvarande landsmäns »ultramarinske grundsatser», och han undrade på, när man skulle inse »nödvändigheten av brutne relationer med ett land, som borde för oss bli med varje dag mera främmande och vilkas bibehållande i närvarande epok icke annat kunna än för vår existence medföra högst menliga följder».[1])

Dessa uttalanden, som i mycket påminde om dem Armfelt fällde i sina förtroliga brev, datera sig från något senare år, men de återgiva helt säkert Mannerheims politiska åskådning under den Armfeltska perioden. Ju mera dessa tänkesätt blevo kända för Armfelt, desto mera skingrade de hans misstro till den förre Anjalamannen. Efter ett besök, som Mannerheim på sommaren 1811 avlade på Åminne, skrev Armfelt till sin fru, att mannen var en hederligare karl än »rikspiskan», och för andra förklarade han oförbehållsamt, att Mannerheim var »god ämbetsman och vältänkande i var hederl. mans opinion», om han också inte alltid stod »à l'hauteur des circonstances» och hade sina personliga fel, var formalistisk och stötande i sitt uppträdande. »Med flere inconvenienter — skrev Armfelt engång till Rehbinder — har denne man likväl stora meriter, och fast de skrika emot honom, så kan man hardiment säga, qu'il pêche plus par les formes que le fond.» Då Mannerheim på våren 1812 insjuknade, skrev Armfelt bekymrad till Aminoff: »Gud låte Mannerheim leva. Sådane patrioter böra ej gå ur tiden.» Hans omdöme om Mannerheim var detsamma, som Ehrenström några år senare, efter en tid av misstro och köld, sammanfattade i de orden, att Mannerheim var »un de nos meilleurs têtes et des plus éclairées».[2])

Mannerheim besvarade detta växande förtroende med en högaktning och vänskap för Armfelt, som tydligt framträder ännu i

---

[1]) Mannerheim till Aminoff $^{14}/_{3}$, $^{28}/_{4}$ 1812, till Ehrenström $^{5}/_{1}$ 1813, $^{1}/_{8}$, $^{10}/_{10}$ 1815, $^{19}/_{1}$, ^{27}—$^{28}/_{1}$ 1816, $^{13}/_{5}$, $^{28}/_{7}$, $^{13}/_{9}$, $^{30}/_{9}$, $^{10}/_{10}$, $^{13}/_{11}$ 1818, $^{11}/_{1}$, $^{27}/_{1}$, $^{5}/_{6}$, $^{21}/_{7}$, $^{4}/_{8}$ 1819 (Ehr. s.). *Castrén*, s. 290.

[2]) Armfelt till sin fru $^{2}/_{8}$, till sin svägerska $^{30}/_{11}$ 1811, till G. Fr. Stjernvall $^{16}/_{1}$ 1812, till Rehbinder $^{12}/_{6}$ 1812, $^{7}/_{8}$, $^{28}/_{10}$ 1813, till Aminoff $^{22}/_{6}$ 1812, Ehrenström till Walleen $^{29}/_{4}$ 1818 (Stjernv. Wall. s.).

hans på äldre dagar nedskrivna memoarer. Men, såsom andra ämbetsmän, som tillvunnit sig Armfelts ynnest, tyckte han sig stundom ha anledning att konstatera nådens ovaraktighet. Så klagade han i början av 1812 för Aminoff över att Armfelt var ond på honom, utan att han kunde utgrunda orsaken till missnöjet. »Alltid har jag högaktat hans stora förtjänster — förklarade Mannerheim — och värderat dess förtroende, ävensom jag alltid sagt mina tankar efter mitt inskränkta begrepp och med en sanningsfull och öppen uppriktighet. Hade baron Armfelt inga farligare fiender än [mig] ibland sine landsmän, så borde han ej däröver oroas, men det gives personer, som intresseras av att brouillera alla människor, och desse äro farligast. Om något yttrande i något fall kunnat existera, så rörer det sakens gång, utan sammanhang med personen. Alla som umgås med allmänna affärer böra vänta sig kritik både med och utan skäl. Nationen bör alltid vara Armfelt högeligen förbunden i synnerhet för inkvarteringen och de nyligen utfärdade instruktionerne för gen. guv. och prokuratorn.» Aminoff lugnade emellertid Mannerheim, ännu vid denna tid hans gode vän och egen broder, med den försäkran, att han inte hört Armfelt tala annat än gott om honom, och saken torde klarats därmed.[1])

Utom för Mannerheim gjorde Armfelt, såsom sagt, ett visst undantag för överstelöjtnanten H. C. Reuterskiöld, adjoint hos militiechefen, en driftig och rättsinnad, något impulsiv man, om vilken svågern J. A. Ehrenström ett årtionde senare yttrade, att han var till naturen mycket livlig och ofta obehärskad, skrev illa och uttryckte sig illa, men tänkte och handlade »en parfait homme de bien»[2]). Född i Sverige, såsom Mannerheim, hade Reuterskiöld efter det sista kriget, vari han deltagit såsom major vid Åbo läns regemente, kvarstannat i Finland och före sin utnämning till medlem av konseljen bl. a. deltagit i den bekanta officersdeputationen, som under anförande av J. Fr. Aminoff vintern 1809—10 upp-

[1]) Mannerheim till Aminoff $^{14}/_{3}$ 1812, Aminoff till Mannerheim $^{31}/_{3}$ 1812 (Mannerh. s.).

[2]) Ehrenström till Rehbinder $^{23}/_{11}$ 1820 (Rehb. s.).

vaktade kejsaren i Petersburg. Under fälttåget i Pommern år 1807 hade han tjänat under Armfelt, som väl från den tiden bevarade honom i gunstig hågkomst. Enligt vad den i allmänhet väl underrättade G. W. Ladau berättade i början av 1813, hörde Reuterskiöld till de ledamöter, som åtnjöto Armfelts nåd och förtroende[1]), men denna bevågenhet avhöll honom inte från att i många stycken på det uppriktiga, men tvärhuggna och kärva sätt, som utmärkte hans brevstil, uttala sin missbelåtenhet med den myndige ordföranden i Finska kommittén, till vars lastare han på sistone kunde räknas.

Även om en tredje, från Sverige bördig ledamot av konseljen, landshövdingen i Åbo och Björneborgs län, frih. Knut v. Troil kunde det sägas, att han åtnjöt Armfelts bevågenhet, som grundade sig på tidigare bekantskap och vissa, före dennes överflyttning till Finland gjorda väntjänster. Då Armfelt på våren 1810 passerade Åbo på väg till Petersburg skrev han till sin fru, att hela konseljen så när som på justitiedepartementet och Troil var detesterad, och i brev till J. A. Sandels förklarade han, att Troil var den enda karl, som var vuxen sin plats i konseljen, där för övrigt courage och energi saknades. Från Petersburg, där Troil uppehöll sig samtidigt med honom, kunde han vidare berätta, att denne var »oändel. ansedd» på orten, uppförde sig väl och höll de näsvisa på avstånd. Men till följd av sina landshövdingegöromål och ständig sjuklighet var Troil ofta hindrad att deltaga i konseljens arbeten och åtnjöt från våren 1811 till hösten 1812 oavbruten ledighet. När, såsom strax skall omtalas, frågan om regeringsverkens bortflyttning från Åbo väckte stor animositet i staden, misstänkte Armfelt Troil för att motarbeta flyttningsplanen och kände sig måhända med anledning därav något fjärmad från honom.[2])

Övriga medlemmar av ekonomiedepartementet hörde då till dem, som enligt Armfelts mening gjort konseljen »detesterad». Främst i värdighet stod militiechefen, greve R. W. De Geer, som

[1]) Ladau till J. Fr. Aminoff $^{9}/_{21}$ febr. 1813.

[2]) Armfelt till sin fru ^{27}—$^{28}/_{5}$, $^{18}/_{6}$ 1810, till Rehbinder $^{17}/_{5}$ 1811 (Rauhal. s.); *Rauhala*, Keskush. järjest. I: 241, 352, *G. Schauman*, G. M. Armfelt om Finlands ställning 1810, Sv. Litt. sällsk. Förhandl. o. Upps. 15: 205.

tack vare sina gamla förbindelser med det s. k. självständighetspartiet och den förste ryske generalguvernören G. M. Sprengtporten blivit från privatlivets obemärkthet framskjuten på den politiska skådebanan. Såsom lantmarskalk i Borgå hade han enligt den mer beslutsamme Mannerheims mening framträtt som en hederlig, men svag man, vilken icke varit sin ställning vuxen och saknat huvud och energi att mota nyhetskrämares intriger. Senare visade han sig, enligt de la Chapelles vitsord, som en honnett och välvillig ämbetsman, men utan djupare insikter i eller fallenhet för allmänna affärer. I sitt uppdrag som militiechef ådagalade han inte desto större förmåga än att den redan nämnde Reuterskiöld ställdes som adjoint vid hans sida. Efter vad det uppgives, skulle han begagnat sin ämbetsställning till vinnande av ekonomiska fördelar[1]). — Om finanschefen E. Tulindberg meddelar oss de la Chapelle, att han var »en genialisk och jovialisk man, med mycket gott huvud», »en kvick och juridisk människa», icke utan insikter i kamerala ärenden, vidare god musicus, full av roliga anekdoter och till den grad benägen för lustiga bröders sällskap, att han snart måste entledigas från konseljen. Hans närmaste kollega, chefen för kammarexpeditionen H. C. Nordensvan däremot var, enligt samma källa, en mycket trygg och något trög ämbetsman, dock ej utan insikter i sin sak. Chefen för ecklesiastikexpeditionen, den vid sin utnämning endast 34-årige C. Fr. Rotkirch, vilken i några år tjänstgjort som kammarjunkare och kabinettssekreterare vid Gustav IV Adolfs hov och år 1808 av sina ståndsbröder i Kymmenegårds län utsetts till ledamot i den s. k. Finska deputationen, skildras av sina samtida såsom en aktningsvärd man, men föga initierad i ämbetsgöromål och måttligt utrustad på begåvningens vägnar. De la Chapelle yttrar om honom, att han var »en beskedlig man, men mera fallen för den förnäma tonen än de insikter, som utmärka ämbetsmannen», och hans nära frände J. Fr. Aminoff medgav om honom, att han inte hörde till »de bäst organiserade huvuden i konseljen», men var »en par-

[1]) *Danielson-Kalmari*, Aleksanteri I:n aika I: 46; Mannerheims och de la Chapelles memoarer.

fait honnête homme med tillgivenhet för regenten han visat från första stunden, med en sann fosterlandskänsla, av en exemplarisk levnad, ton och esprit han sorgfälligt ådagalagt». — Vad Armfelt tänkte om referendariesekreteraren Idman, adjoint hos kanslichefen, framgår av hans kärva yttrande vid dennes avgång några år senare, att man nu hade »en vrålande oxe mindre» i konseljen. [1])

Det var emellertid inte blott konseljen, »den lokala regeringen», som utsattes för Armfelts skarpa kritik. Även landshövdingarne fingo sin beskärda del därav, och säkerligen inte utan grund. I sin redan anförda apologi till förmån för konseljen framhåller Mannerheim såsom en orsak till konseljens svårigheter det otillräckliga understöd denna de första åren rönte från de underordnade myndigheternas sida. »Om vederbörande ämbetsverk och i synnerhet landshövdingarne — yttrar han — med mera nit och verksamhet gått regeringsconseillen strax i början tillhanda, så hade säkert ärenderne med mera skyndsamhet kunnat bedrivas, men den slapphet, som under kriget uppkommit, syntes länge vilja fortfara, innan vederbörande hunno vänja sig att lyda den nya styrelsen, den de ansågo såsom ett obetydligt kollegium, samt funno sig merendels därav högeligen besvärade.» [2])

Åt landshövdingen i Åbo och Björneborgs län, den redan nämnde Knut v. Troil, som vid sin utnämning till ledamot av konseljen tillåts behålla sitt förra ämbete, måste det erkännandet givas, att han varit en dugande och omtänksam styresman, som under krigstiden med skicklighet och habilitet ridit ut stormen på sin framskjutna plats. Mången ansåg honom ha gått för långt i eftergivenhet gentöver inkräktarne, medan åter andra delade de la Chapelles åsikt, att han visat mycken fasthet i karaktären, och samtliga stånd på lantdagen i Borgå hade visat honom förtroendet att votera för hans intagande i regeringen. Sedermera tyckes han inte lagt i dagen någon synnerlig drift eller företagsamhet. Åtmin-

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{14}/_{9}$, $^{29}/_{9}$ 1812 (Ril. s.), Armfelt till Ehrenström $^{10}/_{8}$ 1814 (Ehr. s.), Aminoff till Mannerheim $^{6}/_{8}$ 1812 (Mannerh. s.); *Rauhala*, Keskush. järjest. I: 339 följ.; Sv. litt. sällsk. Förhandl. o. Upps. 11: 74.

[2]) Egenh. anteckningar.

stone uppgiver Mannerheim, att då han år 1816 efterträdde Troil i landshövdingämbetet, hade styrelsen av länet en lång tid varit tämligen slapp och försummad, uppbördsverket och hushållningen voro i oordning och kronobetjäningen hade uppträtt som självmyndige herrar, vilket allt hade till följd, att han nödgades tillgripa allvar och stränghet för att återställa lydnad och ordning och tillhålla vederbörande ämbetsmän att fullgöra sina ämbetsskyldigheter.[1])

Landshövdingen i Heinola, den från Sveaborgs kapitulation sorgligt ryktbare F. A. Jägerhorn, som år 1810 belönades med Kymmenegårds län, visade sådan oförmåga, att han redan två år senare nödgades lämna sin plats åt den dugligare, om också inte överhövan energiske A. Langenskiöld. — Landshövdingen i Kuopio, den från kriget väl kände Gustav Aminoff, var en man i sina bästa år, som besjälades av goda föresatser och även utvecklade ett visst nit, men tyckes gått något självrådigt till väga, varför han ådrog sig anmärkningar för tjänstefel såväl från landets befolknings som från överordnade myndigheters sida. Liknande öde drabbade de båda österbottniska landshövdingarne C. H. Ehrenstolpe i Uleåborg och C. C. De Carnall i Vasa. Båda voro f. d. officerare, som redan under svenska tiden avgått från militärtjänsten med överstelöjtnants rang och sedermera under krigstiden ådagalagt så elastiskt opportunistiska tänkesätt, att de redan vid årsskiftet 1808—1809 befunnits av segraren lämpliga att befordras till sina närvarande tjänster. Ehrenstolpe, en narraktigt högfärdig och självrådig herre, var vida känd för sina processer med några motspänstiga Uleåborgsboar, som uppenbarligen önskade göra livet surt för honom, och blev ett antal år senare åtalad för tjänstefel, för vilka han slutligen (1818) ådömdes en tids suspension från tjänsten. De Carnall åter, som av en samtida, den redan nämnde C. Fr. Rotkirch, skildras som en komplett oduglig hövding utan all värdighet i uppträdandet, visade sådan försumlighet och omdömeslös efterlåtenhet vid bevakandet av kronans rättigheter, att han redan under sin första tjänstetid näpstes med 1 ½ års suspension

[1]) Egenh. anteckn.

och senare dömdes såväl till förnyad suspension som till erläggande av skadestånd, från vilka straff han dock benådades genom en ödmjuk nådeansökan och anhållan om avsked från tjänsten (1822) [1]).

Av helt annan art än dessa landshövdingar voro deras kolleger i Tavastehus och Viborg, bröderne G. Fredrik och Carl Stjernvall, »riksprojektmakarne», såsom de kallades av de mer konservativa bland sina landsmän. Den förre, som redan år 1810 utnämnts till landshövding över Nylands—Tavastehus län, var en ytterst nitisk och verksam styresman, alltid full av idéer och planer, som sträckte sig långt utöver gränserna för hans län. Hans heta iver ställde honom ofta på kant med regeringskonseljen. Särskilt tyckes han stött sig med Mannerheim, som i sina memoarer givit honom det eftermälet, att han var en »dyster och besynnerlig man, fruktbar på projekter och överspända idéer, ville omstöpa allt gammalt och i synnerhet missnöjd med regeringsconseillen, vilken han fann föga benägen att ingå i sina idéer och den han fördenskull hatade och sökte att på annat håll motarbeta». Redan under Borgå lantdags sammanvaro hade han genom mellanhänder framställt skadliga projekt och därefter hörde han till den krets av lycksökare och projektmakare, som sökte ställa sig in hos Armfelt och profiterade av dennes godtrogenhet. — Den äldre brodern Carl Stjernvall, som i början av år 1812 högst motsträvigt övertog det krävande uppdraget att införa bättre ordning i det med storfurstendömet just förenade viborgska guvernementet, egnade sig med sådan fart åt avhjälpandet av det hundraåriga barbariet, såsom Armfelt kallade tillståndet i länet, att han därigenom sannolikt påskyndade sin hädangång efter blott tre års förvaltning. Även han ådrog sig genom sin forcerade verksamhet konseljens misshag. Så skrev en gång om honom, med anledning av hans intensiva sätt att genomföra det viborgska jägarregementets uppställande, överste C. H. Reuterskiöld: »Carl Stjernvall är som en vild häst uti striden, löper på, använder penningar till dess regementes uppsättning,

---

[1]) *Castrén*, Skildringar s. 262, 338—340, *Rauhala*, Keskush. järjest. I: 279—280, *R. A. Wrede*, Mathias Calonius s. 370—373, *Danielson-Kalmari*, Aleksanteri I:n aika I: 54—76.

beklädning m. m., ämnar sammandraga dem utan att uti något höra conseillen, utskriver folk m. m.» Mannerheim däremot erkände Stjernvalls jämna uppförande, foglighet och rättvisa, vilka tillvunnit honom såväl kejsarens som länsinnebyggarnes förtroende [1]).

Armfelt var snart på det klara med, vad »landsherrarne» gingo och gällde för, och hans omdöme om flera bland dem var inte blitt. Ehrenstolpe var enligt hans mening »galen», De Carnall »en egennyttig och värdelös varelse», Jägerhorn komplett oduglig och såsom en av Sveaborgs »kapitulanter» honom personligen motbjudande. Huru skulle man få bort landshövdingar som desse? sporde han på våren 1812 Aminoff. »Bliva de ej efterhållne och deras fel i tjänsten releverade, då ruinera de slutel. sine län. Gjorde justitiecancellers ämbete p. ex. sin skyldighet, så skulle Jägerhorn vara om en hals, ty det skall gå barbariskt till i hans län och kronobetjäningen utöva de märkel. vexationer. Men sådant frågas ej efter av den svaga gen. guv. och den lokala regeringen, som evigt fäster sig vid l—t, men ej vid den högre policen el. administration i landet.» Landshövding Langenskiöld förebrådde han i slutet av samma år för oduglighet och stora pretentioner och undrade, huru länge denne kunde kvarstå på sin post. Överste Gustaf Aminoff i Kuopio lovade han en gång understödja hos kejsaren gentemot generalguvernören, men i allmänhet tyckes han inte varit mycket nöjd med honom [2]).

Däremot hade han de amplaste lovord för bröderne Stjernvall, de enda landshövdingar, som egentligen funno nåd för hans ögon. »Det är satans brav karlar, de där bägge bröderne, och förträffl. ämbetsmän», förklarade han engång för J. A. Ehrenström, och en annan gång skrev han till densamme: »Fredrik Stjernvall är en brav karl. Gud give vi hade flere sådane; brodern i Viborg är vida över honom som ämbetsman et homme de monde, blott han ej vore så vif och så rasande elak hushållare för sig själv. Den karlen

---

[1]) Egenh. anteckn.; *Bonsdorff*, Finländska militärfrågor vid ryska tidens början i Sv. litt. sällsk. Förhandl. o. Upps. 32, s. 107—108; *Daniel-son-Kalmari*, I: 53. Även Aminoff ogillade bröderna Stjernvalls projektmakeri (till Mannerheim $^{14}/_{9}$ 1811).

[2]) Armfelt till J. Fr. Aminoff $^{14}/_{1}$, $^{25}/_{5}$, $^{6}/_{6}$ 1812, till J. A. Ehrenström $^{11}/_{11}$, $^{25}/_{11}$ 1812.

gör underverk genom sin activité och sitt hat för allt gräl och alla små intressen. Skulle vi förlora honom i Viborg, är min övertygelse, att länet är förlorat, ty han kan ej remplaceras.» Med välbehag konstaterade Armfelt hos bröderne en oegennyttig självuppoffring för det allmänna, som avvek från den bland de högre ämbetsmännen rådande »espriten». Kanske tyckte han någon gång till och med att nitet gick för långt. Så skrev han engång till Ehrenström: »Somliga landsherrar äro för livligen affekterade av lokale idéer, somliga hava varken lokale eller andre, men en sömn, som liknar dödens.»[1])

Kort efter sin ankomst till Finland trädde Armfelt i personlig kontakt med Stjernvallarne, och sedan han överflyttat till Petersburg, underhöll han med dem en flitig korrespondens, som å hans sida gick ut på att stödja och uppmuntra dem i utövningen av deras ämbete. I slutet av år 1812 skrev han till den känslige och av svårigheterna ofta deprimerade Fredrik Stjernvall: »Om jag suckat över ämbetsmannakorpsen i Finland, då har åtminstone Ni och Er bror, min estimable vän, aldrig haft del i desse explosions de peines secrètes. Det är på Er jag fästat ett tröstande hopp — det är Ert efterdöme, varav jag förmodat några skulle oppmuntras. Vem vet bättre än jag, att mänskliga aktiviteten ej förslår för att skapa de resultat man önskade; men sluteligen skall man nå ändamålet, då tålamod och ihärdighet gå i bredd med viljan.» När Stjernvall med anledning av några åtgärder till tiggeriets hämmande, som kanske inte stodo i harmoni med författningarna, väckte misshag hos konseljen, ställde sig Armfelt alldeles bestämt på hans sida, utlovande honom sitt understöd, även om det kom till »en rixe ouverte» med generalguvernören. »Med Fredr. Stjernvall skall de ej komma ur en fläck, så länge jag existerar», försäkrade Armfelt i brev till Ehrenström; »och skulle par sottise el. mechanceté lokala regeringen vilja krångla med honom, så lovar jag dem, att de komma att stå med långa näsor, ty allt vad han gjort är helt och hållet i kejsarens filantropiska principer.» Vid ett tillfälle, då Stjernvall klagat över yttranden, som fällts av medlemmar av kon-

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{2}/_{11}$ 1812, $^{29}/_{5}$, $^{11}/_{8}$, $^{18}/_{8}$, $^{1}/_{9}$ 1813.

seljen, gav Armfelt honom det betänkliga rådet att inte taga saken au tragique, ty sådant var »att poussera för långt den délicatesse man bör iakttaga för en lokal regering». Som desse patres patriae alltid ville »alléguera sig» vid författningar, tillstyrkte Armfelt Stjernvall att uppsöka andra, som måhända av okunnighet eller lättja kommit ur bruk.[1])

De brister och svagheter, som Armfelt anmärkte hos konseljen och landshövdingarne, utgjorde en del av vad han helt frankt kallade för »ämbetsmannauselheten», vars omfång han lärde rätt känna under de åtta månader (sept. 1812—apr. 1813) han i friherre Steinheils frånvaro förestod generalguvernörsämbetet. »Om våra ämbetsmän oppfyllde sin plikt — skrev han en gång till sin broder — och exekverade författningarne som de till sin princip äro givne, så skulle Finland kunna vara lyckligt, ty alla de författningar, som av Sveriges stora konungar äro gjorde, innehålla en vishet och ett förhållande till lokale omständigheter, som nyare tiders filantropi och filosofi ej iakttagit. Men med Solons och Lycurgi, ja själva Moses legislative grundsatser, då de ej följas, då egoism, egennytta, dålighet smutsa el. förvänder allt — vad kan man då hoppas?» »Dåliga präster och dåliga ämbetsmän äro pestbölder — det finner jag av en lång och dagl. erfarenhet», förklarade han en annan gång för Ehrenström.[2])

Armfelt medgav, att det inte var så lätt att »prompt redressera» de misstag och olyckor, som kriget vållat och Borgå lantdag »med sin oklarhet stämplade». Men ännu under sin sista tid klagade han över att »uselheten» inte ville giva med sig och att de som dugde till något höllo sig undan. Dagligen övertygades han om att med Finlands administration intet stod att uträtta och att dumhet, egoism och kortsynthet lade hinder för allt.[3]) Det var en uppfattning av ämbetsmannaklassen, som naturligtvis var överdriven och orättvis, åtminstone såtillvida som den förbisåg den plikttrohet i arbetet och den laglydnad denna klass lärt sig av sin överhet under den sven-

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{2}/_{6}$ 1813, till Fr. Stjernvall $^{29}/_{11}$ 1812, $^{17}/_{5}$, $^{27}/_{10}$ 1813 (Armf. s.)

[2]) Armfelt till sin bror $^{12}/_{4}$ 1812 (Wiurila s.), till Ehrenström $^{11}/_{11}$ 1812.

[3]) Armfelt till sin svägerska $^{11}/_{12}$ 1812, $^{16}/_{3}$, $^{17}/_{5}$ 1814.

ska tidens sista skeve. Men den skilde sig inte mycket från vad en annan hög ämbetsman, frih. Carl Mannerheim, ett par år senare hade att säga om sitt stånd. »Vår fattigdom — skrev han år 1816 — är visserligen stor på sådane sujeter, som fullkomligen kunna uppfylla de lediga både högre och lägre ämbetsmannaplatserne. Våre landsmän av högre bildning hava i allmänhet nog små optiska förmögenheter och vår tillväxande ungdom är okunnig, lat och prétentieux samt anseende tjänster för en bisak och sina nöjen för det huvudsakl.» Felet låg, ansåg Mannerheim, hos akademien, som inte motsvarade sitt ändamål: ungdomens daning till fäderneslandets tjänst.[1])

»Ämbetsmannauselheten» stötte Armfelt desto mera som därmed förenades egennyttigt begär efter ekonomiska och andra förmåner. Då han överkom till Finland, frapperades han av den mängd gracer, varmed kejsaren överöst sina nya undersåtar, och då han på hösten s. å. tillträdde sin befattning i Petersburg, berättade han, att kejsaren aldrig förr än nu hört talas om Finland »annorlunda än som en tiggarkula, varest gracer begärdes och vars hela bestånd bestod i samtyckandet till dessa enskilda petita». Själv överhopades Armfelt — berättade han i slutet av år 1812 — av suppliker och pretentioner av folk, som voro utan allt slags förtjänst och duglighet och vilka åter protegerades av andra, som ansågo för en caprice av honom att han ej skaffade dem pengar, platser eller gracer. Enligt hans mening borde en professor anställas vid Åbo akademi för att meddela »rätta begrepp om skyldighet och förtjänst». Armfelt medgav, att också han i förstone haft svårt att motstå löften, som han hade svårt att uppfylla, men så hade ledsamma erfarenheter lärt honom att inte hasta med att säga ja. »Nu är jag — förklarade han i slutet av år 1812 för C. Stjernvall — som en gammal stiftsfröken, vilken blott har nej i mund.» I början av det följande året uppgav han, att ingen i mindre grad än han misshushållat med statens medel och att han var redo att framlägga sin förvaltning under publikens ögon.[2]) Även var han beslu-

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{6}/_{2}$ 1816.

[2]) Armfelt till sin fru $^{7}/_{5}$ 1811, till sin svägerska $^{18}/_{12}$ 1811, $^{11}/_{12}$, $^{23}/_{12}$ 1812, till sin bror $^{9}/_{2}$, $^{30}/_{12}$ 1812, $^{25}/_{1}$ 1813, till Ehrenström $^{10}/_{4}$ 1813, till C. Stjernvall $^{25}/_{11}$, $^{20}/_{12}$ 1812, till Aminoff $^{20}/_{12}$ 1811, $^{6}/_{6}$, $^{5}/_{7}$ 1812.

ten att i fråga om tjänster motarbeta den vild och nepotism han tyckte sig förmärka. Konseljens förord ville han följa, där de inte voro alltför avvita, men förtjänsten skulle belönas, ty brav karlar och gökar kunde inte hanteras lika. För vännen J. Fr. Aminoff, som var känd för sitt intresse för sina släktingar, förklarade han, att ingen kunde beskylla honom för att ha befordrat släktingar utan talanger.

*

Armfelt försummade inte att stöta på sina landsmän, som enligt hans mening sovo »opatriotismens dödssömn». Akademiens tröga och grälsjuka lärare manade han att utveckla större flit i undervisning och litterär produktion; det drömmande Finska hushållningssällskapet, varav han var medlem, hotade han att rycka upp ur dess slummer med ett slag av Herkules' klubba och framför allt sökte han stimulera »de små Alexandrarne», d. v. s. kejsarens representanter i regeringskonseljen, till större arbetsintensitet och till ett nogare övervägande av tidens krav. Alltid behärskad av en sjudande arbetslust, med huvudet fullt av tusen omsorger för stunden och stora planer för framtiden, trotsande former och traditioner som hämmade hans fart, ville han rikta blickarna från förvaltningens detaljer in på frågor, som syftade på framtidens tryggande. Att konseljen inte fann behag i denna stormmarsch, som följde på den Speranskyska tidens arbetsro, förstod han väl. Då han på våren 1812 lämnade Petersburg för att åtfölja kejsaren i kriget, förutsade han, att affärerna skulle stanna i sitt lopp och att »Alexandrarne i Åbo» åter fingo gå till vila efter den jakt de i fyra månader uthärdat. Och då han ett år senare beredde sig att lämna generalguvernörsämbetet — vilket han, såsom redan blivit nämnt, förvaltade under Steinheils frånvaro från landet — tyckte han sig kunna konstatera konseljens tillfredsställelse över att slippa hans efterhängsenhet och kontroll.[1])

Men på samma gång Armfelt drev på arbetet, var han på det

[1]) Armfelt till C. Stjernvall $^{25}/_{11}$ 1812, till Ehrenström $^{25}/_{11}$ 1812; till Aug. Armfelt $^{12}/_{4}$ 1812, till G. Fr. Stjernvall $^{10}/_{4}$ 1813; *Tegnér* III: 441.

klara med att ingen förändring till det bättre kunde följa utan en ny »création» av konseljen, utan att åtminstone ett par av dess »trähuvuden» ersattes med folk, som bättre motsvarade anspråken på nit och förmåga, »ty — förklarade han en gång helt resolut för Aminoff — huvuden och arbetare fordras, ej sittande representanter av mannequiner av Alexandrar».[1]) För medlemmarne av justitiedepartementet hyste han, såsom vi redan känna, respekt, och dem ville han lämna i fred. Men inom ekonomiedepartementet ansåg han en omsättning av krafterna, en »ny création» nödvändig vid den första oktrojens utgång hösten 1812. Särskilt önskade han få Tulindberg, Rotkirch och Idman avlägsnade ur konseljen och ersatta med lämpligare personer. Även ansåg han, att den åldrige prokuratorn, den såsom jurist och akademisk lärare högt ansedde professorn Math. Calonius — som tjugu år tidigare deltagit i Högsta domstolens dödsdom över honom — borde erhålla en driftigare efterträdare, och han instämde med Aminoff, när denne utpekade som lämplig successor Gyldenstolpe, vilken också efter Calonii död (1817) kallades att övertaga prokuratorsämbetet.[2])

Vad de övriga såsom lämpliga abiturienter utpekade ledamöterne tänkte om sin dimission ur konseljen känna vi inte. Men C. Fr. Rotkirch för sin del önskade intet högre än att få återvända till sitt gods Stensböle i Borgå socken. En konservativt anlagd hedervärd possessionat och f. d. hovman utan politisk ärelystnad, hade han, såsom många andra högre ämbetsmän, föredragit att få stanna »vid plogen» framför att ryckas in i brydsamma offentliga värv, som inte beredde honom synnerlig tillfredsställelse, och han klagade ofta över de ekonomiska svårigheter, som följde med bosättningen i Åbo. Redan tidigare hade han meddelat generalguvernören sin önskan att få avgå vid oktrojens slut, huvudsakligast av ekonomiska skäl. När därför ryktet förmälde om förestående förändringar i konseljens sammansättning, vände han sig till J. Fr. Aminoff, som just hunnit tillträda sin plats i Finska kommittén, med anhållan om dennes medverkan för hans befri-

[1]) Armfelt till Aminoff $^{5}/_{7}$, $^{5}/_{8}$ 1812, till Rehbinder $^{9}/_{6}$, $^{4}/_{7}$, $^{22}/_{7}$ 1812.
[2]) Armfelt till sin svägerska $^{16}/_{3}$ 1814, till Aminoff $^{12}/_{6}$ 1812.

else. »Utom min passliga duglighet — förklarade han anspråkslöst — ruinerar jag mig och det ohjälpligt. — — Ingen dödlig skall sedan förmå mig antaga varken publik tjänst eller kommission. Jag fördömer nog den stund, då jag hörsammade landsmännernes kallelse och vår nådige kejsares stadfästelse därå. Skam till tack blir min lott. Det oaktat lovar jag aldrig underlåta i min tysta vrå önska gott för en kär fosterbygd och egoisternes framgång, såvitt åtminstone den är förenlig med den gömde individuens naturliga rättigheter. Utom chikaner och det vidrigaste omdöme är nu ock intet ämbete så mödosamt som det att sitta i konseljen. — — Nation är så förbittrad på konseljen, att det är lycka, om jag ej stenas vid återkomsten till Stensböle.» Då Aminoff gjorde invändningar och prevenerade honom på sannolikheten av ett kvarstannande, upprepade han sin anhållan, förklarande sin avsikt vara att ingå med ansökan om avsked, om mandatet förlängdes. Han reserverade sig mot att anses såsom frondeur och missnöjd med sitt ämbete, varför han bad Aminoff framhålla för kejsaren, hurusom han ämnade leva och dö som en rättskaffens finne och att han till gravens rand skulle erkänna Alexander I:s stora nåd och otaliga välgärningar mot hans fosterbygd. Men han hade att försörja en stor familj och han kunde aldrig tro att kejsaren ville någon undersåtes ofärd. Förökning i inkomsterna var ett nödvändigt villkor för kvarstående i tjänsten, men sådant ville han inte begära och titlar eftersträvade han inte. Han var varken regeringslysten eller lycksökare och han kände sig nöjd med att helt simplement få sitt avsked jämte erkännandet att inte vara någon ovärdig medlem av staten. »Jag har ännu aldrig tiggt — förklarade han stolt — och hoppas ej heller behöva det. Låt alla andra få; lika gott med vad skäl, det skall ej förtryta mig. Min lilla enskilda tillhörighet måtte väl ingen taga av mig.» — — »Det enda som tillfredsställer mig är ett gott medvetande samt att i alla skiften anses för en hederlig karl.» Fordrade den rådande kritiska situationen det, var han emellertid beredd att sacrifiera sig för det allmänna.[1])

[1]) Rotkirch till Aminoff $^{8}/_{3}$, $^{17}/_{3}$, $^{12}/_{4}$, $^{3}/_{5}$, $^{15}/_{5}$, $^{29}/_{5}$, $^{13}/_{6}$, $^{27}/_{7}$, $^{26}/_{9}$ 1812. Ril. s.

Personskiftena i regeringskonseljen inneburo emellertid enligt Armfelts tanke endast en halvmesyr, en interimsåtgärd i avvaktan på en förändring av själva institutionen. Samtidigt med att Armfelt mediterade över den nya oktrojen, var han betänkt på en »nyskapelse» av den högsta förvaltningen, som innebar intet mindre än Kommitténs reducerande till en byrå under statssekreterarens ledning och konseljens omdaning till en på olika instanser arbetande högsta regeringsmyndighet. På uppfordran av honom utarbetade hans gamle vän J. A. Ehrenström ett vidlyftigt projekt, vari, efter mönster från gustavianska tiden, föreslogs justitieärendenas överlåtande åt en särskild högsta domstol såsom sista instans samt förvaltningens fördelande på »arbetande, men ej regerande» kollegier, av vilka till en början dock endast ett skulle upprättas; över detta skulle stå en »allmänna ärendens beredning» och däröver en av generalguvernören och fyra ledamöter bestående konselj, som på H. K. M:ts vägnar utövade den högsta verkställande makten. Armfelt kände sig mycket tilltalad av planen, som han ämnade förelägga kejsaren för att sedan befordras till lantdagen, samt inhämtade yttranden däröver av personer inom och utom konseljen. I bevekande ord bad han biskop Tengström att uttala sig om saken och göra sina anmärkningar däremot. »Saken är av vikt — förklarade han — och fordrar klokt folks examen. Som vår reg. cons. nu är organiserad, kan intet gå som sig bör; den har en oformlighet, som ej vore att ursäkta, om det intet varit ett hastverk.» På lantdagen i Borgå — tillade han i ett senare brev — hade man arrangerat sakerna efter dåvarande omständigheter, men nu, när inga hinder mötte och kejsarens önskan var att tillmötesgå nationen, borde man söka att »närma sig till det bästa så långt mänskl. ofullkoml. det tillåter och slutel. vid ständers sammankomst giva alltsammans en sanktion, som än mer stärker den grundval, på vilken hela vårt framtida väl bygges».[1])

Projektet om konseljens nyskapelse rönte i huvudsak bifall på

[1]) Armfelt till Tengström $^{14}/_{5}$, $^{10}/_{7}$ 1812; *Hartman*, De tre gustavianerna s. 278 följ.; *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 496—497, *Rauhala* II: 4—7.

en del håll, om också anmärkningar inte alldeles saknades. I början av år 1813 berättade Armfelt för Ehrenström, att alla i Kommittén utom Aminoff voro av dennes åsikt rörande konseljens organisation och att frågan skulle jämte en grundlig utredning av Walleen framläggas för kejsaren. Fredr. Stjernvall, som i sin mån stimulerat Ehrenström till hans opus, medgav, att förslaget innebar vissa praktiska svårigheter, bl. a. förutsatte det god tillgång på penningar och dugligt folk, på vilka det rådde stor brist, men han ansåg principerna riktiga. Andra åter framkommo med starka invändningar. Mannerheim, vars yttrande Armfelt inhämtat genom Aminoff, framhöll i brev till den senare faran av att genom den föreslagna organisationen öka generalguvernörens myndighet till en visirs samt uttalade sig för ett försiktigt umgående med »den på sanden uppförde byggnaden». »Själva inrättningen — menade han — har kanske många fel, men till dess man kan uppgiva något fullkomligare, torde vara säkrast att åtminstone till det mesta bibehålla den gamla formen.» Däremot ansåg han en reduktion av ledamotstalet lämplig av ekonomiska skäl, och han uttalade sin önskan att bliva räknad till dem som fingo gå till ro. I skrivelse till Armfelt framhöll han vikten av att för det närvarande avstå från förändringar i konseljen samt föreslog, att de ledamöter, som fingo avgå, skulle avskedas »med agrément för dem och utan marque av disgrace». Prof. G. E. v. Haartman, biträdande finanschef, medgav, att konseljens organisation led av flera brister, men ansåg, att man under väntan på en gynnsammare tidpunkt och ökad erfarenhet borde åtnöja sig med vissa förbättringar i detaljerna, minskning av ledamöternas antal för vinnande av minskning i statsutgifterna o. s. v. Biskop J. Tengström, som i ett vidlyftigt betänkande »om förändring eller förbättring i Finlands styrelsesätt» (dat. $^{18}/_{1}$ 1813) underkastade det Ehrenströmska projektet en ingående kritik, var med om förändringar, som inneburo ett bättre användande av redan existerande former och särskilt avsågo att fortskynda affärernas marsch i konseljen, men avstyrkte bestämt en »total omstöpning av systemet», som komme att kontrastera med det förra styrelsereglementet och skulle påkalla en total omskapning av därtill sig

anslutande höga påbud och författningar. Han medgav, att lagstiftarne på Borgå lantdag haft föga bekantskap med regeringsärenden och att deras verk, såsom allt människoverk, blivit ofullkomligt. Men, menade han, om nöjda och lyckliga undersåtar utgjorde det bästa beviset på en regerings eller konstitutions sanna värde, så överträffades, efter denna måttstock, Finlands regeringsorganisation av ingen i världen. I likhet med Haartman anmärkte han om de överhövan stora kostnader, som de av Ehrenström föreslagna verken komme att kräva, och dessutom framhöll han, hurusom tillgången på dugligt ämbetsmannamaterial för de många nya tjänsterna alls inte motsvarade behovet. »Redan klagas hos oss allmänt — förklarade Tengström — och icke utan skäl över knapp tillgång på tjänliga sujeter för landets nuvarande tjänster och rättegångsverk, vid vilka man därföre nödgats och än dagligen måste, i brist på bättre, antaga omogna och oerfarna ynglingar eller ock äldre förlegade och för detta såsom obrukbare ansedda tjänstsökare, med vilkas dåliga tjänst således både staten och enskilda medborgare måste vara lika slätt belåtne. Vad hopp bör man väl då kunna göra sig att finna tjänliga subjecter för så många nya och viktiga ämbeten, som enligt ovanberörda förslag än skulle komma i fråga?» En fåtaligare, men skicklig och väl avlönad ämbetsmannakår var i alla avseenden av vida större värde för fäderneslandets tjänst än ett stort antal oskickliga och oförfarna ämbetsmän, som inte kunde eller inte ville sköta sina åligganden. »Måtte överheten — önskade Tengström till slut — få njuta den hugnaden att finna rätt skickliga personer för alla de platser i samhällstjänsten, som redan givas, innan man ville tänka på att inrätta en mängd nya sysslor och började söka personer för dem. Högeligen fruktar jag, att man ej en gång med den skarpsyntaste forskning i alla landets provinser vore i stånd att påfinna dem.»[1])

En vankelmodig hållning i frågan om konseljens nyskapelse

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{10}/_{3}$ 1813, Mannerheim till Aminoff $^{14}/_{3}$, $^{13}/_{4}$, $^{28}/_{4}$, $^{10}/_{6}$ 1812, G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{15}/_{3}$ 1812 (Stjernv. s.), *Hartman* s. 285—286, *Rauhala* II: 2—22, *Tegnér* III: 326, *A. Hjelt*, Ett försl. t. finska regeringskons. omgestaltning, bedömt af biskop Tengström, Hist. Arkisto XII: 124—146.

— liksom i allmänhet, när större förändringar planerades — intog Armfelts närmaste man i Kommittén, general J. Fr. Aminoff. På försommaren 1811, då han fick del av Armfelts förehavanden, tillrådde han enträget sin gamle vän att iakttaga försiktighet i sina framställningar till kejsaren och uttalade såsom sin »oförgripeliga tanke och okullstöteliga övertygelse» att regeringskonseljen utgjorde landets palladium och kejsarens största välgärning mot Finland. Att rubba den huvudsakliga inrättningen av detta verk, skulle enligt hans mening i ett ögonblick förstöra det gagn det medfört. Aminoff besvor därför Armfelt att medverka till bevarandet av konseljen i dess förra helgd, förbättringar i detaljerna undantagna. I fråga om sammansättningen ansåg han, att de flesta borde kvarstå och särskilt bland dem frih. Mannerheim, vars värma och capacité voro uppenbara. Senare på året framhöll han vikten av att vid förordandet av nya ledamöter främst taga hänsyn till »ett i det allmänna erkänt moraliskt värde — — och sedan därmed förenad talang och rättskaffenhet». »Denne regeringsconseil — docerade han vidare — bör jämt försättas i denna värdighet i anseende till personernas inre halt, det vill säga: dignité, och som ger dignité åt conseillen, med samma aktning el. förtroende för den samma i nationen och på högsta ort. Desse sysslor är således ej gjorde för lycksökaren, som endast traktar efter upphöjelse, en förökad inkomst.» Sommaren 1812 medgav han, att av ekonomiska skäl en reduktion av ledamöternes antal kunde företagas, men han önskade bibehålla jämvikten mellan frälse och ofrälse, och han förklarade, att om hederligt folk med sant intresse för staten uteslöts, ville han från den dagen vara overksam. Däremot lät han för en tid övertyga sig om nyttan av det av Ehrenström planlagda organisationsprojektet, dock under den förutsättningen att reformen uppsköts tills fred och lugn åter inträtt, då man kunde till lantständernas godkännande framlägga ett förslag till konstitution för konseljen. Och småningom arbetade sig Aminoff till den grad in i Ehrenströms plan, att han betecknade den som en »mästerlig uppränning och grundläggning» till »den så nödvändige reformen», som han förmodade inte behagade »herrar knoddar och lycksökare», och han dristade sig

till och med att tillerkänna sig en del av förtjänsten av projektets tillkomst. »Från första stunden — skrev han i augusti 1812 till Armfelt — har jag funnit de grunder de rätta, ja förträffliga, på vilka Ehrenström byggt sitt projekt; kanske — jag tillstår det — att egenkärleken också hos mig något talar, emedan jag förut varit ense med Ehrenström, givit idén om huvudprincipen.» Aminoff var nu ense med Armfelt om att konseljen skulle bevaras oförändrad under ett års tid, men att man under tiden borde arbeta på att få »ett helt gott» i stället. Men inte heller denna okullstöteliga övertygelse räckte länge. Såsom Armfelts nyssnämnda brev till Ehrenström giver vid handen, hade han i början av följande år, måhända på grund av sin högt estimerade vän, biskop Tengströms invändningar återgått till sin första avvisande ståndpunkt. [1])

Armfelt vidhöll emellertid sina planer, om vilka han ofta uttalade sig i brev till sina förtrogne. Ännu kort före sin död framhöll han, med anledning av några av konseljen begångna »sottiser», hurusom dessa huvudlösheter bevisade omöjligheten för en sådan styrelse att existera utan skada för landet. »Att kejsarn om sanningen skall bliva fullkoml. underrättad — förklarade han — blir min sista heliga plikt att uppfylla så mot honom som fosterland. Det blir ett politiskt testamente jag arbetar på under de moments de répit, som plågorna lämnat mig.» [2]) Kommittén förenade sig gång efter annan om att tillstyrka en omorganisation av konseljen, i sammanhang varmed oktrojen för konseljens ledamöter föreslogs till ett år i förhoppning om att den önskade reformen kunde under tiden fås till stånd. Men på grund av de rådande tidsförhållandena och särskilt till följd av kejsarens frånvaro från riket tog frågan år efter år uppskov och ledde under Armfelts levnad till intet resultat. Huruvida utgången praktiskt taget var den bästa, är svårt att avgöra; ur statsrättslig eller organisatorisk synpunkt erbjöd reformplanen i alla fall ett

[1]) Aminoff till Armfelt $^{17}/_{5}$, juni, $^{28}/_{11}$ 1811, $^{24}/_{3}$, juni, aug. 1812 (konc. i Ril. s. 32), till Mannerheim $^{27}/_{5}$ 1812; *Hartman*, De tre gustav. s. 282—287, *Castrén* s. 362—363.

[2]) Armfelt till G. Fr. Stjernvall $^{18}/_{5}$ 1814.

framsteg, och efter några års tystnad togs den ånyo under överläggning — men för att falla även denna gång[1]).

Däremot vidtogs i fråga om konseljens sammansättning en del förändringar. Vid den första oktrojens utgång på hösten 1812 entledigades Rotkirch, Tulindberg och Nordensvan medan Idman tilläts kvarstå i konseljen såsom ecklesiastikchef intill sommaren 1814, då även han fick avgå. Av de entledigade mottog åtminstone Rotkirch sin befrielse med glädje. Men ehuru han soulagerades med värdigheten av verklig kammarherre och erhöll ett artigt brev från Armfelt, kunde han inte undgå att lägga märke till att hans éloignerande var »någons», d. v. s. Armfelts verk. Ironiskt anmärkte han, att han fått sin orlovssedel några dagar före flyttningen, inte såsom tjänstefolket redan före Larsmässodagen, vilket visade, att han inte var någon dräng. Men så tillade han: »Välsignad vare den som reglerar så väl. Obeskrivligt glad går jag åter till mitt lugn.»[2])

Innan de avskedade ledamöterne lämnade sina platser, hade konseljen förstärkts med nya krafter. Vid slutet av år 1811 inkallades, i enlighet med Armfelts förord, medicine professorn vid Åbo akademi G. E. v. Haartman i konseljen, där han först blev Tulindbergs adjoint och senare hans efterträdare. I början av det följande året gjorde G. W. Ladau, vilken i sin egenskap av postdirektör jämväl borde vara ledamot av konseljen, men vars ställning där först var mycket oklar, sin entré i regeringen såsom representant för Viborgs län, dock utan »portfölj». På hösten samma år utsågs, på Armfelts förslag, den från kriget kände brigadchefen, överste A. Fr. Palmfelt till generalinspektör för de inhemska trupperna med säte och stämma i konseljen och sommaren 1814 övertogs platsen efter Idman av förre överdirektören för svenska lotsverket, överste N. G. av Schultén, som något tidigare på Armfelts inrådan och av privata orsaker överflyttat till Finland.

Av de nya medlemmarne klandrades den förstnämnde, pro-

[1]) *Rauhala* II: 2—3, 20—24.

[2]) Rotkirch till Aminoff $^{29}/_{9}$, $^{2}/_{10}$ 1812.

fessor Haartman, av sina samtida för intrigans och maktlystnad, varför Aminoff i brev till Armfelt gjorde vänliga föreställningar mot utnämningen, men utan annan påföljd än att han fick ett spetsigt svar. Haartman hade, genmälde Armfelt, förordats för kejsaren — som redan tidigare haft honom en vue— »ej som en dygdig el. moralisk varelse, men som homme de tête et de talent», ty, tillade Armfelt drastiskt, »dygdiga, svaga och ambitieusa fän» funnos i överflöd, men vid en stats styrelse hade man att taga mera hänsyn till vett, begåvning och activité än till dygder samt »en tung och osäker marche»[1]). I konseljen visade sig emellertid Haartman bättre än sitt rykte och förvärvade sig erkännande både av sina kolleger och av Armfelt. Så skrev den sistnämnde en gång om honom, att »han har i allt fullkoml. pli av en finansminister», och Mannerheim gav honom efter hans tidiga död (1815) det eftermälet, att han varit en duglig och driftig chef för finanserna, som väl aldrig skulle komma på en fullt redig fot. Även generalguvernören Steinheil, som dock till en början kände sig chockerad av att utnämningen skett utan hans vetskap, uttalade sig med beröm om Haartman.[2])

Däremot fortfor opinionen att taga parti mot Ladau, som i allmänhet torde bedömts med ringaktning av sina kolleger och kanske i grunden hade till uppgift att hålla ett vaksamt öga även på dem. Han var, såsom de la Chapelle, citerande hans eget favorituttryck, yttrar: »en fin fågel», om vilken man aldrig visste, på vilken kvist han satt. »Dygdens» lovtalare J. Fr. Aminoff upptog hans utnämning mycket illa och skyndade att fästa Armfelts uppmärksamhet vid allmänhetens ogillande dom. »Ladaus säte

[1]) Armfelt till Aminoff $^{14}/_{1}$ 1812, till C. Stjernvall $^{15}/_{1}$ 1812; *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 339.

[2]) Armfelt till Tengström $^{8}/_{5}$ 1813 (Tengstr. s.), Mannerheim till Ehrenström $^{1}/_{8}$ 1815, Steinheil till Rehbinder juli 1812 (Rehb. s.). Tengström, för vilken utnämningen kom som en överraskning, ansåg, att en man som Haartman väl behövdes i konseljen för att åstadkomma metod i sakerna, om han också inte ensam kunde reda sig med dem. Tengström till Walleen $^{28}/_{12}$ 1811; Åbo akademi I: 339—340, 521, *Castrén* s. 285—286.

och stämma i regeringsconseillen — skrev han — har ej gjort en god verkan, och man vet ej, vilken som därtill medverkat. Jag för min del har intet emot honom, tvärt om är jag övertygad både om hans förstånd och talanger, förenat med nit för det allmänna bästa. Men det är i vissa saker man ej bör heurtera den allmänna och så prisvärda opinionen; således synes det mig både opolitiskt — vågar jag yttra — omoraliskt.» Armfelt sköt emellertid från sig ansvaret för utnämningen med den förklaringen, att denna deciderats redan före hans ankomst till Petersburg och att han aldrig tyckt om överlöpare, förrädare eller dylikt folk. För övrigt trodde Armfelt, att om Ladau också inte var någon för regeringen oumbärlig personnage, var han dock oskyldigare än »de andra herrarne». Det var ett förmildrande omdöme, som han snart återtog, och om han — såsom möjligt och kanske troligt är — hade sin andel däri, att Ladau likställdes med övriga medlemmar, så fick han ofta nog anledning att ångra sig sitt tillmötesgående.[1]) — Någon större fröjd hade Armfelt heller inte av general A. Fr. Palmfelt, till vilken förhållandet innan kort grumlades med anledning av vissa anmärkningar mot militäruppsättningen från hans sida. Då Palmfelt avled i början av år 1814, fick han av Armfelt det kärva eftermälet, att han varit »en lat egoist av äkta finsk art», som levat varken sig själv eller andra till nytta.[2]) I vad mån överste Schultén uppfyllde de på honom ställda förhoppningarna, fick Armfelt aldrig veta, ty kort tid efter det han utverkat dennes utnämning, gick han ur tiden[3]).

*

[1]) Aminoffs brevkonc. t. Armfelt $^{16}/_{12}$ 1811 (Ril. s. 32), Armfelt till Aminoff $^{14}/_{1}$ 1812, till C. Stjernvall $^{15}/_{1}$ 1812 (Armf. s.); *Rauhala* I: 353 följ. — I brev till Armfelt från slutet av 1811 och början av 1812 meddelade sig Ladau, enligt vad hans efterlämnade koncept utvisa, flitigt med Armfelt om sin ställning i konseljen.

[2]) Jfr vidare min upps. Finl. militärfrågor vid ryska tidens början i Sv. litt. sällsk. Förhandl. o. Upps. 32 s. 98—102. H. C. Reuterskiöld åter uttalade sig med saknad om Palmfelt (till G. Palmfelt $^{9}/_{5}$ 1814, Palmf. s.).

[3]) Redan på sommaren 1812 ($^{5}/_{7}$) berättade Armfelt för Aminoff, att han önskade få Schultén in i konseljen. I brev till Armfelt (Ril. s. 20),

Med de förändringar, som avsågo att ingjuta en ny anda i regeringskonseljen, sammanhängde ännu en åtgärd, som innebar en högst oangenäm överraskning för konseljen och hela Åbo samhälle. Under det diskussionen om konseljens nya kreation som bäst pågick emanerade nämligen, den $\frac{27 \text{ mars}}{8 \text{ apr.}}$ 1812, ett kejserligt reskript, som påbjöd regeringsverkens förflyttning till Helsingfors, såsnart denna lilla, nyss avbrända stad försatts i det skick, att den kunde uppbära hedern av att vara Finlands huvudstad.

Huru denna märkliga åtgärd förbereddes och genomfördes, är en sak, som vi inte behöva uppehålla oss vid. Försåvitt källorna utvisa, hade flyttningsidén sin första upprinnelse hos landshövding G. Fr. Stjernvall, och detta antagande styrkes såväl av Mannerheim som av R. H. Rehbinder, vilken senare i ett brev av år 1815 uttryckligen nämner Stjernvall som »inventeur du projet d'élever cette ville [Helsingfors] à une capitale».[1]) Från Stjernvalls sida avsåg väl projektet närmast att befordra utvecklingen av den under hans förvaltning stående lilla sjöstaden, för

odat., men synbarligen skrivet vid samma tid, uppgav Schultén, att han snart ämnade inlämna sin avskedsansökan och att han önskade få tillfälle att i Finland fortsätta sina sysselsättningar med hydrografi och sjömätningar, vilka inte skulle hindra honom att deltaga i konseljens överläggningar i händelse h. exc. ämnade placera honom där. I sin självbiografi (nedskriven år 1820 och välvilligt ställd till mitt begagnande av presidentskan Natalia Procopé, f. af Schultén) meddelar Schultén om sin överflyttning till Finland, som skedde år 1813, att tanken därpå vaknade hos honom redan 1809 till följd av ett ovärdigt beteende från amiral Pukes sida och att han därefter allt mera greps av längtan till Finland och sin egendom i Nagu. På det mest smickrande sätt sökte kronprinsen att kvarhålla honom i Sverige och han tvekade länge om det definitiva beslutet, men tog slutligen sitt parti efter uppfordran från Armfelt att skynda med avgörandet. I sin underdåniga avskedsansökan, som avslogs första gången, åberopade han hälsoskäl. Av kejsar Alexander hugnades han med en årspension av 1,000 rub. som ersättning för sina förmåner i Sverige (K. reskr. $^{27}/_{7}$ 1814 i Vol. H. K. M:s brev o. reskr. 1813—1816). Jfr vidare min avhandling Opinioner o. stämningar s. 93—94.

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{8}/_{2}$ 1815; Mannerheims Anteckn.

vars återuppbyggande efter den förödande branden år 1808 en särskild byggnadskommitté under generalguvernörens presidium och med honom — från år 1812 den från Sverige överflyttade J. A. Ehrenström — såsom ordförande. Det väckte stort intresse hos Armfelt, som av flere anledningar hyste misstro och avoghet gentöver borgerskapet i Åbo och väntade sig stora fördelar av regeringsverkens förflyttning till en annan ort. Genom föreningen med Ryssland hade ju Finland inträtt i en fullkomligt ny politisk situation, och denna fordrade, att landets innevånare betraktade sig som en nation för sig, som alltmera emanciperade sig från de svenska inflytelserna och i stället sökte ett närmande till Ryssland, det nya »moderlandet». En sådan uppfattning hade hans såta landsmän svårt att förstå, och synnerligen var »anhänglighetem för Sverige — »svedicismen», såsom Ladau kallade den[1]) — stor i Åbo. Där levde och regerade — påstod Armfelt — »Åbokabalen», som motarbetade hans reformplaner; för övrigt bodde där lata ämbetsmän, illa eftersedda akademister, judiska köpmän och stygga käringar. Åbo var härden för det finska missnöjet och den finska avunden, det var en infam håla med förpestad luft, eländiga gatstenar, svenska préjugéer och den sämsta esprit public, som fanns i världen.[2]) Skulle det gå Finland väl, måste dess regering räddas från detta infama näste med dess trähuvuden och barbarer till en hälsosammare ort, där traditionerna från den svenska tiden icke voro lika starka och där allmänandan lättare kunde ledas i den rätta riktningen. Och en sådan ort trodde sig Armfelt finna i den nyländska småstaden, vars borgerskap föreföll honom att vara sunt och gott, vars läge närmare Petersburg underlättade korrespondensen med Kommittén och vars nedbrunna tomter möjliggjorde ett systematiskt uppförande av byggnadskomplexer, lämpade efter en huvudstads behov och värdighet.

Med en ihärdighet, som om det gällt Finlands väl eller ve, fasthöll Armfelt flyttningsidén och efter sin bosättning i Petersburg

[1]) *Rauhala*, II: 77.

[2]) Se närmare mitt arbete Opinioner och stämningar 1808—1814, s. 225—226.

arbetade han på dess genomförande med den sega iver, som utmärkte hans första tjänstetid. I början av år 1812 berättade han för Fr. Stjernvall, att han under sina samtal med kejsaren rörande Helsingfors' framtid kommit underfund med att flera oriktiga meddelanden framförts från den infama hålan Åbo och att med »de trähuvuden, barbarer och bovar», som han på stället (d. v. s. i Petersburg) hade att förhandla med, hade han »även med kejsarens vilja gruvel. obstacle att combattera», synnerligen som han inte understöddes av generalguvernören, vars huvud de i Åbo vridit på tok. »Men — förklarade han tillitsfullt — så länge jag är på banan, découragerar jag icke och tror att sanningen, oföränderl. och dristigt framförd, skall hava sin verkan, à la barbe des athéniens.»[1]) Resultatet blev det nämnda reskriptet, som proklamerade Helsingfors för Finlands blivande huvudstad. Såsom främsta orsaker till förändringen framhävdes däri dels det i politiskt och moraliskt avseende betänkliga i att landets styrelse befann sig på en från rikshuvudstaden avlägsen gränsort, som i fall av krig kunde h. o. h. avskäras från förbindelsen med övriga landsdelar, dels den stegring i levnadskostnaderna och den för de vetenskapliga studierna vid akademien skadliga oron i sammanlevnaden, som vållades av de centrala ämbetsverkens placering i Åbo o. s. v. Men huvudsakliga bevekelsegrunden var nog densamma, som bestämde Armfelts hållning till frågan: strävandet att befria regeringsverken från de svenska traditionernas skadliga tryck och att underlätta uppkomsten av en ny ämbetsmannaanda, som bättre än den förra motsvarade den nya situationens krav. På förordningen kunde m. a. o. tillämpas samma ord, varmed Z. Topelius karakteriserat anledningen till akademiens senare påbjudna förflyttning från den gamla bildningshärden: önskan att placera styrelsen fjärmare från Sverige, närmare Ryssland och bakom Sveaborgs kanoner.[2])

[1]) Armfelt till G. Fr. Stjernvall $^{16}/_{1}$ 1812. Armf. s.

[2]) Jfr *G. Rein*, Helsingin uudestaan-rakentamisesta v. 1810—1823 (Suomen uudemm. historiasta, utg. av J. R. Danielson, häfte 1), *T. Hartman*, Då Helsingfors blef hufvudstad, *Z. Topelius*, Smärre skrifter s. 202.

Att Armfelt med regeringsverkens bortflyttning från Åbo liksom med deras rekonstruktion trodde sig bäst betjäna sitt fäderneslands välfärd, vars tryggande enligt hans mening övergått Borgå lantdags förstånd,[1]) är intet tvivel underkastat. »Tiden är dyrbar för Finland och det som kan ske bör ej försummas», förklarade han en gång för Aminoff, och vid ett annat tillfälle skrev han till densamme: »Jag är en gammal soldat, och det som en gång är sagt skall ske. Således anser jag som knep av de aboiter, om de krångla med Helsingfors — och detta får ingen ur min skalle.»[2]) Men å andra sidan var det inte att undra på, om hans reformplaner upptogos med kyla eller missnöje av dem som berördes därav och om särskilt planen på regeringens bortflyttning väckte harm och motstånd bland Åbo stads borgare, för vilka denna ju måste medföra ekonomiska förluster, utom att den djupt kränkte den lokala självkänslan. Det kunde rättvisligen inte läggas ämbetsmännen och borgerskapet i Åbo till last, att de ännu inte hunnit tillegna sig den nationalanda, den esprit public, som Armfelt predikade, och att bland de mer energiske och förhoppningsfulle den tanken vaknade, att man borde söka att få den nya förordningen, vars fosterländska nytta man inte kunde fatta, återkallad eller uppskjuten till en obestämd framtid.

Direkta upplysningar om den opposition Armfelt genom sina reformplaner väckte i Åbo äga vi inte många. Under en tid, då även de lojalaste ämbetsmännens korrespondens undergingo »perlustration» i Ladaus svarta kabinett, »le bureau d'espionage de l'infâme Ladau», såsom Walleen engång kallade det,[3]) var det inte värt att alltför uppriktigt bedöma åtgärder, som vunnit kejsarens nådiga bifall eller förbereddes av hans högstbetrodde ämbetsmän. Men få vi lita till Armfelts egna uttalanden till sina korrespondenter i hemlandet, måste känslorna mot den självrådige och nydaningslystne ministern för Finland varit rätt olikartade, om man också, av beräkning eller av sedvanlig vördnad för de

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{11}/_{12}$ 1812.
[2]) Armfelt till Aminoff $^{22}/_{6}$, $^{24}/_{7}$ 1812.
[3]) Walleen till Rehbinder $^{29}/_{11}$ 1813.

befallningshavande, egnade honom all möjlig underdånighet, firade honom med publika assembléer och enskilda fêter, då han besökte staden o. s. v. Största oron vållade helt naturligt manifestet om flyttningen, varigenom, enligt Rehbinders utsago, Armfelts namn komme »alltid att lysa på samma blad av historien, som förtäljer det nya Alexandrias grundläggande».[1]) Titt och ofta och ända till slutet av sin bana utgöt sig Armfelt, i brev till sina förtrogna, i satiriska eller harmfulla beskärmelser över den bland tjänstemän och borgerskap i Åbo rådande bristen på politiskt förstånd och allmänanda, som framträdde i anhänglighet för Sverige, i otacksamhet mot kejsaren och oförmåga att fatta dennes och hans finländska rådgivares goda avsikter. I indignerad och stundom hotfull ton yttrade sig Armfelt om the aboiters dolda försök att genom allsköns krångel, kabaler och infamier få kraften av det kejserliga flyttningsreskriptet upphäven. När på sommaren 1814 en nationaldeputation anordnades för att uppvakta kejsaren, var Armfelt fast övertygad därom, att biskop Tengström, en bland deltagarne däri, hade i uppdrag att framlämna ett memorial mot huvudstadens flyttning. Men särskilt harmades han över den hållning konseljen iakttog. Dess medlemmar voro, enligt hans uppfattning, i själ och hjärta stämda mot flyttningen, men då de inte vågade öppet trotsa kejsarens vilja och förstodo, att de raka vägen intet kunde uträtta mot Helsingfors stads »billiga oppkomst», togo de sin tillflykt till »en mängd hemliga knep och påfund till hinder». Än dröjde de med infordrade utlåtanden, än uppsköto de, under förebärande av statsverkets svaghet, utbetalningen av medel för byggnadsarbetet i Helsingfors o. s. v. Men kejsaren hyste, försäkrade Armfelt, »en viss predilektion» för allt som rörde Helsingfors, och så länge Himmeln bevarade honom kunde man taga med lugn »le ton et les intérêts mesquins des aboites». »Alla krångel av Åbo inbyggare, av pack m. m. emot Helsingfors betyda intet så länge vår gode kejsare ser saken an som han gör», förklarade Armfelt kategoriskt för Fr. Stjernvall, som ständigt oroade sig för sakens

[1]) Rehbinder till G. Fr. Stjernvall $^{14}/_{24}$ apr. 1813. Stjernv. Wall. s.

utgång; »il veut et désire ce monument de son règne.» Armfelt var således, trots all den inquiétude han tidtals visade, övertygad om att såframt han fick leva och verka, skulle regeringens flyttning till Helsingfors bliva en verklighet. Ännu några dagar före sin död skrev han till Ehrenström: »Med Helsingfors och kabalen emot kejsarens tagne beslut är ingen fara.»[1])

Till de med flyttningen missnöjde räknade Armfelt, åtminstone till en början, jämväl Mannerheim och Haartman, ehuru båda i övrigt åtnjöto hans respekt och förtroende. Huru det faktiskt förhöll sig med den senare, är svårt att avgöra, men mycket naturligt är, att han, som hade vården om statens klena finanser sig anförtrodd, kände sig oroad av de stora utgifter flyttningen vållade. Av samma orsaker tyckes också Mannerheim i grund och botten hört till flyttningens motståndare, utom att han av hänsyn till sina egna ekonomiska förhållanden ansåg sig urståndsatt att för egen del byta om vistelseort. Till de anmärkningar han riktade mot Fredr. Stjernvall, hörde också den, att Stjernvall genom sina intriger utverkat Helsingfors' upphöjelse till huvudstad, som kostade statsverket nära 6 miljoner rubel.[2]) Men hans lojala tänkesätt, om vilka det redan varit tal, bjödo honom att utan motstånd underkasta sig det kejserliga dekretet. Innan säker underrättelse härom ännu anlänt till Åbo, meddelade han Aminoff, att han intet hade mot flyttningen, ty den enskilda predilektionen måste vika för det allmänna bästa, och han var skyldig att uppoffra alla sina krafter för ett älskat fosterland; men hans ringa förmögenhet måste sparas för en talrik familjs underhåll, varför han uppmanade Aminoff att medverka därtill att han fick återgå till lugnet, »för att plöja den jord, som med mera tacksamhet belönar odlarens möda». Senare, när reskriptet framkommit och han mot sin önskan förordnats att kvarstå på sin post, vidhöll han sina betänkligheter mot flyttningen, men framhöll, till undanröjande av det missförstånd, varför han utsatts,

[1]) Armfelt till G. Fr. Stjernvall $^{5}/_{8}$ 1812, $^{24}/_{3}$ 1813, till C. Stjernvall $^{9}/_{21}$ apr. 1813, till frih. J. Armfelt $^{20}/_{3}$, $^{22}/_{4}$ 1813, till Ehrenström $^{24}/_{6}$ 1812, $^{20}/_{2}$, $^{24}/_{2}$, $^{10}/_{3}$, $^{18}/_{9}$ 1813, $^{16}/_{4}$, $^{9}/_{7}$, $^{13}/_{8}$ 1814, till Rehbinder $^{29}/_{6}$, $^{6}/_{7}$, $^{18}/_{7}$ 1812 m. m.

[2]) Egenh. anteckningar; *Danielson-Kalmari* I: 53—54.

att dessa fortfarande berodde på enskilda omständigheter, icke på någon motsträvighet mot kejsarens befallning. »Uti allt vad som med min övertygelse instämmer — skrev han i slutet av år 1813 till J. A. Ehrenström — skall jag så hädanefter som hittills uti vad på mig ankomma kan befordra såväl Helsingfors stads som mina övriga landsmäns fördelar. Kanske torde jag dock orättvist blivit räknad bland deras antal, som pretenderats lägga hinder i vägen för vår ädle monarks ändamål med denna stad, men dels hava egna avsikter just icke hittills varit min faible, dels ock vet jag icke, varuti några fördelar relativt härtill skulle bestå. Den plats jag i conseillen innehar har åtminstone därmed intet gemensamt, ty tilltagande ålder och oförmögenhet hava längesedan stadgat min föresats att vid första möjliga tillfälle återgå till det lugn jag skattar vida högre än ämbeten och titlar.» Och om opinionen i allmänhet uppgav han vid ett annat tillfälle för Ehrenström: »Vi äro allesammans taxerade här i Åbo för ovilja emot Helsingfors och dess byggnad. Härtill torde dock ej vara annat skäl än ogrundade misstankar, som icke tjäna till annat än sätta den ena provinsen i harnesk emot den andra, då alla likväl böra hava samma intresse i allmänt avseende.»[1])

Ännu fogligare än Mannerheim ställde sig hans kollega C. Fr. Rotkirch, som hade sina gods i Nyland och som vistats alltför kort tid i Åbo för att ha hunnit tillegna sig stadsbornas lokalkänslor. Underrättad om planerna på en förestående bortflyttning, förmodade han, att det skulle dröja en tid, innan de kunde genomföras, men han ansåg, att numera, sedan Viborgs län tillkommit, lämpade sig Helsingfors bättre till huvudstad än Åbo.[2]) Fick man tro Ladau, rönte flyttningen bifall hos alla utom åboiterna, och den motiverades av så många goda skäl, att den inte kunde misskännas.[3])

Det fanns således inom konseljen dem som gillade flyttningen eller lojalt underkastade sig den kejserliga viljan, om de också

[1]) Mannerheim till Aminoff $^{13}/_{4}$, $^{28}/_{4}$ 1812, till Ehrenström $^{11}/_{3}$, $^{11}/_{12}$ 1813.

[2]) Rotkirch till Aminoff $^{12}/_{4}$ 1812.

[3]) Ladau till Aminoff $^{9}/_{5}$ 1812.

av finansiella eller andra skäl fasthöllo sina betänkligheter. Men Armfelt vidhöll, såsom sagt, envist sin uppfattning att opinionen i Åbo i allmänhet var emot det nådiga reskriptet och att den s. k. Åbo-kabalen inte upphörde att motarbeta detsamma. Hans misstankar delades av tvenne personer, vilka, liksom Armfelt, voro djupt engagerade i flyttningsplanen och därför från sina resp. stationsorter med spänt intresse iakttogo stämningen och förehavandena i den gamla huvudstaden. Den ene var landshövding Fredrik Stjernvall, flyttningens förste upphovsman, den andre Armfelts gamle vän och »medolycklige» från den s. k. regencens tid: Johan Albrekt Ehrenström.

Stjernvall var en mycket känslig och lätt oroad herre, ytterst mottaglig för allsköns rykten, som kommo från Åbo. Han var fast övertygad därom, att han på denna ort hade att bekämpa »en stor kabal», en »farlig liga», som motarbetade hans planer till länets och landets fromma. När reskriptet om flyttningen anlände till Åbo, fick han veta, att där rådde »stark disperation», men att man tröstade sig med att ingen förändring kunde ske, innan Helsingfors var uppbyggt och att många svårigheter kunde läggas i vägen därför. Liksom Armfelt fruktade han, att det skulle lyckas den redan nämnda hyllningsdeputationen — vartill vi i det följande ännu återvända — att förekomma gryningen av den nya och klarare dag, som skulle uppgå efter regeringsverkens transport till en ort med bättre allmänanda än den som rådde i Åbo[1]). Den nya dagen fick han inte uppleva, men före sin bortgång kunde han, såsom Armfelt, glädja sig åt hoppet att de aboiters intriger intet skulle förmå mot kejsarens fasta vilja.

Med icke mindre misstro än Stjernvall iakttog Ehrenström Åbo-kabalens motstånd mot Helsingfors »nya anläggning». På hösten 1811 hade han, efter ivriga uppmaningar från Armfelts sida, lämnat Sverige och bosatt sig i närheten av Helsingfors, sin födelseort, fast besluten att framleva sina dagar i obemärkthet och lugn. Men redan i början av det följande året, sedan han svurit trohetseden åt landets nye herre och fått sin ålderdom

[1]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{12}/_{6}$ 1812, $^{14}/_{6}$ 1814. Stiernv. s.

tryggad genom en årlig pension på 1,000 rubel, överraskades han i sitt nya hem av underrättelsen att kejsaren utnämnt honom till ordförande — under G. Fr. Stjernvalls överinseende — i den byggnadskommitté, som hade sig uppdraget att övervaka Helsingfors återuppbyggande. Utnämningen försatte honom i stor vånda. Han ägde såsom gammal fortifikationsofficer många förutsättningar för sitt nya, honom påtrugade kall; under vidsträckta resor hade han inhämtat mycket av världen och han var både en skarp observatör och en klokt beräknande filosof. Men hans föregående olyckor hade gjort hans sinne hypokondriskt och susceptibelt; han misstrodde sig själv, var mycket snar att misstro sina medmänniskor — och ville för allt leva i lugn. I bittra ord gav han uttryck åt sitt missnöje med Armfelt och J. Fr. Aminoff, sina »tvenne bästa och enda vänner i detta land», på vilkas tillskyndan utnämningen emanerat.[1]) Men han kunde inte undandraga sig bördan, och sedan han påtagit sig den, bedrev han sitt stora och bekymmersamma arbete med outtröttligt nit — »de corps et d'âme», såsom Armfelt till sin glädje konstaterade. På grund av sin natur och det viktiga uppdrag han hade sig anförtrott blev han med åren, efter vad de la Chapelle intygar, »allrådande i Helsingfors» och begagnade den myndighet han erhållit på ett tämligen despotiskt sätt.[2]) Men utan suckar och klagan över motstånd gick det nog inte. Gång efter annan hotade han att lämna det påkostande galerslavsarbetet, men han höll dock ut till slutet och han ställde sig fullt solidarisk med dem som verkat och verkade för stadens upphöjelse. Hans övertygelse var, att flyttningen påkallades »av de viktigaste lokala, politiska, mili-

[1]) I brev till Stjernvall $^{10}/_{6}$ 1812 (Ril. s.) uppgav Aminoff, att han föreslagit Ehrenström till kommissionen, men Armfelts förord var nog det avgörande.

[2]) »Underrättelser». Då de la Chapelle år 1817 besökte Helsingfors, gjorde han flera anmärkningar mot arbetsplanen: man hade inte följt terrängen, utan arbetat mot naturen, sprängt gator genom stora berg och förflyttat bergen i dälder och begått andra dårskaper. Mannerheim åter anmärkte, att de på allmän bekostnad uppförda husen nog voro prydliga till det yttre, men saknade den soliditet, som klimatet fordrade, så att efter ett halvt sekel flera kanhända vore ruiner. Egenh. anteckn.

tära, ekonomiska, akademiska och även moraliska skäl», och han förargade sig innerligen över den »aboitiska jalousien», som hans »susceptibilité» ytterligare förstorade. »Att man i Åbo alltid ansett nybyggnadsföretaget härstädes med den största ovilja, är dig fullkomligen bekant», skrev han på sommaren 1812 till Aminoff; »men du torde icke så väl som jag känna, till vad grad denna ovilja blivit ökad genom det sista kejserliga reskriptet om Helsingfors förklarande till huvudstad. — — Allt nog, jag kan garantera, i stöd av de säkra underrättelser jag erhållit, att man föresatt sig använda alla de medel, som intrig och regeringssjuka kunna lämna, för att contrecarrera en mésure, vars förhatlighet ökas genom fruktan att hitflyttningen av konseljen skall medföra nödvändigheten av den nya organisationen av densamma, genom vilken många av dess ledamöter icke kunna undgå att förlora sina platser, utom att Åbo innevånares allmänna intresse strider emot en sådan flyttning.»[1])

Armfelt sökte, trots sina egna många bekymmer, att hålla sin ofta misströstande och motspänstige vän vid gott arbetshumör. I början av 1813 förklarade han överlägset, att han för sin del undvek all diskussion om »aboiternes intriger och skvaller relativt till nybyggnaden i Helsingfors» och att man inte borde fästa avseende vid sådana saker, »för att ej tillskapa hat och partier el., rättare sagt, giva form åt desse missfoster». »Vår plikt, som hava vett och förtanke», docerade Armfelt, »är att calmera och att ej giva vikt åt det som ej bör hava något som det ej förtjänar.» Men inte långt därefter, då Ehrenström ånyo uttråkat honom med sina »melankoliske projekter», gav han skarpt till svar, att om Ehrenström lämnade sitt arbete, komme konseljen aldrig till Helsingfors, och han, Armfelt, ville alldeles taga sin hand från verket, som skulle bliva halvgjort och således varken hederligt eller nyttigt. Som vän ville han alls inte klandra Ehrenströms beslut att retirera, — »men — tillade han varnande — som finne och medborgare gör det, att jag förbannar den stund jag blandade mig uti hela nybyggnadssaken, ångrar allt vad jag

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{6}/_{6}$ 1812; *Hartman* s. 308—309.

gjort och har gjort Gud ett löfte att ej allenast häruti bliva fullkoml. inactif utan även att aldrig mer fixera mitt hopp på grunder, som bero till den grad av en enda varelses vilja och medverkan.»[1])

Ehrenström lät tala med sig, men tankarna upphörde inte att kretsa kring the aboiters onda avsikter. I början av 1814 utlade han för C. J. Walleen sina bekymmer med anledning av de intriger och kabaler, som under den då rådande stagnationen i affärerna samlade sig för att utbryta vid första tillfälle och vilka till god del hade sin grund i planerna på regeringens omskapelse och bortflyttning från Åbo. »Den förnämsta sporren till missnöje och ränkemakeri — förklarade han — är och blir det för mången så högst fatala hitflyttningsprojektet och den befarade nya organisation av regeringsconseillen; och som jag, ganska oskyldigt, kommit att bli i dessa bägge saker inblandad, är mitt namn säkert tecknat på den svarta tavlan, och i händelse av seger för de kabalerande, är det troligt att också emot mig vändas anfall, som kunna äventyra mina återstående dagars frid.» Ännu år 1816 visste Ehrenström berätta om the aboiters försök att hindra konseljens flyttning, som först på hösten 1819 blev en verklighet.[2])

*

Men också på annat håll än i den av svensktidens traditioner och av anhängligheten för Sverige genompyrda Aura-staden fanns en oroshärd, som vållade Armfelt och hans meningsfränder många bekymmer. Det var i det genom manifesten av den $^{23}/_{12}$ 1811 och $^{12}/_{1}$ 1812 med storfurstendömet förenade viborgska guvernementet. Förhållandena voro här helt annorlunda än i den västra kulturbygden och orsakerna till oron därför av helt annan art, men den opposition, som växte upp där, kom inte mindre osämja och bitterhet åstad.

»De båda Finlandens förening», såsom Armfelt plägade kalla sin kanske förnämsta livsgärning, tedde sig för honom som »ett

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{10}/_{3}$, $^{13}/_{3}$, $^{18}/_{8}$ 1813.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{22}/_{1}$ 1814, $^{14}/_{1}$ 1816. Jfr vidare *Hartman* s. 302 följ., *Rauhala* II: 73—74.

stort verk både i politiskt och moraliskt avseende», som en ärorik och för mänskligheten och Finland högst nyttig seger. På båda sidor om gränsen hälsades den med tillfredsställelse och erkänsla mot kejsaren och den man, vars drivande kraft man hade att tacka för manifestens tillkomst. Men missnöjde saknades inte. Somliga — såsom Aminoff — klandrade det brådstörtade sätt, varpå föreningen genomdrivits, och de radikala metoder, enligt vilka den skulle genomföras. Andra — bland dem Rehbinder — anmärkte det betänkliga i att Armfelt, trots sin bristande författningskännedom och sin ovana vid koncist lagspråk, företagit sig att uppgöra förslag till det senare manifestet utan att meddela sig med Kommittén, vilket hade till följd ofullkomligheter i formuleringen med ty åtföljande svårigheter vid manifestets tillämpning.[1])

Främst väckte föreningen missnöje bland de talrika ryska ämbetsmännen och godsägarne i Gamla Finland, vilka genom densamma hotades i sina intressen och livsvillkor. I det senare manifestet uppräknades nämligen ett stort antal tjänster, som skulle omedelbart indragas medan andra skulle bibehållas tills den i det övriga Finland gällande ordningen hunnit i länet etableras. Det var en radikal åtgärd, som avsåg att utösa den gamla ryska surdegen och att skapa en ny ämbetsmannakår, men hotade till en början en mängd tjänstemansfamiljer med ekonomiskt trångmål. Tack vare varjehanda anordningar, som icke kunna här beröras, skingrades väl farhågorna för de flesta, men manifestets radikala metod var i alla fall egnad att åstadkomma uppståndelse, och ehuru Armfelt från början yrkat på lindrigare metoder, riktades förbittringen och kritiken närmast mot honom. Likaså fick han uppbära lejonparten av förbittringen bland donationsinnehavarne, vilka ansågo sig kränkta i sina ekonomiska intressen genom manifestets bestämmelser rörande deras bönders rättigheter och skyldigheter. Det härskri, som uppstod inom den bondeplågande godsägarklassen, lade sig i någon mån efter utgi-

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{22}/_{4}$ 1812, Aminoff till Armfelt mars 1812 (konc. i Ril. s.); *Hartman* s. 256—257, *Castrén* s. 290.

vandet av en förklaring, som i praktiken ledde till en från det ursprungliga syftemålet avvikande tolkning av manifestets föreskrifter. Men missnöjet och fronderiet satt fortfarande kvar i sinnena och Armfelt, som alls inte var hågad att följa sin uppskrämda vän Aminoffs råd att förskaffa donatarierne frälserätt till donationsgodsen, hade intill sitt slut känning av den fiendskap hans seger för mänskligheten och Finlands sak åsamkat honom bland ryssarne, »barbarerne», i Viborgs län.[1])

Till tolk för detta missnöje gjorde sig en tid efter manifestets utfärdande G. W. Ladau, om vars utnämning till Viborgs läns representant i regeringskonseljen det nyss varit tal. Förmodligen med kännedom av den meningsskiljaktighet rörande föreningen, som rådde mellan Armfelt och Aminoff, vände han sig på våren 1812 till den senare, vid denna tid t. f. ordförande i Kommittén, i syfte att vinna hans understöd till utverkandet av förändringar i manifesten till de ryska ämbetsmännens och donatariernes tryggande. »Skulle det icke vara — slöt Ladau sina betraktelser — nyttigt att profitera utav kejsarens outsägeliga nåd för Finlands inbyggare och förena dem med Rysslands, och må ej alla utvägar, som strida häremot, äro högst skadelige? Kan väl osämja lättare åstadkommas än genom egendomsrättens störande och därigenom att alla tjänstemän ända till länsman skall anse sig olyckelig sedan Viborgs län blev med Finland förenat.» Ladau erinrade därom, huruledes den orkan, som år 1808 blåst över Finland från Ryssland, lämnat lagarna orubbade, ämbetsmännen vid deras sysslor och alla enskilda vid deras rättigheter, medan den storm, som nu blåste från Finland, hade helt andra verkningar. Profetiskt nog, må det medgivas, önskade Ladau, att Aminoff och hans barn inte måtte uppleva en tidpunkt, då ånyo en orkan kom från Ryssland, men i sina verkningar följde de metoder, som nu tillämpades i Viborgs län. Skjutande skulden för den förvända politiken på kejsarens rådgivare — och bland dem väl i främsta rummet på

[1]) Jfr *Danielson-Kalmari*, Viipurin läänin palauttaminen muun Suomen yhteyteen, och *O. A. Kallio*, Viipurin läänin järjestämisestä muun Suomen yhteyteen.

Armfelt — varnade Ladau för att hindra den över hela Finland som en skyddsgud tillbedde Alexander I:s välgörande intentioner.[1]) Att det just var denne skyddsguds intentioner, som manifesterade sig i den förhatliga förordningen, var kanske obekant för Ladau.

Men även på andra håll väckte »de båda Finlandens förening» ogillande och tvivel, om också någon opposition inte följde därav. Såsom i det följande skall nämnas, anmärkte J. Fr. Aminoff, att föreningen genomförts på ett alltför förhastat och våldsamt sätt. Rehbinder uppgives ha någon gång uttalat den farhågan, att Viborgs län skulle bliva den klippa, varpå Finlands självständighet komme att stranda.[2]) Och C. Mannerheim nedskrev många år senare i sina dagboksanteckningar, att enligt hans mening Viborgs läns förening med Finland var mindre fördelaktig, enär därigenom ryssarnes hat och avund till Finland ökades och farhågor uppväxte för stundande förändringar inom Ryssland själv. Dessutom föranledde föreningen en närmare beröring med den ryska aristokratien, som annars inte lika hastigt uppstått. Dock ville Mannerheim ha det utsagt, att Armfelt inte var den egentliga upphovsmannen till föreningen, om han ock befordrade beslutet därom.

I spetsen för arbetet med den ryska surdegens utösande stod den i det föregående redan omnämnde överstelöjtnanten Carl Johan Stjernvall, som i början av år 1812 på Armfelts förord, men mot sin egen önskan utnämndes till landshövding i Viborg och ordförande i den för genomförandet av föreningsmanifesten tillsatta organisationskommittén. Under en livlig, ända till sin död fortsatt korrespondens styrkte Armfelt sin skyddsling under arbetets mödor och obehag, uppmanande honom att icke vika för svårigheterna, utan gå framåt i förtröstan på sin goda och rättvisa sak. Då Stjernvall en gång uttalade sina tvivel om sin förmåga att fylla det honom förelagda värvet, gav Armfelt följande svar, som hade sin tillämpning även på honom själv: »Den rätt-

[1]) Ladau till Aminoff $^{9}/_{3}$ 1812.
[2]) *Castrén*, Skildringar s. 315.

skaffens medborgaren tvivlar om möjel. att efter sin känsla kunna oppfylla sitt kall, ty hans fordringar äro i samma mån som dess patriotism gränslösa. Men viljan, som med fasthet leder förmågan av ett öppet huvud, går ofta längre än den djupa kunskapen, invecklad i former el. försvagad av ensidiga avsikter el. enskilte passioner. Det är således givet, att ni, min heders vän, duger till landshövding i Viborg, blott ni sätter sourdine på en viss patriotisk häftighet, som ej är à la hauteur des hommes du siècle, och ej tror att allt är förlorat för det att ej allt går prompt och väl. Detta är ej en läxa av mig, men en läxa, som erfarenheten ofta givit mig och alltid på min bekostnad.» Armfelt ville emellertid inte dölja, att många svårigheter skulle möta, och han gav därför tid efter annan Stjernvall goda råd, huru han skulle gå till väga vid sitt ämbetes handhavande. Han framhöll, hurusom en landshövding i Viborg hade vissa fördelar framför sina kolleger bland annat i den omständigheten, att han kunde i mindre saker bruka en ton av maktspråk och att allmogen skulle intagas av en lycksalighetskänsla, när den fann sig mänskligt behandlad. Därför kunde Stjernvall ibland taga i tu med hårdhandskarna mot dem, som lurade gemene man, och då de lokala omständigheterna det påbjödo, skulle han draga nytta av gamla förordningar, som råkat i glömska, samt, då dessa ej hjälpte, utverka genom generalguvernören, vars varma nit var känt, sanktion åt nya, för ändamålet tjänliga, men taga sig i akt för att stöta det aristokratiska självsvåldet och de styrandes egenkärlek genom att giva sig själv air av skapare eller lagstiftare. Kejsaren var nämligen, försäkrade Armfelt, ganska deciderad att understödja sin landshövding i allt vad denne gjorde för återupprättandet av laglig ordning, och för egen del ämnade Armfelt i sitt förhållande till Stjernvall alltid följa vad känslorna av skyldighet, vänskap och patriotism bjödo. Så länge Armfelt kvarstod på scenen skulle Stjernvall äga i honom en god sekundant. [1])

*

[1]) Armfelt till C. Stjernvall $^{15}/_{11}$, $^{10}/_{2}$, $^{22}/_{2}$, $^{6}/_{3}$, $^{9}/_{4}$ 1812, $^{27}/_{10}$ 1813 m. m., till G. Fr. Stjernvall $^{16}/_{1}$ 1812.

På tvenne vitt skilda håll — i den gamla kulturbygden, medelpunkten för Finlands politiska liv, och i den med moderlandet nyss återförenade, halvt förryskade landsdelen — hopade sig sålunda av olika orsaker ett smygande missnöje och en högröstad kritik, som på skilda vägar sökte sig fram till Petersburg. Från början av sin nya bana erfor Armfelt, att hans planer och strävanden rönte opposition och att han hade att övervinna svårigheter från deras sida, på vilkas hjälp han trott sig kunna räkna. Känslig för invändningar och otålig vid hinder, klagade han över att han icke rönte hos sina landsmän den medkänsla och tacksamhet, som han ansåg sina mödor och sina goda avsikter värda. I början av 1812, då han var fullt upptagen av flera viktiga åtgärder och förehavanden, skrev han i agiterad ton till sin svägerska: »Sedan jag nu uppoffrat mig för mina nedriga medborgare, sedan allt vad möjel. kan uträttas gott och klokt blivit gjort, och på en så kort tid — så får jag höra från Åbo de infamaste critiquer och propos, och kejsarn, som Gud ske lov är söt, nådig och ganska öppen med mig, har visat mig spåren av de aldra perfidaste insinuationer mot mig — ej av ryssar, ty de darra, men av finnar, som av blott oförskämdhet hava mod. Det värsta är, att de bortkonfunderat gen. guv., den beskedl. Gubben, så att även han är vettvill.» För sin bror, friherre August Armfelt, upprepade han, att han var föremål för »la critique, l'intrigue infame et la calomnie» från sina landsmäns sida.[1]) I samma bittra ton förklarade han för Carl Stjernvall, att i det nya Finland kunde en brav karl icke göra något, som begreps av en massa opatriotiska egoister. »För dessa odjur — fortsatte han — arbetar jag av blott skyldighet, men med ett kallt hjärta för hela personalen av nation, på några individuer när. — — De som nu bebo den jorden kan en Gud i himmelen ej förnöja, ty avund, dumhet, lust att bedöma, liknöjdhet om allmänt väl, värma och nit blott för enskilt intresse, ett omätligt avlägsnande från all esprit public: med ett ord, alla fel och laster, som bereda statens fall och som närma människosläktet till djurriket. På det viset har jag fått lära känna mina landsmäns tack-

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{4}/_{1}$ 1812, till sin bror $^{9}/_{1}$ 1812.

samma och kloka känslor för allt vad på 4 månader man för dem velat göra och gjort. Detta skulle göra mig högst olyckel., om en enda sak funnes, ett enda facta, varuti mig kunde förebrås brist på ömhet för det allmänna, brott mot författningar el. lagar, missbruk av makt el. förtroende. Alla skälla som oppretade bandhundar, men ingen är i stånd att framvisa något — utom tomma ljud.» Litet senare tillade Armfelt: »Då man full av goda intentioner gör allt och lika väl ser sig misskänd, så kan effekten ej manquera, och det blir på det viset enskilta finska otacksamheten snart nog måhända skall tillskapa allmänna olyckor. Måtte jag ej överleva desse olycksöden.» [1])

Under den tid Armfelt förestod generalguvernörsämbetet, varunder han fortfarande uppehöll sig i Petersburg och endast på ett kort besök gästade Finland, gjorde han nya erfarenheter, som inte stämde hans sinne mildare. Han fortfor att klaga över den dåliga andan inom landet, över »det eviga missnöje, oförstånd, den ton de critique, som avunden och dumheten ensamt skapa, vilka råda över allt och äro den enda belöning, som man kan vänta för alla uppoffringar». »Hela min själ och mitt huvud — skrev Armfelt i slutet av 1812 till G. Fr. Stjernvall — äro fulle med känslor och idéer, som alle rapportera sig på Finlands väl. Men aldrig har jag livligare känt och med mer oro erfarit, att man i detta tidevarvet med rena avsikter knappast går, och om det äntel. skrides fram, så är det à pas de tortue. Enskilta egoismen och Gud nås dålige moyens äro de kedjor man har om benen.» För egen del kunde Armfelt tryggt påstå, att om varje ämbetsman gjorde lika mycket för fosterlandet som han, skulle detta icke bliva olyckligt. Lugnt kunde han lägga sig att dö, »liknöjd om skrikare och narrars vitsord, men säker om att av alla *rätta* finnar, hederl. medborgare och tänkande varelser vara rätt känd — — och ansedd som jag det förtjänar för alla mina oppoffringar». [2])

---

[1]) Armfelt till C. Stjernvall $^{13}/_{25}$ febr., $^{9}/_{21}$ apr. 1812.

[2]) Armfelt till sin svägerska $^{11}/_{12}$, $^{23}/_{12}$ 1812, till G. Fr. Stjernvall $^{25}/_{11}$ 1812, till C. Stjernvall $^{20}/_{12}$ 1812, till Ehrenström $^{24}/_{3}$ 1813, till frih. Aug. Armfelt $^{27}/_{1}$ 1813.

Klagomålen gällde närmast det »nya» Finland. Från det »gamla» Finland — Viborgs län — väntade sig Armfelt bättre resultat. »Det Gamla Finland — skrev han i början av 1812 till G. Fr. Stjernvall — ger mig mycket arbete, men ingen chagrin el. désagrément, utan tacksamhet och välsignelse, — det nya med lika mycket besvär offrerar mig motsatsen.»[1]) Lika omedelbart som han bidragit till föreningens tillkomst kunde han inte deltaga i dess genomförande, men till sin levnads slut följde han med uppmärksamhet organisationskommitténs arbete. »Min egenkärlek — skrev han till C. Stjernvall — ävensom känslan göra, att Viborgs län ligger mig oändligen om hjärtat.» Och en annan gång förklarade han, att han livligt åstundade höra om arbetets fortgång, »ty — menade han — av mina sista verk är vivifierandet av Viborgs län, och det säges allmänt, att gubbar hålla mest av sine yngste barn». Blott gemene man kunde göras mindre olyckliga, så kunde man lugnt abstrahera från bondeplågande adelsmäns och egennyttiga köpmäns skrik.[2])

Tyvärr beredde också »det yngsta barnet» Armfelt sorger och besvikelser. Inte nog med att de ryska »bestarne» och »blodiglarne», »rackarne av den kopioffska och den gamla kabalen», vållade honom sådana förargelser, att han en gång hotade att ordentligt knäcka *en* för att inverka på de andra av dessa herrar, för vilka, såsom han uttryckte sig, blod och bondens hud voro det enda livsuppehället. Även de, vilkas välfärd alla mödor gällde, visade oförstånd och otacksamhet. Armfelt sökte till en början taga saken med ro och uppmanade Stjernvall att inte förlora tålamodet eller låta sig nedslås av kritiker, från vilka håll de än kommo. Man skulle, docerade han helt stoiskt, taga människorna sådana de voro och inte sådana de borde vara. För honom var det alltid ljuvligare att hatas av dem han föraktade än att lönnmördas av smekande, falska varelser. Dessutom var det bättre att veta, var fienderna stodo, ty då var man à deux de jeu; men höllo de sig undan och bakom vissa konsiderationer, var man illa däran. Men vid

[1]) Armfelt till G. Fr. Stjernvall $^{26}/_{1}$ 1812.
[2]) Armfelt till C. Stjernvall $^{23}/_{2}$, $^{29}/_{6}$ 1812.

andra tillfällen förlorade Armfelt tålamodet och instämde i Stjernvalls pessimistiska slutsatser. »Att göra människor i lag — utbrast han en gång med otålighet — kan varken Gud, regenter el. vältänkta ämbetsmän, och jag börjar tro, att det är en sottise att vilja väl, efter otack och klagomål äre de enda säkra belöningar man njuter.» Och liksom hotande tillade han: »Äro Era viborgenser ej nöjda, så nog kunna de hoppas återfå det förra. Ryssarne begära ej bättre än återgiva dem denne cadeau.»[1])

Allt tillsammantaget — motsträvigheten hos dem, på vilkas hjälp han räknat, otacksamheten från deras sida, för vilka han uppoffrade sig, kritiken och intriglystnaden — allt gjorde, att Armfelt titt och ofta uttalade sin avsikt att lämna den politiska skådebanan för att tillbringa sina dagar i Åminnes giftfria luftstreck. I början av år 1812 berättade han för sin svägerska, att han på sina knän anhållit hos kejsaren om sin avgång, när de båda Finlandens förening var genomförd, men fått avslag; senare på året, när kriget med Frankrike vållat nytt uppskov med avskedet, hoppades han att kunna retirera, när Bonaparte var »fan i våld» och freden säkerställd.[2]) Att detta inte var tomt prat, konstaterades av C. J. Walleen, som på våren 1812 rapporterade till biskop Tengström, att hans chef redan ledsnat vid de finska affärerna och att de obehagligheter han fått röna »ingett honom en vidrig känsla mot hela landet och dem som där bygga och bo, så att jag fruktar, det han, isynnerhet nu under andra omsorger av större inflytelser, icke kommer att mycket bekymra sig om oss».[3])

Men huru ofta Armfelt än önskade sig bort och hotade med reträtt, stannade det vid mer eller mindre impulsiva yttringar av harm och missmod. Kejsarens önskningar höllo honom kvar och det oinskränkta förtroende han åtnjöt från monarkens sida gav honom, yttrade han till biskop Tengström, ett mod, som han annars skulle saknat. Hänsynen till Finlands välfärd under en stormuppfylld tid, då kejsarens frånvaro från sin huvudstad gjorde

[1]) Armfelt till C. Stjernvall $^{9}/_{4}$, $^{21}/_{4}$, $^{15}/_{5}$, $^{29}/_{6}$, $^{5}/_{8}$, $^{27}/_{10}$, $^{26}/_{12}$ 1812, $^{13}/_{1}$, $^{3}/_{4}$, $^{4}/_{12}$ 1813.

[2]) Armfelt till sin svägerska $^{4}/_{1}$, $^{19}/_{3}$ 1812, till C. Stjernvall $^{20}/_{12}$ 1812.

[3]) Walleen till Tengström $^{2}/_{4}$ 1812.

en förändring inom den högsta förvaltningen mycket betänklig, manade honom att kvarstå tills världstragedien var utspelad. »Först skall världen vara lugnad och fredlig», förklarade han i slutet av 1812 för Fr. Stjernvall; »sedan vill jag kunna säga, att finska affärerne hade en given marche, som blott behöver en ordentel. urmakare, som oppdrager urvärket och då och då såg efter resortes och det mekaniska i dess sammansättning.» Ett år senare skrev han till Rehbinder, att när den allmänna freden var sluten, hoppades han att kunna lämna scenen, utan att misshaga kejsaren, och därigenom bereda intrigmakarne — »aux cabales, aux intrigues et aux faiseurs de notre cher pays» — frihet att utveckla sina talanger. »C'est alors — tillade han — que nous descendons au parterre, mon cher baron, pour voir comment les nouveaux acteurs acheveront la pièce dont ils ont faits le plan à nos dépends.» [1])

I likhet med sina motståndare plägade Armfelt vädja till eftervärlden, varav han väntade sig den rättvisa samtiden förnekade honom. Så skrev han engång till Ehrenström: »Om jag tjänte mitt land och individuer av den övertygelsen el. med det hopp att därav njuta någon slags annan satisfaktion än den jag njuter inom mig, så tror jag mest att jag bleve inactif. Men nu går jag min väg utan att på minsta sätt bry mig om andras opinion, tämel. rik på förakt för mina söta landsmän, som ej skola veta varken vad jag för dem gjort el. vem jag varit förrn då jag ej mer är till — et tout cela n'est que tant mieux.» Och för Carl Stjernvall förklarade han resignerat: »Gå i sitt kall och efter sin övertygelse utan alla konsiderationer, har varit och blir min devise till döden. Följden härav är fiender och förföljelser medan man lever, men ära och rättvisa av eftervärlden. Reste à savoir, vad som är bäst. Mitt val är gjort.» [2])

---

[1]) Armfelt till Aminoff $^{7}/_{8}$ 1813, till Ehrenström $^{7}/_{8}$ 1813, till Tengström $^{22}/_{3}$ 1812, till G. Fr. Stjernvall $^{29}/_{11}$ 1812, till Rehbinder $^{1}/_{9}$ 1813.

[2]) Armfelt till Ehrenström $^{2}/_{6}$ 1813, till C. Stjernvall $^{21}/_{4}$ 1812.

II.

»GUBBEN» STEINHEIL.

Såsom känt är, framträdde under krigstiden 1808—1809 inom den ryska byråkratien tvenne motsatta uppfattningar rörande den ställning i riket, som skulle tilldelas de conqueterade delarna av det svenska Finland. Enligt den ena meningsriktningen, som hade statssekreteraren Speransky och general Sprengtporten till förespråkare, borde Finland tillåtas att föra en med avseende å sin inre styrelse självständig tillvaro; enligt den andra, som företrädde av ministrarne Rumjanzoff, Araktschejeff o. a., var det nog, om kejsaren förunnade det erövrade landet vissa undantagsförmåner, men i övrigt införlivade det som en provins i den stora ryska rikskroppen.[1]) Den förra uppfattningen vann slutligen segern och på ständermötet i Borgå etablerades den politiska konstellation, som i så hög grad bidrog till att underlätta inträdet i den nya eran. Men anhängarne av den senare åskådningen, som ju mera överensstämde med traditionell erövringspolitik, gåvo inte fältet förlorat, utan vidhöllo alltjämt sitt unifieringsprogram — vidhöllo det segt och uthålligt, tills Ryssland spelade bytet ur sina händer.

Det är inte mycket vi inhämtat om den senare, den mot Finlands politiska frihet riktade stämningen under ryska tidens första årtionde. Men att en sådan stämning förefanns inom den ryska ämbetsvärlden och att därmed förband sig avund och missunsamhet gentöver de nya riksundersåtarne, framgår av uttalanden av de finländska ämbetsmän, som efter kriget kommo att

---

[1]) Jfr bl. a. *Danielson*, Finlands förening med Ryska riket s. 60—63 och Aleksanteri I:n aika, I, kap. 10.

bekläda offentliga poster i Petersburg. Så klagade den unge L. G. v. Haartman, som redan i slutet av år 1808 sökte sig in i det ryska rikskollegiet, men övergick till Finska kommissionen, i brev till sin gynnare biskop Jakob Tengström över det »besynnerliga sätt», varpå inte blott han själv, utan hans landsmän i allmänhet och deras olyckliga fosterland behandlades i Petersburg. Två år senare tyckte J. Fr. Aminoff sig förmärka, »att varje russ anser oss finnar här, ej som vänner, men fiender, och vänta tillfälle att utblossa såsom sådane». Detsamma konstaterade C. J. Walleen, som i likhet med Aminoff väntade sig stora faror för sitt land, sedan det stöd detta ägt i Speransky undanryckts genom dennes plötsliga fall vintern 1812. »Vår ställning — förklarade han i brev till Tengström — är verkeligen beklagansvärd och kan aldrig bli lycklig i framtiden, isynnerhet då, också inom oss, ingen med allvare arbetar därpå och då man här åter betraktar oss endast som fiender, vilka en dag skola écraseras. Denne övertygelse, vunnen genom vad jag själv sett och erfarit under den korta tid jag här haft befattning med våra allmänna affärer, har gjort mig så handfallen och så ledsen vid hela världen, att den livligaste önskan jag äger, är att ju förr desto hellre få lämna den.» — »Fiender vet du att vi ha mera i Petersburg än på gränsen», skrev år 1813 landshövdingen i Viborg Carl Stjernvall till sin svåger general A. Fr. Palmfelt, och sorgmodigt tillade han: »De lära ej försumma tillfälle att fästa sig utan skonsamhet vid allt vad de kunna, och därtill finnes anledning nog.» Till fiendskapen bidrogo i sin mån manifesten om Viborgs läns förening med storfurstendömet och särskilt de för ryssarne i länet oförmånliga bestämmelser, som berörts i det föregående. Efter vad Walleen på försommaren 1812 visste att förmäla från Petersburg, hörde man där överallt sägas: »Vi trodde oss hava erövrat Finland, men det är Finland, som erövrat en del av Ryssland.» »Imellertid hade — tillade Walleen — detta missnöje ingenting betytt, om man blott visat mer sorgfällighet att menagera vissa intressen, i stället att på ett uppenbart, obilligt sätt lämna dem utan allt avseende.» Rehbinder konstaterade detsamma. »Genom Gamla Finlands förening — skrev han till Mannerheim — hava vi fått

ett mäktigt parti emot oss. De äro acharnerade till yttersta grad, och jag fruktar mycket, att det kommer att hava en olycklig verkan på Finlands framtida politiska existence.»[1])

Under sådana förhållanden började Armfelt sin bana såsom Finlands främste representant i den ryska metropolen. Huru landet där låg, var honom inte obekant. Redan under sin rekognosceringstur sommaren 1810 till Petersburg hade han konstaterat, att ryssarne voro jaloux och storfurst Konstantin gramse på Finland, som skulle vara förlorat i fall av kejsarens död.[2]) Såsom ordförande i Kommittén eller minister för Finland förelåg honom således även den viktiga uppgiften att söka mildra den ovänliga sinnesstämningen och utjämna missförstånden. Och för visso ägde han i den habilitet i umgänget, den människokännedom och den personliga tjusningskraft han besatt goda förutsättningar för att lyckas däri. Men, tyvärr, torde det påståendet inte varit ogrundat, som lancerades av hans motståndare i hemlandet, att han mera stimulerade än lugnade fienderna inom den ryska ämbetsvärlden. Otålig och ofta obehärskad som han var, satirisk och frispråkig i sitt tal, dessutom intagen av en viss ringaktning för den ryska societeten — dessa »slickade björnar och fernissade barbarer» — men fast övertygad om kejsarens välvilja mot hans land och honom själv, torde han inte mycket bemödat sig om att captivera vedersakarne och avundsmännen. Det stred, såsom han med en viss stolthet erkände, mot hans natur att bära mask för ansiktet eller lägga »kappa på fraserna». Endast några månader efter sin bosättning i Petersburg skrev han till Ehrenström, att avundsjukan mot det stackars Finland var på sin höjd, men att han visade »une conduite simple [et] honnête» och att han befann sig i öppet krig med herrar ministrar i fråga om Finlands finanser. »Kan jag som jag börjat — förklarade han

[1]) L. G. v. Haartman till Tengström $^{1}/_{3}$ 1810, Aminoff till d:o $^{8}/_{4}$ 1812, Walleen till d:o $^{2}/_{4}$, $^{10}/_{6}$ 1812, C. Stjernvall till A. Fr. Palmfelt $^{21}/_{2}$ 1813 (Armf. s.), Rehbinder till Mannerheim $^{11}/_{2}$ 1812; *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 171, 188—189 och Finska uttalanden om Mikael Speranskys fall (Sv. litt. sällsk. skrifter C s. 11—12), Finsk Militärtidskr. 1892 s. 303.

[2]) *G. Schauman* i Sv. litt. sällsk. Förh. o. Upps. 15, s. 206.

vid samma tid för G. Fr. Stjernvall — slå mig igenom de första månaderna och bibehålla den sanna och frimodiga ton jag för, så skall med Guds hjälp allt gå brav. — — I detta land duger ej mezzo termina el. att på någon point giva efter på sanningens och hederns bekostnad. Då förfuskar man affärerne.» Och en annan gång förklarade han för Stjernvall: »Med ryssar skall man gå sin raka väg fram, varken bry sig om bugningar el. hot. Det Kommittén med sin artighet ej fått avgjort på 4 månar, stormar jag igenom med på 4 dagar, ty om de söla, så säger jag dem, att jag klagar hos kejsaren, och därmed håller jag även ord, när det så är nödvändigt.» På Aminoffs uppmaning att iakttaga försiktighet genmälde han föraktligt, att det inte stod i hans makt att menagera dumma ministrar eller sådana som hade onda avsikter mot hans land, och om resultatet av sin taktik skrev han en gång segerstolt: »Du må tro, att min oberoende och raka marche, då det rör mitt land, frapperar, men har lyckats väl hos kejsarn, som flere gånger sagt mig: quand vous voyez qu'on ne veut pas marcher dans votre sens, dites le à moi, j'ai des bons épernons.» Dock var Armfelt inte alltid fullt säker på verkan av kejsarens sporrar. När Aminoff en gång klagade över den ryska ministärens jalusi mot Finland, svarade han, att sådant inte vore farligt, om Ryssland regerades av en despot, som det låter i historien. »Men», tillade han, »olyckligtvis är här blott en organiserad aristokrati [= byråkrati], som utövar en gruvel. despotism och barbariska principer, och allt vad regenten kan komma till på det högsta, är att hindra desse små tyranner att utföra sine våldsamheter.»[1])

Det var sannerligen inte att undra på, om Armfelt genom ett sådant öppet språk, som han själv kallade »en gammal finsk soldats uppriktighet», snart råkade i konflikt med kejsarens ryska rådgivare och andra höga funktionärer, eller, såsom det efter hans död med överdrift sades, »brouillerade sig med alla ryssar».[2])

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{13}/_{2}$, $^{17}/_{4}$ 1812, till Ehrenström $^{21}/_{11}$ 1811, $^{10}/_{3}$, $^{15}/_{5}$ 1813, till Aminoff $^{30}/_{12}$ 1811, $^{2}/_{14}$ jan. 1812, mars, $^{6}/_{6}$ 1812, till G. Fr. Stjernvall $^{22}/_{10}$ 1811, $^{10}/_{11}$ 1812 m. m.

[2]) Reuterskiöld till J. Fr. Aminoff $^{18}/_{3}$ 1815.

Till ett par ministrar, såsom till undervisningsministern Razumowski, t. f. krigsministern Gortschakoff och prokuratorn i heliga synoden Galitzin, var förhållandet gott; likaså till den inflytelserike riksrådsledamoten Kascheloff och kejsarens ungdomsvän Nowosilzoff, som han ansåg för en artig och hygglig karl med excellenta politiska principer.[1]) Av utrikesministern Rumjanzoff bemöttes Armfelt under besöket i Petersburg sommaren 1810 med mycken artighet, men han kände på sig, att han inte skulle komma på intim fot med denne, vilket också besannades. Två år senare, under fälttåget i Ryssland, kände han obehag av att sammanträffa med »den otäcka kanslern», men före sin död rekommenderade han denne till sin efterträdare som Åbo akademis kansler.[2]) Om den mäktige rikssekreteraren Speransky yttrade sig Armfelt efter den första bekantskapen sommaren 1810 rätt förmånligt, och efter överflyttningen till Finland var han till en början »fullkoml. d'accord» och »au mieux» med honom. Men av orsaker, som här inte behöva närmare utläggas, upphörde förtroendet ganska snart. »Herr Speransky är en konstig man», skrev Armfelt någon tid efter Kommitténs inrättande till sin svägerska, »som ibland ville lyfta opp, men som åter vid andra tillfällen ville låta oss känna vår dépendance; å en annan sida har han alltid ansett Finlands affärer som en bisak.» Måhända misstänkte Armfelt ock, att de bland hans landsmän, som motarbetade hans reformplaner, funno stöd hos Speransky, som hade sina spioner i Finland. Till allt detta kommo dissonanser rörande utrikespolitiken, som förklara Armfelts andel i de dunkla operationerna för den om Finland högt förtjänte statsmannens störtande.[3])

---

[1]) Armfelt till sin fru $^{27}/_{7}$ 1812. »Galitzin är en ovanligt hederl. karl», skrev Armfelt $^{14}/_{1}$ 1812 till Aminoff; »klok, ärlig och jämn i sin marche. Han och Kascheloff äro de enda här, som man i allt kan förtro sig till.» *P. Rain*, Alexandre I:er s. 207.

[2]) Armfelt till sin fru ^{18}—$^{27}/_{6}$ 1810, $^{27}/_{6}$ 1812; *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 677.

[3]) Armfelt till sin svägerska $^{30}/_{11}$ 1811, till Aminoff $^{7}/_{11}$, $^{29}/_{11}$ 1811, till G. Fr. Stjernvall $^{26}/_{11}$ 1811, till C. Stjernvall $^{6}/_{3}$ 1812.

Fredligare gestaltade sig relationerna till de ryska myndighetspersonerna i Finland. Enligt den mening Armfelt då och då inskärpte hos sina landsmän, borde särskilt de högre ämbetsmännen upprätthålla ett gott förhållande inte blott sig emellan, utan ock till de ryska ämbetsmännen i landet. När en viceamiral Sablin, militärguvernör på Sveaborg, avlägsnades genom hans ingripande från sin post och efterträddes av den i allmänhet väl vitsordade kontreamiral Bodisco, uppmanade Armfelt landshövding Fr. Stjernvall att ställa sig à l'amiable med denne, »så han bleve nöjd med oss och vi med honom». »Sedan jag gjorde denna coup de force vis-à-vis Sablin, som kan vara nyttig majorum exemplis — tillade Armfelt —, så ligger mig om hjärtat, att de ej skola anse finnarne som svåra och gräliga att leva med.» För egen del etablerade han goda relationer bl. a. till den från krigstiden beryktade, för sitt våldsamma lynne kände kommendören för trupperna i Åbo, general I. V. Demidoff, som han stundom omnämnde med beröm.[1]) Men i främsta rummet bemödade han sig om att i landets generalguvernör äga en vän och bundsförvant, vars understöd han kunde påräkna mot Finlands avundsmän inom och utom dess gränser.

I början av år 1810 hade livländaren general Mikael Barclay de Tolly entledigats från sin befattning såsom generalguvernör över Finland, efterlämnande minnet av en rättsint och för den nyss grundade finländska statens välfärd nitälskande styresman. Till efterträdare hade han erhållit en landsman, general Fabian Steinheil, som i likhet med honom deltagit i krigen i Fin-

[1]) Armfelt till G. Fr. Stjernvall $^{8}/_{20}$ febr., $^{2}/_{10}$, $^{10}/_{11}$, $^{25}/_{11}$, $^{12}/_{12}$ 1812 (Armf. s.), till Ehrenström $^{3}/_{2}$ 1813. Även Ehrenström (till Walleen $^{26}/_{11}$ 1817) och Mannerheim (till Ehrenström $^{16}/_{12}$ 1813) erkände den goda disciplin Demidoff upprätthöll. Utom Sablin räknades till landets motståndare amiralen greve Heyden, enligt Mannerheims yttrande (till Ehrenström $^{30}/_{9}$ 1818, $^{3}/_{3}$, $^{29}/_{5}$ 1819) »en falsk och farlig man, som ingalunda vill vårt väl, men som lyckligtvis icke har något särdeles inflytande». Om general Demidoff skriver de la Chapelle, att han var musikälskare, men annars »en vildsint och halvgalen människa», en barbar. Om honom se vidare *G. Heinricius*, Från samhällslifvet i Åbo 1809—1827 s. 154—161 (Sv. litt. sällsk. skr. 116).

land 1788—1790 och 1808—1809 och således förvärvat sig någon bekantskap med det land, vars högsta civila och militära förvaltning lades i hans händer. Dessutom hade Steinheil inhämtat en närmare kännedom om det ryska Finland under de år på 1790-talet, då han sysselsatts med fästningsarbeten i städerna och med topografiska undersökningar, som resulterade i ett av honom utarbetat kartverk över det viborgska guvernementet. Vid detta hade han dessutom fästs genom det stora donationsgods, Saarela i närheten av Viborg, som han år 1794 fått mottaga av kejsarinnan Katarina såsom lön för sina tjänster.[1])

Till Åbo kom Steinheil föregången av ryktet att vara »en förträfflig karl», och han svek inte de förhoppningar, som fästes vid honom. Så gott som alla vitsord av samtida intyga, att han var en foglig, sympatisk, rättänkande och mot Finland välvilligt sinnad man. »Den beskedlige och hederlige Gubben», »vår hederliga och goda generalguvernör», voro epitet, som ofta gåvos honom i de finländska ämbetsmännens korrespondens. »Vår goda Gubbe, för vilken vi hysa all aktning och tillgivenhet», skrev på våren 1812 biskop Tengström till C. J. Walleen, och året därefter berättade han, att generalguvernören fortfor att med sina vanliga beskedlighet och arbetsamhet följa affärerna. »Gen. guv:s nit och redlighet är utan all jämförelse», konstaterade engång J. Fr. Aminoff, som dock senare tog avstånd från honom. C. Fr. Rotkirch utbrast en gång entusiastiskt, att generalguvernören var den hederligaste och bästa människa som fanns, ehuru han väl inte alltid var omgiven av goda rådgivare, och general A. F. Palmfelt försäkrade, att närmast kejsaren var Steinheil förtjänt av alla finnars kärlek. Statsrådet J. A. Ehrenström, som genom sin verksamhet ofta kom i beröring med »Gubben» och underhöll med honom en skriftlig korrespondens, intygade likaledes, att denne var en i botten hederlig man, »genomträngd av ett brinnande intresse för det allmänna bästa, älskande finnarne och ägande en grundlig kännedom om våra lagar, våra institutioner och gången av våra civila ärenden». Till alla de goda egenska-

[1]) Jfr *Danielson-Kalmari*, Aleksanteri I:n aika I: 37—40.

per, som kännetecknade frih. Steinheil, kom ännu som en viktig förmån att han behärskade landets bildningsspråk, svenskan, liksom också hans i Viborg födda gemål Natalia v. Engelhardt.[1])

Men »Gubben» saknade heller inte sina fel och vad Armfelt kallade för ryska former.[2]) Särskilt anmärkte man hos honom stor mottaglighet för stridiga inflytelser jämte därav härflytande obeslutsamhet och opålitlighet. »En svagare människa än han lärer knappast någonsin stått i spetsen för ett lands administration», skrev engång om honom C. J. Walleen; »men med sina i botten hederliga tänkesätt och sin varma kärlek för Finland vore han kanske ändå den bästa generalguvernör vi under närvarande omständigheter kunna vänta oss, om han blott omgavs av kloka och rättskaffens människor, som ej med flit sökte väcka missnöje och åstadkomma söndringar för att göra sig nödvändiga och ge sig ett anseende av vikt, det de ej på annat sätt kunna vinna.»[3]) Efter vad som från olika håll intygas, var Steinheil särskilt påverkad av sin gemål, en driftig och energisk dam, som bragte husets ekonomiska omständigheter i gott skick, men väckte missnöje genom sin härsklystnad och benägenhet att blanda sig i mannens ämbetsgöromål. »Om han någon gång förgick sig», skriver de la Chapelle, »så var det merendels en följd av hennes intriger.»[4])

---

[1]) Walleen till Tengström $^{26}/_{1}$ 1810 (Tengstr. s.), Tengström till Walleen $^{14}/_{9}$ 1812, $^{4}/_{12}$ 1813 (Stjernv. Wall. s.), Aminoff till Armfelt brefkonc. juli 1812 (Ril. s.), Rotkirch till Aminoff $^{3}/_{5}$ 1812, Tandefelt till Aminoff $^{10}/_{3}$, $^{10}/_{4}$, $^{14}/_{5}$ 1813 (Ril. s.), Ehrenström till Rehbinder $^{13}/_{25}$ aug. 1814 (Rehb. s.), A. F. Palmfelt till G. C. Palmfelt $^{26}/_{6}$, $^{27}/_{7}$ 1812 (Palmf. s.); *Hartman* s. 328, *Rauhala*, Suomen keskush. järj. I: 372—373, *Laine*, Suomen vuoritoimen hist. 1808—1831 s. 108—110, *Danielson-Kalmari* I: 39—40.

[2]) Armfelt till C. Stjernvall $^{3}/_{7}$ 1812.

[3]) Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812.

[4]) Då grevinnan Steinheil en gång återförväntades till Åbo, förmodade R. H. Rehbinder, som inte hade något gott öga till henne, att med den aimabla grevinnans hemkomst elden skulle släppas lös i alla blårtappar. Efter Steinheils flyttning till Helsingfors 1819 presenterade Rehbinder hans gemål i följande oartiga ordalag för Ehrenström: »La plus dégou-

Utom ostadigheten och den bristande ordhålligheten framhölls såsom för Steinheil utmärkande drag hans växlande humör och stora »susceptibilité». Med all sin »beskedlighet» var generalguvernören mycket mån om sin myndighet och ömtålig i fråga om allt, som kunde innebära ett åsidosättande av hans person och ämbete. Ehrenström, själv en mycket korrekt och snarstucken herre, förklarade en gång, att generalguvernören, så hederlig man han än i botten var, fordrade en varsam behandling. Mannerheim, som stod i gott förhållande till Steinheil och senare utövade stort inflytande på honom, medgiver ock, att Steinheil var av ett häftigt sinnelag och kunde ofta överila sig, men tillägger, att hans naturliga godhet mildrade snart humöret och bragte även oförrätter i glömska. När Ehrenström engång råkade i tvist med Gubben, tröstade Mannerheim honom med att retligheten plägade räcka blott ett ögonblick och vanligen efterträddes av ledsnad över det som passerat.[1])

Av generalguvernörens susceptibilité och hastiga mod hade särskilt Finska kommittén i Petersburg känning. Så gott som från Kommitténs tillkomst klagade Steinheil — och inte alldeles utan grund — däröver att han och konseljen förbigingos i frågor av vikt, såsom vid utnämningar till konseljen, och han visade ofta sitt misshumör genom att mer eller mindre tydligt alludera på sin önskan att avgå. Våren 1812 förklarade han under ett besök i Petersburg rent ut för Rehbinder, att sedan Kommittén tillkommit, hade Finland icke haft en moments lugn och att alla möjliga olyckor följt av »denna infernala inrättning». Innan Kommittén inrättades hade enligt den förbittrade Gubbens försäkran alla i Finland varit nöjda, men nu hördes intet annat än missnöje och

---

tante des comtesses mérite personnellement aucuns égards et attentions, comme elle ne jouit de l'éstime de personne, mais elle est la femme du gouverneur général.» Rehbinder till Mannerheim odat. [mars 1813], $^{11}/_{10}$ 1815 (Mannerh. s.), till Ehrenström odat. (ankom $^{8}/_{11}$ 1819), G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{30}/_{3}$ 1813. Jfr *G. Heinricius*, Från samhällslivet i Åbo 1809—1827, s. 17—19.

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{21}/_{5}$ 1812, Mannerheim till Ehrenström $^{27}/_{11}$ 1819; Mannerheims Egenh. anteckn.

klagomål. Emellertid befanns det vid närmare explikation, att klagopunkterna inskränkte sig till småsaker, och Steinheil lät nöja sig med den förklaring han fick, till stor belåtenhet för Rehbinder, som särskilt irriterats av klandret. Den mer skeptiske Walleen, som för sin del intet haft emot att Steinheil framfört sina klagomål till kejsaren, så att Kommittén möjligen blivit upplöst — till ringa sorg för dess ledamöter —, förespådde emellertid, att det inte skulle töva länge, innan Steinheil åter framkom med sin klagolåt — på lika goda skäl som förut. Och däri fick han nog rätt. [1])

Det var ganska tydligt, om det också inte direkt utsades, att Steinheils anmärkningar mot Kommittén egentligen gällde dess ordförande, av vars impulsiva, pådrivande kraft och självrådiga företagsamhet man nogsamt hade känning i den inhemska regeringen. Gentöver de upprepade utbrotten av Gubbens misshumör visade emellertid Armfelt en för hans temperament mindre vanlig tålmodighet, om han också inte underlåt att i brev till sina förtrogna giva uttryck åt sin förtrytelse. Och inte nog därmed. När, såsom det ofta hände, Steinheil utsattes från sina ryska landsmäns sida för kabaler, som åsyftade hans avlägsnande, ställde sig Armfelt modigt vid hans sida, levererande, såsom han uttryckte sig, bataljer till Gubbens försvar.

Armfelts första intryck av Steinheil var, att Gubben var oskattbar och oremplacerbar för Finland, »en engel och i allt en vördnadsvärd man». Efter inträdet i statstjänst förklarade Armfelt, att han à tout prix ville bevara intelligence med generalguvernören, och då han märkte, att denne antastades av rikssekreteraren och krigsministern, förklarade han frimodigt för kejsaren, att den allmänna önskan i Finland var att få behålla Gubben, i vars godhet och rättvisa man skådade ett uttryck för kejsarens egna känslor. Viss på sin seger skrev Armfelt i november 1811 till G. Fr.

[1]) Rehbinder till Mannerheim $^{1}/_{1}$, $^{12}/_{24}$ maj 1812 (Mannerh. s.), Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812; *Castrén* s. 293—294. Mannerheim framhåller, att Kommittén, som blev en dyr historia för statsverket, utvecklade sig i vissa fall till en instans över den lokala styrelsen och alltid var föremål för generalguvernörernes hat och förtrytelse. Egenh. anteckn.

Stjernvall: »Alla attacker mot gen. guv. skola misslyckas så länge jag är här, ty kejsaren estimerar honom och är nöjd att emot kabaler hava Finlands välvilja för sin styresman att presentera samt en person, som kan utan omsvep säga herrar intrigörer, att det ej är kejsarens och statens intresse, som förer deras tunga, utan blott enskilta avsikter.»[1])

Det kom därför som en obehaglig överraskning för Armfelt, då han efter sina första bataljer för Steinheil erfor, att denne så konfunderats i Åbo, att han var alldeles vettvill och i förargelsen över Haartmans utnämning till ledamot av konseljen — som skett utan hans hörande — inlämnat sitt avskedsmemorial. »Han är missnöjd med allt vad kejsaren gör — skrev Armfelt förbittrad till C. Stjernvall —, ehuru han får och fått allt vad han begärt och ändå mer. Han anser sig som kejsarens förmyndare, försäkrad om att ingen plats bör tillsättas, ingen grace göras utan hans föreskrift. Allt vad ära och plikt fordrar har jag gjort för att soutenera Gubben, som är utan all appui här. Men vill han absolut fälla sig, så kan jag i längden ej hjälpa det; han förlorar mest därpå, så Finland, men ej jag, som de vilja åtkomma med denna intrig, ty min hela önskan är att snart få komma i lugn till mitt Åminne.»[2]) Armfelt tog emellertid saken med ett visst lugn, övertygad som han var, att Gubben bortkollrats av »canailler» och »inblåsare» i Åbo, som ville stifta oenighet dem emellan. Utom att han själv vände sig i en handskrivelse till Steinheil, uppdrog han åt vännen Aminoff att upplysa Gubben om att dennes värsta fiender voro de som ingåvo honom »soupçons och inquiétude», och att han, Armfelt, agerat mot honom öppet och sant.[3]) Därjämte vände han sig genom Rehbinder till C. Mannerheim med uppmaning att hjälpa till att klara situationen. »Om generalguvernören ej vore känd för en man med ädla tänkesätt och hederlig karaktär, skulle man tro att han hörde till den liga, som söker att fälla general A[rmfelt]

[1]) Armfelt till sin fru april—maj 1811, till Aminoff $^{28}/_{8}$ 1811, till G. Fr. Stjernvall $^{26}/_{11}$ 1811; *Tegnér* III: 292, 354.

[2]) Armfelt till C. Stjernvall $^{15}/_{1}$ 1812; *Tegnér* III: 354.

[3]) Armfelt till sin svägerska $^{4}/_{1}$ 1812, till G. Fr. Stjernvall $^{16}/_{1}$ 1812, till C. Stjernvall $^{23}/_{2}$ 1812, till J. Fr. Aminoff $^{14}/_{1}$ 1812.

och oss andra par compagnie», skrev Rehbinder, och han berättade vidare, hurusom Armfelt vid alla tillfällen tagit parti för Steinheil, då denne anfallits av sina många ovänner; vore Armfelt icke en protecteur, utan en motståndare till Steinheil, skulle det vara för honom ett ypperligt tillfälle att få denne avlägsnad genom att framlägga hans avskedsmemorial, ty Armfelt åtnjöt till den grad kejsarens förtroende, att han alltid finge rätt i en tvist, och Finland skulle förlora en älskad generalguvernör, som kunde uträtta mycket gott på sin plats. Rehbinder bad därför på Armfelts vägnar och för egen del Mannerheim att övertyga Steinheil om grundlösheten av hans förebråelser mot Kommittén och att söka förmå honom att återtaga sin avskedsansökan, som han för övrigt inte borde repetera var fjortonde dag.[1])

Bemedlingen lyckades och Steinheil lät sin vrede fara. Men inte långt därefter upplystes Armfelt om att Gubben ånyo råkat i »Åbo-rackarnes» klor, och särskilt torde han funnit ett bevis för sanningen därav i en skrivelse av $^{28}/_{1}$ 1812 g. st., vari Steinheil uttalade sig för honom om G. Fr. Stjernvalls projekt till regeringsverkens förflyttning till Helsingfors. Utan att i princip motsätta sig förslaget, som i en framtid måhända kunde realiseras, tillät sig nämligen Steinheil att framhålla de omständigheter, som talade till förmån för regeringens kvarstannande i Åbo, jämte det han uttalade sin personliga attachement för staden.[2]) Det var att beröra mycket ömtåliga strängar hos Armfelt, som även av andra orsaker tyckes fattat humör. För C. Stjernvall förklarade han, att med generalguvernören var intet vidare att göra. »Han är susceptible, soupçonneux och alltid i de största rackares klor en fait d'insinuations. Han kan passera sig av mig, jag av honom. Min väg är tracerad; en vue och ett ändamål föra mig.» Armfelt hotade att överlåta Gubben åt hans öde, men ändå soutenera honom och göra honom till viljes. »Detta skall kosta Gubben tårar av blod — förklarade han — när jag lämnar affärerna och han får se, hur sakerna varit, om jag ej givit batailles för hans frälsning.»[3])

[1]) Rehbinder till Mannerheim $^{1}/_{1}$ 1812; *Castrén* s. 285—288.

[2]) *Hartman*, Då Helsingfors blef hufvudstad s. 43—45.

[3]) Armfelt till C. Stjernvall $^{23}/_{2}$, $^{6}/_{3}$, $^{26}/_{2}$, $^{9}/_{3}$ 1812.

Frågan om Helsingfors fick, som redan blivit nämnt, en för Armfelt behaglig utgång, men anledningarna till missnöje upphörde inte. På våren 1812 skrev Armfelt från fältlägret till C. Stjernvall: »Generalguvernörens beständiga och orimel. missnöjen med allt börja att impatientera mig. Tills dato har jag ej allenast ställt allt till rätta, utan har han även fått allt vad jag möjel. kunnat gissa till att han ville hava. Men slutar detta ej, är mitt parti tagit att med kejsarn taga bladet från mund, och då är processen kort.»[1]) Även i brev till Rehbinder hotade Armfelt att taga sin hand från Steinheil, som då säkerligen skulle falla, ty, menade han, »kejsarn känner, att vår gubbe är en gumma». Så irriterad kände sig Armfelt, att han för Rehbinder framkastade tanken att få Gubben ersatt med någon annan person — han tänkte närmast på t. f. krigsministern Gortschakoff, som var en hederlig och välkänd man. Det blev emellertid intet vidare av denna löst framkastade hotelse, som Rehbinder tyckes avstyrkt, och då Steinheil någon tid senare, mot all förmodan, ställde sig sympatiskt till en av honom framställd plan, som gick ut på uppställandet av en inhemsk truppstyrka, var han genast färdig att glömma det förgångna och han prisade nu Steinheils goda sinnelag lika livligt som han tidigare beskärmat sig över hans misstänksamhet och olyckliga svaghet. »Han är en engel, den Gubben, så snart han omgives av hederl. folk», skrev Armfelt till Rehbinder. »Kejsaren bör för honom absolut göra något — roligt vore att veta, vad han par préférence önskar.»[2]) Belöningen kom också någon tid därpå i form av grevetiteln, för vars utdelande Armfelt väl icke stått främmande.

På hösten 1812 kommenderades Steinheil till kriget och Armfelt övertog vården av hans ämbete. Beröringarna dem emellan upphörde väl därmed intill följande vår, då båda återgingo till sina poster och friktionerna förnyades. Armfelt förargade sig åt att Steinheil icke rätt värderade den möda han nedlagt på skötseln av sitt vikariat och att han ånyo hemföll åt sin »susceptibilité». Gubben var nog »fonctièrement god och beskedel.» och lämnad

[1]) Armfelt till C. Stjernvall $^{15}/_{5}$ 1812.

[2]) Armfelt till Rehbinder $^{16}/_{5}$, $^{9}/_{6}$, $^{20}/_{7}$, $^{1}/_{8}$, $^{22}/_{7}$, $^{3}/_{8}$ 1812.

ensam eller omgiven av hederligt folk »oförliknelig» samt en lycka för Finland. Men han uppblåstes av »den satans konan», »Xantippe Messalinisée», under vars kjortlar han stod, och dessutom påverkades han av sina skrivare och särskilt av sin kanslichef H. R. Elving, som han misstänkte för att vara ett verktyg i Ladaus händer och vilken han därför funderade på att lyfta till en briljantare post. Även andra intrigörer funnos, som ville stifta ofred, men de voro ofarliga, de ristade blott litet i huden. Med anledning av något bråk av generalguvernören skrev han på våren 1813 till Ehrenström: »Med vår beskedl. gen. guv. är intet att göra, ty hans hustru och hans canailleråd föra honom vid näsan som en fjosk och alla calomniateurer äro hos honom välkomna. Man kan aldrig räkna på hans känsla och löften.» Litet senare tillade han: »Allt vad jag gör expliceras de travers av rackare bredvid gen. guv. och ökar hans imbecila jalousie mot mig, som ensamt soutenerat och kan soutenera honom. Det är en fatal gumma den generalen, utan all karaktär och rätta begrepp om sitt intresse.» [1])

På sommaren 1813 kom det åter till en vändning i förhållandet mellan Steinheil och Armfelt, vare sig det då berodde på bemedling av den senares vänner i Finland eller andra orsaker. Efter ett sammanträffande med Gubben förklarade Armfelt, att han var oändligen nöjd med denne och hoppades att han skulle visa sig ståndaktig mot Åbo-kabalen, som understödd av Troil, Aminoff o. a. fortfarande arbetade mot regeringens bortflyttning. [2]) Förlikningen bekräftades vid ett besök Armfelt i oktober gjorde i Åbo, då full samstämmighet rörande en del frågor tyckes ha uppnåtts. »Nous sommes convenus de différentes bonnes choses qui s'executeront, à la barbe des clameurs sôts et des clameurs mé-

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{10}/_{4}$, $^{15}/_{5}$, $^{19}/_{5}$, $^{26}/_{5}$, $^{2}/_{6}$, $^{9}/_{6}$, $^{29}/_{6}$, $^{28}/_{7}$ 1813, till Rehbinder $^{1}/_{8}$ 1812, till C. Stjernvall $^{15}/_{5}$, $^{10}/_{7}$, $^{1}/_{8}$, $^{26}/_{12}$ 1812, $^{12}/_{5}$, $^{17}/_{5}$ 1813, till Aminoff $^{5}/_{8}$ 1812. Vad det var som vållade Armfelts misshag mot direktorn för generalguvernörens kansli H. R. Elving, framgår inte av de ganska allmänt hållna insinuationerna, men möjligt är, att Elving inte sympatiserade med planerna på regeringsverkens omorganisation och bortflyttning från Åbo.

[2]) Armfelt till Ehrenström $^{29}/_{6}$, $^{28}/_{7}$, $^{18}/_{9}$ 1813.

chants», skrev Armfelt till Ehrenström; han ville i allt sekundera Gubben, som älskade Finland mer än ¾ delar av dess egna invånare gjorde det, och han hoppades en dag kunna bevisa för kejsaren, att Finland aldrig ägt eller komme att äga en generalguvernör, som bättre än den närvarande förenade monarkens och folkets intressen. Lyckades det dårarne, »les drôles», i Åbo att förvilla Steinheil och åstadkomma brouilleri, hade han nog medel att övertyga denne om att hans tillgivenhet och förtroende för Gubben inte voro ord utan grund.[1]) För landsh. Carl Stjernvall förklarade Armfelt, att han var oändligt belåten med Steinheil, och att om en del av deras landsmän tänkte och ville Finlands väl som denne, »så skulle ej kabaler, dåligheter, skvaller och infamier störta oss i den avgrund, som nu är oppgräven av visse varelser, närsynte nog för att ej begripa, att om deras hat mot några individuer skulle få framgång med den fart de önska — de själve med fosterlandet ej skulle hava många dagar övriga av en civil och politisk existence».[2])

Försoningen väckte belåtenhet också hos andra, som höllo på friden i landet. Så uttalade Ehrenström i brev till Walleen sin synnerliga fägnad över att försöket att åstadkomma misstro och brouilleri mellan de båda herrarne åter misslyckats[3]). Walleen delade glädjen, men förvånade sig alls inte över att Armfelt lyckats i sin strävan att vinna greve Steinheil. »Att hans entrevue med generalguvernören skulle hava den omtalta goda följden, var att förutse», skrev han till svar. »Det är om den senare man i synnerhet kan säga, att människan är svag, men god, och dessutom ville jag väl se den, som icke av greve Armfelt skall captiveras, då han föresätter sig det. Skada blott, att den hederliga gr. Steinheil så lätt låter captivera sig även av andra, som icke i något avseende stå i jämförelse med gr. Armfelt.» Walleen berättade, att Armfelt lovat att även fånga hennes nåd fru generalguvernörskan, »och det — tillade han spydigt — ger mig snarare hopp om ett längre

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{11}/_{10}$, $^{19}/_{10}$, $^{22}/_{10}$ 1813, Ehrenström till Walleen $^{17}/_{10}$ 1813.

[2]) Armfelt till C. Stjernvall $^{13}/_{10}$, $^{20}/_{10}$ 1813.

[3]) Ehrenström till Walleen $^{17}/_{10}$ 1813.

fortfarande av det goda samförståndet begge herrarne emellan». Tvenne månader senare, vid slutet av året, kunde han ännu glädja sig åt att det, såsom han yttrade till biskop Tengström, rådde mellan de höga herrarne, som lika uppriktigt nitälskade för Finlands väl, »en lycklig förening och ett evigt vänskapsförbund», varåt han önskade bättre varaktighet än den tidens allianstraktater plägade hava. [1])

Förhållandet såg sålunda lovande ut. Men sorglig erfarenhet hade lärt Armfelt att inte för mycket lita på sin seger över »les drôles» i Aura-staden, »Åbo lögnkommissionen». Mellan vackra uttryck av beröm åt Steinheil, »le bon et excellent gouverneur général», »av finnar säkerligen den bästa i Åbo», stöta vi på farhågor för och misshag över Gubbens mottaglighet för skvaller av »les sots et coquins» o. s. v. I början av 1814 uttalade Armfelt för Ehrenström sin glädje över ett charmant brev från Steinheil, men missmodigt beklagade han, att denne alltid skulle bevara jalusi mot honom, »som om jag à ses dépends ville spela en rôle». Och med en anspråkslöshet, som under hans dåvarande svåra depressionstillstånd nog torde utgått ur ett uppriktigt hjärta, tillade Armfelt: »Min Gud, om han kunde övertygas om min dégoût för all ostentation i allmänhet och än mer för den som i min position skulle sätta mig mer en evidence än jag det absolut nödgas vara. Jag vill visserl. arbeta på att i allt göra mitt land gott, men det är ej exclusivt el. som premier acteur.» [2])

Emellertid fortbestod — smärre missförstånd oberäknade — det vänskapliga förhållandet. När på sommaren 1814, under omständigheter, som skola omtalas i det följande, förbundet ställdes på prov, visade det sig, att Armfelt inte glömt sina löften och att Steinheil mera lystrade till honom än till »les sots et coquins» i den hålan Åbo.

*

Utom Armfelt hade också andra sina svårigheter med »Gubben», men konflikterna slutade vanligen med frid och försoning. Mot

[1]) Walleen till Ehrenström $^{26}/_{10}$ 1813, till Tengström $^{20}/_{12}$ 1813.

[2]) Armfelt till Ehrenström $^{22}/_{10}$, $^{19}/_{11}$, $^{30}/_{11}$ 1813, $^{5}/_{2}$, $^{9}/_{4}$, $^{4}/_{6}$, $^{8}/_{6}$ 1814, till C. Stjernvall $^{26}/_{11}$ 1813; *Tegnér* III: 355.

slutet av år 1813 kom det till ett gräl mellan Steinheil och Mannerheim, som Walleen uppmanade Rehbinder att söka bilägga medan han vistades i Finland. Samtidigt råkade Carl Stjernvall i en svår konflikt med Steinheil med anledning av en fråga rörande det viborgska jägarregementet, men lugnades av Armfelt, som tröstade honom med att Gubben blott blivit vilseledd av »de kortsynta och avundsjuka figurer, som leka blindbock på Aurans stränder». [1]) Ännu oftare klagade brodern Fredrik Stjernvall över den misstro och det motstånd han rönte från konseljens och särskilt från generalguvernörens sida. »Med de renaste händer i världen — skrev han en gång om Steinheil — är man ej säker att vara illa anskriven, då man tror sig vara väl»; och en annan gång förklarade han att Gubben var alltför god för att kunna länge vara onådig, men just till följd av denna godhet fingo de frånvarande alltid orätt mot de närvarande. Vid andra tillfällen åter uttalade han med starkare eftertryck sin förtrytelse över att Steinheil fortfarande lät influera sig av kabalen i Åbo samt av sina kanslichefer, som voro fullkomliga aboiter, och han kunde då hota med att avgå från sin befattning. Men han slutade med att giva Gubben sin absolution, och vid slutet av sin bana hörde han, såsom vi komma att finna, till dem som i Steinheil sågo en av de främsta stödjepelare landet ägde. [2])

Svårare var det för C. J. Walleen att smälta förtreterna. Tid efter annan beskärmade han sig över Gubbens svaghet att låta »captivera sig och »leda sig härs och tvärs efter alla möjliga intryck, ömsom av skurkar och ömsom av hederligt folk». Efter åtskilliga brouillerier, dels under sin tjänstgöring i Kommittén dels såsom landshövding i Viborg, kände han sig så enerverad av den ostadighet Steinheil visade, att han alldeles misströstade om att vidare kunna samarbeta med honom. »Ce bon homme», skrev han en gång till Ehrenström, som inte heller undgick obehag för Gubbens skull, »tout bon qu'il est, ne veut pas le diable, car en affaires le

[1]) Walleen till Rehbinder $^{29}/_{11}$ 1813, Armfelt till C. Stjernvall $^{23}/_{11}$, $^{26}/_{11}$ 1813.

[2]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{16}/_{4}$, $^{12}/_{5}$, $^{8}/_{9}$ 1812, $^{8}/_{3}$, $^{18}/_{3}$, $^{30}/_{3}$, $^{5}/_{11}$ 1813, $^{14}/_{6}$ 1814; *Rauhala* I: 333—334.

pire de tout, c'est d'avoir à traiter avec un homme sans caractère — fut-il au reste un ange.» [1]) Med tiden och synnerligen sedan han genom sin förflyttning till senaten kommit i närmare personlig beröring med generalguvernören, fattades han av sådan ringaktning för denne, att han önskade få honom ersatt med någon mer resolut och mer representativ rysk magnat.

[1]) Walleen till Ehrenström $^{26}/_{10}$ 1813, $^{27}/_{9}$ 1814, $^{10}/_{4}$ 1817.

III.

SKILDA VÄNNER.

Då Armfelt på sitt livliga sätt, utan kappa på fraserna, beskärmade sig över sina landsmäns kritiker, spårade han i dessa inte blott uttryck av otacksamhet och oförstånd. Tidigt möta vi i hans förtroliga brev antydningar om ett illasinnat motparti, en »liga», som i tysthet fronderade mot honom och som lyckats framföra sina kabaler ända till tronens fot. I början av 1812 berättade han, såsom vi redan känna, att kejsaren visat honom »spåren av de allra perfidaste insinuationer», som riktats mot honom av hans landsmän och vilka tycktes leda tillbaka till den inflytelserike biskopen-prokanslern Jakob Tengström. Några månader senare skrev han till Rehbinder, att det genom Speranskys efterlämnade papper, av vilka de som rörde Finland befunno sig sous le sceau du secret i hans händer, lätteligen torde kunna bevisas, att det fanns stora canailler och farliga medborgare i Finland, dem det var så gott att lära känna för att inte hindras i det goda man sökte uträtta. »De må störta mig — förklarade han, med särskild tanke på dem som konfunderade generalguvernören — och bjuda till på alla sätt att kullkasta vad som är gjort. Så länge Alexander d. I:e lever lyckas det ej. Det som är mest smärtande i allt detta är den del våra egna landsmän hava i all denna tripotage. Olyckl. vis vet jag här uti mer än jag ville, och den tid kommer, då finska händer bliva brukade att nedriva den édifice och sällhet vår goda kejsare sökt oppresa för oss. De få säkerl. betala detta nidingsverk, som alltid plär ske, men emellertid är en million människors olycka gjord.» Att Rehbinder inte ansåg

farhågorna ogrundade, framgår av hans yttrande till Mannerheim om ligan, som sökte fälla Armfelt och Kommittén.[1])

Vilka de personer voro, som Armfelt och Rehbinder hänförde till »ligan», känna vi inte, men kunna väl antaga, att de utgjordes av desse »inblåsare», som gjorde gubben Steinheil »vettvill». Och troligt är, att det delvis var desamma Aminoff åsyftade, då han på sommaren 1812 i brev till Armfelt talade om »den inom Finland alltid hemligt verkande och rådande ligan», som tillät sig att intrigera mot hans frände, landshövding G. Aminoff i Kuopio. Men å andra sidan saknade inte heller Armfelt sina »medhållare» och »inblåsare». Så talade C. Fr. Rotkirch i brev till J. Fr. Aminoff om »triumviratet» i Åbo, som höll på att sluta sig närmare tillsammans och som enligt Rotkirchs mening, förstärkt med tvenne ledamöter, kunde övertaga hela ekonomiedepartementet. Till triumviratet hörde väl Mannerheim och v. Haartman, måhända också Reuterskiöld.[2])

Huru vidsträckta förbindelser den mot Armfelt arbetande ligan ägde, känna vi, som sagt, icke, och det torde knappt Armfelt själv haft klart för sig. Men det trodde han sig kunna påstå, att biskop Tengström var en bland dem, som stodo bakom »canaillerna», »Åbo-kabalen» eller »Åbo lögnkommissionen».

Med Jakob Tengström hade Armfelt stiftat bekantskap under ett besök i Finland år 1801 och därvid funnit sådant behag i den intelligente och världsvane teologie professorn, att han påkallade dennes hjälp för sina enskilda affärer och med sitt inflytande bidrog till att åt honom, när han förflyttats till biskopsstolen, utverka Nordstjärneordens tecken. Men efter överflyttningen till Finland gjorde han den upptäckten, att det var klent beställt med biskopens trohet mot den nya överheten. Tengström hörde, misstänkte han, till de gökar, som huttlade med de bonapartistiska kanaljerna i Sverige och ville stå på lika god fot med svenska statsrådet som med regeringen i Petersburg. »Med vår

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{4}/_{1}$ 1812, till Rehbinder $^{24}/_{8}$, $^{9}/_{9}$ 1812, Rehbinder till Mannerheim $^{1}/_{1}$ 1812; *Castrén* s. 286. Jfr s. 67.

[2]) Aminoff till Armfelt brevkonc. juni 1812, Rotkirch till Aminoff $^{5}/_{4}$ 1812.

biskop är jag högst missnöjd», skrev han i augusti 1811 till Aminoff, som stod i vänskapligt förhållande till Tengström; »dubbel, svensk i själen och egennyttig samt i relation med de största canaillerna i Uppsala och Stockholm. — — Se opp, min vän, och låt oss ej bliva dupe av den karlen.» Och i början av det följande året skrev han till sin svägerska, att biskopen jämte några andra canailler gjorde i hemlighet Finland mer ont än de värsta ryssar, ity att de lade sig i allt för att intrigera och kritisera. Men han hoppades att genom kejsaren själv få del av de historier, som genom olika kanaler framkommo till denne, »och jag lär således — tillade han — att känna mitt folk och huru de tänka».[1])

Det märktes tydligt, att också Armfelt råkat ut för »inblåsare», och han fann snart nog anledning att revidera sin uppfattning om biskopens politiska tänkesätt. Men i stället framträdde andra orsaker till misstro. Utom att Armfelt, som på våren 1812 efterträdde Speransky såsom kansler för Åbo akademi, skarpt ogillade den enligt hans mening dåliga ordning Tengström upprätthöll vid akademien och den partiskhet han påstods visa vid tjänsteutnämningar, kom det då och då till meningsolikheter i frågor av allmän art. Tengström hade i sin egenskap av prokansler ådagalagt samma begär att reformera och reorganisera det akademiska samhället, som i allmänhet kännetecknade Armfelt. Jurisprofessor Mathias Calonius, som inte kunde följa med hans planers flykt, karakteriserade engång honom som en projektmakare av första rangen, som aldrig insåg svårigheterna i en sak, utan trodde att allt kunde verkställas, som föll honom in. »Och som han tillika — tillade Calonius — är intagen av en häftig begärelse att vilja synas, så vill han ock hava allting omskapat efter sitt huvud; alla gamla inrättningar äro i hans tycke felaktiga, och endast det rätt och nyttigt, som han påhittat.»[2]) Det var ungefär vad som plägade läggas Armfelt till last. Men i politiska frågor stod Tengström på samma konservativa ståndpunkt, som kännetecknat lantdagen i

[1]) Armfelt till Aminoff $^{13}/_{3}$ 1805, $^{13}/_{8}$, $^{18}/_{8}$, $^{28}/_{8}$ 1811, till frih. J. Armfelt $^{10}/_{1}$ 1812; Åbo akademi I: 220, 474.

[2]) Calonius till M. J. Alopæus $^{10}/_{5}$ 1805, *A. Neovius*, Ur Finlands historia s. 171.

Borgå, och han ställde sig avvisande mot en del av de reformplaner Armfelt under sin tjänstemannabana med livligaste intresse omfattade. Så avrådde han, såsom i det föregående nämnts, från alla större förändringar i regeringskonseljens organisation och likaså uttalade han sina tvivel rörande de militära reformplaner, som voro å bane. När Armfelt mot slutet av år 1811 hemställde hos kejsaren om uppställandet av en inhemsk milis, fann han monarken prevenerad mot saken, såsom han antog och kanske inte utan grund, genom inflytelser från »vår patriotiske biskop». Men mest torde Armfelts känslor påverkats av misstanken att Tengström understödde Åbo-bornas intrig att få dekretet om regeringsverkens förflyttning till Helsingfors återkallat. Gemensamma strävanden för fosterlandets och särskilt för akademiens bästa ävensom gemensamt intresse för utgången av den stora strid, som pågick på Europas kontinent, sammanförde väl båda och gav upphov till en regelbunden korrespondens, där inhemska och utländska, akademiska och politiska spörsmål livligt diskuterades. Men misstron, som förefanns jämväl på Tengströms sida, upphörde aldrig helt och hållet, och slutligen vållade en akademisk tvistefråga, som inbragte det akademiska konsistoriet, prokansler däri inbegripen, en väl förtjänt näpst från kanslers sida, en brytning mellan de båda statsmännen, utan tvivel de mest begåvade landet vid denna tid ägde.[1])

Ännu spändare än till biskop Tengström gestaltade sig emellertid förhållandet till några andra på olika sätt bemärkta personer, som av Armfelt beskylldes för att ha ingått ett hemligt förbund, en konspiration, i syfte att bringa honom och hans reformplaner på fall.

De första antydningarna om en sådan konspiration möta oss i ett brev från Armfelt till Ehrenström i april 1813. Armfelt berättade, att i Petersburg formerat sig en comité secret »med avsikt att underställa kejsaren nödvändigheten utav att förändra varjehanda i Finland och mer närma oss till la mère patrie, samt i synnerhet employera annat folk än nu». Till kommittén hörde

[1]) Jfr vidare mitt arbete Åbo akademi I, avd. IV.

Ladau, Sprengtporten, Jägerhorn af Spurila samt ännu en, som det livligen repugnerade honom att nämna vid namn. I ett senare brev uppgav Armfelt sig ha inhämtat ur hemliga papper, att »kommittén» existerat redan under Speranskys tid[1]).

Med samtliga medlemmar av »kommittén» hade Armfelt före sin överflyttning till Finland stått i beröring och efter inträdet i »affärerna» haft med dem mer eller mindre att beställa. General Sprengtporten var en gammal bekant, av vilken han i sin ungdomstid mottagit undervisning i krigskonsten och i vars sällskap han gjort sin första resa till utlandet. Men sedan den tiden hade deras vägar skilts åt och Armfelt hyste alltjämt mot riksförrädaren fråu Gustav III:s tid en med ringaktning blandad aversion, som varken dennes tjänster mot fäderneslandet under den politiska omvälvningens år eller minnet av hans eget äventyrliga spel under »regencens» tid förmådde mildra. När grevinnan Armfelt våren 1812 berättade om ett sammanträffande med Sprengtporten, skrev Armfelt beklagande till svar: »Det var en otäck rencontre du haft, då du fick se den infame Sprengtporten; döm, hur det skall vara med mig, som nödgats traitera affärer med den rackarn.» Två år senare, då man i Finland planerade en hälsningsdeputation till kejsaren vid dennes återkomst från kriget och förslag väcktes att utse Sprengtporten till deputationens ordförande, uttalade Armfelt sin förtrytelse över den senare delen av planen. »Hur i Herrans namn kan man av tanklöshet el. brist av takt så fördömt vilja överhölja en nation av infami», skrev han upprörd till Ehrenström, och han drog ett andetag av lättnad, när deputationen inställdes på kejserlig befallning.[2])

Bättre hade förhållandet en tid gestaltat sig till självständighetspartiets förre sous-chef, den med Armfelt nästan på dagen jämnårige Jan Anders Jägerhorn. I början av år 1811 berättade

---

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{19}/_{4}$, $^{19}/_{5}$ 1813. Enl. Armfelts påstående skulle kanslirådet Elving varit kommitténs aktiva instrument under Speranskys tid. Därav väl ock hans misstro till denne.

[2]) Armfelt till sin fru $^{14}/_{5}$ 1812, till Ehrenström $^{22}/_{7}$ 1814; *Bonsdorff*, En tilltänkt nationalhylln. f. kejsar Alexander (F. Vet. Soc. Bidrag, tom. 75, I: 53, 72).

den sistnämnde för Aminoff, som under vistelsen i Petersburg vintern 1810 trätt i beröring med honom och Sprengtporten, att han mottagit från Armfelt ett brev, med anledning varav han bad Aminoff framföra det meddelandet, att han lämnat till kejsarens beprövande ett »system för finska statsekonomien» och att han livligt åstundade att i Armfelt finna en medhjälpare, enär varken Sprengtporten till följd av sin bräcklighet och sitt försvagade inflytande eller någon annan i Petersburg kunde bispringa honom i hans bemödanden att arbeta till Finlands förmån. »Jag längtar efter G. Armfelts återkomst» skrev Jägerhorn bl. a.; »och det är endast detta hopp att i honom finna en god secondant, som gör att jag ännu dröjer här någon tid. Jag väntar mig att, då han återkommer som determinant finsk medborgare, skall han ej sakna en lättare accès och ett mera stadgat förtroende. Han har i detta avseende mycket för mig. Hans blåa band, hans rang, hans lätta och aimabla manière d'être giver honom många tillfällen att framföra sin talan, dem jag med svårighet måste söka mig.» Jägerhorn önskade veta, när Armfelt anlände till Finland och om han ämnade sig till Petersburg, ty det var nödvändigt att bereda sig på en reform i Finlands regeringssystem, närmast väl i fråga om ärendenas föredragning för kejsaren. »Tänk därpå med fullt allvar — tillade Jägerhorn — Ni, mine vänner, som hava en posterité och flere band än dem, som borde attachera mig till detta land.» Ett halvt år senare fick Jägerhorn sin önskan uppfylld. Sedan Armfelt anlänt till Petersburg, överlämnade han till denne en promemoria rörande de finländska ärendenas föredragning, som Armfelt i huvudsak godkände, ehuru han föreslog en annan praktisk anordning. Sedermera torde beröringarna upphört, då Armfelt saknade lust att spela rollen av »en god secondant» och Jägerhorn kanhända inte kände sig vidare uppbyggd av att helt och hållet distanseras från affärerna.[1])

Även med den tredje medlemmen av den sekreta kommittén,

[1]) Jägerhorn till Aminoff $^{8}/_{20}$ jan. $^{6}/_{18}$ juni 1811; *Danielson-Kalmari*, Viipurin läänin palauttaminen, 2:dra uppl. s. 83—85, *Rauhala* I: 456—458. Armfelts beröring med Jägerhorn torde väl inletts under hans besök i Petersburg sommaren 1810.

postdirektören och ledamoten av regeringskonseljen G. W. Ladau hade Armfelt före sin överflyttning trätt i korrespondens. I början av år 1810 berättade han för sin svägerska, friherrinnan Jeannette Armfelt, att han satt Ladau i sin »obligation» och att denne hade en slags »intérêt» att tjäna honom. Anledningen nämnes inte, men gentjänsten bestod däri att Ladau förmedlade Armfelts korrespondens med fränderna i Finland även efter hans bosättning i Petersburg.[1]) Dessutom inleddes mellan Armfelt och Ladau en skriftlig korrespondens, som, utan att vara synnerligen livlig eller uppriktig, fortgick nästan till den förres död. Möjligt är att Armfelt till en början gjorde sig förhoppningar om att kunna begagna Ladau även för andra syften än de postala. Men om så var fallet, missräknade han sig. Det dröjde inte länge, innan han med stigande missnöje yttrade sig om den habile och svåråtkomlige mannen, som ansågs stå i nära förbindelser med inflytelserika ryssar. Troligen hörde Ladau till de »stora canailler samt farliga medborgare», om vilka Armfelt fick kännedom ur Speranskys papper. Säkert är åtminstone, att Armfelt snart började att i Ladau skåda ledaren för den hemliga kabal, som motarbetade honom. Ladau var, för att citera hans kraftuttryck, »ett slags korrektiv mot all naturlig öppenhet», »en söt gosse», »ett intrigant och förstoppat huvud», en inkonsekvent och falsk figur, om vilken man inte visste, var man hade honom, och som dessutom strävade att uppvigla konseljen och generalguvernören. Tid efter annan hotade Armfelt att driva den »utbölingen», »spektakel-Ladau», ur konseljen, och en gång förklarade han för Ehrenström, att det inte var nog därmed, utan att »en karl av hans egenskaper» borde bortskaffas ur landet.[2])

Att namngiva den fjärde medlemmen av »le comité secret» bjöd, såsom sagt, Armfelt emot. Men Ehrenström förstod mycket väl, vem han syftade på. Det var ingen annan än deras gemensam-

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{20}/_{3}$, $^{19}/_{10}$, $^{10}/_{12}$ 1810, $^{30}/_{11}$ 1811.

[2]) Armfelt till G. Fr. Stjernvall $^{16}/_{1}$ 1812, till C. Stjernvall $^{6}/_{3}$, $^{15}/_{5}$, $^{10}/_{7}$ 1812, till Rehbinder $^{24}/_{5}$, $^{1}/_{7}$, $^{18}/_{7}$ 1812, till Ehrenström $^{24}/_{2}$, $^{7}/_{4}$, $^{17}/_{4}$, $^{21}/_{4}$, $^{26}/_{5}$, $^{18}/_{9}$ 1813, $^{29}/_{1}$, $^{12}/_{7}$, $^{13}/_{8}$, $^{17}/_{8}$ 1814, till frih. Jeannette Armfelt $^{31}/_{12}$ 1811.

me vän och »medolycklige» från den gustavianska tiden: generalmajoren J. Fr. Aminoff på Rilax, Armfelts närmaste man i Kommittén för finska ärenden. Ehuru ställd utanför händelsernas gång och bosatt på en annan ort, hade Ehrenström haft tillfälle att iakttaga upplösningen av en vänskapssaga, som tagit sin början i barndomens vår och sedan i goda och onda dagar fortgått mannaåldern igenom, tills i livets höst politiska meningsskiljaktigheter födde misstro och köld och personliga svagheter lossade gamla minnens förenande band.

*

Vid sin överkomst till Finland hade Armfelt i sitt nya fädernesland ingen, till vilken han kunde bättre förtro sig än till vännen Jan Fredrik på Rilax. Så gott som jämnåriga — Armfelt var född år 1757, Aminoff året därförinnan — och tillhörande tvenne inbördes befryndade adelsfamiljer i sydvästra Finland, hade båda vunnit sin utbildning och gjort sin fortune vid Gustav III:s hov, där de under gemensam hängivenhet för tjusarkonungen stadgat sitt i barndomen — vid »klaverfötterne på Rilax», såsom Armfelt uttryckte sig — knutna förtroliga kamratskap. Efter den odödliges tragiska bortgång hade de varit föremål för förmyndarregeringens, »regencens», onåd och förföljelse, vartill, såsom bekant, den s. k. Armfeltska konspirationen gav anledning. Genom Armfelts förvållande och utan någon egentlig medskyldighet hade Aminoff utsatts för ett tvåårigt hårt fängelsestraff på Karlstens fästning, som dock inte rubbade vänskapen för olyckans upphovsman. Efter att ha vunnit upprättelse av konung Gustav IV Adolf arbetade han, enligt egen uppgift, på en liknande nåd för sin landsflyktige vän och när, genom andras inflytelser, denne tillåtits att från sin förvisningsort i Kaluga överflytta till Tyskland, tillsände han honom, på våren 1798, en vänlig skrivelse, som visade, att olyckan inte förändrat hans känslor. Hälsningen gjorde ett djupt intryck på Armfelt, som i rörda ordalag tackade sin hederliga, rara och trogna vän för dennes ädelmod. »Om starke och livlige känslor — skrev han bl. a. — kunde beskrivas som sig borde, så skulle desse rader giva dig en idé om min glädje, vars häftig-

het du aldrig kan tvivla uppå. — — Din själ är ändå större än dina olyckor det varit, min vän. — — Jag omfamnar dig av själ och hjärta med alla de livligaste känslor av vänskap, högaktning och tacksamhet samt bedyrar dig, att så länge jag andas du aldrig skall finna mig ovärdig att hava varit den store Gustavs trogne vän.»[1]) Korrespondensen fortsattes mycket flitigt och präglades — efter vad åtminstone Armfelts brev, de enda som bevarats, utvisa — av de varmaste känslor, öppen förtrolighet och en intimitet, som kunde förekomma blott gamla, goda vänner och kamrater emellan.

Efter att ha återvunnit sin förlorade ställning i samhället sökte Armfelt i sin tur att befordra vännens intressen. När år 1804 fråga väcktes om hans utnämning till generalguvernör över Finland, samtyckte han till att mottaga uppdraget under den förutsättningen att Aminoff blev hans närmaste medhjälpare och med tiden hans efterträdare.[2]) Det blev denna gång intet av samarbetet, ty tanken på det finländska »guvernementet» fick förfalla. Men när, sju år därefter, Armfelt återvänt till Finland och hans nye härskare erbjöd honom ledningen av den kommitté, som skulle inrättas i Petersburg i och för föredragningen av de finländska ärendena, gingo hans tankar åter till Aminoff. Det gällde att få det nya ämbetsverket besatt med män, som genom sin sociala ställning och sitt personliga anseende kunde på ett värdigt sätt företräda sitt fädernesland i den ryska huvudstaden. Och Aminoff intog vid denna tid en mycket framskjuten position i den allmänna opinionen genom sin börd, sin rang av generalmajor och främst genom sitt deltagande i officersdeputationen till Petersburg år 1810, som ledde till det nådiga militärmanifestet av $^{15}/_{27}$ mars 1810. Huruvida hans förtjänst i fråga om manifestets innebörd varit fullt så stor och hans uppträdande inom deputationen så exklusivt dominerande som det ansetts och som hans efterlämnade anteckningar giva vid handen, måste läm-

[1]) Armfelt till Aminoff $^{12}/_{6}$ 1798.

[2]) Jfr min uppsats Gustav Mauritz Armfelt på förslag till generalguvernör i Hist. Tidskr. f. Finland 1916.

nas oavgjort. För det första äro en del av dessa anteckningar nedskrivna många år efteråt och de, som fördes i Petersburg, kännetecknas av ett suveränt negligerande av de meddeputerades — general H. H. Gripenbergs, överste A. F. Palmfelts, överstelöjtnanterne C. Stjernvalls och H. C. Reuterskiölds samt major G. Fr. Stjernvalls — andel i överläggningarna och fälttågsplanen, varförutom de intet nämna om de goda råd och impulser Aminoff säkerligen erhöll under sina flitiga sammanträffanden med frih. R. H. Rehbinder, med den svenske ministern K. v. Stedingk och den ryske D. Alopæus, t. o. m. med den välvilligt sinnade riksekreteraren M. Speransky o. a.[1]) Men säkert är, att Aminoffs del i det lyckliga resultatet skattades mycket högt, särskilt inom militära kretsar, och att han lovprisades i tidens sirligt smickrande språk såsom den upplösta arméns välgörare, såsom den, vilken — för att citera hans eget uttryck — räddat »en f. d. tapper armé utan förebråelser» från timlig nöd.[2]) Regeringskonseljen, som dock i vissa avseenden var missbelåten med manifestet, hedrade Aminoff med att upptaga honom på det förslag den på högre befallning uppgjorde ($^{16}/_{5}$ 1811) till besättandet av platserna i den påtänkta kommittén.[3])

Men den som stretade mot hedern var Aminoff själv. Han var alls inte hågad att lämna sitt lantliga lugn vid plogen för att, såsom han uttryckte sig, ånyo kasta sig in i »nya vittutseende, ansvariga och mödosamma befattningar». En sträng och klok hushållare som han var, fann han en flyttning till rikshuvudsta-

[1]) Aminoffs dagboksanteckn. i Rilax s. 45; jfr *Danielson*, Finska kriget s. 724 följ.

[2]) *Bonsdorff*, Opinioner och stämningar 1808—1814 s. 66. Ännu ett årtionde senare (maj 1820) berömde Rehbinder i brev till Aminoff denne såsom »den som utverkat det nådiga manifestet, som ifrån elände räddat så många familjer och som fästat dem vid deras fäderneslands». I Ril. s. 46 förvaras handskrivna värser, som avsjöngos vid något festligt tillfälle i Åbo 1811 eller 1812 till ära för kejsaren, Steinheil, Armfelt och Aminoff. Om den sistnämnde säges: Du som plånat smärtans tår med ett stort och ädelt sinne, Evig tacksamhet du får uti faderlösas minne o. s. v.

[3]) *Rauhala* I: 454.

den med dess dryga levnadskostnader oförmånlig för sin ekonomi; han kände vidare, efter vad han åtminstone framhöll, att han saknade nödiga kvalifikationer för den nya platsen, och slutligen bjöd det honom hårt emot att skiljas från skötet av en innerligt älskad maka, med vilken han efter tvenne misslyckade äktenskap funnit den husliga sällheten, och små barn, vid vilka han på det ömmaste var fäst. »Låter den Högste mig leva», skrev han på våren 1811 till vännen biskop Tengström, »kan jag genom en omtänksam hushållning avbörda min gäld, ge mina barn någon uppfostran, men också icke mer efter mig än tak över huvudet åt en älskad maka. —— Jag har numera gått ur världen, mätt av omväxlande öden och människors otack.» Han fann sin fulla tillfredsställelse i att genom sitt deltagande i officersdeputationen ha varit »ett lyckligt medel att få avtorka tusendetals lidandes tårar». »Se där — yttrade han — min högsta jordiska belöning och som lugnat ett åt fäderneslandet och likar helgat bröst.» Det enda han ännu önskade, var att genom Tengströms och Armfelts medverkan erhålla av sin nye härskare — »den monark himlen skänkt till detta lands lycksalighet» — titeln av conseiller privé, geheimeråd, ty utom att det — som han skrev till Tengström — verkade politiskt gott, gav det honom ett slags rättighet att påkallas i kommissioner, om man fann honom duga till något.[1])

När således Aminoff erfor, att man i konseljen var betänkt på att föreslå honom till medlem av den ifrågavarande kommittén, upptog han planen mycket illa. »Jag är ledsen in i själen», skrev han till ryttmästaren C. L. Jägerskjöld på Sjölax i Kimito; »man vill åter kasta mig på världsbanan, jag som gått därur! Men stark genom Gud i mitt beslut, går jag ej från lugnet; avbidar ödets bestämmelse.»[2]) Efter valet anmälde han för konseljen sin avsägelse[3]), och i brev till Armfelt, som vid denna tid anlänt till Petersburg, anhöll han i bevekande ord att vinna befrielse

---

[1]) Aminoff till Tengström $^{11}/_{4}$ 1811 (Tengstr. s.), till Armfelt konc. $^{17}/_{5}$ 1811 (Ril. s. 32); *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 137—138.

[2]) Aminoff till C. L. Jägerskjöld $^{16}/_{5}$ 1811. Jägerskjöldska saml.

[3]) *Rauhala* I: 454.

från det hotande uppdraget. Människans första plikt var — så motiverade han helt förståndigt sin önskan — att ej åtaga sig andra värv än dem hon kunde »utföra på ett sätt, svarande emot ett ålagt förtroende, svarande emot så oskiljaktigt förenade heliga föremål». Han hade, fortsatte han vidare, under hela sin vandel på tjänstebanan inte mottagit och ämnade inte mottaga andra värv än dem han trodde sig vuxen att utföra, till nytta för det allmänna och heder för sig själv. Dessutom ville han, efter de orättvisor, som vederfarits honom, — han tänkte väl närmast på den bäska kritik, som riktats mot honom och andra deltagare i konventionen i Kalix — första gången vara egoist och tänka på sitt lugn och sin familjs välfärd. »Vid plogen och i lugnet — skrev Aminoff — tror jag mig vara och har redan varit min regent och mitt fädernesland nyttig; alltid färdig, när min svaga tjänst påkallas, att gå så heliga föremål till mötes vid sådana värv, jag vågar mig åtaga, utan att därigenom bli fästad på ett sätt, som skiljer mig från den plan jag utstakat för min återstående levnad.» »Jag ålägger dig således — tillade Aminoff bevekande — min förste vän, i Guds, min hustrus och mina späda barns namn, kasta mig för kejsarens fötter, framställ för honom skälen till mitt nekande på ett sätt, som lugnar min bedrövade själ, ty av alla olyckor anser jag den störst att av denne ädlaste av monarker jorden bär anses otacksam, otacksam emot min och tusendetals vapenbröders, deras änkors och barns odödliga välgörare.» I stället ville Aminoff till platsen förorda landshövding K. v. Troil och överste A. Fr. Palmfelt, av vilka den förre var en man med förmögenhet och sant intresse för staten samt åtnjöt konsideration både i hemlandet och i Petersburg, den senare åter förenade mycket förstånd med stora egenskaper, utom att han var »unger karl med hustru utan barn». Även lagmännen i Kymmenegårds och Nylands lagsagor J. V. Hisinger och C. J. Walleen, dem konseljen föreslagit, ville Aminoff förorda. Den förre var »en hederlig, rättskaffens och kunnig man». Walleen åter hade genom sin verksamhet såsom biträde åt Speransky i finländska frågor inhämtat kännedom om affärerna i Petersburg, och jämte det han var språkkunnig, vilket inte kunde sägas om många, var även han

»en hederlig och skicklig man»; hans val var en »absolut nödvändighet».[1])

Aminoffs böner voro emellertid fåfänga. »Nog skall jag söka hjälpa en vän — skrev Armfelt kärvt till svar — men på ära och samvete kan jag aldrig gilla egoism, var jag finner den starkare än fosterlandskänsla. Förlåt en väns okonstlade uppriktighet. Din sak är satt i gång och får lov att gå; jag har aldrig i något gjort olika med min övertygelse. — — Du talar om utstakade planer av plogar och lugn, och vad rätt har du att vara overksam i en epok som denna, då lugnet och plogförandet hänger på sambandet av det hela, som ej av intet formeras.» Armfelt varnade för vådan av avsägelser från hans landsmäns sida, och han tillade, att Speransky förklarat, att om finländarne inte ville tjäna sitt fosterland såsom kejsarens rådgivare, borde de inte klaga, om främlingar antogos i stället.[2])

Även från andra håll utsattes Aminoff för påfrestning. Hans gamle vän Ehrenström uppmanade honom att inte av ekonomiska hänsyn avslå en post, där han kunde vara fäderneslandet och deras gemensamme vän Armfelt till nytta, och lagman Hisinger förklarade, att han mottog kallelsen i förlitande på att Aminoff gjorde detsamma. Överstelöjtnanten vid Björneborgs regemente C. J. Stjernvall, som med Aminoff deltagit i officersdeputationen, besvor sin förre regementschef att inte låta tillbakahålla sig av kärleken till lugnet och sin familj eller av misstro till egen förmåga. »Duger ej därtill, säger min nådiga herr general», skrev Stjernvall; »vem duger då? Herr generalen har givit ett elakt exempel, som jag fruktar verkar till en farlig efterföljd, ty vem kan vilja i dessa tider annat än obemärkt söka lugnet. Om ändå min nådiga general på en kortare tid mottagit kommission för att giva ärendena den politiska riktning de kunnat få och sedan låtit avlösa sig, så hade det goda ändamålet kanske varit vunnit och lagen fullbordad, men nu — — —. Gud och natur befalla mig för min talrika familje, säger min nådiga herr gene-

[1]) Konc. $^{17}/_{8}$ 1811 i Ril. s.; *Hartman* s. 246—247.

[2]) Armfelt till Aminoff $^{30}/_{8}$ 1811, Ril. s.; *Hartman* s. 248.

ral. Är då intet fäderneslandet den samma famille? Äro de ej medlemmar av fäderneslandet? Om det går illa för fäderneslandet, är intet familjen inbegripen i dess öde? — — Men förlåt, min nådiga herr general, att jag så vidlyftigt och djärvt yttrat mig; igenkänn denna värma och förlåt, det är vördnaden och den höga tanka jag har om min nådiga generals sanna förtjänster, som avtvingat mig detta utfall.» Och J. A. Jägerhorn skrev från Petersburg, att varje finnes skyldighet var under denna den första organisationens tid att medverka till uppfyllandet av kejsarens ädelmodiga avsikter; underlät man denna skyldighet, så att de finska affärerna leddes i samma anda som under Speranskys och Emines »gemensamma ministär», skulle följden bliva »en fullkomlig glömska av våra lagar och rättigheter samt en rysk träldoms styrsel, för vilken varje finne bör känna en dödlig avsky». Den ende, som tyckes fullt senterat Aminoffs avsägelse, var ledamoten av justitiedepartementet A. F. v. Willebrand, som genom ödets skickelse kom att några år senare beklåda samma post, varom fråga nu var.[1])

Inför sådana på en gång smickrande och bevekande föreställningar kunde Aminoff inte hålla stånd. Väl stegrades — förklarade han — genom dem hans tvivel om sin förmåga att kunna motsvara de stora förhoppningarna, och det förefaller, som anade han redan då, vad han senare fick bittert erfara, att han vid sin självrådige och impulsive väns sida inte skulle utöva det inflytande, som denne måhända ställde för honom i utsikt och som han, inte utan skäl, ansåg sig berättigad till[2]). Men hans för smickrande övertalning — liksom för nedsättande kritik — mycket känsliga sinne förblev inte oberört av de förtroendefulla anmaningarna; vördnaden för den store monarken, som skapat Finlands sällhet och tryggat hans och hans familjs framtid, hade rotfäst sig djupt hos honom och de av Armfelt framförda motiven förfelade inte sin verkan på hans fosterländska tänkesätt.

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{6}/_{6}$, Hisinger till d:o $^{8}/_{6}$, C. Stjernvall till d:o $^{6}/_{6}$, Jägerhorn till d:o $^{6}/_{18}$ juni, Willebrand till d:o $^{22}/_{8}$ 1811.

[2]) Aminoff till sin fru $^{5}/_{3}$ 1812, friherrinnan Aminoff till sin make $^{8}/_{3}$ 1812.

Han gav således vika och samtyckte, ehuru med tungt sinne. »Kan du frälsa mig därifrån», skrev han på sitt patetiskt känslofulla sätt till Armfelt, »sker mig den största välgärning, men vill du äntligen, är jag till disposition, men för en kort tid i sänder. — — Mitt och de minas öde är i dina händer — i den ömmaste, den bäste väns; gör och låt! — — Slutligen, min vän, behöver du mig vid din sida, ja, vid alla tillfällen i din återstående levnad — jag är färdig att följa dig till slutet.» I brev till Speransky framhöll Aminoff, hurusom känslan av heliga förpliktelser mot regent och fosterland förmådde honom att underkasta sig sitt öde. »Je connais — fortsatte han med en blandning av anspråkslöshet och självkänsla — l'insuffisance de mes moyens et le double sacrifice que je fais de tout amour-propre, ainsi que de mon repos, et peut-être même de mon bien-être; ce qui prouve, j'espère, à V. E. qu'il existe encore des hommes chez lesquels la bonne volonté et le zèle l'emportent sur toutes les considérations.» Aminoff påpekade tillika, huru viktigt det var att även C. J. Walleen kom in i Kommittén för att med sina kunskaper stödja honom och Armfelt i de administrativa frågor, som voro för dem främmande. »Monsieur Walleen — yttrade han — joint à mille bonnes et excellentes qualités celle d'être généralement estimé et d'une famille de robe très-honoré dans le tiers état.» Utan Walleen skulle han förlora den återstod av förtroende han hyste för sin egen förmåga.[1])

Aminoff fick ofta anledning att ångra sig sin eftergivenhet, och de som främst inverkat på honom önskade mer än en gång att de varit mindre enträgna. Men för tillfället rådde allmän tillfredsställelse med resultatet. Från flera håll fick Aminoff mottaga smickrande uttalanden om den patriotism han lagt i dagen. Speransky komplimenterade honom på kejsarens vägnar; Ehrenström uttalade sin glädje över att han med sin beprövade vänskap skulle bliva ett stöd för Armfelt på hans slippriga bana, och Tengström uttryckte i brev till Walleen den förhoppningen, att

[1]) Brevkonc. till Armfelt juni 1811, till Speransky $^{17}/_{29}$ juli 1811 (Ril. s. 32); *Hartman* s. 249.

Aminoffs »redeliga och varma fosterlandskänsla» skulle lända Kommittén till nytta, på samma gång han — sannolikt anande de slitningar, som snart uppstodo — önskade att ingen meningsolikhet om »sättet att föra affären» måtte störa förhållandet mellan Armfelt och Aminoff. Den sistnämndes systerson, häradshövdingen, sedermera lagmannen i Viborgs lagsaga Gustav v. Kothen uttalade frändernas mening, då han mot slutet av året i brev till sin morbroder ordade om »den medborgerliga krona, som en del av fosterlandets söner allaredan hava tilldelt den mannen, som genom sina dygder, sin vishet och rådighet så lyckligt medverkade till bestämmandet av de vid nationalmilisen vordne officerares öde och i vilkens person allmänheten lovar sig det kraftigaste stöd på den nya bana, varuppå han nyligen blivit av H. M. Kejs. i nåder kallad att träda fram». Väl var Aminoff förtjänt av att njuta lugnet, medgav Kothen, »men — menade han — till Trojas övergång fordrades ju även fordomdags, att en Philoctète skulle uppsökas, och då feck ock den gemensamme saken i hast en bättre ledning».[1])

Inte minst gladde sig åt Aminoffs foglighet hans gamla krigskamrater. På sitt tvärhuggna sätt uttalade överste Reuterskiöld den förmodan, att Kommittén väl komme att behöva Aminoffs »mogna och ej förhastade råd — — som med köld granskar allt och icke låter allt prat verka, utan att sakens natur — tillgång — beskaffenhet får tala». »Av uppriktigaste hjärta och med gladaste känsla», lyckönskade överste Torsten Tavast i Savolax Aminoff, och han försäkrade, att icke endast han gjorde det, »men ännu mera hela finska nation». »Vad hava vi icke att hoppas av detta lyckliga val», utropade Tavast. »Och då herr baron och generalen som enskild medborgare skaffat oss så ovärderliga förmåner, huru mycket större hava vi alla att vänta av herr generalens upplyste, varma nit och bemödande, sedan herr baron kommit till denna eminenta post. Den Högste uppehålle och

[1]) Speransky till Aminoff $^{9}/_{9}$ 1811 g. st.; Ehrenström till d:o $^{26}/_{8}$ 1811, G. v. Kothen till d:o $^{25}/_{11}$ 1811, $^{12}/_{3}$ 1812, Tengström till Walleen $^{27}/_{2}$ 1812 (Stjernv. Wall. saml.); *Hartman* s. 252; *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 478—479.

bevare herr baron och generalen och låte vårt i så många århundraden vanlottade och vårdslösade land länge njuta den lyckan att hava herr baron och generalen i spetsen för våra allmänna angelägenheter.» Överste G. Ehrnrooth på Sesta hoppades, att Aminoffs återstående levnad måtte bliva »en oavbruten kedja av de lyckligaste händelser» till framtida säkerhet för alla finnar, som i honom vördade sin uppriktigaste och varmaste välgörare.[1])

Men den som minst fröjdade sig åt utgången var Aminoff själv. Ett tag föreställde han sig, att det till följd av fransk och svensk påtryckning inte skulle bliva något av Kommittén enligt den första idén, och han uttalade för Armfelt den meningen, att det ju också vore bäst, om denne skötte affärerna med tillhjälp av en skicklig byrå, ty i en framtid — »efter oss» — kunde Kommittén bliva ett farligt redskap i despotismens hand och upphäva eller försvaga konseljens betydelse.[2]) När sedermera instruktionen för Kommittén emanerade, i början av november, och den officiella utnämningen till ledamot däri kom honom till handa, var han av hälsoskäl och familjeomständigheter hindrad att genast hörsamma kallelsen, och därefter tog han sig en rundlig konvalescenstid, varunder han gick och gruvade sig över sitt hårda öde. Det var som hade han en förkänsla av att han gick mot en verksamhet, som översteg hans förmåga och som skulle bereda honom vantrevnad och olycka.

Dröjsmålet med avresan, som uppsköts vecka efter vecka och månad efter månad, hade det betänkliga med sig, att det gav Aminoff rund tid att meditera över frihetens förlust och att lystra till de anmärkningar, som från olika håll riktades mot Kommittén. Konservativt anlagd som han till sina tänkesätt var, dessutom ytterst betänksam i fråga om allt som kunde störta en försiktig politik — »la saine politique», som han ständigt predikade — oroades han av de rykten, som gingo om Armfelts innovatio-

[1]) Reuterskiöld till Aminoff $^{15}/_{8}$, $^{8}/_{10}$ 1811, Tavast till d:o $^{8}/_{8}$ 1811, G. Ehrnrooth till d:o $^{3}/_{1}$ 1812, J. H. Gutoffski till d:o $^{15}/_{10}$ 1811, Fr. Le Bell till d:o $^{7}/_{10}$ 1811 o. s. v.

[2]) Konc. till Armfelt $^{16}/_{9}$ 1811.

ner, och särskilt misshagade det honom, att de båda bröderna Stjernvall, »riksprojektmakarne», tycktes ha vunnit Armfelts öra för sina vittsvävande planer. Enständigt uppmanade han Armfelt att iakttaga försiktighet och att inte förhasta sig med förändringar i det bestående. Så skrev han redan i juni till sin »oförliknelige vän»: »Vi böra alla, som sant älska fosterbygden, tacka Gud, att du är vid den monarks sida himmelen oss förunnat, och vem, om icke jag, känner dess ädla avsikter, dess fasta föresats att omfatta, att lycksaliga detta land, understödd av en minister — Speransky — med samma tänkesätt.» Men det var nödvändigt att giva sig till tåls. »Tålamod — docerade Aminoff —, framför allt tålamod och den grannlagnaste försiktighet där du nu är — — om något gott skall uträttas. I en så vitt omfattande stat kan ej allt gå så fort som man det önskade, dels våra affärers jämna gång fordrade.» På hösten, då Armfelt ånyo kallats till Petersburg, upprepade han sina varningar. »För att vinna ändamålet i allmänhet sagt, stora isynnerhet — skrev han — måtte man sorgfälligt söka medlen, och de äro i synnerhet i det kabinettet att göra sig vän av den ännu rådande ministèren, i vilkas händer merendels i stora stater all makt ligger. — — Begagna all din överlägsenhet i förståndet, politik och aimabilité att föra saker och personer dit du vill — till rätta. I korthet sagt: detta allt är vad jag dig heligt ålägger.»[1])

Även genom andra sökte Aminoff att lägga sordin på reformivern. I brev till C. Mannerheim, skrivet under ett besök på Åminne, berättade han, att han som en stilla åskådare iakttog sakernas gång och de personer, som verkade därpå, önskande att man måtte följa den stråt, som ledde till fosterbygdens bästa, samt rätta sig efter de framställningar han med sitt »svaga förstånd» gjort. »*Intention* är den bästa — medgav han med hänsyftning på Armfelt —, därom är jag heligt övertygad, men om man för mycket lystrar till projektmakare, vilkas projekter med mognad böra granskas, kan följderna bli de vådeligaste.» Det fanns tvenne riksprojektmakare [bröderne Stjernvall], vilka nog voro

[1]) Konc. juni och $^{18}/_{9}$ 1811 i Ril. s. 32.

hederliga karlar, men vilkas planer doldes för honom, och dem bad Aminoff vännen Mannerheim — som befann sig i svågerlag med Carl Stjernvall — att övervaka, så att allt omoget blev förekommet.[1])

Det var den politiska visdom, som Aminoff förkunnade. Utgående från en sådan grunduppfattning, motsatte han sig, såsom vi känna, större förändringar i regeringskonseljen. Så länge hans huvud stod upprätt — förklarade han för Mannerheim — skulle han bjuda till att försvara konseljens rätt och värdighet samt dess förtjänte medlemmar.[2]) För Armfelt förordade han att åtminstone de flesta ledamöterne måtte bibehållas; särskilt höll han på Mannerheim, den arbetsammaste och klokaste i konseljen, vars lönevillkor borde förbättras för att han utan att ruinera sig skulle kunna existera i Åbo med en talrik familj. Dessutom tillät han sig att erinra om vikten av att vid platsernas besättande främst taga hänsyn till »ett i det allmänna erkänt moraliskt värde», först i andra rummet till begåvningen. Han varnade för lycksökarne, som endast traktade efter egen upphöjelse och inkomst, hade sina ögon vända åt öster och väster samt buro kappan efter vinden. »I valet härav — menade han — vilar vår existence, då crisis inträffar, förr eller senare.» Med anledning av Ladaus inträde i konseljen erinrade han om den indignation, som G. M. Sprengtportens utnämning till generalguvernör och F. Jägerhorns till landshövding tidigare förorsakat, och han framhöll som sens moral av sin erfarenhet: »Det är ingenting, som kraftigare verkar på les moeurs, vår ädelmodige kejsare så sorgfälligt vill bibehålla i nationen, som noggrannhet vid valet av ämbetsmän i alla grenar, förnämligast i de viktigaste omfång. Sådant skall ge uppmärksamhet åt var och en, som ämnat sig på tjänstemannabanan eller redan är där, att jämte talanger beflita om ett moraliskt värde, som bör vara den enda och säkraste väg till fortkomst, bröd och befordran.» Till undvikande av missförstånd,

[1]) Aminoff till Mannerheim $^{14}/_{9}$ 1811. Stjernvall och Mannerheim voro gifta med tvenne systrar v. Willebrand.

[2]) Aminoff till Mannerheim $^{15}/_{1}$ 1812.

men föga trovärdigt, tillade Aminoff, att han var övertygad om att Armfelt haft ingen del i utnämningen, och han bad denne förlåta honom hans av vänskap dikterade »jämna sermoniserande». »Det är också endast under detta helgade namn jag kan våga det», förklarade han, »och jag vill och skall efter mitt svaga pund medverka, att din förvaltning av Finlands affärer ej allenast skall bli gagnelig, men lysande, men högt talande, rättvisande inför samtiden, vissast inför en bättre eftervärld.»[1])

Vad som emellertid mest bekymrade Aminoff, där han gick och drogs med sin »rhume», var tanken på de planer till en s. k. nationalarmering, som denna tid diskuterades bland medlemmar av den förra officersdeputationen och som livligt understöddes av Armfelt. Dessa planer utgingo, såsom känt är, från den förslagsrike landshövding G. Fr. Stjernvall och åsyftade uppställandet av en inhemsk truppstyrka på 12,000 man, baserad på den moderna idén om allmän värnplikt och avsedd dels för fosterlandets försvar dels för det inre lugnets upprätthållande. Enligt den mening Stjernvall utlade i ett till Armfelt inlämnat vidlyftigt projekt, tillkom det varje nation att själv draga försorg om statens väpnade försvar, och nu var rätta stunden inne för Finland att fullgöra denna plikt, varav bl. a. skulle följa den tryckande och fördärvliga ryska inkvarteringens upphörande. Aminoff hade för sin del tidigare visat intresse för en inhemsk truppstyrka av mindre omfång. Under vistelsen i Petersburg 1810 hade han tillstyrkt uppställandet av några nationella bataljoner på värvad fot och något senare i brev till förre ryske ministern i Stockholm D. Alopæus framhållit betydelsen av en nationalmilis såsom ett verksamt medel till stärkandet av landets »rättuppehållelse» samt för beredandet av lämplig emploi åt landets ungdom. Men vare sig nu att han skrämdes av den stora utsträckning Stjernvall ville giva sin nationalarmering och av den om konskriptionerna påminnande idé, varpå det påtänkta militärsystemet var byggt, eller att han börjat tvivla även på sitt eget förslags förenlighet med la saine politique — alltnog, när på som-

[1]) Konc. till Armfelt $^{17}/_{5}$, — juni, $^{18}/_{9}$, $^{28}/_{11}$, $^{16}/_{12}$ 1812; *Hartman* s. 278.

maren 1811 ryktet förmälde om nya stora militärplaner, ställde han sig avvisande till dem. Redan innan Stjernvalls projekt ännu förelåg färdigt eller ens torde varit närmare känt, vände han sig till Armfelt med en skrivelse, vari han bestämt avstyrkte förehavandet såväl ur ekonomisk som militärisk och politisk synpunkt. Verkställdes företaget, fruktade Aminoff, att följden skulle bliva ett förstörande av det lugn, som kejsaren lyckats upprätthålla genom sitt ädelmod, och med den kännedom han ägde av allmogens lynne förespådde han, att under dåvarande politiska ställning de påtänkta trupperna skulle bliva monarkens farligaste fiende. Och för övrigt ansåg han, att om kejsaren lät föredraga saken för ständerna, kunde propositionen lätt misslyckas, och för en sådan fatalitet borde en nyskapad regering inte blottställa sig.[1])

Aminoff framförde sina påminnelser i vänskapens namn och i ett hovsamt språk, men Armfelt upptog »sermoniserandet» med tydlig otålighet. I fråga om Haartman gav han det redan anförda svaret, som av samtiden citerades som en kvickhet och som Aminoff, enligt Walleens uppgift, aldrig kunde riktigt smälta. Och med anledning av reflektionerna rörande Ladau genmälde han kärvt, att de nog voro justa och excellenta, men att det var överflödigt att rikta dem till honom, som aldrig tyckt om överlöpare och förrädare.[2]) Vad sedan påminnelserna mot det Stjernvallska armeringsförslaget vidkom, tyckas de inte haft någon annan påföljd än att Aminoff ställdes utanför diskussionen i en fråga, som han, icke utan skäl, kunde räkna till sitt specialområde. Vid personliga sammanträffanden med Fredrik Stjernvall avhandlade Armfelt dennes planer, och när dessa förelagts honom i ett närmare preciserat och motiverat betänkande, inhämtade han utlåtande däröver av flere militärspersoner, såsom Mannerheim, Palmfelt, Reuterskiöld o. a., varjämte han förberedelsevis underrättade kejsaren om saken.

---

[1]) Konc. juni 1811 i Ril. s. 32. Jfr vidare min uppsats Finländska militärplaner i Sv. litt. sällsk. Förh. o. Upps. 32.

[2]) Armfelt till Aminoff $^{14}/_{1}$ 1814, Walleen till Ehrenström $^{14}/_{12}$ 1814; *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 339. Jfr s. 35—36.

När således försöket att genom direkt hänvändning till Armfelt motarbeta den äventyrliga planen misslyckades, sökte Aminoff att på en annan väg förekomma olyckan. I början av november riktade han till vännen Tengström en förtrolig skrivelse, vari han uppfordrade denne att genom sitt inflytande hos rikssekreteraren Speransky hindra verkställigheten av det ifrågavarande projektet och andra farliga förehavanden. »Bägge äro vi — förklarade Aminoff med patos — eldade av en sann fosterlandskänsla; bägge äro vi ett mål hos lycksökaren, projektmakaren och egoisten — för avunden, tadlet och intrigen för att bemäktiga sig all den inflytelse, som fordras åt lycksökaren till sine, efter min synkrets, förstörande planers utförande. Men vi böra hålla varandra ryggen fri med vår renhet i tänkesätt, handlingar och gärningar, varöver en bättre eftervärld en dag oss skall bedöma.» Och efter denna inledning berättade Aminoff, hurusom till hans kännedom kommit, att »stora projekter, planer och omstöpningar» voro å bane, men att »*man*», d. v. s. Armfelt, sorgfälligt dolt dem för honom, emedan *man* kände hans politiska och moraliska principer. Särskilt hade han uppskrämts av talet om milis och konskription, som han ansåg för »det mest förhatliga och samhällslugnets förstörande i världen». I bevekliga ord bad Aminoff sin broder biskopen att skriva till Speransky om saken, och genast, ty den långvariga liaison han, Aminoff, haft med Armfelt kunde väcka den föreställningen, att också han instämde i de förehavda projekten, dem han nog inte bedömde illa, men ansåg för »omogna och med *deras* bästa vilja förstörande». »Bed honom — skrev Aminoff — ej förhasta någon verkställighet av hopade mer eller mindre viktiga projekter; bed honom vänta och först avhöra mina svaga framställningar. Hans djupa förstånd kan därefter bäst bedöma värdet av de samma. Men bed honom framför allt å mina vägnar, vid allt vad heligt är, aldrig ta sin överhand från Finlands affärer, om också hans dyrbara tid ej medgav att göra det directe, sedan en kommitté därstädes blir förordnad. Vill han fortfara att värdiga mig med sitt förtroende, han skall aldrig bli bedragen.» Aminoff tillade, att han ämnat författa en promemoria i ämnet, men avhållits därifrån av vissa betänkligheter och sin

»oförmögenhet i utförningsgåva». Emellertid stod det Tengström fritt att utan tidsutdräkt sända brevet i översättning till Speransky.[1])

Huruvida Tengström framförde uppdraget, är inte känt. I svarsbrev till Aminoff sökte han emellertid lugna sin estimable broder med den upplysningen, att han såväl i Åbo som i Petersburg talat med »vederbörande» om det delikata ämnet och kommit till den slutsatsen, att det inte var så farligt med saken, ehuru man för syns skull »byltades» därmed. För egen del var han ense med Aminoff därom att en proposition i det syfte, varom fråga var, skulle göra mera ont än att alla kejsarens välgärningar skulle kunna uppväga det, och han hoppades, att den »visse man hos oss», som sysslade med sådane planer, borde gömma dem för kommande tider och inte alarmera nationen med sina dårskaper. Han berättade vidare, att han skrivit och skulle ytterligare skriva om saken till »dem i styrelsen sitta», och han hoppades, att Aminoff skulle få tillfälle att efter sin framkomst till Petersburg själv framlägga sina tankar i ämnet, om frågan ännu var oavgjord.[2])

Men Aminoff lät inte lugna sig. Trots sin bristande utförsgåva, som han ofta klagade över, men som inte hindrade honom att utveckla en mycket ymnig skriftlig produktion, bestämde han sig för att själv varna Speransky. I brev av $^{11}/_{23}$ nov. 1811 framhöll han, hurusom Kommittén med den organisation den hade, utgjorde ett nytt prov på kejsarens välgörenhet, som förpliktade till ökad trohet och tillgivenhet mot monarken; men trots allt tillät sig Aminoff att upprepa den bön han tidigare muntligen uttalat för Speransky: »Övergiv aldrig — skrev han — Finlands affärer, och lämna dem inte ur sikte. Var städse vår förespråkare invid tronen — det är en bön, som jag riktar till Eder i fädernesländets namn, på allas deras vägnar, som förstå att uppskatta Eder betydelse och Edra förtjänster.» Aminoff fogade till brevet en »très-humble exposé», som var avsedd endast för Speransky,

[1]) Aminoff till Tengström — nov. 1811. Tengstr. s.

[2]) Tengström till Aminoff $^{11}/_{11}$ 1811. Tengström hade på våren 1811 uppehållit sig i Petersburg såsom ordförande för en akademisk deputation.

men som denne bemyndigades, om han fann den förtjänt därav, att framlägga för kejsaren. Vid författandet därav hade han allenast följt sin iver att tjäna sin nådige härskare och fosterlandet — ett motiv, som alltid skulle bestämma hans handlingssätt. [1])

»Exposén», som verkligen torde framkommit till kejsaren, innehöll ett uppräknande av samma skäl mot nationalarmeringen, som Aminoff tidigare framställt för Armfelt och Tengström. Det slutade med underdånigt förslag om att i händelse kejsaren fann nödigt att låta uppställa nationella trupper, vilkas verksamhet borde begränsas till landets försvar, dessa måtte anskaffas genom värvning och ställas på samma fot som det förra savolaxiska jägarregementet, medan uppställandet av en truppstyrka av större omfattning skulle uppskjutas tills folkets tillgivenhet och kärlek för den nye regenten såväl som dess övertygelse om sin sällhet och trevnad hunnit stadga sig. Aminoff tillade, att ryktet om milisplanerna redan hunnit till Sverige och där blivit »med begärlighet ansedda», såsom gynnsamma för den svenska politiken.

Men Aminoff stannade inte härvid. En gång i farten med att utlägga sina bekymmer, begagnade han tillfället till att uttala sig även om planerna på förändringar i regeringskonseljens organisation och sammansättning. Han framhöll för Speransky, huru som konseljen var »ett mästerverk av politik, den största välgärning, som kunnat göras denna erövrade provins och som av de tänkande i nationen är ansett vara dess palladium». Vissa förbättringar kunde med tiden företagas — måhända tänkte Aminoff på den stundande lantdagen, varom då talades —, men att rubba den huvudsakliga inrättningen skulle i ett ögonblick förstöra det politiska lugn, som konseljens instiftande medfört, ett lugn, varav ingen fläck i det övriga Europa utom kejsarens område kunde skryta. Om medlemmarna av konseljen ville Aminoff konstatera, att de alla voro hederliga och väl intentionerade män; skulle några av dem dimitteras, borde det ske på ett sätt,

[1]) Konc. i Ril. s. 32.

som tillfredsställde dem. Aminoffs slutsats var, att man överhuvud borde taga sig till vara för förändringar, ty dessa voro endast egnade att väcka oro och farhågor hemma och spekulationer ute. »Stora förändringar», yttrade han, »starka brytningar i regeringsärendernas hittills jämna gång, projekter verkställde — varav vår kejsare torde vara överhopad — oftast mera ledande till det enskilda intressets väl än det allmännas, skall göra folket uppmärksamme, mer eller mindre rubba det dyrbara lugnet, inge farhåga om ännu starkare brytningar och förändringar, understödde av faktionären och *grannens* [Sveriges] ofelbart politiska ränkor. I den tidepunkt, i vilken vi leva, synes mig, att alla innovationer sorgfälligt bör undvikas, i synnerhet i ett nyligen erövrat land, där gamla fördomar och under seklers mängd tillgivenheten för det förra överväldet varken hastigt eller med något maktspråk kan krävas, än mindre utrotas — en politik, som vår visa regent så väl velat begagna till lyckliggörandet av sitt nya folk.»[1])

Det var ett högst betänkligt tilltag att i en fråga av »allmänt vårdande» art vända sig till den ryske rikssekreteraren och genom honom till monarken. Démarchen hade sin förklaring dels i den oro Aminoff kände, dels i den bevågenhet han rönt och fortfarande trodde sig kunna påräkna hos Speransky; till ursäkt kunde också anföras, att medvetandet om Finlands rättsliga ställning såsom ett utanför de ryska myndigheterna stående förvaltningsområde ännu icke hunnit genomtränga ämbetsvärlden och att under de föregående åren, medan Speransky haft föredragningen av finländska ärenden om hand, hänvändningar till ryska ministrar inte varit alldeles ovanliga[2]). Men numera, sedan Speransky lämnat de finländska ärendena och föredragningen av dessa anförtrotts ett särskilt organ, bestående av inhemska män, måste en fortsättning av tidigare använd procedur anses förkastlig, och Aminoff, som själv utkorats till medlem av Kommittén i Petersburg, hade således dubbel anledning att följa Tengströms råd

[1]) Très-humble exposé i Ril. s. 32.

[2]) Jfr *Danielson-Kalmari*, Aleksanteri I:n aika I: 120.

att dröja tills han inträtt i utövningen av sitt kall. Och inte blott ur konstitutionell synpunkt måste démarchen framstå för Armfelt — som hade all möda att hålla de ryska ministrarna på distans — såsom ett fronderi; även ur synpunkten av vänskapens helgade namn, varom Aminoff så vackert talat, var åtgärden egnad att väcka bittra känslor, om den blev känd av Armfelt, såsom den måhända blev det, förr eller senare. Saken förbättrades inte mycket därav, att den sekreta interventionen kom tämligen sentida, ty redan i slutet av oktober hade kejsaren yppat för Armfelt sin obenägenhet mot milisuppsättningar i Finland.[1])

Men det var inte nog härmed. Till sin förtrytelse inhämtade Aminoff, att Armfelt på sin nya plats lade i dagen stor självrådighet och liknöjdhet för formerna, att han utan föregående kommunikation med Kommittén och konseljen — de små Alexandrarne, såsom han överlägset nämnde kejsarens företrädare i den lokala styrelsen — förelagt viktiga ärenden till monarkens avgörande o. s. v. Mot sådant ofog ansåg sig Aminoff av sin ämbetsplikt manad att inskrida. Med anledning därav att kallelserna till Kommittén såväl som andra reskript saknade den författningsenliga kontrasignationen gjorde han Armfelt uppmärksam på faran av en försumlighet i detta avseende, ty, docerade han — glömsk av sin egen stora försyndelse —, man borde även i den minsta formalitet iakttaga den av kejsaren sanktionerade konstitutionen.[2]) Och vid nyårstiden 1812 vände han sig till Rehbinder med en konfidentiell skrivelse, vari han, med åberopande av Ladaus och v. Haartmans utnämningar och planerna på en del medlemmars uteslutning ur konseljen, framhöll det betänkliga i att Kommittén började sitt arbete med att nedsätta konseljen, landets palladium. I sin tysta vrå hade han sökt mildra omdömet om de förra och han uttalade ironiskt det hopp, att de förestående förändringarna måtte ha samma goda resultat, som konseljens verksamhet därintills haft: skapandet av ett lugn, som ingen fläck utanför kejsarens rike åtnjöt, men som begynte stö-

[1]) Jfr Finländska militärfrågor kap. I.

[2]) Aminoff till Armfelt $^{26}/_{11}$ 1811, konc. i Ril. s.; *Hartman* s. 253.

ras av lycksökare och egoister. Bittert anmärkte hån, att han saknade allt inflytande och han framkastade förslaget, att hans plats i Kommittén måtte lämnas åt ett substitut. »Jag gör där dessutom intet gagn», förklarade han missmodigt, »ty varken skördar jag något förtroende eller göres på mina framställningar något avseende, varföre jag också hädanefter dömt mig till tystnad, men visst icke till min broder, vari beviset ligger i desse förtroliga rader.» Han tillade, att han inte hade några egna avsikter och inte hyste något enskilt missnöje, men han frånskilde vänskapen från det som var sant och rätt och som fäderneslandets väl fordrade. [1])

Ytterligare en sak fanns, som grämde Aminoff. Han tyckte sig nämligen förmärka, att Armfelt lade i dagen sympatier för den av honom med anledning av kritiken mot Kalix-konventionen innerligt hatade förre krigskamraten general C. J. Adlercreutz och ställde sig gynnsamt till dennes av ryktet omtalade plan att återvända till Finland. [2]) Armfelt sökte med skämt och allvar att lugna sin upprörde vän. Han förebrådde Aminoff för att inte kunna tänka utan passion på Adlercreutz, som alls inte var farlig och omöjligen kunde överflytta till Finland utan att bliva deshonorerad i Sverige. »Hela differensen i våra opinioner», yttrade han i lekfull ton, »är den att du gör till ett slott det som i mina ögon är en rödmålad koja.» Och en annan gång förklarade han drastiskt: »Adlercreutz är i dina ögon en Bonaparte och i mina en Rienzi. Opinion gör hela hans prépondérance; då den är fallen, är han reducerad till Kiiala-Kalle.» [3]) Men Aminoff lät inte sina misstankar fara, och sant är, att Armfelt i brev till andra gav uttryck åt sin högaktning för den förlorade landsmannen. Så skrev han i början av 1812 till C. Stjernvall: »Adlercreutz synes förlorad för Finland, och ehuru dess ovänner tro, att han mer skulle se på sin egen person än sitt fosterlands lycka, så är min övertygelse helt annorlunda. Min högaktning bibehåller han i alla

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{2}/_{1}$ 1812, konc. i Ril. s. 34.
[2]) Jfr *Danielson*, Finska kriget s. 704 följ.
[3]) Armfelt till Aminoff $^{18}/_{8}$, $^{26}/_{8}$ 1811.

tidsskriften.[1]) Enligt vad C. J. Walleen trodde sig veta, utövade emellertid frågan om Adlercreutz ett starkt inflytande på Aminoff: känslor mot Armfelt. I en senare meddelad skrivelse till Tengström, som vi i det följande komma att närmare lära känna, berättade Walleen, att han redan före Aminoffs ankomst till Petersburg inhämtat, att vänskapen mellan de båda herrarne stod på svaga fötter, att Aminoff klandrade allt vad Armfelt företog sig och sökte att skaffa sig ett parti mot denne. Till en början trodde han, att detta blott berodde därpå, att Aminoff ogillade Armfelts tillgöranden på samma grunder som många andra, men senare kom han under fund med att avogheten härledde sig därav, att Armfelt inte förekommit revolutionshjältens besök i Finland sommaren 1811.[2])

Huru med denna sak må ha förhållit sig, nödgas vi lämna därhän. Visst är emellertid, att vid sidan av den missbelåtenhet Aminoff kände med anledning av Armfelts innovationslystnad och ringaktning för formerna, uppspirade hos honom en misstämning av personlig art mot den gamle oförliknelige vännen, som han inte dolde för sina närmaste. Så lät han i brev till systersonen G. v. Kothen undfalla sig ett ironiskt yttrande om sin ämbetsbroder J. V. Hisinger, som tycktes vara uppblåst över sin lycka, för vilken han, kantänka, hade att tacka Armfelt, »sin nya avgud på stället».[3])

*

Under tiden väntade Armfelt, icke utan otålighet, på vännen Jan Fredriks ankomst. I brev till sin svägerska uttryckte han sin oro över anledningen till uppskovet[4]) och i förtroliga skri-

[1]) Armfelt till C. Stjernvall $^{15}/_{1}$ 1812. Under vistelsen i Finland sommaren 1811 uppförde sig Adlercreutz, enligt vad Armfelt inhämtade, på ett klokt sätt. Han avlade även ett besök på Åminne, men fann Armfelt bortrest. Den senare tackade för visiten i brev, som Adlercreutz besvarade »på hög befallning». Armfelt till sin fru $^{20}/_{7}$, $^{2}/_{8}$ 1811.

[2]) Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812.

[3]) Aminoff till Kothen $^{4}/_{12}$ 1811 (Koth. s.). Ehrenström till Aminoff $^{17}/_{3}$ 1812.

[4]) Armfelt till sin svägerska $^{4}/_{1}$, $^{15}/_{1}$ 1812.

velser till Aminoff bemödade han sig om att skingra dennes sorgsna humör. Han berättade, att den kejserliga familjen intresserade sig för Aminoffs hälsotillstånd, och han undervisade, huru man borde möta de obehag, som mötte i rikshuvudstaden. På grund av egen erfarenhet förespådde han, att Aminoff skulle där stöta på »frukten av finska artigheter och ryska kruschki», men sådant borde han inte fästa sig vid, utan låtsa om intet och gå sin väg rakt fram. »Voila tout le secret.» När Aminoff antydde om sin lust att retirera, gav han till svar: »Du är mycket melankolisk i ditt brev; härpå undrar jag icke. Men vad äro vi usle dödel. annat än kastbollar för ödet. — — Aldrig där vi önska vara och säkert ej rätt lyckliga och i lugn förrn i graven. — — Då du talar om reträtt, vad skall jag då göra — — mycket mer illa utsatt än du i alla avseenden genom min sejour här, vilken blir min pungs, mitt humörs, min hälsas ruin.» Armfelt berättade vidare, att kejsaren ville Aminoff av hjärtat väl samt hade lovat med hand och mun att samtycka till någon förmån, varom Armfelt efter föregående avtal med vännen supplicerat för dennes räkning och som antagligen gällde förbättring av besittningsrätten till Aminoffs översteboställe Saaris i Virmo socken. Så långt hade denna Aminoffs »stora affär» avancerat, att det endast gällde att bestämma den lämpligaste formen för gracen. Armfelt förklarade, att det var hans första lag att göra vännen till viljes, men deras kända vänskap gjorde »en viss délicatesse i marschen» nödvändig, ty han ville, att hans landsmän skulle i allt, som rörde deras uppförande, finna »en fullkoml. désintéressément i allt». Under tiden fick Aminoff trösta sig med den åstundade titeln av geheimeråd. »Kejsarns fullmakt för Aminoff är en verkel. brevet d'honneur i hans familje», skrev Armfelt till sin svägerska om utnämningen, som nog torde varit hans förtjänst, ehuru han för Aminoff förklarade, att kejsaren till fullmakten dikterat orsakerne till sin hugkomst.[1]) — Även från vännerna i hemlandet mottog Aminoff påminnelser om avfärden. Ehrenström erinrade honom ett par

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{10}/_{1}$ 1812, till Aminoff $^{7}/_{11}$, $^{29}/_{11}$, $^{30}/_{12}$ 1811, $^{16}/_{1}$ 1812.

gånger om att tiden var inne att bryta upp, och greve De Geer skrev i slutet av året, att alla vänner till Aminoff voro högst intresserade av hans närvaro i Petersburg. »Kommittén i Petersburg behöver dig där», förklarade De Geer; »general Armfelt har även en beprövad vän av nöden och vi alle äro säkra, då vi hos vårt huvud hava sådane väktare.»[1]) — Men den kraftigaste maningen kom från statssekreteraren R. H. Rehbinder, som redan i november anlänt till Petersburg.

Rehbinder hade tidigare, medan frågan om Kommitténs sammansättning ännu var under diskussion, utbett sig Aminoffs yttrande om den av konseljen föreslagne lagman J. V. Hisinger, som ansågs obenägen att mottaga uppdraget och som föreföll både Armfelt och Walleen misshaglig. För egen del kände Rehbinder Hisinger alltför litet för att kunna bilda sig en åsikt om honom, men de blivande kollegernes motstånd gjorde honom betänksam, varför han ville inhämta Aminoffs mening. »Jag finner — skrev Rehbinder — att då harmonien är störd emellan ledamöterne, då de ej hava fullkomligt förtroende till varannan, skall ändamålet förfelas och sakernas gång därav lida. Ur denna synpunkt betraktad, anser jag lagman Hisingers avsägelse böra antagas. Det kan ej bliva annat än obehagligt för honom själv att ej hava förtroende av sin chef, att möta ovilja från flera håll, då man har ett drygt och ansvarsfullt ämbete.» Det var en förståndig reflektion, vars riktighet Aminoff med tiden skulle erfara, men sannolikt är, att han upprepade sitt tidigare avgivna förord. När även han själv blivit utnämnd till ledamot av Kommittén, fick han mottaga en ny skrivelse från Rehbinder, som i smickrande ord uttalade sin fägnad över utnämningen och sin förhoppning att i Aminoff få räkna en gammal beskyddare, en vän. Och inte långt därefter följde en allvarlig vädjan till hans bistånd.[2])

Från början av sin tjänstgöring i Kommittén kände sig Rehbinder, liksom hans ämbetsbroder och ungdomsvän C. J. Walleen,

---

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{30}/_{12}$ 1811, $^{26}/_{1}$ 1812, De Geer till d:o $^{11}/_{12}$ 1811.

[2]) Rehbinder till Aminoff $^{23}/_{7}$, $^{16}/_{11}$ 1811.

stött av Armfelts självrådiga uppträdande i Kommittén, och deras missnöje ökades ytterligare, då de erforo, att även de gjordes ansvariga för åtgärder, som blott berodde på Armfelts tillskyndan. När också Aminoff företog sig att i det nyss citerade brevet till Rehbinder kritisera Kommittén, fann den sistnämnde sig föranlåten att i en lång skrivelse försvara sig mot förebråelserna, på samma gång han uppfordrade Aminoff att påskynda tillträdandet av sin befattning. Han var, förklarade han, glad åt att kunna justifiera sig inför Gud, fäderneslandet och de människor han värderade, ty han hade inte tagit det minsta steg utan den strängaste övertygelse och hade den egenkärleken att tro sig kunna försvara densamma.

Rehbinder började sin apologi med att omnämna i största förtroende en del ärenden, som Armfelt skött »på fri hand», bl. a. de av Aminoff anmärkta utnämningarna, och så fortsatte han: »Min nådiga baron, sätt sig i vårt cas. Vi äro alla unga (Hisinger vill jag ej räkna, ty han är en automat). Vi böra alla räkna gen. Armfelt såsom vår välgörare; vi känna alla hans goda intentioner, ehuru han ej alltid tager goda rådgivare och mest alltid följer förste impressionen samt är impatient vid minsta motsägelse. Vad skola vi göra? Vi hava flere gånger givit starke anledningar till vårt missnöje, men allt utan verkan.» Rehbinder ansåg det högst opolitiskt att formera ett uppenbart brouillerie med Armfelt, ty därigenom skulle deras nog så talrika fiender få sin seger given. Inte heller ville han använda det inflytande han ansåg sig äga hos kejsaren till att utverka ändring i vad som beslutats, ty det vore infamt att kasta skugga på en man, som gjort Finland stora tjänster och honom mycket gott.» »Förr — utropade Rehbinder — skall jag låta begrava mig el. gå tillbaka förr än det skall hända. — — Intrigens portar äro mig mera öppna än nånsin, men jag bedyrar, att aldrig min fot skall komma där in. Förr skall jag, så ung jag är, säga rent ut allt vad jag skrivit i detta brev.»

Efter detta ridderliga och förståndiga uttalande, som Aminoff gjort klokt i att lägga på sitt hjärta, uppställde Rehbinder frågan, vad som borde göras för att stävja Armfelts egenmäktighet, och han fann intet bättre medel än att Aminoff kom honom

till hjälp. »Det är i herr baron — försäkrade han — vi hoppas få ett rättvist stöd, som med ålderns, erfarenhetens och vänskapens rättigheter skall på ett honnett och frankt sätt återföra vår chef från en förvillelse, som gör h:m tort för momangen och hans ruin för framtiden. — — Det är ingen dag, jag bedyrar det, som icke Walleen och jag önskar att herr baron vore här. Så mycket mer kostar det på mig att höra h. baron säga att han ej äger förtroende, att han icke kan göra någon nytta, då tvärtom jag är övertygad att h. barons blotta närvaro skulle återföra harmoni och ordning.»

»Om herr barons hälsa nånsin kan tillåta det,» så slöt Rehbinder sitt långa brev, »så kom för Guds skull, kom och låt oss alla arbeta med inbördes förtroende. Jag är au désespoir, jag har arbetat natt och dag och sökt uppfylla mina plikter samt svara emot det förtroende man lämnat mig; min belöning är att förlora den lilla reputation jag ägt, att dageligen hava de mest bittra ledsamheter och bekymmer samt att på köpet ruinera mina affärer. Må detta bliva en evig hemlighet oss emellan, och måtte jag bliva rättvisad för herr barons ögon, vars bifall jag alltid sökt förtjäna och som jag alltid värderar. Måtte Försynen förläna h. baron hälsa att med sitt nit understödja vårt arma land.»[1])

Rehbinder talade inte blott på egna vägnar, utan också för vännen C. J. Walleen. Även denne gick och grämde sig över ordförandens nonchalanta sätt att umgås med sina ämbetsbröder, och, såsom Rehbinder, gav han i brev till hemlandet luft åt sin harm. Oförställt lät han sitt missnöje framträda i en vidlyftig relation, som han på försommaren 1812 tillsände sin faderlige vän biskop Tengström och vari han tillmötesgick dennes önskan att hållas underkunnig om ställningar och förhållanden i Petersburg. Ehuru således nedskriven något senare, avspeglar denna skrivelse situationen i Kommittén vid årets början, varför vi kunna redan här meddela några utdrag därur, som äro egnade att belysa de personliga förhållandena i det finländska ämbetsverket vid tiden för Aminoffs inträde däri.

---

[1]) Rehbinder till Aminoff $^{14}/_{1}$ 1812; jfr min uppsats »G. M. Armfelt och R. H. Rehbinder» i Hist. Tidskr. f. Finland 1918 s. 86—89.

Efter vad Walleen uppgav, hade han och Rehbinder i början visat eftergivenhet gentöver Armfelts »lätt fattade beslut» för att inte misstänkas för oppositionsanda och därigenom förlora förtroendet hos sin chef, förutan vilken intet kunde uträttas. Men när denna taktik blott hade till följd att Armfelts självförtroende tilltog, begynte de att utan vidare konsiderationer uttala sin övertygelse oberoende därav, om saken var av vikt eller inte. Detta behagade naturligtvis inte Armfelt, ehuru han såsom försiktig general dolde sitt missnöje, och det hände, att han i tysthet, tvärt emot givna försäkringar, följde sitt eget huvud. Men Walleen tyckte, att den nya metoden såtillvida haft goda verkningar som Armfelt begynt iakttaga större sparsamhet med utdelande av favörer och som han visade sina unga kolleger större hänsyn än tidigare, om han ock, enligt vad det uppgavs, anmärkte, att de sågo sakerna i smått och grälade om strunt. Om det också var att förmoda — resonerade Walleen — att Armfelt ansåg honom och Rehbinder för »dumma fän» — ett av hans favoritepitet för dem som icke gillade alla omogna alster av hans lättrörda inbillning —, så kunde han dock inte hålla dem för så dumma, att de inte skulle insett nyttan av att eftersträva hans ynnest, och därför måste deras självständiga uppförande höja dem i hans omdöme. För övrigt ville Walleen göra Armfelt den rättvisan att erkänna, att det hörde till hans stora egenskaper att aldrig låta enskilt hat eller missnöje verka på sina handlingar. »Gör han orätt — framhöll Walleen — så är det ej för att skada någon. Han ville hellre hjälpa alla, och hans huvudsakliga fel är endast att icke kunna säga nej, då han borde göra det. Därav händer, att den som blott äger tillfälle att nalkas honom, får vad han begär, och annan orättvisa kan man ej förebrå honom.» Följden var emellertid, att Armfelt bedömdes för strängt och ansågs handla av föresats, då han endast följde ögonblickets ingivelse och sin naturliga »lättsinnighet», som hindrade honom att lugnt överväga en sak, innan han fattade sitt beslut.

Som en ledsam omständighet betecknade Walleen det stora förtroende Armfelt visade deras nya confrater, den livländske adelsmannen G. Rosenkampff, som i början av år 1812 inträdde

i Kommittén efter att därförinnan ha fungerat som sekreterare i den ryska lagkommissionen och som Speranskys faktotum och »kreatur». Walleen visste berätta, att Speransky vid Armfelts ankomst till Petersburg sänt Rosenkampff till Armfelt för att inleda närmare förbindelse med denne, väl också för att underrätta sig om dennes planer. Genom sin habilitet vann Rosenkampff genast insteg hos Armfelt, som använde honom till att bereda frågan om Viborgs läns förening med Finland, och han fungerade en tid »som dubbel spion, som skiftevis förde rapporter om den ena till den andra», tills han slutligen helt och hållet övergick till Armfelt, vare sig då att Speransky började misstro hans pålitlighet eller att han till följd av Armfelts stigande favör fann det förmånligare att ansluta sig till den uppgående solen, då han upphörde att arbeta på en förening mellan Speransky och Armfelt såsom omöjlig eller onödig. Walleen medgav, att Rosenkampff var en man med förträffligt huvud, vidsträckta kunskaper och ostridigt redbara talanger samt facile att umgås med, men han var tillika något charlatan, ytterst böjlig och beredd till att uttala sig om vilka saker som helst. Efter vad han inhämtat, hade Speransky engång under samtal med Rehbinder karakteriserat honom på följande sätt: »Si vous voulez savoir comment les habitants de la lune sont faites, demandez le à lui, et il vous en fera tout de suite son rapport.» — Rosenkampff var villig till allt, förstod sig på allt och aktade sig för att göra svårigheter, när Armfelts vilja var, att saken skulle gå — »selon l'occasion, quelquefois honnête homme, quelquefois fripon». »Denne man efter A[rmfelt]s sinne — så fortsatte Walleen sin skildring — kom således likasom av Försynen skickad för att på en gång befria honom från det ledsamma beroende, vari han dittills någon gång varit av oss, kortsynta grälare, och från den stunden fann han sig helt och hållet kunna umbära vårt biträde i allt, som ej directe angick de från conseillen och generalguvernören till Kommittén insända mål, vari vi, för syns skull, ändå måste höras.» Följden var, att Armfelt alltmer avlägsnade sig från Rehbinder och Walleen och i stället skänkte sitt förtroende åt Rosenkampff — såtillvida nämligen som han fann det tjänligt för sina

avsikter. Ty i grunden — så påstod åtminstone Walleen — ringaktade Armfelt tämligen uppenbart Rosenkampff, men det hörde till hans principer att i affärer giva företräde åt sådana, som bekvämt läto leda sig efter behag, framför hederligt folk, — »en sanning — medgav Walleen — som ej kan bestridas och onekligen är av mycken praktisk nytta för var och en som lika med A. anser alla andra människor för maskiner och sig allena för den kraft, genom vilken de skola sättas i rörelse». »Antingen har han — förklarade Walleen om Armfelt — sin egen bestämda vilja, och då resonerar han ej med någon däröver, eller antar han blint vad den säger, till vilken han i annan händelse förtror sig. I bägge fallen står R. lika färdig till hans tjänst, och det är just däri olyckan ligger.» — Men, som sagt, i övrigt bedömde Walleen Rosenkampff som en behaglig och traitabel världsman, vars vidsträckta relationer kunde vara till nytta, om han blott inte så servilt underkastade sig Armfelts hastiga beslut och nycker. För egen del hade Walleen funnit det klokast att underhålla ett gott förhållande till mannen i fråga, genom vilken han ock fått kännedom om saker, som annars blivit honom främmande, och han hade begagnat sig härav till att mota ett par skadliga projekt.

Till de ledsamma följderna av Rosenkampffs inflytande räknade Walleen särskilt »det på en gång légèra och våldsamma sätt», varpå Viborgs läns förening med Finland blivit verkställd. Uppfordrad av Armfelt, hade Rosenkampff skrivit avhandlingar, i vilka han utan tillbörlig moderation avmålat det förtryck alla ämbetsmän och godsägare utövat i Viborgs län, därigenom skärpande den prevention kejsaren hyste mot desse. Det senare manifestet med dess för nämnda personer oförmånliga bestämmelser hade tillkommit under samarbete mellan Armfelt och Rosenkampff, utan att de anmärkningar blivit beaktade, som Walleen beretts tillfälle att framföra mot projektet. Walleen ville inte bestrida Armfelts förklaring, att strängheten mot ämbetsmännen berodde på monarkens vilja, men invände, att Armfelt, om han kraftigare yrkat därpå, kunnat utverka en skonsammare behandling.

En motsats till Rosenkampff var den tredje ledamoten av Kommittén, J. V. Hisinger. »Han äger — påstod Walleen —

blott den passiva förtjänsten att icke göra något ont och vore fullt ut så nyttig för oss och Kommittén, om han vistades i Torneå som här på stället. Han gör oss icke det minsta biträde i något avseende och lärer snart komma att med protest skickas tillbaka till conseillen, som genom sitt val gjort oss present av hans onyttiga person.» Walleen hade, såsom Rehbinder om honom yttrade, en »fix idé» mot Hisinger, men hans mening delades i huvudsak av andra, även av Rehbinder, och Hisinger lämnade verkligen på hösten s. å. Kommittén för att inträda i konseljens justitiedepartement, där han stannade ett tjugutal år.[1])

Så långt Walleen. Han var, såsom tidigare nämnts, en uppmärksam iakttagare och en skicklig porträttör. Med anledning av en föregående relation av samma art berömde Tengström, själv en utmärkt stilist, hans träffande reflexioner, hans vackra stil och hans fallenhet för personkarakteristikens »intressanta yrke».[2]) Men han hade också en böjelse för insinuanta kvickheter, som stundom frestade honom till överdrifter i omdömet. Dessutom hemföll nog också han åt samma svaghet, som han anmärkte hos Armfelt, benägenheten att inte tillräckligt pröva de uppgifter, på vilka han stödde sina slutsatser[3]). Åtminstone tyckes han tagit miste, då han förutsatte, att Armfelt räknade honom och hans vän Rehbinder till »de dumma fän», om vilka han alltför ofta plägade tala. När Walleen på hösten 1813 besökte Helsingfors, där han hoppades stifta bekantskap med Ehrenström, karakteriserade Armfelt honom i brev till den sistnämnde med följande ord: »Det är statsrådet Walleen, en man av största förtjänst och i mina ögon en av våra ädlaste finnar, som framlämnar detta. Han har begärt min rekommendation till T., och den ger jag av hjärta och själ.» En annan gång, då det var fråga om att trygga Walleens alltid klena ekonomi, förklarade han: »Sådane karlar som han finnes ej ofta och böra på allt vis bevaras

[1]) Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812. Enl. de la Chapelle ådagalade Hisinger i konseljen-senaten goda egenskaper som domare och ämbetsman.

[2]) Tengström till Walleen $^{27}/_{2}$ 1812. Stjernv. Wall. s.

[3]) Åbo akademi I: 199.

från enskilte bekymmer.»[1]) Om Rehbinder uttalade sig Armfelt sällan utan ett berömmande ord, om han också ofta klagade över dennes ömtåliga humör och i början fann honom oförberedd för sin uppgift. Så skrev han på hösten 1811 till Rehbinder, som svar på ett brev från denne: »Jag känner Er ej mycket, men likväl alldeles nog för att veta, det allt vad Ni däruti sagt ej hör till några enskilta planer. Född finne, är Ni det av själ och hjärta och således en av de få varelser i detta land, som rätt förstår, att enskilt bestånd och lycka betyder intet, då fosterlandet saknar de huvudgrunder, på vilka statens väl möjel. kan byggas.» Och för Aminoff förklarade Armfelt i början av det följande året, att Rehbinder var »äran själv». »Men», tillade han med en självkänsla, som förklarar hans uppträdande mot sina unga medhjälpare, »intet är han sin plats vuxen, i synnerhet, om jag så vågar säga, då jag lämnar styret.»[2]) Under fortsatt samarbete lärde sig Armfelt emellertid att uppskatta inte blott Rehbinders »hederlighet», utan också hans statsmannagåvor.

*

Sådan var situationen i Kommittén, när Aminoff slutligen bestämde sig för att anträda färden till Petersburg. Uppbrottet skedde i mitten av februari 1812 i dyster sinnesstämning och med sinistra aningar. Från Hoplax, där han gästade vännen Ehrenström, skrev han till sin hustru: »Ack, min vän, vad denna färd är mig motbjudande! Vilka uppoffringar är jag icke färdig till, att snart få återvända i ditt sköte, i mitt lyckliga lugn.» Längre fram berättade han, att tonen överallt tycktes vara till hans fördel, men att så smickrande den än kunde vara för egenkärleken och den vid världen ovane, så litet lät han, efter en dyrköpt erfarenhet, sig däras därav. »Just detta så kallade allmänna förtroendet nedslår mitt mod — förklarade han —, ty jag misströstar om mina krafter och min förmåga att kunna svara däremot. Lyck-

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{25}/_{8}$, $^{1}/_{9}$ 1813, till Rehbinder $^{23}/_{1}$ 1813.

[2]) Armfelt till Rehbinder $^{5}/_{10}$ 1811, till Aminoff $^{2}/_{14}$ jan. 1812. Jfr vidare »G. M. Armfelt och R. H. Rehbinder» i Hist. tidskr. f. Finland 1918.

lig, om jag helst med en skärva bifall en dag får återvända till plogen och lugnet i ditt välsignade sköte, omgjordad av våra kära barn.» Och så tillade han: »Ensam med mig själv och mina tankar, sällan för mig det roligaste, skådar jag med granskarens fördomsfria blick in i det närvarande och tillkommande vittutseende och ber Gud att hägna den ädelmodige regenten — Alexander 1:ste —, fosterbygdens och vår enskilta välgörare och beskyddare.»[1]) Det var ingen sinnesstämning, varur arbetsintensitet och arbetsglädje kunde uppspira, intet lovande perspektiv för en offentlig verksamhet, som framför allt krävde av sin man, att han med blicken riktad mot framtiden uppgick i sitt förelagda värv och inte ständigt såg tillbaka till sitt lyckliga lugn och bar sin börda som ett nödtvunget offer på fäderneslandets altare.

Efter en veckas långsam resa arriverade Aminoff ($^{21}/_{3}$) till Petersburg, där han till en början, medan hans egen bostad inreddes, tog kvarter hos Armfelt i dennes statsvåning. Enligt Walleens påstående kom han fylld av fientliga känslor mot sin gamle vän.[2]) Det var nog överdrift, men att humöret inte var gott, fick Armfelt snart erfara. Ett par dagar senare berättade denne nämligen i brev till C. Stjernvall, att Aminoff kom »stinn av dumma kritiker, som de i Åbo fyllt honom med, stod som en syndare, då jag begärte, att han skulle artikulera en enda fakta till billigt klander».[3]) Sinnet tinade emellertid upp, då Aminoff introducerades

---

[1]) Aminoff till sin fru $^{15}/_{3}$, $^{18}/_{2}$, $^{23}/_{3}$ 1812. Friherrinnan Eva Aminoff, född Bruncrona, för vilken Aminoff flitigt utgöt sina bekymmer, var en öm och trofast hustru, som med hängivenhet och beundran blickade upp till sin 25 år äldre make såsom till Finlands mest förtjänte medborgare. Hon var besluten att genom tålig underkastelse under sitt öde visa sig värdig sin make, som hon uppmanade att med tålamod och förtröstan bida på den dag, då hans förtjänster skulle fullt uppskattas. Men hon var tillika en vek och känslig natur, led djupt av saknaden efter sin make, sin söta Aminoff, och fruktade de faror och frestelser, som omgåvo honom i den stora staden. Korrespondensen, ett vackert prov på äktenskaplig harmoni, präglades å ömse sidor av innerlig hängivenhet och sentimental saknad efter återföreningens stund.

[2]) Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812.

[3]) Armfelt till Stjernvall $^{13}/_{23}$ febr. 1812.

av sin värd i hovkretsarna och i den kejserliga familjen. Full av förtjusning skildrade Aminoff i brev till hemmet det huldrika sätt, varpå han mottagits av kejsaren och de båda kejsarinnorna, änkekejsarinnan Maria och den änglavarelsen kejsarinnan Elisabet, »denna gudomligaste av alla varelser purpurn beklätt». Om audiensen hos monarken, som timade i sällskap med Armfelt, skrev han: »Sättet på vilket denne ädlaste av regenter mig emottog — med öppna armar — kan eller är jag ej nog förmåten att beskriva; det var ett möte, ett omfamnande likt det jag skördat i den odödlige Gustav den III:s sköte, och samtalet sedan, det öppna förtroendet om fäderneslandets väl, och vad mig enskilt vidkommer, ett deltagande om mig, min maka och mina barn. Vårt samtal varade länge.» Som ett uttryck av kejsarens nåd kunde han förmäla, att den friherrevärdighet han erhållit av konung Gustav IV Adolf blivit av kejsaren stadfäst och utsträckt till alla hans barn. Med särskild tillfredsställelse berättade han om änkekejsarinnans utomordentliga godhet mot honom och om besöken hos hertigen av Oldenburg samt de mäktiga ministrarne Speransky och Rumjanzoff, i vilka han skådade sina »gynnare». Alla seigneurer vid hovet, av vilka en del voro honom bekanta sedan hans förra besök, bemötte honom på ett tillfredsställande sätt — »för den *ovane* vid världen och människor högt smickrande», tillade han misstroget. Hos Rehbinder, som han flitigt gästat år 1810, fann han ett »vardagstillhåll», sedan han inflyttat i sin egen våning vid Trädgårdsgatan, som han till följd av den allmänna dyrheten i staden nödgades inreda på enklaste vis.

Men saknaden efter hemmet gav sig inte. Huru deciderad Aminoff än var att trampa sin slippriga bana, lugn i själen genom medvetandet av »att ha varit och bli till dödstimman utan förebråelser», kunde han inte undertrycka sitt hjärtas trängtan efter sin familj. »Vilket ödel» — skrev han efter fjorton dagars vistelse i Petersburg. »Att åter bli kastad på världsbanan, sedan jag efter så många omväxlande öden hade vunnit den husliga sällheten, ett älskat lugn, varifrån själva barbaren, utan att vara mer än barbar, [ej] kunnat mig rycka, då jag stilla och lydig vad övermakt som helst uppfyllt undersåtens, medborgarens och jordbru-

karens plikter! Allt detta är för momenten försvunnit, som stundom mig nedtrycker.» Och en annan gång skrev han: »Vilken tomhet, vilken liknöjdhet i allt vad jag företager mig! Den sällhet jag så innerligen känt och njutit i en hydda, där den husliga sällheten byggt sin hemvist, är liksom försvunnen, men det livliga minnet därav min enda njutning. — — Den bästa maka jorden bär och barn, som i sin späda ålder vinner den dygdiges bifall, vad felas väl mer i min sällhet än att aldrig nödgas leva åtskilt från en så dyrbar och älskad gruppl», »Gud hjälpe mig hän, i alla hänseenden huru väl jag är ansedd och behandlad», var hans bön från första dagen, och den bönen hoppades han innan kort få uppfylld med Guds och den ädelmodige regentens hjälp, ehuru, såsom han yttrade, »min vän Armfelt gör allt sitt till att hålla mig kvar här.»

»*Min vän* Armfelt» — om honom förklarade Aminoff, att han nog sökte vara honom i lag. »Jag vore orättvis — medgav han — om jag ej erkände, att Armfelt visat sig här vara min vän. Att jag är hans i *själen*, det vet du, och han behöver här *stundeligen* en sådan som jag, och Gud låte mig kunna verka på honom för allmänt och enskilt väl.» Men Aminoff märkte snart, att han inte kunde något inverka, och i den mån han kände sin obetydlighet tilltog missnöjet och kritiklustan. Huru mycket han än »i själen» ville vara vän till Armfelt, kunde han inte tillbakahålla en stigande bitterhet gentöver den självrådige »mannen», »förmannen», »excellensen», som alls inte tog hänsyn till hans vänskapliga föreställningar, utan blott följde sitt eget huvud. Efter att ha lämnat Armfelts hus, där det var som på en gästgivargård och där han led av sin dépendance, började han, så gott han kunde, eloignera sig från vännen, men »klokt», förklarade han, slutande sig inom sig själv och en liten sällskapskrets, där, såsom han uttryckte sig, Rehbinder innehade främsta rummet i hans »billiga tillgivenhet». — »Med varje dag nya anledningar att önska mig hän», skrev han i början av mars till sin fru. »Du bör förstå mina orsaker. Jag kan ej svara emot det allmännas hopp och fordringar. Du minns, att det just var desse fordringar jag mest fruktade. Med ett ord: efter mitt sätt att *tänka* och *vara* är *jag, vi*

alla överflödiga. Likvisst förmår man varken hemligen eller uppenbarligen — vågar det — att skada mig — det förtroende och anseende jag äger. Jag är så länge en stilla åskådare. Frukten avfaller, när den är fullmogen, och efter min synkrets — likasom förr — skall det förr eller senare inträffa. Man tror sig nu vara på spetsen av makt och upphöjelse.» Något senare förklarade Aminoff, att om han inte behärskades av känslor för fosterlandets väl och om han inte älskade kejsaren såsom en annan Gustav III, skulle han inte stanna en dag i Petersburg, utan återgå till »lugnet och plogen».[1])

Det var uppenbart, att Aminoff, såsom han från början fruktat, råkat på en orätt plats. Han led av hemlängtan och av medvetandet om sin egen överflödighet, och man kunde i hans brev till hemmet spåra begynnelsen till en misstanke, som växte med åren, misstanken att vara föremål för hemliga intriger av personer, som önskade nedsätta hans anseende hos monarken. Han nämnde inte några namn, men att misstron riktades mot Armfelt, framgår av ett yttrande av Walleen, som berättade, att Aminoffs vanliga klagan var, att Armfelt använde all sin förmåga till att hos kejsaren skada Kommitténs ledamöter.[2]) — Rehbinder hade föga anledning att rosa sin konfidentiella démarche vid årets början.

Sin ofta uttalade föresats att sitta som »en stilla åskådare» kunde Aminoff emellertid inte fasthålla. Tydligt gav han sin missstämning till känna för sina ämbetsbröder och inför »förmannen» eller »liken» lät han undfalla sig yttranden, som ställde dennes tålamod på prov. Självrådig och ömtålig för motsägelser som han var, dessutom agiterad av bråket i Viborgs län och med huvudet fullt av de storpolitiska frågorna, som nalkades krisen, kände sig Armfelt irriterad av vännens ständiga kält och sura miner, och han iakttog med missnöje det umgänge Aminoff underhöll med hans motståndare bland de ryska ministrarne, Speransky, Rumjanzoff o. a. Olikheterna i uppfattning rörande »affärerna» och sättet för deras lösning kommo nu tydligt fram, när de gamla vännerna ställts

[1]) Aminoff till sin fru $^{26}/_{2}$, $^{5}/_{3}$, $^{10}/_{3}$, $^{15}/_{3}$, $^{20}/_{3}$ 1812.
[2]) Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812.

att arbeta vid varandras sida, och på båda hållen var temperamentet alltför obehärskat för att meningsskiljaktigheterna skulle avlöpt utan livliga scener. Så kom det sig, att redan innan en månad hunnit förgå efter vännernas möte, gestaltade det sig dem emellan till en häftig explikation, som gav dem osökt tillfälle att säga varandra några enkla sanningar. Orsaken gavs av Viborgs läns förening med storfurstendömet och första ordet utgick från Aminoff.

I likhet med många andra ogillade Aminoff det hastiga sätt, varpå »de båda Finlandens förening» genomdrivits, och han ansåg de metoder, som följdes vid manifestens genomförande, strida mot politisk klokhet, »la saine politique». När så ett rykte visste förmäla om en godtycklig kraftåtgärd — en förvisningsorder — mot en av de mest oppositionelle godsägarne i länet, en general Kopioff, kände sig Aminoff så upprörd, att han, utan att närmare underrätta sig om ryktets sanning, fattade till pennan, såsom hans vana var då hjärtat överflödade, och uppvaktade Armfelt med en lång och känslofull epistel, vari han eftertryckligen förebrådde denne inte blott för den nämnda åtgärden, utan också för den egenmäktighet och oförsiktighet han i allmänhet låtit komma sig till last.

Utgående från det famösa ryktet inledde Aminoff sitt brev med den förklaringen, att han aldrig gått till något värv med större ovilja och sinistrare aningar än nu, då »första steget vidtagit till ett förr eller senare olyckligt besannande». Med förskräckelse hade han inhämtat, att general Kopioff förvisats från Petersburg, där han bevakat sina egna och sina medbröders rättigheter. »Och för denna handling — fortsatte han — är du allmänt beskylld att ha tillstyrkt den rättvisaste, den ädelmodigaste av regenter jorden bär. Det är då en född fri man, en medborgare av ett fritt land invid monarkens sida, ombetrodd fäderneslandets högsta värv, som i Rysslands huvudstad bortskickar, exilerar en rysk undersåte, men genom manifestet av gamla Finlands förening redan [var] skyddad av våra lagar; som öppnat och banat vägen för den framdeles dispotisme man genom det givna exemplet nog engång mot oss finnar skall veta begagna.» Upprörd sporde Aminoff sin

ungdomsvän, om denne glömt det våld, för vilket han själv varit utsatt under förmyndartiden, och han varnade honom för att alltför mycket lita på den ställning han nu intog i kejsarens gunst. »Din favör, din inflytelse och ditt välde synes stor i denna stunden för den ovane vid världen och människor», docerade Aminoff. »Slaven tiger, kryper och lyder, men hans hämnd förskräckelig, då den vanskeliga favören och väldet upphör. Den fria människan harmas, skall harmas överljutt, ty hon är född att hata envåldsmakten och skall aldrig tåla den utövad av sin like av sin egen medborgare.» Så djupt hade Aminoff tagit sig av våldsåtgärden, att han ögonblickligen lämnat sitt ämbete, om inte kärleken till regenten bjudit honom att stanna »i denna mest kritiska av tidepunkter».

Det hade kunnat vara nog med denna utgjutelse. Men en gång i farten med att lätta sitt hjärta, kunde Aminoff inte avhålla sig från att utsäga ytterligare några sanningar, som han gått och burit på. Från den kopioffska historien övergick han till en formlig vidräkning med Armfelt för de fel denne begått, fel, som voro egnade att skaffa den gode kejsaren fiender och som i sina verkningar kunde falla tungt på fäderneslandet.

Aminoff erinrade om att han hos kejsaren och dennes ministrar arbetat för Armfelts återkomst till Finland, att han sökt anskaffa åt vännen dugliga medhjälpare i hans arbete och att han med fullt förtroende för hans avsikter och förmåga blickat upp till honom på den plats, där han var ställd. »Vem om icke jag — försäkrade Aminoff — känner ädelheten, föresatsen i dina handlingar att gagna, att tjäna den välsignade regenten och ditt land. — — — Jag vet din ädla föresats att dig uppoffra, att ditt uppsåt är lika så rent och ädelt som ljuset du skådar, och att då du vet med dig själv att du lever och dör värdig ditt upphov, ditt fädernesland och dig själv, är du över hopens omdömen.» Men lika så visst som Aminoff erkände detta, nödgades han medgiva, att de i fråga om sättet att tjäna regent och land voro och skulle förbliva oense, och han förespådde såsom följd av Armfelts ovarsamhet och »stundom öppna maktspråk» gentöver de ryska ministrarne, att när tyglarna återföllo i deras händer, skulle hela makten av deras ovilja först drabba Kommittén och sedan över-

svämma det arma Finland. »Är det då en omöjlighet — sporde Aminoff med tanke på en sådan framtid — att komma till samma påräknade hälsosamma resultater genom foglighet, vänskaplighet, harmoniens bibehållande i stället för övermod och maktspråk? Min vän! Om jag älskat och älskar dig, må Gud vittna och mina oavbrutna gärningar, men lika uppriktigt bekänner jag, att jag icke kan sålunda approbera ditt sätt att sköta fäderneslandets affärer, [du,] som det förutan genom dina överträffande talanger, ditt goda hjärta, ditt nit just vore den enda som ej allenast kunde grundlägga Finlands sällhet, men bana den möjligast säkraste väg till bibehållandet därav.» — — Men ehuru han inte approberat allt som skett i affärerna — vilket åsamkat honom beskyllning för att bestämma tonen mot Armfelt i Finland — hade han förekommit obehagliga utbrott av opinionens missnöje — vilket var bevisligt.

Efter dessa bekännelser tillät sig Aminoff att för Armfelt förorda ett varsammare uppträdande i framtiden, synnerligen som han snart antogs komma att lämna Petersburg för att följa kejsaren till högkvarteret, där han skulle ensam föredraga finländska ärenden. »Du träder nu snart på den allra slipprigaste bana i din levnad», skrev Aminoff varnande, »där dina handlingar torde komma att bestämma Finlands och ditt eget öde. Jag är för kortsynt i en så stor och farlig verkningskrets att ge dig råd och regler, men framför allt: underhåll, tillskapa lugn och enighet emellan människor, där du kommer att vara, förnämligast kärlek och tillgivenhet för en regent, för god, för ädel att ägas i ett fördärvat tidevarv. Du kommer att ensam vid monarkens sida besörja Finlands affärer. Fäderneslandets ögon och hopp är på dig fästat; all arbitrage, av vad natur det vore, skall man ej vidare skylla på någon rysk ämbetsman, sedan monarkens konselj numera endast består av infödda finnar och medborgare, till vars råd monarken sig tryggat och som för desamma äro ansvariga.» Namneligen bad Aminoff vännen att avlägga det hat och den ovilja han kände mot regeringskonseljen och iakttaga varsamhet vid förestående förändringar i dess sammansättning samt i allmänhet undvika omogna omstöpningar.

Aminoff avslutade sin långa epistel med att protestera mot förebråelsen att han skulle ledas av en passionerad uppfattning om förhållandena eller av egennyttiga syften, och han vädjade till det förtroende den odödlige Gustav III visat honom. »Har jag i sikte enskilda avsikter — traktar jag efter rikedom, makt och upphöjelse?» — frågade han patetiskt. »Vill jag spela en roll? Går någon dödlig mig i vägen till ernående av allt detta?» Och han svarade: »Nej, vid Gud, nej! Den största välgärning min ungdomsvän Gustav Armfelt mig i detta livet kan tillskynda, skaffa mig hän, låt mig återgå till lugnet och plogen, varifrån själva barbaren, om han än vore mer än barbar, i vad omväxlande händelser som helst ej bör kunna mig rycka. — — Din i döden bästa vän J. Fr. A.»[1])

Det var en i upprörd ton nedskriven, ur ett länge närt missnöje framsprungen, om ock i vänskapliga termer avfattad vidräkning med den gamle oförliknelige vännen och ämbetsbrodern. Syftemålet var utan tvivel välment och Aminoff kan knappt klandras för att han sökte leda Armfelt från hans farliga vägar in på andra, som han, Aminoff, ansåg mer förenliga med »la saine politique». Men å andra sidan måste det anmärkas, att de vänliga försäkringarna inte rätt harmonierade med de uttalanden Aminoff kort därförinnan riktat till andra och om vilka Armfelt måhända inte var alldeles okunnig. Vad sedan utgångspunkten för admonitionen, ryktet om general Kopioffs förvisning och Armfelts skuld däri, vidkommer, visade den sig ohållbar.

De känslor, som vid läsningen av brevet fingo makt över Armfelt, voro häpnad och harm. Huru väl Armfelt än kände sin Jan Fredriks känslofulla temperament och passionerade uttryckssätt, tog han de många förebråelserna mycket hett. Till sin svägerska, för vilken han, såsom vi känna, plägade fritt yppa sina tankar och känslor, skrev han dagen efteråt i agiterad sinnesstämning: »Aminoff, som de verkel. gjort galen i Finland och som hitkom stinn av kritiker på allt, vad man här gjort, och i

[1]) Odat. konc. i Ril. s. 32 (anl. till Armfelt $^{18}/_{3}$), delvis citerat av *Hartman* s. 257, 261—262.

admiration för reg. cons. dumheter och misstag — skrev mig i går ett brev på flere ark, som var så ridicult, så att, om vi ej vore ungdomsvänner och jag kände ostadigheten av dess karaktär, jag säkerl. brouillerade mig med honom. Nu anser jag den varelsen som moraliskt sjuk och tar ett annat parti än det att gräla — näml. att kasta på honom Finlands affärer och själv, överhopad av andre saker, få bliva i ro och fred för så mycket packspråk, pretentioner, klander m. m.» »Nog kommer — tillade Armfelt med en häntydning på Aminoffs kända böjelse för sina släktingars befordran — i det hela marchen av våra petita att gå annorlunda och brorsöner, kusiner m. m. på biskopens vis [1]) att lysa som stjärnor över allt. Men det blir ej mig till skada — efter jag för min person intet vill annat än att återvända till Åminne — och blir det fred, så är denna stora but vunnen genom denna lilla oskyldiga och omärkbara operation — i min själ glad häråt —. Kan jag explicera Aminoffs senaste oppförande som ett vänskapsprov —. Således kommer det mest an på i denna världen att se och draga rätt parti av händelserne för att ej överväldigas av dem.»[2])

Emellertid övervann Armfelt det första vredesutbrottet och nedskrev redan samma eller följande dag ett långt svarsbrev, vari han, enligt sin vana, punkt för punkt bemötte Aminoffs anklagelser. Tonen var, som man ju kunde vänta sig, ställvis upprörd och satirisk, men i det hela bemödade han sig om att söka övertyga sin »kritikstinne» vän om hans villfarelser och bringa honom till insikt om det orättvisa i hans suppositioner.

»Min barndoms- och ungdomsvän», så började Armfelt med tillkämpat lugn sitt svar. »Med en livlig känsla av tacksamhet tager jag till pennan för att tacka dig för ditt brev och motiven, som engagerat dig att skriva det — fullel. övertygad att det härrör av en sann och ren vänskap.» Så expedierade han historien om Kopioffs förvisning och sin förmenta andel däri med den förklaringen, att ingen förvisning från Petersburg ägt rum och att ehuru han »hundfilat» Kopioff d'homme à homme, hade han varit den-

[1]) Allusion på Tengström, som förebråddes för nepotism.
[2]) Armfelt till sin svägerska $^{19}/_{3}$ 1812.

nes advokat inför monarken. Till bevis härför bifogade han tvenne brev från Kopioff, det ena till honom, det andra till kejsaren, och det bästa beviset utlovade han dagen därpå, då mannen i fråga skulle i egen person besöka Aminoff. Men med beklagande anmärkte han, hurusom det begångna misstaget ådagalade den lätthet, varmed Aminoff *alltid* förmåddes att illa bedöma honom, ehuru en lång erfarenhet om hans hjärta och karaktär bort förskona honom för en sådan orättvisa. Och i förebrående ton tillade han: »Huru kan du så misstaga dig på hela min varelse och på kejsaren, att du fallit på den idén, att för att giva ett land konstitutionella former man skulle börja med de mest arbiträre despotiske steg, sedan konstitution är införd [i Viborgs län]. Elak och nedrig skulle man vara för att göra sådant som människa, och som statsman högst oklok och dum. Nog härom.»

Efter denna korta, väl befogade näpst övergick Armfelt till sina åtgöranden i fråga om Viborgs län, vars förening med Finland inte kunnat ske »utan en viss allvarsamhet och karlavulenhet». Satiriskt anmärkte han, att »folk av god urskillning» inte plägade döma över saker som skett, innan de sågo resultaten, ty »la critique est aisée et l'art est difficile». Och så tillade han: »Som i denna sak jag förts av övertygelse, heder och samvete, så sätter jag mig över ej allenast le quand dit on, men även över allt, som kan enskilt hända mig, emedan ett blad i historien är för mig mer än alla hommager och egna intressen.»

Så inlät sig Armfelt på ett försvar av den politik han i allmänhet fullföljt och den taktik han iakttagit gentöver landsmän och ryssar. Om förhållandet till de sistnämnda förklarade han, som vi redan känna, att han inte kunde menagera dumma ministrar eller sådane som hade elaka avsikter mot hans land. »Ensamt skall jag därigenom bliva ett offer, men sakerne skola gå. Min öppna karaktär, mine principer, mitt sätt att se avskilja mig från en stråt, som ej är sanningens och redlighetens.» Hans symbolum var: »Intet för mig och allt för mitt land», och därmed skulle han fortfara så länge han höll i styret. Märkte han, att hans förmåga inte svarade mot uppgiften, skulle han vara den förste att lämna sin befattning, som han — efter vad Aminoff väl visste — mot-

tagit endast tills vidare, »tills man fått en simpel och reguliär marsch i allt». Hans största satisfaktion skulle vara att få lämna Finlands affärer — »giva allt finskt djävulen» — och se allt gå bättre än då han efter yttersta vett och vilja arbetade på landets välgång som stat och gränsprovins. Det var intet tomt prat, ty hans föresatser voro aldrig halva, och ehuru han nogsamt kände sina plikter, gavs det en gräns för mänskliga tålamodet, och att evigt misskännas av avund, svaghet eller galenskap — tröttade ända till anéantissement. Säkerligen skulle det förundra kejsaren — tillade Armfelt varnande — då han fann sig ha blivit missledd till att skapa missnöje och otack, men Armfelt hoppades, att på den slippriga bana han just ämnade beträda och där dödlig ära väntade honom — det var fråga om hans deltagande i det med spänning motsedda kriget mot fransoserna — gå säkrare och lugnare än då han utsattes för sina landsmäns kritiker och pretensioner. Han skulle önska Finland allt gott, men göra intet därför, och kunde han få sin egendom såld, skulle han t. o. m. expatriera sig från sitt fosterland. Så skulle, menade Armfelt, envar göra, som utan egennyttiga avsikter önskade befordra Finlands självbestånd och glömde, att största delen av folket utgjordes av okloka egoister, betänkta endast på egna passioner.

Som Aminoff hänvisat till det förtroende han åtnjutit hos Gustav III, vädjade även Armfelt till den odödlige, i vars skola han insupit sina första kunskaper såsom statsman, och han förklarade sig övertygad om att den hädangångne skulle godkänt hans plan för fäderneslandets högsta möjliga sällhet. Aminoffs bifall däremot måste han försaka. »Att jag allt sedan jag kom hit — skrev han bittert — haft den olyckan att göra intet, som varit dig i lag, hör till mina verkliga missöden, men som av Kopioffs historia jag ser att du mer än någonsin tar impressioner och alltid dem, som äro mig till défaveur, så är ej mer värt att sträva mot udden. Det enda är att undvika att bliva dömd och bedömd.» Armfelt erinrade därom, hurusom Aminoff tidigare varit ense med honom i fråga om regeringskonseljens bristande förmåga, men nu — menade Armfelt — »nu är det blott jag som har orätt; må så vara, *slutet* skall kröna verket».

Slutet skulle Aminoff själv få ombesörja och därför var det fåfängt av honom att hoppas på befrielse från sin befattning. »Jag skall evigt arbeta däremot — försäkrade Armfelt till sist —, först för mitt lands väl, sedan av amour-propre, på det du måtte lära *rätt* känna, hur det är att föra Finlands affärer. — Till döden din trogna vän G. M. Armfelt.»[1])

Aminoff fick sålunda tydligt svar på sitt oförsiktiga, om ock välmenta tal. Att medgiva, att han handlat obetänksamt, stred i allmänhet mot hans principer, men misstaget med avseende å den viborgske magnaten måtte dock känts besvärande, och isynnerhet var Armfelts hot att på honom välva Finlands affärer egnat att mana till eftertänksamhet. Samma dag Aminoff mottog Armfelts brev fattade han åter pennan och nedskrev en apologi, vari han i halvt kränkt, halvt ångerfull ton försvarade sig mot de erhållna föreställningarna, försäkrande att hans uppsåt varit rent och att han endast velat utgjuta sitt hjärta i den vännens sköte, med vilken han delat »öden och lidelser». Ensam ville han bära tyngden därav och sina kolleger i Kommittén fritog han från allt deltagande i sitt tilltag. Med anledning av Armfelts hot att på honom överflytta ledningen av Kommittén anmärkte han, att han aldrig haft den egenkärleken eller förmätenheten att anse sig skickad att taga befattning med affärerna och att han mottagit kallelsen dels av hänsyn till den ädelmodige regentens vilja, dels i förhoppning att med sina redliga, välmenta och vänskapsfulla, ehuru svaga råd vara Armfelt till någon lättnad i bekymrens stund. Men han hoppades av kejsarens nåd att få återgå till sin obemärkthet. »Kejsaren är — förklarade han till slut — för rättvis, för ädelmodig att ej låta mig återgå till plogen och glömskan. Dit är ensamt målet, åt vilket jag syftar och med den Högstes bistånd skall vinna. Lugn skall jag emellertid avbida, vad ödet med mig behagar bestämma, tröstad av ett hjärta utan förebråelser, uppfyllt av känslor värdiga den som till döden lever din bästa vän.»[2])

[1]) Armfelt till Aminoff, odat. [19 mars 1812]; *Hartmans* s. 257, 262—263.

[2]) Konc. $^{19}/_{3}$ 1812 i Ril. s. 32. Brevets avsändande, ehuru inte konstaterat, behöver knappt betvivlas.

Aminoff berörde inte vidare den Kopioffska historien, varom han torde fått tillräckligt besked. Att han i denna sak inte saknat all grund för sin oro, är möjligt. Åtminstone berättade Walleen för Tengström, att Kopioff till följd av sina uttalanden om Viborgs läns förening med Finland blivit genom Armfelts åtgärd exilerad från Petersburg till sitt gods, men återkallats några dagar därefter, »sedan Armfelt förmodeligen fått tid att besinna sig».[1]) Men högst obetänksamt var det att blott med stöd av ett rykte om Armfelts skuld och utan att underrätta sig om sakens närmare sammanhang rusa i väg med en anklagelse, som han på intet sätt kunde styrka. Genom detta förhastande — karaktäristiskt för hans häftiga lynne och lätt captiverade natur — blottade Aminoff tydligt — såsom han också fick veta — vad han i sitt kritiska humör numera tilltrodde sin gamle vän.

Det kom efter dessa skriftliga explikationer till en muntlig förklaring, som slutade med frid och försoning — åtminstone till det yttre. För sin svägerska berättade Armfelt något senare, att Aminoff nu åter var trankil och att det inte vidare skulle komma till brouillerie dem emellan, såvitt på honom berodde.[2]) Men minnet av det passerade stannade kvar. Efter vad Walleen ansåg, var försoningen blott låtsad och stärkte på ingendera sidan förtroendet, utom att den alls inte medförde någon förbättring i Armfelts självrådiga uppträdande.[3]) Aminoff å sin sida lät nog påskina att han var tranquilliserad. Då han ett par veckor senare i brev till Armfelt uttalade sig om orons lugnande i Viborgs län — han föreslog bl. a. Rosenkampffs avlägsnande — bad han Armfelt att inte misskänna hans ord, utan upptaga dem som sin bäste väns heliga råd.[4]) Men breven till andra utvisa, att även hos honom en tagg satt kvar, och djupare än hos Armfelt, vars uppmärksamhet absorberades av den stora politiken. Till sin fru skrev Aminoff, att han och Armfelt åter voro »vänner liksom förr, men på distans». Och då friherrinnan Eva uttalade sin oro

[1]) Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812.
[2]) Armfelt till sin svägerska $^{9}/_{4}$ 1812.
[3]) Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812.
[4]) Aminoff till Armfelt, konc. $^{6}/_{4}$ 1812.

med anledning av hans svåra ställning vid sidan av vännen, vars lust att ensam råda han förutsett, svarade han: »Var tranquil, min vän, över den ställning, i vilken jag mig befinner med *mannen*. Vi äro tämligen väl igen, sedan jag nödgats vidtaga allvarsamma steg till hans återförande och för allmänt väl.» Aminoff uppmanade sin fru att underhålla »den ton att bästa harmoni regerar oss emellan».[1]) För C. Mannerheim förklarade han, att han oupphörligt arbetade på att komma från den bana, varpå han nödgades vandra, synnerligen som han saknade kunskaper för sitt värv och inte kunde samstämma »med *dem* eller *de*[*n*] som med geniets och skarpsinnighetens utflykt se så stort i det hela för närvarande och tillkommande tiders väl». Och efter denna släng åt Armfelt tillade han med en eftergivenhet, som knappast kunde anses fullt uppriktig: »Vem, om icke jag, älskar att ge människor den rättvisa dem tillkommer? Huru kan jag då annat än tillerkänna min vän Armfelt all den förtjänst han har mot fäderneslandet? De saker han redan genomdrivit för det sammas väl äro högt talande.»[2])

Emellertid visade sig Aminoff medgörlig i en del frågor, som särskilt intresserade Armfelt. Mot en större förändring av konseljens sammansättning ivrade han, såsom förr, men han medgav, att efter fredslugnets tryggande ständerna borde sammankallas för att överlägga om »en väl utarbetad konstitution», som upptog även konseljens omorganisation och den nationella arméns uppställande. För Tengström berättade han, att man lystrat till hans framställning »att ej hasta med några förändringar innan något helt och bättre är utarbetat att sättas i stället»; under tiden skulle allt gå som förr med undantag av några personombyten i konseljen. I fråga om regeringsverkens förflyttning från Åbo iakttog han en lojal, om ock något odeciderad hållning, som tydligen påverkades av övertygelsen att det inte skulle hasta med åtgärden. För Mannerheim förklarade han, att motiverna till flyttningen nog voro ovedersägliga, men att Mannerheim kunde tranquillisera sig, ty ingendera av dem komme att uppleva den

[1]) Aminoff till sin fru $^{31}/_{3}$, $^{6}/_{4}$ 1812; frih. Eva till sin make $^{18}/_{3}$ 1812.
[2]) Aminoff till Mannerheim $^{19}/_{31}$ mars 1812.

tid, då allt var i ordning för flyttningen, varför Mannerheim också borde, om inte av övertygelse, så par politique soutenera beslutet. Kort därefter, då Aminoff — såsom vi komma att se — övertagit presidiet i Kommittén och således kände ansvaret större, förklarade han beslutsamt för Tengström, att konseljens förestående flyttning var »i alla avseenden betraktad en absolut nödvändighet». Det var endast den egna fördelen och köpmannaintressena, som med skäl kunde opponera sig däremot, »men — tillade han — just de förra egoistiska skrikarena bör finna en tröst däri, att denna flyttning fordrar ännu tid av år, innan den kan verkställas, och dessförinnan torde de samma på ett eller annat vis lämnat scenen och världen». Till Fr. Stjernvall, upphovsmannen till flyttningsediktet, skrev Aminoff, att det som en gång var beslutat, skulle verkställas, »om våra huvuden eljest står uppe», varför motståndet i Åbo intet betydde.[1])

Att själv komma från scenen var emellertid Aminoffs morgon- och aftonbön. Han gick och vantrivdes i sin torftigt etablerade våning, trånande efter sin familj, som dyrheten i staden hindrade honom att taga till sig. »Det är tungt och tryckande — skrev han till Tengström — att vid mina år leva skild från det käraste, som fäster en dödlig vid livet. Att låta min familie komma hit, medgiver ej mina villkor. Svårligen kan jag ensamt komma ut med det arvode jag har. Jag måste således neka mig livets gladare njutning för att [icke] ruinera min talrika familie.» Han undrade på, varför det dröjde med de ekonomiska förmåner Armfelt lovat utverka åt honom medan gracer tilldelades andra. Utan att akta på de nådebevis, som kommit honom till del, beklagade han sig över att åt honom inte utverkats något utöver den lön han njöt efter 40 års trogen tjänst — d. v. s. översteindelningen med Saaris stora boställe samt 12,000 rub. b. a. för ledamotskapet i Kommittén. »Mot personer av vår halt — skrev han till Mannerheim — lovas väl, åt en *annan* befordras genast

---

[1]) Aminoff till Mannerheim $^{19}/_{31}$ mars, $^{21}/_{4}$, till Tengström $^{12}/_{4}$, $^{5}/_{5}$, till Fr. Stjernvall $^{24}/_{5}$ 1812. Emellertid misstrodde Armfelt Aminoffs hållning i frågan (till G. Fr. Stjernvall $^{5}/_{8}$ 1812).

verkställighet. Dem som med oss ej kunna mätas hava nyligen fått; ej vi ett glas vatten, ty vi hava ingenting begärt, men kanske förtjänt. Det bröd man vunnit genom egna mödor är drygt, ty det är välsignat, en regel jag till döden önskar kunna följa.» Och till sin fru skrev han med tydligare hänsyftning: »Du minns, huru ivrig han var i brev för vårt samfälta väl under min sjukdom, vad man ville göra för mig, om Saaris etc. Nu omtalas icke sådant mera; tvärt om skaffas förmåner åt andra förtrogne, med vilka jag ej mäter mig. Själv begär jag aldrig något i detta livet.» Det var en ny synpunkt, som ytterligare stärkte Aminoffs missnöje med sin existens.[1])

Kom så till råga på allt den uppseendeväckande nyheten om Mikael Speranskys fall och förvisning. Sedan besöket i Petersburg vintern 1810, då han stått i livlig beröring med den myndige statsmannen, hade Aminoff känt tacksamhet och beundran för honom och, såsom vi veta, hade han ännu efter Kommitténs tillkomst skådat i Speransky en personlig gynnare och ett stöd för sitt fädernesland. Lätt uppskrämd som han var i fråga om allt, som rörde politiska ting, kände han det i första häpenheten som om marken ryckts undan hans fötter. Till biskop Tengström, som delade hans känslor för Speransky — »vår Speransky» — skrev han ett par dagar efter katastrofen, att hans humör led över all fattning och att ögat var tårefullt vänt mot det sälla lugn, som han måst lämna. Han kände sig ensam och isolerad, »kastad på det villa havet utan kompass»; det var inte utan att han fruktade att kejsarens onåd och människornas dom skulle träffa jämväl dem, vilka, såsom Tengström och han, stått i vänskapligt förhållande och skriftväxling med den fallne statsmannen, på vars skuld han åtminstone i början knappast vågade tvivla.

[1]) Aminoff till Tengström $^{24}/_{4}$, $^{8}/_{5}$ 1812, till Mannerheim $^{21}/_{4}$ 1812, till frih. Eva Aminoff $^{20}/_{3}$, $^{6}/_{4}$ 1812. Bland de lyckligare lottade nämnde Aminoff landsh. Fr. Stjernvall — en man utan annan förmögenhet än en talrik barnskara — som uppgavs ha erhållit en större penningsumma för sina söners uppfostran. I brev av $^{17}/_{8}$ 1812 till Aminoff berättade Ehrenström, att Fr. Stjernvall uttalat sig med högaktning och tacksamhet om Aminoff, men beklagade sig över att ha ådragit sig dennes ovänskap.

»Vi dela känslorne över Speranskys öde», skrev han i början av april till Tengström. »Det är ej utan att det skulle affektera *dem* och *oss* som varit den mannen tillgivne, men varken därför vara nedslagne och förlora något av vårt sinneslugn, då vi jämte — vågar jag yttra — övertygelsen om vårt eget moraliska värde ingen förebråelse har att göra oss. Vi hava varit tillgivne en man med stora talanger, de största förtjänster emot vår fosterbygd, bevärdigad med sin monarks yppersta förtroende. Vi äro således ursäktade i desse mine anföranden och äro över den feges, över hopens omdömen härutinnan.» »Detta är ett språk som jag öppet förer»; tillade Aminoff, och likaså öppenhjärtigt bekände han, att tacksamheten ålade hans hjärta att önska Speransky oskyldig. I ett följande brev yttrade han: »Speransky hade många *mäktiga* fiender, vilka samfällt med hans kanske missledda politik fört honom i olyckan. Jag trotsar någon att göra mig till ett brott att ha haft förtroende till en man, hedrad med sin regents yppersta förtroende, att vara tillgiven, att vara tacksam emot en man, som så utmärkt invid monarkens sida omfattat mitt fädernesland i alla dess styrelsegrenar, och denna känsla för honom skall hos mig aldrig upphöra förr än med livet.»[1]) Fyra år senare, då det berättades, att Speranskys »rättvisande» begynt, uppgav Aminoff, att han aldrig misströstat därom, ty han kände den ädlaste och rättvisaste av regenter, och att han redan vid tiden för Speranskys fall bevisligen vågat tala högt, men visst inte instämt »i hopens bravo i mot- och medgång». Huru härmed må förhållit sig, kunna vi lämna därhän; nämnda uttalanden till Tengström göra emellertid Aminoff all heder.[2])

[1]) Aminoff till Tengström $^{31}/_{3}$, $^{3}/_{4}$, $^{24}/_{4}$, $^{3}/_{5}$ 1812; *Bonsdorff*, Finska uttalanden om M. Speranskys fall (Sv. Litt. sällsk. skr. C).

[2]) Aminoff till G. v. Kothen $^{11}/_{10}$ 1816 (Koth. s.). Med erkännande uttalade sig om Speransky även C. Fr. Rotkirch, som (i brev till Aminoff $^{13}/_{4}$ 1812) förklarade, att hela Finland stod i högsta förbindelse till den fallne statsmannen, medan åter Mannerheim rapporterade till Aminoff ($^{13}/_{4}$ 1812), att många personer i Åbo, som haft liaisons med Speransky och kalkylerat på hans protektion, nu voro »ganska långa i synen och bestörta». M. tyckes således inte varit fullt underkunnig om sin korrespondents tänkesätt.

Huruvida det lyckades Aminoff att inhämta någon kunskap om den andel Armfelt haft i intrigerna mot Speransky, kan inte avgöras. Misstankar åt det hållet tyckas inte saknats, men till en början erfor han blott, att Armfelt, »excellensen», tillskrevs förtjänsten av komplottens upptäckande, och för egen del konstaterade han, att dennes ställning efter katastrofen var ännu fastare och hans uppträdande ännu självrådigare än förr. »Nu *så länge det varar* — skrev han till hemmet — är han allrådande, give Gud till det bästa. Men jag vill och skall ur affärerna, ty varken se, tänka eller handla vi lika i desamma. Lika barn leka bäst; också äga sådane det största förtroendet. Men med allt detta, min söta Eva, så låter jag icke modet falla, utan arbetar för allmänt väl så länge jag dväljes i affärerna.»[1])

Sin omsorg om allmänt väl visade Aminoff de samma dagarna genom att i tysthet ingripa i en fråga, som alls inte hörde till hans uppgifter. Genom Speranskys fall hade kanslersämbetet vid Åbo akademi blivit ledigt och dess handhavande hade provisoriskt överlåtits åt Armfelt, som sålunda hade samtliga finländska ärenden sig anförtrodda. En sådan anordning syntes emellertid Aminoff betänklig. I brev till Tengström uppställde han den frågan, huruvida det kunde anses klokt och »*politiskt*» att samla alla ärenden i en persons hand, om denne person också annars var den lämpligaste. »Vore det icke klokare att dela litet med sig därav åt dem här [d. v. s. i Petersburg] för att förena intressena?» undrade Aminoff, och sorgmodigt tillade han, att Armfelts politik var »så djup och hög», att den alldeles övergick hans »svaga fattningsförmåga». Emellertid hemställde han till sin estimable broders, biskopens beprövande, huruvida icke la saine politique fordrade, att consistorium academicum vid uppgörandet av förslag till det lediga ämbetet förbigick Armfelt, som hyste ovilja såväl mot konseljen som akademistaten, och föll med sitt val på någon högt uppsatt rysk seigneur. För sin del ville Aminoff förorda sin gynnare greve Rumjanzoff, som näst monarken hade »äran» av Finlands förening med Ryssland och som dessutom hade »i vårt hittills

[1]) Aminoff till sin fru $^{6}/_{4}$ 1812, till Tengström $^{8}/_{4}$ 1812.

omfattande — — odödlige förtjänster». Aminoff förutsåg, att man med anledning av detta förslag skulle anse honom för dum — vilket kunde vara sant — och att han kanske skulle beskyllas för att vara en missnöjd, en frondör, som ville motarbeta en väns »oinskränkta makt och yttersta upphöjelse», vilket däremot inte var fallet. »Nej», försäkrade han; »jag har ingen ovän, ingen vän i affärer, då det efter min synkrets rörer mitt fädernelands väl, och ingen står mig i vägen mer än den som lägger hinder för mig att gå till lugnet och glömskan.» När konsistorii val icke desto mindre träffade Armfelt och denne uttalade för honom sin glädje över att valet varit enhälligt, svarade han undvikande, att det var det minsta konsistorium kunnat göra.[1])

Ovisst är, i vad mån Aminoffs démarche blev vidare känd. Men sin mening i kanslersfrågan dolde han inte för kollegerna i Kommittén, av vilka åtminstone Walleen var av motsatt åsikt. Denne medgav, att det under andra omständigheter kunde vara mindre försiktigt att gå de ryska magnaterna förbi och således öka deras motvilja mot Finland. Men som för närvarande ingen bland dem kunde i fråga om inflytande hos kejsaren mäta sig med Armfelt, som själv önskat bli kansler, så var valet fullt justifierat, synnerligen som Armfelt, om han förbigåtts, säkert skulle känt sig piquerad och i sådan händelse kunde skada akademien lika mycket som han nu var i tillfälle att gagna henne genom att skydda henne mot kabaler från alla håll. Walleen kände därför stor glädje över konsistorii åtgärd och han försäkrade för Tengström — som hyst vissa betänkligheter med avseende å valet — att alla förnuftigt tänkande otvivelaktigt skulle gilla den. Hade Armfelts politik synts Aminoff alltför djup och hög, så hade å andra sidan Walleen svårt att begripa den senares tankegång. »Men — förklarade han resolut — hans politik är av sin egen beskaffenhet och skulle, tror jag, i fall han fick fria händer, förmå honom att till ryska ministären överlämna hela Finlands admi-

[1]) Aminoff till Tengström $^{8}/_{4}$, $^{12}/_{4}$, till Armfelt konc. juni 1812, Armfelt till Aminoff $^{6}/_{6}$ 1812.

nistration, i synnerhet om han själv fann någon enskilt fördel därvid.»[1])

*

Som man kunde vänta sig, undgick förhållandet mellan »de högmögende» inte omgivningens uppmärksamhet. Rehbinder och Walleen, som dagligen kunde iakttaga barometerståndet, kände sig djupt besvikna och önskade många gånger, att de gamla vännerna hållits på avstånd från varandra. Efter den Kopioffska historien berättade Walleen för Tengström, att Armfelt efter den betan visade sig mer kall och förbehållsam även gentöver honom och Rehbinder, tydligen misstänkande dem för att hålla med Aminoff, ehuru de uppträtt fullt neutralt och voro ingenting mindre än Aminoffs partisaner. Han uttalade som sin mening, att han inte vidare väntade sig något av Aminoff, utan önskade, att denne aldrig kommit in i Kommittén, där han varit mer till skada än gagn. »Utan all fond och med än mindre vana än Armfelt har att traitera affärer — yttrade Walleen i överlägsen ton — äger han blott ett slags esprit d'intrigue, det han nu flitigt nyttjar för att om möjligt är störta sin gamla vän Armfelt, utan att besinna, det denne, oaktat alla sina visserligen stora fel, ändå av ingen bättre kan remplaceras, aldraminst av Aminoff, vars tomma huvud röjer sig i första momenten och som här aldrig kan få den inflytelse Armfelt nu äger och varav han kanske skulle betjäna sig till mer fördel för Finland, om han där fann mer billighet i omdömen, mindre intriger och framför allt mer oegennyttig god vilja.» Walleen beklagade, att Aminoff, som i intet avseende kunde remplacera Armfelt, i stället för att hålla denne vid gott humör och begagna hans inflytande till landets bästa, genast etablerade en rupture, vars skadliga följder minst drabbade Armfelt. Med ledsnad konstaterade Walleen, hurusom denne sistnämnde begynte ledas vid Finlands affärer och visa motvilja för dem, »så att — menade Walleen — jag fruktar, det han, isynnerhet nu, under

[1]) Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812; jfr vidare Åbo akademi och dess män I: 211—218.

andra omsorger, av större inflytelse, icke kommer att mycket bekymra sig om oss». På sitt överlägset ironiska sätt uttalade sig Walleen vidare om »den sublima patriotism», som Aminoff med mycken emfas predikade, men som illa dolde hans egen härsklystnad och hans avund med anledning av det insteg Armfelt vunnit.[1]) Ty såvitt Walleen kunnat förstå av flera yttranden av Aminoff, skulle denne nog inte finna saknaden av lugnet vid plogen så alltför kännbar, om blott han, och inte Armfelt, stod i tåten för affärerna. Lika ironiskt yttrade sig Walleen om Aminoffs vanliga klagan över att Armfelt sökte skada honom och för övrigt hela Kommittén inför kejsaren — »likasom», tillade Walleen, »han behövde göra det för att själv vinna insteg, eller som Aminoff i avseende på huvud och talanger någonsin kunde ställas i bredd med honom och således bli för honom någon farlig rival».

Sådan var nu Walleens uppfattning om schismen mellan »de högmögende». I vad mån den sköt över målet, må lämnas oavgjort; att den inte saknade fog, kan emellertid tagas för givet, och i alla fall får det medgivas, att situationen var högst obehaglig för Walleen och hans vän Rehbinder, vilka ingen hjälp hade av den obetydlige Hisinger och den för Armfelt fjäskande Rosenkampff. På goda grunder slöt Walleen sin teckning av förhållandet i Kommittén med följande ord: »Min nådige oncle ser härav, i vilket ledsamt förhållande Rehbinder och jag här befinna oss. På ena sidan fördömas vi av conseillen och kanske flere i landet för allt vad som skett både med och utan vår åtgärd; på den andra åter misstror oss Armfelt under det vi plikta för hans synder, och till överflöd få vi ännu lida för Aminoffs skuld utan att engång kunna räkna på honom, ty han är icke mindre egoist än alla andra, och skulle den dag inträffa, då han trodde sig icke mer behöva oss, så vet jag nog, huru vi då av honom behandlades.» Så länge Armfelt bevarade kejsarens gunst, gick det dock an, var han än vistades, men föll han undan, var allt förlorat, och

[1]) Walleen uppgav, att under tiden för kejsarens vistelse i Petersburg voro inbjudningarna till hovet den barometer, som bestämde Aminoffs humör gentöver Armfelt.

då fingo de, som nu klandrade honom, erfara, om han kunde umbäras eller inte.[1])

Också utanför Kommittén hade man känning av »brouilleriet». Huru mycket friherrinnan Aminoff än hörsammade sin makes uppmaning att underhålla föreställningen om harmonien mellan de gamla vännerna, sipprade hemligheten småningom ut bland allmänheten och väckte där känslor av olika slag. C. Fr. Rotkirch undrade över att jalusien mot Aminoff kunde gå så långt, att den misskände den ädlaste och mest vältänkande bland hans landsmän, hans »evigt vördade och älskade kusin», såsom han en gång kallade denne. »Förringar det — sporde han i brev till Aminoff — *hans* stolthet, att regenten delar sin nåd? Sant uttryck: medborgare förstör medborgare. Detta gäller både nära och fjärran från tronen.» Rotkirch gav Aminoff rätt i hans uppträdande och manade honom att stå på sig. »Det egnar min kusins heder och fosterlandskänslan att alltid sjunga ut; det *verkeliga* allmänna förtroendet kräver ock sådant», menade Rotkirch, och så tillade han patetiskt: »Lev, ädle man! Segern utebliver ej. Ännu ett blad återstår i min kusins medborgerliga krona.»[2])

Även J. A. Ehrenström tillrådde Aminoff att stanna, men förordade ett helt annat uppträdande. Av gammalt underkunnig om sinå vänners heta lynnen, hade han tagit av Aminoff vid dennes resa genom Helsingfors löfte om ett vänskapligt uppförande mot Armfelt, och då han av Aminoffs första brev från Petersburg erfor, att allt stod väl till, uttalade han sin glädje över löftets infriande. »Ty — förklarade han uppriktigt — jag fasar vid blotta föreställningen om möjligheten av ett brouillerie Er emellan, som oundvikligen skulle ställa Er bägge uti ett mycket ofördelaktigt ljus både hos samtid och eftervärld och giva Edra enskilta eller gemensamma fiender tillfälle att med apparence av rättvisa smäda Er och till bådas défaveur återkalla minnet av förra händelser för att därutav draga ogynnsamma slutsatser om Er karaktär och om motiverna till dåvarande förbindelser.»

[1]) Walleen till Tengström $^{8}/_{4}$, $^{10}/_{6}$ 1812. Jfr G. M. Armfelt och R. H. Rehbinder i Hist. Tidskr. f. Finland 1918.

[2]) Rotkirch till Aminoff $^{17}/_{3}$, $^{5}/_{4}$, $^{12}/_{4}$, $^{13}/_{6}$ 1812, $^{11}/_{3}$ 1813.

Men från denna »behagliga dröm» väcktes han genom ett brev från Aminoff ($^{10}/_{8}$), som på sitt livliga sätt beskärmade sig över Armfelt, bl. a. förebrående honom för att gynna Adlercreutz' överflyttning till Finland. I sin egenskap av gammal vän till båda ansåg Ehrenström det för sin rätt och plikt att uppträda som medlare, innan det onda hunnit utveckla sig vidare, och redan de samma dagar som den nyss refererade skriftliga kontroversen mellan Armfelt och Aminoff utagerades uppfordrade han i bevekande ord båda att visa varandra ömsesidigt förtroende. Om brevet till Armfelt veta vi blott, att det var mycket långt och avsett att kommuniceras med Aminoff; skrivelsen till den senare är bevarad och förtjänar att något vidlyftigare citeras.

Ehrenström började med att uttala sin smärta över innehållet i Aminoffs sista brev. »Jag ser därutav — skrev han — med en obeskrivlig oro och med de svartaste aningar för framtiden, att det onda jag fruktat redan stigit till en så ytterlig höjd, att det knappt mera kan botas, och att ditt sinne, på det högsta uppbragt, är alldeles avvänt från din fordne vän, vars fel du endast ser utan att ihågkomma någon enda av hans meriter.» Ehrenström medgav, att den tablå Aminoff givit av situationen var förskräckande, men han undrade på, om inte vännen brukat alltför starka färger. »Har du ej — sporde Ehrenström — för hastigt tillslutit ditt hjärta för en person, med vilken du av så många viktiga skäl, helst på din nuvarande post, borde vara på det närmaste förenad för att gemensamt befordra fäderneslandets väl? Har du ej effaroucherat honom genom för starka anfall på hans amour-propre? Har du ej kanske försummat att nalkas honom med vänskapens hela förtrolighet för att i stöd av gamla intima förbindelser söka återvinna hans förtroende och skingra den misstanka han troligen fattat, att du mera inklinerar för hans fiender i Åbo än för honom och att det ej behöves mera än att vara hans vän för att vara berättigad till din ovänskap?» Ehrenström menade, att Armfelt måtte ha blivit mycket förändrad, om ett fullt uppriktigt och öppet uppträdande inte mera verkade på honom. För egen del hade Ehrenström alltid iakttagit ett sådant uppförande, utan att någonsin bemöta Armfelt med smicker och låg eftergi-

venhet, och han hade alltid funnit denne lätt att erkänna begångna misstag och villig att rätta vad han av förhastande felat, »men — pointerade Ehrenström — han måste först vara förvissad därom, att man menar honom fullkomligen väl och att de framställningar man gör grunda sig på uppriktig tillgivenhet för hans person».

Ehrenström ville således inte uttala någon dom över »brouilleriet» mellan Aminoff och Armfelt. Men i en punkt ansåg han bestämt, att Aminoff hade orätt; det var i fråga om dennes misstanke att Armfelt skulle gynnat Adlercreutz' överflyttning till Finland. »Ryska ministrar — tillade Ehrenström, häntydande på Aminoffs förmodliga sagesmän — må säga därom vad de vilja i avsikt att än mera vidga det svalg, som de förmärkt öppna sig emellan dig och deras fiende och vilket lämnar dem ett angenämt tillfälle att bereda hans störtande.» Enligt Ehrenströms mening, ådagalade Armfelt endast skyldig tacksamhet mot Adlercreutz för den välvilja denne visat honom vid hans förjagande ur Sverige; någon fördel kunde han inte vänta sig av Adlercreutz' överflyttning, som för övrigt var föga antaglig på grund av dennes höga ställning i Sverige.

Efter dessa anmärkningar om själva »brouilleriet» uttalade Ehrenström sitt beklagande av att tvisten blivit alltför mycket känd och att båda parternas fiender lovade sig därav stora fördelar. »Man anser dig — förklarade han med en uppriktighet, som knappast behagade Aminoff — capable att genom förbindelse med ryssar söka att störta din landsman och fordne vän, och sedan detta skett, skulle turen komma till dig att ensam kläda skott för allt det hat och den bitterhet, som nu fördelas emellan Er bägge, och blotta misstankan att du ingått i en sådan trame skulle tagas för ett factum, bevist av resultatet, och skulle outplånligen fläcka dig. Inbilla dig ej, min vän, att oaktat all den aktning och det förtroende man visat dig här, du undslipper mera än A[rmfel]t bittra kritiker.» Ehrenström berättade till bestyrkande härav, att personer, som tidigare visat Aminoff tillgivenhet och åtnjöto hans förtroende, numera dömde honom på det orättvisaste, och han slutade, såsom han börjat, sin vänskapliga admonition med att uttrycka sin smärta över den beklagliga situatio-

nen. »Jag tror mig hava nog förstånd — förklarade han — att ljusligen inse alla de bedrövliga följder, som nödvändigt skola uppstå av ett brouillerie inom Kommittén emellan bägge de förnämste ledamöterne därstädes, och som de bägge äro mina vänner och *de enda* jag har på denna sidan av havet, lider jag dubbelt av deras split och önskar mig åter vara långt borta från detta olyckliga land. — — Gud välsigne dig.»[1])

Såväl Aminoff som Armfelt hade tidtals känt sig missbelåtna med deras gemensamme vän i Helsingfors och i brev till varandra givit uttryck åt sin ledsnad. Så förklarade Aminoff engång, att Ehrenström för mycket fäste sig vid personer och såg illvilja och spöken på alla håll. Armfelt åter plägade moquera sig över Ehrenströms mottaglighet för skvaller och över hans ömtåliga humör, som erinrade om sanningen av kardinal Retz' ord, att man stundom hade svårare att reda sig med sina vänner än med sina ovänner. »Han har i sitt lynne — skrev han en gång till Aminoff — just det du så juste säger — att tro det hela Europa har ögonen på honom och följer alla hans steg och tankar.» Men båda erkände Ehrenströms skarpa förstånd och satte stort värde på hans vänskapliga känslor och fosterländska tänkesätt. Huru de nu upptogo hans välmenta intervention, känna vi inte; endast det framgår, att Aminoffs svar avsåg att lugna de farhågor Ehrenström uttalat. Ett par veckor efteråt uttalade nämligen denne för Aminoff sin glädje över att det goda förhållandet var återställt. Och när Aminoff en tid senare anhöll om hans understöd för vinnande av befrielse ur Kommittén, vägrade han sin medverkan. »Jag älskar det allmänna bästa för mycket att bidraga till en sådan sak», genmälde han kärvt.[2])

Ytterligare en, som lade sig medlande emellan, var en av Ehrenströms grannar i närheten av Helsingfors, den från krigstiden ryktbare amiral C. O. Cronstedt. I likhet med andra av Sveaborgs kapitulanter hade han varit föremål för Armfelts ringaktning, men under ett besök i Petersburg i början av 1812 för en kort tid

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{17}/_{3}$ 1812.

[2]) Aminoff till Armfelt konc. juli 1812, Armfelt till Aminoff $^{3}/_{14}$ jan., $^{7}/_{19}$ maj 1812, Ehrenström till Aminoff $^{8}/_{4}$, $^{22}/_{4}$ 1812.

tillvunnit sig ett visst förtroende.[1]) Ännu mera hade han närmat sig Aminoff, som bevisat honom sådan välvilja, att Ehrenström, som dock i vissa avseenden gav honom sitt erkännande, fann sig föranlåten att varna sin lätt captiverade vän för att låta den återupplivade förtroligheten gå för långt. »Han är icke mera den samme pålitlige mannen, som vi kände i Cronstedt före den infama konventionen», skrev Ehrenström till Aminoff. »Denna stygga affär har kastat mycket louche på hela hans väsende, tänkesätt och karaktär, och som han är en kall egoist, är han ingalunda susceptible för en rätt känsla av vänskap. Vad jag nu säger, är av en parfaite connaissance de cause, även i anseende till dig enskilt.»[2]) Emellertid kände sig Cronstedt nog intim med Aminoff för att kunna tillsända denne ett råd, varom intet annat kan sägas än att det var gott. »Jag besvär dig, min bäste vän, — skrev han till Aminoff — att beväpna dig med köld och tålamod, med ståndaktighet överse småsaker. Tänk på det hela. Vad olycka vore det icke, om oenighet blev i Kommittén; huru skulle icke alla illasinnade eller lättsinniga triumfera, conseill:n och ministèren? Vänta på tiden, hoppas på Försynen, som styrer alla öden; men är nöden, så hjälp vad står att hjälpa.» Underrättad av Aminoff, att förhållandet åter blivit gott, uttalade han sin livliga glädje över försoningen. »Du lyfte en sten av mitt hjärta genom underrättelsen av ditt aux mieux», skrev han med en suck av lättnad. »Visst går allt bättre, då enighet regerar med oberoendet, vilket är både nyttigt och nödigt.»[3])

*

Förhöll det sig som Walleen insinuerade — och senare även Ehrenström konstaterade — att Aminoff i grund och botten efterfikade en ledande ställning i det politiska livet, så uppfylldes denna

---

[1]) *Bonsdorff*, Finl. militärplaner s. 48. Den $^{17}/_{4}$ 1813 skrev Armfelt till Ehrenström, att Cronstedts patriotism var lika prekär som hans heder.

[2]) Ehrenström till Aminoff $^{17}/_{3}$ 1812.

[3]) Cronstedt till Aminoff $^{15}/_{3}$, $^{6}/_{4}$ 1812.

önskan, när Armfelt i slutet av april överlät åt honom ordförandeskapet i Kommittén för att anträda färden till fältlägret, dit kejsaren tidigare begivit sig. Det var icke utan tillfredsställelse Armfelt satte sin kritiske vän och kollega i tillfälle att själv pröva det ansvar och de obehag, som följde med ordförandekallet. Till sin svägerska skrev han, att om Aminoff följde hans exempel, skulle han få litet mera att göra och litet mindre tid att sova och disputera, och med viss skadeglädje annoterade han, att Aminoff redan var helt desperat på dem som pratade och grälade i Finland. »Det blir väl värre», tillade Armfelt torrt.[1])

Ordförandeskiftet i Kommittén försiggick (den 24 april) under utbyte av artigheter, som på Walleen gjorde intryck av betydelselösa fraser. Särskilt misslyckades Aminoffs tal, som inte ens kunde ursäktas med hjärtats goda mening, ty Armfelt kände att hans vikarie — liksom flere Åbobor — inte skulle sörja, om en kula ändade hans bana. Så trodde åtminstone Walleen. Själv försakrade Aminoff motsatsen. Dagen efteråt skrev han till C. Stjernvall: »Armfelt reser i dag. När vi härnäst träffa honom, veta vi mer än nu. Mitt hjärta är och förblir alltid detsamma; det blöder vid föreställning av de faror, som sväva över en ungdomsväns grånade hjässa, med vilken jag delat öden och lidelser.»[2])

Med känslorna må det nu ha varit huru som helst. Någon källa till trevnad blev upphöjelsen inte för Aminoff. Samma dag han övertog presidiet förklarade han för sin hustru, att han skulle bliva ett mål för avunden och tadlet, men att han satte sig däröver i medvetandet av det redligaste nit för en älskad monark och en kär fosterbygd. Och till Tengström skrev han i samma ton: »I dag har jag stackare emottagit ordförandeskapet i Kommittén. Jag har gjort allt för att få återgå till plogen och glömskan. Utom min kärlek för lugnet, är så stor och ansvarsfull befattning över min förmåga, men nit och redlighet skall hos mig ej fela.» Genom det nya mandatet försvagades utsikterna för den efterlängtade sommarvilan, och där-

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{21}/_{4}$ 1812.

[2]) Walleen till Tengström $^{10}/_{5}$, Aminoff till C. Stjernvall $^{25}/_{4}$ 1812 (Ril. s. 25).

till stötte det Aminoff, att de allmänna ärendena skulle, efter behandlingen i Kommittén, tillsändas Armfelt i och för föredragning, varav följde, att denne skulle fortfarande »enväldigt råda och besluta».[1]) Men mest irriterades Aminoff av kritiken i hemlandet. Innan han inträdde i sina nya funktioner, vände han sig till Mannerheim med bitter klagan över den otacksamhet, som visades kejsaren, och särskilt framhöll han den dåliga ton, som rådde i landets huvudstad.

»Som jag ålagt mig själv att till dig ha ett oinskränkt förtroende både i anseende till ditt värde och den viktiga plats du i vår styrelse innehar, går jag att yppa dig mitt hjärta och mina farhågor» — så började Aminoff sitt förtroliga meddelande, och han berättade, hurusom det dagligen rapporterades, att tonen i Åbo var högst skadlig och landsfördärvlig, såsom den alltid varit under den svenska regeringen. »Man vågar — förklarade han — klandra överljutt även de visaste författningar, och det oblygt. I den förskräckande tidepunkt, i vilken vi leva, är det klokt handlat? Om man, likasom hittills, däri ihärdas, skall förstörelsen ofelbart följa i spåren.» — Sålänge en fråga var under »omprövning och mutilation» var det den *fria* människans, den redliga undersåtens rätt att därom uttala sin mening. Men när kejsaren en gång fattat sitt beslut, så var det »en klanderfri lag till obrottsligaste åtlydnad». »Men följa vi denna heliga regel?» sporde Aminoff. »Vågade vi engång till den grad höja varken våra fogade eller ofogade missnöjen som nu, sedan vi blivit underlagde den mäktigaste och [mest] despotiska stat i vår världsdel?» Särskilt ålåg det de män, åt vilka fäderneslandets högsta styrelsevärv uppdragits, att föregå medborgarne med exempel av laglydnad och uppmärksamhet på sig själva, att bestämma den ton, som var värdig ett fritt folk under Alexander I:s spira. Ty annars kunde den dag komma, då man med tårar av blod skulle begråta sina villfarelser, vilka, om de fortforo, skulle störta Finland, liksom alla andra länder i deras olyckliga världsdel, »i en avgrund av förbannelser och eländen». Vad beträffade Kommit-

[1]) Aminoff till sin fru $^{10}/_{3}$, $^{24}/_{4}$ 1812, till Tengström $^{24}/_{4}$, till Mannerheim $^{1}/_{4}$ 1812.

tén, som var föremål även för konseljens missnöje, anmärkte Aminoff, att den liksom konseljen var sammansatt av män med heder, nit och värma för det allmänna. »Då man således — resonerade han vidare — förutsätter, att var och en av oss handlar efter bästa vett och förstånd om sant och rätt, fordrar både hedern och fosterlandskänslan att räcka varandra den handen, som endast kan befordra fosterbygdens väl, trevnad och självbestånd, men ej, som tyvärr hittills, motarbeta varandra till befrämjandet av det heligaste av föremål för en väl född själ.» Aminoff vädjade till den politik han följt och som gick ut på att försvara konseljen och dess ledamöter mot klander och kalomnier. Till en vän som Mannerheim vågade han säga, att han varit konseljens och den förorättade individens stöd samt att han funnit sig tillfredsställd med resultatet av sina redliga, oegennyttiga bemödanden. Men, tillade han hotfullt, »fortfarer man i synnerhet i Finlands huvudstad att ej vakna ur sin statsfördärvliga dvala, att man därstädes ihärdar i sina villor, lämna *vi* här scenen, återgå till plogen — huru länge den oss förunnas! — med överhöljda ansikten och blottade bröst, avbida lugne — genom medvetandet av uppfyllda plikter emot regenten och fäderneslandet — den över detsamma upplyfte och hotande mord-dolken!!!»[1])

Trots de allmänna ordalag, i vilka Aminoff enligt vanan insvepte sina lamentationer, kunde Mannerheim förstå, att saken gällde försyndelser av regeringskonseljen. Och som hans natur inte var att bliva svaret skyldig, genmälde han i snäv ton, att han, lika litet som de flesta av hans vänner, kände till att tonen i Åbo skulle vara skadlig och landsfördärvlig. Han bestred tillika, att det skulle inom konseljen råda missnöje med Kommittén eller något tvivel rörande dess nit för allmänt väl. Men det var bekant, att de mest insidiösa, med sanningen oförenliga rapporter blivit av fiender till det allmänna lugnet sända till Petersburg, och han visste även, att han beskyllts för att vara en lycksökare och pladdrare, som förde fram skvaller till de högmögende. Därtill ännu hade man velat göra honom misstänkt för att han var född i Sverige och hade släk-

[1]) Aminoff till Mannerheim $^{21}/_{4}$ 1812.

tingar därstädes. Men över sådana nedrigheter moquerade han sig, överlåtande åt hederligt folk att döma, om han ansett Finland för sitt fädernesland.[1])

Mannerheims misslynta svar nödgade Aminoff att falla undan. »I mina framställningar — svarade han urskuldande sig — ingår aldrig något personellt, alltid om saken, och hade jag något mot baron Mannerheim, sade jag rent ut. Sådant är mitt sätt att handla, dels av den vänskapliga skyldigheten, dels så länge och alltid jag skall dväljas i affärerna.» Hans »förtroliga utfall» hade sin grund i de från Åbo ankomna och förmodligen även till monarken framförda insinuationerna, för vilka han velat varna, men han försäkrade, att han alltid förstått att urskilja ohemula beskyllningar och även sökt uppvisa deras sanningslöshet. Han hakade sig fast vid Mannerheims supposition om någon avsvuren fiende till konseljen, som avmålade förhållandena med de svartaste färger och kanhända i förening med generalguvernörens kansli förledde Steinheil till de mest okloka och opolitiska handlingar. Aminoff hade bevis för att samme fiende riktat sig jämväl mot honom, och han medgav, att man inte skonat Mannerheim, men han lovade, att så länge hans huvud stod upprätt, skulle förtalet inte verka på opinionen om dennes »sanna, hederliga värde».[2])

Men sin mening om tonen i Åbo frångick Aminoff ännu inte. I brev till Tengström upprepade han sin klagan över det missnöje, den oenighet och avund, som hörde till dagens ordning i Aura-staden. I en redlig mans, i en väns sköte ville han utgjuta sina suckar över människans öde att med heder, talanger och värma för det allmänna alltid stöta på hot, avund och belackare. Han uppfordrade Tengström att jämte Mannerheim och ett par andra bilda en hemlig kommitté, som utarbetade »ett helt gott» med avseende å konseljens förbättring — som han tänkte sig genomförd på en lantdag — och han framhöll för egen del, att han inte åstundade någon tillökning i Kommitténs myndighet. Även för sin forne vapenbroder Carl Stjernvall gav Aminoff till känna sitt in-

[1]) Mannerheim till Aminoff $^{28}/_{4}$ 1812.
[2]) Aminoff till Mannerheim $^{8}/_{5}$ 1812.

tresse för regeringens omorganisation. »Min politik, kanske den varit falsk, ty jag är aldrig egenkär, utan älskar att bli upplyst och rättad», skrev han anspråkslöst, »har fört och förer mig alltid att soutenera vår conseil som vårt lands palladium, men därföre har jag icke varken gillat organisation av den samma eller sammansättning av personer därstädes, och den dag [är] alltid av mig efterlängtad, då denna oss dyrbara conseil kan moget och väl utarbetat få en annan form: ett gott helt. Tiderna äro tvingande. Huru mycket gott och statsgagneligt får icke därföre för momenten vila, men som i lugnets tidevarv utan tidsutdräkt borde sättas i verkställighet?»[1])

Det märktes tydligt, att Aminoff numera talade ur en annan ton än när han tvenne månader tidigare ankom till Petersburg, »stinn av kritiker» mot Kommittén. Det lät som ett genljud av Armfelts bäska satirer om Åbo-kabalen och bristen på esprit public. Den förändrade ställningen med därav följande ansvarighet hade, såsom Armfelt förutsett, framkallat en förändring i sättet att bedöma affärerna. För C. Stjernvall och Mannerheim framhöll Aminoff, hurusom den skötte illa affärerna, som styrde dem med ullvantar; den åter som använde en motsatt metod, men på samma gång iakttog den striktaste rättvisa, hade alltid gjort det väl, »och det är — försäkrade Aminoff — en helig plikt jämte föresats av Kommittén härstädes att med det redligaste nit bjuda till att följa denna evigt varande regel i styrelsekonsten».[2])

På Aminoffs förändrade tänkesätt inverkade väl även personliga skäl. Till sin förtrytelse hade han nämligen inhämtat, att hans frände landshövding Gustav Aminoff, till vars kvarstannande i landet efter kriget han bidragit, utsatts från regeringens sida för en behandling, som han fann orättvis. »Partialité skall aldrig styra mina gärningar», försäkrade han för Carl Stjernvall, som nog torde haft sin egen mening om den saken; men det harmade honom, att en hög ämbetsman behandlades illa av en myndighet, som åtminstone borde följa den heligaste av alla regler, den att

[1]) Aminoff till Tengström $^{8}/_{5}$, till C. Stjernvall $^{10}/_{5}$ 1812.
[2]) Aminoff till C. Stjernvall $^{10}/_{5}$, till Mannerheim $^{8}/_{5}$ 1812.

aldrig döma någon ohördan. Det var inte första gången man i konseljen funnit en hög ämbetsman brottslig och infamerat honom, innan han fått tillfälle att förklara sig; och vad som nu hänt hans frände kunde framdeles hända andra landshövdingar, om inte hjälp mellankom för att tygla ofoget. »Man hanterar en landsh. värre än brofogde; den förra är brottslig, innan han får förklara sig, den senare njuter åtminstone lagen tillgodo», utbrast Aminoff med sedlig förtrytelse, men säkerligen med glömska av den heliga regel han just förordat. Att sorgfälligt undersöka en sak, innan han dömde däröver, var nog inte hans vana.[1])

Särskilt kände sig Aminoff förbittrad på generalguvernören, som tillåtit sig bittra utfall mot landshövdingen i Kuopio och dessutom genom sitt missnöje med Kommittén och mycket annat bidrog till att underhålla en dålig ton i landet. Som Steinheil för tillfället vistades i Viborg, där han lät påverka sig av de missnöjda i stället för att arbeta för lugnet och enigheten i provinsen, uppmanade Aminoff efter samråd med Rehbinder landshövding Stjernvall att göra sitt inflytande hos Gubben gällande. »Vi äga samfällt — skrev han till denne — den övertygelse, att det är en hederlig och väl intentionerad man, men vi böra också redan äga den övertygelse, att han är svag nog att låta föra sig av rådgivare, som, om det fortfar, ej allenast förer honom själv, men vårt arma land i fördärvet. Jag hade trott, att den som har sin monarks högsta värv sig ombetrott, framförallt i desse gruvliga tider, just borde vara den, änskönt med någon anledning till missnöje, [som] aldrig borde visa det, men väl tillskapa och underhålla en god ton i landet. Missnöjd är han med allt vad som härifrån emanerar; missnöjd med landets högsta ämbetsmän. Vad blir väl följden av allt detta?» Aminoff uppfordrade förty Stjernvall att föreställa den vördnadsvärde generalguvernören den fara, som svävade över honom själv och över landet, om han inte visste att underhålla en god ton och tillskapa enighet och lugn. »Att arbeta på en god ton och god esprit — docerade Aminoff — är så mycket angelägnare som det blott är i moraliskt avseende vår

[1]) Aminoff till C. Stjernvall $^{8}/_{5}$ 1812.

goda monark tar ut sin krigsgärd av oss.» Synbarligen misslyckades uppdraget, ty då Steinheil anlände till Petersburg, var han, såsom redan blivit nämnt, vid ett mycket miserabelt humör, som dock lade sig efter livliga diskussioner med Rehbinder och Aminoff. Den senare hade, berättade han själv, haft »ampla explikationer» med den verkliga hedersmannen, utgjutit sitt hjärta för honom och slutligen känt sig belåten med resultatet.[1])

Att Aminoffs harm över hans landsmäns kritiker inte var obefogad, konstaterades bl. a. av Walleen, som i sin redan anförda relation till Tengström förklarade, att det tycktes vara av ödet beslutat, att allt som emanerade från Kommittén skulle ogillas i Finland. »Det är — tillade han — verkligen både ynkligt och löjligt att höra, huru befängt man på avstånd resonerar om allt vad här passerar, utan att känna eller en enda gång besinna, till vad grad omständigheter och förhållanden måste verka på våra åtgärder och hindra eller inskränka dem emot vår avsikt och vår önskan.»[2])

Naturligtvis voro sådana erfarenheter inte egnade att försona Aminoff med tjänsten. Han visste med sig, att det inte fanns många, som kunde tävla med honom i trohet och nit för regenten och fäderneslandet. Han tyckte sig också »skörda de hederligas aktning inom och utom oss», d. v. s. bland landsmän och ryssar, och han vågade tro, att man en dag skulle sakna honom i affärerna. Men hans håg stod, trots allt, till hemmet. »Vad det är nedtryckande — skrev han vid sommarens inträde till sin fru — för den som under sina återstående dagar vill leva ett filosofiskt liv i lugnet och glömskan, att vara där han icke vill vara och ändock kanske omgiven av kabaler och avundsjukan. — — Härav ser du, min ömma vän, om jag vill komma hem i sommar med allo i ditt sköte. Här dväljes jag, föråldras. — — Jag lever ju icke mer än en gång, och mina återstående dagar måtte jag ju få kunna helga åt vilan och lugnet. En så obetydlig länk i ked-

---

[1]) Aminoff till C. Stjernvall $^{2}/_{5}$, $^{10}/_{5}$ 1812 (Ril. s. 25), Rehbinder till Mannerheim $^{24}/_{5}$ 1812; *Castrén* s. 293—294.

[2]) Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812.

jan som jag måtte visst icke vara svår att ersätta.» Gång efter annan uppmanade han Armfelt att söka utverka hans befrielse, men på sådant sätt, att den inte medgavs i onåd, ty detta skulle störa hans sinneslugn och vålla hans olycka.[1])

Från vännerna i hemlandet fick Aminoff mottaga upprepade förmaningar att inte lämna rodret. »Din patriotism och ditt nit att i det yttersta bibehålla våra lagar och rättigheter i deras okränkta helgd är omisskännelig», skrev till honom presidenten Tandefelt. »Hasta ej med din skilsmässa från finska ärenderne. Tålamod, min egen vän. Låt oss alla gemensamt avbida utgången av den crisis, vari våra och, man må säga, hela världens affärer sig för det närvarande befinna.» Men i Kommittén tyckes man givit Aminoff rätt i hans påstående, att han inte var på sin rätta plats. Åtminstone fann den kritiske Walleen, att den nya ordföranden inte var »skapt att föra ordet», att han var overksam och i intet avseende kunde remplacera Armfelt. Sedan denne lämnat Kommittén, var man utan stöd på stället, men så länge han åtnjöt kejsarens grace gick det ändå, var han än befann sig, »men — tillade Walleen — kommer han en gång undan, så är allt förlorat, och då få de, som nu med och utan skäl klandra honom, erfara, om han för vårt land kan umbäras eller icke».[2])

Aminoffs plågotid blev emellertid kort — för den gången. De första dagarna av juni mottog han med en glädje, som nästan bragte honom ur koncepterna, det meddelandet från Armfelt, att hans anhållan om ledighet beviljats, men att kejsaren, med erkännande av hans nit och attachement, inte velat höra om hans avsked. »Du kan vara borta 14 dar el. 3 månader, det angår ingen», skrev Armfelt i vänlig ton, och han lovade giva en vink, om Aminoffs närvaro före oktober var behövlig. »Men — tillade Armfelt — du får alldeles ej tänka på att quittera Kommittén; kejsarn skulle anse det mycket illa.» Enligt hans mening kunde så-

[1]) Aminoff till sin fru $^{28}/_{5}$, till C. Stjernvall $^{10}/_{5}$, till Mannerheim $^{27}/_{5}$ 1812.

[2]) Tandefelt till Aminoff $^{26}/_{5}$, Walleen till Tengström $^{10}/_{6}$ 1812.

dant inte komma i fråga, innan frågan om konseljens och kommitténs reorganisation blivit klarad, om ett år eller så.[1])

Glad i hågen lämnade Aminoff vid midsommartiden Petersburg för att skynda till lugnet och plogen. Där dröjde han hela sommaren och ett stycke in på hösten.

Efter Armfelts avresa till fältlägret i slutet av april fortsattes förbindelsen med Aminoff genom en flitig enskild skriftväxling vid sidan av den officiella. Väl kan man i denna korrespondens förmärka en viss sordin över uttrycken, men i det hela lämnar den det intrycket, att skilsmässan verkade gott på båda hållen. Armfelt titulerar i sina brev Aminoff sin »heders bäste vän» och sig själv »din i döden trofaste vän Gösta». »Adjö min egen, bästa vän», heter det i slutet av ett brev; »jag omfamnar dig av själ och hjärta och lever och dör din trognaste vän Gösta.» När Aminoff med affekterad blygsamhet uttalar den farhågan att hans brev mer plågade än fägnade, uppmanar Armfelt honom att skriva mycket och ofta, ty ett samtal med de personer, för vilka han intresserade sig, var för honom, som kände sig isolerad i den stora armén, en verklig jouissance. På sitt livligt kåserande sätt avhandlar Armfelt allmänna och enskilda saker; än talar han om konseljens rekonstruktion, om flyttningen till Helsingfors, om akademiska förhållanden, om kriget mot vilddjuret och uppställandet av finländska trupper för riksförsvaret o. s. v. Än åter anförtror han åt Aminoff sina familjebekymmer eller berör i försonliga ord deras förra trätor. Så skriver han engång: »Du är häftig och av naturen god; jag är det även, men jag glömmer aldrig fakta, fastän jag lätt glömmer och förlåter oförrätter.» Stundom återkommer han till Aminoffs »stora affär», som han lovar befordra, men så att »skrikarne finge på truten». Som lämpligt tillfälle för nådens utdelande föreslår han den stund, då Aminoff skulle framlämna den finländska officerskårens medalj till kejsaren. »Ty — menar han — vem kan i en sådan moment hindra en kejsare att visa sig ädel och erkännsam? Felet blir då mitt, att i stället för

[1]) Aminoff till sin fru $^{4}/_{6}$, Armfelt till Aminoff $^{16}/_{5}$, $^{6}/_{6}$, $^{12}/_{6}$, $^{19}/_{6}$ 1812.

en lysande favör proponerat en solid. Tänk härpå — mig synes det simpelt och oklanderl.»[1])

Aminoff å sin sida gav, efter vad brevkoncepten utvisa, inte efter i fråga om vänskapliga uttryck och frimodig ton. Stundom uttalade han en annan mening om saker och personer än den han visste att Armfelt hyste. Så tillät han sig, efter att på platsen ha inhämtat närmare upplysningar, att försvara »tonen» i landet, som varken i Åbo stad eller annorstädes var så elak som »den förbannade calomnien och enskilda intresset avmålat den». Han försvarade vidare konseljen, bland vars medlemmar han kanske påträffat någon okunnighet i affärer, men inga dåliga intentioner, och han hotade att avgå, om erkänt hederligt folk med sant intresse för staten och regenten — Aminoff tänkte kanske särskilt på Rotkirch — utstöttes därur. Han vågade t. o. m. erinra sin »älskade vän» om att det fanns lagar, från vilka man inte utan svåraste ansvar kunde vika. Men i fråga om konseljens framtida reorganisation var han ense med Armfelt och han prisade, såsom tidigare nämnts, Ehrenströms mästerliga plan. Han uppgav sig från första stunden ha befunnit de grunder riktiga, på vilka projektet var byggt, och han medgav, att egenkärleken hade någon del i detta omdöme, ty han hade givit Ehrenström »idén om huvudprincipen». Dock erinrade han om vikten av att oryggeligt fasthålla vid grundlagarna, och han uppmanade Armfelt att med vänlighet och begärlighet mottaga de anmärkningar, som gjordes mot detaljerna av projektet. Själv hade han diskuterat saken med en och annan, såsom Tengström och G. E. v. Haartman, och bett dem skriftligen avfatta sina yttranden.

Då och då begagnade Aminoff tillfället till att inlägga ett gott ord för sina anförvanter, som enligt hans mening motarbetades av »kabalen», »den inom Finland alltid hemligt verkande och rådande ligan».[2]) Så rekommenderade han systersonen frih. Gustav v. Kothen, som på hans förord och efter Armfelts förslag utnämndes

[1]) Armfelt till Aminoff apr.—aug. 1812.

[2]) Vilka Aminoff räknade till »ligan» och »kabalen» framgår inte, men han kan väl inte ha åsyftat andra än sådana personer, som voro även för Armfelt misshagliga.

till lagman i Viborgs län, såsom en synnerligen hederlig och skicklig ung man med en fast karaktär och elevation i själen, men enligt ligans mening alltför »tranchant». Han försäkrade emellertid, att han talade utan tanke på annat än att tillskapa den dyrbara enigheten och lugnet i sinnena, och han tillbakavisade förebråelserna för nepotism med den för Armfelt säkert mycket roande försäkringen, att han aldrig under hela sin vandel gjort sig saker till sådant; dock förbehöll han sig att skänka en orättvisad och förtryckt anförvant det svaga stöd han aldrig nekat en förorättad like. I fråga om den förmån Armfelt lovat utverka åt hans familj, önskade han att saken inte måtte för mycket påskyndas. »För Guds skull, min vän», bad han, »tänk nu ej på den ifrågavarande gracen för mig, rättare mina barn, men framför allt att den ej utfaller, då jag avlämnar medaljen. Infamien kunde då ta sig anledning [säga] att jag proponerat detta tacksamhetsoffer för att vinna pekuniära eller egna fördelar. Ett honorärt nådetecken — — om så i nåder för gott synes, passar endast vid ett sådant tillfälle.» Aminoff lämnade således inte den ekonomiska belöningen ur sikte, men han förklarade, att han hoppades kunna med förståndig hushållning försörja sin familj och att rikdom och pekuniära fördelar aldrig ingått i hans beräkningar. Gärna önskade han återfå friheten, ty han hade en oövervinnelig längtan efter lugnet, men under den fara, som hotade riket, ansåg han det brottsligt att tänka på reträtt, och han uppmanade Armfelt att kalla på honom, när han behövdes, men låta honom stanna i hemmet så länge han kunde undvaras.

Men också om sina känslor för Armfelt hade Aminoff att förtälja. I vackra ord uttalade han sig om den livgivande kraft, som Armfelt, »den djuptänkte och fördomsfria statsmannen», ingöt i Kommittén; han försäkrade, att även andra erkände dennes odödliga förtjänster, och hän tänkte med oro på sin bäste vän, som därute i kriget var omgiven av hopade faror och vars ständiga öde det var att »alltid gå främst i spetsen för sina regenters och statens frälsning». På heder och tro försäkrade han, att han inte förnummit någon ovilja mot Armfelt; »tvärt om — påstod han — de erkänna dina odödliga förtjänster mot oss gemen-

samt och vårt land.» Då Armfelt talat om sina egna familjebekymmer och, lyckönskande Aminoff till att få återse sitt hem, klagade över sitt öde att evigt förbliva främmande för allt, som borde och kunde utgöra hans sällhet, svarade Aminoff deltagande: »Måtte den evige Guden bevara dig och belöna alla dina stora företag, där du är till människosläktets frälsning! Ja! Du må visst säga: varföre födes vissa människor med mask av lycka? I rågat mått har du det fått erfara, vi samfält, och det synes såsom vi vore oskiljaktige i öden. Ske Guds vilja! Utan förebråelser nalkas vi Honom.»[1])

Det var ett ljuvt och hugnesamt tal, som, ifall det utgick ur en uppriktig och varaktig sinnesförändring, varit egnat att bringa vinterns misshälligheter i glömska. Huru allvarligt Armfelt tog de vänliga försäkringarna, må lämnas oavgjort; i alla händelser kunde han konstatera, att Aminoffs humör blivit lugnare och tonen hovsammare. Men han kunde inte undgå att fästa sig vid den ombytlighet i åsikter Aminoff ådagalade. Det var synd, förklarade han för Ehrenström, att Aminoff med alla sina essentiella egenskaper var så svag, att han alltid var av dens avis, som sist smickrade honom eller var hans nära släkting. Och vid ett annat tillfälle karaktäriserade han deras gemensamme vän i följande ord: »Aminoff är lätt upprörd; han är hederl., god, nitisk, men utom i hat och vänskap existerar ingen skugga av persévérance i hans beslut; desse ändras, skakas och utföras allt eftersom momentets influencer förekomma. Jag däremot överger aldrig en tagen idé och tvivlar aldrig på att det man rätt vill aldrig kan undgå att ske.»[2])

Emellertid uppsteg mot slutet av sommaren ett nytt oväders moln på vänskapens åter klarnande himmel.

Med anledning av en från kejsarens sida tillfälligt uttalad önskan riktade Armfelt i början av juli en uppfordran till Aminoff att med sitt personliga inflytande verka för uppställandet av ett par värvade bataljoner, genom vilka Finland skulle visa sin redobogen-

---

[1]) Aminoffs brevkonc. till Armfelt juni—aug. 1812.

[2]) Armfelt till Ehrenström $^{14}/_{6}$, $^{25}/_{7}$ 1812. — Också för G. Fr. Stjernvall uttalade sig Armfelt ($^{5}/_{8}$ 1812) om Aminoffs obeständighet.

het att deltaga i riksförsvaret. Aminoff lystrade med nöje till uppmaningen, skrev till vänner och bekanta, utbedjande sig deras understöd för en nationalsubskription till »uppsättningens» bekostande, och utarbetade ett militärprojekt, som han underställde Armfelts, Rehbinders, Mannerheims m. fl:s prövning. Hans idéer blevo i huvudsak godkända, och ehuru från en del håll, bl. a. från Mannerheims sida, yrkanden framställdes på en lantdag, beslöt man sig för att vädja till den frivilliga hjälpsamheten, som emellertid inbragte mindre än man räknat uppå. Aminoff hade all anledning att glädja sig åt att hans projekt blivit följt, men han synes tagit sig illa därav, att hans medverkan inte vidare anlitades vid planens realiserande, som sköttes av Rehbinder, Palmfelt, C. Stjernvall, Reuterskiöld o. a. Även torde det grämt honom, att inte han, utan Palmfelt utsågs till truppernas generalinspektör och att intet regemente ställdes under hans kommando. Hans missnöje riktades synbarligen mot Armfelt såsom högste ledaren av »uppsättningen». Så anmärkte han i brev till Mannerheim, att sedan Armfelt riktat till honom den nämnda uppmaningen, hade han blivit »skild från allt förtroende i det och andra förefallande ämnen». Men också Armfelt hade sina orsaker till missnöje. Sedan projektet om de tre regementena, med vilka man till en början åtnöjde sig, framkommit, utarbetade han till kejsarens beprövande ett mer omfattande militärprojekt, som krävde ständernas sammankallande. Projektet upptogs till en början sympatiskt av kejsaren, men fick slutligen förfalla, efter vad Mannerheim i sina anteckningar uppgiver, till följd av avund och intriger mot Armfelt. En och annan tyckes misstänkt Aminoff för att ha haft sin hand med i spelet, och omöjligt är inte, att Armfelt delade denna föreställning, ehuru han i brev till Aminoff antydde möjligheten av att Steinheil bar skulden för utgången. Aminoff tillbakavisade emellertid med indignation beskyllningen för att ha motarbetat lantdagsplanen, varom han alls inte blivit bespord.[1])

Något tidigare, medan militärfrågan ännu befann sig i ett förberedande skede, möttes Armfelt och Aminoff i Åbo, där de

[1]) *Bonsdorff*, Finl. militärfrågor s. 66—123.

infunnit sig på nådig befallning för att enturera kejsaren under dennes sammanträffande med den svenske kronprinsen. Armfelt fann, efter vad han uppgav för Ehrenström, vännen mycket lättrörd till humöret och starkt influerad av vissa personer, som inte namngivas[1]), men i det hela tyckes samvaron förlupit fridsamt. Återkommen till Petersburg, där han lämnade ledningen av Kommittén åt Rehbinder för att själv övertaga vikariatet för den till krigsskådeplatsen kommenderade Steinheil, numera upphöjd till greve, riktade Armfelt till Aminoff en förtrolig skrivelse, vari han, efter att ha ursäktat sig för att han i resbrådskan uraktlåtit att taga avsked av vännen, i största hemlighet meddelade denne det glada budskapet, att han nu lyckats att infria sitt löfte rörande »den stora affären». »Se här, min vän», skrev Armfelt triumferande, »ett dokument, vars sigill och påskrift visar dig, att jag varken glömmer mina vänner eller mina löften — att oföränderl. i allt jag avpassat den rätta momenten för att försäkra din familles väl. Som jag nu gör gen.guv. tjänsten, är reskriptet ställt till mig, således ensamt känt av mig. Således kan allt bliva hemligt. Som du känner din hustrus diskretion, så beror det av dig att Er emellan se vad paketet innehåller. Men att kommunicera saken med någon dödel. vore mindre brav i denna moment både för dig själv och kejsarn. Den amabilité och grace, med vilken kejsarn gjorde detta, fördubblar din och min erkänsla.»[2])

Det hemlighetsfulla »paketet» inneslöt ett till Armfelt ställt reskript, vari kejsaren på grund av Aminoffs förtjänster förordnade, att Saaris och Nuorikkala av Aminoff såsom livstids förläning innehavda boställen skulle efter hans död besittas av hans änka och söner. På konvolutet, som var förseglat, hade kejsaren egenhändigt antecknat, att det skulle öppnas först efter Aminoffs död, vilket också iakttogs.[3]) Reskriptets ordalydelse blev väl således obekant för Aminoff, men efter alla diskussioner i ämnet med Armfelt måste han varit fullt underkunnig om innehållet,

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{14}/_{9}$ 1812.
[2]) Armfelt till Aminoff $^{9}/_{21}$ sept. 1812.
[3]) *Hartman* s. 258.

som också blev känt bland hans närmaste.[1]) Armfelt hade således allt skäl att vänta sig, att hans »bästa vän» nu skulle känna sig tillfreds.

Men några dagar innan den viktiga försändningen, som frambefordrades genom Ehrenström, kommit Aminoff till handa, hade denne begått — avsiktligt eller av obetänksamhet — en handling, som på det högsta upprörde Armfelt. Om händelsen berättade den sistnämnde för Ehrenström, att han dagen förut mottagit jämte brev från denne ett kuvert, innehållande »gamla paprasser» och försett med Aminoffs sigill, men utan en rad från avsändarens hand. »Utom det insultanta i denna procédé vänner emellan — fortsatte Armfelt uppbragt — är det högst impertinent och kan ej smältas av en person av min karaktär, som i stora affärer har köld och tålamod, men i små ej tål att hanteras på det viset. Jag är Armfelt och han Aminoff och, 55 år gammal, är jag på hjärtats och huvudets sida 15. Om jag ej gjort honom och hela dess familie den mest betydande tjänst, som är och skall bliva en hemlighet tills han dör, skulle jag måhända tro mig haft orätt att i Åbo ej skaffat honom någon distinktion. Men som lappri alltid kan fås, men solida saker sällan el. svårare, så prefererade jag för hans söta hustru och hyggel. barn att skaffa en reell grace. Men den inkonsekvente — — begriper ej sådant actuellement.» Och förbittrad tillade Armfelt: »Tous les liens sont rompus, et je le traiterais à la face de tout le monde comme le dernier des hommes, et s'il a du coeur, il n'a que se présenter à moi.»[2])

I en icke mindre passionerad ton tolkade Armfelt sina känslor för sin svägerska på Wiurila. »Nu till ett annat ämne, som är påkostande för mitt hjärta och varav jag känner ett behov att giva dig del», skrev han samma dag. »Aminoff har blivit galen el. biten av en rasande hund. Allt sedan sista afton av kejsarens varelse i Åbo skall han hava börjat kollra — på det oanständigaste, och jag kan nästan säga infamaste vis har han manquerat mig i proposer, former etc. etc., och det, som han säger, efter han ej fått någon grace

[1]) G. A. Bruncrona till Aminoff $^{30}/_{11}$ 1813.
[2]) Armfelt till Ehrenström $^{25}/_{9}$ 1812.

för sig el. sin famille, då nb. jag för hans hustru och söner gjort mer än vad för någon individu i Norden blivit gjort (detta är hemligt), men så ser finsk el. svensk tacksamhet ut. Mitt parti är således tagit att publiquement rompera med honom; han skall ej finna i mig en Adlercreutz, som nöjer sig med att gå och se på honom och tål hans bonderier[1]). Mitt språk blir tydel., och det finnes ingen extremité, vartill jag ej går, då jag tror mig av en enskilt varelse till heder och ära förfördelad. Jag har ansett som en plikt att härom prevenera dig, min engla vän, på det att du må i förhand känna saken; i övrigt vädjar jag till publiken och allt hederl. folk. Den hederl. Rehbinder är au désespoir och Hisinger kan au reste bäst upplysa allt.»[2])

*

Vad hade då inträffat, som så oförmodat bragt missämjan att ånyo flamma upp? Och vad var det som förmått Aminoff att visa sitt misshumör på ett sätt, som av Armfelt upptogs så illa att han i första uppbrusningen tänkte på ett bemötande, som fordrade upprättelse med värjan i hand?

Efter vad Armfelt uppgav, var det inte blott de olyckliga »paperasserna», som vållade hans vrede, utan lika mycket den öppna kritik Aminoff tillåtit sig med anledning av uteblivandet av gracer åt honom och hans anhöriga. Och att Aminoff verkligen begynt »kollra», tyckes framgå av hans egna uttalanden till Ehrenström. För denne anmärkte han, att man inte rådfört sig med honom om truppernas uppställande och att vid den utdelning av nådevedermälen, som ägde rum under kejsarbesöket, hans fränder C. Fr. Rotkirch och G. Aminoff blivit helt förgätna. Efter vad Ehrenström inhämtat, skulle han dessutom varit missnöjd med att inte han, utan A. Fr. Palmfelt utsetts till generalinspektör för de inhemska trupper, som skulle uppsättas.[3]) Gällde Aminoffs missräkning dröjs-

[1]) Adlercreutz hade åtföljt svenska kronprinsen till Åbo.

[2]) Armfelt till sin svägerska $^{25}/_{9}$ 1812.

[3]) Ehrenström till Aminoff $^{14}/_{9}$, $^{15}/_{9}$ 1812. Huruvida Aminoff väntat sig något nådevedermäle åt sig själv, kan inte avgöras, men såsom redan nämnts, hade han för Armfelt antytt eventualiteten av ett »honorärt» nådetecken vid framlämnandet av officersmedaljen.

målet med hans »stora affär», så kan den ju anses förklarlig nog; men när det nådiga reskriptet kommit Aminoff till handa, borde anledningen till missnöje upphört. Och vad Rotkirch vidkom, honorerades han kort därpå vid sitt entledigande ur konseljen med titel av verklig kammarherre vid det kejserliga hovet; detta sistnämnda var, menade Rehbinder ironiskt, en utmärkelse, som borde »dissipera den storm vi vänta från alla nepoters patron».[1])

Men synbarligen fanns det ännu ett skäl, som medverkade till Aminoffs misstämning. Det var Armfelts under furstemötet timade upphöjelse i grevligt stånd, som var desto märkligare som den utsträcktes inte blott till Armfelts manliga och kvinnliga ättlingar, utan också till en brorson och tvenne adoptivdöttrar.[2]) En sådan nåd, som Armfelt själv fann mycket ymnigt tilltagen, framstod för Aminoff såsom »ett exempel utan like i våra och andra länders hävder», och han gjorde sig, icke utan skäl, lustig över nådens rika utflöde, på samma gång han erinrade om, huru föga upphöjelsen överensstämde med de försäkringar om sin liknöjdhet för gracer av alla slag, som Armfelt ofta avgivit. Men han betonade, nu som ofta annars, att han alls inte leddes av någon avund varken mot Armfelt eller någon annan dödlig, ehuru hans lastare hade djärvheten att förevita honom sådant. »Och jag — skrev han förtrytsamt till sin hustru —, jag beskylles för den som skyddar släktingar, för nepotism, som likväl endast bjudit till skydda sådane från förtryck och orättvisa. Tro därför icke, min söta Eva, att jag avundas någon dödlig sin lycka. Nej, det är en okänd last hos mig. Men då man beskyller andra, då man överljutt säger, att man vill ingenting ha, men likväl tar, rycker till sig all makt och välde, rikedomar och

---

[1]) Rehbinder till Mannerheim $^{17}/_{29}$ sept. 1812.

[2]) I skrivelse av $^{9}/_{9}$ 1812 (g. st.) underrättade Rehbinder konseljen om Armfelts upphöjelse, men att denna skedde tidigare, framgår därav att Ladau redan i brev av 20 aug.—1 sept. gratulerade den nye greven. I sina levnadsminnen nämner också Mannerheim, att utnämningen skedde före kejsarens avresa. Samtidigt blev även Steinheil greve; Rehbinder och Mannerheim blevo verkl. statsråd, Gyldenstolpe och v. Willebrand statsråd; Ehrenström fick en hög orden o. s. v. (BD 1812 $^{307}/_{67}$, $^{312}/_{69}$, $^{325}/_{71}$, $^{330}/_{72}$, $^{332}/_{74}$; Ladaus koncept i univ. bibl.).

övrige förmåner, som därjämte delas på kreatur och anhang — är detta endast enskilta reflektioner.»[1])

Aminoffs försäkran är för livlig för att verka övertygande. I ett brev till Ehrenström, skrivet tvenne år senare, talade Walleen om avundsjukan såsom en av Aminoffs huvudpassioner, och han tillade, att denna »behärskar honom i högsta grad och alltid förringar värdet av vad han själv åtnjuter, så snart han ser någon annan vinner samma verkliga eller inbillade förmån».[2]) Detta var nu överdrift i Walleens maliciösa stil. Men att det skulle saknat grund, kan inte påstås. Ty huru anspråkslöst Aminoff än plägade yttra sig om sin ringa förmåga i det kall, vartill han mot sin vilja blivit dragen, hyste han i grunden en mycket hög tanke om sina åsikters upphöjdhet i moraliskt och politiskt avseende, liksom om de tjänster han under sin levnad gjort både kung och land. Och huru patetiskt han än talat om Armfelt som den »djuptänkte och fördomsfrie statsmannen», som ensam med en byrå kunde sköta de finländska ärendena i Petersburg, stötte det hans ömtåliga självkänsla att alltid bliva ställd i andra planet efter sin oförliknelige vän. Redan i hans uttalanden och uppträdande under den första tiden i Petersburg kan man ganska tydligt spåra avundsamhet mot Armfelt — vilket också betygas av Walleen[3]) —, och denna känsla fick ytterligare näring av den kanske oförmodade upphöjelsen, som kort därpå efterföljdes av Armfelts utnämning till t. f. generalguvernör. På samma gång Aminoff, som sagt, skämtade över den kejserliga nådens fullhet, uttalade han sig ironiskt om »den beprövade vännen», »greven» eller »högdjuret». Måhända kände han sig också stött av den försumlighet, varför Armfelt i sitt brev frambar sina ursäkter. — Att Aminoff efter mottagandet av det hemliga dokumentet, som åtföljde detta brev, nödgades medgiva, att åtminstone förebråelsen mot Armfelt för bristande ordhållighet var obefogad, är möjligt nog, och måhända kände han, att han förhastat sig i en del yttranden han i detta och andra ämnen låtit undfalla sig. Men självkär och stolt som

[1]) Aminoff till sin fru $^{24}/_{11}$ 1812.
[2]) Walleen till Ehrenström $^{22}/_{10}$ 1814.
[3]) Walleen till Tengström $^{10}/_{8}$ 1812.

han till naturen var, alltid »utan förebråelser», bjöd det honom emot att vidgå ett felsteg eller misstag. Allt starkare rotfäste sig hos honom den föreställningen, att han var den misskände och underskattade, och för att, såsom han yttrade, ställa Armfelt — på vars ogenhet han nog sköt skulden för motgångarna — på prov, beslöt han att dröja med sin återfärd till Petersburg tills han erhöll den utlovade vinken.[1])

Vinterns »brouillerier», som nödtorftigt utjämnats, hade sålunda ånyo flammat upp och utvecklat sig till öppen »rupture», som helt naturligt gav anledning till många kommentarier. Från sina vänners och anförvanters sida kunde Aminoff alltid påräkna deltagande, och han fick från det hållet mottaga råd, som mera voro egnade att skärpa än att mildra hans bittra sinnesstämning. Så förklarade major B. H. Aminoff på Kauniais, som hyste för sin äldre broder en gränslös beundran, att allmänheten skådade i honom den enda personen, som kunde bringa hjälp under den närvarande situationen, och att somliga väntat sig, att generalguvernörsämbetet skulle anförtrotts åt honom. Den trösterike majorn hade tidigare egnat även Armfelt synnerlig vördnad, men ansåg numera hans ankomst till Finland för en olycka.[2])

Men även förståndigare råd kommo Aminoff till handa, och bevekligare än andra manade även denna gång J. A. Ehrenström till lugn och försoning.

»Jag ser med den största chagrin av ditt brev — skrev Ehrenström till svar på ett meddelande från Aminoff — att det nästan läkta såret åter öppnat sig och att det artar sig värre än någonsin. Ditt missnöje emot ordföranden i Finska kommittén synes hava stigit till största höjd och Edra gemensamma ovänner här i landet samt Finlands avundsmän i Ryssland äro nära att upphinna sitt mål. Ingenting [är] fägnesammare för dem än split och oenighet emellan finnarne och i synnerhet ett öppet brouilleri emellan de personer, som äga här den största inflytelsen. En sann fäderneslandskänsla

[1]) I brev av $^{14}/_{8}$ 1812 till Walleen hade Aminoff lovat komma, när han tillkallades.

[2]) B. H. Aminoff till J. Fr. Aminoff $^{17}/_{10}$ 1812. Om den förre se vidare Opinioner och stämningar s. 73 följ.

borde dock föra till förmågan att undertrycka alla enskilta missnöjen. Vilken invånare av en brinnande stad tänker på att under det elden rasar skaffa sig satisfaktion av sin granne för lidna oförrätter?» Ehrenström ville inte bestrida, att Aminoff kunde ha skäl för sin klagan, men även om så var fallet, manade den stora fara från fransmännens sida, som då hotade Ryssland, honom att åsidosätta sina enskilda klagomål för det stora ändamålet, som var »statens frälsning och finska nationens räddande från förebråelsen att vara otacksam emot kejsarens välgärningar och kallsinnige vid samhällets nöd». Emellertid undrade Ehrenström, huruvida inte Armfelts misstroende och kallsinnighet kunnat framkallas av Aminoffs obeständighet i fråga om ständernas sammankallande, ity att Aminoff först yrkade därpå, men sedermera uppgavs ha förfäktat en motsatt åsikt. Och vad beträffade anmärkningen, att Aminoffs fränder C. Fr. Rotkirch och landshövding G. Aminoff blivit förglömda vid utdelningen av nådevedermälen, så var detta en sak, som Aminoff inte kunde vidröra utan att ådraga sig förebråelser för nepotism. Därtill kom, att nämnda herrar, som allmänt berömdes såsom hederliga karlar, lika allmänt ansågos, även bland Aminoffs bästa vänner, äga »mycket inskränkta förståndsförmögenheter». »Om detta allmänna omdöme är juste, som jag hört fällas till och med av deras nära släktingar», menade Ehrenström, »så bör din egen rättvisa erkänna det så mycket mera som du ofta sagt dig sätta din ära däruti att i affärer icke känna varken släktskap eller vänskap.»

För att inte missförstås, ville Ehrenström ännu påpeka, att hans varning intet annat syfte hade än att ådagalägga vikten av att icke förstöra landet genom inbördes misshälligheter, och han uppmanade till den ändan Aminoff att, utan att avvakta någon vink eller befallning, begiva sig till Petersburg för att visa att han inte bar på någon rancune. »Våra saker förbättras inte genom split emellan Finska kommitténs ledamöter», upprepade Ehrenström. »Om du uppsätter tvedräktsfanan, kan du väl få anhängare av dem som vilja fiska i grumligt vatten och således äro elake medborgare, men du förlorar hos alla vältänkande, isynnerhet om du bliver misstänkt att hava några enskilta eller familjeorsaker till grund för ditt miss-

nöje. Må andra säga vad de vilja i detta grannlaga ämne; jag skall till min död tala härom med dig efter samvete och övertygelse.»[1])

Då Ehrenström nedskrev dessa behjärtansvärda ord, hade han ännu inte mottagit Armfelts brev, som visade, att även på dennes sida det »nästan läkta såret» åter gått upp. Upplyst härom, skyndade han att i ett nytt brev till Aminoff förnya sin fredsmäkling. Ånyo framhöll han, huru vådligt det var, att Finlands förnämsta medborgare öppet lågo i delo med varandra och överlämnade sig helt och hållet åt känslor av hat och enskilda missnöjen. Så länge han levde påstod han, att Aminoff genom att låta sin förtrytelse, vars orsaker han inte ville undersöka, framträda i den närvarande momangen ådrog sig en stor ansvarighet inför sina landsmän, utom att han genom sin missämja med en av sina älsta vänner, för vars skull han lidit den gruvligaste förföljelse, kastade en mörk skugga på sin föregående levnad. Tillika erinrade Ehrenström därom, att Aminoff brouillerat sig även med andra sina medbröder i Kommittén, dem han nyligen i sina brev lovprisat såsom de förträffligaste och redligaste män på jorden. Och han återkom till sin maning, att Aminoff måtte påskynda resan till Petersburg och där erbjuda sina tjänster. »Om man — tillade Ehrenström — föraktar dina goda råd, så giv dem likväl. Här är icke fråga om ambitionstvister, utan om räddning. Här fordras den fullkomligaste enighet, samdräkt och överensstämmelse; de äro kännemärken av en sann patriotism. Vem är mera pliktig att däruti förelysa med exempel än du, både såsom en av de främste medborgare i samhället och även i affärerne såsom ledamot av Finska kommittén. Huru kan du ligga stilla på Rilax, när elden härskar i alla statsbyggnadens knutar? Borde du icke självmant infinna dig på din post för att visa monarken ditt deltagande och främja fortgången av våra försvarsanstalter. Det är likgiltigt för en vältänkande patriot, genom vem det goda göres, blott det blir gjort.» Ehrenström kände sig desolerad av brytningen, som skulle verka förödande, ty om det lyckades att kullbutera Armfelt, vem skulle man då sätta i stället? »Med alla hans fel, varutav både du och jag så mycket lidit», förklarade han för

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{14}/_{9}$, $^{15}/_{9}$ 1812.

Aminoff, »vem befinner sig i lyckligare omständigheter att kunna gagna sin fosterbygd, och var finns i vårt land flere talanger förenade på ett ställe?» Detta yttrade han inte av någon partisk tillgivenhet för Armfelt eller för att han skulle ha denne att tacka för de gracer, som kommit honom till del, utan av hänsyn till det allmänna, för vilket han för egen del ville glömma sig själv och sina fördelar. Följde han de senare, skulle han önska sig bort från ett land, där det var outhärdligt att leva, mitt ibland så mycken intrigans, så djup incapacite, så bittert hat och så litet verklig patriotism. »Här tänker var och en endast på sig och ger staten fan», var Ehrenströms erfarenhet av vad han sett och hört.

Ehrenström berättade vidare, att schismen mellan Aminoff och Armfelt numera utgjorde ett allmänt taleämne, varom alla resande från Petersburg visste att förtälja. Alla förståndiga män och alla som hade »åtminstone ton av patriotism» beklagade ställningen och sköto på Aminoff »torten av misshälligheten». Han slutade med att erinra därom, att Aminoffs långa frånvaro kunde upptagas illa av monarken, och i ett några dagar senare avsänt brev upprepade han: »Glöm för Guds skull alla enskilda missnöjen för att endast tänka på den enda stora, gemensamma saken.»[1])

Såsom man kunde vänta sig, kände sig Aminoff i sin upprörda sinnesstämning illa berörd av vännens långa förmaningstal, synnerligen som däri även ingick en personlig förebråelse mot honom för vad ryktet velat lägga honom till last rörande hans hållning till den för Ehrenström så ömtåliga frågan om huvudstadens förflyttning. I ett svarsbrev, som vi inte känna, förebrådde han Ehrenström för att vara organ åt Armfelt eller Rehbinder, och något insinuant undrade han på att hans missnöje med Armfelt blivit känt, då han endast för Ehrenström nämnt därom. Härav åter tog sig den sistnämnde, känslig och snarstucken som även han var, anledning till ett nytt långt brev, vari han tillbakavisade insinuationerna. Sammanfästad med de bägge »stridande huvudmännen» genom oupplösliga förbindelser från Gustaf III:s och förmyndarregeringens tid, hade han stått mellan båda, mottagande deras mot varandra rik-

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{29}/_{9}$, $^{2}/_{10}$ 1812.

tade förebråelser, av vilka greve Armfelts alltid varit de mer moderata; som en ärlig man och redlig vän hade han alltsedan sin överflyttning till Finland, då den kallsinnighet mellan Armfelt och Aminoff redan börjat, som nu tycktes ha övergått till ett »obotligt missförstånd», arbetat på »en uppriktig rapprochement». Och för detta välsinnade bemödande hade han nu utsatts för beskyllningen att vara Armfelts eller Rehbinders verktyg! Hade Aminoffs utgjutelser stannat vid hans förtroliga meddelanden till Ehrenström, så hade de blivit en hemlighet, men nu omtalades och diskuterades de överallt och bedömdes med bitterhet.

Efter att sålunda ha försvarat sig själv företog sig Ehrenström att »på gamla viset» tala till Aminoff sanningens språk efter samvete och bästa förstånd. Han avstod fortfarande från att bedöma grunderna till Aminoffs missnöje, men han vidhöll, att Aminoff gjorde orätt i att vid den närvarande tidpunkten, då fienden stod i hjärtat av Ryssland, lägga detta missnöje i dagen. Och han tillät sig att framhålla, hurusom Aminoff blottat sitt misshumör genom det vårdslösa sätt, varpå han expedierat de »gamla paperasserna», jämte det han upplyste om att Armfelt uppfattat detsamma som en ovänlighet, den han svårligen kunde smälta. Vidare anmärkte Ehrenström, att Aminoff begått inkonsekvenser, som visade att han inte var ense med sig själv. Så hade han tidigare muntligen och skriftligen upphöjt Rehbinders stora förtjänster och rena karaktär samt erkänt att det varit genom hans kredit Rehbinder blivit statssekreterare, medan han numera utmålade honom »som en högmodig, ambitieux, présomptieux lycksökare». Vidare hade Aminoff för inte längesedan förklarat, att intet skulle avhålla honom från resan till Petersburg, för vilken han uppgav »de mest gällande skäl», och nu ville han vänta på en vink för att sätta Armfelt på ett prov, ehuru den fara, vari kejsaren och staten svävade, utgjorde en alldeles tillräcklig vink och hans kvarblivande på landet för resten kunde giva hans ovänner anledning att göra hans nit misstänkt. — »Jag önskar hjärtligen — tillade Ehrenström efter dessa beska, men i vänlig ton framförda påminnelser — för ditt egit och Finlands därmed förenade lugn, att en complette överensstämmelse med dig själv, med dina förra vänner och med landets övriga styresmän måtte

vinnas. — — Våra invärtes söndringar skola oundvikligen förstöra oss och genom vårt motarbetande emot varandra skall landets väl periclitera och den gemensamme fiendens planer befordras.» Och med tanke på sina egna obehag utbrast Ehrenström inför detta framtidsperspektiv: »Då jag ser, huru här tillgår, förbannar jag den stund jag lät övertala mig att resa hit under de brillantaste löften, som icke blivit realiserade annorlunda än att jag blivit en lastdragare för var och en, som funnit för gott att pålägga mig någon börda.»[1])

Troligt är, att Ehrenström vände sig med sin fredsmäkling även till den andre »stridande huvudmannen», ehuru den bevarade korrespondensen intet nämner därom. Att interventionen skulle utövat någon inverkan på de upprörda känslorna, framgår inte, men möjligt är, att de framförda skälen, och särskilt antydningen om kejsarens missnöje med den långa frånvaron, påskyndade Aminoffs avresa till rikshuvudstaden.

Påminnelser i samma riktning kommo även från andra håll. Så skrev landshövding G. Aminoff, att han nog kunde förstå att lugnet på Rilax var behagligt, men att det inte gladde dem som fäst sitt hopp vid Aminoffs oväldiga arbete i Kommittén. »Då min kusin nogsamt känner detta invånarnes oinskränkta förtroende», tillade landshövdingen uppmuntrande, »månne det är så alldeles rätt att sätta sig utom tillfällen att kunna gagna, i synnerhet under en period, så kinkig som denna? Nej, visserligen inte, ty sedan människan är kommen till en viss ålder och större upplysning, bör hon mera leva för samhället än för sig själv.» En månad senare, i slutet av september, skrev C. Fr. Rotkirch på sitt vanliga smickrande sätt: »Nu lärer min kusin snart nödgas lämna sitt lugna och kära Rilax. Det verkeliga värde regenten sätter uppå min kusins person avlägsnar väl ej avunden och ilskan, men sätter däremot en förfärlig gräns. Lyckligt mitt fädernesland, även i alla motgångar, att äga en så sann och behjärtad patriot. Den förfördelade individuen äger i honom ett stöd, då lycksökaren däremot av honom beklagas och föraktas.»[2])

---

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{9}/_{10}$ 1812.

[2]) G. Aminoff till J. Fr. Aminoff $^{20}/_{8}$, Rotkirch till d:o $^{26}/_{9}$ 1812.

Vilka förmaningar som verkade mest, Ehrenströms kärva vädjan till pliktkänsla och patriotism eller kusinernas mer diplomatiska språk, må lämnas därhän. I mitten av oktober lämnade Aminoff sitt kära Rilax, sorgsen i hågen, men besluten att nedlägga sitt liv och sina svaga, men redliga tjänster som offer för den bäste monarks fötter. Efter en långsam färd, varunder han i tvenne dagar gästade hos Ehrenström, arriverade han mot slutet av månaden till Petersburg, där han började sin andra sejour med att i Armfelts ställe intaga ordförandeplatsen i Kommittén.[1])

[1]) Aminoff till sin fru $^{22}/_{10}$, $^{29}/_{10}$ 1812.

IV.

SÖNDRINGEN TILLTAGER.

I Kommittén hade man med likgiltighet motsett Aminoffs återkomst. Ett par veckor innan denna inträffade, beklagade Rehbinder i brev till Ehrenström den egennytta och oföretagsamhet som rådde inom ämbetsvärlden i Finland, samt den svaghet, som vidlådde särskilt den finansiella förvaltningen. »Hungersnöd, oordning i finanser, brist på harmoni hos de befallande, motvilja och otacksamhet hos de lydande — skrev han bl. a. — äro några små saker, som ej bidrager till ett lands sällhet.» Men så tillade han satiriskt: »Men Aminoff inträffar snart här; han ställer väl allt till rätta. Det är för andra gången han kommer hit såsom finnarnes Messias.» Rehbinder glömde, att han förra gången varit den som ivrigast väntat på förlossaren.[1])

Mötet mellan kollegerna fick emellertid ett fredligt förlopp. Efter framkomsten rapporterade Aminoff till hemmet, att han uppvaktat greven och besökt övriga confratres, vilkas antal numera minskats genom Hisingers transport till regeringskonseljen.[2]) »Man synes — skrev Aminoff vidare — visa mig artighet och hövlighet, och jag tar det såsom jag bör göra. Jag är på min garde. Över mig skola de aldrig med skäl få orsak att beklaga sig.» Han ämnade, liksom förra gången, föra »ett inskränkt liv» och taga sitt högkvarter hos Rehbinders, som visade sig oförändrade. Själv var han i sitt uppförande »alltid den samme» — det var ett av hans favorituttryck, som skämtsamt citerades i Kommittén.[3])

---

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{9}/_{10}$ 1812.

[2]) I juni 1812 berättade Aminoff för Armfelt, att han förmått Hisinger till det kloka beslutet att lämna Petersburg och att han önskade få honom in i högsta domstolen.

[3]) Aminoff till sin fru $^{29}/_{10}$ 1812.

Armfelt hade, såsom hans vana var, lugnat sig efter den första uppbrusningen. Men vreden hade nu övergått till en annan känsla, som kanske var ännu betänkligare: en med ringaktning förenad liknöjdhet för den gamle oförliknelige Jan Fredrik, »lekkamraten från klaverfötterna på Rilax». Han var, såsom han själv plägade yttra och som Ehrenström framhållit för Aminoff, snar till försoning, när handen framräcktes med uppriktig känsla. Men där denna känsla saknades eller där han ansåg sig böra misstro den, var hans tillgift svår att erhålla, och ju större förtroendet varit, desto svårare var det att återvinna, när det en gång rubbats.

Detta var vad Aminoff skulle få erfara.

Tydligast framträdde skiftningarna i Armfelts lynne i breven till Ehrenström och till friherrinnan Jeannette Armfelt, en klok och begåvad kvinna, som tyckes manat till lugn och överseende. En månad efter den skrivelse, vari han så oförbehållsamt givit luft åt sin förbittring, skrev han till den senare: »Det var i första momenten av en livlig och smärtsam känsla som jag skrev dig till om Aminoffs oanständiga, för att ej säga nedriga conduite mot mig. Nu sedan jag förvissat mig om att han förlorat allt sunt förnuft och alla begrepp om det rätta och sanna — att hans hjärta är utan känslor för allt utom sin egenkärlek och sina släktingar — nu, säger jag, är han *som död* för mig. Aldrig skall jag skada honom, aldrig nämna honom utom till någon, som känt vår liaison. Utom att ett sådant oppförande hör till min karaktär, när jag är lugn, finner jag i dine resonnements en sådan justesse, en sådan klokhet, som utstakar den väg jag bort följa.» Några dagar senare, då sammanträffandet med Aminoff ägt rum, berättade Armfelt: »Aminoff har jag sett, och aldrig ett ord utom dem man säger dagel. har fallit oss emellan. Han ser väl, att jag är av is och är embarrasserad — men längre kan det ej komma oss emellan.» Armfelt tyckte, att Aminoff såg generad ut, ty han visste med sig, att han handlat illa mot en gammal vän; för egen del fortfor han att visa sig »tranquil, jämn och kall», ingick på inga detaljer, men ämnade heller inte nedlåta sig till någon hämndlystnad, ty hans princip i det offentliga som enskilda livet var att samla glöd på sina fienders huvud. Tidtals var han dock benägen att anse det som pas-

serat blott som uttryck för den obeständighet och mottaglighet för inflytelser, som alltid kännetecknat Aminoff. »Aminoff är verkel. för inkonsekvent — resonerade han i ett brev —, för litet stadgad i sine viljor och idéer för att man kan vara ond på honom med en slags suite. Man [kan] beklaga, kanske till och med förakta dessa fel i karaktären, som äro av en stor inconvenient i samhället och än större i affärer, men sedan man en gång fattat denna opinion, bör all den sensation han åstadkommer ej bliva betydel. än flaggans, som styres av blåsten uti en el. en annan direktion.» En annan gång medgav han, att Aminoff inte var elak, men att han blivit galen och satt sig i relation med alla canailler och skrikare i Finland för att där formera ett parti. I sådana stunder av försonligare stämning föreställde sig Armfelt, att hågkomsten av den gamla vänskapen plågade Aminoff som en tärande kräfta. »Men», tillade han, »sådane känslor livas ej då de en gång äro döde.»[1])

Och döda voro de vänskapliga känslorna. Armfelt harmades över Aminoffs fortgående kritik och iakttog med misstro hans förbindelser i Petersburg. Det rapporterades till honom, att Aminoff klandrade för ryssar och landsmän allt vad han gjort och ämnade göra, och särskilt misstänkte han, att Aminoff motarbetade planerna på konseljens omorganisation och flyttning till Helsingfors, som han tidigare understött. För Ehrenström förklarade han, att Aminoff — le feu notre ami — var incurable och skadligare för Finlands affärer än man kunde förmoda; han var som »en chirouette, som aldrig bibehåller en tanka el. opinion och som vart enda litet interesse, huru uselt det ock må vara, kastar fram och åter». Och till sin svägerska skrev han: »Han [Aminoff] är riktigt elak som medborgare och finne. De konster han har för sig, de propos han håller äro sådane, att det fordras en helig föresats av mig att icke publikt bryta med honom. Jag vet saker, som äro otroliga och som visa, att han för sitt enskilte hat är färdig att oppoffra hela Finlands existence. — — Gud ske lov, att kejsaren i den vägen ej låter narra sig.»[2]) Det var starka uttryck, grundade på

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{26}/_{10}$, $^{30}/_{10}$, $^{18}/_{11}$, $^{28}/_{11}$, $^{2}/_{12}$ 1812, $^{3}/_{4}$ 1813.

[2]) Armfelt till sin svägerska $^{10}/_{3}$ 1813, till Ehrenström $^{24}/_{2}$, $^{10}/_{3}$, $^{20}/_{3}$, $^{1}/_{5}$ 1813, till G. Fr. Stjernvall $^{5}/_{8}$ 1812.

rapporter, om vilka vi inte äga någon kännedom. Att Armfelt med sin livliga fantasi och i den bittra sinnesstämning, vari han befann sig, inte upptog dem med nödig kritik, är troligt; men också bland andra väckte Aminoffs förbindelser i Petersburg uppmärksamhet.

I det personliga umgänget mellan de förra vännerna rådde en kylig hövlighet, som visade, att de inte glömt lärdomarna från »den odödliges» hov. Dock saknades inte livligare uppträden. På vårvintern 1813 berättade Armfelt för Ehrenström, att Aminoff med anledning av ett brev från Finland ställt till en stor scen hos honom. »Mitt tålamod blev allt — erkände Armfelt — så blott med värjan genom livet Aminoff kunde få reparation.» Till all lycka behärskade sig Aminoff bättre och föreslog, att historien måtte lämnas åt glömskan, vartill Armfelt, som inte ville göra sig »intressant», även samtyckte.[1])

Trodde Armfelt någon gång, att Aminoff gick och gruvade sig över den otrevliga situationen, så hade han nog rätt. Men inte var det känslan av att själv ha förgått sig, som plågade den sistnämnde. Utmärkande för honom var, att i livets alla skiften kunna trygga sig till sitt goda samvetes vittnesbörd och att under alla motigheter kunna trösta sig med sina handlingars och avsikters renhet. Att han skulle frammanat eller medverkat till »rupturen», den tanken studsade tillbaka från hans för förebråelser fria bröst. Fastmer invaggade han sig i den på engång plågsamma och självbehagliga föreställningen, att han var den kränkta och oförstådda, den avsiktligt misskända, vars värde nu underskattades, men som nog en dag skulle bliva rättvisad. Och lika visst trodde han, att för dem som nu triumferade lyckans hjul skulle vända sig. »Det synes väl i den kortsyntes och lycksökarens ögon, att mitt nit för allmänt väl tjänade till intet», skrev han i början av 1813, »men tiden får upplysa och vittna därom, likasom om mycket annat här i världen. De omdömen jag är underkastad, det otack jag röner av den vännen, för vilken jag förut varit ett offer, förundrar mig alldeles icke, med den erfarenhet jag har av världen och människor. Men den dagen kan, tyvärr! komma ännu, då man både allmänt och in-

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{31}/_{3}$, $^{10}/_{4}$ 1813.

dividuellt möjligen hade behov av mig, ehuru nu ansedd som vita plåstret, ehuru jag önskar att en sådan tidpunkt aldrig inträffade.» »För övrigt — förklarade han vid ett annat tillfälle — har jag nu som tillförene all orsak att vara nöjd med min ställning relativt till d:me [Armfelt], som, om jag så må yttra mig, känner mitt värde. Med ett samvete utan förebråelser hoppas jag att *stå*, då *andra* möjligen kunna falla.» Med Armfelt kunde det öppna förtroendet inte vidare återkomma, ehuru ingen synbar ovänskap eller ovilja ägde rum. »Det vet min vän — försäkrade Aminoff för sin fru — att i anseende till min karaktär står jag fruktansfri på egen botten i trots av alla hemliga eller uppenbara ränkor. Jag håller tillbaka i affärerna med sanningens fulla styrka allt det jag skadeligt finner vara för allmänt och enskilt väl. Maktspråk och orättvisa hatar jag och skall bjuda till att förekomma ifrån vad håll det kommer eller insinueras.»[1])

Det behövdes också någon, som med sanningens styrka höll emot i de högsta ämbetskretsarna, ty allt mer övertygades Aminoff om att Armfelt var en olycka för hans fädernesland. Då han erfor om de festligheter, med vilka denne firades under ett besök i Åbo i början av 1813 och vilkas glansnummer utgjordes av en av borgerskapet tillställd bal, uttalade han bittra reflexioner över att »samma folk, som av den i sin inbilskhet allsmäktige liken i ord och gärningar blivit hanterade såsom canailler, ja än värre, om möjligt, kryper vid åsynen av högdjuret»; särskilt misshagade honom borgerskapets hyllningsgärd, ty en sådan uppmärksamhet hade ännu aldrig kommit greve Steinheil, den ordinarie generalguvernören, till del. »Huru impolitiskt är det icke — utropade han — att göra den märkliga skillnad emellan en rysk och inhemsk gen.-guv.! Vår arma nation äger då icke fiender nog förut, allt följder av den *mannens* gärningar, sedan han kom in i våra affärer. En avgrund av framtid ser jag för mina ögon öppnad, om *detta* får vara länge.» Så långt gick Aminoff i sina dystra betraktelser, att

[1]) Aminoff till sin fru $^{17}/_{11}$, $^{9}/_{12}$ 1812, odat. [efter $^{15}/_{1}$ 1813]. Då Aminoff erfor, att man också i Finland fällde oförmånliga yttranden om honom, önskade han höra mera därom för att kunna skilja vänner från fiender, men någon hämndkänsla hyste han inte.

han plötsligt upptäckte, att den »odödlige» Gustav III kunde räkna sina olyckor från den stund, då Armfelt inträdde i hans förtroende och på den stora världsbanan.[1])

Men mest plågades Aminoff av ödsligheten i sitt liv samt den beklämmande känslan att inte bliva sina bojor kvitt. I utvärtes måtto hade han intet att beklaga sig över. Man visade honom fortfarande »ett apparent förtroende»; han uppmärksammades av greve Rumjanzoff och mottog inbjudan till den kejserliga taffeln. I sin »billigt förgudade» kejsares svit bivistade han segermässorna med anledning av »våra vapens» framgångar över vilddjurets härar och han fröjdade sig åt början till Europens frälsning ur dess betryck. Han var nöjd med Rehbinder, med vilken det förtroliga förhållandet återknutits — dock »så vida möjligt varit» — och han hoppades, att Rehbinder skulle en dag ännu klarare inse, att han var en redlig vän och medborgare. Han mottog invitationer till »greven», såsom ryska julaftonen, då hela kommittén hedrades med nådig inbjudan o. s. v. Men trots allt vantrivdes han på sin slippriga bana, som påminde om livet på Karlstens fästning och dit han på gamla dagar lockats genom en s. k. väns illist och ränker. Högdragen och dyster till sinnet, förde han »det inskränktaste liv», saknande sina vänner och sin familj, »isolerad i en främmande värld, skild från det förtroliga umgängets välgörande verkningar, lämnad till mig själv och egna betraktelser». För en öppen karaktär som hans kändes det ofantligt tungt att föra ett sådant liv och han intogs alltmer av förakt för människorna. »Låghet, egoism och den svartaste otacksamhet — förklarade han i brev till hemmet — äro de dygder, som utmärka det närvarande tidevarvet!» — — »Vad det kostar på mig att vara skild från Eder! Men jag är därtill oskyldig! Den *beprövade vännen* har ingen möda ospard att vad han i hemlighet kan förbittra mina dagar. Jag är

[1]) Aminoff till sin fru $^{23}/_{12}$ 1812, odat. brev [c. $^{1}/_{2}$ 1813], frih. Eva Aminoff till sin make $^{21}/_{1}$ 1813. Måhända lugnade det Aminoff att höra, att också Steinheil blev fêterad, då han i maj återvände till Åbo. Efter vad Rotkirch inberättade till G. v. Kothen ($^{28}/_{5}$ 1813), firades Gubben efter sin hemkomst med kalaser av Tengström och Tandefelt samt med en av borgerskapet föranstaltad stor diner.

så ledsen, så ledsen! Jag rent av tvingar mig att lämna min enslighet, att vara bland människor. Huru länge skall jag kunna uthärda med detta levnadssätt och det på min med stora steg annalkande ålderdom.» Hans hem var Saaris och Rilax och dit skulle han med Guds hjälp en gång återvända, men när — det stod skrivet i ödets bok. Oupphörligt arbetade han därpå för att inte gå någon av sina medborgare i vägen i fråga om »makt, regeringssjuka och upphöjelse». Mot slutet av 1812, då det talades om att Armfelt ånyo skulle åtfölja kejsaren till fältlägret och han i hemlighet erfor att han förordats att förestå generalguvernörsämbetet, gladde han sig redan åt hoppet att genom denna upphöjelse återföras till vännernas och familjens sköte. Men när det intet blev av denna anordning, stadgades han ytterligare i sitt beslut att lämna scenen, dock utan att taga något förhastat parti, som kunde skada barnens framtid.[1])

En särskild anledning att lämna affärerna fann Aminoff i tvenne förordningar, som tillkommit på Armfelts tillskyndan och som han fann vara kränkande för lag och rätt. Den ena, vartill vi skola i det följande återkomma, rörde ändring i den finländska officerskårens i militärmanifestet stadfästa pensionsförmåner, den andra ($^{30}/_{12}$ 1812) gällde de kontanta utskylderna till kronan, som nästinstundande år skulle erläggas i ryskt mynt av frälsemän, borgare och ståndspersoner på landet, medan innehavare av krono- och skattejord, landbönder, torpare m. m. fingo betala dem i svenskt mynt. En sådan åtskillnad ståndén emellan utan lantdags samtycke hade Aminoff aldrig påträffat i Sveriges hävder och han inlade, ehuru förgäves, sin skriftliga protest däremot i Kommittén[2]). »En egen medborgare kastar oss i faran», utbrast han förtvivlad, och han undrade storligen på, huruvida han borde vidare kvarstå på en plats, där han intet kunde uträtta och därtill ännu av de i saken oinvigde kunde beskyllas för delaktighet i förordningar, som han ogillade. Han såg sig tvungen, förklarade

[1]) Aminoff till sin fru $^{17}/_{11}$, $^{24}/_{11}$, $^{9}/_{12}$, $^{23}/_{12}$ 1812, $^{26}/_{1}$ 1813, odat. [eft. $^{15}/_{1}$ 1813].

[2]) Avskr. av Aminoffs reservation till protokollet i Ril. s. 44. Aminoff förordar häri att även frälsemän m. fl. skulle tillåtas att betala sina kronoutlagor i svenskt mynt.

han för sin fru, att taga något parti för att frälsa de hotade officerarne, kanske slutligen, då intet annat hjälpte, »framlägga för den rättvisaste av regenter, att han varit missledd». Dessutom ämnade han påskynda förfärdigandet av officerskårens medalj åt kejsaren, som han åtagit sig att ombesörja, men därefter ville han, det hade han heligt föresatt sig, uppbjuda allt för att för alltid lämna scenen, »varefter — tillade han — greven har ännu friare händer att tygla sine medborgare». Han hoppades, att den ädelmodige kejsaren, vars stöd och »omfattande» var det enda han eftersträvade, skulle samtycka till hans önskan. »Men — förklarade han — vilka svårigheter möta mig icke härvid! Här torde man ej vilja se mig avlägsnad. Den ryska ministeren [Rumjanzoff?] har nog tydligt låtit mig förstå det, men icke desto mindre ämnar jag, min ömma vän, att i *sinom tid* göra passande och kraftiga försök att med allo lämna scenen, ty här, omgiven som jag är, förnötes mina livskrafter utan att kunna, som jag vill, gagna en älskad fosterbygd och en evigt älskad monark.» För sina barns väl och uppfostran behövde han inte heller stanna i affärerna, och han hoppades att barnen skulle i likhet med deras fader vinna sin fortkomst i världen utan att knäböja för Baal. »Med ett ord, min vän — så resumerade Aminoff sina erfarenheter — jag lider här över all fattning och kan ej bland oss ha ett rätt öppet förtroende, en gång icke i fäderneslandets värv, och varföre skall jag då dväljas här? Tids nog att åter träda fram, då en varelse som jag åter kan behövas, [vilket] vanligen varit min lott och mitt öde.» Aminoff berättade, att han haft en av sina häftigaste explikationer med Armfelt rörande ändringen i militärmanifestet och senare anmält sin önskan att avgå, vartill Armfelt lyssnat med osedvanligt lugn, men utan att giva närmare besked. När Armfelt återvänt från sin resa till Finland, hoppades Aminoff, att »ett och annat» skulle klarna och att han skulle nå sitt syfte. Väl syntes Armfelt nu mäktig i hopens och kryparnes ögon, »men — tillade Aminoff — tro mig, väldet och favör är mycken vansklighet underkastad och att så olycklig kan jag aldrig bli, att jag skall dependera av hans ränkor och ogunst».[1])

[1]) Aminoff till sin fru $^{23}/_{12}$ 1812, $^{5}/_{1}$, $^{3}/_{15}$ jan., $^{14}/_{26}$ jan., odat. [efter $^{15}/_{1}$ 1813].

Även för andra gav Aminoff uttryck åt sin trängtan att komma från scenen. I nyårsbrev till biskop Tengström meddelade han, att han, såsom alltid, stod på egen botten, aldrig sökte favörer, fruktade inte disgrace och var nöjd med kejsaren och hans ministrar; men han klagade tillika över »det inre saknade lugnet» och att han efter Speranskys fall inte hade någon att rätt förtro sig till. »En stilla åskådare — skrev han vidare — är jag så länge av våra affärers gång, beklagar dem eller den som vågar tillstyrka maktspråk, än mera nyttja det själv. Såsom född och uppfödd fri man, är jag därav en hatare, har aldrig tillstyrkt eller själv utövat det samma och skall aldrig tåla det av en *like* eller böja *mitt* huvud därunder. Jag är här, min broder, med ledsnad i flerfaldiga avseenden och väntar endast på den passande stunden, då jag med allo lämnar scenen med hjärtat alltid uppfyllt med de varmaste önskningar för den ädelmodigaste av regenter jorden bär: Alexander I:sta, och för en kär fosterbygd.»[1])

Fränder och vänner betygade sin medkänsla, men yttrade sig olika om reträtten. Kammarherre Rotkirch, som i några månader hunnit pröva vilan vid plogen, godkände den obetingat. »I den ställning kusin beskrivit sig vara skulle jag ej tveka ett ögonblick», förklarade han; »man lider obeskrivligen i vad ställning som helst, då ej själen är nöjd.» Friherrinnan Aminoff åstundade innerligt att återfå sin högt beundrade make, men styrkte hans mod och uthållighet med hoppet om framtida erkännande; trohjärtat meddelade hon, att det berättades, att Aminoff trots sin häftighet aldrig förgick sig i affärer, utan alltid uppträdde med mycken köld mot våld och orättvisa. Svågern, svenske generalkonsuln G. A. Buncrona förordade likaså lugn och tålamod, trots alla chikaner och orättvisor. Systersonen major C. A. v. Kothen bad i bevekliga ord sin vördade morbror att ställa det allmänna bästa framom egen sällhet. »Den plats i huvudstaden, utom det förtroende som min goda morbror äger hos monarken,» skrev han smickrande, »tryggar finska nationen och varje tänkande patriot, att om tvång, jag vill ej säga bojor, skulle oss påtrugas, finna ett stöd, en förespråa-

[1]) Aminoff till Tengström odat. [jan. 1813], Tengstr. s.

kare hos den, som aldrig fruktat föra sanningens språk för tronen med den styrka och självförsakelse, som egnar stora själar — och av en eftervärld njuta den odödliga ära att åtminstone för ett seculo gynna den jord, som sett honom födas.» Landshövding Gustav Aminoff hyllade inte egenkärleken med samma rökoffer, men han vädjade till sin frändes patriotism, och så bifogade han det förståndiga rådet att söka försoning med den gamle vännen, som säkert skulle vara villig att sluta fred. »Efter min kusin — skrev landshövdingen diplomatiskt — varit nog lycklig att kunna förekomma åtskilliga missräknade beslut under en tid som kusin varit i fejd med de flesta medarbetare, vad gott skulle min kusin med sin allmänt erkända patriotism och redlighet ej kunna åstadkomma. om herrar kommitterade alla vore ense och med ämbetsmanna förtroende till varandra rådplägade och avgjorde fosterjordens angelägenheter. General Aminoff har ju tidigare nedlagt bevis av den oinskränktaste ståndaktighet i vänskap, mot den bittraste förföljelse. Varföre skulle denna general icke ännu kunna hysa en lika vänskap till samma person, vilken icke kan vara känslolös för de stora uppoffringar min kusin för honom fått vidkännas och vars hjärta säkerligen är lika ädelt som förut, ehuru han nu mera av förändrade omständigheter kanske emot sin vilja tvingas till föränderliga principer. Vem bör och kan dessutom av general Aminoff vara en trognare vän än fäderneslandet, och det är just dess sällhet som nu fordrar min kusins förening i vänskap och förtrolighet med Finlands högsta styresman. Och det skall bliva ljuvt för min kusins av fosterlandskänsla uppfyllda själ att veta sig hava fullbordat dess lycka på bekostnad av eget lugn.» Såsom av det följande skall framgå, var landshövding Aminoff för egen del mycket intresserad av att äga en nära frände i Kommittén, men denna kloka och fyndigt turnerade maning visar, att han visst inte var i sådan avsaknad av »förståndsförmögenheter», som Ehrenström hört berättas.[1])

[1]) Rotkirch till J. Fr. Aminoff $^{31}/_{1}$ 1813, frih. Eva Aminoff till d:o dec. 1812—jan. 1813, G. A. Bruncrona till d:o $^{8}/_{3}$ 1813, C. A. v. Kothen till d:o $^{3}/_{2}$ 1813, G. Aminoff till d:o $^{15}/_{4}$ 1813.

Från vännerna i Åbo kommo likaledes svar, som styrkte till lugn och uthållighet. Biskop Tengström tillönskade helt kort sin orolige broder sällhet och tillfredsställelse under året jämte »nya tillfällen att tjäna och gagna ett älskat fosterland».[1]) Överste Reuterskiöld önskade av uppriktigt hjärta att Aminoff måtte »åtnjuta himmelens belöning för allt gott han uti sin levnad gjort, för de uppoffringar han för medborgare dageligen gör — för de ädla tänkesätt, som vid alla tillfällen dirigerar herr barons göromål». När det förljöds att Aminoff ämnade lämna sin post, ville också han skilja sig från affärerna, »men — frågade han bekymrad — vem yppnar sin mun till ordespråk och försvar? Ingen — utan alla får lida.» — »Herr Baron — slöt med anledning därav Reuterskiöld — bör visserligen icke taga sin hand ifrån det allmänna bästa uti en period, då vi tyvärr hava så många, som igenom projekter söka förstöra oss och Finland.»[2])

Kanske ivrigare än andra sökte presidenten Tandefelt att hindra Aminoff från förhastade steg. Gång efter annan manade han i långa skrivelser, i vilka han behandlade allmänna ärenden, sin bäste, värdaste vän och bror att bevara sitt lugn och att slå tankarna på reträtt ur hågen. Såsom vi redan känna, åtnjöt han trots sin höga ställning ingen synnerlig auktoritet; enligt Walleens spetsiga omdöme var han »la bêtise personnifié», en ofarlig motståndare, vars »sottes manoeuvres» inte behövde väcka någon oro.[3]) Men han var en trofast vän till Aminoff, hyste stor tillit till dennes statsmannaförmåga och var för sin del villig att befordra den goda saken både med råd och dåd. »Huru skulle jag kunna uttrycka mitt hjärtas känsla och min tacksamhet emot den vänskap och det förtroende du för mig hyser», skrev han i ett svarsbrev till Aminoff. »Allt, vad du behagat yttra, stöder sig på människokännedom och ovedersägeliga reflexioner i det ena och andra.» Och i ett annat brev försäkrade han, att han till sin levnads kväll förblev »med uppriktigaste tillgivenhet och högaktning sin bästa herr broders

[1]) Tengström till Aminoff $^{16}/_{1}$ 1813.
[2]) Reuterskiöld till Aminoff $^{5}/_{1}$, $^{27}/_{1}$, $^{8}/_{3}$ 1813.
[3]) Walleen till Ehrenström $^{20}/_{1}$ 1816.

redelige vän och ödmjuke tjänare». I fråga om »affären» tyckes han stått på en konservativ, gentöver Armfelts reformer oppositionell ståndpunkt. Så ogillade han projektet till konseljens »omskapning», vilket han karaktäriserade som en »pasquill på nuvarande conseil».[1])

När Aminoff anlänt till Petersburg, uttalade Tandefelt i brev till vännen sin glädje över den märkliga händelsen. »Din lyckeliga återkomst till Petersburg — skrev han mot slutet av november — gläder mig och bör fägna var och en av våra landsmän, som känna din patriotism och din föresats att hålla affärerne på deras rätta väg och föreställa dem vår nådigste kejsare från synpunkter, som med sanning och rättvisa instämma.» Särskilt hoppades han, att Aminoff, som aldrig fängslades av andras ingivelser, utan alltid följde sin egen övertygelse, skulle utfinna den lyckligaste lösningen av den tvistiga frågan om rubelvärdets fastställande. En månad senare, då Tandefelt fått mottaga ett pessimistiskt brev från Aminoff, blev han tankfull för flera dagar och beklagade sitt fattiga fädernesland, som fick sitta emellan i nästan alla ärenden av vikt, men han sökte dock ingjuta mod och förtröstan. Att Aminoff var missnöjd, förundrade honom alls inte, då vännens varma nit för fosterlandets väl, hans klara begrepp och sunda omdöme i allt inte vunno ett tillbörligt beaktande. Men han förklarade, att, försåvitt han kunnat inhämta, fanns det i Finland ingen, som icke innerligen önskade att Aminoff måtte stanna på sin post »att i viktskålen contrabalancera den övervikt å andra sidan, som är skadelig och oförekommen skulle leda till obehageliga följder i framtiden». »Dina yttranden i förekommande saker — tillade han tröstande — om de nu icke agréeras, slå likväl rötter till andra skott, som framskjuta i den mån barometern stiger l. faller.»

Några månader senare, då Tandefelt ånyo fått mottaga intressanta meddelanden av Aminoff, upprepade han sina böner i ännu bevekligare form. »Fortfar, min egen bror — skrev han till svar — på den bane, där fäderneslandets skyddsängel dig satt, och tröttna ej, ledsna icke, oaktat kabalen vill bomma för din verk-

[1]) Tandefelt till Aminoff $^{10}/_{3}$, $^{10}/_{4}$ 1813.

ningsiver.» Väl var det sant, att familjeomsorgerna och barnens edukation, som Aminoff tyckes åberopat, voro ömmande saker; »men — invände Tandefelt — vilka äro icke å andra sidan fäderneslandets fordringar, så länge allmakten förunnar dig krafter och hälsa att offra dina mödor till dess gagn? Den tid kommer, kanske snarare än man väntat, då du påkallas, med ursäkt höres och dina råd med övertygelse efterföljas. Sker nu annorlunda, bör det aldrig decouragera dig. Var övertygad, att av vad du sagt eller framställt alltid något fastnat i själen, och, som du erfarit, segrar till slut ihärdigheten.» Efter att därpå ha berättat, att ryktet visste att förmäla om Armfelts kallelse och resa till kejsarens högkvarter, som »knoddarne» ivrigt önskade, emedan de därigenom hoppades med säkerhet att ernå »sin lantdag, sina titlar, baronier och grevskap, sina dosor och förläningar, det egentliga och rätta Finlands väl, som åsyftas», fortsatte Tandefelt: »Så länge ligan, den du väl känner och tillförene givit sin rätta benämning [knoddarne], får vara oskingrad i brädet och begagnas av despotismen, är väl ingen förändring att förmoda. Men ju mera och ju bättre vår älskade monark hinner känna alla aktiva medlemmar av densamma, desto snarare skall den störas och verkan av den sanna fosterlandskänslan livas hos dem ibland fäderneslandets redeliga vänner, vilka med självförsakelse och alla prov uthållande oegennyttighet aldrig påtänkt och på sin levnads bana ådagalagt annat än det som syftat på det allmänna bästa.»

Emellertid var det inte lönt att passivt avvakta en vändning till det bättre. »Utan bortskaffande av ligans kreatur står intet att göra», förklarade Tandefelt; och likaså var det av vikt att få nya män i styret. Bland framtidsmännen tänkte han särskilt på Aminoffs systerson lagman G. v. Kothen i Viborg. Visserligen kunde denne med tiden vinna inträde i »aeropagen», d. v. s. justitiedepartementet, när en plats där blev ledig, men, tillade Tandefelt, »min idé med nämnde man är av större intérêt än ett rum i vårt departement». Han undrade, om inte Aminoff kunde förmå sin frände att mottaga den av Hisinger lämnade platsen i Kommittén, och när det berättades, att Rehbinder skulle erhålla en tids ledighet, ansåg han, att Kothen kunde föreslås till vikarie, med

förbigående av expeditionssekreteraren v. Haartman, vilken nämndes såsom ställföreträdare, samt Walleen, som uppgavs ha antagit vissa härskarfasoner. Meningen var väl att sålunda förbereda Kothens avancement till statssekreterare efter Rehbinder, för vilken Tandefelt välvilligt hade i beredskap landshövdingestolen i Åbo, när denna — såsom han antog att snart skulle ske — lämnades av den sjuklige v. Troil. För att stärka sin sak, ämnade Tandefelt, liksom förut, närma sig Steinheil, som hemförväntades från kriget. Väl var det att befara, att den hederlige och godhjärtade Gubben lätt komme att falla i händerna på vederbörande och styras av dem, men Tandefelt gjorde sitt bästa, och när Steinheil anlänt till Åbo, missnöjd med vissa löneregleringar, som företagits av Armfelt, rapporterade han till Aminoff, att han bjudit till att visa Steinheil »all möjelig politesse och undfägnad» och att han hoppades, att exemplet skulle vinna efterföljd — som också skedde.[1])

Med de trösterika förmaningarna från »fäderneslandets redeliga vänner» blandade sig rösten av en ny förtrogen, som Aminoff funnit på sin törnbeströdda bana: det var den celebre postdirektören G. W. Ladau, vars bild redan framskymtat ett par gånger i det föregående.

Såsom man av en gammal gustavian kunde vänta sig, hade Aminoff till en början tagit avstånd från den förre Anjalamannen och uttalat sig mycket skarpt om honom. Vid nyårstiden 1812 hade han för Armfelt givit uttryck åt den förstämning, som Ladaus inträde i konseljen väckt bland allmänheten. Men på våren s. å. inledde Ladau, som redan därförinnan någon gång brevväxlat

[1]) Tandefelt till Aminoff $^{21}/_{11}$, $^{29}/_{12}$ 1812, $^{10}/_{3}$, $^{10}/_{4}$, $^{16}/_{5}$ 1813. Som en motsats till Steinheil framhöll Tandefelt hans företrädare Barclay de Tolly, »som berodde av sig själv och icke lät knoddar eller andra komma sig för nära». Hade denne hyst samma välvilja för Finland som Steinheil, hade han säkert blivit den bäste ryske generalguvernör, »då näml. — tillade Tandefelt — en i Ryssland född därtill nödvändigt skall väljas». — Den $^{23}/_{5}$ 1813 berättade Rotkirch för G. v. Kothen, att Tengström, Tandefelt och De Geer givit kalaser och borgerskapet en diner till Steinheils ära, synbarligen med gott resultat, ty, såsom tidigare nämnts, var Armfelt på våren 1813 åter mycket missnöjd med Gubben.

med Aminoff, ett närmande till denne, sökande förmå honom att inskrida till förmån för de ryska ämbetsmännen och godsägarne i Viborgs län.[1]) I vackra ordalag uttryckte Ladau för den vid sådant tilltal alltid lätt captiverade t. f. ordföranden i Kommittén sitt erkännande av dennes tillgivenhet för regenten och strävan att använda alla sina själs- och kroppskrafter till fäderneslandets väl, och på samma gång betygade han sina egna avsikters oegennytta. »Mitt sätt att vara — försäkrade Ladau — hoppas jag beviser, att jag ej kan klassifieras med dem som bära offer på smickrets altare uti alla avseenden riktade, suivant la direction du chirouette de la cour; och således bör jag ej kunna misskännas, när jag nu eller framdeles utan förbehåll skriver till högvälborne baron, antingen förtjust av det nyttiga Ert vistande uti Petersburg åstadkommit eller djupt bekymrad över åtskilligt, som för framtiden framställer en ryslig tavla och som herr geheimerådet ej kunnat förekomma.»[2])

Vad verkan Ladaus förböner för de ryska donatarierna hade, kunna vi lämna därhän; säkerligen styrkte de Aminoff i den uppfattning om föreningsmanifesten, som framträtt under den skriftliga explikationen med Armfelt och senare i det desperata rådet till denne att genomdriva donationsgodsens förklarande för frälse.

[1]) Jfr s. 49—50.

[2]) Ladau till Aminoff $^{9}/_{5}$ 1812. — I ett några år senare ($^{23}/_{9}$ 1816) skrivet brev till Aminoff sammanfattade Ladau orsakerna till sin tillgivenhet för Aminoff. Denna grundade sig, utom på det jämna och förbindliga sätt, varpå han bemöttes, på övertygelsen därom att Aminoff av hjärta och själ, utan tanke på egen fördel, nitälskade för sitt fosterland samt därpå att Aminoff insåg, att hans landsmäns väl berodde av bibehållandet av landets politiska läge, varför han ansåg ett försök till »återgång», d. v. s. till återförening med Sverige, för brottslig och fördärvlig; vidare därpå att Aminoff gjorde rättvisa åt kejsaren samt behandlade ryska nationen på det rätta sättet, som avsåg att förena, inte åtskilja kejsarens undersåtar. »Alla dessa skäl — så försäkrade Ladau — med tillägg av barons kunskaper och erfarenhet, attachera mig till Eder, herr geheimerådets, person till den grad, att jag med ett vidsträckt förtroende närmat mig Eder. Och då det är bekant, att jag ej utan omtänksam varsamhet attacherar mig, så är detta ett ytterligare bevis på den fullkomligaste tillgivenhet.»

Och lika visst är, att hänvändningen till Aminoffs patriotism inte förfelade sitt syfte. Ännu kunde det hända, att Aminoff yttrade sig med missnöje om Ladau[1]), men efter de personliga sammanträffanden han under 1812 års långa sommarledighet hade med denne, emanciperade han sig alldeles från sina fördomar, och efter hans återkomst till Petersburg begynte mellan den forne gustavianen, som ännu i emfatiska ord talade om »den odödlige», samt den forne riksförrädaren från Anjala en tämligen regelbunden och förtrolig skriftväxling, som fortgick i tvenne årtionden framåt. Med den habila inställsamhet och hemlighetsfulla viktighet, som kännetecknade hans sätt att uttrycka sig, bemödade sig Ladau om att vinna den med sin ställning missnöjde och mot Armfelt fronderande Rilax-baronens förtroende och att styrka hans vilja i en bestämd riktning. Med deltagande uttalade han sig om Aminoffs hälsa, berörde de hugnesamma underrättelserna från kriget och uppmuntrade Aminoff att av dem styrkas i sin föresats att bruka sina krafter till sina landsmäns väl. »Vid allt vad heligt är — bad han bevekande — lämna ej scenen. Tålamod och förtroende äro nödvändige för att bliva nyttig. Att återgå till lugnet kan varje man, men den dygdige medborgaren uppoffrar sine fördelar för det allmänna.» Ladau önskade ett samtal med Aminoff och meddelade, att han ämnade företaga en resa till Petersburg för att »ingå uti flere konversationsämnen, vilka ej uti brevens inskränkte gräns kunna innefattas». Under tiden borde emellertid »allt prepareras», förklarade Ladau, och på sitt besynnerliga bildspråk — gallimatias är man stundom frestad att med Ehrenström kalla det[2]) — manade han till självbehärskning och tranquillité. »Uti stillhet — så undervisade Ladau - - kan allt arrangeras. Sjukdomens höjd och beständighet är ej uti någon slags analogi med fixstjärnans. Den är övergående som de stora kropparnas rörelse i fysiken. Lugn, tålamod, verksamhet och förtroende utgör beståndsdelarne av botemedlet.» Och framför allt var Ladau mån om att herr baron och geheimerådet — då och då inströddes den smick-

[1]) Aminoffs brevkonc. till Armfelt aug. 1812.
[2]) Ehrenström till Walleen $^{2}/_{10}$ 1814.

rande excellenstiteln — ville göra honom den rättvisan att inte klassificera honom bland lycksökarne eller kryparskaran, utan vara försäkrad om att alla hans företag buro »en säker stämpel av andra föremål», som gåvo honom rätt till var ädel medborgares fullkomliga förtroende. »Att jag prövar andra, ej efter fraser, utan gärningar, därpå tror jag mig lämna dageliga bevis», avslutade Ladau sin försäkran.[1])

Aminoff var inte obenägen att tyda Ladaus avsikter till det bästa. Med nöje begagnade han sig av anbudet att låta sin brevväxling med hemmet gå under postchefens kuvert och i berömmande ord uttalade han sig om dennes tjänstvillighet. »Över den så mycket tadlade Ladau — skrev han i början av 1813 till sin fru — har jag ej orsak att beklaga mig. Tvärt om går han oss bägge vänskapsfullt till mötes. — — För den ringaste tjänst och välvilja bör tacksamheten aldrig kunna utebli.» Och litet senare tillade han med ännu större eftertryck: »Skulle du väl tro, min vän — att han är nästan [den] enda utom den verkeligen hederliga karlen Reuterskiöld, som under denna tid nalkats mig med förtroende. Dem man minst räknar uppå äro oftast ens bästa vänner.»[2])

*

Schismen mellan Armfelt och Aminoff hade vid årsskiftet 1813 stegrats därhän, att den verkligen, såsom Ehrenström förespådde, hotade att varda obotlig. Den blev desto mer beklaglig som den medverkade till uppkomsten av andra komplikationer inom den högre ämbetsvärlden. Det elektriska tillståndet kring »de högmögende» fortplantade sig nämligen vidare, attraherande inom sin krets personer, vilka till följd av sin ämbetsställning eller enskilda relationer kommo i kontakt med de motsatta polerna. Särskilt kom en förvaltningsåtgärd, varav Aminoff tog sig på det djupaste,

[1]) Ladau till Aminoff $^{2}/_{12}$ 1812, $^{3}/_{2}$, $^{17}/_{2}$, $^{21}/_{2}$ 1813.

[2]) Aminoff till sin fru $^{3}/_{11}$ 1812, odat. [efter $^{15}/_{1}$ 1813], $^{26}/_{1}$ 1813. I en rapport av $^{21}/_{2}$ 1813 tyckes Ladau velat göra den hederlige karlen Reuterskiöld misstänkt för Aminoff. Han averterade nämligen, att Reuterskiöld och statsrådet v. Haartman voro sig emellan intimt lierade och omfattades av Armfelt med nåd och förtroende. Vad den förstnämnde beträffade, var det en metamorfos, som han inte kunde explicera.

att åstadkomma söndring mellan honom och några högre ämbetsmän, till vilka hans förhållande därintill varit vänskapligt eller t. o. m. intimt.

På hösten 1812 hade, såsom redan antytts, genom Armfelts inflytande en förordning emanerat, varigenom officerare vid f. d. finländska armén, som tillgodogjort sig förmånerna av 1810 års militärmanifest, ålades att till kronan återbetala sina efter kriget uppburna löneförmåner, i händelse de emigrerade ur landet. Syftet med förordningen var, såsom Castrén påpekat, att bevara tillgången på officerare för de nya jägarbataljonerna och hade såtillvida skäl för sig. Men den retroaktiva verkan påbudet skulle äga måste nödvändigt väcka missnöje inom militära kretsar, varför en modifikation också senare företogs.[1]) Inom regeringskonseljen väckte förordningen stor ovilja särskilt hos H. C. Reuterskiöld, adjoint hos militiechefen, och en av deltagarne i 1810 års officersdeputation. Enligt ett senare yttrande av Ehrenström, som till följd av svågerlag kom i förtroligare beröring med honom, var han »en parfait homme de bien», men av ett mycket livligt humör, uttryckte sig illa och hade svårt att behärska sig, då han kände sig förargad[2]) — en gammal, knotig, björk med masur inne. »Detta har — skrev han till Aminoff om förordnandet, som han och andra kallade det Mannerheimska manifestet — undergrävit grundvalarne av kejsarens militärmanifest, på vilket så många människors väl och säkerhet beror. — — Man vet ej, om man skall äta den brödkaka, som är emottagen; en annan tid, och andra manifester kunna komma lika våldsamma som detta.» Såsom particulier ställde den svenskfödde översten den svenska tjänsten framom all annan tjänst; såsom »finne och patriot» åter ansåg han det lyckligt, om ungdomen stannade i landet och ingick både i civil och militärtjänst. Men ville man kvarhålla ungdomen, borde det inte ske med våld, utan genom att bereda den utvägar till nöjaktig utkomst i landet. »Gud nåde vårt Finland», suckade Reuterskiöld; »det kommer under järnspira emot den ädlaste och mildaste kejsares vilja; det är våre egne — Mannerheimar och dylika — som kunna

) *Castrén* s. 300.

[2]) Ehrenström till Rehbinder $^{23}/_{12}$ 1820.

måla eller bevisa att korpen aldrig varit svart — utan alltid varit och är vit.» »Rätta huvudmannen» till den olyckliga åtgärden var enligt hans förmenande Mannerheim, som »avmålat» saken för Armfelt, vilken åter handlat av förhastande. Reuterskiöld hade också med anledning därav mycket heta explikationer med Mannerheim, som fåfängt för honom bedyrade sin oskuld. »Jag har sagt honom däröver min tanka — och sanningen torr och kraftfull», berättade han, och så tillade han upprörd: »Jag föraktar honom. Han är av Finland hatad, förtjänar att vara det; något gott har han aldrig gjort eller kunnat göra — och om det händelsevis sker, är det icke för att göra det goda, utan för att visa, vad han kan göra, att folk skall tro honom allsmäktig. Sådan är den karln, som sluteligen skall göra Finlands olycka, som skall i lömskhet göra kejsarens goda avsikter om intet.» För att straffa Mannerheim, på vars ursäkter han inte trodde, ansåg han att man rätteligen borde utesluta honom ur förteckningen på dem, som skulle ihågkommas med officersmedaljen, eller också tillställa honom den invecklad i den förhatliga förordningen. Men vid närmare besinnande fann han det inte rådligt att vedervåga en sådan åtgärd, enär det var att befara, att Mannerheim i sin elakhet och av sin böjelse att hellre skada än gagna människosläktet skulle ledas till att av hämnd göra ännu mera ont än han redan gjort.[1])

Den hetlevrade överstens obehärskade utläggning var för visso egnad att bringa Aminoffs lättrörda känslor i svallning. Efter vad Rehbinder intygade, hade den sistnämnde till en början inte haft något att anmärka på förordningen, ehuru den innebar en förändring i militärmanifestet, hans livs stolthet. I likhet med Armfelt önskade han ivrigt att bevara den upplösta arméns officerare för deras fosterland, och han hade med mycken häftighet uttalat sig mot de fäder, som, ehuru de blivit delaktiga av manifestets välsignelser, visade sin otacksamhet genom att sända sina söner att

[1]) Reuterskiöld till Aminoff $^{5}/_{1}$, $^{5}/_{2}$, $^{8}/_{3}$, $^{18}/_{3}$ 1813. Under sin vistelse i Finland i början av 1813 uppgav Armfelt för Rehbinder ($^{23}/_{1}$, $^{3}/_{2}$ 1813), att Reuterskiöld och Mannerheim försonats genom bemedling av Palmfelt och att han för sin del bidragit till att återställa harmonien i konseljen. Men Reuterskiölds brev tyda inte på någon försoning.

uppfostras och tjäna i Sverige.[1]) Men efter att ha närmare funderat på saken, sannolikt ock efter att ha mottagit alarmerande brev från hemlandet, övergick han, såsom hans vana ofta var, till de missnöjdas mening, som han sedan förfäktade med den för honom utmärkande »varma vältaligheten», såsom Rehbinder en gång uttryckte sig. Vid jultiden 1812 berättade han i brev till sin fru, att Armfelt under hans frånvaro i Finland utverkat en författning mot »oss arme f. d. finska officerare», som begagnat sig av militärmanifestet och som nu blevo de enda slavar i sin fosterbygd.[2]) Såsom redan blivit nämnt, hade han en ytterst häftig explikation rörande förordningen med Armfelt och han fattade inom sig beslutet att rädda sig och officerskåren genom att på något sätt upplysa sin rättvise monark om det misstag, vartill denne blivit lockad. När han samtidigt i brev till Tengström, ordade om »liken» — ett av honom ofta använt, mycket betecknande uttryck om Armfelt — som tillstyrkte och själv utövade maktspråk, var det väl närmast denna händelse han åsyftade.

Med anledning av det på officerskåren begångna »våldet» konciperade Aminoff en klagoskrivelse, en promemoria om »Armfeltska manifestet», som enligt hans egen uppgift inlämnades »på behörig ort» — vart, nämnes inte — och förmodligen i den franska översättning, vari den föreligger utom i svenskt koncept. Efter att ha häri framhållit, hurusom landets innebyggare blivit av kejsaren tryggade i besittningen av liv, ära och egendom och hurusom de i 1810 års manifest medgivna förmånerna avgivits utan något förbehåll för livstiden, varför de kunde likställas med lagfången egendom, erinrar han om, huruledes särskilda stadgar funnos, som reglerade utflyttning ur landet. Men för befälet vid f. d. finska armén meddelades nu särskilda föreskrifter, som försatte det i en sämre situation än deras medborgare. »Det är således *vi* ensamt — utropar Aminoff — f. d. finska officerare och underbefäl, som genom en särskild hög författning äro skilde från åtnjutandet av våre övrige medborgares lagfångne fri- och rättigheter,

[1]) *Bonsdorff*, Opinioner o. stämningar s. 110—111.
[2]) Aminoff till sin fru $^{23}/_{12}$ 1812.

ännu så mycket mer smärtande för den om äran månne och känslo-ömme, att vi f. d. finska off:e äro i nationen och inför världen utpekade, utan att känna oss skyldige, såsom ovärdige att dela våra övrige medborgares fri- och rättigheter. En lag in casu för *oss* ensamt utfärdad! — — Den f. d. finska officeren — — ensamt bland fria män och medborgare ser sig fjättrad och liknande slaven bunden vid den jord, som sett honom födas, ej mer få välsigna den samma med de fria suckar, som ditintills utgjort hans livs sällhet. Blott denna tanken ensamt skall hos den födde och uppfödde fria människan förbittra njutningen av det förunnade brödet och dagar, helgade åt regenten, fäderneslandet och tacksamheten.»[1])

Medan Reuterskiöld sköt felet för missgreppet på Mannerheim, riktades Aminoffs sent väckta vrede främst mot Armfelt, varjämte hans klander gick ut över Rehbinder, som undertecknat och expedierat förordningen. I början av 1813 berättade den sistnämnde för Mannerheim, att Aminoff var arg och ursinnig över den ifrågavarande förordningen, vars tryckning borde tills vidare uppskjutas, och något senare skrev han: »Du anklagas såsom den där varit första upphovet till detta förordnande och greve Armfelt och jag såsom de där gillat och befordrat detsamma. Det finnes ingen injure, ingen vrång tydning därav, som icke denne man utöser och debiterar emot oss genom alla möjeliga kanaler. Allt detta är så mycket mera oförväntat som denne man förut tagit dig och mig i sitt beskydd och som han själv vid sin återkomst fr. Finland fullkomligen gillade denna mésure. Han kan icke i denna stund neka att han givit sin approbation därtill, men det oaktat är han nu så inexorable, att det fordras både köld och tålamod å min sida för att icke helt och hållet rompera med honom.» Rehbinder berättade vidare, att han och Armfelt lovat utverka en explikation, som mildrade förordningen, men detta hjälpte till intet, varför anklagelserna tycktes vara riktade icke mot sakerna, utan mot personerna, som borde störtas hos regenten och i den allmänna opinionen. »Alla dessa calomnier — tröstade Rehbinder sig och Mannerheim med — borde ej verka på ett gott samvete, men det

[1]) Ril. s. 42. Den franska översättn. skriven med Walleens handstil.

är dock förlåteligt, om de göra ett obehagligt intryck, då de äro av en så grov egenskap och då de komma ifrån en man, som i början hautement gillade vad som skett, men sedermera behändigt därav tog en pretexte för att utöva sin hämnd och utgjuta sitt svarta hjärta. Må allt detta bliva oss emellan, jag besvär dig därom. Tiden skall göra oss rättvisa.» [1])

Att Aminoff sadlat om i fråga om reskriptet tyckes Rehbinder tillskrivit intriger från Finland. »En liga finnes i Finland», förklarade han för Mannerheim, »jag döljer det ej, som söker att uppreta Aminoff emot sin fordne vän, emot sin fordne välgörare och emot den, för vilken han förut klätt stegel och hjul. Den förre, aldrig ledd av annat än sina passioner, gör de orättvisaste utfall på fäderneslandets bekostnad. Vad jag lider i allmänt och enskilt avseende av denna oenighet, kan ingen föreställa sig.» Någon tid efter denna utgjutelse kunde Rehbinder emellertid rapportera, att Aminoff begynt moderera sitt tal och sina omdömen, och han gillade Mannerheims beslut att skriftligen förklara sig för denne. Men något resultat väntade han sig icke därav. »Man vinner dock ej denna man — skrev han — varken med franchise el. loyauté. Dessa ord haver han alltid på tungan, men sällan i hjärtat. Ju mera arg, dess mera dissimulant — det är en av hans så kallade *politiska* principer. Mig vill han approchera sig till. Jag är hövlig, men kall och glömmer aldrig de infama beskyllningar han gjort mig. Jag har varit mera hans vän än han förtjänt och essujerat många ledsamheter av hans fordne vän för att bereda harmonien dem emellan. Hans liaisons med den du vet, och v:n han för 3:ne månader sedan kallade incendaire [G. W. Ladau] indignerar mera än allt annat.» [2])

Med samma indignation som för Mannerheim uttalade sig Rehbinder för chefen för de finländska jägarbataljonerna, general A. Fr. Palmfelt. Efter att ha nämnt, hurusom förordningen väckt missnöje i Finland och åstadkommit obehagliga scener i Åbo, upprepade Rehbinder sin berättelse om, huru Aminoff till en början i hans och flera andra personers närvaro uttryckligen approberade

1) Rehbinder till Mannerheim $^{8}/_{1}$, $^{23}/_{3}$ 1813; *Castrén* s. 300.
2) Rehbinder till Mannerheim $^{4}/_{2}$, $^{2}/_{4}$, $^{5}/_{5}$ 1813.

det redan expedierade reskriptet, men sedan, flera veckor senare, plötsligt vaknade ur sin dvala och begynte »på ett gruveligt sätt braquera sina vapen» emot reskriptet, dess upphovsmän och alla dem som deltagit i exekutionen av kejsarens befallning. Efter en skarp explikation med Armfelt, som slöts med hetta å ömse sidor, öppnade Aminoff sitt hjärta för Rehbinder »med all den varma vältalighet, som är honom egen, och med mycken häftighet emot greven». Rehbinder förklarade, att han inte kunde skilja sin sak från Armfelts, ehuru han hade ganska ringa del i den misshagliga åtgärden, och han medgav, att den kanske var något våldsam och i behov av modifikationer, varför han var villig att proponera sådana, men med villkor att man inte uttydde dem som tecken till fruktan, utan som bevis på önskan att bibehålla freden i landet. Efter mycken möda hade det också lyckats honom att erhålla Armfelts löfte att söka utverka hos kejsaren en sådan förklaring, att förordnandet inte skulle gälla dem som av laga skäl, för arv eller annan orsak, ville återvända till Sverige. Härmed tycktes också Aminoff vara nöjd. Men inte desto mindre, fortsatte Rehbinder sin berättelse, träffade han ingen dag den sistnämnde i sällskap, utan att denne »releverade denna sak och debiterade den såsom ett våld utan exempel i Tibet och Marocko samt att de som bidragit till denna lag voro sina landsmäns förtryckare, finska militärens förföljare, och att det vore att avskräcka var hederlig karl att kvarstadna i Finland m. m.» Då nu sådana häftiga utfall postdagligen befordrades till Finland, ansåg Rehbinder sin heder och reputation fordra, att han till Palmfelt, såsom chef för finska militären, avgav den förklaringen, att han ingen annan del haft i saken än att han förhållit sig passiv, då Armfelt muntligen anmälde åtgärden, samt att han på kejsarens befallning såsom statssekreterare avfattat och såsom t. f. ordförande i Kommittén undertecknat förordningen. Rehbinder medgav, att han förhastat sig i saken, men därmed ville han visst inte undandraga sig att dela det omdöme, som träffade Armfelt. Vad han emellertid ville ha framhållet, var, att påståendet att han eller någon annan velat förtrycka sina landsmän eller förfölja en så aktningsvärd klass som militären, var »en atroce calomnie», mot vilken han protesterade så

länge han levde. Vädjande till den erfarenhet Palmfelt hade om honom, tillade han: »Min personliga karaktär och mina bemödanden att vara mina landsmän nyttig hade jag trott böra vara en borgen emot alla tillvitelser av denna art, men jag finner, att jag är dömd även att undergå detta hårda prov av den lyckan att vara här.» Rehbinder bad vidare Palmfelt upplysa Reuterskiöld, som uppgavs ha tagit saken mycket ivrigt, samt andra om att inga elaka avsikter varit drivfjädern till reskriptet, att man hoppades kunna explicera det på ett tillfredsställande sätt och att allt, som man glusserade mot honom och andra, var personella förföljelser. Till sist bad Rehbinder Palmfelt hålla meddelandet om Aminoffs förhållande i saken för sig. »Jag är nog tribulerad ändå — tillade Rehbinder — utan att komma i ytterligare explikationer.»[1])

Det var osedvanligt häftiga utgjutelser av den annars behärskade, »hederlige» Rehbinder, känsloutbrott, som visa, huru djupt han måste känt sig sårad av Aminoffs oförsiktiga och oeftertänksamma tirader, om de ock främst torde riktat sig mot Armfelt och Mannerheim. Rehbinder var med allt sitt jämnmod och sin strävan att jämka mellan stridande parter i det hela en ganska känslig och ömtålig natur — Armfelt klagade ofta över hans humörer — men så upprörd som i dessa brev hade han knappt visat sig, sedan han i början av det föregående året påkallat Aminoffs hjälp mot Armfelts diktatoriska självrådighet. Huruvida förhållandet till Aminoff artat sig så illa, att, såsom Armfelt uppgav, de båda herrarne inte mera tilltalade eller hälsade på varandra, kan nu lämnas därhän; i alla fall hade den förra förtroligheten, som efter höstens missämja någorlunda retablerats, lidit ett svårt avbräck. Men tack vare större besinning å Rehbinders sida och Aminoffs insikt om olägenheterna av en brytning bevarades efter den för-

---

[1]) Rehbinder till Palmfelt $^{11}/_{23}$ mars 1813 (Armf. s. II:a, 26—27), *Castrén* s. 301—303. För G. Aminoff uppgav J. Fr. Aminoff att han utverkat uppskov med förordningens kungörande (G. Aminoff till J. Fr. Aminoff $^{15}/_{4}$ 1813). När år 1816 ett nådigt reskript emanerade, som återkallade ifrågav. förordning, tillräknade sig Aminoff indirekt förtjänsten därav (Aminoff till G. v. Kothen $^{8}/_{4}$ 1816).

[2]) Armfelt till Ehrenström $^{31}/_{8}$ 1813.

sta hettan det utvärtes skenet bättre än efter komplikationerna mellan Armfelt och Aminoff. När Aminoff på sommaren lämnade Petersburg, upprätthöllos förbindelserna genom fortsatt brevväxling, som visserligen var tämligen trög och till sitt innehåll mer konventionellt artig än uppriktig, men som i alla fall vittnade om ömsesidig önskan att bevara den yttre sämjan. Rehbinder höll Aminoff underkunnig om den fortgående overksamheten i Kommittén och uppmanade vänligt honom att kvarstanna i familjens sköte, tills hans närvaro blev nödvändig. »Ehuru vi sakna h:r barons agréabla sällskap — förklarade han en gång, föga trovärdigt för resten — underkasta vi oss denna privation, då dess vistande i Finland är satisfierande för hr baron själv och dess estimable famille.» Men någon gång lät han sitt missnöje träda fram, om ock i något förblommerade ordalag. Med anledning av ett rykte om Troils avgång från landshövdingsämbetet, varmed tyckes förbundits den av Tandefelt antydda eventualiteten av tjänstens överlåtande åt Rehbinder på grund av ett med Troil uppgjort ackord, uttalade Rehbinder sin förtrytelse över en sådan »fable». »Detta och mycket annat — förklarade han — måtte dock slutel. leda till en changement de théâtre. För min del är jag resignerad att nedstiga på parterren och se andra aktörer bättre uppfylla min ringa roll. Jag gör det med gott samvete utan att varken min fortune, min hälsa el. mitt humör vunnit av mina svaga bemödanden att vara nyttig.»[1]) — Aminoff besvarade breven i vänlig ton, betygande sin respekt för Kommittén i allmänhet och Rehbinder i synnerhet. Med anledning av den sistnämndes klagan över det nämnda ryktet tröstade han med att enligt hans erfarenhet och svenska historiens vittnesbörd hade ämbetsmän i högre ställning, t. o. m. nationens förra älsklingar, rönt samtidens tadel och avund i st. f. dess belöning. »Man måste därför — docerade Aminoff — alltid vara över hopens omdömen, gå sin raka och jämna väg och avvakta

[1]) Rehbinder till Aminoff $^{5}/_{9}$ 1813, $^{16}/_{1}$, $^{1}/_{4}$ 1814. Med anledning av ett brev till Aminoff ($^{5}/_{9}$ 1813?) berättade Rehbinder $^{4}/_{10}$ 1813 för Walleen, att han tillskrivit Aminoff ett brev, varpå han inte vågade vänta något svar, men han hoppades, att favören skulle återkomma i Petersburg »à l'heure du thé et du jeu de patience».

belöningar i ett bättre liv efter detta. — — Att min bror själv har och förtjänar nationens éstime — frånskilt kanske den föraktliga delen av densamma — därom bör min broder själv vara förvissad; däri instämmer var och en homme d'honneur.»[1]) — Det var vad man plägade kalla »dissimulation» å ömse sidor.

Ännu närmare än med Rehbinder hade Aminoff varit lierad med den med honom tämligen jämnårige Carl Mannerheim, med vilken han under de senaste åren ofta diskuterat allmänna ärenden. För Armfelt hade han prisat Mannerheim såsom den arbetsammaste och klokaste medlemmen av konseljen samt förordat honom till förbättrade lönevillkor för att möjliggöra hans kvarstående i tjänsten.[2]) När Mannerheim uttalade sin åstundan att avgå, hade han enträget uppmanat honom att kvarstå på en post, där han var »ej allenast behövlig, men omistlig nu och framgent», och han lovade, så länge han dvaldes i affärerna, att yrka på ett »rättvist omfattande» av honom och hans familj. En annan gång, då Mannerheim något nervöst upptog Aminoffs kritik mot tonen i Åbo, svarade den senare undfallande, att såvitt det gällde Mannerheim, ville han, så länge hans huvud stod upprätt, skydda honom mot allt illvilligt tal. »Du må själv vittna, min broder», skrev han, »om jag nånstin misskänt ditt personliga värde från vår ungdoms första bekantskap, ej engång under de tider, då vi voro skiljaktiga i politiska tänkesätt. Vid den odödlige Gustav III:s sida lärde jag att bedöma människor.» Med filosofiskt lugn framhöll Aminoff vidare, att de kunde med fredade samveten ställa sig över belackarnes och hopens förtal, vilket ingen, som helgat sig åt fädernes-landets självbestånd, kunnat undgå. »Det är — förklarade Aminoff, väl främst med tanke på sitt eget öde — först då man träder

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{25}/_{9}$ 1813.

[2]) Aminoff till Armfelt juni 1811. Ett år senare diskuterade Armfelt med Aminoff ett förslag att tilldela Mannerheims fru 1,000 rub. i årlig pension samt att utverka åt någon av döttrarna titeln demoiselle d'honneur, som berättigade till 12,000 rub. i bröllopsgåva. Aminoff svarade på ett sätt, som visar, att han var med om saken, och Armfelt lovade tänka därpå. Armfelt till Aminoff $^{22}/_{6}$, $^{5}/_{8}$ 1812, Aminoff till Armfelt konc. $^{7}/_{7}$ 1812.

från scenen, då rättvisa för ens handlingar möjeligen är att förvänta.» På sommaren 1812 kom det till meningsolikheter rörande behovet av en lantdag för nationella truppers uppställande, men Aminoff erkände i smickrande ord mogenheten i Mannerheims reflexioner på samma gång han — av anledning, som må förbigås — försäkrade, att på honom och hans vänskap hade »aldrig någon blivit bedragen».[1])

Mannerheim å sin sida hade besvarat Aminoffs förtroliga meddelanden med uttryck av aktning och vänskap. Uppriktigt framlade han för Aminoff sin konservativa åskådning och sin lojalitet gentöver kejsaren. Om sin önskan att återgå till plogen yttrade han sig oförbehållsamt och — utan att ingå på detaljer — beklagade han sig över den oenighet, som en del personer på lömskt sätt sökte sprida över landet. »Måtte alla rättskaffens finnar och goda medborgare inse — förklarade han en gång — huru mycken enighet och nationalanda fordras för att så länge Gud och Alexander behagar kunna bibehålla en högst prekär existens. Men denna enighet synes vara långt borta och blott ett ideal uti ett tidevarv, där avund och dold egennytta höra till ordningen för dagen och där lasten har så mycket företräde framför dygden. Man häcklar och klandrar allt, även det mest oskyldiga.»[2])

På detta vänskapliga förhållande, som sannolikt något lösts genom Mannerheims närmande till Armfelt, gjorde nu förändringen i militärmanifestet ett brått slut. I början av 1813 förklarade Aminoff för sin fru, att han till sin blygd nödgades erkänna, att han alldeles misstagit sig på Mannerheim. »Det är en perfide människohatare och lycksökare», påstod han helt kategoriskt. »Han skall få erfara, att han bedragit mig. Han och några dylika på den orten lärer tro, att jag är i disgrace och krypa nu övermåttan för *den*, som för momenten synes ha makten över sina likar.» Det var tydligt att Aminoff fått höra, att även Mannerheim slutit sig

---

[1]) Aminoff till Mannerheim $^{14}/_{9}$ 1811, $^{15}/_{1}$, $^{19}/_{31}$ mars, $^{21}/_{4}$, $^{8}/_{5}$, $^{29}/_{9}$ 1812. (Mannerh. s.).

[2]) Mannerheim till Aminoff $^{11}/_{7}$ 1810, $^{13}/_{4}$ 1811, $^{14}/_{3}$, $^{13}/_{4}$, $^{28}/_{4}$, $^{10}/_{6}$, $^{28}/_{7}$, $^{21}/_{9}$ 1812.

till dem, som bragte Armfelt, »liken», sin hyllning vid dennes samtidigt inträffade besök i Åbo.[1])

Förändringen i Aminoffs sinnesstämning kunde inte undgå Mannerheim. Den berörde honom desto mera som han ansåg sig på intet sätt ha givit anledning därtill och som han på det livligaste beklagade oenigheten, avundsamheten och de många egna intressena bland sina landsmän. För att från sig avvända den misstro och avoghet, som intriganter och svarta själar inblåst mot honom, vände han sig på våren 1813 till Aminoff med en skriftlig förklaring, vari han öppenhjärtigt berörde förändringen i deras personliga förhållanden och lika öppet bedyrade sina handlingars renhet. Han hade, förklarade han, redan tidigare velat göra sig påmind, om inte ryktet förmält om »mindre gynnande tänkesätt och kallnad vänskap», som betagit honom lusten att skriva. Som han känt sig smickrad av den vänskap, varmed han sedan längre tid tillbaka behedrats av sin herr broder, förekom honom förlusten av denna vänskap desto mer smärtande som han inte kände orsaken därtill, och han hade hoppats att med uppriktighet bliva underrättad om, vari han felat, om det varit i allmänt eller enskilt hänseende. Hans gärningar såsom ämbetsman och medborgare lågo för öppen dag, inga hemliga intriger voro med dem förbundna och hans samvete gav honom hopp om att »inför Gud och människor kunna framträda till ansvar med ett ostört lugn och det vittnesbörd att utan alla slags egna avsikter hava följt egen övertygelse och åtminstone efter mitt inskränkta begrepp att se saken velat mitt fädernesland väl». Om han däri misstagit sig, så var sådant mänsklighetens lott och finge bedömas av en opartisk eftervärld. Kalomniatörens giftiga tunga föraktade han, försåvitt det gällde allmänna saker, men om han därigenom berövades en estimerad vänskap, så smärtade det honom djupt och ökade hans hat till den lömska varelsen. Mannerheim hoppades av sin herr broders godhet, att vid den påföljande höst förestående nya oktrojens bestämmande bliva förhjälpt från sitt ämbete, som blivit honom påtrugat och som förskaffat honom blott ovänner och förtal i gen-

[1]) Aminoff till sin fru $^{3}/_{1}$ 1813 g. st.

gäld för förlorad hälsa, försämrade affärer och förminskad existimation. »Som medborgare — försäkrade Mannerheim — skall min ivriga önskan alltid vara för det allmännas väl och att mine landsmän engång måtte inse vådan av enskilta stridigheter och nödvändigheten av förenade tänkesätt. Den belackare, som till äventyrs ibland oss för framtiden vill kasta tvedräktsfacklan, må bliva den enda, som därav svedes.»[1])

Förklaringen hade, såsom Rehbinder förutsagt, ingen verkan. Aminoff svarade, enligt ett koncept till svar, hövligt, men kort och undvikande, såsom hans vana var, då han fann det rådligast att inte ingå på närmare svaromål. Föga trovärdigt genmälde han, att någon »altercation» aldrig bort kunna uppstå mellan honom och Mannerheim, och han kunde aldrig tro att denne velat fela mot honom personellt. På vidare explikationer var han emellertid inte hågad att ingå, utan ansåg han dem böra uppskjutas till ett lugnt och förtroligt samtal. Även han suckade efter att få återgå till plogen, men i frågan om konseljens former och sammansättning var han fortfarande av den mening han engång till protokollet uttalat, att de tills vidare borde bibehållas orubbliga.[2])

Tvivelaktigt är, huruvida det någonsin kom till det lugna och förtroliga samtal, som Aminoff ställt i utsikt. Ännu flera år senare försäkrade Mannerheim, att han ingen aning hade om orsakerna till Aminoffs groll mot honom. Såsom av det följande framgår, fortfor detta med all den persévérance i hat, som Armfelt engång framhållit hos sin forne vän, och Mannerheim var inte den man, som flera gånger sökte förlikning med en »like» — för att citera Aminoffs uttryck. Korrespondensen avbröts för ett årtionde framåt och de personliga beröringarna tyckas likaledes upphört.

Genom Aminoffs »altercation» med Mannerheim och Rehbinder indrogs i schismen även den sistnämndes gode vän och Mannerheims svåger, landshövding Carl Stjernvall. Dennes förhållande till Aminoff hade varit den välvilligt omfattade, i tjänsten underordnade regements- och krigskamratens. Såsom Aminoffs

[1]) Mannerheim till Aminoff $^{17}/_{4}$ 1813.
[2]) Odat. brevkonc. i Ril. s. 33.

närmaste man vid Björneborgs regemente hade Stjernvall genom sin duglighet och sitt sympatiska väsen i sådan grad tillvunnit sig sin chefs aktning, att han utsågs till en av de officerare, som deltogo i deputationen till Petersburg vintern 1809—1810. Och i sin tur gengäldade han förtroendet med tacksamhet och tillgivenhet. Då han mottog kallelsen till deputationen, förklarade han, att han ville med nöje följa Aminoff, vars »höga själ och redliga hjärta» mer än en gång fört honom på den rätta vägen, och efter deputationens hemkomst framförde han på Björneborgs regementes officerskårs vägnar uttrycken av kårens vördnad och tacksamhet mot dess förre chef. När Aminoff kände sig dyster till sinnet med anledning av opinionen i landet och det klander, för vilket militärmanifestet utsatts från en del håll, sökte Stjernvall i entusiastiska ord att trösta honom, »den ädlaste, den vördnadsvärdaste chef, som varit regementets far, vän och välgörare, som varit arméns försvar mot de obehagliga beskyllningar, som under politiska välvningar så ofta drabba den oskyldiga, som uti alla dess gärningar ej haft den minsta möda ospard för befrämjandet av den enskilda och allmänna välfärden och rättvisan, som ännu slutligen utverkat den finska arméns bärgning, då dess förestående elände var nästan hopplöst, som aldrig handlat annat än i grund av det valspråk denna chef inplantat till esprit i det aktningsvärda B:borgs regemente: Gud, kung, fädernesland, regementets heder!» För egen del kände sig Stjernvall stolt över att hans namn skulle i historien nämnas bland deras, som med Aminoff till ordförande gjort sig berättigade till eftervärldens tacksamhet. Och, såsom tidigare nämnts, hörde Stjernvall till dem som ivrigast uppmanat Aminoff att mottaga kallelsen till Kommittén för finländska ärenden.[1])

Aminoff var mycket känslig för yttringar av deltagande och vördnad. Jämte det han tackade för de vackra ord, som Stjernvall riktade till honom, försäkrade han å sin sida om det stora värde han satte på dennes förtjänster. Så skrev han kort efter det han tagit högtidligt avsked av sina gamla regementsofficerare, att hans hjärta

[1]) C. Stjernvall till Aminoff $^{5}/_{8}$, $^{23}/_{11}$ 1809, $^{5}/_{5}$, $^{2}/_{6}$ 1810, $^{6}/_{6}$ 1811; *Hartman* s. 201—202, jfr s.

vid avskedets stund varit så fullt, att hans uttryck inte svarat mot den livliga tacksamhet han kände för sin närmaste man i befälet, och så fortsatte han: »I en reg[e]m[en]ts chefs närmaste man i befälet har ännu aldrig någon överträffat Carl Stjernvall i allt det ädla, som utgör rätta kännemärket av en man av sant värde. Av dig har jag skördat det oinskränktaste förtroende. Du har lystrat till mina svaga, men välmenta framställningar. Samma valspråk följde oss intill upplösningsstunden: Gud, konungen, fäderneslandet, regmts heder. Din upphöjda och ädla själ har översett mina brister i övertygelsen om det goda uppsåtet. Emottag därföre såsom en skyldig gärd på vänskapens och tacksamhetens altare min inför samtid och eftervärld högtidliga förklaran av erkännande, tacksamhet och erkänsla. Jag går nu till lugnet med dessa heliga känslor, och mitt hjärta skall klappa dem, då mina ögon tillslutas.»[1]) Ett år senare, då Aminoff ställde sig i spetsen för en insamling av medel till präglandet av en medalj åt kejsar Alexander, var det till Stjernvall han vände sig för att få officerarne vid Björneborgs regemente att gå med på planen. Men det dröjde inte länge, innan de vänskapliga känslorna svalnade på ömse sidor. Sannolikt kände sig Aminoff mindre väl stämd, när Stjernvall sommaren 1811 berättade, att han haft i Åbo ett sammanträffande med Adlercreutz, som uttalade sin åstundan att kunna återvända till sin fosterbygd och bad honom uttala för Aminoff hans önskan att reconciliera sig med denne.[2]) Och samtidigt erfor Aminoff, att bröderne Stjernvall umgingos med varjehanda vidlyftiga reformplaner, som stötte hans konservativa tänkesätt. Såsom tidigare blivit nämnt, uppdrog han åt Mannerheim att hålla ett vaksamt öga på de båda »riksprojektmakarne», vilka nog voro »ganska hederliga karlar», men vilkas omogna projekt kunde ha de vådligaste följder, och för Armfelt föreslog han satiriskt, att Adlercreutz måtte utses till chef för den planerade militäruppsättningen med »bägge bröderna» såsom adjutanter.[3]) Naturligtvis mildrades inte Aminoffs miss-

[1]) Aminoff till C. Stjernvall $^{13}/_{5}$ 1810, $^{13}/_{6}$ 1811. (Ril. s. 25).

[2]) C. Stjernvall till Aminoff $^{7}/_{8}$ 1811.

[3]) Aminoff till Mannerheim $^{14}/_{9}$ 1812; konc. till Armfelt $^{18}/_{9}$ 1811 i Ril. s. 32; *Bonsdorff*, Finl. militärplaner s. 33—34.

nöje med Carl Stjernvall, när denne anslöt sig till Armfelt med sådan tillgivenhet, att han kom att höra till dennes trognaste anhängare och favoriter. Dock kom det inte till några störingar i utvärtes måtto, utan Aminoff fortsatte att besvara Stjernvalls vördsamma skrivelser i välvilligt beskyddande ton. Då Stjernvall i början av 1812 uttalade sin oro rörande förvaltningen av det viborgska guvernementet, uppmanade Aminoff honom att inte misströsta om framgången, ty, förklarade han uppmuntrande, »du har alla egenskaper, som erfordras att omfatta ett så fördärvat, olyckligt land: heder, rättvisa och människokärlek, och dessa himlagåvor skall ersätta ett [och] annat, som kunde brista dig vid utövningen av ditt svåra kall». Aminoff lovade att efter förmåga bistå Stjernvall i hans skrala affärer, men att skaffa honom friheten, det varken ville eller mäktade han göra; sådant kunde han inte ens utverka åt sig själv, ehuru han alltid hoppades därpå. I fråga om deras enskilda förhållanden försäkrade Aminoff, att ingen vågat en insinuation, som skulle stört deras på ära och heder grundade långvariga förtroende och vänskap. »Min opinion om människor — så slutade Aminoff sin förklaring — är fotad på självkännedom av desamma, och genom en långlig erfarenhet om opinion om varann bör ingen tvekan om varandras moraliska värde nånstin kunna uppstå. Låt detta, min vän, vara sagt nu och för evigt.»[1])

Det må lämnas osagt, huruvida Stjernvall kände sig övertygad av dessa försäkringar. För egen del måste han medgiva, att hans beundran för den förre regementschefen, vars hjälp officerskåren enligt hans patetiska förklaring hade att tacka för att den hade ett fädernesland samt bärgning för sig och de sina[2]), småningom gav vika för helt motsatta känslor. För det första måste han känt sig illa berörd av det motstånd Aminoff gjorde mot broderns av honom livligt omfattade militärprojekt. »Han har sitt egit politiska system, som han säger sig ingivit till kejsaren», skrev han vid jultiden 1811 om Aminoff till brodern. »Han är ej för militär uppsättning. — — Han vill influencera, regera och är sig alldeles

[1]) Aminoff till C. Stjernvall $^{7}/_{4}$ 1812, Ril. s. 25.
[2]) C. Stjernvall till Aminoff $^{7}/_{8}$ 1811.

lik. Med dig är han mycket nöjd; med mig vet jag ej, huru det är.»[1]) Men mest tyckes Stjernvall oroats av schismen inom Kommittén, varom han lätt erhöll underrättelser till sin stationsort. Gick det därhän, att Armfelt, såsom han hotade, lämnade sin post, och kommo tyglarna i händerna på Aminoff, »som endast känner intrigen och att av andras möda och arbete skörda heder», då ville också han utbedja sig sitt avsked.[2]) I april 1813 tillställde han sin bror följande karakteristik av Kommittén: »Vår gemensamma vän Aminoff spar ingen — spar intet att störta allt vad som ej följer hans politique och det djupttänkta utkast han gjort till Finlands upprätthållande. Han har satt sig i harnesk mot allt, mot alla. Vart han vill, vart han syftar, vad han menar, är outgrundeligt. Den politiken han vill stödja sig på, är vår avgrund; det är vad jag med visshet ser. I vad ställning Armfelt är, vet jag intet. Jag tror visst, att han kan vara mycket lättsinnig, fordrar mycket av alla, byter om idéer, planer och personer att utföra dem naturligtvis också. Men han har då stora vûer och sakrifierar åtminstone ej sitt fädernesland för att utföra enskilt hat.» Mellan båda dessa »atleter» stod »den stackars» Rehbinder »som ett bärg trogen sina principer, sin föresats och sina skyldigheter», sakrifierade sig själv och allt utom det allmänna bästa. Han var i högsta grad brouillerad med Aminoff och sällan väl med Armfelt, som dock var rättvis nog att sätta ett stort värde på honom.[3])

Man kan inte misstaga sig därom, på vilket håll Stjernvalls sympatier lågo. Men alldeles nöjd med Armfelt var han inte. Han hörde till de få ämbetsmän, som åtnjöto dennes fulla förtroende, och under en flitig korrespondens med Armfelt fick han ofta mottaga de livligaste uttryck av vänskap och erkännande för sitt in-

---

[1]) C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{14}/_{12}$ 1811 (Stjernv. s.). Några uttryck i brev av $^{8}/_{9}$ 1812 till brodern tyda på att Stjernvall erfor genom Rehbinder, att Aminoff skulle motarbetat en lantdag för militärfrågans lösning, vilket häftigt upprörde honom.

[2]) Man frågar sig, om Stjernvall, trots sina smickrande ord till Aminoff, syftade på militärmanifestet och officersdeputationens verksamhet i Petersburg. Jfr s. 83—84.

[3]) C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{12}/_{11}$ 1812, $^{6}/_{4}$ 1813.

tensiva arbete i länet. Men ytterst känslig som han var och dessutom klen till hälsan, tog han ofta nog anstöt av sin beskyddares impulsiva, pådrivande fart och stundom skarpa, ehuru i de välvilligaste ordalag iklädda kritik. När brodern, som i det hela befann sig i samma predikament, uttalade farhågor för att han ådragit sig Armfelts — och även Rehbinders — misshag, tröstade han denne med att han misstog sig, om han ansåg sig mindre estimerad av de höga herrarne, ty, tillade han ironiskt, »om du ej är l'homme du jour för någondera, så är det ett öde du delar med alla tjänstemän, som varit över ett år i tjänsten och ej redan förstår att göra guld». För sin svåger general Palmfelt, som även klagat över admonitioner från Armfelts sida, förklarade Stjernvall en gång, att om alla, som fått ovettiga brev av Armfelt, gått ur tjänsten, så fanns kanske ingen ämbetsman mera kvar eller ock hade man tre gånger fått ny uppsättning av tjänstemän.[1])

Men Stjernvall nöjde sig inte med att för sina närmaste uttala sig om de båda »atleterna». I syfte att mildra den schism, som uppkommit mellan Aminoff å ena samt Mannerheim och Rehbinder å den andra sidan, företog han sig en démarche, som trots den välmenta avsikten torde mer skadat än gagnat saken och som åtminstone inte förbättrade hans förhållande till Aminoff.

I april 1813 vände sig Stjernvall till den sistnämnde med en vördsam skrivelse, vari han i bekymrade ord erinrade om, hurusom dennes tvist med Rehbinder och Mannerheim måste återverka på det allmänna. »Vilka skola vi då tacka — sporde Stjernvall — om vårt usla skepp, som ej kan nekas, är utsatt för alla stormar och farligare än vi tro dem, skall gå förlorat i och för våra styrmäns skull?» Han förmodade, att Aminoff kände Rehbinders hederliga intérieur alltför väl för att kunna tilltro denne några onda avsikter, varför ett förtroligare bemötande skulle återföra förtroendet och vänskapen. I fråga om Mannerheim medgav Stjernvall, att denne hade »sina obehageliga och désagréabla fel», men han ägde ock förtjänster, som inte kunde bestridas, och Stjernvall var säker på,

[1]) C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{6}/_{4}$ 1813, till Palmfelt $^{17}/_{6}$ 1813 (Armf. s.); Finl. militärfrågor s. 101.

att om Aminoff tillät honom att upplysa Mannerheim om det missnöje han ådragit sig från Aminoffs sida, skulle denne göra allt vad i hans förmåga stod »att återföra hr generalen från den ovilja hr generalen för det närvarande hyser och som, i alla delar så olyckligt, underhåller en esprit de discorde, som sluteligen förr än något annat skall bana vår ofärd». Stjernvall bad Aminoff vara försäkrad om att hans medlingsförslag motiverades endast av önskan att gagna fäderneslandet.[1])

Aminoff besvarade sin »estimabla» broders skrivelse i en lugn och värdig ton. Han försäkrade, att han inte hyste något tvivel rörande Stjernvalls vänskap och förtroende och att han nog insåg faran av tvedräkt och bristande harmoni inom landets styrelse. Men han trodde, att skadan inte var obotlig, blott man — tillade han med en tydlig släng åt Armfelt — »något åtminstone vill avlägga egoismen, egenkärl., présomtion, lusten att *dominera*, i stället för att *regera*, ett fritt folk ensamt älskar att se utövat». Till eget försvar framhöll han, att man fordrade av honom nästan för stor självförsakelse. »Man har — förklarade han — nyttjat och ännu vill nyttja mig såsom en citron, ur vilken man kramat och kramar den dåliga (!) saften för att sedan bortkasta skalet. Vågar jag öppna min mun? Till och med när jag beivrar uppenbart våld emot våra lagar, fri- och rättigheter skall jag vara eftergivande, kyssa på riset, med undergivenhet och tystnad skåda allt, men blir därföre icke fredad från den beskyllning att vara stiftare till oenighet och missnöje inom oss och landet! Med en av naturen känslofull och öm själ, häftigt sinne, kan man ju ej begära mera våld på de samma än jag bevisligen ådagalägger. Jag frågar billigt den dygdige och rättvisa domaren, om jag velat gå hit, om jag gått hit för mitt enskilta intresse? När nu mina råd icke aktas, än mindre följas, bör jag då icke döma mig själv till mörkret och tystnaden och lämna scenen, på vilken jag ej mer kan gagna, men väl skada min fosterbygd?»

Övergående till den av Stjernvall påpekade misshälligheten, genmälde Aminoff, att någon varaktig osämja med Rehbinder aldrig kunde äga rum, ty han hade ingen minut tvivlat på dennes

[1]) C. Stjernvall till Aminoff $^{3}/_{4}$ 1813.

hederliga karaktär och hjärta eller hans redliga uppsåt att gagna det allmänna. Vad åter beträffade Mannerheim, kände han för väl dennes talanger och förtjänster om det allmänna, och han erinrade om, hurusom han ensam uppträtt mot den mot Mannerheim »inrotade allmänna opinionen». Men för den enskilda hänsynen kunde han inte uppoffra de allmänna intressena. »Personellt — förklarade Aminoff — har han visst icke manquerat mig, men jag vore oförlåtelig i den *plats* jag ännu bekläder[1]), vore det därförutan såsom människa och medborgare, om jag ej beivrade det våld utövat eller tillstyrkt av eho det vara må på mina och mina medborgares fri- och rättigheter. I en sådan casus måste även den intimaste enskilta förbindelse eller vänskap ge vika.» Hänvisande till den fråga, som vid denna tid upptog hans själ och sinne, sporde han i hederns och rättvisans namn: »Har man nånstin kunnat tillstyrka ett större våld på ett av våra heligaste rättigheter än det utverkade reskriptet emot oss f. d. off:e av en armé, olycklig men utan förebråelser? Och sådant är skett av egna medborgare, den ädelmodigaste av regenter jorden bär uppdragit att handhava, vårda och skipa våra heligt besvurne lagar!» Aminoff ansåg, att de som tillstyrkt och utverkat förordningen — »den lagstridiga ukasen emot oss», såsom han nämnde den — måtte lika ivrigt arbeta på dess återkallande. Det tillhörde mänskligheten att fela, men det tillkom den ädle människan »att erkänna, rätta felen och misstagen». För sin del gav han inte efter i fråga om ändringens nödvändighet; han önskade att de lindrigaste medel måtte användas, men då han intet vann därmed, såg han sig nödsakad att gå de vägar, som ledde till målet, även på bekostnad av sin »existens». Slutligen bad han Stjernvall att för hans räkning inte ingå på någon explikation varken med Mannerheim eller någon annan, ty en sådan skulle endast tjäna till att gjuta olja på elden i stället för att släcka den.[2])

Brevet var, som sagt, avfattat i en vänlig och behärskad ton, vilket åter gav Stjernvall mod att vedervåga en ny skrivelse. Med glädje konstaterade han häri, att hans oegennyttiga, han vågade

[1]) Aminoff förestod ännu ordförandeskapet i Kommittén.

[2]) Aminoff till C. Stjernvall [medlet av] april 1813. Ril. s.

säga ädla, avsikter inte blivit misskända, men han kunde inte känna sig tröstad eller räkna på en lycklig framtid för sitt fädernesland så länge de styrande andades känslor av bitterhet mot varandra. Alluderande på Aminoffs tidigare förtroende för Mannerheim och Rehbinder, undrade han på, huruvida inte i sådant fall som det föreliggande, då de tvistande kände varandra, den klokare borde giva efter. »Jag nekar visst inte — skrev han — vad herr generalen anför, att vissa fel el:r later eloignera människorna ifrån varandra, men jag tror också, att sedan man genom övertygelse om motsvarande förtjänster stadgat ett visst förtroende och, må jag säga, vänskap, så vet jag ej, om icke den klokaste, den starkaste, den ädlaste bör med överseende älska sina vänner med deras fel och förlåta det som tillhör mänskligheten.» Stjernvall lovade emellertid att inte ställa till några explikationer eller något ögonblicks missförstånd, »allraminst — tillade han spetsigt — mellan personer, som ej äro porterade att återställa harmonien och förtroendet». Han medgav, att Aminoff hade skäl att känna sig förolämpad, men han hade haft tillfälle att höra justifikationer på den andra sidan, varför han kunde döma »om avsikterna och oskulden därvid», och han ville därför erinra därom att allt inte var så illa menat, som det kunde synas. »Allt är intet bitterhet, som det synes», docerade han; »samma sak sagd och framställd med en annan ton och mindre positivt, skulle säkert ej verka ovilja och repugnance» — det var indirekte samma lärdom som Ehrenström tidigare givit Aminoff. Slutligen framhöll Stjernvall, att Aminoff gjorde orätt i att inte sätta lit till löftena om det misshagliga ediktets återkallande. »Jag tycker — menade han — att den saken ej mer bör komma i fråga tills att vi få se den tiden inträffa, då löftet kan fullbordas.»[1])

Det märktes, att Stjernvall talade ur en dristigare ton, och även Aminoffs svar kännetecknades av ökad retlighet. »Alla dina tankar och reflexioner i förevarande ämne äro justa och ädla», förklarade Aminoff, och han medgav, att misshälligheterna kunde förhindras genom klokhet och mognad i fråga om medlen. Men det var inte han, som behövde bättra sig. »Framför allt fordras — resone-

[1]) C. Stjernvall till Aminoff $^{5}/_{17}$ apr. 1813.

rade han — att människor, satte i den största verkningskretsen, instämma i huvudgrunderna, jämte den högst nödvändiga estimen och harmonien samma varelser emellan. De böra avkläda sig *dominations* sjukan över ett fritt folk, det impérieusa, egoistiska, orgueilleusa, présomtieusa i sina handlingar och gärningar och veta, att oaktat begåvade med alla möjeliga naturförmåner och talanger har ännu aldrig någon dödlig hunnit till fullkomlighet i något, än mindre i regeringskonsten.»

Maningen gällde naturligtvis Armfelt, på vars vilja att söka återkalla ediktet Aminoff inte trodde, samt dennes medhållare. Själv hade Aminoff, såsom vanligt, intet att förebrå sig, men han hade fått ett skäl till att retirera ur affärerna. »Slutsatsen, min vän, av denna min inskränkta framställning — förklarade han med överlägsen resignation — är den, att jag alldeles icke varken duger eller passar ihop att vara i affärer med människor av sådan skarpsinnighet och att jämt vara den eftergivande, då jag någongång vågar att vara av annan mening. Därvid bör ingen undra, om jag ledsnat, varföre jag vill, för flere orsaker, och skall gå ur affärer, ty i de samma, emot, vet Gud min vilja, mer skadar jag än gagnar.» Och satiriskt tillade Aminoff: »Borta ur affärerna är jag fullkomligen övertygad att allt blir lugnt och kommer att gå bättre, ty areopagen bildad och sammansatt av liktänkte och harmonierande, skall fäderneslandet därav skörda ofelbart de hälsosammaste frukter.»[1])

Därmed avstannade Stjernvalls mäklingsförsök utan annat resultat än att det försvagade de vänskapliga känslorna mellan de förra krigs- och regementskamraterna. Ty huru lugnt doce-rande Aminoff än uttalade och försvarade sin position för sin »estimable vän», kände han sig säkerligen illa berörd av den opåkallade interventionen, synnerligen som denna, i trots av den vördsamma form, vari den framställdes, förutsatte och delvis även antydde, att felet till missämjan också låg på hans sida. Ofta försäkrade han, att han var lätt att leda och benägen att korrigera misstag, men då han råkade i kontroverser av principiell art, var han mycket ömtålig för motsägelser, som satte hans åsikters oantastlighet i fråga —

[1]) Aminoff till C. Stjernvall $^{23}/_{4}$ 1813. Ril. s.

i synnerhet som dessa åsikter ofta nog bestämdes av ganska personliga motiv. Men även Stjernvall var, såsom tidigare påpekats, en mycket ömtålig natur, och ehuru han ju kunde glädja sig åt erkännande från Aminoffs sida, såvitt det gällde hans välmenta avsikter, harmade det säkerligen honom, att dessa inte rönt bättre framgång. Han tyckes allt mer tagit avstånd från Aminoff, och den uppfattning han uttalat om denne för sin broder i Tavastehus undergick ingen förändring till det bättre.[1])

*

Sålunda stötte sig Aminoff med den ene efter den andre av sina vänner. Det gick nästan som Ehrenström engång förespått, att det inte behövdes mera för att ådraga sig Aminoffs ovänskap än att vara Armfelts vän. Också Ehrenström fick före årets utgång erfara detta. Inom Kommittén torde slutligen knappt någon återstått, till vilken förhållandet inte i någon mån blev grumlat. Med Rosenkampff, till vilken relationerna från början torde varit ljumma eller indifferenta, kom det till missämja, sannolikt på grund av dennes nära liaison med Armfelt.[2]) Om den unge expeditionssekreteraren L. G. v. Haartman utlät sig Aminoff senare med beröm, men ovisst är, om han vid denna tid egnade honom någon uppmärksamhet. Bäst artade sig måhända förhållandet till Walleen, som sparade sina elaka sarkasmer för korrespondensen med andra, tills också han fann sig föranlåten att våga ett försök till fredsmäkling, som inte förbättrade förhållandet.

Att slutet blev sådant, berodde enligt Aminoffs ständiga försäkringar på den omtanke han egnade de visa lagarnas och de medborgerliga friheternas okränkta vidmakthållande, på hans av denna omtanke dikterade strävan att hålla Armfelts och hans medhållares *dominationslystnad* inom lagens råmärken, att motverka det

[1]) Måhända stöttes Stjernvall även därav, att Aminoff, åberopande ett annat arrangement, inte begagnade sig av hans anbud att i sitt hus bereda härbärge åt friherrinnan Aminoff, då hon på våren 1813 återvände från ett besök i Petersburg. Stjernvall till Aminoff $^{17}/_{4}$, $^{28}/_{4}$ 1813, Aminoff till Stjernvall $^{23}/_{4}$ 1813.

[2]) Walleen till Ehrenström $^{28}/_{9}$ 1814.

»impérieusa, egoistiska, orgueilleusa, présomptieusa» i deras handlingar. I egna ögon framstod således Aminoff såsom laglighetens trogne och orubblige, men misskände väktare mot våld och förtryck. Medgivas får ock, att han i vissa stycken kunde ha fog för sina anmärkningar. Men att döma av resultatet samt av Ehrenströms och C. Stjernvalls antydningar, framfördes dessa säkerligen på ett otjänligt sätt, som inte blott motarbetade syftemålet, utan också försämrade det personliga förhållandet mellan de högste ämbetsmännen. Kritiken tyckes utvecklat sig till systematiskt klander, som, under inflytandet av personligt groll och sårad självkänsla, bragte Aminoff i harnesk med sina »likar» och närde hos honom misstanken att överallt vara omgiven av illasinnade avundsmän och egennyttiga intrigörer, som kröpo för den maktägande och vände honom ryggen. »Snart synes mig, att man *hos oss* blir krypare för den som makten har», skrev han i början av år 1813, »glömmer fädernesland, medborgares rätt och fordringar för att tillskynda sig egna fördelar på de sammas bekostnad.» När Armfelt avrest till Finland, skådade han redan i andanom, huru man där skulle buga sig i stoftet för honom. Men mot sina avundsmäns ränker och kryparnes — »knoddarnes» — tadel kände sig Aminoff tryggad genom monarkens förtroende och sina handlingars renhet. »De som nu skryta av välde och makt, känna då icke vanskligheten därav», förklarade han med filosofiskt lugn. »Med all deras förmodeligan ovilja, varken tror jag, att de förmå än mindre våga att, som ordspråket lyder, röra ett hårstrå på mitt huvud, vilket jag ganska tydeligen låter dem förstå vid alla passande tillfällen.» När friherrinnan Eva klagade, att gamla bekanta försummade henne, uppmanade han henne att uppträda med liknöjd värdighet mot desse. »Människor, sådana som vi — förklarade han — jag vågar säga det, som aldrig mankera någon, böra aldrig glömma, vad vi äro skyldige, anse sådane människor med köld, liknöjdhet och ett tyst förakt.» Och när friherrinnan i början av 1813 förberedde en resa till Petersburg, tillrådde Aminoff henne att under färden besöka Ladau, men undvika andra familjer, bl. a. Mannerheims. »Hela detta pack — utbrast han föraktligt — tror att jag är i disgrace, tror att i det de manquerat oss, göra sin cour åt det inbilska *hög-*

djuret, men — om jag nånstin vill, skola sådana uslingar ännu ångra sig, buga och krypa.»[1])

Också från motsatt håll ljöd samma klagan över illvilligt tal och ondsinta belackare. »Det är olyckligt — förklarade Mannerheim i början av år 1813 för Ehrenström — att även inom vårt obetydliga land så mycken avund, så många schismer och så många egna intressen skola finnas. Så snart man icke kan till alla delar genomdriva egna planer, straxt fäster man sig vid personer och glömmer vad det allmänna lider av enskild fiendskap och förtal. Om någonsin enighet och harmoni fordras, så vore det visserligen bland Finlands invånare, vars politiska existence och frihet står på tillfälliga och svaga grunder, vilkas framtid, insvept i moln, genom ett enda åskslag så lätt krossas.» »Det personella — tillade han i ett senare brev — har redan och torde framdeles hava en elak inflytelse på det hela. Intriganter och svarta själar underblåsa det onda och de kloka se icke följderna och ändamålet därmed. Huru glad skall icke jag för min ringa del vara, då jag en gång får återgå till lantlevnadens lugn och på avstånd se de skakningar, som torde oss beredas.»[2]) — Synen på situationen och dess orsaker var således högst olika, beroende därpå, till vilken »liga» betraktaren hörde.

[1]) Aminoff till sin fru $^{5}/_{1}$, $^{15}/_{1}$, $^{26}/_{1}$, $^{9}/_{2}$ 1813.

[2]) Mannerheim till Ehrenström $^{11}/_{3}$, $^{29}/_{5}$ 1813.

V.

»FINSKA ARTIGHETER OCH RYSKA KRUSCHKI».

Vid nyårstiden 1813 uppgav Aminoff, såsom vi erinra oss, att han ämnade göra kraftiga försök att komma från scenen och att han dessutom måhända såg sig tvungen att vända sig till kejsaren för att rädda officerskåren från följderna av ändringen i militärmanifestet. Senare på året antydde han lika hemlighetsfullt om någon utväg han ämnade anlita för att — även på bekostnad av sin existens — uppnå en rättelse i våldet mot officerarne.

Den radikala kur, varpå Aminoff gick och funderade, tyckes ha bestått i ett personligt sammanträffande med kejsaren, som uppehöll sig i fältlägret i Tyskland, och till detta möte skulle han förhjälpas genom den redan nämnda officersmedaljen till kejsarens ära, vars ombesörjande och framlämnande de forna krigskamraterna anförtrott åt honom. I syfte att erhålla nådig audiens vände han sig i slutet av mars, medan han ännu innehade ordförandeplatsen i Kommittén, till hovmästaren greve Tolstoy, som var kejsaren följaktig, med hövlig förfrågan, huruvida det tilläts honom att i enlighet med sitt hjärtas ingivelse göra ett besök i högkvarteret för att för kejsaren nedlägga officerskårens hyllning, eller om medaljen borde frambefordras på annat sätt. Aminoffs mening var antagligen att begagna audiensen till att meddela kejsaren sina bekymmer rörande officerskåren och Finlands allmänna läge, väl ock att utverka befrielse från en post, där han kände sig onyttig. Men svaret blev vänligt avvisande. I smickrande ord meddelade greve Tolstoy, att kejsaren till följd av de ständiga truppförflyttningarna inte kunde utse någon mötesplats och att han inte ville utsätta

Aminoff för obehagen av en lång resa, varför medaljen borde avlevereras på sedvanligt sätt.[1])

Försöket att komma i personlig kontakt med kejsaren gick således om intet. Men avslaget var så artigt formulerat, att Aminoff inte blott tröstade sig över motgången, utan också, smickrad av att ha fått svar från monarken medan Armfelt och ryska ministrar fåfängt väntade på besked på sina framställningar, öppet omtalade sin démarche. Det skulle han emellertid inte ha gjort, ty därigenom stötte han ytterligare Armfelt, som i hans förehavande skådade en intrig och ett ingrepp i sina rättigheter. Den sistnämnde hade själv varit betänkt på en liknande färd, men ansåg det rådligast att först avvakta order från kejsaren, för att, såsom han yttrade till Ehrenström, undvika »air av fjäsk el. importunité». När han genom rapportörer först erfor om Aminoffs resplaner, skrev han i irriterad sinnesstämning till sin svägerska: »Han [Aminoff] skall nu fundera på att resa till armén med medaillen och under den pretexten utföra sine planer. Det jag gör vid första knep, som har effekt, är att lämna alltsammans. Han kommer då i styret och bryter antingen halsen av sig själv heller sänker oss finnar i den ryska avgrunden — ty alla planer och alla personer, som vilja lägga sig uti vår styrelse, äro hans favoriter. Att jag håller sådant på distance, utskriker han som om det vore min regeringslystnad och mine planer att spela en rôle etc. etc. Du kan tänka vad effekt det gör på ryssarne.» Något senare underrättad om att Aminoff skulle vänt sig till kejsaren med en skrivelse, vari han uppgavs ha uttalat »sin sollicitude över att allt gick så illa», förklarade han för Ehrenström: »Min Gud, vad sådant är ynkel., ty det skall ge vår goda monark en slät opinion om vår nations esprit. I övrigt har det ingen fara, car c'est eux qui en seront les victimes, au moins en seront ils couverts de honte.»[2])

Enligt Armfelts mening, som nog inte torde varit ogrundad, fanns det nämligen andra, som stodo bakom det famösa brevet.

---

[1]) Aminoff till gr. Tolstoy $^{14}/_{26}$ mars 1813 (konc. i Ril. s. 32), Tolstoy till Aminoff $^{2}/_{14}$ apr. 1813.

[2]) Armfelt till sin svägerska $^{10}/_{3}$ 1813, till Ehrenström $^{19}/_{4}$ 1813.

Ladau hade nyss anlänt till Petersburg[1]) och höll, efter vad det rapporterades, på hotell Demuth — samma hotell, där den s. k. finska deputationens medlemmar först varit inlogerade — överläggningar med Aminoff, Jägerhorn och Sprengtporten, den s. k. »comité secret». Kommitténs plan skulle varit att hos kejsaren hemställa om förändringar i den högre förvaltningen, och meningen var tydligen att för dess befrämjande utnyttja Aminoffs resa till fältlägret. Stor blev därför efter Armfelts förmodan missräkningen, när det »negativa» svaret, vars aimabla expressioner smickrade Aminoff, blev bekant och Sprengtporten därtill ännu erhöll från greve Araktschejeff meddelande om att kejsaren inte ville veta av något, som syftade på »un changement quelconque dans l'ordre etabli et convenu». »Le mot de *convenu* — skrev Armfelt satiriskt till Ehrenström — a fait bien du mal, car avec qui a-t-on convenu de quelque-chose? Ce n'est pas avec eux.» Sprengtporten, Jägerhorn och Ladau voro även »au désespoir över denna refus». »Le comité secret» hade fått »snus på tummen»; den visade en ögonskenlig nedslagenhet och Ladau fick bråttom att försvinna från staden. Någon skada hade sålunda inte skett och Armfelt ämnade hålla god min »så länge». »Men — hotade han — där jag får bevis på infamier, där trycker jag till och skall med Guds hjälp aldrig mer falla i den svagheten att förlåta dem, som infamt mot mig agerat.» Gick det emellertid därhän, att det lyckades den hemliga kommittén samt »Åbo lögnkommissionen» att framkalla svårare trakasserier, så tog han utgången med ro. »Det som är säkert — menade han — är att, hur det må vända sig, jag ej därigenom skall förlora; ty kan jag få en god pretext att skiljas vid affärerne, i synnerhet om missväxt nästa år förestår, så tackar jag Gud därföre. Min varma och livliga själ lider av allt, som den ej kan hjälpa.»

Vad den sekreta kommittén och särskilt den göken Ladau emellertid vunnit — berättade Armfelt drastiskt för Ehrenström — var, att de alldeles bortkollrat Aminoffs logik. »Aminoff är, Gud nås — påstod Armfelt — i vissa pointer galen, ty det är mig omöjel. att

[1]) I brev av $^{10}/_{3}$ 1813 prevenerade Tandefelt Aminoff på Ladaus ankomst.

tro honom så djupt förnedrad som han det visar sig genom sin liaison med folk, som han själv sagt mig vara Finlands fiender och riksförrädare.» — — »Gud har lossat en skruv i hans skalle, och detta är orsaken till allt som ser ut som raseri och elakhet. Emellan desse moments d'absence är han from, ledsen över sine utbrott och verkel. välvillig. Men sådant räcker ej länge, ty dels hans *politik*, som betyder en brav odugel. sak, dels hans högfärd och humeur göra interruptioner. — — — Här i Petersb. har hans lågheter med ryssarne alldeles betagit honom all konsideration, i synnerhet som de se, att han ej har varken nog talang el. huvud för att tjäna dem till huvudinstrument i den stora plan. Ladaus visit har även ej litet hjälpt att konfundera bort dess logique — — cela fait actuellement plus pitié que tout autre sensation.» Med anledning av något klagomål, som Ehrenström anförde över Aminoffs uppträdande, svarade Armfelt kyligt, att Ehrenström tog detta — les folies de feu notre ami — alldeles för tragiskt, ty Aminoff var mer att beklaga än att klandra; gökar och fiender till Finland hade förstått att begagna sig av hans godtrogenhet och stora egenkärlek; Armfelt hade starka skäl att förmoda, att Aminoff väl insåg, att han blivit duperad av sina smickrare, och kände ett livligt behov att lämna scenen, där hans krafter inte räckte till. Han berättade vidare, att Aminoff i dunkla ordalag begärt hans hjälp för några planer, men funnit honom orubbligt besluten att inte blanda sig i hans affärer. »Nous verrons — tillade Armfelt ironiskt — comment il s'en tirera.» — Gällde dessa planer — såsom troligt är — frågan om Aminoffs reträtt från scenen, frågar man sig, varför Armfelt visade sig så omedgörlig. Måhända vidhöll han sitt tidigare uttalade hot att överflytta sin börda på Aminoffs axlar; men främst torde hans hållning berott på olämpligheten av att under rådande förhållanden tänka på förändringar i Kommittén — en uppfattning, som ju bekräftades av ovannämnda uppgift om kejsarens motvilja mot förändringar »dans l'ordre etabli et convenu».[1])

Sistnämnda omständighet nödgade också Armfelt att tills vidare avstå från hoppet att få återvända till Åminnes renare luftstreck.

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{19}/_{4}$, $^{28}/_{4}$, $^{1}/_{5}$, $^{8}/_{5}$, $^{15}/_{5}$ 1813.

Efter att i medlet av april ha återlämnat generalguvernementet till Steinheil, återtog han sin plats i Kommittén. Väl komme, det insåg han, den fortsatta tjänstgöringen att förstöra hans hälsa och humör, och något nyttigt trodde han sig under tidernas närvarande skick inte kunna uträtta, men man fick lov att underkasta sig de gemensamma olyckorna, tills freden möjliggjorde en reträtt.[1])

Efter Armfelts återkomst till Kommittén kände Aminoff sin närvaro därstädes ännu mera obehövlig, och på försommaren begav han sig till hemlandet. Ledigheten blev denna gång mycket lång — med kollegernas goda minne varade den över ett år och blev faktiskt inledning till fullständig befrielse från tjänsten. På sina gods kände sig Aminoff som fisken i vattnet. Trevnaden störde blott av tanken på återfärden till Petersburg, och dessutom lade han med grämelse märke till att han inte mera uppsöktes av vänner och »bockare» såsom förr.[2]) »Huru lycklig vore icke jag att slippa återvända», skrev han till G. v. Kothen. »Ligan, den förakteliga, önskar ingenting hellre; arbetar och intrigerar därhän. Men vilka svårigheter möta icke, som säkerligen ett sådant utskum av pack ej kunna häva. — — Jag vill kvittera, men sättet att vinna detta ändamål utan att kallas otacksam, brouillerar mig, är för mig själv ännu en gåta. Jag föråldras; mine dagar, så behövliga för min talrika famille, förkortas. Att leva och vara i affärer med människor, med vilka jag ej instämmer, är ett odrägligt liv för en människa av min halt. Gud hjälpe mig till lugnet och glömskan!!!» Vad som i någon mån tröstade Aminoff, var att han fått brev från högkvarteret, medan Armfelt inte fått en rad därifrån, sedan kejsaren lämnade huvudstaden. »Det kostar nog på despoten och dess anhang [att] veta», trodde Aminoff, och däri hade han kanske inte så orätt, ty månad efter månad väntade Armfelt förgäves på order från kejsaren.[3])

Med »despoten» hade Aminoff på sommaren ett möte på Åminne, dit han begivit sig på enträgen uppmaning av Ehrenström, som

---

[1]) Armfelt till Rehbinder $^{29}/_{6}$ 1813.
[2]) C. Fr. Rotkirch till G. v. Kothen $^{31}/_{8}$ 1813, $^{26}/_{4}$ 1814. Koth. s.
[3]) Aminoff till Kothen $^{15}/_{7}$ 1813.

ansåg besöket nyttigt »i alla möjliga hänseenden — — i synnerhet i avseende på det grumliga vattnets fiskaresocietés.[1]) Men någon förbättring i förhållandet inträdde inte. När Armfelt på hösten gjorde ett nytt besök i Åbo, undvek Aminoff att resa åt det hållet så länge »ett så förnämt främmande» uppehöll sig där.[2]) Men inte nog med att Ehrenström således såg sin beräkning felslagen, han råkade dessutom vid samma tid med Aminoff i en häftig kontrovers, som stod utanför dennes tvist med Armfelt, men gav båda anledning att uttala sig även om detta ämne.

Konflikten började med att Aminoff i brev till Ehrenström ($^{26}/_{8}$) uttalade sitt misshag med anledning av en av byggnadskommittén i Helsingfors utfärdad förordning rörande bjälkhandeln, som han fann lagstridig och ledande därtill att byggnadskommittén blev ensam uppköpare av allmogens — och naturligtvis även herremännens — till torgs förda varor. Ehrenström, som i sin egenskap av kommitténs ordförande plägade taga alla anmärkningar mot dennas görande och låtande ytterst hett, besvarade vännens »violenta diatribe» med en skrivelse, vari han lugnt förklarade, att han mycket trygg motsåg en formlig anklagelse för att kunna försvara sig mot »denna så kallade Roberspierriska — Reuterholmianska våldsamhet». Men efter denna trankila inledning upprepade han sin vanliga klagan över att genom sina båda vänners, Armfelts och Aminoffs, förespeglingar ha låtit locka sig över till Finland och sedan genom ett maktspråk, ett egenmäktigt disponerande av hans person och krafter, ha blivit tvungen att påtaga sig en befattning, som förstörde hans hälsa och affärsställning. Trots det berättigade missnöje ett sådant maktspråk väckte hade han emellertid beslutat att uppoffra sig för den åt honom anförtrodda kommissionen, som han skött med försakande av nöjen och vila. Tryggt kunde han säga, att ingen ämbetsman i landet överträffat honom i nit, redlighet och rena avsikter. Men vilken belöning hade han fått för sina uppoffringar? Utom ett nådigt bemötande och ett kors av sin monark — ett bittert förtal, de skarpaste

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{29}/_{8}$, $^{16}/_{7}$, $^{30}/_{7}$ 1813.
[2]) Aminoff till sin fru $^{22}/_{10}$, $^{30}/_{10}$ 1813.

anmärkningar och de illvilligaste uttydningar av sina landsmän, samt framför allt från geheimerådet, baron Aminoff flera brev och dokument, »skrivne med en penna, doppad i galla»; de senare ämnade han särskilt bevara för att visa den profit han haft och för att ådagalägga, vilken belöning som i Finland väntade en arbetsam, nitisk och oegennyttig ämbetsman. Emellertid försäkrade han, att han, på grund av ståndaktigheten i sin karaktär, fortfor att vara Aminoffs trogne vän.[1])

Trots denna sistnämnda försäkran föredrog Aminoff att lämna brevet en tid obesvarat. Härav åter tog sig Ehrenström anledning att i en ny skrivelse beskärma sig över den sinnesförfattning, vari Aminoff försatt sig gentöver en av sina älsta och trognaste vänner. Upprepande sina tidigare framhållna lärdomar, erinrade han därom, huruledes kallsinnigheten mellan de tre offren för Reuterholms hat, som av så många skäl borde »förbliva evigt förenade för att därigenom justifiera sina förra intima förbindelser», måste fägna deras ovänner, skada deras fädernesland och kasta en mörk skugga över motiverna till och beskaffenheten av deras förra liaison. Men vilken marsch Aminoff än behagade följa, ville han, Ehrenström, undertrycka känslan av sitt missnöje och så uppföra sig, att han, med avseende på den gamla vänskapen kunde utan förebråelser nalkas evighetens portar. »Den rôle jag prefererar för alla andra — förklarade Ehrenström, upprepande en ofta uttalad sats — är den av fredsstiftare och uppmanare till endräkt och inbördes förtroende emellan mina landsmän samt emellan dem och landets ryske ämbetsmän. Hitintills har jag, på den ort jag vistas, tämligen lyckats i mina bemödanden. Det vore ganska olyckligt, om de skulle alldeles misslyckas, när de användas emot mina vänner; men i ett sådant fall skall jag åtminstone kunna två mina händer och vara skuldfri. Mina goda avsikter skola vara omisskänneliga.»

Tvenne dagar efter detta brevs nedskrivande fick Ehrenström omsider mottaga det väntade svaret från Aminoff. Men detta var avfattat i ordalag, som på det högsta upprörde honom, synnerligen

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{3}/_{9}$ 1813. Aminoffs brev från denna tid finnas inte i Ehrenströms saml.

som det inträffade på en dag, som han alltid begick med andakt: årsdagen av hans schavottering i Stockholm. Han berättade, hurusom han vaknat med känslor av tacksamhet mot Försynen, som låtit honom uppleva den 19:de anniversairen av den ohyggliga dag, då Robespierre-Reuterholm »uttömde sista dräggen av sin ilska» mot honom, i förhoppningen att för alla tider ha stämplat honom med en outplånlig vanära. Han tackade den högste välgöraren, som höljt förtryckaren med blygd, men låtit honom röna sina monarkers nåd och förtroende, redliga människors aktning och sina likars välvilja. Men glädjen försvann vid mottagandet av Aminoffs brev. »Det var — skrev han förebrående — en av mina bästa vänner förbehållet att på denna dag förbittra min tillfredsställelse. Icke på ett, utan på mångfaldigt sätt har du sårat mig, och om det varit din avsikt att så göra, bör jag icke tillbakahålla det erkännande, att du fullkomligt vunnit ditt ändamål. Mera vill jag ej säga och förbigår att relevera allt det ovänliga och stötande, som du funnit en förnöjelse att emot mig anföra.» Men trots detta löfte lät Ehrenström undfalla sig det tillägget, att han uppfattade ett av Aminoffs yttranden dels som en insinuant antydan om den lyckliga ställning, vari han, kantänka, befann sig i Helsingfors, dels som en anklagelse mot honom för att ha inmängt sig i någon förment komplott mot Aminoff. Utan att vidare inlåta sig på något svarsmål med anledning härav, åtnöjde sig Ehrenström med att beklaga den »olyckliga sinnesställning», vari Aminoff befann sig och som måste plåga denne liksom den på det högsta smärtade hans »uppriktige vän».[1])

Att Aminoff befann sig i en retlig »sinnesställning» var nog så visst, men så voro inte heller Ehrenströms bittert docerande epistlar egnade att dämpa hans hetta. I trenne vidlyftiga svarsskrivelser, som vi känna blott i koncept, tillbakavisade han med indignation de mot honom riktade förebråelserna. Från det ursprungliga diskussionsämnet, förordningen angående bjälkhandeln, övergick han till frågans principiella sida, erinrande om vikten av lagarnas noggranna efterlevnad, synnerligen sedan styrelsen nedlagts i egna medborgares händer. Det var det tema han de senare tiderna oavbru-

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{21}/_{9}$, $^{23}/_{9}$ 1813.

tet förkunnat i tal och skrift. »Om någon eller några böra vara månne om våra lagars hälgd och rättvisan i alla grenar på det sorgfälligaste skipad, är det visst vi, i vars personer Guds och människors lagar varit trampade under fötterna», förklarade Aminoff för Ehrenström, hänvisande till deras gemensamma lidanden. »Det minsta steg av oss däremot skulle ibland samtida och eftervärld rättvisa det våld oss övergått, då vi själve i *makten* handlat lika våldsamt och lagstridigt. Den har evigt förlorat sin talan som sträcker sin arm till något våld eller lagstridigt, så väl mot samhället som liken.» Aminoff medgav att han hade sig bekant, hurusom man »sorgfälligt» utspridde om honom, att han var uppfylld av oppositionsanda, tadlade de maktägande och underhöll missämja i landet. Men han vädjade till den evigt välsignade kejsaren, de ryske ministrarne och den redlige medborgaren, som kunde intyga arten av hans opposition. Såsom född fri man och genom Alexander I:s ädelmod bibehållen vid sina fri- och rättigheter, hade han yrkat och skulle evigt yrka på deras oförryckta bevarande. Där han funnit avvikelser från dessa rättigheter, hade han utan farhåga uttalat sin övertygelse. »I våra allmänna affärer såsom ämbetsman och medborgare — fortsatte han — vad har jag väl gjort eller yrkat annat än våra lagars hälgd, rättvisan utövad emot varje man i samhället från den högt uppsatte till den lägste i kojan och den olycklige under bojans tyngd, nu mera än nånstin nödvändigt? Jag har yrkat sorgfälligheten i handhavandet av våra visa lagars hälgd, så enligt med vår ädelmodige regents vilja och uppsåt emot sitt nya folk att bli styrde på lika sätt som under den svenska rättvisa och välgörande regeringstiden, av vilken det finska folket ansågs värdigt ej allenast dess omfattande, men kärlek och högaktning.» Aminoff hade vänt sig dels till kejsaren, dels till hans närmaste verktyg i riksstyrelsen med skriftliga framställningar, »alltid förde med den oförklädda sanning och det öppna språk, som från mig alltid varit och skall bli oskiljaktigt». Och de svar han fått vittnade om att man inte blott lystrat till hans framställningar, utan också bevärdigat dem med bifall och efterföljd; i alla sina ämbetsbefattningar hade han varken från majestätets eller dess auktoriteters sida mött något avslag o. s. v.

Allt detta hade Aminoff gjort. Kunde nu ett sådant förhållande kallas oppositionsanda och ansågos sådana grundsatser skadliga för samhället, då var det också slut med friheten. »Farväl då min fosterjords sällhet!» utropade Aminoff, »ditt frihetsliv har upphört och despotismens portar öppnade. Rätta kännemärket av ett *fritt folk* av borgerlig frihet i ämnen, som röra dess *lagliga* fri- och rättigheter, är att fritt yttra sine tankar. Den djärve like, som vågar tysta, kväva denne heliga, hos en född fri man ärvde och medfödde känsla, anser jag brottslig mot majestätet och folket. Det är vant att tänka och tala i ämnen, som rörer dess välfärd.» Naturligtvis underlät Aminoff inte att illustrera sitt tal med att peka på förändringen i militärmanifestet, som gjort honom och hans »medbröder av den olyckliga f. d. finska armén» till »de enda slavar i detta land», och det genom egna medborgares tillskyndan. »Och jag — tillade Aminoff — skulle även kyssa på riset för denna deras våldshandling. I andre, som skörda samma kejserliga nåd i indelningar och kontanta pensioner av statens medel, I kunnen med liknöjdhet se den aktningsvärdaste delen av medborgare vara uteslutne från de övriges lagfångne fri- och rättigheter, men icke jag och vi!!!»

Vad sedan Ehrenströms flyttning till Finland och placering i Helsingfors vidkom, kunde Aminoff för hela världen relatera sitt förhållande till dessa händelser, »ty», förklarade han frimodigt, »jag blyges för ingen handling, ingen gärning under hela min vandel». Till flyttningen ansåg han sig tämligen oskyldig, ty om han än uttalat sig därför, så var Ehrenström en fullmyndig man, som visste vad han gjorde. Däremot hade han och Armfelt — i synnerhet han — bidragit till Ehrenströms fästande vid byggnadskommittén, men det hade skett i den ädla avsikten att begagna vännens talanger i fosterlandets tjänst. Även Ehrenström kunde vara nöjd med sitt öde, ty hans ekonomiska ställning hade förbättrats och han hade för sitt arbete belönats med medborgares aktning och monarkens utmärkta förtroende. »Ja, jag anser dig således lycklig», fortsatte Aminoff med för Ehrenström retsamt eftertryck; »anser alla dem lyckliga, som förtjänt och vunnit sin monarks och sine medbröders erkännande. Utom det är all annan lycka, sällhet, vad man må kalla det,

ytlig, utan ett högt och sant värde.» Och för övrigt, invände Aminoff spetsigt, om Ehrenström inte trivdes i landet, kunde han ju ännu överflytta till Sverige, där han i en Engeström och den store Adlercreutz skulle få bättre vänner än de två han ägde i Finland — det sistnämnda angav att Aminoff räknade också Ehrenström till Adlercreutz' hemliga medhållare — kanske inte utan grund.

Gentöver Ehrenströms insinuation, att han skulle svikit i vänskap, invände Aminoff, att han inte heller i detta avseende hade något att förebrå sig för. Ingen dödlig var mera känsloöm för vänskapen än han, som alltid ansett trofasthet i vänskap och tacksamhet för människans yppersta dygder, i vilka han aldrig brustit med uppsåt. Tryggt kunde han säga, att han aldrig deltagit i de intriger, över vilka Ehrenström klagade, och han erinrade om, huruledes han tidigare, i trots av risken för sig, talat för Ehrenströms och Armfelts rehabilitation. Men huru hade hans vänner uppfyllt sina plikter mot honom? De hade sällat sig till nya vänner med djupare förstånd och mer patriotiska tänkesätt, skickligare och värdigare än han att mottaga förtroenden i allmänna ärenden, som övergingo hans svaga pund. Ironiskt tillade Aminoff, att han sanningsenligt måste medgiva, att affärerna vunnit en synbar fördel, sedan förtroendet för honom upphört. Likaså medgav han, att vännernas förändrade hållning gjort honom till en misantrop och förmått honom att inskränka sitt umgänge till en trång krets av människor, men han försäkrade, att han aldrig varit och aldrig skulle bliva »varken regeringsrådet Ehrenströms eller annans dupe, oaktat all eder erkände överlägsenhet i förståndet och övrige överträffande egenskaper». Han ville visst inte beskylla Ehrenström för några intriger, men nog kände han *dem* och *den*, som anlagt mot honom sina svarta planer. Lyckligtvis fanns det dock även personer, som »omfattade» honom efter förtjänst, om inte av vänskap, så av rättvisa, varom det erkännande han rönt från sina monarkers och myndigheternas sida vittnade. Och efter att ha påpekat, att han ägde aktstycken, som belyste hans förhållande under svenska tiden, tillade Aminoff, synbarligen för att antyda, att det fanns sådana också för de sista åren: »Lyckligt tröstande är den övertygelsen för den orättvisade människan, att hans fiender ej äro de enda,

som föra pennan för att upplysa eftervärlden om vars och ens handlingar under ens politiska och moraliska vandring i livet.»[1])

Syftet med dessa, delvis i upprörd eller satirisk ton framställda förklaringar, i vilka patetiska försäkringar om egna avsikters renhet och oantastlighet växlade med insinuationer mot *dem* och *den*, som förgått sig mot honom och tillstyrkt maktspråk, var att för Ehrenström framlägga »en sannfärdig tavla» av hans korrekta förhållande såsom ämbetsman, undersåte, medborgare och vän. »Sanningen har fört min penna, den jag inför Gud och människor skall försvara», försäkrade Aminoff, och till sist förklarade han, att det endast var för en vän som Ehrenström han kunnat uttala vad han nu skrivit. Huruvida den sistnämnde kände sig tillfredsställd av Aminoffs självförsvar, må lämnas därhän. I alla fall fann han det rådligast att inte vidare beröra det ömtåliga temat. Övergående till andra ämnen, fortsatte han korrespondensen i vänskapliga termer, men snart tynade denna bort för att inte återupptagas förr än efter nära ett års paus, under förhållanden, som skola skildras i det följande. En ny schism hade tillstött.

Turen var nu inne hos Armfelt att inskrida, om inte som medlare, så i egenskap av tröstare. »Aminoffs lunatique utfall, hans inconséquencer och tilltagande obändighet i allmänna levnaden är så bedrövel. och så méprisable, så ingen bör däråt förarga sig», skrev han vid konfliktens början till Ehrenström, och så tillade han, att Aminoff var i Petersburg känd på ett för Finland oförmånligt sätt, ty man trodde sig veta, att om det berodde på honom, vore man snart i samma författning som Viborgs län före föreningen. Summan av saken var, att Aminoff inte var att frukta och att Ehrenström gjorde bäst i att besvara hans diatriber med tystnad. »Il n'y a que le mépris et le silence à opposer à ce degré de rage et de déraison», tyckte Armfelt.[2])

Det märktes tydligt, att Armfelt inte var rätte mannen att uppträda som fredsmäklare. Efter Aminoffs besök på Åminne

---

[1]) Aminoff till Ehrenström konc. $^{21}/_{9}$, $^{28}/_{9}$, $^{9}/_{10}$ 1813.

[2]) Armfelt till Ehrenström $^{1}/_{9}$, $^{8}/_{9}$ 1813.

tyckes han mottagit rapporter, som gåvo honom anledning att förklara för Ehrenström, att om Aminoff inte bättrade sig, bleve han tvungen att hos kejsaren anhålla om sitt avsked för att lämna platsen åt Aminoff. Senare på hösten, då han uppehöll sig i Finland, berättade han, att Aminoff fortfarande var »le chef et le conseil du noir complot», som stämplade mot honom, och att han lämnade ingen i fred för sina smädelser. För den stackars biskopen hade han utgjutit sa fureur patriotique — om man fick använda ett sådant uttryck — och hos Rehbinder, som även tagit ledighet från Kommittén, hade han ställt till scener. »Ceci m'affecte vivement — försäkrade Armfelt — mais il faut boire cette calice de désagrément jusqu'à ce que ma retraite, qui aura lieu dès que la paix est faite, me mit dans le cas de ne rien voir, ni entendre de ces insentés qui déchirent le pays jusqu'à ce qu'ils arrivent au point d'en engloutir l'existence et la considération.» Vid kejsarens hemkomst ville han lämna allt, men utan att omnämna rätta orsaken därtill, ty, menade han, »je rougirait d'avoir été la dupe de mon coeur et d'une longue habitude contractée dès l'enfance, sans parler des liens sacrés que Gustave III, son amitie et sa mort avaient créé entre nous».[1])

Men, såsom Aminoff framhållit för Ehrenström, det fanns också personer, som »omfattade» honom. Så skrev C. Fr. Rotkirch på sommaren 1813 till Kothen: »Stackars man! Hans ädla tänkesätt förtjänte ett annat omfattande av vederbörande, men de anse sina för ädlare. — — Ingen mer än Ladau säger han ännu gjort honom sin visit. Otacksamma varelser! Han har gjort mängden av våra likar mera gott än någon annan gjort, men ligan, ligan — —!»[2]) Litet senare meddelade Kothen från Viborg, att en del personer väl hyste liknöjdhet för Aminoff, men att detta icke var tonen inom allmänheten, som inte lät förvilla sig av bländverk. »Nej», försäkrade han sin vördade morbroder, »efter alle rättsinnigas tanke skall den mannen, som utverkat proklamationen av Finlands politiska

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{18}/_{9}$, $^{11}/_{10}$, $^{22}/_{10}$ 1813.

[2]) Rotkirch till Kothen $^{31}/_{8}$ 1813. R. ansåg emellertid, att Aminoffs sköna appointement kunde vara en tröst för forna vänners och bockares försumlighet. »Han bör samla för sina barn, och gör det även rätt hederligt», förklarade R. för Kothen $^{28}/_{4}$ 1814.

existence [d. v. s. militärmanifestet av 1810] aldrig kunna av rättskaffens medborgare misskännas.»[1]) Och av den krets, som Ehrenström kallade för »det grumliga vattnets fiskaresocieté», var ingen livligare intresserad av att styrka Aminoffs mod än den nye vännen G. W. Ladau. Efter återkomsten från Petersburg hade denne uttalat för Aminoff sin erkänsla för den godhet, varmed han blivit omfattad, samt tillfogat den förhoppningen, att snart vid ett personligt sammanträffande kunna muntligen lämna bevis på en tillgivenhet, som han saknade talangen att skriftligen exprimera. Vid mötet önskade han därjämte avgiva en relation om åtskilligt, som inte fann plats i ett brev.[2])

Några månader senare fick Ladau tillfälle att under ett besök på Rilax uttömma för Aminoff vad han bar på hjärtat. Men sannolikt stannade en bottensats av förtroendena kvar, ty gång efter annan uppmanade han i brev Aminoff att företaga en tur till Åbo för att fortsätta samtalen och för att träda i en högst nödig och nyttig beröring med Steinheil. Dessutom meddelade han från sin välunderrättade notisbyrå varjehanda nyheter av allmänt och enskilt intresse. Så visste han förtälja, att Armfelt fortfarande, trots nya påminnelser, lämnades utan svar på sina framställningar till kejsaren. Han ansåg saken av symptomatisk betydelse och tillstyrkte Aminoff att med försakande av sitt lugn påskynda återfärden — via Åbo — till Petersburg för att vara till hands för alla eventualiteter. »Om excellensen saknar svar, om han ej kan vara nyttig — resonerade Ladau — så har h. baron ej annat val än att uppfylla Edra plikter emot Edra landsmän och betjänande sig av kejsarens förtroende med all upptänkelig omtanka bibehålla allt det nyttiga den tillbedne Alexander för detta land ämnat. Nu är ögonblicket inne, förr än acteurerne presentera sig med andra färgor och bestörtningen decontenanserat alla dem, som kunna medverka till allmänt väl. På h. barons samvete lägger jag att ej försumma tiden; den lärer vara precieus, om jag ej bedrager mig, ty huru skulle väl en så ovanlig insouciance i annor händelse vara tänkbar.

[1]) Kothen till Aminoff $^{14}/_{1}$ 1814.
[2]) Ladau till Aminoff $^{19}/_{6}$ 1813.

Åskledare hava den fördelen att byggnader bibehållas. Förrän man gjort denna nyttiga upptäckt hade man ej andre medel än att bygga nya hus, när åskan krossat några. Denna emblème torde varda användbar.» Ladau framhöll, huru hugnesamt det måste i framtiden kännas för Aminoffs barn att veta, att deras fader med uppoffringar beskyddat dem och deras samtida för olyckor, som inte kunde beräknas. I ett senare brev uttalade sig Ladau på sitt komplicerade bildspråk om situationens ovisshet och om oron i en del kretsar, där man i avsaknad av kompass hade svårt att beräkna den nya kursen. »Stärkande medel behöves — tillade han — ty nedslagenheten synes vara dagens rådande sjukdom. — — Sådan förekommer ställningen den som med lugn betraktar acteurerne. Huru gärna skulle man icke nu reparera gjorde oförrätter, söka att *förena* för att ytterligare réussera. Måtte ridån falla över det framfarna och på scenen spelas piécen *rättvisa*, välvilja l. motsats av en olyckligt tillställd enskild despotism.»[1]) Meningen kan knappt ha varit någon annan än att uppfordra Aminoff att hålla sig redo att mottaga arvet efter Armfelt, vars maktdagar tycktes nalkas sitt slut och vars hälsa vid denna tid var häftigt angripen.

*

Att Armfelts stjärna var i nedan, synas många bland hans landsmän såväl som bland ryssarne tagit för givet. Sitt hopp grundade de på den fullständiga passivitet, som kejsaren visade gentöver Kommittén och som av dem tolkades såsom bevis på onåd mot ordföranden. Den ena gången efter den andra sändes kurirer till fältlägret med handlingar, som skulle föreläggas kejsaren till avgörande eller underskrift, men de återvände med oförrättat ärende. Månad efter månad väntade Armfelt på order från kejsaren, ty annars äventyrade han inte att besöka fältlägret, där man med misshag

[1]) Ladau till Aminoff $^{22}/_{9}$, $^{6}/_{11}$, $^{16}/_{12}$ 1813. I ett brev av $^{16}/_{4}$ 1814 talar Ladau om tvenne »fina» antagonister, som ämnade dela riket sig emellan och till den ändan önskade i spetsen för affärerna en av dem beroende figurant, som de ämnade mätta med penningar och titlar och som för sin del var nöjd, när alla kärvar bugade sig för hans kärve. Vilka som åsyftades, kunna vi inte utgrunda.

såg överflödiga personer. Stundom tycktes resan så nära förestående, att han redan »smorde sina stövlar». Men ordern kom aldrig och stagnationen fortfor[1]). Armfelt sökte taga saken med ro, synnerligen som han förutsåg att färden till högkvarteret, »denna lika besvärliga som kostsamma pélérinage», föga lämpade sig för hans hälsa och kassa. Dessutom tröstade han sig själv och andra därmed, att så länge de stora affärerna gingo så bra som det rapporterades, borde man glömma sina egna små motigheter, draga alla små kors med tålamod och ropa hurra! Kom så ännu, att ryktet då och då förkunnade kejsarens snara återkomst — »et alors — tyckte Armfelt — pourquoi courrais-je comme un fou en Allemagne?» Men ofta tröt honom tålamodet, och han gav i häftiga uttryck lopp åt sin harm. »Jag tar visst icke något parti så länge kriget räcker», förklarade han på våren 1813 för Ehrenström, »ej heller visar jag humör. Tvärt om skall kejsaren i allt se min resignation och attachement för honom. Men man har en personell värdighet, den man vid mina år och efter en sådan carrière som min ej får lov att glömma — och se häruti går jag alltid min väg rakt.»[2])

I Finland undrade man storligen på, vad orsaken kunde vara till de ständiga uppskoven. Somliga voro helt belåtna med dröjsmålet. Så presidenten Tandefelt, som medgav, att affärerna ledo därav, men som fruktade att färden skulle leda till verkställighet av de projekt, med vilka Armfelt och hans vänner umgingos. »Enskilte brev skola, efter vad som utgives, hava förkunnat excellensen greve Armfelts kallelse och avresa till kejsarens högkvarter», skrev han i mars 1813 till Aminoff. »Likväl tvivlar jag ännu på denna nyhets trovärdighet. Knoddarne önska icke bättre och tro sig då med säker förtröstan kunna ernå sin lantdag, sina titlar, baronier och grevskap, sina dosor och förläningar, det egentliga och rätta

---

[1]) Som exempel på följderna av »stagnationen» må nämnas, att under året 1813 och under januari—juli 1814 intet kejserligt reskript eller manifest anlände till regeringen i Åbo.

[2]) Armfelt till Ehrenström $^{24}/_{2}$, $^{3}/_{3}$, $/_{4}$, $^{10}/_{4}$, $^{19}/_{4}$, $^{26}/_{5}$, till G. Fr. Stjernvall $^{3}/_{4}$, till Tengström $^{27}/_{3}$, $^{8}/_{5}$, till C. Stjernvall $^{19}/_{4}$, $^{1}/_{5}$, till frih. Jeannette Armfelt $^{22}/_{4}$, $^{8}/_{5}$, till grevinnan Augusta Piper $^{16}/_{5}$ 1813.

Finlands väl, som åsyftas.» En månad senare antog han, att Armfelts anhållan om tillstånd att resa till högkvarteret, varom ryktet förtäljde, slutligen skulle beviljas, men att i sådant fall Steinheil skulle insjukna.[1])

Varken det ena eller det andra inträffade. Men »knoddarne» — ett av Aminoff kreerat namn, som Tandefelt, Ladau, Kothen o. a. med god smak accepterade — hoppades fortfarande på Armfelts »pélérinage». Carl Stjernvall ansåg, att i händelse det intet blev av kejsarens hemkomst, borde Armfelt tillåtas att resa till högkvarteret, ty många människors välfärd berodde av de så länge vilande ärendenas avgörande. Mannerheim berättade för Ehrenström, att det syntes påtagligt, att Armfelts ovänner sökte på flerfaldigt sätt avlägsna greven från kejsarens person, varför han var av den övertygelsen, att Finland skulle vara förlorat i samma ögonblick som Armfelts ovänner segrade. Det var därför av största vikt att greven fick tillfälle att åtminstone för en kort tid besöka högkvarteret, där han dock borde iakttaga större försiktighet mot en del högmodiga och intriganta personer än han vanligen brukade. Även biskop Tengström, som inte kunde misstänkas för att höra till »knoddarnes» parti, var mycket intresserad av resans verkställande. »Både akademiens och landets övriga affärer fordra det», förklarade han för Walleen; »annars komma vi i förlägenhet med det stillestånd vi nu äro uti.» Senare medgav han dock, att under rådande förhållanden uppskovet med Armfelts pélérinage var väl motiverat.[2])

Emellertid beslöt sig Armfelt mot slutet av året 1813, efter återkomsten från en resa till Finland, att göra ett slut på den pinsamma situationen genom att i kraftigare form erinra kejsaren om sin egen och Finlands tillvaro. Tanken på denna mésure hade nog tidigare föresvävat honom, men utgick denna gång närmast från hans yngre kollega i Kommittén C. J. Walleen och framfördes till honom genom Ehrenström, av vars förord Walleen väntade sig bättre resultat än om han själv framkom med förslaget.

---

[1]) Tandefelt till Aminoff $^{10}/_{3}$, $^{10}/_{4}$ 1813.

[2]) C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{6}/_{4}$ 1813, Mannerheim till Ehrenström $^{11}/_{7}$ 1813, Tengström till Walleen $^{1}/_{3}$, $^{20}/_{3}$, $^{24}/_{3}$, $^{1}/_{5}$, $^{3}/_{6}$ 1813.

Walleen hade gjort Ehrenströms bekantskap under ett besök i Helsingfors i september 1813. Försedd med rekommendation av Armfelt hade han uppsökt den mycket omtalade gustavianen, vars skarpt markerade fysionomi — med den misstroget genomträngande blicken, den stora böjda näsan och de stramt hopdragna läpparna — först gjorde på honom ett oförmånligt intryck, men vars sirliga världsmannasätt, spirituella konversation och koncisa, väl övertänkta omdömen, som överensstämde med hans egen livsåskådning, väckte hos honom föreställningar om en stor begåvning och ett klart förstånd.[1]) Efter återkomsten till Petersburg uttalade han i smickrande ord sin fägnad över den nya bekantskap han vunnit, och som Ehrenström inte blev svaret skyldig, utspann sig mellan de i flera hänseenden lika tänkande, om ock till lynnet ganska olika anlagda herrarne en livlig korrespondens, som fortgick flera år och som ännu erbjuder stort intresse inte blott genom sitt innehåll — vartill vi ofta få anledning att hänvisa — utan ock genom den högt utvecklade stilkonst de båda brevskrivarne bemödade sig om att prestera. I sirligt turnerade ordalag uttryckte Ehrenström sin fullkomligaste erkänsla för den dyrbara förmånen att ha stiftat bekantskap med en person, som han från sin ankomst till Finland hört nämnas bland landets kunnigaste, skickligaste och mest aktningsvärda män, som trots all avund bevarat sitt anseende. Walleen å sin sida förklarade, att det alltid varit för honom en tillfredsställelse »att äga deras bifall, som, själva förtjänte av allas högaktning, förena viljan och förmågan att inse det rätta utan att missledas varken av egna passioner eller andras fördomar»; och han lovade besvara

---

[1]) Walleen till Rehbinder $^{6}/_{9}$ 1821. — I sina memoarer meddelar R. de la Chapelle följande porträtt av den suveräne härskaren i Helsingfors: »Denne genom sina öden märkvärdig blevne man var mera kort till växten, hade rött hår, som doldes av puder, små och tämligen skarpa ögon, vilkas blickar röjde både häftigt temperament och någon bakslughet, stor romersk näsa och mera bred mun. Han talade med lätthet och ägde förmågan att genom formen och framställningssättet göra sina berättelser intressanta, ehuru hans målföre var skorrande och mindre behagligt.»

Ehrenströms vänskap och förtroende med den oinskränktaste tillgivenhet o. s. v.[1])

Men det var inte blott för att säga Ehrenström vackra komplimanger som Walleen fattade pennan. Redan i det första brevet inlät han sig på den bekymmersamma ställning, vari Kommittén råkat genom kejsarens ihållande tystnad, och han framlade till Ehrenströms beprövande ett medel att komma därur. Som nästan allt hopp om att genom kurirer utverka något svar från kejsaren tycktes vara ute, ansåg han det nödvändigt att Armfelt sökte vinna klarhet i situationen genom att taga »ett deciderande parti». Antingen skulle han anhålla om sitt avsked eller borde han, utan att avbida nådig befallning och utan att taga hänsyn till några betänkligheter, begiva sig till högkvarteret. Walleen trodde, att risken av en avskedsansökan inte var så stor och att, om besöket vid armén inte behagade vederbörande, skulle följden inte vara så farlig, ty den närvarande organisationen av Finlands styrelse kunde inte upplösas och Armfelt var nödvändig i Kommittén, där ingen kunde remplacera honom. »En viss herre — fortsatte Walleen, med anspelning på Aminoff — har väl möjligtvis kunnat åstadkomma misstroende och annat ont, men tror han sig själv därigenom komma till den plats greve Armfelt innehar, så bedrar han sig helt säkert. Var övertygad, att man känner honom tillräckligt för att på sådant sätt nyttja honom. Dessutom, om också detta, emot all rimlighet, skulle hända, så är det åtminstone ganska säkert, att ingen av dem, som nu hava här befattning med våra affärer, stannade kvar jämte honom;

[1]) Walleen beklagade emellertid, att Ehrenström, enligt vad denne antytt, fått mottaga av en gammal vän reprocher för den nya bekantskapen. Han fann detta desto mer förvånansvärt som den gamle vännen själv anknutit nya förtroliga liaisoner med Ladau et C:o; »men — tillade Walleen — det är naturligt, att de till vilkas *politik* det hör att följa den gamla goda regeln: divisez pour regner, ogärna se personer närma sig till varandra, som icke livas av *deras* anda, och att var och en sådan förening är ett ledsamt streck i deras räkning.» För egen del kunde Walleen fägna sig åt ett färskt uttryck av grace från Aminoffs sida, som han dock uppfattade som en följd »par ricochet» av den stöt vänskapen mellan Ehrenström och Aminoff lidit. — I brev av $^{21}/_{9}$ 1813 hade Ehrenström för Aminoff prisat Walleen som en klok, vältänkande och instruerad man.

och jag tror på goda skäl, att ej heller någon annan, som därtill möjligtvis kunde employeras, skulle finna sig hugad att remplacera dem, emot vad villkor som helst. Jag hade väl då lust att se, huru han på egen hand skulle slå sig ut, och om ej själva den seger han i det supponerade fallet kunde anses hava vunnit skulle bidra att nästa ögonblick därefter återföra greve Armfelt på sin plats och att där dubbelt befästa honom.» Och för övrigt, menade Walleen, måste den frågan uppställas, huruvida inte Armfelt var skyldig sig själv och känslan av sitt eget värde att lämna en plats, där han enligt allmänhetens uppfattning uppenbarligen gäckades och under affärernas närvarande skick måste känna sig humilierad. En man med Armfelts egenskaper var väl skyldig att uppoffra allt individuellt för att gagna andra, men då all möjlighet därtill var honom betagen, återstod endast ett parti att taga, och följderna av detta »éclatanta steg», som avsåg att fästa monarkens uppmärksamhet vid Fintands affärer, finge sedan falla på dem, som givit därtill anledning. »Uppriktigt sagt», försäkrade Walleen, »så vinner greve Armfelts ära i allmänna opinionen ingenting därigenom att han här en längre tid med tålamod avbidar händelsernas utveckling utan att påskynda den, och för att sauvera sin egen karaktär måste han antingen på ett eller annat sätt åter bringa våra affärer i gång eller också kvittera dem helt och hållet.» Gillade Ehrenström detta resonement, bad Walleen honom framställa saken för Armfelt, som för tiden uppehöll sig i Finland och under resan skulle passera Helsingfors. »Jag är övertygad — tillade Walleen — att herr regeringsrådets föreställningar i detta avseende verka mer än någonting annat.»[1])

I ett följande brev, skrivet fjorton dagar senare, återkom Walleen till samma sak. Ehrenström hade till fullo instämt i hans tankegång, men, försiktig och betänksam som han var, hade han tillåtit sig några inkast, inte av kontradiktionsanda, förklarade han, utan på grund av önskan att närmare belysa ämnet och sålunda förekomma ett förhastande. Utgående från den förutsättningen, att den beklagliga stagnationen i affärerna inte inskränkte sig till Finland, utan omfattade alla inrikes ärenden, kom han till den slut-

[1]) Walleen till Ehrenström $^{12}/_{10}$ 1813.

satsen, att så länge det stora kriget absorberade kejsarens uppmärksamhet var det klokast att uppfatta den närvarande situationen som en absolut följd av kriget och inte förråda någon farhåga för att den kunde bero på kejsarens indifferens gentöver Finland eller mindre nådiga disposition mot greve Armfelt. I enlighet med sina åt Armfelt tidigare givna råd att hellre iakttaga inaktivitet än att skrida till någon farlig åtgärd, tillstyrkte Ehrenström därför att tills vidare uppskjuta de av Walleen föreslagna demarcherna. Ett försök att rikta kejsarens attention på Finland med förbiseende av kejsardömets intressen skulle, fruktade han, öka avunden och knotet mot landet; det skulle anses »som ett indirekt tvång på den högsta viljan, såsom ett klander på den uteblevna vården om vårt *enskilda* väl under det man strider för det *helas*, såsom en kallsinnighet för denna heliga strids ändamål och beskaffenhet m. m.» För sådant klander borde man inte blottställa varken Armfelt eller Finland. Gingo krigshändelserna bra, såsom man hade skäl att hoppas, kunde freden inte vara långt borta och den tidpunkt var då inne, när kejsaren fick tid att tänka på de inre ärendena. Då, men först då, när man ådagalagt sitt nit för den stora saken genom en orubblig undergivenhet, var stunden kommen för det av Walleen projekterade steget, om det då mera var nödigt.[1])

Ehrenström utgick, som sagt, från den uppfattningen, att samma öde, som vederfors de finländska ärendena, träffat övriga delar av riket. Men detta ansåg Walleen för en villfarelse. Med fullkomlig visshet kunde han försäkra, att, med undantag av greve Armfelt, alla övriga ministrar och högre ämbetsmän bekommo från kejsaren svar på sina hemställningar, utom i saker av större vikt och omfattning. Det var blott med avseende på Finlands affärer en absolut tystnad rådde, och bland dessa funnos många, som berörde även det ryska rikets intresse, varför ett penndrag inte var för mycket begärt, då ett helt lands allmänna väl var i fråga. Walleen ville inte påstå, att kejsarens tystnad berodde på missnöje och förakt gentöver Armfelt eller den finska nationen, men förhållandet uppfattades så av allmänheten, och redan skenet av en

[1]) Ehrenström till Walleen $^{17}/_{10}$ 1813; *Hartman* s. 296.

sådan missaktning från kejsarens sida var egnat att humiliera Armfelt och Kommittén inför deras nya kompatrioter, som vanligen dömde allt efter ytan och i tysthet hjärtligen fägnade sig åt deras olyckliga belägenhet. »Synes då icke — frågade Walleen — omsorgen både för gr. Armfelts eget anseende och Finlands bästa fordra, att ett steg tages, som omsider verkar någon decision antingen på ett eller annat sätt? — — Är ej gr. Armfelt humilierad, äro vi det ej alla genom denna eviga tystnad, som *endast emot oss* och i avseende å *vårt* lands affärer iakttages och som här väcker ännu mer uppseende än hemma hos oss i landet, där man lyckligtvis ännu icke vet, att vi *allena* befinna oss i denna vackra belägenhet?» Walleen tillade, att en alltför långt driven resignation kunde få namn eller sken av låcheté och att enligt hans mening det under närvarande förhållanden var inte blott förlåtligt, utan kanske även rätt att mindre lyssna till försiktighetens inkast än till den inre röst, som bjöd att våga något för att vinna allt eller åtminstone sauvera medmänniskors aktning. Att den av honom föreslagna demarchen i första ögonblicket skulle väcka misshag, därpå tvivlade han alls inte, men det var ofta en plikt att utsätta sig för sådant, och Walleen undrade på, om inte kejsaren skulle skänka sitt erkännande åt den som vågat steget. I alla händelser skadade det inte, att då man hade rätten på sin sida, gentemot vem det vara månde, uppträda med en fri och ädel karakters oböjliga stolthet, som hellre led allt än lät sig direkt eller indirekt förolämpas. »Det är — framhöll Walleen — denna moraliska kraft, som så ofta besegrat den fysiska, och i det läge, vari vi i politiskt avseende befinna [oss], böre vi framför allt vara sorgfällige att bibehålla och öva den. Var och en av oss, som på allmänna affärerne har någon inflytelse, måste, i andelig måtto, vara en verkelig chevalier sans peur et sans reproche, som oförfärat strider för sitt lands frihet och ära, för egna och medborgares rättigheter och för efterkommandes trygghet, ty att leva i frid med *våre* grannar få vi väl icke tänka på, innan vi genom enighet och en sann nationalanda vunnit ett imposantare utseende och tiden hunnit befästa den barrière vi i vår konstitution äga emot alla ingrepp i våra medfödda rättigheter.»

Summan av detta märkliga försvar för ett aktivt uppträdande

kunde ju inte bliva någon annan än att Walleen vidhöll sitt förslag. Men nu föll den misstanken honom in, att hela stagnationen i de finländska affärerna var en tillställning av Finlands fiender i Ryssland, en fälla, utlagd för Armfelts räkning. »I själva verket», undrade han med anledning av Ehrenströms invändning att man borde låtsas anse stagnationen för en följd av krigstillståndet, »vem kan väl garantera, att icke man genom skvaller och förtal möjligen kunnat bringa det därhän, att vi *av föresats* lämnas utan all omvårdnad endast på det greve Armfelt må därigenom ledsnas ut och förmås just till den démarche jag föreslagit, som i sådant fall skulle medföra en helt annan verkan än vi calculerat.» Synnerligen probabelt var det inte, men i de underfulla tider, vari man levde, kunde allting supponeras som möjligt, vilket inte var mathematice omöjligt. Om således fiendernas plan verkligen var att locka Armfelt att själv begära en reträtt, som man inte direkt ville giva honom, återstod väl intet annat än att genom ett övermänskligt tålamod göra hela planen om intet. Detta med desto större skäl som Walleen var övertygad om att en enda entrevue mellan kejsaren och Armfelt vore tillräcklig att gottgöra allt det förflutna, ty säkerligen var det blott såsom frånvarande greve Armfelt kunde »ha tort», men om Armfelt lämnade sin plats, bleve det måhända svårare för honom att vinna tillträde till kejsarens person.

Detta resonement, som visar, vad Walleen tilltrodde sina »nya kompatrioter», gjorde att han numera kände sig tveksam angående rätta metoden och ville suspendera sitt omdöme, varför han inte ämnade beröra frågan, när Armfelt återvände till Petersburg. Men det var han fast övertygad om, att i händelse samma tillstånd fortfor ännu ett år, skulle självaste Gud Fader ha det svårt att ställa affärerna åter på det rätta och gottgöra de olyckliga följderna av »stagnationen».[1])

Hos Ehrenström väckte Wallens omständliga deduktion stridiga känslor. Den förra delen därav, som upplyste honom om hans misstag med avseende på »stagnationens» utsträckning, gjorde honom benägen att omfatta Walleens projekt, och han beklagade

[1]) Walleen till Ehrenström $^{26}/_{10}$ 1813.

djupt sitt fäderneslands öde, ifall kejsarens tystnad var en följd, inte av kriget utan av hemliga insinuationer av oroliga, kabalerande intriganter bland egna landsmän eller av deras ryska avundsmäns komplotter. Men Walleens misstanke att det möjligen var ett försåt i syfte att profitera av Armfelts kända impatience och retlighet återförde honom till hans första uppfattning, och han tyckte, att när man väntat så länge, kunde man ännu tåligt vänta några månader eller veckor tills det stora kriget ändats med Buonapartes fall. »Man framträder då — menade han — med hela förtjänsten av en stilla väntan på den stora sakens utgång, för vilken väntan man åsidosatt alla konsiderationer för sitt land och för sin enskilta person.» Ehrenström styrktes i denna uppfattning, när han kort därpå erhöll underrättelse om de allierades stora seger vid Leipzig, varav han hoppades Europas slutliga befrielse.[1]) Även på Walleen hade den stora händelsen den verkan, att han tills vidare lämnade tankarna på Armfelts »éclatanta» steg. Nu, när allt tycktes bebåda mänskligheten stora sak en snar och slutlig seger, förenade han sig om Ehrenströms mening att man borde i stillhet avbida slutet av den stora tragediens sista akt. »Skulle jag också ännu fästa mig mer vid de skäl, som tala för mitt första förslag, än vid de betänkligheter, som möta detsamma», så resumerade Walleen sitt slutomdöme, »så måste jag dock nödvändigt inse, att efter vad som nu på krigsteatern förefallit närvarande moment alldeles icke är lämpelig till förslagets verkställande, och således frångår jag även, tills vidare, helt och hållet min första idé.» Det var, med andra ord, en fullständig reträtt.[2])

Även R. H. Rehbinder, med vilken Walleen diskuterade sitt projekt[3]), tyckes varit mot varje éclatant steg från Armfelts sida. »Snart är ett år förlidet», skrev han i oktober 1813 till Aminoff, »varunder ej enda av våra affärer blivit deciderad. Jag respekterar kejsarens skäl att ej svara, men jag kan ej neka, att det har ledsamma följder för landet.»[4]) — Av samma mening voro brö-

[1]) Ehrenström till Walleen $^{30}/_{10}$, $^{7}/_{11}$ 1813.
[2]) Walleen till Ehrenström $^{6}/_{11}$ 1813.
[3]) Walleen till Rehbinder $^{16}/_{11}$ 1813.
[4]) Rehbinder till Aminoff $^{24}/_{10}$ 1813.

derne Carl och Fredrik Stjernvall. Det var, tyckte den senare, farligt för Armfelt såsom landets första medborgare och främsta ämbetsman vid tronens fot att kompromettera sig genom en querelle d'allemand vid en tidpunkt, då kejsarens uppmärksamhet var riktad på saker av större vikt. »Uti så beskaffade omständigheter — skrev han till brodern — ser jag för min del icke annat att göra än *tåla och tiga*. Alternativt, en resa företagen av greven utan kejsarens kallelse till armén torde vara än sämre.» Brodern berättade lugnande, att han sammanträffat med Armfelt, som tycktes vara mer böjd för att patientera tiden för att inte själv kasta sig i snaran, som hans ovänner berett honom, och sålunda gå deras önskningar till möte. »Jag är av hans tanka», tillade Stjernvall, »och tror att en explikation gottgör alltsammans. Emellertid är ingen tvivel mer, att icke det är något djävulsskap, som berett honom och oss denna förargelse och våra angelägenheter en absolut stagnation.»[1])

Men nu fogade det sig inte bättre än att Ehrenström meddelade Walleens projekt åt Armfelt, som kände sig så påverkad därav, att han efter framkomsten till Petersburg nedskrev ett utkast till en underdånig skrivelse, innehållande en i obestämda ordalag avfattad önskan att framdeles, när tiderna förbättrats, bliva befriad från ordförandeplatsen, i händelse han haft olyckan att ådraga sig kejsarens onåd. Walleen, för vilken Armfelt företedde sitt koncept, fann emellertid skrivelsen alltför svävande för att utöva någon inverkan och avstyrkte bestämt dess avsändande, jämte det han framlade skälen mot sin tidigare uttalade idé. Till hans glädje avstod också Armfelt från sin föresats och åtnöjde sig med att hos greve Tolstoy göra nya påminnelser om de finländska affärerna, som inte hade bättre framgång än de föregående. Strax därefter träffades Armfelt av ett svårt sjukdomsanfall, som tvang honom att avstå från alla tankar på en färd till högkvarteret, synnerligen som detta flyttades allt längre västerut. Hans önskningar gingo sedermera ut på reträtt ur affärerna, och efter vad han i början av det följande året meddelade sin broder, hade han flere gånger sökt befrielse från sin

[1]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{22}/_{10}$ 1813, $^{4}/_{2}$ 1814, C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{11}/_{11}$ 1813.

befattning, men utan att bekomma något svar. På våren återupptog Walleen i brev till Ehrenström frågan om resan till högkvarteret, dock utan att framställa något yrkande. Ehrenström var emellertid av samma mening som förut, och när kejsarens hemkomst slutligen inträffade, skrev han triumferande till Walleen: »Jag hoppas, att mina då anförda argumenter nu befinnas goda.»[1])

*

Under tiden njöt Aminoff av vilan vid plogen. Ännu i början av hösten synes han umgåtts med några planer att ingripa i affärerna, men då denna hans »grande démarche pour accélérer la marche de nos affaires», såsom Walleen försmädligt kallade den, inte rönte det understöd han tyckes ha eftersträvat, bl. a. från greve Rumjanzoffs sida, föredrog han att i lugn fortsätta sitt seigneuriala liv på Rilax och Saaris.[2]) Härom skrev han en dag till sin fru: »Den ena dagen är här lik den andra, min vän. Jag skriver, läser, går omkring och överser arbetena, varefter ett parti patience väntar mig vid min tékopp och tobakspipan med mina ännu icke övergivande vänner [sönerna] Gösta och Atte.» Och till systersonen G. v. Kothen skrev han vid jultiden om färden till Petersburg: »Huru snart jag återvänder, vet jag ännu icke. Vad gör jag där? Det dependerar emedlertid av min höga förman på stället.»[3]) När den höge förmannen rapporterade, att i Kommittén intet arbete fanns att utföra, föredrog han att stanna kvar på Rilax. Den tillfredsställelsen beredde

---

[1]) Walleen till Ehrenström $^{30}/_{11}$, $^{25}/_{12}$ 1813, $^{4}/_{5}$ 1814, till Rehbinder $^{29}/_{11}$ 1813, Ehrenström till Walleen $^{11}/_{5}$, $^{4}/_{8}$ 1814, G. M. Armfelt till Aug. Armfelt $^{21}/_{1}$, $^{7}/_{3}$, $^{13}/_{4}$ 1814.

[2]) Walleen till Ehrenström $^{16}/_{10}$, till Rehbinder $^{29}/_{11}$ 1813. Aminoffs plan, vare sig den nu åsyftade en resa till fältlägret eller något annat, berörés förmodligen i ett brev av $^{24}/_{9}$ 1813 till Aminoff från Rumjanzoff, som i dunkla ordalag talar om att Aminoff vänt sig till honom i förhoppning att kunna räkna på hans »dévouement pour les intérêts du grand duché de Finlande». Rumjanzoff meddelar emellertid, att han, såsom eloignerad från affärerna, inte kunde vara till någon nytta och att kejsaren var så upptagen av kriget, att han inte kunde med samma exactitude som förr följa administrationen i sitt vidsträckta rike.

[3]) Aminoff till sin fru $^{22}/_{10}$, till G. v. Kothen $^{15}/_{12}$ 1813.

han dock sina vänner i Åbo att han mot slutet av året gästade staden för att bevista en fest, som gavs av generalguvernören med anledning av de ryska arméernas segrar. Enligt vad Walleen inhämtade, visade han sig där mycket aimabel och fredlig, men Walleen tvivlade på att det goda humöret skulle vara länge. »Det är väl så länge det räcker», skrev han till biskop Tengström; »men på hans oroliga karaktär kan man aldrig göra sig någon säker räkning.» Och till sin intime vän Rehbinder, som vid ett sammanträffande med Aminoff konstaterat dennes fredliga tänkesätt, skrev han lika misstroget: »Je connais assez le caractère versatile et singulier de m:r A. pour m'étonner de ce que vous me mandez sur son amabilité à Åbo. C'est un homme qui ne signifie absolument rien et contre lequel il est aussi difficile de se fâcher tout de bon que de lui accorder l'éstime à laquelle il prétend avec tant de fracas.» Däremot gladde Walleen sig åt det uppförande Armfelt under ett besök i Åbo i slutet av oktober visat »ces fins messieurs qui se croient quelque chose parce qu'ils sont méchants, mais qui cependant ne seront jamais dangereux». Detta uppförande bevisade, att vilka fel Armfelt än hade, var han ändå alltid på sin plats.[1])

I likhet med Armfelt uttalade sig Walleen ofta med skärpa och missnöje om den dåliga anda, den oenighet och intriglystnad, som rådde bland hans landsmän, och särskilt förebrådde han den högsta förvaltningen brist på endräkt och politisk förtänksamhet. »C'est en verité un sort ennemi qui nous poursuit», skrev han en gång till Rehbinder: »Tout chez nous va de mal en pire, et rien ne réussit, excepté les intrigues de quelques malheureux qui ne savent pas au juste eux-mêmes ce qu'ils veulent, mais qui s'amusent en attendant de faire autant de mal que possible pour ne pas manquer au moins d'occupation. Ceci ne serait rien, mais le grand malheur est que toute la nation doit souffrir à cause de quelques individus sots ou méchants, dont tout le savoir est de tout embrouiller et qui gâtent en un jour plus qu'on ne saurait faire de bon en dix années.» Och efter att ha tilldelat konseljen en släng för att den, i stället för att genom ett värdigt förhållande inverka på nationalandan, förnött

[1]) Walleen till Rehbinder $^{16}/_{11}$, $^{29}/_{11}$, $^{4}/_{12}$ 1813, till Tengström $^{29}/_{12}$ 1813.

tiden med trätor om löjliga småsaker, suckade han: »Quels misérables têtes que celles que notre pauvre patrie produit. — — — Je ne saurais jamais penser à ce sujet sans que cela m'échauffe la bile, en me plongeant, un instant après, dans la plus profonde tristesse.»[1])

Det var emellertid inte blott för vännen Robert Rehbinder som Walleen utgöt sin harm över småsinnet och söndringen bland sina landsmän. Av en tillfällig anledning beslöt han att predika sanningen för Aminoff, vars andel i schismen han kunnat på nära håll iakttaga.

Aminoff hade på hösten 1813 ($^{27}/_{10}$) från sin lugna fristad tillsänt Walleen en skrivelse, vari han, enligt vad Walleens svarsbrev utvisar, försvarade de rådande meningsskiljaktigheterna såsom naturliga företeelser, grundade på människornas olika sätt att bedöma förhållandena. I vilka ordalag och av vad anledning det skedde, framgår inte, men måhända få vi söka grundtexten till brevet i ett en månad tidigare ($^{28}/_{9}$ 1813) nedskrivet koncept med rubrik »Strödda anmärkningar att freda min nation från ohemula beskyllningar och mig själv». Vad först självförsvaret beträffar, protesterar Aminoff häri mot beskyllningen att han, ledd av oppositionsanda, skulle tadlat de maktägande och underhållit missämja i landet, han, som tvärtom inför själva majestätet fredat nationen och rättvisat regeringskonseljen.[2]) Och i fråga om de meningsolikheter, som rådde inom ämbetsvärlden, förklarar han, att man inte kunde räkna på en fullkomlig harmoni hos de styrande, emedan en sådan aldrig existerat varken inom den svenska eller finska natio-

[1]) Walleen till Rehbinder $^{4}/_{12}$ 1813.

[2]) »Såsom född fri man — tillade Aminoff — och genom Alexander 1:stas ädelmod bibehållen vid mine lagfångne *fri-* och *rättigheter*, har *jag*, och skall göra det, yrka[t] och påstå[tt] de sammas oförryckta helgd. Där jag således funnit mer eller mindre avvikelse från lagarnas föreskrifter, har jag fritt yttrat mina tankar utan farhåga efter övertygelse. Kan ett sådant förhållande få namn av oppositionsanda m. m., — Gud låte aldrig mitt fädernesland sakna den!!! — Är jag därigenom lugnets förstörare? Då är jag brottslig, må man fritt avmåla mig sådan. Äro desse mine grundsatser skadlige i samhället, farväl då min fosterjords sällhet! Ditt frihets liv har upphört och despotismens portar öppnade.» Jfr breven till Ehrenström samma tid, s. 212—213.

nen. Allraminst kunde man förvänta sig en sådan, »om någon bland medlemmarne ville upphäva sig att ensidigt föreskriva lagar, med ett ord att *dominera*, ej *regera* efter våra visa lagars föreskrifter». »Om en sådan *inom oss* skulle existera», fortsätter han med en ganska genomskinlig adress, »kan aldrig harmoni äga rum, ty en fri nation har ännu aldrig tålt en likes maktspråk — på annat vis än om nationen i en hast vansläktades och förnedrades till tystnad, till den blinda lydnaden och liknöjdheten.» Dessutom hade partiella missnöjen existerat i evighet i alla stater och skulle i lika evighet fortgå o. s. v.[1])

Det var måhända något sådant Aminoff framlade i sitt brev till Walleen, ty det hände honom ofta, att han i sina skrivelser upprepade de tankar han under stilla betraktelser utformat och nedskrivit. Men huru orden nu än må ha fallit, hans förklaring rörande det berättigade i meningsolikheterna i landet behagade inte Walleen. I brev till Rehbinder meddelade denne att han funnit Aminoffs skrivelse »fort ridicule» och full av deklamationer. Efter att en tid ha gått och brytt sitt huvud med, huru han skulle bemöta uttalandena, bestämde han sig för att svara oförbehållsamt, »sans réserve», men tillika på ett sätt, som till formen innebar ett smickrande erkännande av Aminoffs djupa förstånd.[2]) Som ämbetsgöromålen gåvo honom rundlig tid, konciperade han en vidlyftig svarsskrivelse, ett formligt betänkande, vari han, med Aminoffs yttranden som utgångspunkt, företog sig att omständligt analysera den inom ämbetsvärlden rådande schismen, dess innebörd och följder. På sitt behärskade, lugnt filosoferande sätt, utan att belasta sina omdömen med några enskildheter, uttalade han sig i allmänna termer om vikten av enighet bland de styrande och om olämpligheten av att nedsätta de högsta ämbetsmännens åtgärder, synnerligen som kritiken ju kom att riktas även mot monarken och säkerligen bidrog till att giva näring åt den bland ryssarne allmänna avogheten mot Finland. Men vid sidan av dessa allmänna reflexioner begagnade Walleen tillfället att i fint turnerade och artigt förblom-

[1]) Ril. s. 45.

[2]) Walleen till Rehbinder $^{29}/_{11}$ 1813.

merade meningar, vilkas syfte knappt kunde undgå mottagaren, erinra om den del denne själv hade i den olycksaliga och fördärvbringande »schismen».

»Allt vad herr baron med så mycken styrka och sanning i sitt brev framställt angående svårigheten eller omöjligheten att någonsin förekomma skilda tänkesätt och disharmonie emellan flere styrande i vilken stat som helst», så började Walleen med satiriskt allvar sitt genmäle, »äger visserligen sin riktighet, men kan därföre icke tranquillisera mig i avseende å vårt lands närvarande och blivande belägenhet. Om det är en bedrövlig sanning, att enighet emellan människor, som alla borde arbeta för samma ändamål, likväl icke kan äga rum, så är det ock å andra sidan lika säkert att varje misshällighet emellan dem, som fått sig det viktiga förtroendet uppdragit att vårda medborgares frihet och lugn, i mer eller mindre mån stör den allmänna sällhet de borde *befordra* och upplöser de band, som sammanhålla en stat, i stället för att befästa dem. Det ankommer härvid, efter min tanka, alldeles icke på *orsakerne* till en sådan misshällighet, de må ligga antingen i en eller fleres härsklystnad och andra oädla passioner, i de övriges avund eller rena nit för rätt och allmänt väl eller i vad annat som helst, så blir *följden* likväl alltid en och densamma, och ju nyare inrättningen av den styrelse är, genom vilken ett lands konstitutionella byggnad skall vårdas och upprätthållas, ju mindre consistence den ännu hunnit få av tiden och vanan och ju mer omständigheterna gynna de anfall, som däremot möjligen kunna göras, desto fruktansvärdare är även denna följd, som, förutsedd eller befarad, därföre alltid måste förskräcka var och en, som ej med fullkomlig likgiltighet anser allt annat än det som omedelbarligen rör honom själv och hans individuella belägenhet.»

Walleen medgav, att missnöje, partier och klander av de styrande nog ägt rum under den framfarna tiden, då den finska nationen utgjorde en del av den svenska, men då voro dessa ingalunda så farliga som nu, då man omgavs av en i fysisk och moralisk kraft oändligen överlägsen nation, varmed man inte hade annat gemensamt än monarken, och då denne monark var intagen av de ädlaste grundsatser. »Det folk», framhöll Walleen vidare, »med vilket vi

nyss genom erövringstvång blivit förenade, anser vårt allmänna intresse rakt stridande emot sitt eget; majoriteten av den nation eller de nationer Rysslands regent behärskar är således *emot* oss, och denna majoritet har denna sistförflutna tid vunnit stora anspråk å sin regents condescendance för dess önskningar, kanske större än dem vi finnar, som hittills gjort ingenting för vår monark, under seklers bemödande kunna oss förvärva. — — — Varje yttrat individuellt missnöje av de lydande ibland oss är redan oändeligen farligare än förut, men om det spörjes även ibland dem, som blivit tillsatte att utöva en del av själva regentens makt, om bland dessa den ena uppenbart tadlar vad den andra gjort eller ämnat göra, om därigenom å ena sidan monarken och å den andra folket bringas på den tanken, att ibland oss själva gives personer i stånd att missbruka det förtroende de av regentens nåd undfått, så skola begge snart kanske fatta den övertygelsen, att *ingen* är detsamma värdig, och missnöjet med en på detta sätt drabba *alla*.» De som tillsatts att styra borde därför främst hejda utbrotten av sina känslor, så mycket mer som det mot enskilda ämbetsmän riktade klandret även träffade regenten, som tillsatte ämbetsmännen och vakade över styrelsen. »Är det icke», sporde Walleen den mot sin härskare mycket lojale Aminoff, »just gåvan att urskilja föremålen för sitt förtroende och att ej låta sig omgivas av andra än dugliga och redliga ämbetsmän, som utgör karaktärsdraget av en stor regent, och måste man ej anse den för liten eller svag, som i detta avseende begår misstag, då fråga är om val av personer, på vilka ett helt lands väl i betydlig måtto ankommer? Är det äntligen *vår* allmänhet, hos vilken man bör låta den tanken äga rum, att monarken blint ledes av sina ämbetsmän utan att själv undersöka och pröva, vad han besluter? — — Må himlen därföre bevara oss för den olyckan, att vårt lands invånare någonsin skulle tro, det deras monark icke vill eller kan *själv* taga en omedelbar befattning med deras offentliga angelägenheter. Men så länge denna skadliga tro icke hunnit bliva allmän måste de av regenten sanktionerade beslut även, åtminstone till någon del, tillräknas honom själv och klandret av de i hans namn vidtagne åtgärder följakteligen även drabba honom.»

»På dessa grunder — fortsatte Walleen sin bevisföring — kan jag ej frångå den övertygelsen — som jag eljest gärna önskade se häven — att vår närvarande allmänna ställning är och blir högst olycklig, om ej den harmoni, jag med hela allmänheten saknat emellan de styrande inom landet, snart återställes och därefter såvitt möjligt är bibehålles.» Intet var naturligare än att ett ädelt hjärta harmades över missbruk och förtryck, men klokheten bjöd att inte förkasta det misshagliga, innan man var betänkt på att sätta något bättre i stället. Man kunde ju inom sig ogilla mycket, som skedde i allmänt avseende, men man borde hellre »söka att i stillhet gottgöra det onda än uppenbart skrika däröver, emedan skrik allena ändå icke hjälper och endast tjänar till att väcka en fruktlös farhåga och rädsla hos många, som eljest skulle tro, att allt går väl till och i trygghet vila vid denna lyckliga övertygelse». — »Det missnöje, som hos nationen väckes mot dess förste ämbetsmän», framhöll Walleen, »återfaller alltid — — på regenten själv och kan därigenom till sina följder ofta bli långt skadligare än de missbruk som alstrat det.»

Med väl spelad anspråkslöshet ursäktade sig Walleen för att han tröttat Aminoff med sanningar, som denne med sina högre insikter och mognare begrepp fattade bättre än han, och han supplicerade om tillgift för att han låtit sig av ämnets vikt förledas till alltför stor vidlyftighet. »I allt fall — försäkrade han med orubbligt allvar — kan ingenting sannare och bättre sägas än vad herr barons brev innehåller rörande vådan därav att avmåla vår ämbetsmannacorps såsom oduglig, även om den i själva verket vore det, vilket dock i det hela tagit visst icke inträffar. Jag underskriver därföre och med full övertygelse till alla delar vad herr baron i detta ämne anfört, så mycket mer som jag redan förut haft äran nämna, det jag anser av högsta nödvändighet att förtroendet för ämbetsmännen i allmänhet bibehålles så väl hos folket som hos regenten.»[1])

[1]) Walleen till Aminoff $^{4}/_{12}$ 1813. I samma brev uttalade sig Walleen också mycket skarpt och vidlyftigt om den dåliga nationalanda och egoistiska smitta, som kännetecknade den finska nationen i allmänhet. Se härom mitt arbete Opinioner och stämningar s. 98 följ., 226—227.

Det var i högst allmänna ordalag, utan att hemfalla åt Ehrenströms pedantiskt mästrande undervisningsmetod, som den över ligorna och kabalerna stående filosofen C. J. Walleen framförde sina reflexioner till Aminoffs mogna och opartiska bedömande. Intet exempel anfördes, som uttryckligt hänförde sig till Aminoffs opposition, blott allmänna allusioner och sådant som Aminoff kunde applicera på Armfelt och hans vänner. Och dock var hela utläggningen ett nog så genomskinligt, om ock skickligt hopkonstruerat argumentum ad hominem, en allvarsam lektion åt Aminoff om vad statsklokheten och hänsynen till fäderneslandet krävde av envar. Med självförnöjsam uppriktighet yppade också Walleen denna sin avsikt för Rehbinder. Samma dag brevet till Rilax avgick skrev han till denne sin förtrogne vän, att han inte kunnat motstå begäret att säga Aminoff »un peu de vérité avec toute la politesse». Han hade resonerat i största allmänhet, utan att ingå på personligheter, »mais — tillade han — l'application de mes reflexions politiques et morales est assez facile à saisir et ne doit pas beaucoup embarrasser l'esprit de m:r le baron». För resten hade han inte underlåtit att »dorer la pillule en disant force de sots compliments», och han var nästan övertygad om att hans brev, så impertinent det till sitt rätta syfte än borde framstå, skulle oändligen behaga Aminoff. Som denne hade för vana att förete sina brev för andra, hoppades Walleen, att hans skrivelse måtte bliva känd, ty den innehöll sanningar, som alla borde höra, ehuru de inte voro smickrande för de många, som måste tillämpa dem på sig själva.[1])

Aminoffs svar ($^{26}/_{12}$ 1812) finnes inte bevarat, men att det var avfattat i förbindliga ordalag, framgår av det brev, Walleen fann sig föranlåten att med anledning därav avgiva. I vördsamma ord uttalade nämligen denne sin tacksamhet för den godhet, varmed herr baronen och geheimerådet upptagit hans »flyktigt utkastade anmärkningar», ehuru desse till en del torde stått i strid med Aminoffs tidigare uttalade idéer. »Jag har alltid — förklarade Walleen — ansett den egenskapen att tåla motsägelser såsom säkraste

[1]) Walleen till Rehbinder $^{4}/_{12}$ 1813. Måhända var det för att befordra sistnämnda syfte som Walleen lät brevet till Aminoff gå med posten.

kännetecknet på en stor och upphöjd karaktär och därföre aldrig fruktat att misshaga, då jag utan förbehåll för baron Aminoff yppat mina tankar. Det sätt, varmed herr baron alltid, och även nu senast, bemött en frihet, som av många föga skulle vinna ursäkt, rättfärdigar fullkomligt mitt förtroende och försäkrar herr baron om min oinskränkta vördnad och högaktning. Statsman är jag icke och blir det aldrig; titeln av filosof önskade jag kunna förtjäna utan att beklagligen därå ännu äga stora anspråk, men en varm känsla för mitt fosterland och allmänt väl är det enda jag med skäl kan tillegna mig, och förtjänsten därav är eller borde åtminstone icke anses stor, om ej i ett land, där denna eljest medfödda känsla redan till större delen utslocknat. Jag vill hoppas, att detta icke inträffat ibland oss, och jag äger följakteligen så mycket större skäl att tillskriva endast herr barons enskilta godhet för mig det smickrande omdöme herr baron behagat meddela över mitt förra brev, vars innehåll för övrigt, utom många andra fel, i anseende till sammansättningen även ägde den av en tröttande vidlyftighet.» Walleen slutade med att uppmuntra Aminoff att fortfarande njuta av vilan, ty i Kommittén fanns intet att göra.[1])

Det lider knappt något tvivel därom, att Aminoff, om han också föredrog att i sitt svar simulera en oskuldsfull okunnighet om de personliga invektiverna i Walleens brev, mycket väl genomskådade andemeningen av hans i flyktighet utkastade filosofi. Men han kände sig, såsom vi veta, fri från förebråelser, och från sin rätt att fritt utöva kritik ansåg han sig inte böra vika. Då prokuratorsämbetet vid samma tid inskred i ett mål, väckt mot kyrkoherden i hans församling, prosten F. G. Ehrenmalm, en i sitt

---

[1]) Walleen till Aminoff $^{15}/_{27}$ jan. 1813. Walleen befann sig vid denna tid, då stagnationen i kommittén gav honom ymnig tid till brevskrivning, riktigt på krigsstråten. Den $^{21}/_{1}$ 1813 skrev han till sin vördade oncle och förre beskyddare, biskop Tengström en lång explikation, vari han i skarpa ord uttalade sig om den dåliga nationalandan i landet och bl. a. förebrådde regeringskonseljen för att genom långsamhet och småsinne ha motarbetat den inhemska milis-inrättningens uppsättande. Indirekt innehöll brevet en lektion i politisk klokskap även åt Tengström. Se vidare Finl. militärfrågor s. 136—140.

leverne tämligen oregelbunden herre, uttalade han i brev till Rehbinder sitt missnöje med denna åtgärd, som han ansåg vittna om inkonsekvens, då i andra fall »det heligaste av det allmännas och rättigheter» fick uppenbarligen kränkas genom självmyndiga ämbetsmäns författningar. Vad skulle följden bliva av allt detta? sporde Aminoff, och så tillade han: »Gärna drager jag däröver ett täckelse. Men så länge jag dväljes i den ställning, i vilken jag mig befinner, skall jag aldrig upphöra att höja min, ehuru oförmögna, stämma emot allt som kan störa den allmänna säkerheten. Gives väl någon balance emot förtryck, våld och maktspråk på lagarna än att orädd och oblyg sig däröver yttra? Det enda sätt mig synes att verka även på högsta makten och att med detsamma hålla det förhatliga aristokratiska väldet inom behöriga skrankor, det enda sätt, mig veterligt, att åtminstone behålla skenet av den borgerliga friheten i den ställning vi oss nu mera befinna. Jag vet att jag är klandrad härutinnan, men sofistiska framställningar mäktar ej verka på min en gång fattade övertygelse.»[1]) Det var ett betraktelsesätt, som inte saknade sitt berättigande, men som visade, hurusom Aminoff avlägsnat sig från den uppfattning han två år tidigare uttalat, då han såsom t. f. ordförande i Kommittén förklarat, att så länge en sak var under omprövning hade den frie medborgaren rätt att yttra sig därom, men när den avgjorts av Alexander, var den en klanderfri lag till den obrottsligaste åtlydnad.[2])

Emellertid är det inte uteslutet, att Walleens utläggning om det rätta förhållandet mellan de styrande i någon mån dämpade den opposition Aminoff ansåg sig skyldig att upprätthålla. Åtminstone kan den ha bidragit till att för en tid mildra bitterheten mot Armfelt. Denne hade i början av december fallit i en svår sjukdom och befunnit sig vid gravens rand, men hämtat sig åter, utan att dock någonsin vidare återfå sina krafter. Underrättad om detta bedrövliga tillstånd, tog Aminoff på årets sista dag det manhaftiga steget att tillsända den sjuke en vänlig nyårshälsning. Brevet kom som en

[1]) Aminoffs brevkonc. $^{14}/_{4}$ 1814 till Rehbinder i Ril. s. 34. Brevet finnes inte i Rehb. saml.

[2]) Aminoff till Mannerheim $^{2}/_{4}$ 1812. Jfr s. 139.

överraskning för Armfelt, som hade svårt att fatta denna sinnesändring, men tackade för uppmärksamheten i vänliga, om ock något avmätta ordalag. »Min vän», skrev han till svar. »Ditt brev av d. 31. X:ber samt deltagande i min sjukdom påminte mig med livlig rörelse de tider, då ren vänskap och sant förtroende förljuvade mina dagar. Nu har jag blott grubblat på, sedan jag blivit bättre, varför Försynen velat förlänga en levnadsbana, som efter alla möjel. begrepp ej kan ökas av nyheter — ödets nycker.» Liksom tidigare Walleen, uppmuntrade Armfelt Aminoff att stanna i skötet av sin familj, tills man inom Kommittén såg »dagen uti någon slags verksamhet».[1])

Vi kunna lämna därhän, huru djup och uppriktig den känsla var, ur vilken Aminoffs nyårshälsning utgick. Men ovillkorligt tränger sig den reflexionen fram, att ett tillfälle nu erbjudit sig till en reconciliation efter årslång missämja — om blott viljan därtill förefunnits å ömse sidor. Om Armfelt har det redan anmärkts, att huru otålig och lätt uppbrusande han än var, han inte var sen till försoning, där motparten visade en uppriktig benägenhet därtill. Och med den överlägsna begåvning han ägde, hade han måhända ännu kunnat öva inflytande på sin förlorade vän, »le feu ami», huru obeständig och mottaglig för andras påverkningar denne än var. Men till den grad hade Aminoff genom sitt fronderi, sin fortgående kritiklystnad och sina liaisoner med Armfelts antagonister, varom naturligtvis beställsamma rapportörer alltid hade att förtälja, kompromitterat sig inför den gamle vännen, att denne inte vidare räknade med möjligheten av den slocknade vänskapens eller ens den ömsesidiga förtrolighetens återuppvaknande. När Aminoffs brev anlände, tog han det som ett uttryck av dennes »eviga och ovanliga inconséquence», och när han litet senare erfor om några uttalanden, som Aminoff fällt hos hans fränder på Wiurila, förklarade han med en hetta, som sjukdomen inte mildrat, att han redan trott att Aminoffs häftighet svalnat, men nu fann, att ett ord av en bov eller intrigör, ett lappri kunde »uppbringa dess vilda sinne och dess ostadighet i omdömen». »Jag anser honom — skrev Arm-

[1]) Armfelt till Aminoff $^{18}/_{1}$ 1814.

felt oförsonligt till sin svägerska — som den vilken en skruv i huvudet fattas och hanterar honom en conséquence, sachant qu'il ne faut jamais provoquer les foux.»[1]) Under sådana omständigheter var det inte mycket att vänta av en fortsatt korrespondens — som för övrigt alldeles uteblev. De nyssnämnda breven tyckas varit de sista, som växlades emellan de förra vännerna.

*

Det märkliga året 1814, då man med spänning motsåg det europeiska storkrigets slut, ingick således, såsom det föregående, under misshällighet inom den högsta ämbetsvärlden. »Kriget mellan de högmögende A. [och] A. kommer att ta ett prononcerat slut», skrev Carl Stjernvall på våren 1814 till sin broder. »Det fortfar allt ännu lömskt och svärtande.» Till råga på olyckan kom ännu, efter vad han inhämtat, att Rehbinder av någon anledning kände sig missnöjd med Armfelt, som han dittills understött, samt var betänkt på att genom »ett våldsamt steg» skilja sig från sitt ämbete. Stjernvall hoppades dock, att »kriget», som satte honom och hela landet på tinnarna av templet, skulle giva med sig. »Sådant är intet nytt i någon stat», menade han; »här kan det ej föra långt. Kejsaren en gång stampar med foten i golvet, så är allt tyst.»[2])

Det var på kejsarens hemkomst från kriget de båda »ligorna» väntade för att få det långa osäkerhetstillståndet avhjälpt, och kanske ivrigare än andra längtade Armfelt efter att återse sin beundrade härskare frisk och oskadd i kretsen av sina trogna undersåtar. Efter det sjukdomsanfall, som träffat honom före julen 1813, var hans liv ett fortsatt lidande, ett vacklande mellan recidiv av sjukdomen och kortare tider av konvalescens. Från Petersburgs bistra klimat, som alltid plågat honom, trånade han till den rena luften på Åminne, från bekymren och intrigerna till vilan och lugnet. Men därförinnan ville han utgjuta sitt hjärta för kejsaren, och med tanke på dennes hemkomst utarbetade han mellan sjukdomsanfallen ett

[1]) Armfelt till sin svägerska $^{19}/_{1}$, $^{16}/_{2}$ 1814.

[2]) C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{6}/_{5}$, $^{23}/_{6}$ 1814. Jfr min uppsats »G. M. Armfelt och R. H. Rehbinder» i Hist. Tidskr. f. Finland 1918 s. 104—105.

»politiskt testamente», som han ämnade förelägga kejsaren. Däri ämnade han meddela sanningen om en del hinder, som dumheten och illviljan begagnade sig av.[1])

Armfelts sjukdom väckte bestörtning bland hans vänner. Utan att ännu känna farans vidd, uttalade Mannerheim i slutet av år 1813 för Rehbinder sitt beklagande av att Armfelts hälsa och humör voro i avtagande. »Men», resonerade han, »den som haft så mycken erfarenhet av lyckans ombytlighet borde likväl icke låta detta ostadiga fruntimmers capricer verka på sig, utan anse mänskliga livets händelser med den indifference de i det hela förtjäna. Egen medvetenhet och hederligt folks omdöme om hans patriotiska tänkesätt för Finland bliva alltid vid dess levnadsafton en ljuv tillfredsställelse och böra nogsamt ersätta obehagligheten av intrigens verkningar.» Vad Armfelts fiender beträffade, funnos sådana kanske i hemlandet, men de voro inte särdeles betydande; farligare voro de motståndare Armfelt genom sina oförsiktigheter skaffat sig i ministären och armén; de kunde bliva mera fatala för honom och fäderneslandet än de små kabaler, som spunnos i hemlandet. Som det talades om att Armfelt var betänkt på att söka sitt avsked, önskade Mannerheim för sin del, att det icke måtte gå därhän. »Det vore för oss efter min tanka — förklarade han för Ehrenström — högst skadeligt och skulle påskynda vår undergång. Jag är övertygad att ¼ timmes samtal med monarken skulle tillintetgöra ett års med ospard möda hopspunna intriger.»[2])

Rehbinder delade Mannerheims känslor. Trots de anledningar till missnöje med sin chef han ofta haft följde han med största oro växlingarna i dennes hälsotillstånd, varav enligt hans mening fäderneslandets välfärd i mycket berodde. Tidtals hoppades han, att Armfelts gamla bundsförvanter lyckan och naturen skulle retablera både hälsan och den politiska ställningen, men så kommo nya bulletiner, som bragte hans hopp att sjunka. I början av sommaren skrev han till Ehrenström, att Armfelts tilltagande sjuklighet, om vars hävande läkarne uppgåvos misströsta,

[1]) Armfelt till G. Fr. Stjernvall $^{18}/_{5}$ 1814.

[2]) Mannerheim till Ehrenström $^{11}/_{12}$, $^{18}/_{12}$ 1813; Åbo akademi I: 614.

vållade honom otroliga bekymmer. »La mort», yttrade han bl. a., »sera peut-être toujours un malheur pour la Finlande, mais surtout si elle aura lieu avant l'arrivée de l'empereur. Quel vaste champ ne serait pas ouvert à nos petits intriguants, toujours prêts à saisir la première occasion pour se faire valoir et pour faire valoir leurs petits intérêts au préjudice de l'intérêt générale. Notre position est déjà critique, et un tel malheur acheverait de la rendre incalculable.»[1])

Rehbinders farhågor gällde de vådor, som hotade till följd av hans landsmäns egoistiska beräkningar och oenighet samt ryssarnes tysta fientlighet — »finska artigheter och ryska kruschki», såsom Armfelt en gång uttryckt sig i brev till Aminoff.[2]) »Inom landet — skrev han till Mannerheim — åstadkommer stagnation av ärendernes gång missnöje och oredor. Här [i Petersburg] moquerar man sig över oss och en helvetisk glädje framlyser däröver att snart se oss på den punkt, dit man önskat oss.» Man kunde inte annat än med resignation avbida tidens välgörande verkningar och kanske därunder beklaga, huru ringa anspråk finnarne hade att ihågkommas, menade Rehbinder pessimistiskt, men för att åtminstone bevara enighet och värdighet inom regeringskretsarna i Åbo uppmanade han livligt Mannerheim att söka inverka på sina kolleger och på den svage generalguvernören. »Alltsedan du inträdde på ämbetsmannabanan», skrev han till Mannerheim, »har du visat värma för det allmänna bästa och en oavbruten möda att bidraga därtill. Jag besvär dig således att söka bibehålla enigheten, att calmera gen. guv:n, att överskyla fel, där de finnas, och blott framställa en point de vue, som är att söka frälsa oss från ett nära för handen varande skeppsbrott. Du har influence hos den förståndiga delen av nation. Begagna den, och jag är säker att du redan gjort det.»[3])

Rehbinder befann sig, då han nedskrev denna uppmaning, i Petersburg. Men mot slutet av maj begav han sig ånyo till sina gods

---

[1]) Rehbinder till Mannerheim $^{21}/_{4}$ 1814, till Ehrenström $^{20}/_{6}$ 1814.

[2]) Egentl. »krjutschki» af крючокъ = hake, krokväg, *knep*.

[3]) Rehbinder till Mannerheim $^{16}/_{3}$, $^{1}/_{4}$, $^{21}/_{4}$ 1814.

i Pemar för att där avbida signalerna till kejsarens hemkomst. Genom vännen Walleen, som jämte L. G. v. Haartman skötte de löpande ärendena i Kommittén, hölls han emellertid underkunnig om den politiska situationen och Armfelts hälsotillstånd.

Vad han fick veta var just inte egnat att uppmuntra honom. Walleen var, såsom vi redan känna, en lugnt och satiriskt resonerande korrespondent, vilken inte lätt förlorade kontenansen. Han var, hade han ett halvt år tidigare skrivit till Rehbinder, »un peu fataliste ou plutôt optimiste», och hans egen levnad hade lärt honom att tro, att vad som skedde var det bästa — en tro, som höll hans mod uppe under alla ödets skiften. Men nu hade han råkat i ett tillstånd av djup pessimism. Han hade, berättade han, anfall av melankoli, som ingåvo honom fruktan för att en dag »tomber à plat avec toute ma belle philosophie». Han tänkte på de intriger, som spunnos i Finland, och särskilt var han intresserad av att veta, om Aminoff fortfarande var »frondeur et grondeur» och vad man hade att vänta sig av honom, då han återkom. Men hans mörka syn på situationen gjorde, att han även bedömde den sjuke ordföranden med en bitter kriticism, som vi inte tidigare påträffat hos honom, och han kom därvid på den tanken, att det kunde vara nyttigt att ingå försoning med Aminoff — le monsieur aux grands vues politiques — som trots sina enskilda synpunkter var ganska traitable, när han behandlades rätt. »C'est toujours — förklarade han för Rehbinder — un homme dont on peut se servir quelquefois avec succès, et qu'il vaut mieux avoir pour ami que contre soi.»[1])

Omsvängningen i Walleens betraktelsesätt härledde sig tydligen ur det hjälplösa fysiska tillstånd, vari Armfelt befann sig och varigenom hans förmåga att leda affärerna i den kritiska stunden kunde anses paralyserad. För Ehrenström, Armfelts gamle vän, yttrade sig Walleen med varmt deltagande om krafternas nedgång, på samma gång han befarade att sjukdomen skulle leda till ett snart slut, »vilket — förklarade han — förmodligen skall höra till rågan av vårt oblida öde». Åtminstone tvivlade han på att Armfelt, som i mitten av sommaren flyttat ut till sin sommarbostad i Tsarskoe

[1]) Walleen till Rehbinder $^{16}/_{11}$ 1813, $^{11}/_{6}$, $^{28}/_{6}$ 1814.

Selo, skulle få tillfälle att personligen sammanträffa med monarken vid dennes hemkomst. »Imellertid», tillade han tröstande, »blir jag alltid fast i den övertygelse, att gr. A. i den post han här har icke kan av någon remplaceras, och önskar på sådan grund även, att han så länge möjligt är måtte där förbliva, i synnerhet om ingen sådan förändring i organisationen av vår lokala styrelse kan föregå, som tilläventyrs skulle göra en slik ämbetsmans härvaro mera umbärlig.»[1])

Men för sin förtrogne vän Rehbinder utlät sig Walleen i en helt annan ton. Redan för Ehrenström hade han beklagat sig över det bristande förtroende Armfelt, trots all utvärtes urbanitet, visade honom, och ännu tydligare yppade han för Rehbinder sitt misshumör, som ökats genom att Armfelt till följd av en i bästa välmening begången indiskretion ställt honom i krigiskt förhållande till den hederlige Steinheil och halva konseljen.[2]) Med tämligen påtaglig jalusi berättade han, att Armfelt numera skänkte sitt förtroende åt den unge expeditions- och kanslerssekreteraren L. G. v. Haartman, med vilken han underhöll sig långa timmar om personer och allmänna ärenden, uttalande sig på ett sätt, som blott väckte medlidande.[3]) Om Armfelts hälsotillstånd rapporterade han, att om intet under inträffade, kunde slutet inte vara långt borta. Armfelt

[1]) Walleen till Ehrenström $^{6}/_{4}$, $^{4}/_{5}$, $^{21}/_{5}$, $^{9}/_{7}$, $^{30}/_{7}$ 1814.

[2]) Walleen till Tengström $^{6}/_{5}$ 1814.

[3]) Om Haartman, genom vars indiskretioner han fått del av de konfidentiella samtalen, yttrade Walleen sig med bitande ironi. »Mr H. se porte bien», berättade han i ett brev ($^{16}/_{28}$ juni 1814) till Rehbinder. »Il doit être fort heureux parcequ'il est toujours bien content de sa petite personne, ce qui n'arrive pas à tout le monde. Il a sans contredit plusieurs qualités très-estimables, et il faut toujours lui rendre justice, sous ce rapport, mais j'avoue qu'il n'est rien moins qu'amiable, et qu'à l'exception de soi-même il n'aime rien au monde. Sa présomption va jusqu'à l'excès, et il y a des moments ou l'on serait vraiment tenté de le croire fou. Il le sera, si dans un âge avancé il éprouvera des revers qui feront souffrir son ambition sans bornes. Dieu veuille que ce malheur ne lui arrive jamais, car tel qu'il est, il ne manque pas de mérite, et il pourra toujours être fort utile dans la carrière où il s'est avancé avec un peu de précipitation, à la vérité, mais qu'avec le temps il doit remplir non seulement à sa propre satisfaction, mais aussi à celle des autres.»

var nog språksam som vanligt, sysselsatte sig med vidlyftiga projekt och höll kommittémöten i sin våning, då han inte kunde stiga ned till ämbetslokalen, men mest låg han till sängs, var »prodigieusement tombé» i alla avseenden och till följd därav »une personne absolument nulle». »Je suis plus que jamais persuadé de l'incapacité de ce seigneur pour les affaires et que les nôtres ne gagneront rien par son administration», skrev Walleen i mitten av juni, och något senare, då han tyckt sig förmärka, att Armfelt uppträdde mot honom med större förbehållsamhet än mot hela världen i övrigt, utbrast han i följande förtrytsamma tirad: »C'est assurément un homme qui mérite peu d'estime et dont on fait bien de se tenir ainsi éloigné que possible. Ses défauts aussi grands que nombreux ne sont nullement compensés par ses mérites, et il me semble que ceux-ci même disparaissent ou diminuent de jour en jour, de sorte que je crois qu'à la fin il n'en restera plus aucun reel, si l'lon veut tout bien examiner. Il a quelques qualités moins grandes que brillantes, et voilà tout. S'il en avait sû tirer partie, il aurait pu faire quelque chose de bon et d'utile; il à préferé d'abuser de ces qualités et il a tout gaté. C'est un malheur pour nous de l'avoir à la tête de nos affaires.»

Det var vad Ehrenström skulle kallat en violent diatribe av den annars så behärskade resonören, ett omdöme om Armfelts person och statsmannaöde, som inte utfallit strängare, om det formulerats av »lögnkommissionen» i Åbo. Rehbinder hade ingen anledning att tvivla på, att hans vän fallit à plat med sin levnadsfilosofi.

Att det var en olycka, att Armfelt kommit i spetsen för affärerna, var således den slutsatsen, vartill Walleen under sysslolösheten arbetat sig, och han upprepade den satsen ännu ett par månader senare i brev till biskop Tengström. Men för att vara uppriktig måste han medgiva, att Armfelts bortgång i den stunden vore en ännu större olycka för Finland. »S'il meurt avant l'arrivée de l'empereur», utbrast han, »quel vaste champ ne sera pas ouvert a nos petits intrigants, toujours prêts à saisir la première occasion pour se faire valoir et pour faire valoir leurs petits intérêts aux dépens de l'intérêt général. Vous verrez qu'ils tomberont alors sur nous comme une nuée de santerelles et que tout sera gaté.» — —

»Avec lui tout va mal, sans lui rien n'ira bien.» Ännu i en annan punkt var Walleen benägen att taga Armfelt i försvar. När Rehbinder berättade, att enligt ryktet Armfelt skulle beklagat sig över honom och när han vidare uttalade den misstanken, att Armfelt ville hålla honom avlägsnad från huvudstaden vid tiden för kejsarens hemkomst, bad Walleen, förnuftigt nog, vännen att inte sätta tilltro till ryktena, innan deras riktighet bestyrkts, ty det fanns mycket folk, som smidde ihop historier utan annan grund än den onda avsikten att åstadkomma brouillerier. Dock fann han misstanken att Armfelt ville uppskjuta Rehbinders återkomst trovärdig, men han lovade att korsa en sådan plan genom att i god tid prevenera Rehbinder på monarkens hemkomst.[1])

»Vår ställning är mycket hugnesam, huru man än vänder sig» — så resumerade Walleen ironiskt summan av sina betraktelser. För sin privata del önskade han, att han finge draga sig i sitt skal — à sa coquille — för att där framleva sina dagar i lugn och glömd av världen. I början av juli, fjorton dagar före kejsarens hemkomst, upprepade han sin dystra prognos för Ehrenström. »Vår kejsares återkomst — skrev han — synes ännu fördröjd. För oss är det emellertid hög tid att den snart inträffar. Vi befinna oss med våra affärer i ett kaos, som övergår all beskrivning. Här bör man väl säga: Gud hjälpe oss, ty själve kunna vi det visst aldrig. Men som, tyvärr, inga mirakel mera ske, så ser jag, att säga sanningen, ej heller dagen för oss.»[2])

I mörka färger tedde sig aspekterna också för landshövding Fredrik Stjernvall, där han satt i sin lilla residensstad och gav akt på tidernas skick. »Finlands enskilda läge — skrev han i början av 1814 till sin broder Carl — framställer på sitt håll en tavla med — — starka skuggor, ehuru uti fredens lugn och lämnat till all den inre lycksalighet, som det själv velat och kunnat för sig bereda!

---

[1]) Walleen till Rehbinder $^{11}/_{6}$, $^{15}/_{6}$, $^{16}/_{28}$ juni 1814, till Tengström $^{14}/_{9}$ 1814; *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 618, En tilltänkt nationalhyllning s. 56—57 samt G. M. Armfelt o. R. H. Rehbinder i Hist. Tidskr. 1918.

[2]) Walleen till Ehrenström $^{9}/_{7}$ 1814. I brev till Ehrenström $^{19}/_{7}$ skrev Armfelt, att han lovat kalla Rehbinder, när tiden var inne. Aminoff skulle averteras »officiellement».

Vilken är då hennes demon, vilka de elaka andar, som här utså ogräs ibland vetet?» Med stort bekymmer tänkte Stjernvall på den svåra ställning, vari Armfelt befann sig till följd av den politiska situationen och de mot honom riktade intrigerna. »Ställd emellan monarken och detta chaos av gamla och nya dåligheter, som dels icke vilja dels icke kunna rättas», så tecknade Stjernvall vid årsskiftet Armfelts situation, »befinner han sig av den förre glömd och av de senare mera nertryckt och berövad alla medel för att åter intaga det rum uti monarkens förtroende, som ej mindre vårt lands angelägenheter än grevens personel. i flere avseenden fordrar oumgängeligen.» Kanhända kunde allt botas vid kejsarens hemkomst, men det fatala var, att, såsom humöret nu var hos Armfelt, komme denne att duka under för de sår han tillfogade sig själv »genom sin odrägliga inquiétude över det tvetydiga i sin ställning och genom behovet av en annan och större verksamhet». Kunde man muntra upp greven och distrahera hans mörka sinne till monarkens återkomst, så gjorde man både landet och greven själv oändligen väl.

En annan eventualitet, som oroade Stjernvall, var att Armfelt, såsom det berättades, skulle draga sig ur tjänsten. Voro hälsan och inflytandet hos kejsaren så försvagade, att de rättfärdigade ett sådant steg, återstod blott att böja sig för nödvändighetens lag. Men då skulle också, förespådde Stjernvall, ett kaos uppstå i ledningen av affärerna, vilka då skulle för alltid avstanna eller ock drivas »av nya artisaner i rakt motsatt direktion emot förut, tills de genom dessas oskicklighet, ensidighet och härskande otyglade passioner ånyo skola avstadna för att tilläventyrs på grunderna av en ny och främmande sakernas ordning av främmande komma för alltid [att] besörjas». »Måtte jag i detta avseende icke vara en sann profet, måtte Alexanders långmodighet och vishet därifrån bevara oss», tillade Stjernvall, men synnerligen övertygad därom tyckes han inte varit.[1])

Det var således till Armfelt och hans inflytande hos kejsaren Stjernvall satte sin lit. Han förliknade greven vid en pelare, var-

[1]) Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{16}/_{12}$ 1813, $^{4}/_{2}$, $^{29}/_{3}$ 1814.

på statens byggnad och affärer vilade, visserligen en genom »oförsiktigheter» svårt belastad pelare. Så länge denna pelare stod upprätt, kunde man hoppas. Men övergick ledningen till Aminoff, skulle det bliva dennes »tur att än snarare kantra, så snart hans role blir annan än att lömskt svärta eller, som han kallar det, agera politique för att bliva ensamt styrande i apparencerna».[1])

Men huru högt Stjernvall än skattade sin grevliga gynnare, grämde han sig tidtals över att, såsom han tyckte, vara av denne åsidosatt och glömd. Dessutom klagade han då och då över den benägenhet för despotism denne visade och den oförtjänta kritik, för vilken landshövdingarnes ämbetsåtgärder plägade utsättas från Armfelts sida. Efter det besök, som den sistnämnde gjorde i Åbo i januari 1813, berättade Stjernvall för sin broder, att grevens besök inte styrkt hans hopp om att affärerna skulle komma på redig fot. »Vår patrons alltför lekande och eldiga snille — skrev han vid dåligt humör — har synts mig dégouterat vid alla detailler och disponerat att som tröttsamma småheter anse alla saker, vilka genom deras nyhet eller eljest för deras särskilda beskaffenhet icke lämna tillfälle att göra sig lustig över dem eller utöva en diktatorisk myndighet, som nu i synnerhet ingår i herrens lynne. Också är det öppenhjärtiga och vänliga meddelandet, som förut gjorde affärerna lätta och angenäma, nästan alldeles utslocknat. Minuterna äro räknade, som genom affärers föredragande meddelas, isynnerhet åt en sådan tjänsteman, som icke förstår giva dem omväxlande och lekande former, varigenom herren tillika kunde roas.» Vidare beklagade sig Stjernvall över det inflytande G. E. v. Haartman numera vunnit hos Armfelt, »den man, som gör allt, både det onda och goda, med en lika précipitation». »Sedan landshövdingar som länsmän suspenderas utan att man efteråt kan göra sig själv reda varföre», fortsatte Stjernvall; »sedan osammanhängande författningar och mésurer mer än nånsin vittnar därom, i vilka ovana men dristiga händer statsrodret nu vilar, tillstår jag för en bror och för en förtrogen vän, och endast för honom, till vilken grad jag desespererar om det finska fäderneslandet.» Och på försom-

[1]) Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{21}/_{12}$ 1813, $^{20}/_{5}$ 1814.

maren 1814 lamenterade han åter över att Armfelt, såsom brodren uttryckt sig, offentligt sökt vältra på landshövdingarne hela bördan av de skulder han själv och andra regeringsmedlemmar åsamkat sig genom en dålig förvaltning och varjehanda »inkonsekvenser». Sådant vittnade, menade Stjernvall, hurusom »med det största förstånd, den bästa vilja i världen det är honom omöjligt att icke göra inconséquencer, som slutligen skola förstöra honom själv och alla de ändamål, han söker att befordra».[1])

Under ett sådant anfall av missmod fick Fr. Stjernvall, på våren 1814, mottaga ett brev från Armfelt, som med beklagande av de beständiga gräl han hade med den lokala regeringen meddelade, att hans ledsnad vid affärerna nått sin höjd, men att han före sin avgång ämnade upplysa kejsaren om de entraver dumheten och illviljan begagnade. »Det blir — skrev Armfelt — ett politiskt testamente jag arbetat på under de moments de répit, som plågorna lämnat mig — där således imagination icke äger någon roll.»[2]) Meddelandet vittnade om Armfelts vänskapsfulla förtroende för Stjernvall, men mottogs av denne, som ansåg den utlovade sannfärdiga berättelsen betänklig, med mycken oro. »Allt detta vore förträffel. — skrev han till sin bror — om D. E. ägde lika skicklighet och energi samt stadga och en nog fast inflytelse för att kunna återuppbygga, vad han kanske i förtid vill nedriva. Med detta senare ensamt äro vi dock icke belåtne, och vid borttagandet av det täckelse, som hit intills för majestätets ögon höljt vår oskicklighet, våra oenigheter, dåliga esprit m. m., fordras en varsamhet och klokhet samt övervinning av alla egne passioner, som icke är vår gr:s sak och varigenom således lokal regering *med hela nation* kunde störtas i den största av alla olyckor, näml. den att väcka monarkens onåd och förakt, varifrån någon hjälp för våra förfallna affärer sedan icke vidare är att hoppas. Att föreställa gr. dessa betänk-

[1]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{27}/_{10}$ 1812, $^{11}/_{2}$, $^{18}/_{2}$, $^{21}/_{12}$ 1813, $^{6}/_{6}$ 1814. Med den offentliga kritik Armfelt riktat mot landshövdingarne torde Stjernvall åsyftat en av Armfelt i Åbo tidning $^{14}/_{5}$ 1814 införd berättelse om ordningen och välståndet i tvenne svenska län, som borde tjäna de styrande i Finland till föredöme.

[2]) Armfelt till Fr. Stjernvall $^{18}/_{5}$ 1814. Armf. s.

ligheter kunde och borde väl försökas, men osäkert, om därmed något uträttas. Jag är nu mera alldeles modfälld på denna sujet och fruktar mera varje démarche, som av honom göres, än den som underlåtes.»[1])

Stjernvalls oro stegrades än mer, när han genom brodern erfor, att Rehbinder var betänkt på att avgå för Armfelts skull och ryktet dessutom förmälde, att den sistnämnde umgicks med planen att avlägsna såväl Rehbinder som Steinheil ur affärerna.[2])

Med greve Steinheil — »vår goda och visserligen vältänkande, men dock ofta lätt nog influencerade styresman», såsom han en gång utlät sig — hade Stjernvall tidtals varit ganska missbelåten, emedan denne jämte konseljen stundom motarbetat hans planer och tilltag. Men en försoning hade på sista tiden ägt rum och han var nu full av beundran för Gubben. Efter ett sammanträffande med denne berättade han på försommaren för brodern, att han hade alla anledningar att vara mycket nöjd med generalguvernörens tänkesätt och välvilja för landet, förutom att han för egen del rönt utmärkt förtroende och bevågenhet. Så långt hade välvilligheten gått, att greven lovat för honom yppa de lömska anfall, som riktats mot hans ämbetsåtgärder, samt uttalat sin föresats att hos kejsaren göra en anmälan om de goda anstalter han vidtagit och det nit han enligt grevens tanke ådagalagt i sitt ämbetes utövning. — I friherre Rehbinder åter såg Stjernvall ett stöd för Finland, när Armfelt avgick från scenen. »Hälsa honom», skrev han i slutet av 1813 till sin bror, »och säg honom, huru mycket jag älskar och högaktar hans förtjänster, vilka uti denna moment äro av den aldra största vikt för Finland och alla den goda sakens vänner. Under det å ena sidan en fantast, en ursinnig, lik den blinde Simson, söker att undanrycka pelaren, med vars fall han själv (såsom alldeles oförmögen att ett ögonblick uppbära den tyngd, som då skulle falla på hans svaga axlar) är totalt förlorad, samt å den andra sidan oförsiktigheten så svåra belastat denna pelare för vår statsbyggnad och allmänna angelägenheter, att den därigenom i och för sig

[1]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{6}/_{6}$ 1814.
[2]) C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{3}/_{5}$, $^{23}/_{6}$ 1814.

blivit sviktande, skall på en fristående, egen grund vår vän Rehbinder vara vårt enda stöd och en tolkare av sanningen och rättvisan!!!»

Att nu, såsom det förljöds, vilja distansera sådana personer som Rehbinder och Steinheil, och det i en allvarsstund som den närvarande, syntes Stjernvall ofattligt, ehuru han på grund av Armfelts »beständiga inconséquenser» var beredd på mycket. »Genom hans olyckliga fiendskap med A:ff», skrev Stjernvall midsommartiden till sin broder med anledning av ett oroande meddelande från denne, »och genom priser han givit på sig i synnerhet i Petersburg vid hovet, där hans sak torde vara obotligen förlorad, söker han i sin förtvivlan eloignera ifrån finska affärerna den enda person, som i Petersburg kan, i anseende till dess capacité och dess hjärta, där upprätthålla våra affärer åtminstone ifrån ett totalt skeppsbrott; och icke nog därmed: även eloignera vår skyddsengel [Steinheil], den enda, som jämte sin imposanta rang, sin ojävighet, såsom tillika en kejsarens gamle undersåte och rysk ämbetsman, förenar ett hjärta för detta lands sanna välfärd och upprätthållande.» Upprörd frågade Stjernvall, huru Armfelt kunde skiljas från världen efter en sådan mot fäderneslandets sanna intresse stridande åtgärd, vars syfte var att göra honom ännu mera omistlig och höja honom till ett trappsteg, därifrån nya inkonsekvenser skulle störta honom, om inte döden därförinnan ändade hans »intill slutet oroliga och äventyrliga levnadsbana».[1])

Så gruvade sig den lätt uppskakade och lätt missledde Fredrik Stjernvall över rykten, vilkas sanning han i sin lilla residensstad inte var i stånd att kontrollera. I sin patriotiska ängslan och ovisshet riktade han mot sin vänligt sinnade gynnare, som slets mellan sjukdomens kval och längtan efter sin upphöjde monark, insinuationer, dem han snart nog fick anledning att ångra och återtaga.

---

[1]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{21}/_{12}$ 1813, $^{6}/_{6}$ $^{17}/_{6}$ 1814.

VI.

KEJSARENS HEMKOMST. — ARMFELTS EFTERMÄLE.

På våren 1814 visste ryktet förmäla, att det stora befrielsekriget mot Europas förtryckare — det korsikanska vilddjuret och de franska vandalerna, för att citera tidens uttryck — bragts till ett lyckligt slut och att man snart kunde hemförvänta sin egen gode kejsare. För att hugfästa minnet av kejsarens bragder förenade sig de högsta ryska styrelseverken om att hos monarken underdånigst supplicera om tillstånd att med frivilligt hopbragta medel prägla en medalj och uppresa ett monument, varjämte tillsägelse utfärdades till provinserna att sända deputerade för att lyckönska segraren vid hans hemkomst till rikshuvudstaden. Under intryck av denna feststämning satte sig även i Finland rikstrogna ämbetsmän i farten för att få en deputation för Finland till stånd, och sedan landshövdingarne tagit saken om hand, försiggingo midsommartiden val av representanter, såsom år 1808, efter stånd och län eller stift. Från medlet av juli bidade de utkorade dag efter dag på signal till avfärd.[1])

Syftet med deputationen var att inför den beundrade och älskade monarken, landets välgörare och Europas befriare, nedlägga uttrycken av storfurstendömets undersåtliga lyckönskningar och tacksamhetskänslor — eller, som Carl Stjernvall uttryckte sig, frambära rökverk inför tronen. Men det var inte att undra på, om även andra planer och önskningsmål, allmänna och lokala, förbundos därmed. Åtminstone förtäljde det alltid beställsamma ryktet, att

[1]) Om deputationen se närmare min uppsats En tilltänkt nationalhyllning för kejsar Alexander I i F. Vetensk. Societ. Bidrag 75.

man i Finlands huvudstad förband med deputationen den hemliga planen att söka få reskriptet om regeringsverkens bortflyttning återkallat och att biskop Tengström skulle framföra önskningsmålet. Rehbinder visste meddela, att hälften av de deputerade ämnade inverka på valet av efterträdare åt den sjuke Armfelt. Ladau för sin del kom till den slutsatsen, att man umgicks med tankar på lantdagskallelse. För landsh. Fr. Stjernvall tedde sig deputationen som ett utmärkt medel att stärka generalguvernör Steinheils hotade ställning. I brev till sin broder i Viborg framställde han det förslaget att deputationen måtte hos kejsaren anhålla om att landet finge bevara som sin högste styresman greve Steinheil, »vars favör och kredit hos monarken — såsom Stjernvall formulerade sin mening — är nationens största intresse att upphöja, i synnerhet sedan gr. A. genom sin sjukdom och tusende för honom och oss vidriga omständigheter anser för sig viktigare att stöta undan alla *möjliga* rivaler och medarbetare på fäderneslandets sak än att riskera denne sednares bemedlande och réussit genom andre». Förslaget tillstyrktes av C. Stjernvall och Rehbinder. »Ingen kan», skrev den senare till Fr. Stjernvall, »tänka mera ädelt för Finland och ingen förtjänar mera landets manifesta förtroende.» — — »I närvarande stund kan nation ej göra nog för att få bibehålla denne styresman, isynnerhet då greve Armfelts sjuklighet apprehenderar hans bortgång.»[1])

Valen av deputerade, som företogos av landshövdingarne och domkapitlen, om ock de skilda ståndens i större eller mindre utsträckning tillätos att förrätta eller påverka dem[2]), tyckas försiggått utan särskilda svårigheter. Men värre blev det, när fråga uppstod om valet av ledare eller ordförande. Förutsättningen tyckes varit, att greve Steinheil skulle presentera deputationen, men som han sannolikt bleve förhindrad att fullgöra alla en ordförandes funktioner, ansågs det nödigt att ur deputationens krets utse

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{20}/_{6}$, Ladau till Aminoff $^{1}/_{7}$, $^{2}/_{7}$ 1814, G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{17}/_{6}$, C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{13}/_{7}$, Rehbinder till d:o $^{10}/_{6}$, $^{20}/_{6}$, $^{1}/_{7}$ 1814.

[2]) I Åbo utsågs på rådstugudag $^{11}/_{6}$ 1814 i landsh. v. Troils närvaro och sedan han framhållit vikten av deputationen just. borgmästaren till stadens representant.

en vice ordförande eller ett substitut. Rehbinder, som under sitt besök i hemlandet fick tillfälle att deltaga i de förberedande åtgärderna, föreslog för Fr. Stjernvall, att landsh. K. v. Troil, som tyckes tagit initiativet till hela företaget och synbarligen hoppades att ombetros med ledningen därav, måtte utses till ordförande under generalguvernörens presidium: inte därför att han ägde den mesta begåvningen, men emedan han hade en viss värdighet, ett sätt att imponera, som plägade lyckas i Ryssland, var dekorerad och dessutom känd av kejsaren — »allt småsaker — menade Rehbinder — som ofta betyda mera än de stora». I fråga om deputationen uttalade dock Rehbinder betänkligheter med avseende å det stora antalet, sju för varje stånd, utom att han fann den föreslagna länsrepresentationen olämplig på den grund att Finland i visst avseende var en särskild stat och att man i Petersburg betraktade det som ett generalguvernement. En kohort på 28 personer, varibland 7 präster och 7 bönder, fruktade han, att skulle giva anledning till åtlöje, emedan det skulle sägas att Finland ville betäcka sin overksamhet under kriget med en deputation, lika stor som dess armé. Dessutom måste det bliva svårt att finna representabelt folk. »Vår ställning fordrar mycken grannlagenhet i valet», förklarade Rehbinder. »Vi hava många fiender, vilka ibland annat söka förlöjliga våra företag, och man vet att i ett land, där ytan stämplar värdet, där äro satirens vapen de farligaste.»[1])

Men Rehbinders förslag att skyla deputationens brister med en ordförande med Troils världsvana och imposanta apparition stötte på motstånd hos Stjernvall, som i den föreslagne såg en inkarnation av Åbobornas kabaler mot Helsingfors. Ännu mot slutet av det föregående året hade han förklarat, att Troil inte var så farlig för Helsingfors som t. ex. Armfelt trodde, men sedan dess hade han ändrat mening. »Således en ämbetsman — skrev han helt upprörd till sin broder — och en man med de största och vidsträcktaste planer och intresserad icke allenast för sig själv, men även att — — krossa alla mina förhoppningar och härtills använda mödor, och ej allenast mina, utan jämväl gr. Arm[felt]s., gen.guv:s, b:on Reh-

[1]) Rehbinder till G. Fr. Stjernvall $^{10}/_{8}$ 1814.

binders egne med flere vältänkande patrioters, de där genom H:fors nya anläggning och conseillens flyttning dit vågat hoppas en ny och klarare dag över våra allmänna affärer och en ny anda för de samme, som uti centern av landet kunde väckas och underhållas mera oberoende och mera national än på yttersta gränsen av Finland, där, som många påstå, dessutom någon bättre anda aldrig funnits än den närvarande. Att vid gen.guv:s sida ställa en vice ordförande sådan som Troil vore att i förhand betaga den förre både verkligheten och anseendet av sitt rum såsom deputations huvud.» — »Med ett ord — utbrast Stjernvall — jag är av Rehbinders proposition satt på tinnarne av templet och måste antingen handla emot min övertygelse och emot detta läns särskilda interesse eller ohjälpligen stöta mig med Troil, vars planer jag icke ostraffad skulle hava undergrävit genom min opposion, ifall eljest icke redan de övrige landshövdingarne skulle förenat sig att lämna honom sitt votum uppå Rehbinders enahanda framställning till dem.» Stjernvall undrade, huruvida inte den sjuke Armfelt dock kunde i sin egenskap av Finlands förste medborgare och possessionat vid hinder för Steinheil fungera som viceordförande, vilket skulle stärka hans kredit. Annars tänkte Stjernvall på Ehrenström, en säker förespråkare för Helsingfors' intressen, vilka främst bestämde hans mening[1]).

Carl Stjernvall sökte, som vid så många andra tillfällen, lugna sin broders oro, och Rehbinder återtog sitt förslag under förklaring, att det inte var nyttigt för landet, åtminstone inte för Helsingfors. Därtill ännu kom den hugnesamma underrättelsen, att Troil uppgivit sina förhoppningar och rest ur landet — i vredesmod, sades det.[2]) Sålunda var den frågan klarad. Men då komplicerades saken ånyo, när Steinheil bestämt avböjde anbudet att övertaga ledningen och för sin del förordade den gamle general G. M. Sprengtporten, som sedan Borgå lantdag lämnat statstjänsten.[3])

Innan Steinheil tog detta parti, hade emellertid den nervöst bestyrsamme Fredr. Stjernvall — som tyckes betraktat deputatio-

[1]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{5}/_{11}$ 1813, $^{14}/_{6}$ 1814.

[2]) Rehbinder till G. Fr. Stjernvall $^{22}/_{6}$, C. Stjernvall till d:o $^{13}/_{7}$ 1814.

[3]) Cirk. $\frac{\text{juni}}{\text{juli}}$ o. $^{1}/_{13}$ juli till landshövdingarne; Steinheil till G. Fr. Stjernvall $^{30}/_{6}$, $^{12}/_{7}$ 1814.

nen såsom sitt verk, för vilket han bar ansvaret — satt sig i rörelse för att finna ett lämpligt substitut. Enär Ehrenström visade sig motsträvig, vände han sig, understödd av landshövding Langenskiöld, med anbud till C. Fr. Rotkirch, men för den händelse även denne refuserade, riktade han sina tankar på Rehbinder. Denne var, förklarade han för sin broder, »den skickligaste, den mest rättskaffens, den med mesta övning uti representation vid hofvet», och det låg i nationens intresse att uppbära honom på sina armar, så att han sedan kunde uppbära landets affärer, när Armfelt inte fanns mera. Även andra kandidater hade han tänkt på, men av olika orsaker funnit dem olämpliga: Armfelt till följd av hans sjukdom, presidenten Tandefelt på grund av hans ringa begåvning och Aminoff emedan han var en acharnerad fiende till alla utom sina nära anhöriga. Emellertid kände sig Stjernvall tveksam rörande riktigheten av sina funderingar, varför han ville inhämta sin broders mening. »Upplys mig och råd mig som en vän,» bad han enträget: »ty jag behöver dina upplysta råd, om de mera kunna hjälpa mig ifrån alla dessa odrägliga schismer och eviga hårklyverier.»[1])

Carl Stjernvall var ense med brodern. Rotkirchs kandidatur tilltalade honom mindre, men desto styvare höll han på Rehbinder, genom vars val »alla intriguer, arrière pensées och kabaler» bleve upprycka med rötterna.[2]) Även andra hyllade denna mening. Men Rehbinder tillbakavisade bestämt anbudet, åberopande sin officiella ställning, och Rotkirch refuserade lika kategoriskt på grund av de dryga utgifter representationen krävde av honom och emedan han ansåg sig sakna de nödiga förutsättningarna för uppdraget. Trots alla de lojala försäkringar, i vilka den senare insvepte sitt avslag, märktes det, att dimissionen ur konseljen ännu grodde i hans sinne[3]). Återstod sålunda Sprengtporten, vars kandidatur föreföll mången misshaglig. Men även dennes val torde uteblivit, ty före sin ankomst till Petersburg lät kejsaren befallning utgå till vederbörande

[1]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{17}/_{6}$, $^{24}/_{6}$, $^{1}/_{7}$ 1814, till Rotkirch $^{24}/_{3}$ 1814 (Ril. s. 22).

[2]) C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{23}/_{6}$, $^{13}/_{7}$, odat. [c. $^{1}/_{7}$] 1814.

[3]) Rotkirch till Steinheil $^{24}/_{6}$ (avskr. i Ril. s. 22), till G. Fr. Stjernvall $^{28}/_{6}$ (Stjernv. s.), till Aminoff $^{4}/_{7}$ 1814.

myndigheter om alla påtänkta högtidligheters inställande, och den finländska deputationen, varav redan några medlemmar hunnit till Petersburg, blev med anledning därav återkallad.

Deputationens avstyrande väckte besvikelser på en del håll, men glädje på andra. Särskilt fröjdade sig åt utgången greve Armfelt. Han hade — om ock med betänksamhet — skänkt företaget sitt bifall och meddelat råd angående deputationens sammansättning. Men ryktet om en del deputerades separata avsikter väckte hans misstänksamhet, som sjukdomen ytterligare stegrade. Underrättad om de avsikter, som påbördades Åbokabalen, skrev han förtrytsamt till Ehrenström: »Qui croyait que l'évêque d'Åbo, akademiens procanceller, hitkommer med en mémoire mot huvudstadens flyttning. Ceci est scandaleux, si effectivement on m'a dit la vérité à cet égard.» Ännu häftigare upprördes han av Steinheils försök att länka valet av ordförande på Sprengtporten. »Hur i Herrans — — utbrast han i brev till Ehrenström — kan man av tanklöshet el. brist av takt så fördömt vilja överhölja en nation av infami; jag för min del är på det högsta förbittrad häröver och ämnar icke dölja det för greve Steinheil.» När smäleken förekoms, skyndade Armfelt att uttrycka sin fägnad däröver. »Ära vare Gud — skrev han till Ehrenström — att inga deputationer blev utav! Men hade Sprengtporten anfört den finska, borde den varit komponerad som ni skriver och sedermera var hederl. dragit sig ur alla platser, efter en så gruvel. förnedring och bevis av manque de tact et d'âme, pour ne pas dire d'avantage.»[1]) Ehrenström, som alltid misstrodde Åboborne, delade vännens belåtenhet, ty, förklarade han för Walleen, »härigenom dejoureras många intriger, vilkas syftemål nu på annat sätt måste vinnas».[2])

Detsamma tyckte Walleen. Sammansattes deputationen — förklarade han för Rehbinder — av vissa personer som älskade att influera på affärerna, skulle dessa gå »tout droit au diable», varför Walleen bad vännen vaka över att blott hederligt och sansat folk kom därin. Även för Ehrenström framhöll han vikten av att deputatio-

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{25}/_{6}$, $^{9}/_{7}$, $^{19}/_{7}$, $^{23}/_{7}$, $^{27}/_{7}$, $^{3}/_{8}$ 1814.
[2]) Ehrenström till Walleen $^{24}/_{7}$ 1814.

nen sammansattes av förnuftigt folk, »det vill säga,» tillade han ironiskt, »så förnuftigt som hos oss möjligen kan åstadkommas; i annat fall och om var och en av dessa herrar börjar att agera på sitt håll och för sig, blir oredan därigenom ännu värre än den varit haver.»[1]) Måhända delade Walleen Armfelts misstankar mot biskop Tengström, som han tidigare kallat sin faderlige vän och beskyddare, men från vilken han, såsom i det föregående redan nämnts, begynt taga avstånd.[2]) Av liknande skäl tyckes han motsatt sig Troils utkorande till deputationens ordförande. Han medgav att Troil i högre grad än andra motsvarade de betingelser, som fordrades för att figurera i spetsen för de deputerade, men han fruktade att denne inte skulle nöja sig med att blott framföra komplimenter, utan skulle inblanda sig i saker, som inte sammanhängde med deputationens uppgift, varför hans ankomst till Petersburg under den närvarande tidpunkten kunde lända mera till skada än till nytta. Även Rehbinder ansåg han såsom statssekreterare olämplig för den representativa posten, men han gladde sig åt att uppdraget erbjudits åt denne, ty detta skulle — förklarade han — förarga Rehbinders motståndare, kanske t. o. m. den gode greve Armfelt, som trots sin sjukdom säkerligen inte skulle haft något emot att erhålla ett slikt bevis på allmänt förtroende. Däremot hade Walleen varit av den meningen, att intet hindrat Steinheil att mottaga förtroendet emedan han var kejsarens representant i landet, ty såsom sådan var han just egnad att uttolka innebyggarnes känslor för monarken. Där-

[1]) Walleen till Ehrenström $^{9}/_{7}$ 1814, till Rehbinder $^{15}/_{6}$ 1814.

[2]) Om Walleens förhållande till Tengström, se närmare Åbo akademi och dess män I. I början av 1816 ($^{6}/_{3}$) yppade Walleen för Ehrenström, att han tidigare hyst sympatier för Tengström, inte blott för att han avancerat genom dennes protektion, utan främst emedan han ansett biskopen för »une bonne tête, meublée de saines idées et capable de quelque chose excédant la partie du monde». Men sedan han skådat bevis på Tengströms »duplicité sacerdotale», hans totala brist på »vrai tact et de finesse» och hans »petites vues», hade han brutit relationerna med hans helighet, som alls inte förtjänade det anseende han åtnjöt. Som Tengström samtidigt väntades till Petersburg, befarade Walleen, att han ämnade intrigera »en faveur des bêtes qui nous qualifient de mutins», men det skulle inte lyckas.

till kom ännu, att om Steinheil precis inte var någon vältalare, åtnjöt han en viss égard och som ryss ägde han den fördelen att vad han än gjorde, kunde detta inte läggas nationen till last.[1])

*

Medan frågan om deputationen diskuterades inom den Armfeltska ligan, hade man också i det motsatta lägret blickarna fästa vid kejsarens hemkomst. Att Armfelt fallit i onåd, tyckes varit en allmän förmodan, och fick man tro ett rykte, som kom till Ehrenströms kännedom, fanns det personer, som redan beredde åt den disgracierade statsmannen rum i Sibirien. På en del håll, och särskilt bland »fäderneslandets redliga vänner», »de dygdige», såsom de även kallade sig, framstod Aminoff såsom den blivande mannen, som Finlands räddare. Åtminstone uppgav han själv, att han fick mottaga »en myckenhet anmaningsbrev» med uppfordran att åtaga sig fäderneslandets sak mot Armfelt. Den alltid misstrogne Walleen tillät sig väl att tvivla härpå, ty att Armfelt hade både hemliga och uppenbara fiender, var nog så visst, menade han, men enligt hans tanke fanns det ingen »person av conséquence», som skulle ansett Aminoff skickad att utföra en intrig mot Armfelt; och likaså betvivlade han Aminoffs uppgift, att han hade gynnare bland de högre ryska ämbetsmännen.[2]) Men Aminoffs utsaga kan inte gärna förkastas, om den ock möjligen var något överdriven; och säkert är, att han mottog från tvenne medlemmar av den »sekreta kommitté», varom Armfelt haft att berätta, enträgna uppmaningar att inte förspilla tiden.

Med anledning av ett brev, vari Aminoff tyckes enligt sin vana talat om sin önskan att stanna vid plogen, erinrade general Sprengtporten om vikten av att fäderneslandet ägde i den närvarande tidpunkten, då inbördes oenighet söndrade sinnena, vid tronens fot en ämbetsman av Aminoffs halt. Efter att vidare ha berört de segrar den älskade monarken vunnit mot Europas förtryckare, fortsatte han i följande bevekande ord: »Vi finnar i synnerhet, som

[1]) Walleen till Ehrenström $^{15}/_{6}$, $^{16}/_{28}$ juni, $^{10}/_{7}$, till Ehrenström $^{9}/_{7}$ 1814.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{21}/_{9}$, $^{24}/_{11}$ 1814, Walleen till Ehrenström $^{28}/_{9}$ 1814.

hitintills i alla tider varit styvbarn av ett svagt och avundsfullt fosterland, hava nu, under hans beskydd, den yppersta utsikt att göra oss till äkta medlemmar av ett folk, som Gud och naturen bestämt till vår uppkomst. Beklagligen synas tänkesätten härutinnan ännu icke vara så stadgade som de borde vara, och häri ligger egentligen, efter min tanka, grunden till det oenighetsfrö, som gror i lönndom till vårt egit fördärv, som uppväcker avund, hemliga försåt och förtal. Men om allt gott folk går bort, om den ärliga, den dygdiga, den nitiska ledsnar, varthän skall då den förtryckta vända sig? Håll därföre ut med slupen, min bästa Aminoff. Plogvilan får Ni ej tänka på att njuta, huru ljuvlig den är för ädla hjärtan, förr än arbetet är slutat och den sådd är gjord, som skall skördas av efterkommande. Var för övrigt försäkrad att monarkens ögon i alla skiften hinna till hjärtat — då frågan blir att skilja den verkeligen förtjänta ifrån den falska Demetrius, vars fåvitska övermod blott kan förblinda en liten tid.» Sprengtporten uppmanade förty Aminoff att hålla sig beredd att färdas till Petersburg, och han lovade underrätta om tiden för kejsarens hemkomst. Bäst var att resa i god tid, ty det kunde hända, att kejsaren enligt sin vana kom inkognito utan att någon visste därav. Sprengtporten bad Aminoff att under färden uppsöka honom på hans lilla Hietala invid Viborg.[1])

I samma anda uttalade sig Ladau. Ju mera stunden för kejsarens hemkomst närmade sig, desto ivrigare insisterade han på Aminoffs avresa. Dels gällde det att ha till hands en välsinnad efterträdare, när Armfelt föll undan, dels hoppades väl Ladau att i Aminoffs konservativa tänkesätt finna ett stöd mot den tillämnade nationaldeputationen, med vars hjälp han fruktade att »lycksökarne» strävade att utverka lantdagens sammankallande och nya lagars utgivande. Men innan Aminoff lämnade sitt lantliga lugn, var det av vikt att han rådgjorde med sina vänner i Åbo om den fälttågsplan, som skulle följas. I Åbo var det nödvändigt att skaffa sig la carte du pays, »enär — förklarade Ladau — på stället alla erforderliga renseignements, för att ej komma uti tourbilloner utan

[1]) Sprengtporten till Aminoff $^{13}/_{25}$ maj 1814.

kompass och nödige förråder under den korta nu mera återstående tiden, måtte förskaffas». »Vid allt vad känslan för fäderneslandet har engagerande», fortsatte Ladau, »vågar jag således bedja h. geheimerådet att sacrifiera eget lugn, famille-sällhet, ekonomiska arrangements och att utan tidsutdräkt företaga nämnde resor. Jag behöver väl ej erinra, att ingen epoque kan vara viktigare och betydligare än den nuvarande för Finlands existence. Det är likaledes känt, uti vilken avsikt — *stöd*, *kunskaper*, *värma* och *douceur* böra användas för att *calmera* de aigrerade samt med vilken omtanka projekter böra förekommas, som närma friktion, varutav resultatet ej lärer bliva annat än en våldsam upplösning, ej ett förenat närmande, som igenom reciprocité, att höja och sänka sig med inbördes välvilja för varandra skulle småningom leda till ändamålet.» — »Allt detta i sammanhang med de mångfaldiga föremål, dem omständigheterna nu framställa, lämnar jag till h. geheimerådets bedömande för att agera en conséquence», förklarade Ladau, och så tillade han till upplysning om motståndarnes planer: »Deputationer, lantdag, förändrade lagar, allt detta sysselsätter nu activitén på lycksökarena, om jag bör tro allt vad som förljudes.»

Ladau hade knappt hunnit avsluta dessa rader, innan han mottog från Aminoff ett brev, som gav honom anledning att ytterligare betona vikten av ett personligt sammanträffande. Som en ledsam nyhet visste han meddela, att »den gode herren», d. v. s. greve Steinheil, numera råkat »uti nätet» och följde strömmen åt, d. v. s. anslöt sig till Armfelts liga, ehuru han beklagade sig över att inte vidare vara suverän och att lagarne inte ledde till annat än samma anarki, som förstörde Polen. Ännu kunde dock åtskilligt hjälpas genom Aminoffs ankomst till Åbo samt därpå följande ofördröjliga avfärd till Petersburg. »Det är åtminstone medlet jag vågar föreslå», upprepade Ladau. »Att nu vara passiv, skulle lämna händerne bundne för framtiden. Riksdag synes de vela förena med lagarnas avskaffande. Det skulle bliva tal och middagar, varmed kedjorne smörjes — ty ökade utlagor vore huvudföremålet. Och vartill? För att öka lantmilisen, skapa inspektörer etc. Hava de väl ännu gjort redo för deras fögderi? Jag måtte sluta detta brev — ty outsägeligen många ämnen framställa sig för imagination, vilka ej i ett

brev kunna utföras.» Fjorton dagar senare rapporterade Ladau, att kejsaren väntades den 22—25 juli till Petersburg, där han komme att stanna blott en vecka. »Avis au lecteur», tillade han lakoniskt.[1])

*

Det visade sig snart, att Ladau varit väl informerad. Den 25 juli anlände kejsar Alexander, efter 1½ års frånvaro, till sin huvudstad, helt oförmärkt och tidigare än man väntat honom. Om den glada händelsen berättade L. G. v. Haartman i brev till biskop Tengström, att H. M. anlänt tidigt på morgonen utan att vara igenkänd och farit direkt till Kasanska kyrkan, där inga präster ännu hunnit infinna sig. »Hans ankomst var en verklig surprise», försäkrade Haartman; »det synes som kejsarens avsikt varit att undvika publikens glädjebetygelser. I går var det ett stort Te Deum uti Kasanska kyrkan. Glädjen skall ha varit målad på allas ansikten.»[2]) — Dagen efter den stora händelsen framkom Rehbinder efter en forcerad resa till Petersburg, tids nog att kunna deltaga i högtidligheten. Aminoff däremot tog färden med större ro. Den 24 juli skrev han till G. v. Kothen, att han dagen förut fått veta att kejsaren väntades och att han följande dag nödgades lämna det kära lugnet för att resa dag och natt — således utan att besöka vännerna i Åbo. »Gud vet, huru snart jag därefter får återse de mina», suckade han som vanligt. Med någon synnerlig hast tyckes resan inte gått. På Stensböle gästade Aminoff vännen Rotkirch, och kommen till Viborg sökte han upp Sprengtporten, men utan att träffa honom. Den sista i månaden anlände han till Petersburg.[3])

Något senare infunno sig därstädes, på nådig befallning, landsh. Carl Stjernvall samt greve Steinheil. Kallelserna till dem hade utgått efter initiativ av Armfelt, som ville bereda Stjernvall tillfälle att för kejsaren presentera sitt i Petersburg stationerade viborgska regemente och Steinheil lägenhet att försvara landets intressen och sin egen position. Särskilt var Armfelt mån om att

[1]) Ladau till Aminoff $^{1}/_{7}$, $^{2}/_{7}$, $^{15}/_{7}$ 1814.

[2]) L. G. v. Haartman till Tengström $^{27}/_{7}$ 1814.

[3]) Aminoff till sin fru ^{29}—$^{30}/_{7}$, till Kothen $^{24}/_{7}$ 1814; Hist. Tidskr. 1918 s. 106.

Steinheil var tillstädes och att han fritt uttalade sig för monarken. Enligt vad han inhämtat, hade mot generalguvernören illasinnade rapporter avsänts från Finland, dock utan annan effekt än att de ryska ministrarne berett honom chikaner för att öka hans obehag. Armfelt hoppades, att kejsaren skulle meddela honom de hemliga »paperasserna», så att han kunde »eclaircir convenablement les faits» och »mettre au grand jour nos assassins civiles et politiques». »C'est incroyable — utbrast han i brev till Ehrenström — à quel point on a travaillé à calomnier et déshonorer des êtres vraiment respectables, et cela part d'une source finnoise! Grand Dieu, pourra-t-on le croire? — — C'est un grand bonheur, quand un prince ne prend aucune impression et qu'il laisse au temps et à des recherches exactes le soin de lui faire connaître la vérité.» Av Steinheils ankomst till Petersburg väntade sig Armfelt goda resultat. »Nu har jag», rapporterade han i början av augusti till Ehrenström, »på H. M. befallning tillskrivit gen.guv. att hitkomma. — — Måtte han nu vara karl och ej dölja sanningen! Vägen är honom öppnad att vara Finland och sig nyttig. Det har varit mitt verk.»[1])

Även Fr. Stjernvall gladde sig livligt åt kallelsen till Steinheil, vari han skådade ett bevis för att ryktet om Armfelts fientliga stämning mot Gubben saknade grund. »Detta var — förklarade han för brodern — oändeligen klokt och välgörande av Arm[felt], ty blir Am[inoff] i tåten för affärerne, så vet jag ej, huru någonting skall kunna reda sig och slutas utan en total förbistring med allt, som måste passera genom hans händer.» Han hoppades, att Steinheil och Armfelt skulle förstå varandra och ha det allmänna bästa för ögonen — liksom dittills. Men mest fröjdade han sig åt att Armfelt, alla olycksprofetior till trots, tycktes fortfarande åtnjuta kejsarens stora nåd och förtroende. Han kände sig, påstod han, »helt och hållet edifierad av den lyckliga vändning sakerna tagit, dock under förmodan eller den innerliga önskan att gr[even] med all klokhet och moderation begagnade kejsarens nåd, så att denne dyr-

[1]) Rehbinder till Carl Stjernvall $^{31}/_{7}$ (Stjernv. Wall. s., bland breven till G. Fr. Stjernvall), Armfelt till Ehrenström $^{30}/_{7}$, $^{3}/_{8}$ 1814.

bara Guds gåva icke snart åter må gå förlorad för våra allmänna affärer och för honom själv». Och naturligtvis måste det bereda Stjernvall stor tillfredsställelse att också hans broder Carl kallades till tronens fot. Hans stämning var nu en annan än den, vari han helt nyligen skrivit till sin broder om Armfelt.[1])

Stjernvall utgick från den föreställningen att Aminoff återvände till Petersburg i akt och mening att övertaga arvet efter Armfelt och att han ämnade »nedbryta allt vad andre uppbygga». Särskilt torde han misstänkt planer mot Helsingfors, till vars motståndare han — med eller utan skäl — räknade Aminoff.[2]) Att också andra förutsatte ett ordförandeskifte, känna vi redan. Det var ju detta hopp, som förmått Ladau att så ivrigt uppmana Aminoff att inte försumma rätta tiden att göra sig gällande. Ännu en tid efter det Aminoff lämnat Rilax och redan framkommit till Petersburg erinrade han denne om vikten av hans mission. Bekymrad rapporterade han om elaka rykten, som talade om Armfelts och hans intriganters försök att åt sig förbehålla allt inflytande, om planer på en vidsträckt polisinrättning under Mannerheims direktion, om godtycklig soldatutskrivning m. m. samt till råga på allt om konseljens omorganisation med syfte att avlägsna misshagliga personer och att vindicera åt vederbörande sådan myndighet, att han, oberoende av lagarna, kunde säga: »tel est notre plaisir». Så dyster situationen således än var, hoppades Ladau emellertid, att Aminoff, sedan han kommit i aktivitet och stagnationen i Kommittén upphört, skulle egna affärerna all den uppmärksamhet de förtjänade, innan de förelades kejsaren. Ladau berättade vidare, att Armfelt uppgavs ha insjuknat så svårt, att hälsan sannolikt inte kunde retableras, synnerligen som den sjuke genom sin inquiétude motarbetade läkekonstens verkningar.[3])

---

[1]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{2}/_{8}$, $^{9}/_{8}$ 1814; En tillt. nationalhyllning s. 77.

[2]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{2}/_{8}$ 1814. I brev av $^{5}/_{8}$ 1812 hade Armfelt lugnat Stjernvalls farhågor med avseende på Aminoffs obeständighet i frågan om flyttningen. Han litade nämligen på Ehrenströms superiorité, »då han får skriftel. el. muntel. vår gemensamma vän om händer».

[3]) Ladau till Aminoff $^{1}/_{18}$ aug. 1814.

Men Aminoff hade sitt huvud för sig. Att han varit deciderad att under alla förhållanden tillbakavisa ordförandeplatsen i Kommittén, om den bjöds honom, är knappast troligt, men någon lystnad därefter kände han, trots vännernas stimulationer, inte, och troligt är att han, såsom han ofta försäkrat, helst önskade att få återvända för alltid till sin »eremitage». Ett par dagar efter framkomsten till Petersburg skrev han hem, att hans beslut komme att bero av den första entrevuen med kejsaren. »Måtte det bli sådant — tillade han — att jag snart må kunna återvända i Edert sköte, att lämna scenen med de uppriktigaste önskningar för den ädelmodigaste av regenter och en kär fosterbygd. Men måtte jag därföre icke nödgas utbrista med eremiten i sin hydda på Rilax: Quel fut le prix de tant de soins? L'envie. Son souffle impure empoisonna ma vie.»[1])

Det var precis inte avunden han skulle möta, men väl samma otrevnad och liknöjdhet, som tidigare förbittrat hans dagar. Hos sin gamle gynnare greve Rumjanzoff, som numera distanserats från politiken, och hos furst Galitzin mottogs han med vanlig godhet, likaså hos Sprengtporten, och även i det Rehbinderska hemmet bemöttes han med uppmärksamhet. Men i övrigt tyckte han sig möta en reserverad kyla eller illa dold skadeglädje. Det förmärktes tydligt, berättade han, att aktierna börjat stiga på vissa håll och att han således var »omärkbar». Särskilt grämde det honom, att personer, som helt nyligen satt sitt hopp till honom och uttalat »horreurer» om Armfelt, numera, då de funno denne fortfarande åtnjuta kejsarens ynnest, vände honom ryggen och överljutt, i det allmännas namn, bådo Gud om grevens, »den store mannens», vederfående för fäderneslandets bästa, vilket han även själv önskade »uppriktigt av så många skäl». Generalguvernören, som rönt så många bevis på hans tillgivenhet, visade sig försumlig mot honom och även andra manquerade honom. På presentationen hos kejsaren fick han vänta ett par veckor. Då Armfelt, som utflyttat till Tsarskoe Selo, icke kunde deltaga i föredragningarna, sköttes de finländska ärendena endast av Rehbinder, utan att han till-

[1]) Aminoff till sin fru $^{3}/_{8}$ 1814.

kallades. Aminoff tyckte sig vara omgiven av avundsmän och spioner, som gåvo akt på hans miner, utan att äga bland sina landsmän någon, med vilken han kunde tala förtrolighetens språk. Han var, som mången gång förr, »isolerad liksom i en öken». Hellre än att närma sig andra föredrog han att uppsöka ensamheten för att där egna sig åt betraktelser över människorna och tingen eller ock företog han »solitaire promenader» i Stroganoffs trädgård.

Men Aminoff sökte bära sitt kors med högsint tålamod och filosofiskt lugn. »Så vida jag mäktar och det fallit på min lott», skrev han till hemmet, »betraktar jag alla omväxlingar i livet med den granskning och det lugn i själen, som endast i mänsklig fullkomlighet ensamt fallit på filosofens lott. Lyckan och de gruvligaste öden har aldrig förändrat mitt sätt att vara. Jag har aldrig förhävit mig i det förra, och det senare har aldrig mäktat att undertrycka min själs styrka och skall näst den Högstes bistånd aldrig göra det. Gud, regenten, fäderneslandet och medmänniskors väl i allmänhet har varit mitt valspråk, rättesnöret i min vandel.» Aminoff kunde ännu inte säga, i vad mån det lyckats hans fiender att misskreditera honom, men den köld och förbehållsamhet han mötte hos sina egna medborgare ingav honom onda aningar. Dessa oroade dock inte honom, då han ju var besluten att lämna en post, där han inte mera kunde göra något gagn, och han gick därför helt lugn sin jämna gång. »Jag älskar min regent och mitt fädernesland, mitt valspråk», förklarade han bl. a. »Men då jag ej mer kan gagna så heliga och dyrbara föremål, är det en skyldighet att lämna scenen och gå till plogen, omgiven av Eder, mine vänner, och även av vänner ibland den arbetande hopen, som genom sin svett och sina mödor tillskyndar oss brödet. — — Den dystra avunden, hatet, förtalet, åhågan att *verka* och *dominera* måtte därefter vara tillfreds, sedan jag är undanrödjad, och låta mig i frid obemärkt sluta min vandel.» Sin dom väntade han av en bättre eftervärld, men han anmärkte som en egendomlighet i sitt liv, att han inte behövdes oftare än då han behövdes »i stormen så väl för det hela som för delarna därav».

Sitt filosofiska lugn kände Aminoff dock svikta, när han uppsökte »den store mannen», »den despotiske liken» i hans sommarbostad i Tsarskoe Selo. Han fann sin forne vän till den grad av-

fallen, att han vid första anblicken rördes till tysta tårar. Det föreföll honom som ett Guds under, om den sjuke komme att uthärda länge. För övrigt berättade han, att bemötandet varit vänligt, men som vanligt kallt, och samma iakttagelse gjorde han vid tvenne följande besök. Han önskade emellertid, att patienten måtte uthärda åtminstone så länge som han själv nödgades kvarstanna i Petersburg.[1])

Att dessa sammanträffanden i Tsarskoe Selo, de sista mellan de gamla vännerna, präglades av kylig hövlighet, bekräftas av Armfelts uttalanden. När Aminoff väntades till Petersburg, skrev Armfelt ironiskt till sin svägerska: »Har du hört något av den stora criticus och patrioten Aminoff. Snart lärer vi få den lyckan att se honom här. Måtte han få träda i mitt ställe och plikta då för sitt fronderi.» Helst önskade Armfelt slippa att vidare sammanträffa med »den store patrioten», Finlands protektor och skyddsängel, som ledes som vid en grimma av smickrare och nu helt och hållet styrdes av Ladau, en person den han tidigare titulerat »rackare» och förrädare. Efter Aminoffs besök i Tsarskoe Selo berättade han i brev till Ehrenström, att »denne konsekvente herre» som oftast gjorde honom den äran att företaga sig den två mil långa resan från Petersburg. Vid första besöket såg han generad ut och hade svårt att hålla kontenansen, men senare uppträdde han med stor frimodighet, uttalande åsikter, som väckte åhörarnes häpnad, såsom i fråga om nödvändigheten av regeringskonseljens flyttning till Helsingfors. »Intet déconcerterade talarn för saken», anmärkte Armfelt satiriskt; »han var av en brillant frimodighet.»[2]) Till den grad hade misstron mot Aminoff rotfäst sig hos Armfelt, att han inte ens nu, då det tycktes lida mot slutet av hans bana, sökte utnyttja dennes, om ock tillfälliga foglighet till att i godo avsluta halvsekellånga minnens kontobok. Tillfället, som gavs därtill, var det sista. Att det lämnades obegagnat, var att beklaga. Ty om Armfelt än hade många

[1]) Aminoff till sin fru 3—17 aug., Rotkirch till G. v. Kothen $^{30}/_{8}$, Ehrenström till Walleen $^{21}/_{9}$ 1814.

[2]) Armfelt till sin svägerska $^{13}/_{7}$, $^{30}/_{7}$, $^{6}/_{8}$ 1814, till Ehrenström $^{10}/_{8}$, $^{12}/_{8}$, $^{17}/_{8}$ 1814. Även för andra uttalade Aminoff samma mening om flyttningen, som väckte Armfelts munterhet. Ehrenström till Walleen $^{14}/_{8}$ 1814.

anledningar att harmas på sin ämbetsbroder, så var inte heller han själv utan skuld till schismen. Och även om försöket att utjämna denna inte lett till varaktig förbättring, så hade det måhända mildrat den bitterhet, som länge grodde i den överlevande partens sinne; åtminstone hade det ökat glansen av den solnedgång, vars strålar som bäst götos över slutet av Armfelts mångskiftande levnadssaga.

*

Såsom Aminoff antydde, förmärktes det efter kejsarens hemkomst på »en viss klass av människor», att deras aktier började stiga, medan spekulationerna på Armfelts fall slagit fel. Visserligen hindrade sjukdomen Armfelt att sluta sig till de höga funktionärer, som hälsade kejsaren i huvudstaden, men från sitt sjukrum sände han till monarken en beskrivning om sitt tillstånd, vari han tillika anhöll att Steinheil måtte tillkallas för att avgiva en redogörelse för Finlands affärer.[1]) Och några dagar senare vederfors honom den stora utmärkelsen, att han hemma i sin sommarbostad fick mottaga sin beundrade härskare, som uppsökte sin sjuke tjänare, när denne inte mera mäktade komma honom till möte. Om besöket förtäljde Armfelt för Ehrenström, att kejsaren därunder gjorde reda för orsakerna, varför han icke tillkallat honom till fältlägret, samt lämnade honom del av vissa saker rörande Finlands affärer, om vilka han, Armfelt, endast haft en ytlig kännedom. Allt visade, att kejsaren, trots alla intriger av »les bêtes et les coquins», var densamme mot Finland som förr och att han komme att giva ovedersägliga prov därpå. På Armfelts anhållan om befrielse från sitt ämbete hade kejsaren genmält, att han förbehöll sig betänketid, och slutligen hade han rest med löfte att tvenne gånger i veckan besöka Armfelt för att avhandla affärerna. »Vous voyez par là, mon bon ami», tillade Armfelt, »que les intrigues et les calomnies n'ont pas produits grand effet, et j'espère que le gouv.gen. retournera enchanté, car j'ai eu le bonheur d'effacer certaines traces, que l'accusation relativement à sa faiblesse avait laissé.» Och full av glädje utbrast han: »Alexandre 1:er est un ange sous tous les rap-

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{27}/_{7}$ 1814.

ports, et il est né pour faire le bonheur du monde.» Skada blott att han hade att göra med de dummaste och mest omoraliska varelser man kunde tänka sig.[1])

Kejsarens stora nåd mot den sjuke statsmannen, på vars fall hans motståndare redan byggt sina planer, väckte helt naturligt stort uppseende. »Hans M:ts nedlåtande godhet emot den sjuke greven, varom han skriver med förtjusning», förmodade Ehrenström i brev till Walleen, »är väl icke behaglig för alla dem som på hans fall och onåd byggt vidsträckta uträkningar.» Och Walleen konstaterade i skrivelse till Tengström, att kejsarens besök hos Armfelt »ganska mycket désorienterat en hel hop personer, som här numera icke rätt veta, var de äro hemma med sina på fordna apparencer grundade calculer». »Jag supponerar», tillade Walleen maliciöst, »att detsamma lärer inträffa även i Finland, i synnerhet när man där får höra, att kejsaren, för att icke sakna greve Armfelt vid föredragningarna, låter dem ske hos honom, såsom sjuk, och själv beger sig dit en eller 2:ne dagar i veckan. Längre lär väl en regent icke gärna kunna gå i complaisance.» Det märktes tydligt, att Walleen nu kände sig mildare stämd mot sin sjuke förman, som han inte långt därförinnan ansett absolut oförmögen att taga befattning med affärerna. Men, förklarade han, »det bästa är dock, att utan avseende å gr. Armfelts enskilta person kejsarens tänkesätt för Finland äro alldeles oförändrade och att ej en gång de dumma kabaler, man där tillställt och på ett högst oklokt sätt utfört, minskat hans tillgivenhet för landet och folket i allmänhet.» Om också alla finska ärenden icke kunde föredragas, innan kejsaren företog den nya resa han beramat, var det dock viktigt, att en del saker blevo undanstökade och att man i hemlandet fann, »att vi ej äro så å sido satta som man denna sistförflutna tid, icke utan anledning, förmodat».[2])

Föredragningen av de finländska ärendena skedde dels i Petersburg, där de sköttes av Rehbinder ensam, med åsidosättande av Aminoff, dels i Armfelts villa i Tsarskoe Selo, dit Rehbinder reste

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{3}/_{8}$ 1814.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{4}/_{8}$ 1814, Walleen till Tengström $^{17}/_{8}$ 1814.

ut med kejsaren. Tyvärr hotade samarbetet mellan de båda statsmännen i förstone att taga en olycklig vändning. Av orsak, som vi kunna förbigå, hade Rehbinder fått i sitt huvud, att han till följd av Armfelts inflytande fallit i onåd, varför han redan framkom med önskan att få avgå. Till Carl Stjernvall, som han på Armfelts vägnar kallade till Petersburg, skrev han, att han var »på pointen att för alltid brouillera sig med gr. Armfelt och i följd därav nära att lämna alltsammans».[1]) »Brouilleriet», som ånyo uppskrämde den nyss lugnade Fr. Stjernvall[2]), berodde tydligen på överspänd misstänksamhet från Rehbinders sida, och det utjämnades utan större svårighet genom ett brev från Armfelt, som, på samma gång han klarade missförståndet, i vänskapsfulla ord förehöll Rehbinder hans »susceptibilité» men också i de amplaste ord gav uttryck åt sin respekt och tillgivenhet för denne. »Daignez, cher baron — skrev Armfelt — être persuadé une fois pour toutes que vos intérêts sont les miens, que notre existence comme hommes publics est trop étroitement liée pour que je ne sois pas attentif et jaloux de tout ce qui y a rapport, et que surtout je ne vous déguiserais jamais la verité, vûe que pour bien agir il faut la connaître, même si elle nous fut désagréable. — — Telle que puisse être ma situation, je ne cesserais jamais de vous porter jusqu'au tombeau la plus vive amitié et le dévouement le plus vrai, joints à la haute considération avec les quels j'ai l'honneur d'être etc.»[3])

Samarbetet mellan kejsaren och Armfelt började den 8 augusti i den sistnämndes sommarbostad i Tsarskoe Selo och upprepades sedan ett par gånger. »Mycket goda, trösterika och balsamiska saker hava ägt rum sedan mitt sednaste av d. 30 juli», skrev Armfelt tvenne dagar efter den första föredragningen till Ehrenström. »I förrgår började H. K. M. sitt vanliga arbete med Rehbinder och

---

[1]) Brevet $^{31}/_{7}$ i Stjernv. Wall. s. bland breven till Fr. Stjernvall.

[2]) »Huru är detta möjligt?» skrev Stjernvall $^{9}/_{8}$ till sin broder. »Har ej gr. tusende gånger förklarat denne vår gemensamme vän vara en av de hederligaste och mest nitiske patrioter, med ett ord en medborgare, undersåte och privatman av de mest aktningsvärde han någonsin känt? Armfelt kan och bör således nu icke heller misskänna honom.»

[3]) Jfr min upps. G. M. Armfelt och R. H. Rehbinder i Hist. Tidskr. 1918.

mig — och det *här* och hemma hos mig i min salon. Allt detta är ej allenast oändel. nådigt, men ock commode. Att vår dyrkansvärde kejsare vill för Finland göra allt, därom är ingen fråga, han har måhända en plan i sitt huvud att för en framtid försäkra oss om bibehållandet av dess välgärningar.» Med tillfredsställelse kunde Armfelt vidare meddela, att Steinheil satt fast i sadeln: »Honom derangerar — förklarade han — ingen från sin post så länge han själv vill behålla den. Jag tror mig hava så kastat ut ankrana för honom, så ingen skall derangera dem, om han nu blott själv ville tala ur skägget.» Ett par dagar senare kunde Armfelt glädja Ehrenström med försäkran att alla kabaler mot Helsingfors voro fruktlösa, och om sin egen framgång berättade han skadeglatt: »Det gör nog fan buller här, att jag är den enda som fått föredraga, en grace, vilken tills dato ej blivit en enda av ministrarne förunnad.»[1])

Liksom Armfelt hade endast »trösterika och balsamiska saker» att förtälja om kejsarens känslor och tänkesätt mot hans fädernesland, så ansåg han sig för egen del av monarken överhopad »med attentioner och nåd». Och som den största lyckan skattade han, att kejsaren med välvilja upptagit hans anhållan att få draga sig ur affärerna för att tillbringa sina återstående dagar på sitt kära Åminne. Men innan friheten gavs, ville kejsaren bestämma sig med avseende på efterträdaren.[2]) Detta beslut fick Armfelt dock aldrig känna. Hans sista samarbete med kejsaren ägde rum den 17 augusti. När det följande skulle äga rum, var hans arbetsdag redan förrunnen. Han avled den 19 augusti 1814 efter att ännu samma dag ha sysslat med sitt arbete och länge ha språkat med en gammal vän. »Ehuru hans sjukdom lämnade föga hopp övrigt om hans restitution», skrev Walleen till Tengström, »trodde dock ingen, och allraminst han själv, att hans slut var så nära. Ännu några minuter före sin död var han sysselsatt vid sitt skrivbord.»[3])

Dödsfallet inträffade i en stund, som en av Armfelts vänner kallade för triumfens. Efter årslång väntan på sin beundrade herre och

---

[1]) Armfelt till Ehrenström $^{10}/_{8}$, $^{13}/_{8}$ 1814.
[2]) Armfelt till sin svägerska $^{6}/_{8}$ 1814.
[3]) Walleen till Tengström $^{14}/_{9}$ 1814.

kejsare hade den sjuke statsmannen konstaterat, att dennes känslor för hans fädernesland voro oförändrade, och han kunde vidare glädja sig åt att de kabaler, som spunnits mot honom, fullständigt misslyckats. Det hade gått såsom Mannerheim förespått, att en stunds samtal med kejsaren var nog att sönderriva ett helt års med möda hopspunna intriger, och såsom Carl Stjernvall för sin del hoppats, att när kejsaren blott stampade med foten, så tystnade allt grälet.

* * *

»Allt är nu oåterkalleligen förbi. Graven har uppslukat detta sällsynta lekande snille, en av de vackraste överlevor av Gustav III:s lysande tidevarv. Min äldsta vän i detta land är försvunnen för alltid. Jag sitter här på denna strand ensam, isolerad, ofta misskänd. En av drivfjädrarne till min verksamhet är förlamad.» ——— »Sådan som han var, med alla sina fel och förtjänster, med sitt snille och sina misstag, med sina förträffliga och mindre goda egenskaper, med sin interessanta conversation och sin ännu interessantare correspondance, med det minne han hos mig ständigt underhöll av framfarna tiders glada och oblida skiften, var han för mig alldeles oumbärlig, och hans försvinnande lämnar omkring mig en tomhet, som av ingenting kan mera uppfyllas.»

Så klagade Johan Albrecht Ehrenström efter underrättelsen om sin gamle väns bortgång i brev till sin nye förtrogne Carl Johan Walleen. Ofta hade han lamenterat över det ödesdigra inflytande Armfelt utövat på riktningen av hans liv och ofta hade han ondgjorts över Armfelts välmenande, men för hans känsliga ambition stötande inblandning i hans enskilda affärer. Men utan avbrott hade han underhållit de vänskapliga förbindelserna och sväljt förtreterna, ty, bekände han för Walleen, liksom genom en magnetisk kraft hade han känt sig oemotståndligt dragen till Armfelt, förutom genom det personliga umgänget, genom det gemensamma minnet av Gustav III, genom gemensamhet i levnadsöden, genom överensstämmelse i politiska tänkesätt, särskilt i fråga om den franska revolutionen, och genom den fasta vänskap han alltid fått röna från den avlidnes sida i trots av små tvistigheter och viva altercationer, som aldrig lämnat varaktiga intryck å någon-

dera sidan. Första gången under sitt slaveri i Helsingfors prisade Ehrenström det myckna arbetet, som räddade honom från att överväldigas av sorgen.

Men det var inte blott på sin enskilda förlust Ehrenström tänkte. I ännu högre grad grep honom känslan av att hans fädernesland drabbats av en förlust, som i den stunden var oersättlig. »Det är icke förr än någon tid efter hans död som man rätt skall kunna inse och fatta hela vidden av vad man förlorat», förklarade han för Walleen. »Hans fel som statsman och ämbetsman voro ganska stora och ofta överklagade, men hans nit för sitt fädernesland var otvivelaktigt och hans ställning att gagna den var sådan, att ingen av hans landsmän och ingen generalguvernör, oaktat försedd med den bästa vilja, kan någonsin hoppas att komma i en lika fördelaktig i detta hänseende.»[1])

I samma ton utlät sig Ehrenström i brev till Rehbinder. Efter att ha berättat, hurusom hans hjärta höll på att brista av sorg över förlusten av en vän, med vilken han i trettio år stått i nära förbindelse under alla skiften, fortsatte han: »Voilà ce qui regarde ma perte personnelle. Mais cette de notre patrie est encore d'une plus grande importance. Nous avons perdu le seul de nos compatriotes, qui par son rang, son génie, ses talents, et surtout par la faveur dont l'empereur l'honorait, pouvait efficacement nous protéger auprès du souverain, veiller sur nos intérêts, faire tête à l'envie qu'on nous porte, plaider notre cause et entretenir les bonnes et gracieuses

[1]) Ehrenström till Walleen $^{28}/_{8}$, $^{18}/_{9}$, $^{2}/_{10}$, $^{6}/_{11}$ 1814; *Hartman* s. 299—300. Walleen försäkrade, att han väl förstod Ehrenströms känslor. »Ingen saknad kan vara rättvisare än den herr statsrådet egnat åt greve Armfelts minne», skrev han $^{27}/_{9}$ 1814 till svar. »Likaså oumbärlig han var för vårt land i allmänhet, måste han hava varit det för alla, som med honom stodo i närmare enskilt förbindelse. Han ägde för många älskvärda egenskaper för att kunna sakna vänner, som alltid förblevo honom tillgivna, och då herr statsrådet sedan så lång tid tillbaka hörde bland dessas antal, måste hans förlust för herr statsrådet även i dubbelt avseende vara smärtande.» — Emellertid kunde Ehrenström aldrig riktigt förlåta Armfelt, att denne indragit honom i byggnadskommittén utan att tillräckligt sörja för hans utkomst.

dispositions de S. M. I. envers la Finlande. A cet égard, personne ne pourra jamais le remplacer parfaitement.»[1])

Armfelts närmaste medhjälpare vid de finländska ärendenas föredragning, statssekreteraren Rehbinder hade ofta känt sig missnöjd med Armfelts egenmäktiga, om också urbana sätt att umgås med sina underordnade tjänstekamrater samt med misshag iakttagit hans böjelse för innovationer och förändringar. Men han hade aldrig tvekat att giva sitt erkännande åt den hädangångnes patriotiska vilja och gärning. Så hade han i början av 1813 förklarat för Mannerheim, att Armfelt var för Finland oumbärlig och att den finne, som inte soutenerade honom, inte var någon god medborgare. Någon tid efter dödsfallet förklarade han för Ehrenström, instämmande i dennes omdöme, att den förlust landet lidit var oersättlig. »Jag säger det uppriktigt — tillade han — utan att vilja förringa värdet av den el. de vilka efterträda honom. Nära hans person var jag kanske bäst i tillfälle att se hans fel och hans meriter, och jag har alltid funnit de senare mångfalt överträffa de svagheter, som i mer el. mindre mån åtfölja vår mänskliga natur. Han är borta och hans liksom många andras förtjänster värderas ej förrän de saknas.»[2])

Det sistnämnda besannade sig snart med avseende på Rehbinders vän och kollega Walleen. Ett par veckor efter dödsfallet, sedan han hunnit revidera sina på försommaren i den mörkaste sinnesstämning nedskrivna uttalanden, nödgades han medgiva, att Armfelts bortgång var för fosterlandet en stor förlust och att den avlidne ådagalagt en varm fosterlandskänsla och en outtröttlig verksamhet, som aldrig leddes av enskilda avsikter och personella konsiderationer. »Han ville uppriktigt det goda — förklarade Walleen för Tengström — och om han ofta misstog sig om medlen och sättet därtill, så voro hans avsikter åtminstone alltid rena, och detta vill redan säga mycket. Han ägde dessutom genom sin individuella ställning vidsträcktare tillfälle och förmåga att gagna än någon annan av hans landsmän både nu och troligen även i framtiden.» »Det var kanske en olycka för Finland att han kom i täten för dess affärer», fortsatte Walleen under ett recidiv av sin förra kritikism,

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{13}/_{25}$ aug. 1814.

[2]) Hist. Tidskr. f. Finl. 1918 s. 111—112.

men så skyndade han att tillägga: »men det är en ännu större att hava förlorat honom, sedan han en gång kom dit. Framtiden skall utvisa, om han på den plats han var någonsin kan fullkomligt ersättas. Jag önskar ingenting högre än att så måtte ske, men hoppas det kan jag icke.»[1]) — Walleen fick snart nog anledning att sakna Armfelts snille och drivande kraft.

Den unge expeditionssekreteraren L. G. v. Haartman, vars insteg i Armfelts ynnest Walleen med satirisk avundsamhet iakttagit, sörjde i den bortgångne sin enda verkliga välgörare, Finlands skyddsängel och akademiens misskände kansler. »I går om aftonen — skrev han till Tengström — lämnade greve Armfelt den skådeplats, där han visat sig under så många olika skiften, men alltid med rena avsikter och ädla tänkesätt. Hans fel, hans svagheter voro många, men var finnes den som, uppfostrad i ett fördärvat hov och bortskämd av lyckan, är utan dem? Emellertid lär det bli svårt att ersätta hans bortgång, icke vid akademien, ty där är hans efterträdare given, utan i Finlands administration. Tiden skall utvisa, vem som där får hans partes.»[2])

I dystra betraktelser utgöto bröderna Stjernvall för varandra sin sorg och sin saknad. Den avlidnes »stora egenskaper och rara snille», förklarade Carl Stjernvall, skulle alltid och allestädes, trots de vid dem häftande bristfälligheterna och felen, gjort epok i det samhälle, vari han verkade. »Hans talanger jämte hans kärlek och nit för sitt fosterland har lyft det vida över dess naturliga förmåga att hålla sig utan ett så kraftigt understöd som hans geni förmådde», menade Stjernvall vidare, men han medgav också att Armfelt ådragit Finland »en viss uppmärksamhet, som kan vara oss även så äventyrlig som smickrande, men vars verkan vi i längden (fruktar jag) aldrig skola kunna uthärda». Ty huru mycket man än kunde räkna på monarkens höga tänkesätt, måste man å andra sidan befara allt av en liga, som aldrig skulle upphöra att verka mot Finland. »Monarkens livstid har en viss gräns — fortsatte Stjernvall —, dennes [ligans] perpetuerar sig ifrån generation till generation.

---

[1]) Walleen till Ehrenström $^{20}/_{8}$, till Tengström $^{14}/_{9}$ 1814.

[2]) Haartman till Tengström $^{20}/_{8}$ 1814; Åbo akademi I: 620.

Aristokratien är odödlig och kan aldrig utrotas genom annat än demokratien, som leder till anarki och därifrån åter till despotism.» Den förlust man lidit genom Armfelts död var ännu oberäknelig, men skulle inte framträda i första början, emedan den ädelmodige regenten försäkrat, att finnarne inte komme att lida genom Armfelts död.[1])

Fredrik Stjernvall, vars alla misstankar skingrats efter kejsarens hemkomst, instämde i broderns klagan. Innan dödsbudskapet nådde honom, skrev han från Tavastehus — det var samma dag Armfelt dog — att Armfelts sjukdom var »désespererande och en hård stöt för Finland», men så tillade han tröstande: »De sista strålar hans geni och talenter kastar förevigar honom emellertid än mer i upplysta och tacksamma medborgares hjärtan. Det är visst, att greven aldrig varit mera stor för sig och för Finland än i ögonblicket, då han kanske går att försvinna för oss för alltid.» När den dystra aningen gått i fullbordan, fortsatte Stjernvall: »Grevens sällsynta egenskaper och stora naturgåvor skulle i vad land som helst, all hans lättsinnighet oaktat, gjort honom till en betydande och efter omständigheterna till en nyttig och oersättlig man. Vad under då att han var det i Finland vid denna ojämförliga brist på dylika personer, skicklige att vid ett hov, sådant som det ryska, soutenera sitt egit och sin nations anseende.» För Ehrenström uttalade Stjernvall likaledes sin sorg över Armfelts förtidiga bortgång. »Men», tillade han, »den trösten hava vi dock, att han aldrig var större, aldrig mera triumferande över sina fiender och avundare, aldrig mera viktig och verksam för sitt fäderneslands bästa, mera av den store Alexander omfattad med utmärkt nåd och förtroende än han var det vid sin dödstimma. Denna träffade honom således uti segerns och ärans armar, likasom hade han på slagfältet för sitt fäderneslands sak framburit detta outblivliga sista offer åt förgängligheten. Några veckor förut hade hans ovänner och avunden till äventyrs sökt på honom välva apparencerne av en fallen vanlig hovman, som icke förmådde överleva sin disgrace.»[2])

[1]) C. Stjernvall till sin broder $^{22}/_{8}$, $^{17}/_{9}$ 1814.

[2]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{19}/_{8}$, $^{30}/_{8}$ 1814, Ehrenström till Walleen $^{28}/_{8}$ 1814; *Hartman* s. 300.

Bland konseljens medlemmar var Mannerheim den som djupast berördes av Armfelts slut. I brev till Ehrenström gav han uttryck åt sin smärta över den förlust fäderneslandet och han själv personligen lidit, och han föresatte sig att framdeles inskränka sin verksamhet till sina egentliga ämbetsgöromål.[1]) Ännu i sina på gamla dagar nedskrivna memoarer erinrar han sig Armfelt som en man av stort geni och mycken belevenhet, om också ombytlig till lynnet och lättsinnig till seder och tänkesätt, och om hans bortgång konstaterar han ännu en gång, att den var en verklig förlust för Finland i trots av allt vad hans fiender hade att anföra. »Att Armfelt älskade sitt fädernesland Finland — skrev Mannerheim bl. a. — och verkligen mente detsamma väl, därom är jag fullkomligen övertygad, ehuru kanske en naturlig lättsinnighet stundom inledde honom i misstag, vilka dock merendels icke kommo från honom själv, utan snarare härrörde från några lycksökare och projektmakare, som sökte ställa sig in hos honom och profiterade av dess godtrogenhet.» — — »Excellensen Armfelt är dock landet alltid skyldig[t] mycken erkänsla, ty så länge han levde, var han den enda, som kunde motarbeta ryska magnaternes hat och avund till Finland och dess förunnade rättigheter och vilka gärna skulle önskat att redan tidigare amalgamera oss till ryssar. Personligen ihågkommer jag alltid greve Armfelt med tacksamhet såsom den där hedrade mig med vänskap och förtroende, ehuru vi icke alltid hade enahanda åsikter, och varom den förtroliga brevväxling, som finnes bland mina papper och som flitigt fördes oss emellan, vittnar.»[2])

Sålunda dömde om Armfelt hans vänner. De förtego inte hans fel som statsman, hans egenmäktighet och impulsiva otålighet, hans oförsiktigheter och överilningar, hans »légèreté» och »vivacité», men de erkände hans andes överlägsenhet och hans patriotiska intentioner, hans stora inflytande vid tryggandet av Finlands framtid och hans förmåga att hålla skadliga inflytelser på avstånd.

Huru mottogs då dödsbudet inom den motsatta »ligan» —

---

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{27}/_{10}$ 1814, $^{10}/_{10}$ 1815.

[2]) Egenh. anteckn. Korrespondensen mellan Armfelt och Mannerheim finnes inte vidare bevarad.

bland »fäderneslandets redliga vänner», såsom presidenten Tandefelt titulerade den — och inom den ryska byråkratien?

Att den ofta övermodige, i intrigens hemligheter förfarne statsmannens hädangång inte väckte någon saknad hos de senare, kan man gott förstå. I deras ögon hade ett av de hinder bortfallit, som försvårat deras strävanden. Men även i Finland mottogs på en del håll underrättelsen om dödsfallet med kylig liknöjdhet eller stilla belåtenhet. På sitt vanliga behärskade sätt förklarade biskop Tengström i brev till en vän i Sverige, att Armfelts bortgång under dåvarande tidsförhållanden var en verklig förlust för Finland, men att i en framtid omdömet möjligen kunde förändra sig. Greve R. W. De Geer rapporterade ironiskt till Aminoff, att »vederbörande», d. v. s. Armfelts anhängare, blivit i första häpenheten så perplexa, att det inte kunde beskrivas, men att de sedan bibehöllo »contenancen i apparence det ligan likafullt skall kunna å ett eller annat sätt hålla sig uppe». Hans kollega H. C. Reuterskiöld tyckes gjort sig förhoppningar om att det nu skulle bliva en ända på det livliga projektmakeriet och att det hat mot Finland, som Armfelt framkallat genom sina brouillerier med ryssarne, skulle mildras. Presidenten Tandefelt yttrade förbehållsamt, att en framtida beskrivning av den avlidnes leverne skulle bliva en den märkligaste läsning såväl för samtiden som för eftervärlden. För övrigt uttalade han sitt intresse för de efterlevandes ekonomiska utkomst, men tröstade sig med, att kejsaren väl skulle draga försorg därom. Liknande bekymmer hycklade Ladau. På sitt insidiösa manér skrev han till Aminoff: »Att greve Armfelt avlidit så hastigt, var en frappant nyhet. Av allt mitt hjärta beklagar jag hans famille och alla dem som utav egne eller kronans kassor tilldelat honom mera penningar än de själva kunna utan ett kännbart lidande av egna tillgångar ersätta.»[1])

Och Johan Fredrik Aminoff slutligen! Vilka tankar och känslor bröto sig väl fram hos honom, när han i sin ungkarlsvåning, iso-

[1]) Tengström till J. A. Lindblom $^{3}/_{12}$ 1814, De Geer till Aminoff $^{21}/_{8}$ 1814, Reuterskiöld till d:o $^{15}/_{3}$ 1815, Tandefelt till d:o $^{24}/_{8}$ 1814, Ladau till d:o $^{24}/_{8}$ 1814; Åbo akademi I: 617.

lerad som i en öken, mottog underrättelsen om den katastrof, han efter första sammanträffandet med den sjuke förutsett?

Dagen efter dödsfallet skrev han med brådskande fart till sin fru, och i tämligen samma ordalag till C. Fr. Rotkirch: »Nu i ögnablicket får jag underrättelse, att exc. Armfelt avlidit i går afton. Det affekterar mig livligt ur flere skäl och varigenom även mitt eget öde genom detta så hastiga dödsfall kunde ta en vändning emot min högsta önskan. Jag är både bekymrad och orolig häröver, men mitt beslut är förut tagit.» Trenne dagar därpå berättade han, att Kommitténs ledamöter varit resta till Tsarskoe Selo för att följa den avlidnes stoft till Petersburg, men att han till följd av illamående och sentida notifikation hållit sig borta. Sina tankar om den bortgångne sammanfattade han i följande korta eftermäle: »Det är visst en stor förlust H. M. Kejsaren gjort i salige Armfelt — jag vill tro det även för vår fosterbygd; åtminstone äro de våra här därom nu så övertygade, att de anse det överljutt oersättligt, hans bortgång evigt saknad och menlig för fäderneslandets väl. Jag beklagar således den som honom skall efterträda i ämbetet, n. b. om den skulle tagas utom den ligan, som konstituerat sig själv att vara kärnan av den finska nationen, de vis:ste och erfarnaste.» Och till systersonen G. v. Kothen skrev Aminoff: »Det är dig säkert redan bekant, att exc:n Armfelt lämnade detta timmeliga den 19:de innevarande efter en långsam och tärande sjukdom. Utom den stora och oersätteliga förlusten för H. M. kejsaren och vår fosterbygd är det än kännbarare för den avlidnes vänner. — — Du kan ej föreställa dig mina vänners bekymmer i denna stunden, herrar och fruar. Mitt parti är bestämt fattat; jag kvitterar för att lämna dem ett öppet fält att sluta det verk, som principalen hade så visligen börjat.»[1])

Det framgick ur dessa brev, hurusom den naturliga aktningen för en framstående begåvning och betydande statsmannagärning stridde med det plågsamma minnet av senaste tiders upplevelser

[1]) Aminoff till sin fru $^{20}/_{8}$, $^{23}/_{8}$, till Rotkirch $^{20}/_{8}$, till Kothen $^{24}/_{8}$ 1814; Åbo akademi I: 623—624. Samma dag Armfelts stoft överfördes till Petersburg, meddelade Rehbinder på sterbhusets vägnar Aminoff om tiden för samlingen i Tsarskoe Selo. Ril. s.

och hurusom Aminoffs tankar främst kretsade kring den ökade utsikten till räddning från en situation, som länge känts honom pinsam och outhärdlig. När befrielsen äntligen kom, men därmed nya irritament tillstötte, föllo orden ännu hårdare och oförsonligare.

VII.

PERSONSKIFTET I FINSKA KOMMITTÉN.

Olika utföllo omdömena om Armfelts liv och gärning. Men huru meningarna än gingo åtskils och på vilken ståndpunkt bedömarne än ställde sig, i en punkt samstämde vänner och motståndare: det var i intresset för valet av den hädangångnes efterträdare. Skulle därtill utkoras en finländsk man eller skulle den viktiga positionen överlåtas åt en ryss, en främling? Och om det förra inträffade, såsom man hoppades, vem skulle väl anses skickad och värdig att övertaga arvet efter den frejdade statsmannen?

Sådana spörsmål och bekymmer avspegla sig livligt i tidens enskilda korrespondens. »Att succedera en man med så stora förtjänster emot fäderneslandet och i så stor kännedom av sättet att behandla affärer vid hov, som den avlidne greven, blir efter min tanka mer än vanligt svårt», skrev Mannerheim till Ehrenström någon tid efter det efterträdaren redan utsetts, men ännu inte tillträtt sitt ämbete.[1]) Carl Stjernvall såg dystert på saken. »Vad våra allmänna affärer angår, torde de löpa ännu större äventyr än de enskilda», skrev han några dagar efter dödsfallet till sin broder Fredrik: »ännu vet man ingenting om hans succession, men det kan man tro, att H. M. kejs. verkel. saknar honom.» Stjernvall trodde precis inte att kejsarens nåd mot Finland minskats, »men — tillade han skeptiskt — vem kan svara för händelserna; den minsta rubbning uti machine kan leda till så vida avsteg». Faran var desto större som efter Armfelts död greve Steinheils ställning åter tycktes hotad. »Här saknas — berättade Stjernvall — intet sökande och

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{27}/_{10}$ 1814.

intriguants till hans syssla, då ännu intet fråga är om hans skiljande, men man senterar, att Gubben ej kan soutenera sig ensam utan detta mäktiga stöd. Jag kan intet förtro papperet mina sinistra apprehensions, men jag ser redan våra ärender uti främmande händer, väl in salvo så länge de gå genom vår hederliga Rehbinder, men vägen är öppen för främmande och den första torde ännu sauvera apparencerna, då de sednare ej veta mått el. hov för att leda oss rakt på helvete. Våra ögon torde väl ej se den största el. värsta villan. Nog av att giälet är öppet och fältet förlorat. Vår hederliga och goda gen. guvernör blir ej länge vår. Emellertid skola vi göra allt att strida för honom och försvara honom som vår skyddsgud. Han tyckes också själv märka det.»[1])

Fredrik Stjernvall delade broderns apprehensioner, och särskilt undrade han på, vad inverkan Armfelts bortgång komme att utöva på Helsingfors' blivande öde. Men tvenne omständigheter manade, enligt hans mening, till lugn. För det första kunde man förlita sig på kejsarens nåd och omvårdnad, som aldrig skulle svika, och för det andra hade man vid monarkens sida ett stöd som Rehbinder. Därtill ännu kunde man känna sig trygg så länge som Steinheil behöll sin plats. Gick det så olyckligt att den sistnämnde skildes från sitt ämbete och Rehbinder drog sig ur affärerna, då hade andra redliga ämbetsmän intet vidare att beställa. Men därhän skulle det väl inte gå, hoppades Stjernvall, och han erinrade brodern om dennes valspråk, att man aldrig borde misströsta om fäderneslandet.[2])

Till kejsarens nådiga omvårdnad om Finland satte jämväl L. G. v. Haartman sin lit. »Vi förtvivlade redan — skrev han i september till biskop Tengström — ty alla våra fiender rustade sig till hämnd. Vi trodde oss redan se vårt lilla skepp, utan styrman, äntras — och huru orättvise voro vi icke? Vi glömde, att Alexanders tankesätt emot Finland äro oföränderlige.» Litet senare upprepade Walleen samma tanke. »Vad som imellertid verkeligen tröstar mig — skrev han till biskopen — är kejsarens

[1]) C. Stjernvall till Fr. Stjernvall $^{22}/_{8}$ 1814.
[2]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{30}/_{8}$ 1814.

personliga tillgivenhet för Finland, varav jag nu sett så många osvikeliga prov, att något tvivelsmål i den delen icke mer kan äga rum. Vi fruktade här alla, att efter Armfelts död våra affärers gång åter helt och hållit skulle komma att avstanna, men fingo snart en glad övertygelse om motsatsen. Rehbinder har därefter fått flere ärender föredragna än alla ministrarna tillsammantagna.» Och om den sistnämndes ställning berättade han, att kejsaren var mycket nöjd med Rehbinder och gjorde på det mest smickrande sätt hans éloge. »Också förtjänar han i hög grad det förtroende han vunnit», tyckte Walleen. »Det är icke möjligt att vara mer fri från allt enskilt intresse än han, och han äger i affärer en långt säkrare takt än man kunde förmoda.» Aminoff gjorde samma erfarenhet som Walleen. Efter en audiens hos monarken förklarade han i brev till C. Fr. Rotkirch: »Intet mäktar verka förändring på denne evigt välsignade regents nåd och välvilja för vår fosterbygd, varom alla dess gärningar dagligen vittnar. Detta kan du högt omtala för var och en redlig medborgare.»[1])

Även Ehrenström sökte taga situationen med ro. I samma brev ($^{13}/_{25}$ aug.), vari han för Rehbinder uttalade sig om Armfelts bortgång, förklarade han, att han hade skäl att förtvivla, om han inte kände sig övertygad därom att kejsarens änglalika godhet, rättvisa och högsinthet alltid skulle förbliva »nos sauvegardes directes, indépendamment de tout intermédiaire». Men dessutom satte han sin lit till generalguvernörens rättrådiga karaktär och grundsatser, som tillvunnit denne allas aktning, förtroende och tillgivenhet. »Pénetré d'un zèle ardent pour le bien public», förklarade han, »aimant les finnois, connaissant déjà au fond nos loïx, nos institutions et la marche de nos affaires civiles, sa présence parmi nous est un bienfait continu de la part du souverain. — — La douceur, la patience, l'assiduité au travail, que possède le comte, sont des qualités également précieuses et rares et qui un jour ne pourront être remplacées que difficilement.» Det vore därför en stor olycka att förlora Steinheil, som var upplyst om Armfelts för kejsaren framlagda planer, ty vem som än blev hans efterträdare, skulle i sådant

[1]) v. Haartman till Tengström $^{4}/_{9}$, Walleen till d:o $^{14}/_{9}$, till Ehrenström $^{10}/_{9}$, Aminoff till Rotkirch $^{20}/_{8}$ 1814 (Ril. s.).

fall fältet öppnas för nya intriger och affärerna få ett förändrat utseende. Ehrenström önskade, att Gud måtte skydda landet för en sådan händelse. Och han tillät sig ännu framhålla, huru mycket han räknade på Rehbinders redlighet, rena strävanden och kärlek till sanningen.[1])

Vilka de främmande voro, i vilkas händer Carl Stjernvall fruktade att Finlands affärer skulle anförtros, känna vi inte. Möjligen tänkte han på general Sprengtporten, då han talade om »den första», som ännu skulle »sauvera apparencerna», rädda det yttre skenet. Att dennes kandidatur inte var utesluten, framgår av ett uttalande av Ehrenström, som efter underrättelsen om Armfelts död skrev till Rehbinder: »Tänk i Guds namn icke på att föreslå den gamla Sprengtporten. Det vore en evig vanära för vår nation.»[2]) Men den som främst kom i fråga, var J. Fr. Aminoff, som ju med hänsyn till rangställning stått Armfelt närmast och i tvenne repriser, medan denne varit upptagen på andra håll, förestått ordförandeposten i Kommittén. Efter vad svågern G. A. Bruncrona kunde meddela, fanns det också folk, som visste att göra Aminoff rättvisa och som önskade hans kvarstående såsom Kommitténs ordförande.[3])

Till desse hörde särskilt Aminoffs fränder och vänner, »de dygdige», »fäderneslandets redliga vänner» i Finland. Landshövding G. Aminoff betonade i brev till sin frände, huru viktigt det var att denne, i enlighet med »nationens» önskan, övertog ledningen av affärerna åtminstone intill dess styrelsen kunde vinna en bättre organisation och ovärdige medlemmar blevo därifrån uteslutne. Han förmodade, att »den stora ligan», som fått »en märkelig puff» genom sin ledares bortgång, skulle sätta alla fjädrar i rörelse för att få en chef, som drevs av samma förföljelseprinciper, som den själv. *Nu* var momentet inne, då denna ligas regeringslystnad borde kvävas, och landshövdingen var övertygad om att hans graciösa kusin inte skulle låta smicker inverka på »den billiga föresatsen att rättfärdiga oskulden och förakta lismaren». Att obehag skulle möta

---

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{25}/_{8}$ 1814 (2 brev).
[2]) Ehrenström till Rehbinder $^{25}/_{8}$ 1814.
[3]) Bruncrona till Aminoff $^{17}/_{9}$ 1814.

från Kommitténs och särskilt från Rosenkampffs sida, var nog så visst, men »en uppföding av Gustav III» kunde inte frukta ränker, och förmodligen skulle greve Rumjanzoff, ehuru försatt ur tjänst, bliva ett gott stöd. Av särdeles vikt var emellertid att Aminoff inte skyndade på hemfärden innan valet av ordförande var avgjort, ty en sådan liknöjdhet för det allmänna bästa kunde väcka missnöje hos dem som hyste ett oinskränkt förtroende för Aminoff och därtill ännu väcka hos kejsaren den föreställningen att Aminoff betvivlade sin förmåga att sköta chefskapet i Kommittén.[1])

Av konseljens medlemmar motsågo De Geer, Tandefelt, Ladau och Reuterskiöld med spänning Aminoffs utnämning. Nyss återkommen från en utrikes resa, mottog den förstnämnde ett brev från Aminoff, som däri talade om sin längtan efter lugnet i familjens sköte och förmodligen yppade sitt beslut att avgå från scenen. Till svar härpå berättade han först, att »vederbörande» i Åbo — d. v. s. Armfeltska ligan — »blevo så perplexta, så det ej kan beskrivas, i första momangen, ehuru man sedermera är glad och håller contenance i apparence, det ligan likafullt skall kunna å ett eller annat sätt hålla sig uppe». Och sedan övergick han till att avstyrka Aminoff från dennes reträttplan, som i sin tur måtte gjort honom perplex. »Sant är det som du skriver, att ditt lugn hos din familj kan ej ersättas», förklarade De Geer, »men, min redeliga vän, gack till ditt hjärta; där ligger fröet till sann medborgerliga känsla, och hoppas samt beder jag dig, ej för ditt egit lugn, men väl tillfredsställelse, försumma ej vårt fattige fäderneslands väl samt uppöva alltid på det ställe, som du nu bliver i tillfälle kunna för hela världen framvisa, ditt hjärta och tankesätt för monark, medborgare och fosterjord. Som jag önskar samt är förvissad, tillåter du mig i förhand yttra mine av hjärtat uppriktige önskningar för din välgång samt alla dina bemödandens uppfyllande till allmänt väl, ävensom hälsa och styrka att vad som förestår uti den högst viktiga post, som jag tager för avgjort H. M. kejsarens nåd och förtroende överlämnar dig.»[2])

---

[1]) G. Aminoff till J. Fr. Aminoff $^{8}/_{9}$ 1814.
[2]) De Geer till Aminoff $^{31}/_{8}$ 1814.

I De Geers förmaning instämde enträget presidenten Tandefelt. »Nu är för dig — förklarade denne för sin värdaste herr broder — sedan hans excellence greve Armfelt avlidit, ett mera fritt och ogenerat utrymme att gagna ditt fädernesland med den rena och nitfulla böjelse och föresats du därtill äger och hitintills ådagalagt samt med det nådiga förtroende du därtill hos vår älskade monark genom ditt kloka och värdiga uppförande förvärvat. Föga gives någon däråt mera glad än jag, och jag är övertygad att utom vissa, vars läppar nu hänga, hela finska nation med mig skall dela samma förnöjelse över ditt upphöjande i styret av affärerne i Petersburg, dem jag är övertygad att du med vishet, rättvisa och saktmod skall leda till ett gott slut hos den bästa behärskare Ryssland sedan dess upphov haft. — — Gud give dig nu hälsa och gott sinneslugn att utföra det värv dig bliver uppdragit.»[1])

Ladau talade inte — såsom Tandefelt — på nationens vägnar, men han förutsatte intet annat än att Aminoff stannade i Kommittén. »Herr barons beslut», skrev han till svar på ett brev från Aminoff, »kan ej bliva annat än att uppoffra alla själs- och kroppskrafter till kejsarens och dess landsmäns tjänst. Det är ej question att följa strömmen eller göra vad ligan önskar.»[2])

Även Ehrenström fann det önskligt att Aminoff övertog arvet efter Armfelt. I brev till Rehbinder, som låtit honom veta, att han inte ämnade kvarstå under Aminoffs presidium, uttalade han sitt beklagande av att förhållandet så tillspetsats, och han medgav att den sistnämndes utnämning skulle medföra många olägenheter för det närvarande och för framtiden, men dessa olägenheter skulle bliva ännu större under en annans ledning. För Sprengtporten varnade Ehrenström, såsom redan blivit nämnt, på det enträgnaste, och vad beträffade landsh. K. v. Troil, som även tyckes varit på tal och i vilken han fruktade en representant för Åbobornas kabal mot Helsingfors, trodde han, att denne skulle förorsaka ännu mera

[1]) Tandefelt till Aminoff $^{24}/_{8}$ 1814. Litet senare ($^{9}/_{9}$) berättade Tandefelt, att han hört att Speransky skulle återvända till Petersburg, och han undrade på om denne skulle ånyo övertaga föredragningen av de finska ärendena.

[2]) Ladau till Aminoff $^{24}/_{8}$ 1814.

bekymmer än Aminoff. Som bästa utvägen att komma ur bryderiet ansåg emellertid Ehrenström den att ersätta Kommittén med en statssekreterare, som biträddes av en tillräckligt manstark byrå. Därigenom togs ett steg i riktning mot den omorganisation av den högsta förvaltningen, som länge varit ifrågasatt och som visade sig allt nödvändigare.[1]) — En liknande anordning förordades av C. Fr. Rotkirch, som trodde att ärendena på det sättet sköttes lika bra som genom Kommittén, åtminstone utan gräl.[2])

Men, såsom Tandefelt antytt, det fanns också dem, som hyste en annan mening om ordförandeskiftet, och särskilt tyckes man inom Kommittén oroat sig för möjligheten av Aminoffs upphöjelse. Rehbinders och Rosenkampffs tänkesätt framgå av det redan nämnda. Vad Walleen tänkte om Aminoff, ha vi flera gånger haft tillfälle att omnämna. På hösten 1813 skrev han till Ehrenström, att om Aminoff siktade på Armfelts plats och mot förmodan kom dit, skulle ingen som hade befattning med affärerna stanna i Kommittén. Men senare, när utnämningen förestod och när valet redan skett, tyckes han känt sig mindre prevenerad mot sin ämbetsbroder, vars utnämning han torde ansett för den för tillfället lämpligaste. Emellertid visste Carl Stjernvall några dagar efter Armfelts död berätta, att hela Kommittén ämnade demonstrera med sin avgång, om Aminoff blev utnämnd. »Aldrig tror jag Aminoff succederar Armfelt», skrev han till sin broder, »och skulle det hända, så kan du vara säker, att det ej blir för länge, ty allas beslut tyckes vara tagit att gå sin väg och säga varföre.»[3]) Fredrik Stjernvall för sin del var övertygad om att i händelse Aminoff blev ordförande, skulle allt, som gick genom hans händer, sluta med »total förbistring». Han fann därför inte på någon bättre utväg till räddning än att posten hölls obesatt tills den kunde anförtros åt »den i botten hederlige, patriotiske och lika djupt som ädelt tänkande» Rehbinder.

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{25}/_{8}$, till Walleen $^{18}/_{9}$ 1814; *Hartman* s. 343—344.

[2]) Rotkirch till G. v. Kothen $^{30}/_{8}$ 1814.

[3]) Walleen till Ehrenström $^{12}/_{10}$ 1813, $^{10}/_{9}$ 1814, Ehrenström till Walleen $^{18}/_{9}$ 1814, C. Stjernvall till Fr. Stjernvall $^{22}/_{8}$ 1814.

Eller ock borde den sistnämnde taga bladet från munnen och upplysa monarken om opinionen mot Aminoff.[1])

Medan sålunda vänner och motståndare diskuterade hans apparenser och kvalifikationer tog Aminoff helt resolut sitt parti, som blev en överraskning för båda »ligorna».

Såsom vi erinra oss, hade Aminoff efter framkomsten till Petersburg förklarat, att han ville låta sitt öde bero av den första entrevuen med kejsaren. Denna ägde rum samma dag som Armfelt avled och slutade med att han, enligt egen berättelse, gick från audiensen med »den slags tillfredsställelse» han skattade högst, d. v. s. smickrad av kejsarens vanliga älskvärdhet, men också med känslan av att från dennes sida hinder inte skulle möta hans reträtt. Efter Armfelts jordfästning ämnade han inlämna sin avskedsansökan, vartill han hoppades att monarken skulle giva sitt bifall på ett sätt, som tillfredsställde ett bröst utan förebråelser. Med stilla ironi iakttog han sina landsmäns ängslan för hans skull. »De frukta», förklarade han, »endast den de allra minst borde frukta vid valet, och med ett ord kunde jag trösta dem härutinnan.» Men också för egen del hade han svårt att bekämpa sin oro för »bestämmelsen av sitt öde, sina återstående dagar». Walleen trodde att han ansåg sig förföljd av en liga, som ville störta honom, och Carl Stjernvall, som dröjde i Petersburg, rapporterade till sin bror, att Aminoff var nedslagen och högfärdig, humilierad i sin egenkärlek »genom allas prononcerade oppförande, som alldeles intet tyckes vända sig till den uppgående solen han vill att man skall taga honom för». Situationen var tydligen mycket elektrisk.[2])

Dagen efter Armfelts jordfästning, som försiggick den 25 augusti i Petersburgs finska kyrka, inlämnade Aminoff, såsom han föresatt sig, till kejsaren sitt underdåniga avskedsmemorial. Han kastade sig, skrev han däri, till kejsarens fötter med anhållan om befrielse från en plats, som han redan efter dess tillträdande önskat

---

[1]) Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{2}/_{8}$, $^{30}/_{8}$ 1814.

[2]) Aminoff till sin fru $^{20}/_{8}$, $^{23}/_{8}$, till Kothen $^{24}/_{8}$, till Rotkirch $^{30}/_{8}$ 1814, C. Stjernvall till Fr. Stjernvall $^{22}/_{8}$ 1814, Walleen till Ehrenström $^{28}/_{9}$ 1814.

lämna, emedan han kände sin oförmåga att uppfylla sina plikter på ett sätt, som tillfredsställde kejsarens rättvisa anspråk och hans egen uppfattning om tjänstens fordringar. »Dès qu'un homme d'honneur — förklarade han — ne se trouve pas dans le cas d'être utile à son prince et à sa patrie comme actif dans son service et les affaires du pays, pour moi, je regarde comme un devoir sacré de quitter la scène, une place dans laquelle je ne peut pas être d'aucune utilité pour le bien commun.» Han tillade, att hans beslut påverkats av omtanken om familjens vård och ekonomiska ställning ävensom av hänsynen till tilltagande ålder och försvagad hälsa. Vid plogen, dit han bönföll om att få återvända, ville han till sista andedraget framleva sitt liv som en av kejsarens trognaste undersåtar.[1])

Samma dag Aminoff inlämnade denna ansökan — direkt i monarkens egen hand, såsom han uttryckte sig — vände han sig till Rehbinder med en skrivelse, vari han i bevekande ord uppmanade denne att understödja hans bön och att uttyda hans bevekelsegrunder till det bästa. Så talande dessa än voro, oroade det honom att han möjligen skulle förebrås för otacksamhet mot den bäste av regenter, han som bjudit till att öva tacksamhet som en av människans yppersta dygder. »Från den stunden — skrev han — fädderneslandets öde blev bestämt, torde mina gärningar vittna, granskade av den rättvisa, följakteligen fördomsfrie, om jag varit tacksam emot regenten, om jag uppfyllt mine plikter såsom undersåte och medborgare. Att vara eller bli misskänd, är den enda av olyckor ett hjärta utan förebråelser fruktar och som skulle djupt såra detsamma, men därföre icke undertrycka.» Skulle det emellertid emot all hans förmodan inträffa, att kejsaren av vanlig nåd gjorde invändningar, exigerade Aminoff i sin hustrus och sina späda barns timliga välfärds namn — själv ingick han inte mera i räkningen — att Rehbinder framställde saken »på ett sätt, som är enligt med Edra tänkesätt för mig», samt meddelade att hans beslut att gå till ensligheten och glömskan var orygglig. »Då man ej mer», fortsatte Aminoff bittert, »kan gagna det allmänna, är det en ovillkorlig plikt att inskränka

[1]) Ril. s. 32. Vid den franska översättningen synes Aminoff haft hjälp av L. G. v. Haartman.

sin verkningsförmåga inom sin egen trånga krets. Dessutom är jag mätt av världen efter så många omväxlande öden sedan Gustav III ej var mer. Sedan den tiden har mina svaga tjänster ej oftare varit *behövliga* än då [de] just *behövts*, och det för att tillskynda andra frukterna av desamma. Nu synes det mig billigt att i tysthet få använda mine få återstående dagar i omtanken för egen och de minas bärgning. En undersåte kan ej ha en inskränktare begäran än den att med ett nådigt välbehag få lämna det rum han i statens tjänst innehar, och det är allt vad jag äskar och begär att min broder understödjer inför tronen.» Aminoff lovade att aldrig glömma »en ämbetsman, dygdig och rättvis, som i den yttersta stunden av min politiska bana sträckt mig en hjälpsam och deltagande hand».[1])

Det var således den gamla åtrån efter hemmet och plogen jämte den ofta konstaterade insikten om gagnlösheten av att vidare kvarstå i tjänsten, som talade ur brevet, liksom ur det underdåniga memorialet. Men ur dem framgick likaså, att Aminoff kände sig försummad och misskänd, sårad i sin självkänsla av att inte ha rönt det erkännande hans förtjänster och dygder berättigade honom till. I brev till hemmet meddelade han, att han nog inte var illa anskriven hos monarken, inte heller hos hederligt folk — »utom egna här och dylika i Finland». »Men», tillade han, »kanske har man icke desto mindre avmålat mig under den täckmantel att jag icke är nyttig, för att se en dem farlig motståndare undanröjd.» Aminoff antog bl. a., att »den avlidne» lämnat efter sig ett testamente rörande Finlands affärer och hans ringa person.[2])

Dessa känslor och motiv till avskedsansökningen framgå med full tydlighet ur en promemoria, ett slags självapologi, som Aminoff nedskrev efter hemkomsten till Rilax och vari han framlade sina tankar »inför det dolda vittnet och till den dygdiges granskning».

Aminoff började häri sitt försvar med anmärkningen att han vid ankomsten till Petersburg rönte från sina kollegers sida ett kallt och ovänligt bemötande — en följd av det stora inflytande Armfelt ånyo tillvunnit sig. Efter en dryg väntan, som blev lång för

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{26}/_{8}$ 1814. Rehb. s.
[2]) Aminoff till sin fru $^{29}/_{8}$ 1814.

»den känslofulle», mottogs han slutligen av kejsaren och bemöttes på ett sätt, som tillfredsställde hans tillgivenhet för monarkens dyra person och en älskad fosterbygd. Men han hade kommit till insikt om att detraktörer, som av fruktan för hans utnämning till Armfelts efterträdare ville distansera honom från all verksamhet, lyckats att förstöra monarkens förtroende till honom. Tydligast framgick detta av det sätt, varpå affärerna avgjorts. Ehuru han bort såsom t. f. ordförande i Kommittén i den sjuke Armfelts frånvaro närvara vid de föredragningar, som höllos i Petersburg, hade han alls inte mottagit någon kallelse, utan hade ärendena avgjorts av kejsaren endast i Rehbinders närvaro. »Utesluten därifrån, var monarkens återtagne förtroende för min person ej något tvivelsmål mera underkastat», resonerade Aminoff — och på goda grunder, ty hans avhållande från föredragningarna stod i överensstämmelse med Armfelts taktik, som godkändes av kejsaren. När sedan Armfelt slutat sitt »av ödets omväxlingar stormande liv», ansåg Aminoff skyldigheten mot regenten, mot fosterlandet och mot honom själv fordra, att han lämnade en plats, där han inte kunde vidare gagna staten.[1])

Emellertid motsåg Aminoff med en blandning av fruktan och hopp resultatet av sin démarche, »visst icke lugn i anseende till utslaget — förklarade han i brev till hemmet — men lugn i mitt samvete och bröst, nu lika som förut i alla möjliga stormar». Han konstaterade, att tillfredsställelsen över hans steg var synbar inom »den egna ligan», hans landsmän, medan åter »de nya medborgarne» — ryssarne — hade en annan tanke om hans person. Efter vad det antogs, komme han att kallas till ett nytt samtal hos kejsaren, innan något avgörande följde, och detta samtal ökade ytterligare hans oro, ty om kejsaren ville kvarhålla honom, försattes han i »en bedrövlig ställning», d. v. s. efter vad han förklarade för Rotkirch, i den ledsamma situationen att nödgas neka. För övrigt meddelade han, att alla möjliga nedriga intriger smiddes mot honom och att generalguvernören sällat sig till hans motståndare. Förmodligen för

[1]) Odat. Prom. i Ril. s. 43. Jfr vidare min uppsats G. M. Armfelt och R. H. Rehbinder i Hist. Tidskrift 1918 s. 107—108.

att utestänga honom framställdes överljutt »mistningen», d. v. s. förlusten av Armfelt, såsom oersättlig, vilket var »en oklok och förskräckande politik», ty de kortsynta människorna insågo då inte, att de med detsamma utestängde sig själva — »varigenom», tillade han, »en *främmande* torde bli den avlidne grevens efterträdare och varom å den sidan starkt skall intrigeras». Men intet rubbade Aminoff i hans fasta föresats. »Du känner mig, min vän», upprepade han för sin fru, »ingen dödlig mäktar undertrycka min själs styrka. — — Jag är blott en åskådare till allt och underkastar mig ödets skickelse både för mig och mitt fädernesland. O Gud! måtte ingenting hindra min bortgång, att få tillbringa mine återstående dagar i ditt välsignade sköte.» Även i brev till Rotkirch, Ladau, Tandefelt och andra uttalade han samma förhoppning. För den förstnämnde förklarade han, att han inte kunde stanna vidare tillsammans med sådant fåkunnigt folk, varav han omgavs, och att han länge nog varit humilierad — »sedan jag i mitt förr förenade fäderneslands högsta värv varit brukad med bevisligt bifall».[1])

Och dock är det inte uteslutet, att ett kvarstannande i Kommittén hägrade för Aminoff som en möjlighet, kanske t. o. m. såsom det egentliga målet för hans hemliga önskningar. För Rehbinder hade han ju tydligt uttalat, att han väntade sig från kejsarens sida inkast mot hans ansökan, och i ett brev till sin fru, vari han ånyo talade om sitt orubbliga beslut, fogade han tillägget: »utom mellankommande tvingande omständigheter». Hade det fall inträffat, att hans beundrade kejsare, den bäste monarken på jordens rund, på sitt älskvärda sätt insisterade på hans kvarstående såsom Armfelts efterträdare och Kommitténs styresman, är det tvivel underkastat, huruvida han kunnat eller ens velat motstå sin härskares smickrande anbud och påfrestningen av en känsla, som, i trots av allt tal om egen obetydlighet och onyttighet, pulserade i hans bröst: önskan att efter alla lidna förödmjukelser kunna triumfera över sina avundsmän och kalomniatörer — »denna association högmodige och självmyndige likar», såsom han engång harmfullt kallade dem.[2])

---

[1]) Aminoff till sin fru $^{29}/_{8}$, till Rotkirch $^{29}/_{8}$ 1814.

[2]) Aminoff till sin fru $^{23}/_{8}$, $^{31}/_{8}$ 1814.

Men detta fall inträffade inte. Någon kallelse till audiens hördes inte av, och vid föredragning den $^{10}/_{9}$ föll den nådiga resolutionen, som innehöll ett kort bifall till avskedsansökningen. »Jag får nu fägna dig därmed, min bästa och enda vän, att jag fått mitt nådiga avsked», skrev Aminoff samma dag i hast till sin fru, och han meddelade, att han ämnade avresa endera dagen. Men så tillade han följande ord, som visa, att glädjen över den så länge åtrådda befrielsestunden inte var alldeles oblandad: »Nu likasom alltid under min utan förebråelser fria vandel. Dieu, donnez moi la force de supporter l'injustice!!! I ditt och mina barns sköte, i Edert välsignade, hoppas jag hädanefter få tillbringa mina återstående dagar. O Gud! måtte jag då engång få vara i fred för infamiens ränkor!!!»[1])

Det var uppenbart, att avskedet var ett avsked i onåd — och så uppfattades det även av Aminoff själv. Inga svårigheter eller inkast från kejsaren tyckas ha blivit gjorda, allraminst någon uppmaning att återtaga ansökningen. Och den form, vari bifallet gavs, var ytterligare egnad att öka missräkningen. Det av kejsaren undertecknade avskedsbrevet, som daterades den $\frac{31.\ 8.}{12.\ 9.}$ 1814, men till följd av tillfälliga orsaker expedierades först senare, lydde kort och gott: »Till geheimerådet, baron Aminoff. Då vi uppå Eder därom hos oss i underdånighet gjorde ansökning i nåder för gott funnit bevilja Eder nådigt avsked ifrån den befattning I såsom ledamot i för finska ärendens beredning allernådigst tillförordnade kommitté hittills innehaft, have vi velat förklara Eder vårt nådiga välbehag över Edert därunder ådagalagde nit.»[2]) Men några vidare uttryck av kejserlig nåd förekommo inte. De gracer, som plägade utdelas vid avskedsbevillningar och på vilka Aminoff måhända syftat, då han i sitt brev av $^{26}/_{8}$ till Rehbinder talat om undersåtens billiga begäran att få lämna statens tjänst »med ett nådigt välbehag», uteblevo alldeles. Medan t. ex. C. Mannerheim samtidigt hugnades med en pension för sin fru, Carl Stjernvall med en rundlig

[1]) Aminoff till sin fru $^{10}/_{9}$, Walleen till Ehrenström $^{10}/_{9}$ 1814.

[2]) Avskedsbrevet i Ril. s. 43. Underrättelse därom anlände till konseljen först $^{26}/_{9}$ (Tandefelt till Aminoff $^{26}/_{9}$ 1814).

penninggratifikation och löneförhöjning, Ehrenström med verkl. statsrådstitel, Rehbinder och flere medlemmar av konseljen med höga ordenstecken, gick Aminoff alldeles lottlös. Efter vad Carl Stjernvall och Walleen visste berätta, hade Rehbinder hemställt om något nådevedermäle såsom bevis för att Aminoff inte entledigats i onåd, men därtill hade kejsaren genmält: »Son congé honnête et polie, mais rien de plus.»[1])

Aminoff kunde inte tvivla på att »den egna ligan» lyckats att med infamiens ränker defamera honom hos kejsaren. Utan att vänta på avskedsbrevet och utan att ansöka om avskedsaudiens skyndade han att lämna platsen för sina lidanden. Vid avskedet från Rehbinder yttrade han profetiskt: »Den dag kommer ännu, då man behöver Jan Fredrik.»[2]) Att han handlade rätt i att utan vidare ceremonier lämna banan, därom var han fast övertygad, men han måste medgiva, att den hastiga avresan var egnad att väcka uppseende, och han fann det därför nödigt att i sin redan nämnda justifikation underställa sitt uppförande också i detta avseende den »dygdiges» granskning. Han medgav, att det kunde synas, som om han brutit mot sin skyldighet gentöver monarken, men som människan hade plikter också mot sig själv, hade han ansett sig böra skynda i »glömskans och lugnets sköte». Till förklaring för sitt beteende anförde han, att när efter ny väntan resolutionen på hans avskedsansökan gavs, utföll denna nog i enlighet med hans önskan, men på ett sätt, som ytterligare utvisade »det saknade förtroendet» för hans person, ity att »ej den minsta nådiga vink än mindre framställning» gjordes för att förmå honom att återtaga ansökningen. »Då jag nu sammansmälter desse facta — slöt Aminoff — med de säkra underrättelser jag hade fått av en dygdig man, jag till döden skall välsigna, att mig var ämnat genom mine fienders ränkor och infamier än större bevis av onåd och humiliationer, lämnade jag som sagt huvudstaden utan att blottställa mig för flere. En människa utan förebråelse är oberoende i ödets alla skiften. En homme

[1]) C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{17}/_{9}$, Walleen till Ehrenström $^{22}/_{10}$ 1814.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{11}/_{23}$ aug. 1821.

d'honneur kan krossas till stoft, men hans själsstyrka ej undertryckas av någon dödligs makt. Allt hör min konung till, mig tillhör blott min dygd.» — Aminoff tillade, att han kunnat ursäkta sin hastiga avresa därmed, att det inte var brukligt i Ryssland att en avskedad vidare visade sig för majestätet. Men huvudorsaken var, att han fruktade ett nekande svar på sin anhållan [om audiens], vilket skulle stört hans sinneslugn och sällheten av hans »stundom trampade liv» för hans återstående dagar. »Döden hellre — utbrast Aminoff — men ej föraktad och misskänd. — Nu lever jag emellertid och evigt i hoppet på en rättvis Gud och på Alexanders rättvisa: dess avbild på jorden och verktyg.»

Också i sin korrespondens med Ehrenström, vartill vi återkomma, anförde Aminoff, att han genom sin avresa förekommit än värre humiliationer, som förbereddes åt honom. Säkerligen var denna uppgift blott yttring av en överspänd misstänksamhet; åtminstone förekomma inga bevis därför, liksom vi även sväva i okunnighet om den »dygdige man», efter vars upplysningar Aminoff fann gott att rätta sitt handlingssätt. Men att själva avskedet och den lätthet, varmed det gavs, åtminstone till någon del berodde på inflytelser från kejsarens finländska rådgivare, är möjligt nog. För egen del torde väl Aminoff främst tänkt på Armfelt och det »testamente» denne sannolikt lämnat åt kejsaren, och bl. a. uttalade Carl Stjernvall den förmodan, att »saliga människan» något bidragit till utgången.[1]) Bevisligt är det inte. Men ehuru Armfelt, såsom vi känna, många gånger hotat att överflytta sin arbetsbörda på sin kritiklystne förre vän för att låta denne rätt känna ansvaret av att stå i spetsen för affärerna, är det alls inte otroligt, att han under sina sista arbets- och pratstunder med kejsaren låtit undfalla sig yttranden om Aminoffs »lunetique utfall, inkonsekvenser och obändighet i allmänna levnaden», som stämde monarken ogynnsamt mot Aminoff, om han inte redan tidigare mottagit intryck från andra håll. Som det tydligaste uttryck av misstro får man anse den redan nämnda försumligheten att kalla Aminoff till föredragningarna i Petersburg.

---

[1]) C. Stjernvall till Fr. Stjernvall $^{5}/_{17}$ sept. 1814.

Även på Rehbinder välvde Aminoff ansvaret för den kejserliga onåden, om inte precis för avskedet, för vars undfående han ju bevekligen anropat Rehbinder om hjälp, så åtminstone för det kärva sätt, varpå det beviljats. En månad efter Armfelts död uppgav Walleen i brev till Ehrenström, att Aminoff aldrig komme att förlåta Rehbinder, som han ansåg för egentliga orsaken till sin avgång — »vari han kanske ej heller har så orätt», tillade Walleen — liksom denne å sin sida visste, vad han hade att vänta sig, om Aminoff en gång åter fick fria händer »att göra och låta efter sitt hjärtas böjelse».

Carl Stjernvall, som ju hade gott tillfälle att inhämta upplysningar från de högsta kretsarna, berättade för sin broder, att då fråga var om ordförandeplatsens besättande, hade Rehbinder framhållit för kejsaren de »grieffer» han hade mot Aminoff, samt uppriktigt förklarat, att han inte vidare kunde samarbeta med denne. Men själv ansåg sig Rehbinder oskyldig. Några år senare berättade han för Ehrenström och Walleen, att han med anledning av rykten, som tillskrevo honom skulden för Aminoffs reträtt, hade i närvaro av K. v. Troil explicerat sig för kejsaren, som justifierat honom på det mest eklatanta vis. »N'ayant jamais voulu faire du mal à personne», förklarade Ehrenström, »une conscience nette m'a toujours soulagé de ces bruits infames. Maintenant mon innocence est manifesté, et j'en suis bien aise.»[1])

Och dock är det inte uteslutet, att Rehbinder indirekt, genom sina uttalanden och sin hållning i allmänhet, medverkat till en utgång, varmed han i grunden måste känt sig helt tillfredsställd.

Som en bidragande orsak, och kanske den förnämsta, till avskedet i den form, vari det gavs, ansågs emellertid Aminoff själv — inte blott genom sitt förhållande till kollegerna, utan också direkt genom sin sista démarche. Åtminstone antog Carl Stjernvall att Aminoff själv bar främsta skulden för utgången till följd av sina »delationer» och att han skämt bort sin dåliga sak genom inlämnan-

---

[1]) Walleen till Ehrenström $^{28}/_{9}$ 1814, C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{17}/_{9}$ 1814, Rehbinder till Ehrenström $^{20}/_{11}$ 1816, till Walleen $^{7}/_{11}$ 1816 [g. st.].

det av sitt avskedsmemorial, som Stjernvall trodde att kejsaren med glädje mottagit. Walleen var av den meningen, att Aminoff säkert kommit att remplacera Armfelt, om han inte i en olämplig stund, »nog mal à propos», fallit på den idén att begära sin demission. Efter vad den mycket korrekte Ehrenström något senare tillät sig att framhålla för Aminoff, var det nämligen mycket olämpligt att i en stund, då glädjen över kejsarens hemkomst fyllde allas sinnen och då kejsarens tankar upptogos av stora politiska ämnen, blanda bort uppmärksamheten genom avskedsansökningar, »vilka ansökningar — menade Ehrenström — ehuru inklädda på bästa sätt, likväl alltid smaka av missnöje».[1])

Det är väl på detta sätt vi ha att förklara kejsarens beslut att utan vidare krus meddela Aminoff det sökta avskedet — anständigt och hövligt, men ingenting vidare.

*

Vid samma föredragning, där Aminoffs avskedsansökan i nåder beviljades, utnämndes till ordförande i Kommittén för finska ärenden landshövdingen i Åbo och Björneborgs län frih. Knut v. Troil, medan ledamoten av konseljens justitiedepartement lagman Adolf Fredrik v. Willebrand kallades att intaga den genom Aminoffs avgång lediga platsen.

Troil var vid sin utnämning en för kejsaren väl känd person. Under krigsåren hade han dekorerats med St. Anne-ordens rödgula band och upphöjts i friherrligt stånd samt under ett besök i Petersburg vintern 1810, enligt egen uppgift, rönt ett synnerligen nådigt bemötande från kejsarens sida. Carl Stjernvall visste berätta, att när det efter Armfelts död gällde att utse en efterträdare, tycktes kejsaren genast ha deciderat sig för Troil. Möjligt och troligt är, att så var fallet. Men uteslutet är inte, att Armfelt, då han hos kejsaren supplicerade om befrielse från sitt ämbete, riktade monarkens tankar åt samma håll. Redan före sin överflyttning till Finland hade han stått i vänskapliga förbindelser med

[1]) C. Stjernvall till Fr. Stjernvall $^{17}/_{9}$, Walleen till Tengström $^{12}/_{10}$, $^{5}/_{11}$, Ehrenström till Aminoff $^{25}/_{11}$ 1814.

Troil, och ehuru relationerna därefter tyckas ha avsvalnat, emedan Armfelt misstänkte Troil för att motarbeta regeringsverkens förflyttning från Åbo, äga vi ingen antydan om att förhållandet av denna orsak skulle blivit spänt eller ovänligt. Efter ett besök i Åbo hösten 1813 berättade Armfelt för C. Stjernvall, att han ofta sammanträffat med Troil och var »rätt contant» med honom. Ehuru Troil intet nämnt om saken, hade han inhämtat från säkert håll, att denne var au désespoir med anledning av flyttningsprojektet, och han undrade på om inte Stjernvall, som var nära bekant med Troil, kunde »litet arbeta honom i den vägen».[1])

För Troil kom budskapet om hans utnämning till ordförande i Kommittén som en överraskning. Han befann sig vid denna tid ännu på utrikes ort, dit han begivit sig i början av sommaren för att vårda sin hälsa — kanske ock för att trösta sig över motgången i fråga om den finländska hyllningsdeputationen — och han hade alls inte blivit bespord rörande sin villighet att inträda i Kommittén. Åtminstone försäkrade han en tid senare, att han millioner gånger föredragit att stanna på sin landshövdingestol, som han nödgades lämna, framför att dragas till Petersburg för att där ruinera sig. »Hade jag genom gen.guv. blivit tillfrågad — uppgav han för Mannerheim — så hade jag sannerligen yttrat min fruktan att ej som sig bör kunna bestrida denna place, av flera skäl, för att i underdånighet undanbedja mig den; men du vet själv, att kejsarens nådiga befallning kom utan den allra minsta beredelse över mig ganska oförmodat under min varelse i Sverge. Min underdåniga skyldighet var då att lyda och att med nit bjuda till så vitt jag kunde uppfylla mina skyldigheter.»[2])

Inom den högre ämbetsvärlden mottogs utnämningen med blandade känslor. Såtillvida rådde stor tillfredsställelse som kejsarens val träffat en inhemsk man. »Det var en stor grace kejsaren beviste Finland däri att icke ordförandeskapet anförtroddes någon rysk magnat, sedan baron Aminoff nog mal à propos fick det infal-

[1]) Troil till Mannerheim långfred. 1810, C. Stjernvall till Fr. Stjernvall $^{17}/_{9}$ 1814, Armfelt till C. Stjernvall $^{13}/_{10}$ 1813.

[2]) Troil till Mannerheim $^{3}/_{4}$ 1816.

let att begära sin demission», skrev Walleen till biskop Tengström, och v. Haartman instämde i samma mening.[1]) Men annars kände man sig skeptisk eller misstrogen. Med påfallande lakonism, utan de sedvanliga kommentarierna, rapporterade den alltid kritiske Walleen till Ehrenström samma dag avgörandet skedde, att Armfelts plats »blivit anförtrodd — landshövdingen baron Troil(!)». Någon högre tanke om den utnämnde hyste han inte och sannolikt misstänkte även han Troil för att i den ömtåliga frågan om regeringens bortflyttning vilja gå the aboiters ärenden. Ironiskt berättade han för Ehrenström, att den gamla huvudstadens magistrat och borgerskap, för att försäkra sig om sin landshövdings fortfarande ynnest, anhållit om favören att få upphänga hans excellens på rådstugan, »välförstående icke in natura, utan på duk, vilket, som sig bör, ganska nådigt upptogs och bifölls». En närmare bekantskap med den nye ordföranden, vunnen under gemensam ämbetsverksamhet, förmådde emellertid Walleen att korrigera sin uppfattning, så att han redan ett halvt år senare förklarade för Ehrenström, att om Troil även saknade »certaines qualités nécessaires à l'homme public dans la place qu'il occupe», så trodde han inte, att platsen kunnat besättas bättre med någon bland dem som kunde göra anspråk därpå.[2])

Vilken mening Rehbinder hyste om valet av ordförande, känna vi inte, men om han också instämde i Walleens tvivel, tyckes han inte nekat Troil ett visst erkännande. Som vi erinra oss, hade han förordat denne till ordförande för den på sommaren utsedda hälsningsdeputationen, och om han senare återtog förslaget, berodde detta väl på de misstankar, som väckts hos honom i fråga om Troils ställning till tvisten om Helsingfors.[3]) Samarbetet inom Kommittén förlöpte i alla händelser utan konflikter.

Inom den lokala regeringen i Finland kände sig, enligt Walleens uppgift, generalguvernören mycket belåten med valet av Troil, som han berömde som »ein braver Mann mit freundlichen und redlichen Gesinnungen». Men ledamöterne, Troils förra kolleger, voro

[1]) Walleen till Tengström $^{12}/_{10}$, L. G. v. Haartman till d:o $^{4}/_{9}$ 1814.
[2]) Walleen till Ehrenström $^{10}/_{9}$, $^{28}/_{9}$, $^{12}/_{10}$, $^{7}/_{12}$, $^{10}/_{12}$ 1814, $^{6}/_{5}$ 1815.
[3]) Jfr s. 254—255.

inte lika optimistiska. Reuterskiöld hoppades, att Troil — och även Willebrand — inte skulle lika lätt som Armfelt antaga alla nya propositioner, men han undrade på, huru det skulle lyckas desse herrar att styra skeppet Finland i den storm, vari det befann sig, och han trodde att det enda verkliga ryggstöd landet ägde var kejsarens person. N. G. af Schultén, den nyss utnämnde chefen för ecklesiastikexpeditionen, tvivlade inte på Troils goda vilja, men hyste betänkligheter med avseende å hans förmåga att reda sig med de nya svåra uppgifterna, och han undrade på, huru Troils hälsa skulle stå ut i den ohälsosamma rikshuvudstaden, där det krävdes en stark konstitution. Mannerheim kunde inte avhålla sig från att anställa en jämförelse med företrädaren, som inte utföll till förmån för Troil, men som gammal vän till denne önskade han att skillnaden inte måtte bliva alltför påtaglig. »Jag önskar — förklarade Mannerheim för Ehrenström — honom styrka och mod att beträda den slippriga bana honom förestår och är säker att god vilja icke felas, ehuru densamma icke alltid och vid alla tillfällen torde göra tillfyllest.» Han önskade vidare, »att enighet och oegennyttigt bemödande för allmänt väl måtte hädanefter bliva alla redliga landsmäns valspråk och etablerade principer och former följas utan att var särskild individu söker genom bivägar få sin vilja fram och sin mening gällande». Och slutligen hoppades han, att kejsaren inte måtte tröttna vid de finska affärerna, ehuru de inte mera föredrogos med samma behag som förr. Tyvärr nödgades Mannerheim snart konstatera, att skillnaden mellan den förre och den nye ordföranden framstod nog så uppenbart. »Med en för övrigt hederlig karaktär och sällskapston — antecknade han senare i sina memoarer — ägde baron Troil icke den minsta kännedom eller teinture av allmänna ärenders behandling och fäderneslandets lagar och författningar.» Det var m. a. o. samma svaghet, varåt Armfelt vid sitt anträde till ämbetet skattat, men den uppvägdes inte av företrädarens begåvning, världskännedom och lätthet att »traitera affairer»[1]).

[1]) Walleen till Ehrenström $^{17}/_{9}$ 1814, Steinheil till d:o $^{3}/_{12}$ 1814, Reuterskiöld till Aminoff $^{18}/_{3}$ 1815, Schultén till d:o $^{9}/_{10}$ 1814, Mannerheim till Ehrenström $^{27}/_{10}$, $^{16}/_{11}$ 1814, $^{4}/_{11}$ 1815; Egenh. anteckningar.

En omständighet, som på vissa håll tyckes väckt betänkligheter med avseende å den nye ordföranden, var farhågan för dennes hållning i fråga om Helsingfors. Särskilt inverkade denna synpunkt på landsh. Fredrik Stjernvall, den egentliga initiativtagaren till flyttningsreskriptet, samt J. A. Ehrenström, åt vars omvårdnad uppbyggandet av den nya huvudstaden var anförtrodd. Stjernvall fruktade, att man nu skulle anse honom, sedan han förlorat det stöd han ägt i Armfelt, lätt att skjuta åt sidan och att man särskilt i Åbo rustade sig till strid. »Nog skall det bli intressant att få veta», skrev han till brodern, »huru aboiterna skola förhålla sig efter Armf:s död och vad hopp samt verksamhet de skola ådagalägga efter den betan att kullkasta i synnerhet planen med H:fors. I all händelse torde deras förbittring emot mig bliva i det längsta oförsonlig — ett ont, som jag tämeligen börjar vänja mig vid.» Med stort intresse iakttog han redan före Troils utnämning ryktena om dennes återkomst till landet, och han lät sig berätta, att Troil redan tidigare i all hemlighet fikat efter platsen i Kommittén. När sedan utnämningen blev känd, undrade han på, om Troil ämnade kullkasta planerna på Helsingfors och åstadkomma »ett nytt aboitiskt system», i vilken händelse han naturligtvis skulle bereda Ehrenström svårigheter. Han lugnades emellertid av brodern, som förmodade att Troil skulle bliva alldeles »doube» och låta sig leda av Rehbinder, varför det intet var någon fara för Helsingfors. Dessutom trodde Carl Stjernvall, att den nye ordföranden inte komme att bliva långvarig på sin plats, utan skulle arbeta på Kommitténs upphävande och ärendenas överlåtande åt statssekreteraren. Och för övrigt kunde man räkna på understöd av Kommitténs ledamöter, av vilka Willebrand var svåger till Carl Stjernvall.[1])

Inte mindre än Fr. Stjernvall oroade sig till en början J. A. Ehrenström, där han, såsom han uttryckte sig, bråkade med sin »tråkiga och nu mycket förbittrade befattning, liksom skulle ingenting hava förändrat sig utom mig och likasom vore mina utsikter i allmänt och enskilt hänseende sådane som de nyligen varit»[2]).

[1]) G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{30}/_{8}$, odat. [sept.], $^{7}/_{11}$ 1814, C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall $^{17}/_{9}$, $^{5}/_{12}$ 1814.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{1}/_{9}$ 1814.

Till sin stora fägnad fick han emellertid i början av september mottaga ett nådigt reskript, daterat 26 aug. g. st., vari kejsaren i de amplaste ordalag uttalade sitt välbehag med det arbete han utfört på sin bekymmersamma post. »Med den kännedom jag äger», skrev kejsaren bl. a., »av edra upplysta tänkesätt, edra talanger och edert outtröttliga nit för allmänt väl, är jag förvissad, det I fortfaren att rättfärdiga mitt förtroende och att genom edert bemödande, understött av kommitténs medverkan och av Helsingfors innevånares patriotism, denne stad oförtövat skall vinna det yttre skick, som svarar emot dess bestämmelse såsom Finlands huvudstad.» Någon tid senare anlände en skrivelse från generalguvernören, som meddelade, att kejsaren såsom ett ytterligare vedermäle av sin höga nåd tilldelat Ehrenström titeln av verkligt statsråd.[1])

Farhågorna för aboiternas kabaler mot Helsingfors kunde således anses hävda, men vid arbetets fortsatta utförande var det av vikt att kunna räkna på understöd från Kommittén, inte blott från Rehbinders och Walleens, utan också från den nye ordförandens sida. Och i detta hänseende vågade Ehrenström inte göra sig stora förhoppningar. Han hade i sin ungdom stiftat bekantskap med Troil, men såsom gammal gustavian kunde han inte räkna på att komma i förtroligt förhållande till den förre Anjala-mannen, ty, menade han, 1788 års händelser hade skilt deras vägar åt, och vad politiska meningar åtskilt kom sällan till nära förening. Dessutom kunde han aldrig riktigt frigöra sig från fruktan för the aboiters listiga anslag, varom också Steinheil hade att meddela honom. I medlet av november rapporterade han, ironiskt nog, till Walleen, att Troil nyss återkommit från Sverige och att alla pannor, mortlar och bouteiller i Åbo voro i rörelse för att med stora måltider fira hans hemkomst. Men Ehrenström var, som vi veta, en korrekt och taktfull herre, försiktig i allt vad han företog sig — le plus exact des exactes kallade honom engång Rehbinder — och han var besluten att i sitt förhållande till den nye ordföranden uppträda med lugn och behärskning. »Måtte greve Armfelts successor livas av samma varma nit för Finlands väl som hans företrädare och med undvikande av lika misstag hava samma verksamhet»,

[1]) J. A. Ehrenströms Efterlämn. hist. anteckningar II: 663—664.

skrev han efter underrättelsen om Troils utnämning till Walleen. Han hoppades vidare, att den nye ordföranden inte skulle gå sin egen väg, utan med förtroende sluta sig till Rehbinder. Gick det därtill ännu så lyckligt, att generalguvernören kunde motstå försöken att brouillera honom med Kommittén, så kunde man hoppas på att den länge saknade enigheten i styrelsen retablerades och att de scener av split, som kommit så mycken förargelse och olycka å stad, inte vidare skulle upprepas. Det var, menade Ehrenström, varje rättänkande medborgares plikt att på allt sätt söka underhålla denna samdräkt, och självförnöjsamt tillade han, att han sedan sin ankomst till Finland inte underlåtit att arbeta i sådant syfte, ehuru resultatet inte alltid varit efter önskan. För den händelse att Troil, såsom det förtäljdes, inte ämnade länge kvarstå på sin post, förordade Ehrenström landshövding Carl Stjernvall såsom den lämpligaste efterträdaren, ty Rehbinder kunde inte remplaceras.[1])

Ehrenström gick inte miste om belöningen för sitt korrekta tänkesätt. Då Troil i medlet av december bröt upp från Åbo, tog han vägen genom Helsingfors för att, såsom han artigt yttrade, förnya bekantskapen med Ehrenström. Det kom till ett par sammanträffanden, efter vilka Ehrenström i brev till Walleen förklarade, att han inte kunde annat än berömma den förtrolighet Troil lagt i dagen och att han inte förmärkt hos denne någon benägenhet att motverka Helsingfors eller planerna på styrelsens reorganisation. Såvitt han kunde döma, reste Troil till sin nya post med de bästa föresatser att upprätthålla harmoni med Kommitténs ledamöter, »och därutav — fortsatte Ehrenström — böra vi kunna hoppas ett lugnt behandlande av våra angelägenheter, om man n. b. kan lyckas att minska den gode generalguv:ns susceptibilité och den ofta rätt skadliga inflytelsen på honom av hans entours».[2])

---

[1]) Ehrenström till Walleen $^{15}/_{9}$, $^{29}/_{9}$, $^{9}/_{10}$, $^{10}/_{11}$, $^{13}/_{11}$, $^{20}/_{11}$ 1814, Rehbinder till Ehrenström $^{22}/_{4}$ 1817, Steinheil till d:o $^{12}/_{11}$, $^{23}/_{11}$ 1814.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{4}/_{12}$, $^{14}/_{12}$, $^{18}/_{12}$ 1814. I Helsingfors var Troil föremål för mycken uppmärksamhet, som gav Walleen anledning till spydiga anmärkningar (till Ehrenström $^{14}/_{12}$, $^{21}/_{12}$ 1814). Till Petersburg framkom Troil de sista dagarna av året.

Mottogs således underrättelsen om Troils utnämning till Armfelts efterträdare med större eller mindre reservation, tyckes däremot lagman v. Willebrands inkallande i Kommittén från början väckt allmän tillfredsställelse. Greve Steinheil hade endast vackra ord för den nya ledamoten. Mannerheim berömde hans kunskaper, karaktär och verkliga patriotism, vilka berättigade honom till alla redliga och vältänkande medborgares högaktning och vänskap.[1]) Fredr. Stjernvall förklarade, att Willebrands utnämning fägnade alla hans landsmän, synnerligen som den utnämnde var i det lyckliga läget att inte äga några ovänner. Carl Stjernvall, svåger till Willebrand, gladde sig åt att i denne vinna ett stöd inom Kommittén, men han beklagade den förlust, som drabbade konseljen och Willebrands vänner i hemlandet. »Vi komma — förklarade Stjernvall för sin broder — uti ärendenas behandling att sakna honom mer än du föreställer dig. Hans åtgärd och inflytelse var aldrig synlig, men blir märkbar. Han höll vederbörande tillsammans och talte förnuft, foglighet och tolerance med dem, så nödvändiga egenskaper hos regerande och statsmän. Nu skall du få se paddornas välde — les infaillibles, men det får väl också en ända.»[2]) Walleen var i förstone osäker på, om Willebrand, som mindre älskade äran än oberoendet och som komme att ekonomiskt förlora på flyttningen, skulle mottaga kallelsen, och han kände därför en osedvanlig glädje, när Willebrand förklarade, att kärleken till den oförliknelige kejsaren och till fosterlandet såväl som hans ämbetsmannaplikt bjödo honom att underkasta sig kejsarens vilja, ehuru han därigenom nödgades avstå från hoppet att få återgå till sin lagsaga. I ampla ord beprisade Walleen i brev till Ehrenström sin nye ämbetskamrat och den förträffliga anda, som livade denne. »Han är — skrev Walleen — en man av mycken heder, med ett ljust huvud, utan fördomar, och äger överallt opinionen för sig, vilket är en omständighet, som ej bör överses. För övrigt känner jag få, som äga ett lyckligare sätt [att] vara, och han är i umgänget likaså aimable som aktningsvärd

[1]) Steinheil till Ehrenström $^{23}/_{11}$, $^{3}/_{12}$, $^{22}/_{12}$ 1814, Walleen till d:o ^{17}, 1814, Mannerheim till d:o $^{16}/_{11}$ 1814.

[2]) Fr. Stjernvall till brodern odat. [sept. 1814], C. Stjernvall till brodern sept., $^{17}/_{9}$, $^{5}/_{12}$ 1814.

genom sina övriga egenskaper.»[1]) Ehrenström var inte tidigare bekant med Willebrand, som han hört mycket berömmas, men antog att denne inte skulle refusera den nådiga kallelsen, då det ju var undersåtens första plikt att lyda överheten och att uppoffra sig för allmänt väl. När Willebrand passerade Helsingfors på vägen till Petersburg, hade Ehrenström med honom ett samtal, som lämnade det bästa intryck och väckte hos honom livlig önskan om ett vänskapsfullt förhållande.[2])

Av betydelse för enighetens upprätthållande inom den högre förvaltningen var vidare, att generalguvernören, den hederlige Gubben, lämnade Petersburg, fullt belåten med det mottagande han rönt från monarkens och ministrarnes sida, nöjd med Kommittén och försonad med Carl Stjernvall, med vilken han nyss varit brouillerad. Han reste, rapporterade Walleen till Tengström, »med mycken tillfredsställelse», utan att ha erhållit något för egen del, men efter att ha utverkat så rikliga nådebevis för medlemmarne av konseljen och Kommittén samt tjänstemännen vid sitt kansli, att Walleen satiriskt undrade, på vad sätt den skulle utmärkas, som tilläventyrs råkade äga mer verklig förtjänst än andra.[3]) Huru

[1]) Walleen till Ehrenström $^{17}/_{9}$, $^{27}/_{9}$, $^{5}/_{10}$, $^{30}/_{11}$ 1814, till Tengström $^{12}/_{10}$ 1814.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{15}/_{9}$, $^{29}/_{9}$, $^{9}/_{10}$, $^{13}/_{11}$, $^{24}/_{11}$ 1814, Walleen till Ehrenström $^{10}/_{12}$ 1814, Steinheil till Ehrenström $^{23}/_{11}$ 1814. Ehrenström antog att Willebrand tagit vägen genom Helsingfors på uppmaning av Steinheil för att sammanträffa med honom.

[3]) Walleen till Tengström $^{14}/_{9}$ 1814. Walleen anmärkte bl. a., att endast de tre nämnda ämbetsverken blivit ihågkomna, men att ingen väl därför kunde tro, att all sann förtjänst i Finland inrymdes i dem. Tengströms svar gav Walleen anledning att i ett senare brev ($^{5}/_{11}$) i tämligen skarpa ordalag yttra sig om utdelningar av nådevedermälen. Dessa borde enligt hans mening utfalla så, att de blevo verkliga distinktionstecken och inte barnsliga grannlåter, på vilka envar, som kommit i ett visst verk eller till en viss rang, kunde ovillkorligen göra anspråk. Utan att vilja förolämpa någon enskild framhöll Walleen, hurusom i konseljen förtjänsterna och talangerna nog voro olika, varför det var olämpligt att genom en generell nådebevisning likställa alla. »Icke uppmuntras därigenom — menade Walleen — det så högst

länge det goda humöret skulle räcka var naturligtvis ovisst, och Walleen, som alltid harmat sig över Gubbens svagheter, kände sig även nu skeptisk. »Jag anser honom — skrev han till Ehrenström — som en hederlig och respectable man, vars aktning jag följaktligen gärna önskar äga. Men då jag känner hans svaghet att låta leda sig härs och tvärs efter alla möjliga intryck, ömsom av skurkar och ömsom av hederligt folk, kan jag ej heller hoppas att av honom njuta rättvisa längre än tills det faller någon in att prevenera honom emot mig.» Som exempel på denna ombytlighet berättade Walleen, att han nyss varit föremål för Steinheils misshag och att han inte brytt sig om att söka återvinna gracen, men då hade Gubben själv fallit på den idén att tillbjuda honom sin ynnest, som han också haft vänligheten att mottaga, ehuru han fortfarande kände sig förolämpad. »Jag önskade blott», tillade Walleen, ännu helt surmulen, »snarare än jag hoppas, att icke i framtiden ånyo bliva misskänd av denne hedersman, vilken jag å min sida varken gett eller nånsin skall ge minsta anledning till grundat missnöje, ehuru en och annan funnit sin uträkning vid att inbilla honom sådant.» Det lät alldeles som ett eko av Armfelts utlåtelser. Och det dröjde inte mer än ett par månader, innan Walleen rapporterade, att den beskedlige Gubben ånyo »desolerat» Kommittén genom ett utbrott av sin »olyckliga susceptibilité», som framträtt i en »verkligen oanständig» skrivelse till Rehbinder. En månad därefter, i början av 1815, berättade Rehbinder själv i brev till Mannerheim, att han mottagit från Steinheil en skrivelse av sådant innehåll, att om han besvarade den, skulle det komma till brytning. Han kunde nog »göra le diable à quatre», påstod han, men som han inte tyckte om gräl, teg han och sväljde. Senare på året kom det åter till en fnurra på tråden. Rehbinder klagade över att Gubbens humörer började

---

nyttiga begäret att utmärka sig framför sina likar och icke vinnes därigenom något enda förnuftigt ändamål. Det är dessutom långt angelägnare att hos folket väcka förtroende för sina styresmän än att överhopa dessa med nådebevisningar, som alltid hos den oförståndige föder avund och i den förståndiges ögon äga föga eller intet värde.» Walleen hade också inhämtat, att man i Finland allmänt var av den meningen, att konseljen och kommittén åtminstone inte glömt sig själva.

bliva en ful vana, men tillade överseende, att om Gubben finge vara i fred, kunde man inte önska sig en bättre generalguvernör, »ty väl vill han och Finlands vän är han». — Så fortgick det omväxlande mellan »humörer» och »bästa harmoni»[1]).

Men för tillfället rådde frid och fröjd och försoning. Steinheil var vid briljant humör och nådig mot alla. När han i medlet av oktober jämte sin grevinna passerade Helsingfors, på återfärden till Åbo, rönte han från landshövdingens och stadsbefolkningens sida ett mycket kordialt mottagande, som han synnerligen senterade. Fredrik Stjernvall, som kommit från Tavastehus med anledning av det höga besöket, rapporterade till sin broder, att han hade den största orsak att vara nöjd med generalguvernören, som varit ense med honom om alla de planer till länets fromma han framlagt. Väl fruktade Stjernvall, att grevens entourer skulle arbeta mot planernas verkställighet, och han vågade inte hoppas på att Gubben någonsin skulle komma till riktig självständighet, men för tillfället tycktes denne mindre mottaglig än tidigare för dåliga inflytelser, liksom han också lämnat tankarna på reträtt från sin plats.[2]) Ehrenström åter berättade för Walleen, att han haft med generalguvernören, omedelbart efter dennes ankomst, ett flera timmar långt enskilt samtal och att greven därunder uttalat sig om de allmänna ärendena på ett sätt, som väckte hans fullkomligaste tillfredsställelse, varförutom hans omdömen om Kommitténs ledamöter och bröderne Stjernvall visade, att han förstod att appreciera den sanna förtjänsten. »Jag har nu — fortsatte Ehrenström gladeligt — den förhoppning att vi skola gå till mötes en hugnelig period av samdräkt och enighet emellan landets styrelsegrenar. Sviker ej detta hopp, så behöver man ej inquietera sig över knot och klander i vinklar och vrår. Under ingen regering kan man vara befriad för sådant, men det är vanmäktigt så länge det ej får appui inom själva styrelsen. Med en anda av eftergivenhet och fördragsamhet hos de

---

[1]) Walleen till Ehrenström $^{27}/_{9}$, $^{19}/_{10}$, $^{14}/_{12}$ 1814, Rehbinder till d:o $^{27}/_{11}$ 1815, $^{17}/_{1}$ 1816, till Mannerheim $^{20}/_{1}$, $^{22}/_{7}$ 1815, Mannerheim till Ehrenström $^{3}/_{3}$, $^{27}/_{11}$ 1819.

[2]) Fr. Stjernvall till brodern $^{21}/_{10}$ 1814.

styrande emot varandra och ett vänligt samrådande över de ärender, vilkas beskaffenhet och flersidighet åstadkomma olika omdömen, bör enigheten kunna bibehållas, om den allvarligt åstundas: i synnerhet böra sådane förargliga scener av split och tvistighet, som hitintills ofta ägt rum och som givit vatten åt våra ovänners kvarnhjul, kunna undvikas.»

Greve Steinheils tid upptogs emellertid inte blott av allvarliga diskussioner med ämbetsmännen. Också under samtal av lättare art stärktes banden mellan landets hövding och den blivande huvudstadens innebyggare, som synbarligen bemödade sig om att mota fördärvliga inflytelser från Åbo-kabalens sida. När efter några dagars uppehåll i staden det grevliga paret fortsatte färden västerut, kom det ännu i sista stunden till en hyllning, varom Ehrenström i brev till Walleen uttalade sig på följande sätt: »Landshövdingen och jag följde de resande till Tölö, varest en dejeuner för dem var anrättad. Där dracks mycket. Tyska verser till grevens ära avsjöngos och vi buro honom i en länstol till vagnen, av vilka verkligen uppriktiga tillgivenhetsbetygelser både han och hans grevinna voro rörda ända till tårar. Jag lämnade denne hedersman i de renaste och bästa dispositioner för vårt land i allmänhet och för nybyggnaden härstädes i synnerhet, till vars befordrande han fullt och fast beslutat att här köpa en terrain till att med möjligaste skyndsamhet den bebygga.»[1])

Efter framkomsten till Åbo uttalade Steinheil i brev till Ehrenström, som han ansåg för den egentlige regissören av det oförgätliga och smickrande bemötande han rönt, sin hjärtligaste tacksägelse, »welchen — tillade han — ich damals in der Wonnetrunkenheit von Drange der erkenntlichsten Gefühle auszusprechen nicht im Stande war»[2]).

* *
*

Platserna i Kommittén voro sålunda ånyo besatta. Men innan de nya ledamöterne ännu hunnit taga sina fåtöljer i besittning, såg

[1]) Ehrenström till Walleen $^{12}/_{10}$, $^{16}/_{10}$ 1814.
[2]) Steinheil till Ehrenström $^{30}/_{10}$ 1814.

det en tid ut som om ytterligare tvenne poster skulle byta om innehavare.

Walleen hade ofta beskärmat sig över sin ställning i Kommittén och önskat sig bort till sin lagsaga. Än hade han klagat över ledsnaden i tjänsten, än över »den beständiga andliga strid», som rådde i verket. På hösten 1814, då situationen syntes osäker, lät han ånyo i brev till Ehrenström undfalla sig en önskan att avgå. Men därom ville Ehrenström inte höra talas. Helt förskräckt skrev han till svar: »Övergiv för Guds skull förslaget att retirera! Vid herr statsrådets ålder är man skyldig sitt land att förbliva på den post, där man kan vara det nyttig genom sina egenskaper och sina talanger. Tit. är även skyldig sin vänskap för statssekret:n att icke lämna honom ensam att brottas emot de hinder, som nu, mera än förr, kunna uppkomma för våra angelägenheter. Han behöver en pålitlig, upplyst och prövad vän vid sin sida, och han får två, när statsr:t Willebrand kommer.» Walleen insisterade heller inte på sin föresats och saken förföll. »Vad mig angår», skrev han till svar på Ehrenströms vädjan, »så har jag redan icke blott för det närvarande, utan ock nästan för alltid övergivit förslaget att komma härifrån, emedan jag med förtvivlan ser, att verkställigheten därav är och blir en ren omöjlighet, väl icke fysiskt men i moraliskt avseende. Min vänskap för Rehbinder och den tillgivenhet jag är honom skyldig utgör härvid visserligen ett stort skäl, men därtill förena sig ännu flere andra, som icke tåla vederläggning. Att jag imellertid velat och ännu ville komma härifrån, om jag kunde, skulle herr statsrådet själv otvivelaktigt gilla, såframt herr statsrådet kände min härvarande ställning i alla dess förhållanden. På avstånd kan man tro, att jag här är det allmänna nyttig, men det är just det jag icke är, åtminstone ej i den grad, att jag ej skulle utan saknad kunna umbäras och allting ändå gå lika bra eller lika illa. Detta skulle jag kunna klarligen ådagalägga, men jag skall spara mina bevis i den delen tills vi träffas.»[1])

Allvarligare än avgångshotet från Walleens sida, som kom och

[1]) Walleen till Ehrenström $^{27}/_{9}$, $^{11}/_{11}$ 1814, Ehrenström till Walleen $^{15}/_{9}$, $^{29}/_{9}$ 1814.

gick, eftersom humöret växlade, var faran för Kommittén att förlora den man, som numera, efter Armfelts död, var dess bärande kraft: statssekreteraren R. H. Rehbinder. I början av hösten insjuknade denne i en svår febersjukdom, som flera månader höll honom fjättrad vid sjukrummet och ett tag tycktes hota med dödlig utgång. Walleen befann sig i den gruvligaste oro. Mot slutet av oktober skrev han till Ehrenström, som han höll underkunnig om sjukdomens förlopp, att han i sex veckors tid plågats av en daglig inquiétude, som åter fått näring, sedan han redan en tid hoppats på förbättring. Litet senare kunde han emellertid meddela att sjukdomen tagit en gynnsam vändning och att man inte vidare behövde frukta en händelse, som till sina följder varit en av de olyckligaste. Ty enligt Walleens mening kunde Rehbinder för tillfället inte remplaceras. Det fanns nog, medgav Walleen, personer, som i fråga om kunskaper och talanger kunde jämföras med eller t. o. m. överträffade Rehbinder. Men för att fylla den plats denne innehade fordrades »kanske mindre att vara utmärkt i anseende till snillets än till karaktärens egenskaper, mindre skarpsinnighet än solidité i förståndet och framför allt en vilja som icke styres av några passioner». Allt detta förefanns i en sällsynt förening hos Rehbinder, menade Walleen, och utan att vara förblindad av vänskapen trodde han sig kunna försäkra, att det inte var möjligt att överträffa Rehbinder i fråga om oegennytta, självförsakelse och verkligt nit för det allmänna. »Hans intellektuella moyenger äro dessutom — fortsatte Walleen — alldeles inte att förakta, de hava ofta väckt min beundran, och många givas visst icke, som en gång i detta avseendet förtjäna företrädet framför honom. Men man måste se och känna honom närmare för att kunna göra honom fullkomlig rättvisa, *car son esprit juste et pénétrant ne cherche jamais à paraître;* och det är först sedan man, som jag, en längre tid följt honom på hans publiqua carrière, som man rätt kan bli övertygad därom att han verkeligen för affairer äger en riktig tact och all den capacité, som fordras. Lägger man härtill ännu det förtroende han redan varit lycklig att hos monarken vinna, den aktning han i allmänhet inom landet äger och som dagligen ökas, jämte en hop andra omständigheter, härrörande av hans individuella förhållanden, som vid första påseendet

kanske synas av mindre betydenhet, men likväl ingalunda äro det i själva verket, så skall man snart finna, huru sann och riktig herr statsrådets anmärkning är rörande oersättligheten av hans förlust, i fall den inträffade.» Det oaktat tvivlade Walleen inte på att det fanns personer, som, drivna av en till galenskap gränsande egenkärlek, trodde sig kunna remplacera Rehbinder, men han bad himmeln bevara dem från olyckan att se affärerna i deras händer.[1])

Ehrenström delade Walleens oro. Efter det slag, som drabbat landet genom Armfelts bortgång, kunde intet mer förkrossande inträffa än förlusten av den högt förtjänte statssekreteraren. Enligt vad han själv kunnat inhämta, bl. a. på grund av samtal med Armfelt, ville han till fullo instämma i den teckning Walleen givit av sin vän. »Hans konversation liksom hans brev — förklarade Ehrenström om Rehbinder — utmärka ett öppet och ljust huvud samt ett säkert omdöme. Den vana han redan vunnit vid affärer, monarkens aktning och förtroende, som han åtnjuter, hans moraliska qualiteter göra honom sannerligen oersättlig i den post han bekläder, och det skulle utan tvivel fordras en gränslös egenkärlek till att förmena sig vuxen att remplacera honom. Likväl tror jag att sådane egenkäre personer finnas, icke på ett långt avstånd från honom. Om de kunde vinna sitt syftemål, skulle jag anse det för en obotlig olycka för vårt land.» Ehrenström ansåg nämligen, att även om de för posten erforderliga ämbetsmannaegenskaperna skulle förefinnas hos någon — vilket dock var tvivelaktigt —, skulle en eventuell efterträdare sakna den bevågenhet, som Rehbinder åtnjöt hos monarken och som var oumbärlig för landets nytta.[2])

Emellertid hämtade sig Rehbinder från sin sjukdom och återtog sin tjänsteverksamhet. I slutet av november anlände Willebrand till Petersburg och en månad senare arriverade Troil. Med full besättning kunde Kommittén nu möta det stundande året, som man på goda grunder hoppades skulle förlöpa lugnare än de föregående. På ett träffande sätt uttalade sig Ehrenström om den fridens

---

[1]) Walleen till Ehrenström sept.—dec. 1814.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{25}/_{9}$, $^{29}/_{9}$, $^{27}/_{10}$, $^{6}/_{11}$ 1814 m. m. Måhända tänkte E. på G. v. Kothen.

era man nu väntade sig. »Vi hava länge nog — skrev han vid juletid till Walleen — varit besvärade av schismer och stridigheter, vilka haft *en* rot i Finska kommittén och den *andra* i Åbo. Jag kan ej neka, att min sal. vän greve Armfelt stundom själv dels väckte, dels, visserligen emot sin avsikt, underhöll dem genom oförsiktiga muntliga och skriftliga yttranden om saker och personer, vilka yttranden retade och gåvo hans ovänner anledning att skrika över honom och alla hans åtgärder. Hans efterträdare känner icke ett så trängande behov att säga eller skriva sarkasmer, och således är åtminstone detta retningsämne icke mera för handen. Icke heller är Aminoff mera tillstädes i Kommittén, med sina häftiga passioner, med sitt ojämna lynne, sin benägenhet att accrochera sig vid alla småsaker, sin pretention att i allt vara *främst*, sin oppositionsanda, sina visklekar och sin verkliga opålitlighet under skenet av en ojämförlig franchise och redlighet. Av allt detta och i synnerhet av den inbördes vänskap och högaktning, som råder emellan de fleste av Finska kommitténs nuvarande ledamöter, hoppas jag bibehållandet av den endräkt i rådslagen därstädes, som är ett av huvudvillkoren för vårt allmänna väl och som så länge den fortvarar även skall äga en lycklig inflytelse på ärendernas gång i conseillen.»[1])

Walleen kunde inte annat än giva Ehrenström rätt. Men han skulle inte varit den ironiske skeptiker han var, om han inte skådat situationen också från en annan sida. Om den andliga striden under den Armfeltska perioden tidtals varit pinsam, så hade den åtminstone haft den förtjänsten, att den höll sinnena vakna, medan numera allt tydde på en tid av passiv ro och slöhet, synnerligen som kejsaren till följd av sitt deltagande i Wienerkongressen och den förnyade striden mot det från sin klippö flyktade »vilddjuret» nödgades ånyo för en längre tid avlägsna sig från sin huvudstad, då stagnationen i affärerna åter begynte. Under sådana omständigheter hade Walleen redan tidigare på hösten, med anledning av Ehrenströms glädje över den stundande arbetsfreden, givit uttryck åt sina tvivel och sina farhågor i följande missmodiga ord: »Gud give att herr statsrådets förhoppning om enighet och samdräkt

[1]) Ehrenström till Walleen $^{18}/_{12}$ 1814.

ibland oss vore grundad. Utan anledning är den visserligen icke, men om också denna förhoppning lyckligtvis av utgången besannas, så är ändå icke allt därigenom vunnet. Det är verkeligen icke min sak att se allting i svart, men jag tillstår uppriktigt, att framtiden aldrig visat sig för mig mindre lovande än nu. Oss skulle fordras *mycken* energie, och jag ser ingenstädes någon.» Spydigt tillade han: »Om vi ej äta upp varandra, så *somna* vi i all broderlig samdräkt. Ett av de två fruktar jag nödvändigt måste hända, och det ena är föga bättre än det andra.»[1])

Det var hellre det senare perspektivet, som förverkligades. Genom Troils inträde i Kommittén blev livaktigheten inte större och även sedan kejsaren i slutet av 1815 återkommit, kände sig Walleen ofta missnöjd med ordförandens sätt att leda affärerna. För sin personliga del hade han intet att anmärka på Troil. Denne uppträdde korrekt och välvilligt samt överhopade honom med »d'honneteté». Han visade sig mycket traitabel och mottaglig för skäl, och han kunde utveckla »un certain tact et un esprit de conduite», som förvånade Walleen. När Troil, vars hälsotillstånd i allmänhet var vacklande, på sommaren 1816 drabbades av ett svårt sjukdomsanfall, förklarade Walleen, som numera utbytt sin plats i Kommittén mot landshövdingeposten i Viborg, att under dåvarande förhållanden Troils död vore en allmän olycka, som det bleve mycket svårt att reparera. Men han kunde inte tillbakahålla sitt missnöje med den avmattning i arbetsfarten och energien, som förmärktes inom Kommittén, och när svårigheter mötte, gingo hans tankar till Armfelt, som med lätthet skulle övervunnit dem. Mot slutet av år 1815, då situationen inom Kommittén gjorde honom dyster till sinnet, skrev han klagande till Ehrenström: »Quel aspect avons nous pour l'avenir depuis la perte de cet homme qui avec tous ses défauts était *le seul* en état de veiller ici à nos intérêts et dont la place est encore vacante, malgré qu'elle soit occupée par un autre! Le vide qu'a laissé le défunt est *immense*, monsieur, et l'on s'en apperçoit tous les jours.» Några år senare, då till följd av Troils fortsatta sjuklighet ledningen av Kommittén faktiskt innehades av Reh-

[1]) Walleen till Ehrenström $^{19}/_{10}$ 1814.

binder, förklarade Walleen, att de allmänna ärendena i det hela sköttes bättre än under Armfelts tid, men med anledning av vissa svårigheter, som för tillfället ägde rum, önskade han, att man hade den avlidne statsmannen att tillgå, ty han ägde »des ressources infinies non seulement dans son esprit, mais plus encore dans l'attitude imposante que sa destinée lui avait donné et qui lui donnait à certains égards un poids surpassant celui de toute sa nation ensemble». Och till detta erkännande fogade Walleen ännu följande ord, som visa, huru under årens lopp erkänslan för Armfelts förtjänster stadgats hos honom:

»Tout en convenant de la légèreté et de l'indiscretion de ce dernier [Armfelt], il faut pourtant avouer, qu'il était excellent pour l'exécution des choses difficiles. Son défaut essentiel était d'adopter avec trop de légèreté toutes sortes de projets, mais quand il lui arrivait d'en trouver de bons, il avait plus de moyens que tout autre de les mettre en exécution. S'il vivait encore, je suis persuadé que la chose que nous donne à présent tant à penser serait déjà faite. Il en avait franchi le premier pas avec beaucoup de succès, mais malheureusement sa mort prematurée vient tout interrompre et depuis — — vous savez ou nous en sommes pour le présent.»[1])

Med den sak, som gav honom så mycket att tänka på, åsyftade Walleen den märkliga plan på en revision av författningen, som vid denna tid sysselsatte den högre ämbetsvärlden och som delvis sammanföll med det reformprogram Armfelt med det livligaste intresse omfattat. Vi få i det följande anledning att vidare beröra detta ämne.

---

[1]) Walleen till Ehrenström $^{6}/_{5}$, $^{13}/_{5}$, $^{25}/_{11}$, $^{31}/_{12}$ 1815, $^{3}/_{1}$, $^{10}/_{1}$, $^{31}/_{1}$, $^{28}/_{6}$ 1816, $^{30}/_{6}$, $^{21}/_{7}$ 1819.

VIII.

EFTERDYNINGAR.

I mitten av september återvände Aminoff till sitt kära Rilax, där åt honom beretts ett stämningsfullt mottagande. Hans hemkomst föregicks av ryktet att han fallit i kejsarens onåd, emedan han underlåtit att bivista Armfelts jordfästning, och borta i Östra Finland ryktades det, att han fått sitt avsked utan ansökan.[1]) De som ställt sina förhoppningar och beräkningar på honom voro bedrövade i sina sinnen och undrade storligen på, vad orsaken månde varit till det kärva sätt, varpå avskedet beviljats. Så kunde C. Fr. Rotkirch, som i en liknande situation tvenne år tidigare soulagerats med en hög hovvärdighet, inte undertrycka sin häpnad över att intet nådevedermäle förunnats hans frände för att inför publiken dölja nederlaget. »Jag gillar ej förfarandet med honom», skrev Rotkirch till G. v. Kothen; »vari har han felat? Folket dömmer slätt, då avskedet ej åtföljdes av helst något skimrande eller reellt.» — — »Rum är nog nu lämnat åt lastarenom, och människorna tro sig berättigade till mindre gott omdöme, då ej det ringaste nådebevis åtföljt avskedet.» — — »Hårt att ex professo vilja nedsätta en förtjänt man. Han strävade ensam till sitt mål och hade således ingen vän, som vågade försvara redligheten och fosterlandskärleken».[2])

Från vännernas krets fick Aminoff mottaga många uttryck av medkänsla och uppmuntran, men ock av mer eller mindre skönjbart misshag över hans eftergivenhet i den kritiska stunden. »Sant [är] — skrev Rotkirch — att den prövade, redeliga och sanna patrioten är

---

[1]) Rotkirch till J. Fr. Aminoff $^{7}/_{10}$ 1814, G. Aminoff till d:o $^{29}/_{9}$ 1814, Ehrenström till Walleen $^{21}/_{9}$ 1814; P. J. Winters Dagbok $^{7}/_{9}$ 1814.

[2]) Rotkirch till G. v. Kothen $^{6}/_{10}$, $^{16}/_{10}$, $^{3}/_{11}$, $^{8}/_{12}$, $^{18}/_{12}$ 1814.

misskänd, men det är en villa, som ej kan nedsätta dess värde. Att min ringa person är misskänd, är ej underligt, ty jag har aldrig varit känd. Mitt inflytande på större saker varade ett ögonblick. — — — Men Rilax herrn bör ej och får ej till sin levnadsafton blott så och plöja. Han var fordom allas råd och stöd och skall ännu bliva det. Emellertid bjuder klokheten att vara stilla.» Något senare berättade han tröstande, att mängden fortfor att vara Aminoff tillgiven, om ock en del demaskerat sig; »men de vilja — tillade Rotkirch — vara salfasta och uppsöka alla medel därtill». För honom åtminstone framstod Aminoff — hans »evigt vördade och älskade kusin» — fortfarande som »Finlands son och dess tappre krigares välgörare, både lycklig och olycklig under sin levnadsbana, men alltid den samma».[1]) — Överste Gustaf Ehrnrooth på Sesta meddelade, att budet om Aminoffs avsked var en smärtande tidning för hans landsmän, vilkas väl Aminoff alltid beskyddat, men han slutade med att felicitera sin oncle till att ha fått återgå till lugnet. — H. C. Reuterskiöld tog saken i motsatt ordning. Han godkände Aminoffs tillvägagående och lyckönskade till friheten, men beklagade samhället, som saknade Aminoffs »råd och biträde vid finska styret». »Förmodligen — förespådde han — kommer nu Stjernvallska ligan uti övervikten. Med vår beskedliga generalguvernör gör den efter behag.» — Överste af Schultén, som genom Armfelts inflytande kallats till konseljen, lyckönskade likaså Aminoff, men förklarade, att många fäderneslandets sanna vänner voro med honom ense om att Aminoff icke handlat rätt mot fäderneslandet. »Visserligen — skrev han — hade herr baron bort fortfara att mana gott för oss hos vår hjärteligen älskade och vördade kejsare, som visserligen omfattar Finland med sin oskattbara godhet, men likväl behöver biträde och upplysningar av landets kunnigaste män, som tillika äro vane vid affärernas gång och äro kände och väl med de infödde hovmän, som omgiva honom. Det är denna bekantskap

[1]) Rotkirch till Aminoff $^{11}/_{3}$ 1813, $^{7}/_{10}$, $^{4}/_{11}$ 1814. — Några år senare ($^{6}/_{6}$ 1819) berättade Rotkirch, att Aminoffs medborgerliga värde aldrig blivit misskänt, »ehuru befruktat av en redan bortgången broder och dess anhang, vilka ej hade rena avsikter i allt och trodde den obemantlade sanningens röst vara farlig».

och därtill nödige façoner, som lätta och påskynda våra sakers gång och avgörande.»[1])

Djupt bekymrad mottog landshövding G. Aminoff underrättelsen om sin nådiga kusins avgång. Vid upprepade tillfällen hade han vädjat till dennes hjälp, vare sig det gällde att förorda tjänsteförslag eller att till lyckligt slut befordra mål, som blivit väckta mot hans ämbetsförvaltning, och han kände sig nu lämnad utan stöd. Han erinrade om de påminnelser han tidigare gjort om vikten av reconciliation med Armfelt, men ehuru hans önskan i detta avseende inte blivit uppfylld, gladde han sig åt att hans goda kusin lämnade affärerna »med ett rent samvete och de flesta finnars fullkomliga övertygelse om den renaste fosterlandskänsla». För egen del beklagade han, att han — såsom andra redliga ämbetsmän — förlorat en gynnare, som väl inte förskaffat honom penningeskänker eller andra »agréments», som kommit yngre landshövdingar till del — det var en släng åt Armfelt och bröderne Stjernvall — men som genom sin vaksamma rättvisa troligen förekommit flera désagréments — »och tiderna äro — menade Aminoff — nu sådana, att en bra karl bör anse sig lycklig endast han undgår torturen».[2])

Liksom landshövding Aminoff beklagade överstelöjtnant And. Gyllenbögel den förlust han även för egen del lidit. Han hade näml. räknat på en civil syssla, men såg nu sina utsikter förlorade. »Jag beklagar oss finnar — skrev han till Aminoff — som förlorat ett kraftigt stöd — en mäktig förespråkare vid den store Alexander I:s tron. Och vad mig enskilt angår, vart hava mine förhoppningar tagit vägen? Min åtrå att gagna det allmänna, vartill jag känner mig både hava vilja och förmåga, hava farit såsom en dröm, hava flytt, blivit skingrade som röken för vädret, och var finner jag nu mera en sådan gynnare som herr baron och geheimerådet och till vilken jag satt hela min förtröstan? Den husliga sällheten äger jag, men då familien ökar sig och inkomsterna däremot icke svarande, blir det smärtande att ej som sig bör kunna sörja för dem alla. Jag har havit den gladaste utsikt för framtiden, men på en gång vände sig

[1]) G. Ehrnrooth till Aminoff $^{15}/_{10}$ 1814, Reuterskiöld till d:o $^{12}/_{10}$ 1814, Schultén till d:o $^{9}/_{10}$ 1814, till G. M. Armfelt odat. [1812] i Ril. s. 20.

[2]) G. Aminoff till J. Fr. Aminoff $^{3}/_{10}$, $^{17}/_{12}$ 1812, $^{4}/_{2}$ 1813, $^{29}/_{9}$ 1814.

bladet och jag står kvar på samma punkt med ett bedragit hopp.» — I samma predikament befann sig den rike ryttmästaren M. Hisinger, »fursten på Fagervik», såsom Armfelt engång kallade honom. Han hade gjort sig förhoppningar om att genom Armfelts och Aminoffs »graciösa protektion» belönas för sitt kvarstannande i landet med en plats på friherrebänken — medan han åstundade åt sina beskyddare, som givit honom goda utsikter, avancement till en ännu högre bänk —, och han hade ofta berört frågan i brev till Aminoff, till vilken han antog att Armfelts lediga plats automatiskt skulle övergå, mera till lycka för landet än för Aminoff själv. När nu båda hans gynnare lämnat scenen, gav han hoppet om framgång förlorat, men han uttalade den förmodan, att Aminoff såsom en varm patriot, samtidigt som han njöt av friheten i familjens sköte, inte lämnade spelet alldeles ur sikte, utan bevarade sina »betydande stora liaisons» i Petersburg.[1])

Men kanske djupare än andra togo sig av det uppseendeväckande avskedet presidenten Tandefelt och Ladau, vilka till det sista manat Aminoff till gott mod, men nu till sin ledsnad sågo, huru illa denne skött sitt spel.

Efter att i några dagar ha gått och burit på »ledsamma spekulationer» med anledning av en underrättelse från Aminoff om dennes beslut att kvittera sin post, fattade den förstnämnde pennan för att ännu i sista stunden söka förekomma olyckan. »Om någon gnista av fosterlandskärlek ännu är hos dig kvar — skrev Tandefelt i bevekande ton dagen innan Aminoffs avskedsansökan avgjordes — beder jag dig på det ömmaste att besinna, vad du är skyldig ditt fädernesland och huru mycket din närvaro i Petersburg kan förekomma de flere projecter och givne råd, vilka, såsom erfarenheten visat, icke alltid finnas överensstämmande med Finlands sanna väl, utan i större eller mindre mån därifrån avvikande. — Återtag därföre, bästa vän, din ansökning om avsked och insistera icke vidare där på, emedan ingen mera än du själv kan vara övertygad att vår

[1]) A. Gyllenbögel till Aminoff $^{27}/_{10}$ 1814, M. Hisinger till d:o $^{11}/_{10}$ 1811, $^{19}/_{8}$, $^{28}/_{12}$ 1812, $^{8}/_{2}$ 1813, $^{27}/_{8}$, $^{5}/_{10}$ 1814. Under kejsarbesöket i Finland 1819 fick Hisinger sin önskan uppfylld, efter vad Aminoff förmodade (till G. v. Kothen $^{18}/_{9}$ 1819) genom bemedling av general v. Suchtelen.

milde och nådigste kejsare intet bättre önskar.» Och bemötande de skäl Aminoff tyckes anfört, tillade Tandefelt: »Det lugn du önskar dig sökes förgäves på Rilax eller Saaris, ty var helst du ock må vistas, avhåller du dig aldrig att tänka på ditt fädernesland och livligen deltaga i resultaterne av dess styrelse, som nödvändigt skall verka på ditt sinneslugn.» — Det var en spådom, som snart nog slog in.

Varningen anlände för sent, men Tandefelt smickrade sig med föreställningen, att om den inträffat i tid, hade olyckan kunnat förebyggas. Som det nu var fatt, återstod blott att beklaga fäderneslandets förlust och att förehålla Aminoff hans oförstånd. »Emellertid regretterar jag — skrev Tandefelt i slutet av september till sin värdaste vän och bror — i själen din avgång från den plats, där du med så mycken värma vid sidan av vår älskade monark nitälskat för vårt fädernesland och dess angelägenheter samt förebyggt flere anomalier. Finska nationen i allmänhet skall livligen beklaga sin förlust och icke utan skäl klandra vad du häri gjort. Måhända äro dina egna affärer bättre belåtne med det lugn du sökt och vunnit, men det allmännas icke så. Din ålder är icke ännu så avancerad och hälsan snarare förbättrad än medtagen, att icke du kunnat fortfara med den tjänstebefattning du hade och den nya vakanta du säkert erhållit, om du velat. Vilken ämbetsman kan säga sig hava undgått någon enda obehaglighet på sin tjänstebana. Oförskylda motgångar böra icke länge väcka sinnesoro hos en man med någorlunda själsstyrka. Även i husliga livet är människan för dem utställd.»

Ehuru hållen i vänskaplig ton, innehöll skrivelsen ett allvarsamt ogillande av det steg Aminoff tagit. Aminoff skyndade sig därför att i ett brev, vars närmare innehåll vi inte känna, avgiva en förklaring, men Tandefelt lät inte övertyga sig. »Allt kommer nu att gå efter vederbörandes vilja», genmälde han med anledning av brevet, som han sade sig ha läst med lidande känslor vid tanken på Aminoffs bortgång ur affärerna. »En dag skall du ångra, att du lämnat fäderneslandets saker handlösa och då icke mera kunna hjälpa vad som blivit fört på orätter väg. — Om du för det närvarande ej tycker dig hava något att klaga över, förespår jag likväl en ändring i denna langage, och när jag kommit i jorden, skall du rättvisa

mitt förutseende utan svart synglas.» Emellertid önskade han att Aminoff måtte njuta av sitt lugn och icke störas av andra bekymmer än omsorgen om sin familj. »Men — tillade han varnande — håll dig på avstånd att icke se och höra vad som kan av allmänna ärender väcka hos dig oro och ledsnad.» Tandefelt slutade med en önskan att framdeles kunna i tromål språka med vännen om den senaste tidens händelser.[1])

På sitt smickrande vis, men utan att dölja sin missräkning, uttalade sig Ladau om reträtten. »Det gör mig ont — förklarade han efter mottagandet av Aminoffs brev — att se geheimerådet avlägsna sig ifrån den kretsen, då Eder tillgivenhet för monarken och ett älskat fosterland lämnat h. baron tillfälle att under alla synpunkter bliva nyttig. Men då man sluteligen kan tröttna vid att streta mot strömmen, så torde detta beslut vara längesedan oföränderligen fattat och allt vad jag uti detta ämne kunde tillägga bliva utan ändamål.» — »Dock kan jag ej dölja min förundran däröver — tillade Ladau — att en uti Gustav den III:djes skola uppfödd ämbetsman uppfyller dess rivalers önskan. Jag supplicerar, att detta uttryck av en gränslös uppriktighet ej illa upptages; till min ursäkt nämner jag, det jag är för långt borta ifrån scenen för att kunna döma om acteurerna.»[2])

Det var i sanning »en gränslös uppriktighet» av en gammal Anjalaman, en vågad anspelning, som tyder på, huru desperat Ladau måtte känt sig, men i stället för att vidare attackera Aminoff, som ännu kunde vara till nytta, lät han sin vrede gå ut över »den beskedlige Gubben» Steinheil, som nu alldeles låtit fånga sig i den Armfeltska ligans nät. Med tydlig tillfredsställelse över sin fint uttänkta

[1]) Tandefelt till Aminoff $^{9}/_{9}$, $^{26}/_{9}$, $^{18}/_{10}$ 1814.

[2]) Ladau till Aminoff $^{24}/_{8}$, $^{6}/_{9}$ 1814. För Ehrenström förklarade Ladau ($^{2}/_{10}$ 1814), att Aminoff gjort väl för sitt lugn, men att tiden skulle utvisa, om det ur andra synpunkter varit väl. Om förhållandet mellan Aminoff och Ladau berättades år 1817, att ett brouilleri uppstått dem emellan (Walleen till Ehrenström $^{28}/_{5}$ 1817, Rehbinder till d:o $^{7}/_{6}$ 1817). Detta förklarar väl en lakun i korrespondensen åren 1817 och 1818 (sedermera fortsatt intill år 1831). D. $^{15}/_{4}$ 1817 berättade Aminoff, väl inte utan missnöje, för Kothen om en ny höjning av Ladaus löneförmåner, som nu stego till 30,000 rub.

hämnd berättade han för Aminoff, huru han uppträdde stramt och högdraget mot generalguvernören, såväl i dennes hem som i konseljen, där han förde »ett avgörande språk». »Uppå Åbo horizonten — förklarade han — betyder sådan uppstudsighet, att jag snart kommer, om ej till Ankarsmedjan, åtminstone på Danviken, i fall jag ej äger någon som beskyddar mig.» Av den nye ordföranden i Kommittén sade han sig vara väl bemött, likaså av »de andre av Rhenförbundet» utom Mannerheim, som nu gladde sig åt sitt inflytande på generalguvernören.[1]) I de högre ämbetsmännens korrespondens under de följande åren framskymtar Ladau då och då, alltid artig och aimabel, men misstrodd och ringaktad, en fin fågel — för att ännu citera de la Chapelle — om vilken man inte visste, på vilken kvist han satt.[2])

Med större överseende än Ladau tog den gamle G. M. Sprengtporten olyckan. Det råder intet tvivel därom att personskiftet i Kommittén avlopp mot hans önskningar, men han intalade sig själv och Aminoff, att spelet inte var förlorat. Besvarande ett brev från den sistnämnde, lyckönskade han till den vunna friheten, som skulle bringa alla ledsamheter i glömska. »Lycka till», förklarade han, »ja tusende gångor lycka, min bästa Aminoff, till detta sälla tillstånd, som endast tillhör ädla hjärtan att njuta. Slöddret behöver fåfängan och världsbullret för att trivas.» Och efter denna välönskan riktade »den gamla gubben på Hitala» följande trösteord till sin ännu »kraftfulla vän»:

»Ni tror Er vara misskänd, och denna för det rena nitet så ömt smärtande misstanka blandar ännu någon oro med det lugn Ni njuter. Men tro det ej. Ni har mer än en klarsynt vän av ära och heder, som kan giva sanningen sitt vitsord och rättvisa Eder för de belackares omdömen. Var övertygad, den dagen kommer snart, då

[1]) Ladau till Aminoff $^{3}/_{11}$ 1814. Att Steinheil inte lämnade Ladaus »oberoende» uppförande oanmärkt framgår därav, att han följande år sökte få den ohöviske postdirektören ur konseljen, dock utan framgång. *Rauhala*, Suomen senaatti I: 98.

[2]) Mannerheim till Ehrenström $^{7}/_{7}$ 1819, Walleen till d:o $^{25}/_{11}$ 1815, $^{6}/_{1}$ 1816, $^{28}/_{5}$ 1817, Ehrenström till Walleen $^{11}/_{9}$ 1816, d:o till Rehbinder $^{26}/_{3}$ 1817.

regenten själv skall lära känna sitt folk, då han skall kunna döma om rätta värdet av dem som nu, liksom åsnan i fabeln, pryda sig med lejonets hud, men kunna dock icke undangömma sina åsneöron. Var därföre tranquil — nöjd med vad Ni gjort och trygg vid det sig än kan göra, när den redliga medborgarn kommer i fråga.»[1])

Så lät det inom vännernas krets. På motsatt håll, inom den Armfeltska eller, såsom det numera tyckes hetat, Stjernvallska ligan, var intrycket ett annat. Där mottog man budskapet om Aminoffs demission med tillfredsställelse eller kylig liknöjdhet. Kanske mer oförbehållsamt än andra uttalade sig Carl Stjernvall, som helt frankt förklarade händelsen för en lycka både för landet och den avgångne själv. »Jag anser honom», skrev landshövdingen till sin förtrogne broder i Tavastehus, »lyckligare att disgracierad [ha] kommit ur affärerna än om han blivit brukad, ty hans incapacité är ej alldeles röjd, hans egenkärlek är ännu sauverad och hans oduglighet har ej undergått den humiliationen, som den säkert fått vidkännas, om han fått regera affärerna. Blott hans protektionsanda hade fördärvat honom, espriten i landet och alla han framskaffat. Abstraction faite av allt hederligt folks förakt, som dragit sig utur tjänsten, sagt ingenting och suckat över misèren.» Stjernvall förmodade att Aminoff efter hemkomsten skulle göra vad han kunde för att förstöra den enighet mellan ämbetsmännen, som borde finnas, men aldrig funnits; emellertid räknade han på att Aminoffs auditorium numera avtagit, sedan hans inflytelse minskats. »Hans ilska emot oss och flere andra, som han ej tror höra till sitt parti — resonerade Stjernvall — är även så kraftlös som otidig. Hans parti blir aldrig annat än hans nepoter, dagdrivare, som ej ha annat än kritiken att sysselsätta sig med, och kanske, om vi ha, några flere Ladaur. Jag för min del och vi alla böra höja oss till A:felts tänkesätt mot denna liga; det var att skänka dem vad de förtjänte: ett tyst förakt. Längre kunde han ej bringas i avseende å dem. Jag tror aldrig A:ff blir farlig för andra än för sig själv och de som manifestera hans tänkesätt.»[2])

---

[1]) Sprengtporten till Aminoff $^{3}/_{10}$ 1814.

[2]) C. Stjernvall till G. Fr. Stjernvall — sept., $^{5}/_{17}$ sept. 1814.

Ehrenström nödgades senare medgiva, att vad som skett var det bästa, men till en början ogillade han strängt Aminoffs förfarande. Själv ansåg han sig på grund av sina många obehag och sin bekymmersamma ekonomiska situation, som Armfelt i sin légèreté inte velat förbättra[1]), fullt berättigad — mycket mer än Aminoff — att anhålla om avsked från sitt galerslavsarbete, men han hade avhållit sig från ett sådant steg, emedan tidpunkten alls inte lämpade sig för avskedsansökningar. Av sådan orsak hade också Aminoff bort hålla sig passiv. Men dessutom vidhöll Ehrenström den åsikten, att det i själva verket varit lyckligast, om Aminoff, sina fel och brister till trots, kvarstannat på sin post, åtminstone någon tid framåt. Han var nämligen övertygad om att det efter Armfelts död inte varit så svårt att behärska Aminoff och »råda på honom till nyttiga ändamål», och så hade den esclandre undvikits, som nu inträffat genom Aminoffs dåliga humör och genom de för andra kompromet-terande förtroenden denne förmodligen meddelat de ryska ämbetsmännen om anledningarna till sin demissionsansökan.[2])

Sådan var Ehrenströms uppfattning, som han oförbehållsamt uttalade för Aminoff, då de råkades i Helsingfors. Efter den explikation de haft föregående höst tyckes all beröring dem emellan upphört, och Ehrenström trodde att Aminoff nu överflyttat sitt hat till

[1]) Senare berättade Ehrenström för Walleen ($^{17}/_{1}$ 1816), hurusom Armfelt, »trop légère et trop inconséquent» som han var, besvarat Ehrenströms antydningar om sina affärsbekymmer med plaisanterier, medan onyttiga varelser ihågkommos med stora löner. Bl. a. hade Armfelt yttrat, att han inte förstod, huru Ehrenström kunde ha några extraordinära utgifter i Helsingfors, om det inte var för att förgylla den fåtölj, vari han presiderade i byggnadskommittén. — För att få ett slut på Ehrenströms ständiga jeremiader och avskedshot, föreslog Fr. Stjernvall på hösten 1814 för Rehbinder, att man måtte bevilja Ehrenström en väl behövlig tillökning i hans inkomster, t. o. m. tillförsäkra hans änka pension, för den händelse han kom på tanken att gifta sig. Enligt vad Stjernvall efter förnyat sammanträffande med Ehrenström kunnat konstatera, var denne, vissa ofullkomligheter till trots, »i det hela tagit en av våra rättskaffnaste och därjämte en av de skickligaste personer för de högre ämbetsbefattningar, som Finland nu äger i sitt sköte». G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall odat. [hösten 1814], $^{21}/_{10}$, $^{7}/_{11}$ 1814.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{18}/_{9}$, $^{21}/_{9}$ 1814.

Armfelt på honom. »Det tyckes hava blivit ett behov för honom att alltid hava någon eller några till föremål för sitt hat», påstod Ehrenström i brev till Walleen, men på vad sätt han försyndat sig, förstod han inte; de enda »griefs» Aminoff låtit förmärka voro att han, Ehrenström, förskaffat sig nya vänner och att han inte brouillerat sig med Armfelt, Steinheil, Rehbinder, bröderne Stjernvall och kanske även Walleen, »vilka samt och synnerligen han räknar till en emot sig formerad liga». Emellertid beslöt Ehrenström, då han dagen efter detta förtroende mottog underrättelse om att Aminoff arriverat till överste Jägerhorn på Brändö, att omedelbart söka upp sin förre vän för att söka kalmera honom, dock med den goda föresatsen att inte inlåta sig på några explikationer rörande det framfarna utan att bliva därtill uppfordrad. Vid mötet visade sig Aminoff först kall och förbehållsam, men tinade småningom upp, började redogöra för sitt handlingssätt och besökte, på därom framställd uppmaning, Ehrenström i Helsingfors, varefter samvaron avslutades i gott förstånd vid en måltid hos amiral Cronstedt på Härtonäs.[1])

Om innehållet av de samtal, som förts, skyndade Ehrenström att genast underrätta Walleen. Han berättade, att Aminoff uttalat sig med mycken aktning såväl om denne som om Rehbinder; han hade berömt byggnadsarbetet i Helsingfors, yttrat sig med värma om konseljens förestående flyttning och affekterat mycken tillfredsställelse med sitt nyvunna lugn, ehuru han inte kunde dölja en »djup chagrin» över den beredvillighet, varmed man låtit honom komma i åtnjutande därav. Då Ehrenström förebrådde honom hans avskedsansökan och den hetta han ådagalagt i sitt förhållande till åtskilliga ämbetsmän, genmälde han, att ingen kunnat visa mera köld, douceur och amenité i affärer än han, men att han inte alltid förmått behärska sitt humör och att han ofta förts för långt av sitt nit för det allmänna. Det misshumör Aminoff visat under den sista tiden i Petersburg hade berott på grämelse däröver att personer, som tidigare uppmanat honom att åtaga sig fäderneslandets sak mot den, som man trodde, disgracierade Armfelt, vänt honom ryggen och kabalerat mot honom, när de funnit, att den sistnämnde bevarat sin favör. Ehrenström tyc-

[1]) Ehrenström till Walleen $^{18}/_{9}$, $^{21}/_{9}$ 1814.

kes funnit förklaringen plausibel, ehuru han tillät sig den anmärkningen, att Aminoff såsom gammal hovman inte bort förvåna sig över en sådan ombytlighet och låghet. Dessutom ansåg han relationen såtillvida upplysande som den visade, att vissa personer velat begagna sig av Aminoffs svagheter för sina egna ensidiga syften. Men då Aminoff sökte rättfärdiga »sin bullersamma conduite» med det sedvanliga talet om sitt nit för lag och rätt, kunde Ehrenström inte tillbakahålla sin gamla visa, att om Aminoff ock kunnat ha rätt i huvudsak, så hade han misstagit sig i fråga om medlen. Ehrenström framställde vidare den närgångna frågan, huru det kom sig, att Aminoff nästan samtidigt råkat i fientligt förhållande till Armfelt, till generalguvernören, Rehbinder, Walleen, de marquantaste personerna i konseljen, bröderne Stjernvall och slutligen även till honom, hans gamla vän. »Något fel måste du väl därvid själv vidkännas — uppgav Ehrenström sig ha sagt —, ty icke kan du tro, att alla dessa personer sammansvurit sig emot fäderneslandets väl och emot dig och att du ensam ivrat för rättvisans sak.» Och för att hänvisa till sitt eget goda exempel, framhöll Ehrenström, hurusom han ofta haft livliga diskussioner med Armfelt utan att det därför kommit till något brouilleri dem emellan. Denna anmärkning hade Aminoff upptagit med tämlig köld, men invänt, att hans humör inte alltid varit så trankilt, att han kunnat iakttaga den måtta Ehrenström fordrade av honom.

»Stackars man», så resumerade Ehrenström totalintrycket av sina samtal. »Ofta måste han nu känna sig missnöjd med sin ådagalagda hetta. Förtröstan till det stora bifall han njuter hos ryske ämbetsmän i Petersburg och till deras djupa chagrin över hans retraite, de höga begrepp han har över sin uppenbarade énergie under hans offentliga carrière, förhoppningen om en snart inträffande éclatante justification m. m. kunna dock icke hos honom utplåna smärtan över sammanstörtandet av alla hans planer och över den oförmodade ära och seger, varmed hans fiende gick ur världen. På Ladaus fasta tillgivenhet och deltagande kan han dock räkna.» — Aminoffs stora olycka var, menade Ehrenström vidare, den att aldrig kunna bliva rätt ense med sig själv och att som oftast låta hänföra sig av »en överjäsande passion». Ehuru Aminoff nu

tycktes besluten att gömma sina bittra känslor inom sitt bröst, skulle han inte länge kunna uthärda detta tvång. »Vid minsta anledning därtill utbryter hans ovilja», förklarade Ehrenström, och han anförde ett färskt exempel till stöd för sin prognos.[1])

Detta var nu kontentan av Ehrenströms rapporter. Walleen svarade med att uttala sin fägnad över de gamla vännernas sammanträffanden, men ställde sig skeptisk gentöver det lugn Aminoff visat och de förklaringar han avgivit. »För att bedöma honom efter hans förhållande och de obegripliga inconséquencer, vartill han under sin här numera fulländade politiska carrière gjort sig skyldig», förklarade han deltagande, »kan jag verkeligen icke annat än anse hans sinnes beskaffenhet sådan, att han snarare förtjänar medlidande än någon annan känsla. Man måste anse honom sjuk och så behandla honom. Nu tror han eller låtsar tro att alla människor hata och förfölja honom, att en liga formerat sig för att störta honom och hämnas på hans barn intill fjärde led med flere dylika galenskaper.» För att stödja ett sådant påstående anförde Walleen, att Aminoff under dagarna före sin avresa beklagat sig över sin omgivning och tyckt sig hos alla förmärka en hemlig glädje över hans fall, »d. v. s. den demission han själv sökt och kort förut uppgivit såsom enda målet för sina önskningar». Walleen var därför böjd för att anse Aminoffs lugna uppförande för en tillfällig följd av Ehrenströms vänliga bemötande. »Med sitt *lugn*, som han nu vunnit», fortsatte Walleen ironiskt, »är han ungefär lika nöjd som Bonaparte med sitt på Elba och väntar ännu som denne en framtid, då han segrande skall åter framträda för att *krossa alla sina fiender*, hoc est alla sina landsmän, ty de äro nu efter hans försäkran alla hans fiender; de understrukna orden äro hans egna till mig, då han hedrade mig med sin avskedsvisit. Imellertid och så länge han nu finner sig *mis à part* anser han rådligast att så ofta han kan dölja sitt hat, och det är därföre han nu talade med mycken aktning om baron R[ehbinder] och mig, men vad han *tänkte*, vet jag ganska väl och blir aldrig dupe av hans däremot stridande prat och försäkringar.» Walleen medgav, att det inte var så farligt med honom själv, ty noga

[1]) Ehrenström till Walleen $^{21}/_{9}$, $^{2}/_{10}$, $^{16}/_{10}$ 1814.

taget hade Aminoff intet annat mot honom än att han av fruktan eller av lycksökeri ej helt och hållet anslutit sig till honom med ogillande av Armfelts alla göranden, »men», tillade Walleen kategoriskt, »R. förlåter han aldrig, ty han anser honom såsom egentliga orsaken därtill att han nu kom bort — vari han kanske ej heller har så orätt».

Måhända ansåg Walleen, sedan han nedskrivit denna tablå, som Ehrenström fann vara »mästerligen tecknad och sann», att han gått till överdrift, ty i ett senare brev fann han sig föranlåten att nämna, att Aminoff under de sista dagarna av sin politiska levnad i Petersburg uppträtt med osedvanlig självbehärskning, bl. a. första gången medgivit, att han kunnat fela med avseende å sina idéer och sättet att göra dem gällande, samt uttalat sig med moderation om andra, t. o. m. om Armfelt. »Men», skyndade sig Walleen att tillägga, »man såg under allt detta ganska tydligen, att han blott spelte en studerad rôle, sådan han då tyckte den passa sig för tillfället, och jag är övertygad, att han vid första lyckliga vindkast genast åter skulle kasta av sig den saktmodighets masque han nu tills vidare funnit gott att antaga. Hans falskhet känner jag av erfarenhet. Många, som en längre tid umgåtts med honom, påstå, att han därmed förenar ett outsläckeligt begär att hämnas och en låg avundsjuka, svaga själars vanliga karaktärsdrag. Om så är, måste hans nuvarande belägenhet vara högst pinsam.»

Och liksom Walleen hade svårt att tro på det lugn Aminoff visat i hemlandet, så tillät han sig också — såsom redan omnämnts[1]) — att tvivla på de »anmaningsbrev» Aminoff påstått sig ha erhållit från olika håll. »Om några dumma lantjunkare», förklarade han överlägset, »varav A:s hela parti emot slutet bestod, sedan alla klokare även bland greve Armfelts fiender dragit sig ifrån honom, anropat hans biträde och ansett honom för den hjälte, som borde utföra fäderneslandets sak, så var det ej av dem någon appui borde väntas, även om de icke sedermera hade vänt honom ryggen.» Inte heller trodde Walleen mycket på det bifall Aminoff uppgivit sig ha rönt hos de högre ämbetsmännen i Petersburg, bland vilka han knappt var känd och vilka inte hade något vidare behov av honom,

[1]) S. 296.

sedan Armfelt numera var död. Och för övrigt undrade Walleen satiriskt, huruvida inte den äran att äga de ryska ämbetsmännens stora bifall ännu tills vidare måste anses något tvetydig för en finsk ämbetsman. »Så mycket är åtminstone säkert», menade han, »att denna ära aldra lättast vinnes genom uppoffring av vårt enskilta fäderneslands intresse, och huru kan då den som lever och handlar blott för det senare vantera sig av den förra?»

Walleen anförtrodde vidare åt Ehrenström, att han hört berättas, att Aminoff stundom slog sig lös och då plägade »rita ut alldeles förbannat», inte förglömmande att framhålla, hurusom han förhindrat galenskaper, som varit på vägen att göras. Därmed var det emellertid ingen fara, ty det imponerade på ingen, men vad som retade Walleen var, att Aminoff tyckes låtit sina sarkasmer, som inte ens hade förtjänsten att vara kvicka, gå ut även över honom, som ingen anledning givit till missnöje. Om Aminoff trodde sig äga rätt att fordra, att han av complaisance blint följde hans omdömen, så var sådant obefogat, ty han stod inte i större skuld till Aminoff än till någon annan. Väl var det sant, att Aminoff i mycket smickrande ordalag förordat hos Speransky hans inval i Kommittén, men för det första hade han inte bett därom eller ens efterfikat en tjänst, där han nödgades leva i en beständig andelig strid, och för det andra hade utnämningen kunnat genomdrivas även utan Aminoffs förord av Armfelt, som genom de höga begrepp han väckte om sin begåvning mest inverkade på hans beslut att mottaga kallelsen. Dessutom hade Aminoff efteråt flera gånger i sina yttranden om honom dementerat sig. »Vari ligger då», sporde Walleen helt förnärmad, »hans rätt till min erkänsla och till en så besynnerlig erkänsla som den att låta mitt omdöme helt och hållet ledas av honom, som — jag rår ej därföre att jag funnit det — själv behöver ledare, kanske mer än någon annan? — — Själv vittne till mitt passiva sätt att vara, borde han bättre än någon annan veta, att jag aldrig varken directe eller indirecte blandat mig i någon intrigue och att jag dessutom — det måste jag väl tryggt kunna säga — icke genom något enda steg på den bana jag här beträtt förrått varken äregirighet eller egennytta. Detta har också baron A. hundrade gånger själv medgivit. Vad är det då, i Herrans namn, han

emot min ringa person kan hava att påminna och varifrån denna besynnerliga bitterhet över den välvilja herr statsrådet visar mig?»[1])

Sålunda tog sig Walleen av Ehrenströms meddelanden anledning att låta sin bäska satir flöda över sin förre ämbetsbroder och gynnare. Också för andra gav han uttryck åt sin mening om denne. Så skrev han någon tid senare till biskop Tengström:

»Vår goda baron A. reste visst missnöjd från oss och, vad som värre är, missnöjd även med oss. Han har bland många andra vackra egenskaper även den att aldrig rätt veta, vad han själv vill, och att anklaga andra för följderna av egna sottiser. Hade han icke själv sökt sin demission, varom ingen bad honom, så hade han säkert kommit att remplacera Armfelt och på denna plats kunnat vara lika god som någon annan, om han blott icke förut haft den besynnerliga oförsiktigheten att stöta sig nästan med allt hederligt folk och i det stället liera sig med sådana personer, som till exempel herr Ladau, vilken han själv hundrade gånger överljutt utropat för en skurk och en skamfläck i nationen etc. etc. En sådan inconséquence kan ej inspirera mycket förtroende. För min enskilda del har jag, för övrigt, just icke att beklaga mig över baron A. och skulle därföre även gärna sett, att han stannat kvar, om han blott icke själv väpnat den allmänna opinionen emot sig. Nu tror jag väl han tog det bästa partiet både för sig och andra, men att han likväl icke själv är belåten därmed, syntes redan här under de sista dagarna av hans vistelse ibland oss.»[2])

Det kan om dessa med överlägset lugn framförda uttalanden, som visa att Walleen inte förlorat sin fallenhet för personkaraktäristikens »intressanta yrke», med skäl sägas, att de utgjorde ett självförsvar för eget oförvitligt uppförande och ett eftermäle över en bortgången ämbetsbroder, från vilken han skilts i utvärtes sämja, men med ömsesidigt missnöje. Några månader senare avlade Walleen ett besök på Rilax, som avlopp mycket korrekt och i full harmoni. »Il était plus aimable que jamais», skrev Walleen med fin ironi om värden till Rehbinder, »et nous nous sommes quitté avec

[1]) Walleen till Ehrenström $^{28}/_{9}$, $^{12}/_{10}$, $^{22}/_{10}$, $^{19}/_{11}$ 1814.
[2]) Walleen till Tengström $^{5}/_{11}$ 1814.

mille protestations d'estime et d'amitié etc. — également sincères d'une part et d'autre.»[1]) Men därefter tyckas beröringarna tämligen upphört och korrespondensen tynade bort utan att det kom till någon störing av den yttre »estimen». Emellertid underlät Walleen inte att från sin post i Kommittén och sedermera från sin landshövdingestol i Viborg, dit han förflyttades år 1816, hålla utkik på »le cher baron de Rilax», vars görande och låtande fortfarande intresserade honom.

* * *

Medan vänner och ovänner diskuterade hans reträtt från banan jouerade Aminoff av den länge efterlängtade friheten vid plogen och i hemmets sköte, än på Rilax, än på Sällvik i Pojo eller Saaris i Virmo. Han kände sig stolt över den själsstyrka han visat, men han hade svårt att undertrycka bitterheten mot »den egna ligan», som enligt hans mening genom infamiens ränker vållat hans fall. Och möjligt är, att hans känslor i grunden något svalnat för den ädelmodige monarken, som låtit vilseleda sig till att misskänna honom. Emellertid förklarade han för Ehrenström, att han fått det enda han begärt för sig själv: sitt avsked och det bröd han njöt som frukt av egna mödor.[2]) Att han handlat rätt och politiskt klokt, därom var han fast övertygad. Hans uppfattning om eget uppförande var densamma som den tidigare varit och som den var tvenne årtionden senare, då han i brev till landets generalguvernör — efter en ny reträtt från banan — nedskrev följande ord: »Såsom en man utan förebråelser är jag över all justifikation för mina handlingar och mina gärningar. De tåla den strängaste granskning, men jag vill vara rättvisad inför den dygdige i samhället och hoppas att bli det inför en rättvis och bättre eftervärld.»[3])

Till det yttre visade Aminoff, såsom Ehrenström vid sitt sammanträffande med honom konstaterat, lugn och belåtenhet. I sin

---

[1]) Walleen till Rehbinder $^{4}/_{2}$ 1815.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{16}/_{10}$ 1814.

[3]) Aminoffs brevkonc. sept. 1833 till furst Menschikoff, Ril. s. 33.

»eremitage», där han enligt C. Fr. Rotkirchs uttryck sökte »undvika människors åsyn i Ulvabo», undertryckte han smärtan över ligans förföljelser med den trösten, att han kunde påräkna bifall hos sina dygdiga medborgare och vänner, och särskilt gladde han sig åt de vänliga ord han mottog från Sprengtporten. Hans oförsonliga brott i alla detraktörers ögon var, förklarade han för sin hustru, att han gjort sig förtjänt av fäderneslandet och hade vänner bland de dygdige. Livligt föreställde han sig hopens glädje över hans förmenta disgrace, men den saken tog han med ro, lugnt skådande på människorna och tingen. Som så många gånger förut, gingo hans tankar tillbaka till hans olyckstid efter Gustav III:s död, då oaktat »alla hopade orättvisor och okänt tyranni i Sveriges hävder» hans själ förblev stark och orubblig genom Guds hjälp och hans egen oskuld. Även nu var han säker på att rättvisan inte skulle utebliva. Hans hopp stod till Försynen och dess verktyg kejsar Alexander, och ehuru han var skild från världen, dit han aldrig ville återvända, var hans hjärta uppfyllt av de varmaste känslor för fosterbygden och för likars därmed förenade väl. »Jag trotsar — upprepade han — vilken som helst i vårt samfund, som kan överträffa mig, knappt jämföras i tjänster och gärningar emot den nya regent jag svurit min trohet. Jag har påstått, yrkat helgden av min monarks och mitt fäderneslands förenade väl och rätt emot en djärv likes maktspråk, understödd av lycksökareskarans enskilta avsikter på det helas bekostnad. Kan således rättvisan utebli? Jag begär inte annat än [bliva] rättvisad. Lugn blottar jag då mitt med ära grånade bröst och överhöljer mitt ansikte med slöjan.» Det var denna stämning, som upprätthöll Aminoffs mod under de följande åren och gav honom styrka att med inre lugn motse slutet på sin vandel.[1])

Också för andra uttalade sig Aminoff med samma själslugn. För systersonen G. v. Kothen förklarade han, att han var glad åt att vara skild från människorna, som han nästan avskydde. Lugn i själen skådade han allt med en filosofisk blick och visste knappt, vad som tilldrog sig utanför hans trånga krets. Sina motståndares segerglädje tog han med ro, men han spådde att den en gång skulle

[1]) Aminoff till sin fru okt.—nov. 1814, Rotkirch till Kothen $^{8}/_{12}$ 1814.

taga slut, ty allt hade en övergång, och när människan var som lyckligast, borde hon mest vara på sin vakt.[1]) För sin högt värderade broder biskop Tengström uttalade han sig i början av år 1815 i följande livfulla ord om sin korta statsmannabana och de grundsatser, som lett honom på densamma:

»Om jag från första stunden, då min fosterbygd blev underlagd en självhärskande monarks spira, välgörande under den ädelmodigaste av regenter jorden bär, Alexander I:sta, och just under dess regeringstid, [som] consolidera[t] Finlands politiska existence, arbetat på frihetens bibehållande och våra visa lagars obrottsliga helgd, därom påkallar jag det dolda vittnet, monarken själv, dess verktyg och den dygdige inom vårt eget samfund. — Tiden, den allt upplysande tiden får utvisa, om den grundval, jag velat anlägga och på densamma uppbygga Finlands politiska och moraliska tillvarelse, varit nog fast att uppresa byggnaden eller om den förslavade grundvalen, jag velat förekomma, är den rätta. Som förut är sagt: jag känner ej mer än ett sätt att motverka despotismens införande hos ett *fritt* folk, enda motvärn för densamma: det av våra visa lagars obrottsliga helgd, ja ända till — om jag så må yttra mig — pedantisme, och därjämte sorgfälligt underhålla den urgamla *frihetskänslan* hos nationen och som hitintills givit den ett utmärkt rum ibland nationerne.»[2])

Men huru Aminoff än svepte sig i den filosofiska resignationens och självtillräcklighetens mantel, kunde han, såsom Ehrenström förespått, inte i längden återhålla sin »överjäsande passion». Efter vad Fredrik Stjernvall och Walleen läto sig berätta, uttalade han sig med stor frispråkighet om sina motståndares kabaler och sina egna förtjänster. Ehrenström påstod mot slutet av året, att Aminoff ansenligt försvagat sin popularitet, som inte förbättrades av hans »oupphörliga kritiker över alla i affärerne nyttjade personer».

---

[1]) Aminoff till Kothen $^{14}/_{11}$ 1814. Som exempel på sitt sorgfria liv på Sällvik berättade Aminoff, att han dagligen kappseglade på sin från England importerade lustjakt med en löjtnant Lindecrantz, ett slags »kavaljer» i huset, som måste medge hans överlägsenhet.

[2]) Aminoff till Tengström $^{17}/_{3}$ 1815.

»Han får svårt», tyckte Ehrenström, »att väcka allmän övertygelse därom att han *ensam* varit i stånd att uppehålla staten.»[1])

Särskilt grodde hos Aminoff det smärtande minnet av den hädangångne »liken», »förmannen», som, enligt vad han antog, under sina sista dagar ytterligare kabalerat mot honom och medverkat till hans fall eller »förmenta möjliga disgrace». Huru djupt bitterheten rotat sig i hans sinne, framgår tydligast av en under ensamheten på Sällvik nedskriven betraktelse, vari han med en blandning av undertryckt harm och satirisk patos tecknade Armfelts gärning i finländsk statstjänst. Efter att ha uttalat sig om faran för en stat av maktmissbruk och dålig finansförvaltning, d. v. s. just de fel han främst tillskrev Armfelt, fortsatte han: »Allt är likväl lovande hos oss, sedan den avlidne *store* mannen fattade i regeringstömmarne: kärleken för fäderneslandet upplivad, nationens urgamla känsla för friheten underhållen, envåldsmaktens enda motvärn; våra visa lagars helgd och rättvisans utövning sorgfälligt bevakad utan att imponera på de samme; förtjänsten, snillet, skickligheten uppletad, framdragen, employerad och belönad; drätselverket, denne källa till staters trevnad och självbestånd, försatt i en ordning och skick, tjänande till efterföljd i alla stater; tjänstemäns mångdubblade löner på en hand, föreslagne pensioner och hovhållningar åt fäderneslandets äkta söner för att kunna underhålla en större värdighet i sina kall och ämbeten.» Framhållande, hurusom det varit den dygdige medborgarens och rättskaffens patriotens plikt att så hushålla med statens medel, att de användes till sin bestämmelse, anmärkte Aminoff, att den avlidne inte hunnit omfatta jordbruket, handeln, slöjderna, näringarna »med mera smått» i den utsträckning »som dess skapande och verkställande snille säkerligen ej uraktlåtit, om livstidstråden tillhunnit och om statens medel, förut bättre använde, varit att tillgå». Och efter att ännu ha erinrat om Armfelts förtjänst om Åbo akademi utropade han med djup ironi: »Allt, allt skall förvåna till beundran den fördomsfrie granskaren. Desse äro *de storverk*, jag medger, och som förmodligen grundlagt Fin-

[1]) Walleen till Ehrenström $^{12}/_{10}$, $^{19}/_{11}$, Ehrenström till Walleen $^{24}/_{11}$, G. Fr. Stjernvall till C. Stjernvall $^{21}/_{10}$ 1814.

lands närvarande och framtida sällhet. Sådane beprisas, lovsjungas billigt. Vanligen lovsjunges *den* som smider fjättrar åt sine likar, men åter *dem* eller *den* som vill och arbetat på att förekomma sådant trampas, kalomnieras, förföljes för att döma sig själv till evig tystnad. Medborgare i mitt fädernesland! Kännen eder skyldighet. Hasten att uppresa åt den *stora* förtjänsten en minnesstod, åt en *man*, med vilken Engelbrechtar, Sturar och en Ehrensvärd ej kan förliknas, och jag skall vara den första på subskriptionslistan till detta skyldiga tacksamhetsoffer!»[1])

Aminoff var en stor hushållare, vare sig det gällde egen ekonomi eller statens finanser, och han hade ofta uttalat sitt ogillande av de ekonomiska gracer, som under den Armfeltska perioden tilldelats ämbetsmän och andra, medan åt honom inte förunnats så mycket som ett glas vatten utöver hans ordinarie löneförmåner. Då han denna gång talade om mångdubblade löner på en hand, pensioner och hovhållningar, hade han fått en särskild anledning till sitt klander i de kejserliga nådebevis, som nyss tilldelats Mannerheim och Carl Stjernvall, sannolikt på grund av Armfelts hemställan. Genom reskript av $^{26}/_{8}$ 1814 (g. st.) hade åt den förre tilldelats en extra livstidspension på 1,000 rub. s., som efter hans död skulle övergå till änkan, samt åt den senare som taffelpenningar de 6,000 rub. s. han åtnjutit såsom ordförande i den numera upplösta viborgska organisationskommittén.[2]) Dessutom hade åt Stjernvall i all tysthet förunnats ett mycket rundligt honorar [40,000 r. b. a.] för reglering av skulder, som han åsamkat sig under sin landshövdingetid, dels genom en synnerligen gästfri »hovhållning» dels genom bidrag till kostnaderna för det viborgska jägarregementets uppställande. Dessa »gracer», och särskilt den sistnämnda, väckte — såsom Stjernvall själv förmodade — uppmärksamhet och omild kritik. Från Tavastehus rapporterade Fr. Stjernvall, att man bråkade otroligt för att få reda på gåvans storlek, och G. Aminoff i Kuopio uttalade i brev till sin frände på Rilax sin undran över att en landshövding med sådana löneförmåner som Stjernvall kunnat försätta sig i så

[1]) Aminoff till sin fru $^{18}/_{11}$ 1814.

[2]) H. K. M:ts bref o. reskr. 1813—1816 i F. Statsark.

stor skuld, att han behövde ytterligare hjälp. »Huru kan — menade landsh. Aminoff — en sådan man statuera ekonomiska exempel inom sitt län? Dylika tiggerier tjäna endast att ännu mera förbittra våra inkräktare emot oss. Och det med mycket skäl, ty huru bör man betrakta de övriga invånarna i landet, då styresmännen äro av den halt, och dessa deras ofördelaktiga bedömanden rejaillerar på oss alla.»[1])

J. Fr. Aminoff gav säkerligen sin frände rätt. I den krets, där han levde, tyckes han uttalat sig om de nådiga gracerna med »den oförklädda sanning och det öppna språk», varöver han berömt sig i brev till Ehrenström, och hans omdömen torde inte varit de blidaste. Att dessa skulle varit alldeles oberättigade, kan inte påstås, men å andra sidan kunde det anmärkas, att Aminoff i sin nitälskan för statens fördel glömde, hurusom han under sin tjänstgöring i Kommittén lovat bistå Stjernvall i hans enskilda affärer och att han i brev till Armfelt förordat Mannerheim till förbättrade lönevillkor, som satte honom i tillfälle att kvarstanna i konseljen.[2]) I fråga om den förstnämnde förbiseg Aminoff dessutom, att denne befann sig i en position vid allfarsvägen mellan Petersburg och Åbo, som pålade honom betydligt kostsammare förpliktelser än andra landshövdingar, varförutom det tillkom honom att representera den finländska staten inför de rika ryska godsägarne i länet. Och slutligen torde det varit en känd sak, att den hastigt genomförda uppsättningen av den viborgska jägarbataljonen inte varit möjlig utan de personliga och ekonomiska uppoffringar Stjernvall underkastat sig.

Kritiken, vari Armfelt skulle sett ett nytt bevis på Aminoffs »eviga och ovanliga inconséquence», skulle inte gjort vidare effekt, om den stannat inom vännernas krets, men, såsom vanligt, hade orden vingar och de nådde även dem som med uppmärksamhet iakttogo Rilax-baronens »conduite» och livligt kommenterade hans tal. Bland dem kände sig särskilt Ehrenström och Walleen obehagligt berörda av anmärkningarna mot de kejserliga nådebevisen.

[1]) C. Stjernvall till brodern $^{5}/_{17}$ sept., G. Fr. Stjernvall till brodern odat. [hösten 1814], G. Aminoff till J. Fr. Aminoff $^{29}/_{9}$ 1814.

[2]) Jfr s. 188, 194.

Ingendera hyste personliga sympatier för Mannerheim, vars högdragna sätt särskilt torde stött den ännu till »tredje ståndet» hörande Walleen, men de kunde inte neka sitt erkännande åt hans oförtrutna arbete, som berättigade honom till en välbehövlig förstärkning av inkomsterna. Och i ännu högre grad funno de det rättvist och billigt att Stjernvall bereddes en sådan lättnad i de ekonomiska bekymren, som gjorde det möjligt för honom att med ny drift fortsätta sin ledsamma ämbetsförvaltning. »Men det är så här i landet», anmärkte Ehrenström, »man förlåter erhållandet av titlar och ordnar, men Gud nåde den, som av monarkens nåd får penningar, om det ock vore för de rättvisaste orsaker. Av denna disposition hos våra värde landsmän skulle den slutsats kunna dragas, att de, såsom hörande till en allvarsam nation, endast värdera det *solida*; på sätt och vis är väl detta omdöme riktigt, men likväl så till förstående, att var och en av desse domare vilja hava dessa soliditeter blott för sig och sina vänner och släktingar, att de innerligen avundas allt vad andra få och anse detta såsom avgående från vad dem själve borde tillkomma.»[1])

Men kanske ännu mer än av kritiken mot »gracerna» — vare sig den kom från Rilax eller någon annan Pandoras ask, för att citera Fr. Stjernvall — uppagiterade sig Walleen och Ehrenström, då de erforo, att förtalet velat framställa Carl Stjernvall — och för övrigt även dem själva — såsom lycksökare, vilka genom undergivenhet gentöver Armfelt utverkat åt sig allsköns förmåner. För dem framstod Stjernvall som typen för en nitisk och självuppoffrande ämbetsman, som på sin plats var oersättlig. Huru obefogad beskyllningen mot denne för lycksökeri var, förklarade Walleen i brev till Ehrenström, framgick bäst därav, att han bevarat sin tillgivenhet för Armfelt även när denne antogs ha förlorat sitt inflytande och fienderna redan fröjdades åt sin seger. »Man måste tillstå — tillade Walleen harmset — att avundsjukan är den värsta av alla fiender, då dess smädelser ofta segra till och med på själva rimlighetens bekostnad.»[2]) — Ehrenström tyckte detsamma. Under Armfelts »förmo-

[1]) Ehrenström till Walleen $^{18}/_{9}$, $^{27}/_{11}$, Walleen till Ehrenström ^{14} $_{9}$, $^{3}/_{12}$, $^{14}/_{12}$ 1814.

[2]) Walleen till Ehrenström $^{30}/_{11}$ 1814.

dade och även sannolika fullkomliga disgrace» hade han, Walleen, Stjernvallarne och Rehbinder haft ett ypperligt tillfälle att visa sin böjelse för lycksökeri, men ehuru de alla — »och kanske jag *allramest*», betonade Ehrenström — hade enskilda skäl till missnöje med Armfelt, slöto de sig ännu närmare till hans person, understödde hans vacklande mod med goda råd och fördubblade attentioner och togo hans försvar mot hans talrika fiender. Om ett sådant uppförande kunde få namn av lycksökeri, så behövdes en alldeles ny ordbok för språket. »Vilken seger — utropade Ehrenström — skulle det icke nu vara för de illvillige, om vid apparencerne av det uppkommande ovädret emot greve Armfelt vi sökt skydd under hans fienders emot honom uppresta banér? Men denna seger har uteblivit och likväl fortvarar den en gång uppfunna beskyllningen om lycksökeri. Stundom torde beskyllningens upphovsmän likväl ångra att de upprest sitt fientliga banér *för tidigt* samt önska att de varit nog kloka att ej intonera sin segersång förr än de varit över den ström, vilken för dem blev en annan Berezina.»

Ehrenström tog sig av det föregående anledning att fråga, vad »de dygdälskande», såsom Walleen spefullt kallat dem, egentligen förstodo med lycksökare, och han kom till den slutsatsen, att såsom sådana stämplades alla de, vilka inte »gjorde chorus» med Armfelts fiender. Personlig självständighet och högre begåvning var nämligen dem inte i smaken och därför kunde de inte fördraga Carl Stjernvall, vars brinnande nit de tolkade som farlig innovationslusta. »Själva detta företräde», resonerade Ehrenström vidare, »om det också skulle medgivas, är en nagel i ögat hos vederbörande, vilka alldeles icke vilja veta av några superieura talanger, utan anse dem farliga för konstitutionen, till vars bibehållande de förmena att ej sådane behöves, utan endast biträde av dygdige ämbetsmän, med vilka åter menas älskare av gammal slentrian, folk som ej glömma att sätta prick på i, med ett ord vardagsnöt som A., B., C., D., E., F. och hela alfabetet utföre, och varutav här är så god tillgång att vi kunde därutav göra en utskeppningsartikel.»[1])

Ehrenström fick ny anledning att fortsätta sin jämförelse

[1]) Ehrenström till Walleen $^{24}/_{11}$, $^{27}/_{11}$, $^{4}/_{12}$, $^{8}/_{12}$ 1814.

mellan Carl Stjernvall och de dygdälskande vardagsnöten, när Walleen vid jultiden rapporterade, att den förres hälsa, som länge varit klen, så försämrats, att man blott väntade slutet. »Det är ett oblidkeligt öde — tillade Walleen till sin jobspost — som beslutit att beröva oss allt genom förlusten av våra bästa, verksammaste och mest förtjänte medborgare och ämbetsmän! Det sista hopp, som ännu var oss övrigt, vilade på dem, och då ondskan, avunden och uselheten bland oss icke kunde hindra dem att verka för vårt allmänna väl, måste döden göra det på det vårt syndastraff ändå icke måtte sakna fullbordan. Jag kan ej beskriva, huru triste och nedslagen jag är efter underrättelsen om Stjernvalls tillstånd. Framtiden synes mig ej mer lova annat än olyckor.»[1])

Ehrenström betogs likaså av dystra aningar. »Jag säger som herr statsrådet», gav han till svar; »vad ondskan, intrigen, avunden och uselheten ej mäktat åstadkomma, det gör nu sjukdomen och döden.» Sålunda skulle efter hand de enda barrièrerna mot fördärvet falla, dragande med sig de nya landsmännens förakt, »ty — menade Ehrenström — det är endast genom upplysning, sann patriotism, nit och redlighet i våra ämbetsbefattningar, oegennytta och talanger som vi kunna förvärva oss anspråk på deras aktning, förtjäna monarkens fortfarande välvilja och vara lycklige inom oss själve». Kommo ärendena i händerna på personer, vilka icke sågo längre än för dagen och ansågo uppoffringar, sådana som Stjernvalls, för löjliga, då närmade man sig ock sin undergång som en fri nation. »När den klass av finnar», så fortsatte Ehrenström sin dystra tankegång, »ibland vilka Stjernvall räknat sina förnämsta motarbetare, fiender och avundsmän, sättes i tillfälle att emparera sig av våra affärers behandlande, så är det ej svårt att förese, vad öde som förestår oss. Schismer, dumheter, brist på en sund politique i anseende till oss själve och till den skyddande makten, med vilken våra förhållanden äro av en så grannlaga beskaffenhet, skola snart föra oss till det bråddjup, vars närhet både greve Armfelt och Carl Stjernvall anat och varifrån de och andre, som tänkt lika med dem, velat frälsa oss.» Och närmare antydande, vilka han särskilt åsyf-

[1]) Walleen till Ehrenström $^{17}/_{12}$ 1814.

tade, avslöt Ehrenström sin sorgsna julbetraktelse med följande ord: »Tänk för ett ögnablick Aminoff, Ladau och de, som giva sig det uteslutande namnet av *de dygdige i landet*, i spetsen för våra angelägenheter — et jugez des suits de cette administration!»[1])

Diskussionen gällde »de dygdige» i allmänhet, hela den krets av landsmän, som fronderat mot Armfelt och som ställt sina framtidsberäkningar på dennes fall. Men det framgick ur Ehrenströms uttalanden, hurusom tankarna väl närmast riktades på den främste bland Armfelts antagonister. Ännu efter det ordförandeskiftet i Kommittén ägt rum hade Ehrenström vidhållit den åsikten, att Aminoff bort träda i spetsen för affärerna, men, såsom det sistanförda yttrandet giver vid handen, hade han reviderat sin uppfattning och kommit till samma slutsats som Walleen och Carl Stjernvall, att utgången på ordförandekrisen varit den bästa. I någon mån kan därtill ha bidragit insikten om Troils lojalitet i fråga om Helsingfors, men främst torde Ehrenström påverkats av en explikation, som han under höstens lopp hade att bestå med Aminoff och som i häftighet övergick alla tidigare meningsbrytningar.

Efter sammanträffandet i Helsingfors återupptogs korrespondensen mellan de gamla vännerna, men i stället för att stärka den färska försoningen ledde den till en konflikt, som slutade med att avslita de starkt nötta föreningsbanden. Diskussionen kretsade i förstone kring den mångdebatterade frågan om Aminoffs sortie från scenen, men gled sedan över till andra ämnen av icke mindre ömtålig art för att sluta med en formlig slutlikvidation av gamla och nya tvisteämnen, som legat och grott i bådas sinnen. Korrespondensen urartade till en duell mellan tvenne i polemiken övade fäktare, som under långvarig bekantskap lärt sig att känna varandras svagheter: den ene het och aggressiv, med pompösa gester utdelande sina hugg och mothugg, den andre kallblodig och behärskad, parerande angreppen med eleganta, träffsäkra stötar, gång efter annan manande till slut på leken, men däremellan utdelande korta smärtsamma stygn, som mera stegrade än hejdade motstån-

[1]) Ehrenström till Walleen $^{22}/_{12}$, $^{25}/_{12}$ 1814.

darens stridsiver, tills båda lämnade valplatsen, oförsonade och efter egen mening obesegrade.

Polemiken började med att Ehrenström, till följd av några ironiska uttalanden av Aminoff om hans gunst hos kejsaren och hans vänskap med de vise i areopagen — konseljen —, återkom till sitt gamla tal om Aminoffs reträtt och sina egna väl motiverade planer på avgång från sin kommission.[1]) Och när Aminoff svarade med en skrivelse, vari han tyckes talat om mot honom riktade kabaler, jämte det han berörde de mot Armfelts gunstlingar visade nådevedermälena, företog sig Ehrenström att i en lång, av ampra förmaningar uppfylld epistel förehålla honom hans överdrivna misstänksamhet och klandersjuka. »Jag bekänner så — började han — med min gamla oföränderliga uppriktighet, att jag icke är nöjd med den ton av missnöje och bitterhet, som råder i ditt brev. Jag finner väl, att du till en vän kan i förtroende yttra dig öppet över saker och personer, men dessa yttranden låta mig frukta, att de även kunna meddelas andra och således kompromettera det lugn du vill njuta. De tyckas även utmärka, att du icke är så tranquil som jag önskar dig vara för att kunna njuta hela frukten av din självvilliga och efter mitt omdöme förhastade retraite, som i alla fall icke kunde behaga kejsaren.» Med hänsyftning på Aminoffs muntliga förklaringar medgav Ehrenström, att denne på den plats, där han varit, hade haft ovänner, men han upprepade sin fråga från mötet i Helsingfors, huruvida Aminoff kunde freda sig för förebråelsen att själv ha eggat dessa ovänners ovilja genom stränga omdömen om deras åtgärder. »Harm gör helvete», docerade Ehrenström. »Rapportörer komma emellan med deras beställsamhet och envenimera även de oskyldigaste utlåtelser, och på sådant sätt uppkommer först kallsinnighet, sedan misstroende och sist uppenbar fientlighet. Var ligger nu felet? Jo, på bägge sidorne, och båda parterne bliva omsider lika berättigade att ropa över varandras orättvisa. *Sålunda* betraktas dylika tvistigheter av opartiska åskådare, och mängden ger alltid orätt åt den parten, som klagar mest.» Ehrenström upprepade sin tidigare gjorda anmärkning, att Aminoff ofta

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{27}/_{9}$, $^{10}/_{11}$, till Walleen $^{16}/_{10}$, $^{10}/_{11}$ 1814.

haft rätt i huvudsak, men att han inte iakttagit nödig köld och moderation i formerna, vilket haft den ena osämjan efter den andra till följd. »I övertygelse därom — fortsatte Ehrenström — att man själv kan fela, att andra ämbetsmän kunna vara lika eldade av nit för allmänt väl, för monarken och fäderneslandet, bör man döma skonsamt om mänskliga fel samt söka rätta, där man kan, med skonsamhet och fördragsamhet.» Självbelåtet berättade Ehrenström, huru han under sitt galerslavsarbete i Helsingfors fullföljt denna princip, huru han i stället för att gjuta olja på en uppflammande eld burit vatten därpå och alltid betjänat sig av fredens och försonlighetens språk. Genom ett sådant uppförande, som torde uttytts som lycksökeri, hade han gjort sin bana så angenäm den kunnat bliva och han kunde berömma sig av att han till heder för sig själv och ovärderlig nytta för nybyggnadsarbetet rönt välvilja och förtroende från de ämbetsmäns sida, med vilka han utan tanke på någon intrig — såsom det tyckes framställts för Aminoff — haft att behandla affärer. »Av egen erfarenhet — tillade Ehrenström — kan jag sålunda bevittna den stora fördelen av foglighet och eftergivenhet i affärer och i umgänge, och det hade varit önskligt för dig själv och för Finland, om du för din del haft alltid en större portion av dessa egenskaper, vilka du själv erkänt, att du genom ditt naturliga lynne stundom saknar.» Ehrenström framhöll, huru förnuftigt han handlat, då han i en olämplig tidpunkt inte anhållit om befrielse från sin ruinerande kommission, och han smickrade sig med den förmodan, att om han varit på platsen eller om Aminoff visat honom förtroende, hade det intet blivit av dennes olyckliga demarsch, som ådagalade att Aminoff vid det tillfället glömt, vad tacksamheten mot kejsaren och tillgivenheten för fäderneslandet fordrade.

Med anledning av det missnöje Aminoff uttalat med de åt Mannerheim och Stjernvall givna förmånerna förklarade Ehrenström, att detta missnöje var orättvist. Mannerheim hade »strävat med» från den nuvarande styrelsens början, han började bliva gammal och det var bruk i alla länder att draga försorg om åldriga ämbetsmän med deras familjer. Vad Carl Stjernvall vidkom, kunde det inte nekas, att han var en dålig hushållare — det hade i tiden även

Armfelt anmärkt —, men, framhöll Ehrenström, dels var han såsom den förste finländske landshövdingen i Viborgs län försatt i en situation, där stora depenser voro nödvändiga, dels hade han genom sin sällsynt kraftiga verksamhet ådagalagt egenskaper, som inte voro allmänna i Finland, och slutligen hade han med egna medel bidragit till uppsättningen av det viborgska regementet — »en uppsättning», menade Ehrenström, »som gör honom berättigad till en ärestod av tacksamme landsmän, såvida genom den vår nations heder blivit frälsad».[1]) Och tillåtande sig en jämförelse, som mycket direkt träffade Aminoff, fortsatte Ehrenström: »Huru många finnas icke i detta land, som utan att numera göra någonting för allmänt väl, utan den minsta uppoffring av tid och krafter för detta ändamål, med fullkomlig ledighet att endast tänka och arbeta för enskilta angelägenheter, njuta vida större pensioner, utan att man finner skäl till klagan däröver?» Indignerad över det småsinta klandret bad Ehrenström Gud förskona honom från en opåkallad tillökning i hans knappa inkomster, som skulle utsätta honom för vrånga och omilda omdömen. »Jag går», förklarade Ehrenström, »hellre härifrån belastad med de skulder jag redan har och använder slutet av mina dagar att genom egen försorg betala dem. Skulle jag av statens medel bliva hjälpt eller emottaga någon plats med lön i styrelsen, skulle det sägas, att det är endast för detta föremål som jag här arbetat i tre år som en galerslav och att jag då omsider vunnit vad jag hemligen eftersträvat. Måtte jag på mina gamla dagar bliva befriad från en sådan olycka!»

Efter dessa bäska påminnelser tog sig Ehrenström av några uttryck, som Aminoff använt, anledning att förebrå honom hans långsinthet mot Armfelt. Den var desto mer att beklaga som Aminoff, ledd av sin »olyckliga disposition för överdrift i misstänksamhet», riktat hårda förebråelser även mot den avlidnes allmänt respekterade änka. »Jag förstår icke — utbrast Ehrenström patetiskt — huru man efter att hava passerat 50 år och således med stora steg närmar sig till den väntande graven kan överlämna sig åt en sådan hetta! Den förfärliga éclat, som ditt fatala brouilleri med

[1]) Jfr Finl. militärfrågor vid ryska tidens början.

din gamle vän, greve Armfelt, åstadkom och som gjorde Er bägge så mycket ont och så stor oro i landet, borde numera icke hava några följder, sedan döden slutat striden Er emellan.»

Ehrenström slöt med att framhålla, att han nogsamt förstod, att mycket i hans långa brev skulle stöta Aminoff, men om denne ville underhålla sina förbindelser med honom, måste han tillåta honom att följa sin övertygelse och utsäga vad han ansåg för sanning. »Så har jag gjort ända till sista slutet av min mångåriga correspondance med greve Armfelt», tillade han med en självbelåtenhet, som innebar en retsam förebråelse åt Aminoff. »Min vänskap för honom sträckte sig aldrig så vida, att jag lät mina tänkesätt kommenderas eller att jag blint omfattade hans omdömen om saker och personer, när de stridde emot mina egna, men våra tvistigheter därom utbröto aldrig i uppenbar fejd.»[1])

Ehrenström hade sålunda åter haft ett tillfälle att följa *sin* obetvingliga disposition, den att efter övertygelse utsäga sanningen. Med sin »gamla oföränderliga uppriktighet» hade han ånyo gått till rätta med några av Aminoffs »huvudpassioner»: klandersjukan, avundsamheten och långsintheten i hat. Men han måste ock finna sig i att bära följderna av sin uppriktighet.

I tvenne långa skrivelser, som vi känna endast i koncept, nedlade Aminoff sina livligaste protester mot de förebråelser, som riktats mot honom. Huru breven slutligen formulerades, veta vi inte, men att döma av det genljud det första av dem väckte hos Ehrenström torde de inte mycket avvikit från koncepten. I dessa växer förtrytelsen över Ehrenströms sofisterier samt hans och »det inskränkta anhangets» illistiga beskyllningar ställvis till en deklamatorisk patos, som slutligen utmynnar i rent ovett. Aminoff befann sig, såsom man gott kan förstå, i en mycket retlig sinnesstämning, och denna stegrades ytterligare genom Ehrenströms, visserligen i vänskapliga termer avfattade, men om envetet rätthaveri vittnande reflexioner och lärdomar. Vi kunna därför åtnöja oss med att i korthet angiva det väsentligaste av Aminoffs apologi.

Efter att i bittra ordalag ha uttalat sig om den allmänna karak-

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{25}/_{11}$ 1814.

tären av Ehrenströms brev, som han ville besvara med sin vanliga uppriktighet och med oförklädd sanning, förklarade Aminoff om sin reträtt, som Ehrenström funnit förhastad, att han skulle upprepa sitt handlingssätt, om han ånyo skulle ställas i samma situation; ty därigenom hade han förekommit verkställigheten av sina fienders onda planer. Att sådant var ett oförsonligt brott i hans belackares ögon, var naturligt, men den fördomsfrie granskaren måste gilla hans skäl, och själv hade han belönats med det rätta lugnet, det fredade samvetets lugn, som inte störts av bilans hot och nu inte räddes för Sibiriens ödemarker.

Ehrenströms förebråelse, att han skulle stått i fientligt förhållande till ämbetsmännen, fann Aminoff överdriven och oförtjänt. Hans klander hade blott gällt några få varelser, som varit föremål för dygdiga medborgares förakt; i övrigt hade han eftersträvat goda relationer till alla. Ironiskt fägnade han sig åt den belöning Mannerheim erhållit för sina förtjänster om fäderneslandet, och även åt Stjernvall, vars välgörare han länge varit, men som numera blivit hans avsvurne fiende, ville han göra all skyldig rättvisa, ehuru han inte kunde med Ehrenström anse de honom förunnade stora förmånerna berättigade.[1]) För övrigt framhöll han, att han såsom enskild inte missunnade någon dödlig hans lycka, ty avunden, den största av alla laster, var okänd i hans bröst, men såsom publik man och medborgare ömmade han för allt som på det allmännas bekostnad slösades på därav oförtjänta personer. Med anledning av Ehrenströms insinuation om dem som åtnjöto stora förmåner utan att vidare göra någon nytta genmälde han, att han nog uppbar en god pension, men att han tjänat staten över 40 år och nedlagt sin förmögenhet i den svenska tjänsten, varför han ansåg den förmån han åtnjöt såom en fullt berättigad gottgörelse för sina uppoffringar.

---

[1]) Aminoff var av den meningen, att han förhjälpt Mannerheim till hans höga anseende genom att förskaffa honom Armfelts förtroende, varför M. alltid borde erinra sig, vem han hade att tacka för sin upphöjelse. I fråga om Stjernvalls militära förtjänster hade Aminoff det tillägget att göra, att det var han som givit första uppränningen till den inhemska militärstyrkan. Armfelt till sin fru $^{11}/_{11}$ 1814, konc. t. Ehrenström $^{28}/_{12}$ 1814. Jfr s. 94—98, 149—150.

Djupt berördes Aminoff av påståendet, att han genom sin avskedsansökan förglömt tacksamheten mot kejsar Alexander. Därtill genmälde han, att hans gärningar, granskade av den dygdige, utvisade att det inte fanns någon varelse, som varit tacksammare än han mot vänner och välgörare. Hans tacksamhet mot kejsaren var lika varaktig som hans liv och inom Finlands gränser hade ingen givit större eller ens lika talande bevis på sin odödliga erkänsla mot kejsaren som han, allt sedan den stund, då hans fosterbygd lades under dennes mäktiga och välgörande spira. Också genom sin avskedsansökning ådagalade han detta, ty då han fann, att förtroendet till honom synbart upphört, hade han gjort den största uppoffring av sin ytliga välfärd för att även dymedelst ådagalägga sin »undergivenhet och heliga tacksamhet». Det var en förklaring, som tyder på att den så ofta uttalade åtrån efter vilan och lugnet knappt varit det främsta och oemotsägliga motivet till avgången. Den kärva stiliseringen av avskedsbrevet — liksom det till Ehrenström riktade nådiga reskriptet — tillskrev Aminoff Kommittén, där det uppsatts.

Återkommande till sin pinotid i Kommittén, försäkrade Aminoff, att han där tillämpat sin huvudregel: alltid hel och aldrig halv. Han hade uppträtt med foglighet, men med sanningens styrka förfäktat sitt fäderneslands sannskyldiga väl, alltid åsyftat grundläggningen av Finlands självständighet under Alexander I:s beskyddande spira, övertygad om att det enda sättet att motarbeta despotismen var att underhålla frihetskänslan hos nationen och att bevara lagarna i deras helgd o. s. v.[1]).

Detta var summan av vad Aminoff hade att framföra, detsamma som han så ofta tidigare förkunnat för Ehrenström, Tengström, Rehbinder o. a. Att han, såsom han lovat, framsade sina repliker med den sanningens styrka, varav han var mäktig, framgår uppenbart av det svar Ehrenström omedelbart efter brevets mottagande skyndade att avgiva.

»Min käre bror!» så började Ehrenström sitt brev. »Med en stor chagrin besvarar jag ditt brev av d. 18 dennes, som i går ankom och utav vilket jag finner, att din beklagansvärda häftighet, i stället för

[1]) Konc. $^{18}/_{12}$ 1814.

att i det lugn du njuter modereras, bliver allt större. Du har då kommit så långt, att du icke skyr att beskylla *mig*, din gamle vän, att med mitt sista brev hava haft den avsikt att ameutera pöbeln emot dig, såsom den olycklige riksmarskalken blev massakrerad, och mitt enskilta, förtroliga, uppriktiga brev sättes i bredd med ingenting mindre än Allmänna opinionens organ.[1]) — — Vad berättigar *Dig* till sådane anklagelser emot en hederlig man, som förtjänt din aktning?» Ehrenström frågade indignerad, om det var för att säga honom sådana saker som Aminoff förhjälpt honom till hans dagliga galerslavsarbete, där han så väl behövde uppmuntran. Intagen blott av tanken på de verkliga eller inbillade oförrätter han lidit, hade Aminoff låtit sin bitterhet gå ut även över honom, som inte gjort sig saker till annat än att han inte kunnat omfatta Aminoffs missnöjen med personer, vilkas välvilja han rönte och vilkas bevågenhet han behövde för att kunna uträtta något på sin plats. Han upprepade, vad han många gånger sagt, att han endast eftersträvat att stifta enighet mellan ämbetsmannen, att han aldrig tagit en skymflig del i intriger och visklekar, som avsågo andras fall eller egen vinning, att han inte velat blanda sig i Aminoffs stridigheter med medlemmar av konseljen och kommittén och att då Aminoff detaljerat för honom sina griefs mot dem, hade han, med beklagande av schismerna, blott velat framhålla, att som Aminoff brouillerat sig med så många personer, så måste han ock ha något fel, antingen i huvudsaken eller i metoden att umgås med dessa personer. »Och för detta uppriktiga yttrande — utropade Ehrenström — får jag över mig beskyllningen att vara en mördare eller åtminstone en mordanställare! Evige Gud, huru kan man till den grad låta hänföra sig av sin passion?»

Trots den upprörda sinnesstämning, vari Aminoff befunnit sig vid nedskrivandet av sitt brev, envisades Ehrenström ännu en gång att förehålla honom hans misshällighet med Armfelt, hans brist på esprit conciliatoire samt hans obetänksamhet med avskedsme-

[1]) Aminoff hade i sitt brev förliknat Ehrenströms skrivelse av $^{25}/_{11}$ med det i Sverige utgivna bladet Allmänna opinionens organ, som sökte mildra omdömet om det sorgliga folkuppploppet, då greve Axel v. Fersen blev massakrerad.

morialets inlämnande. I sistnämnda punkt pretenderade Ehrenström dock inte längre på att rubba Aminoffs övertygelse. I fråga om Stjernvall upprepade han det omdömet — som tyckes väckt munterhet bland Aminoffs vänner — att varje opartisk finne måste minnas, att han i en kritisk tidpunkt »frälsat Finlands ära» genom uppsättningen av det enda finländska regemente, som under det stora kriget visat sig på Nevans stränder. »Han var», försäkrade Ehrenström, »en av de få, som senterade vad landets väl och en sund politik i den momenten oumgängligen fordrade. Välförtjänt heder skördade han ock därföre.» För övrigt upplyste Ehrenström om att hatet mot Stjernvall snart skulle sakna all näring, »ty — tillade han — han är på gravens brädd, dit du och jag också skola komma».

Efter detta genmäle företog sig Ehrenström ännu i början av det följande året att tillsända sin »käre bror» en vänlig hälsning, för att visa att han för sin del uppfyllde alla en redlig vänskaps plikter utan att låta förhetsa sig av Aminoffs likaså häftiga och bittra som ogrundade förebråelser. »Jag önskar dig således, vid början av det nya år vi upplevat och med visshet att vi icke uppleva *tillsammans* många flere sådane, av uppriktigt hjärta allt gott för dig själv och din familje. Måtte du under loppet av detta nya åratal och under en mängd därpå följande med en oförändrad god helsa njuta all den husliga sällhet, som här i dödligheten kan vinnas och som du eftersträvat. Måtte ditt humör bliva lugnat och ditt sinne rättrådigare emot dina vänner och fördragsammare emot andra. Vi leva icke här för att strida emot egna medborgare, utan för att av alla krafter arbeta på befordrande av det allmänna bästa, på statskroppens sammanhållande och på grundläggande av endräkt och förtroende medborgare emellan, till vilket ändamåls vinnande oumgängligen fordras ett inbördes överseende med våra mänskliga fel och brister, benägenhet att förlåta möjliga misstag, rättvisa lämnad åt andras goda avsikter, ett milt bedömande av deras åtgärder samt ett outtröttligt begär att jämka och applanera alla uppkommande missförstånd. Sådan är den bana jag föresatt mig att följa och på vilken jag innerligen önskar att bliva understödd av ditt bemödande, sammanverkande och exempel. Under beständiga önskningar för

din välgång lever jag oförändrat din uppriktige vän A. Ehrenström.»[1])

Trodde väl Ehrenström, att han med dessa till försonlighet manande ord burit vatten på den flammande lågan i sin gamle väns från förebråelser fria bröst, sedan han i ymnigt mått gjutit olja däröver, så misstog han sig. Under julhelgen hade Aminoff, med anledning av Ehrenströms brev av $^{23}/_{12}$, konciperat en ny skrivelse, som skulle vara det sista av hans hand i detta livet och vari han ännu en gång bemötte de ihållande likaså illistiga som osannfärdiga påståenden, »de namnlösaste beskyllningar», dem Ehrenström riktat mot honom. Med ännu varmare vältalighet än i det föregående brevet upprepade han sina förklaringar på samma gång han förehöll Ehrenström de anslag denne jämte den avlidne »principalen» och »faktionen» planlagt mot honom. Som en människa utan förebråelser kände han sig trygg inför ovännernas åskviggar och såsom under sin föregående förföljelsetid satte han sin lit till Försynen och den rättvise monarken. Men med falska vänner ville han inte vidare ha att beställa. »Du finner således av allt det föregående — upprepade Aminoff för tydlighetens skull — att alla vidare relationer emellan oss hädanefter evigt upphöra.» Och hotfullt tillade han: »Räds Ehrenström för historien. Vi skola där möta varann en dag.»[2])

Huruvida detta brev, som innehöll en formlig uppsägelse av tidigare förbindelser, kom Ehrenström till handa, kan inte med full visshet avgöras; troligast är, att så skedde[3]), och i alla händelser blev den proklamerade skilsmässan en verklighet, om just inte för evig tid. Korrespondensen avstannade ånyo, tills Aminoff efter några år fann lämpligt att återupptaga densamma, och de personliga beröringarna upphörde likaså. Att utgången till god del berodde på Aminoffs »beklagansvärda häftighet» och »olyckliga dis-

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{23}/_{12}$ 1814, $^{6}/_{1}$ 1815; *Hartman* s. 345.

[2]) Konc. $^{28}/_{12}$ 1814.

[3]) Brevet hade inte framkommit till Ehrenström, då han skrev sin nyårshälsning $^{6}/_{1}$ 1815. Men att det avsänts, tyckes framgå av Ehrenströms uppgift i brev av $^{28}/_{5}$ 1816 till Rehbinder att Aminoff instämt honom inför eftervärldens domstol.

position för överdrift i misstänksamhet» — för att citera Ehrenströms uttryck — kan ju inte förnekas. Men å andra sidan hade Ehrenström själv frammanat den slutliga katastrofen genom det doktrinära rätthaveri och den, trots alla vänskapliga försäkringar, retsamt mästrande ton, varmed han envisades att beröra de ömtåliga punkterna hos sin hetlevrade, av den senaste tidens händelser starkt upprörde gamle vän. Med skäl kan det därför sägas, att »de tre gustavianerna», vilkas ömsesidiga vänskap och gemensamma olycksöden framstått för allmänheten i ett visst romantiskt skimmer, envar i sin stad bidragit till att skapa en missämja, varom Ehrenström några år tidigare förespått, att den inte blott skulle ställa de tvistande i ett ofördelaktigt ljus inför samtid och eftervärld, utan också giva deras fiender tillfälle att med sken av rättvisa återkalla minnet av förra händelser »för att därutav draga ogynnsamma slutsatser om motiverna till dåvarande förbindelser».

Men om den beklagliga upplösningen av forna tiders intima vänskapsförbund djupast bottnade i personliga svagheter och i »passioner», vilkas glöd ålderns erfarenhet inte mäktade släcka, så hade också tillfälliga orsaker bidragit till att skapa ett svalg, som aldrig helt kunde fyllas. Och främst få vi väl som en omständighet av grundläggande betydelse anse Aminoffs inträde i Finska kommittén, som både Armfelt och Ehrenström, i trots av den gemensamme vännens alla välbefogade inkast, med sådan enständighet påyrkat. Väl råder det intet tvivel därom, att Aminoff, även om han tillåtits att följa sin önskan att kvarstanna i lugnet, tagit del i diskussionen av de frågor, som framfördes på dagordningen, och att han ställt sig på den kritiklystna, oppositionella ståndpunkt, som han intagit och även senare intog. Kort före sitt inträde i Kommittén hade han, såsom vi erinra oss, gjort stilla försök att mota Armfelts innovationer och tvenne år senare, under polemiken med Ehrenström, uttalade han sin politiska levnadsregel i följande ord: »Även vid plogen, gömd, glömd och orättvisad, skall jag alltid, så länge mitt huvud står uppe, ej rädas att beivra våld på lagen, freda en orättvisad like.»[1]) Men den tvungna vistelsen på

[1]) Aminoff till Ehrenström konc. $^{21}/_{9}$ 1813.

en plats, där han, enligt egen utsaga, intet mäktade uträtta och där han för övrigt saknade nödiga kvalifikationer för att kunna utöva något inflytande, gav honom ständiga tillfällen att på nära håll kritisera ärendenas behandling och gruva sig över deras misslyckade gång, liksom den dels befordrade personliga slitningar med de högsta ämbetsmännen dels frestade till förbindelser, som ökade de sistnämndes förtrytelse. Och liksom inträdet i Kommittén gav anledning till förvecklingar, som kanske annars uteblivit eller åtminstone framträtt i en mindre svårartad form, så blev senare utträdet ur densamma en källa till nya misshälligheter, som det krävdes år att utjämna.

*

Samtidigt med att explikationen mellan Aminoff och Ehrenström ändades med ömsesidig brytning gick den sorgsna spådom i fullbordan, som den sistnämnde i ett av sina brev låtit framlysa. Den $^{6}/_{2}$ 1815 avled nämligen landshövding Carl Stjernvall efter en svår, med manligt sinne buren sjukdom, som han enligt G. v. Kothens förmodan ådragit sig till följd av »för mycken verksamhet under Armfeltska perioden i landet».[1]) Men innan detta dödsfall inträffade, spred sig underrättelsen om att brodern, Fredrik Stjernvall, plötsligt insjuknat och avlidit ($^{30}/_{1}$). Det var en dubbel olycka, som hårt grep de avlidnes vänner. Frih. v. Troil, som varit nära lierad med Carl Stjernvall, tog sig så djupt av dennes frånfälle, att man i början oroade sig för följderna därav för hans klena hälsa. Rehbinder gav i vemodiga ord uttryck åt sin saknad efter de båda bröderne, vilkas livsgärning han varmt lovordade, och han tyckte, såsom vännen Walleen, att det såg ut, som om ödet ville beröva Finland dess utmärktaste medborgare. Med Fredr. Stjernvall hade han inte varit närmare förtrogen, men han hade lärt att i honom uppskatta en hederlig man, en god patriot och en utmärkt ämbetsman. Om Carl Stjernvall, som han värderat som en förtrogen vän och älskat som en bror, skrev han ett par veckor före dennes bortgång till Mannerheim: »Kanske existerar han ej mera, denna redliga man, denna oegennyttiga vän, denna nitiska ämbetsman. Det blir ej lätt att

[1]) G. v. Kothen till Aminoff $^{5}/_{1}$ 1815.

finna någon, som kan förena sinnena i en provins, fordom olycklig genom en vanvårdad administration, nu bouleverserad av nyheter, oundvikliga följder av den förändring, som henne övergått.» Bittert beklagade Rehbinder det hat Stjernvall, i likhet med andra förtjänstfulla ämbetsmän, ådragit sig, men han tröstade sig med att världens gång var sådan och att den egna tillfredsställelsen över fullgjorda plikter vägde mera än allmänhetens bifall. »De tous temps et partout», förklarade han, »l'expérience a prouvé que celui qui ne s'est voué au bien public que pour recueillir ainon le souffrage, au moins la justice de ses contemporains, s'est cruellement trompé et ses veilles sont perdues. M:r de Stjernvall, à la veille de descendre dans la tombe, est plus apprécié que mr de Stjernvall en pleine activité, ne vivant que pour remplir ses devoirs et être utile à sa patrie. C'est une triste page dans les expériences humaines, je l'avoue, mais ça ne doit pas rallentire le zêle d'un homme de bien. La satisfaction interne, ne vaut-elle pas l'applaudissement de quelques sots de mauvaise foi?»[1])

I det motsatta lägret, bland dem som hånfullt talat om den Stjernvallska ligan, mottogs budet om »riksprojektmakarnes» bortgång med ett förbehållsamt erkännande av dessas förtjänster, men ock med en viss känsla av lättnad. Reuterskiöld förklarade på sitt rättframma sätt, att det kanske var en lycka, att »en del projektmakare» nu voro undan. Tandefelt ansåg, att »ett stort stöd för vederbörande» försvunnit med Carl Stjernvall, och han förmodade, att de finländska ärendena måhända skulle i åtskilligt taga en annan gång. Den hygglige C. Fr. Rotkirch yttrade sig — alluderande på Ehrenströms ord till Aminoff — ironiskt om den som »frälsat Finlands ära» och den ärestod, som borde uppresas åt honom, men medgav att Stjernvalls plats i Viborg var svår att fylla.[2])

Också på längre håll väckte de båda landshövdingarnes bortgång deltagande. Så skrev C. J. Adlercreutz till Ehrenström, med

[1]) Rehbinder till Mannerheim $^{20}/_{1}$ 1815, till Ehrenström $^{27}/_{1}$, $^{8}/_{2}$ 1815.

[2]) Tandefelt till Aminoff $^{14}/_{2}$, Reuterskiöld till d:o $^{18}/_{3}$, Rotkirch till Kothen $^{22}/_{1}$, $^{15}/_{2}$ 1815. — Genom reskript av $^{6}/_{2}$ 1816 tilldelades bröderne Stjernvalls änkor rätt att i deras livstid besitta männens förra officersboställen. H. K. M. brev o. reskr. 1813—1816.

vilken han då och då korresponderade: »Med verkelig bedrövelse och saknad har jag erfarit båda Stjernvallarnes död. Carl Stjernvall var jag i synnerhet lierad med, kände honom som en nitisk, driftig, skicklig och redlig man; och huru ofta träffar man väl sådane egenskaper förenade? Således finner jag, att man får svårt att ersätta hans förlust; jag kan därföre ej nog beklaga den, emedan jag aldrig kan upphöra att önska min fosterbygds välgång.» Och så tillade han: »Hälsa alla dem av mine landsmän, som ännu komma i håg mig; aldrig kan jag bliva liknöjd vid vad som händer dem.»[1]) — Några månader senare gick Adlercreutz ur tiden.

[1]) Adlercreutz till Ehrenström $^{29}/_{4}$ 1815. Ännu föregående höst hade Adlercreutz korresponderat med Carl Stjernvall (G. Fr. Stjernvall till brodern $^{7}/_{11}$ 1814).

IX.

EREMITEN PÅ RILAX.

I början av år 1815 drabbades Aminoff av svåra familjesorger, som djupt nedtryckte hans av det föregående årets händelser upprörda sinne. Han kände sin varelse avmattad och hans filosofi höll, efter vad Rotkirch berättade, på att svikta under bördan. I brev till sina anhöriga gav han i sorgsna ord uttryck åt sin smärta, men ock åt sin undergivenhet under allmaktens beslut. Till G. v. Kothen skrev han: »Jag har burit människors orättvisa även i djupet av ett dystert och långvarigt fängelse och jag bjuder nu även till att hämta styrka och tröst ur samma gudomliga eviga tröstekälla och ur ett fredat samvete. Allt vad som rört min egen personliga varelse har jag bjudit till att bära med ståndaktighet, men (vid) hjärtats förluster, nämligen det som billigast fäster en dödlig vid livet: maka, barn och vänner, har alltid varit för mig en börda, varunder jag sviktat. Men varför knota? Guds vägar äro outransakliga! I bojan *fri* och *stark* i nöden, därom böra vi oupphörligt anropa den Allsmäktige.» Kothen tillstyrkte sin nådige morbror en rekreationstur till Sverige för att återuppliva gamla vänskapsförbindelser och glömma landsmäns otack. »En varm känsla för Skandinaviens lyckliga innevånare föranleder oss finnar att ibland söka någon förströelse på Sveas trevliga stränder», förklarade Kothen, som året förut prövat botemedlet.[1])

Det blev ingen resa för den gången. Aminoffs håg stod nog till Sverige och de gamla vännerna därstädes, men hans enskilda ställning och hans många hushållsgöromål hindrade honom att följa sin

[1]) Rotkirch till G. v. Kothen $^{16}/_{3}$ 1815, Aminoff till d:o $^{21}/_{3}$, $^{8}/_{3}$, $^{20}/_{3}$ 1815, Kothen till Aminoff $^{27}/_{4}$, $^{7}/_{5}$ 1815.

böjelse. Emellertid hämtade han sig småningom från sin förtvivlan, så att han redan på våren 1815 kunde berätta, att hans hälsa var förundransvärt god och att den inverkade på själens styrka, som han hoppades med tiden återvinna. Han begynte åter att flitigt umgås med vänner och fränder i omnejden: Rotkirchs på Stensböle, De Geers på Tervik, Linders på Svartå, av Petersens på Björkboda, Fredenskiölds på Kankas, Björkmans på Fiskars, von Glans på Elimä, S. F. v. Borns på Gammelbacka m.fl. Han nästan låg på landsvägen, berättade han en gång. Från sin fru, som av hälsoskäl, väl ock för att rekognoscera opinionen bland gamla bekanta, under sommaren uppehöll sig i Sverige, mottog han fägnesamma meddelanden om det goda bemötande, som kom henne till del, och den vänskap, varmed han själv ännu omfattades. Allt sådant var balsam för hans »genom lidelser förkrossade hjärta», ty hans högsta jordiska belöning var att rättvisas av den dygdige, och han visste med sig, att han förtjänade den välvilja, som visades honom av vännerna.[1])

Utom av den ekonomiska vården av sina många jordagods upptogs Aminoff efter reträtten av omsorgen om sina fyra söners uppfostran, som livligt sysselsatte honom. Under vistelsen i Petersburg hade han gjort sig underrättad om därvarande läroanstalter och intagits av beundran för den av jesuiterna inrättade skolan, där han ämnade placera sin äldsta son Gösta för att få honom danad till »en hel människa». Sedermera beslöt han sig för att låta en huslärare under hans egen uppsikt bedriva undervisningen tills gossarne kunde sändas till akademien i Åbo eller helst till Uppsala universitet, som, i trots av det förändrade politiska läget, alltmer började hägra för honom. Ehuru den adelsätt han tillhörde var ett släkte av militärer, höll han inte avgjort på vapenyrket, utan ansåg den civila tjänsten lika hederlig och förtjänstfull. Men som äran och hederskänslan främst utvecklades i krigarståndet, skulle barnen få en militärisk uppfostran, som gjorde dem i moraliskt och i fysiskt avseende värdigare och skickligare att inträda i den tjänst de själva

[1]) Aminoff till sin fru $^{10}/_{3}$ 1812, $^{3}/_{4}$, $^{12}/_{6}$, $^{22}/_{6}$, $^{9}/_{7}$, $^{25}/_{7}$ 1815, till Kothen $^{26}/_{4}$ 1815, Rotkirch till Kothen $^{29}/_{6}$ 1815.

utvalde. Framför allt ville Aminoff i sina gossars unga hjärtan inprägla kärleken till regenten, rättvisan och fäderneslandet samt därjämte den familjekänsla, den inbördes släktkärlek, som utmärkte den Aminoffska släkten och som var så djupt rotad hos honom själv. Hans hopp var, att barnen skulle bliva värdiga sitt upphov, fäderneslandet och sig själva. Bevekligt lade han sin hustru på hjärtat att efter hans död framställa hans egen levnad med dess fel och förtjänster barnen till föredöme. »Jämför då, min vän — bad han — mina gärningar, mina handlingar med den hops, [för] vars jämna klander och arga list jag är ett evigt varande föremål, och resultatet även häri rädes jag icke före. — — Det blir för dem den lärorikaste tavla du för dem kan framställa, och däri huvuddragen i min moraliska varelse: *upphöjda* tänkesätt och känslor, aldrig göra någon annan det jag icke vill att någon gör emot mig; min jordiska avgud: *lagens* och rättvisans hälgd, utan avseende på vänskap, framför allt fiendskap; kärlek och tillgivenhet för mitt fädernesland och mina *lagliga* regenter, utan avseende på desammes orättvisande, alltid i den fasta övertygelsen, att en människa med sådane grundsatser slutligen skall segra, förr eller senare, och om icke förr, av en bättre eftervärld. — — Genom mitt fredade samvete var jag lugn i djupet av ett dystert fängelse och därur utgick hedrad och rättvisad. Ibland vittnesbörd har jag i synnerhet 2:ne, som evigt skall tala för mig: Gustav III:s intima vänskap och estime och Alexander I:stas estime. I mitt *fordna* fädernesland *Sverige* och *här* har jag den dygdiges *erkännande* och bifall, ehuru denne klassen av människor utgör det ringaste antalet, varav du finner, min vän, skälen, varföre jag sätter mig över *hopens* dravel, färdig att alltid sjunga mot och med vid ödets omväxlingar.»[1])

Såsom dessa ord giva vid handen, behärskades Aminoff förfarande av föreställningen att han var föremål för den gamla ligans, »knoddarnes», klander, och särskilt tyckas hans misstankar

[1]) Aminoff till sin fru $^{10}/_{3}$ 1812, $^{9}/_{7}$ 1815, $^{8}/_{6}$, $^{14}/_{11}$ 1816, till Kothen $^{26}/_{4}$ 1815. I brev av $^{14}/_{11}$ 1816 till sin fru klagade Aminoff över det klander han fått uppbära med anledning av sina anmärkningar mot det enligt hans förmenande lagstridiga sätt, varpå prosten Ehrenmalm blivit behandlad. Jfr s. 237.

riktats mot en del högre ämbetsmän i Åbo stad, som han därför motvilligt besökte. Vad han mot desse hade att anmärka, inskränkte sig väl till yttranden inom den närmare umgängeskretsen, men talet löpte vidare och nådde även dem, mot vilka det var riktat. I slutet av 1814 klagade Rehbinder, som inte tålde alltför mycket och som för övrigt ännu led av följderna av sin sjukdom, att Aminoff fortfor »de vomir des injures contre moi et presque tous les honnêtes gens».[1]) Och Mannerheim, som år 1816 förflyttades från konseljen till landshövdingsämbetet i Åbo, framförde tid efter annan samma klagan. För egen del hade han nog ett och annat att anmärka såväl på Kommittén som på konseljen, som han förebrådde för brist på nit och enhet, inkonsekvens i beslut och sköldpaddsgång i affärernas behandling — svagheter som gåvo Finlands fiender tillfälle att underhålla misstroende mot landet. Att den lokala styrelsen var i behov av en förbättrad organisation, måste enligt hans mening varje tänkande patriot inse, ty »kämnärrättsprinciper» fingo där alltmer överhand. Men, förklarade han för Ehrenström, »det hjälper inte att sucka, man måste hava tålamod och anse det korta livets händelser med liknöjdhet, tills man blir både gömd och glömd.» Hans grundsats var, såsom vi känna, att en god medborgare borde lyda och inte kritisera styrelsen. Livligt ogillade han därför de intriger och rykten, som smiddes i landet och som även riktades mot honom, ehuru han intet haft att beställa med de överklagade förhållandena. Såvitt han inhämtat, stod källsprånget till missnöjet att finna i Tenala, där en viss herreman begagnade alla tillfällen till att utösa sin överflödande galla. »Denne man med många patriotiska tänkesätt är sällan nöjd med vad som sker», skrev Mannerheim till Ehrenström, och särskilt klandrade han förbudet mot de svenska småsedlarnas gångbarhet och en förordning om akademiska examina. Som emellertid Mannerheim ingen del haft i dessa förordningar, kände han sig helt oskyldig inför klandret, och han tröstade sig med att han visat god vilja i uppfyllandet av sina plikter på den otacksamma bana, dit han av en slump eller en nyck av ödet blivit uppkastad. »Då man går sin väg rätt fram utan krokvä-

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{29}/_{12}$ 1814.

gar, utan egne avsikter — tyckte han — kan man med köld anse förtalets och illviljans utfall och trösta sig med ett gott samvete under den korta, men ofta törnbeströdda vandringen på livets bana.» Men han hoppades att en gång komma till explikation med sin oförsonlige fiende rörande de utfall denne tillät sig mot honom. Tryggt kunde han försäkra, att han varken med ord eller gärning förolämpat den orolige mannen, utan visat honom all vänskap. Tydligen hänsyftande på en pretention, som skall beröras i det följande, utbrast han på sitt överlägsna sätt: »Egennytta, låghet i tänkesätt samt nepotism äro, Gud nås, även i vårt land icke sällsynte drivfjädrar för de mest upplyste gärningar, och den som av dess passioner finner sig behärskad, borde sätta lås för sin mun i stället för att högt skrika över styrelsens åtgärder och i tysthet ändå på lönnvägar tigga gracer och belöningar.» Till någon explikation kom det emellertid inte. Mannerheim och »den visse herremannen» förblevo som »parallella linier» och mätte varandra med lika mått.[1])

Också till Walleen nådde ryktet om Aminoffs kritiker, men han sökte taga dem med lugn. Han var övertygad därom, förklarade han för Ehrenström, att Aminoff var oföränderlig och att hans »humeur orageuse» säkerligen aldrig skulle svalna, men vad som både roade och förtretade honom, var det ständiga tal Aminoff uppgavs föra om »faktioner», som han skådade överallt. En faktion hade, kantänka, jagat honom från Petersburg, andra lade hinder för hans åtrå efter utmärkelser för sig och sina släktingar, en faktion hade bildat sig för att vederlägga föreställningen att han vore landets klokaste, mest upplyste och mest oegennyttige man o. s. v. »Cela me rappelle la fable de la mouche du coche», anmärkte Walleen spetsigt, men så tillade han med affekterat deltagande: »Il est vraiment à plaindre, car avec son caractère et ses emportements continuels, il ne saurait jamais jouir du repos qu'il est allé chercher

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{27}/_{1}$, $^{6}/_{2}$ 1816, $^{14}/_{3}$, $^{28}/_{3}$, $^{13}/_{5}$, $^{10}/_{7}$, $^{28}/_{7}$, $^{8}/_{8}$, $^{13}/_{9}$, $^{30}/_{9}$, $^{10}/_{10}$, $^{13}/_{11}$ 1818, $^{27}/_{1}$, $^{20}/_{2}$, $^{19}/_{6}$, $^{25}/_{6}$ 1819.

I brev av $^{8}/_{4}$ 1816 till G. v. Kothen berättade Aminoff, att han i ett stort sällskap råkat i dispyt med Mannerheim rörande vikten av förtjänster under svenska tiden vid ämbetens besättande och att han givit sin motståndare »ett dödande svar», som vann allmänt bifall.

exprès auprès de la chaume.» Med de anmärkningar Aminoff strödde omkring sig var det ingen fara, ty utom några lantliga junkare, som njöto av hans sparsamma bord, fäste sig ingen vid dem.[1])

Ehrenström hade alltmer hårdnat i sina känslor för den förre vännen. Han hade, förklarade han en gång för Rehbinder, ansett, att även Armfelt haft sin anpart i brytningen med sin gamle vän, men att han numera övertygats om att det varit absolut omöjligt för de två att sämjas med varandra.[2]) Och för Walleen erkände han, att han misstagit sig, då han förordade Aminoff till Armfelts efterträdare, ty han var fast övertygad om att denne skulle bragt allt i villervalla och att hans styrelse skulle kännetecknats av hemliga intriger, framskjutande av släktingar och kreatur samt krig mot alla motsträviga — »et quelle guerre encore? pas franche et ouverte, mais une guerre de ruses et de chicanes». Satiriskt talade han om Rilax-baronens begär att befordra sina släktingar, särskilt systersonen G. v. Kothen, som han ansåg skapad till de högsta platserna; om hans fåfänga att vilja spela första rollen i allt och att hänföra allt till sin person, om hans anspråk att gå och gälla »pour le premier citoyen de ce pays», »pour le plus éclairé, le plus sage, le plus intègre, le plus désintéressé, le plus catonïque de tous les finnois passés, présents et à venir, le seul qui sait en quoi consiste le vrai bonheur de la patrie, ainsi que les moyens de l'obtenir». De mest absurda motsägelser hörde till dagens ordning — »et plus il avance en âge, plus sa folie augmente», påstod Ehrenström. Som exempel på dennes »contradictions éternelles» framhöll han, att Aminoff eftersträvade rangen av partichef för att göra sig fruktad i Petersburg samtidigt med att han för att vinna ökat anseende i hemlandet tiggde gracer av hovet; och ehuru han visade motvilja mot den nya dynastien i Sverige, som utgått ur revolutionen, sände han sina söner till Uppsala — väl för att förberedas till svensk tjänst — och gillade, att de deltagit i en offentlig hyllning för prins Oskar. Vidare tadlade Ehrenström Aminoffs utfall mot den Willebrandska faktionen och »l'hydre

[1]) Walleen till Ehrenström $^{1}/_{6}$, $^{12}/_{9}$ 1816, $^{23}/_{3}$ 1817, $^{30}/_{5}$, $^{9}/_{7}$ 1818.
[2]) Ehrenström till Rehbinder $^{28}/_{5}$ 1818.

aristocratique», som bemäktigat sig styrelsen och hade onda planer mot honom m. m. Men vad som enligt Ehrenströms förmenande mest motverkade Aminoffs strävan att vinna anseende i landet, var »l'hypocrisie, la fausseté et la duplicité» i det enskilda och offentliga uppträdandet. Ehrenström visste att Aminoff kallade sin metod för den finaste politik, men han ansåg den för en dålig politik, som förstörde hans medborgerliga anseende. »Le pauvre b:on!» utbrast Ehrenström med ädelmodigt deltagande. »Il me fait pitié. Faute de règles fixes et solides, il est jeté dans un labyrinthe d'où il ne trouvera plus de sortie. Jusqu'à la fin de ses jours il continuera à se battre contre des prétendues conspirations et factions contre lui, comme Don Quichote contre les moulins à vent et des troupes de moutons, avec la différence que la folie du héros de Cervantes avait au fond quelque chose de respectable, et que celle du baron est basée absolument sur l'intérêt particulier et devient par-là méprisable.»[1])

Vilken vikt och tilltro kunna vi sätta till dessa uppgifter av Aminoffs forna vänner och ämbetsbröder, vilka ju numera, efter brytningen, måste trygga sig blott till andras utsagor? Voro de blott genljud av »hopens dravel», uttryck för detta ondsinta begär att defamera och förfölja honom ända in i hans lugna eremitage, som Aminoff tillskrev sina detraktörer? Eller förelåg det någon grund för Mannerheims bäska anmärkningar och de satiriska, numera i fransk habit insvepta betraktelser, som flöto ur Walleens och Ehrenströms sirligt vässade pennor?

Utan tvivel få vi föra en del av de sistnämnde herrarnes spetsigheter på den retoriska överdriftens och det elaka skämtets konto. Men å andra sidan framgår det ganska uppenbart, att Aminoff fortfarande befann sig på den oppositionella ståndpunkt han tidigare intagit och vari han skådade ett rättmätigt försvar till vunna friheters och visa lagars skydd. Flera uttalanden tyda på att han fortfor att oförbehållsamt, med sin »oblyga uppriktighet», såsom han nämnde sin frispråkighet, uttala »oklädda sanningar» om dem som enligt hans mening handlade mot lagarnas bud och den sunda

[1]) Ehrenström till Walleen $^{16}/_{3}$, $^{26}/_{11}$ 1817, $^{17}/_{5}$, $^{14}/_{6}$, $^{12}/_{7}$ 1818.

politikens föreskrifter. Därjämte framgår det, att han gjorde sig förhoppningar om en tid, då hans principer, liksom han själv och hans meningsfränder, skulle bliva allmänt »rättvisade».

Det hörde, som vi veta, till Aminoffs vanor, då hjärtat överflödade, att i vidlyftiga memorial och brev utgjuta sina oförgripliga och okullstötliga meningar om människorna och tingen. Enligt vad Ehrenström visste berätta, var han efter reträtten sysselsatt med att nedskriva memoarer om felen i administrationen, dem han hoppades kunna befordra till monarkens kännedom.[1]) Att så verkligen var fallet, skola vi finna i det följande. Men oftast föredrog Aminoff att i det pompöst känslofulla språk, över vars satsbyggnad och tankeföljd den logiske stilisten Ehrenström gjorde sig lustig, lätta sitt hjärta för sina vänner, på vilkas bifall och medhåll han ansåg sig säker, men även för andra, med vilka han fann det opportunt att anknyta eller återknyta förbindelser.

Bland vännerna fanns det knappt någon, till vilken han plägade vända sig med större förtroende än till systersonen lagman G. v. Kothen i Viborg, enligt de la Chapelles utsago »en munter och trevlig sällskapsman, som icke heller vid ämbetsbordet var oförliklig». Efter vad han engång försäkrade, betraktade han bröderne v. Kothen som de käraste av sitt blodsband, med vilka han delade det faderliga hjärtats kärlek till de egna barnen, och högst skattade han sin »av hjärtat älskade och estimerade vän Gösta», som också besvarade förtroendet med sonlig vördnad och förljuvade morbroderns dagar genom att med familj tillbringa somrarna på Rilax. »Du intar det första rummet i mitt hjärta såsom vän och i vars sköte jag utan förbehåll kan utgjuta det innersta av detsamma, ty du förenar jämte ett upplyst förstånd hjärtats himlaegenskaper», skrev Aminoff engång till Kothen och en annan gång uttalade han den livliga önskan, att den Högste måtte förlänga dennes dagar, ty han räknade på att, när hans ändades, vilket inte kunde dröja länge, skulle hans söner äga i Kothen en andre far, som under-

[1]) Ehrenström till Walleen $^{30}/_{7}$ 1818. Ehrenström förmodade, att Aminoff härvid begagnade sig av sina söners informator »pour distiller son venin contre les fonctionnaires de la Finlande».

höll hos dem de grundsatser om sant och rätt, om ära och dygd, han själv inympat i dem. För sin del visade han sin släktkänsla genom det livligaste intresse för Kothens avancement — ett intresse, som inte undgick Ehrenströms och Walleens vakna blickar.[1]) På hans förord hade Kothen genom Armfelts inflytande transporterats från en domsaga i västra Finland till lagmansämbetet i Viborgs län och sedan insatts i den viborgska organisationskommittén. Men han syftade längre. För honom hägrade Kothens upphöjelse till statens högsta ämbeten som en akt av rättvisa, som tyvärr fördröjdes genom ligans ränker. »Nog behövde staten dig i en större verkningskrets», skrev Aminoff vid jultiden 1814 till sin estimable unge vän, »men din halt, ärvd med blodet, synes ej behövlig genom, ligans maktspråk. Ditt värde torde nog länge ännu avlägsna dig, och det som sårar mig mest, kanske ej tvivelaktigt, för min skull!!!» På våren 1815 berättade Aminoff, att han i tysthet arbetat på att få Kothen till sitt grannskap, men resultatet hade varit dåligt. »Du har tvenne kapitala fel emot dig, som länge, om *de* få råda, skall fästa dig där du är», förklarade Aminoff. »Du hörer *mig* till och *ligan* skall länge avlägsna en man av heder, karakter, kunskaper och sann fosterlandskänsla.» Aminoff tröstade emellertid sin Gösta med att ehuru denne, liksom hans »misskände morbroder», bortblandats med den obrukbara hopen, så stundade upprättelsens dag en gång också för honom. »Den dygdiges tid återkommer förr eller senare», försäkrade Aminoff enligt sin vana, »och denne övertygelse, styrkt av erfarenheten, ingjuter det hoppet i mitt hjärta, att en dag se dig närmare min hydda och försatt i en för staten verksammare krets.» Under väntan på denna dag fick Aminoff trösta sig med den skriftliga korrespondensen, som beredde honom stort nöje. »Dina brev äro mig en verklig njutning», försäkrade han. »Ditt ljusa förstånd, din skarpa, klara fördomsfria blick och granskning, bedömande över människor och tingen äro så överensstämmande med mina egna svaga, att det synes mig såsom vi tänkte ur en själ och ett

[1]) Walleen undrade på, vad Aminoff pretenderade för Kothen, vars syssla inbragte tio à tolvtusen rubel och upptog honom fyra veckor i året (till Ehrenström $^{30}/_{5}$ 1818).

hjärta, varvid mig även synes, att det gamla ordspråket besannas: lika barn leka lika.» [1])

Det var för denne sin av hjärtat älskade och estimerade vän som Aminoff, efter reträtten från affärerna, plägade utgjuta sin bitterhet över ligans ränker. »Världen har för mig ej mera något behag», skrev han i början av 1816; »endast ensligheten i min eremitage, omgiven av de — — käraste för mitt hjärta.» Nyttig hade han velat vara för sina likar och sin fosterjord, men numera, då han inte vidare behövdes — vilket tycktes bevisa »de mest lovande tider» — inskränktes hans verksamhet till omsorgen om de sina. Emellertid sporde han med bitterhet, vad frukt han skördat av en mer än fyratioårig redlig tjänst, varunder han tillvunnit sig sina regenters och medborgares bifall, och svaret blev: »Misskänd, *jag* misskänd! Bland de första i rang och verksamhet den *ende*, även bortblandad i hopen, engång icke tackad, men otackad och obelönad. Men det är icke den välsignade regentens skuld, men egne medborgares, och bland dem förnämligast *dens*, som började med att föra mig i olyckan och ville, om han kunnat, sluta därmed. Men min vän, min belöning kan ingen dödlig mig frånrycka — den över alla dem jordens herrar mäktar utdela: friden och *lugnet* i mitt hjärta och samvete att redligt ha oppfyllt mine plikter.» Aminoff försäkrade, som så många gånger förut, att han endast strävade efter att bliva rättvisad »av den *högst* uppsatte till liken» och att han inte ville gå någon i vägen. »De allsmäktige kunna trösta sig», tillade han ironiskt, »att ingen skall mer kunna rycka mig från det lugn jag njuter; min verksamhet och patriotism [skall] ej vara dem hinderlig vid deras väl uttänkte och anlagde planers utförning. Med ett ord, min vän: jag är civiliter död i detta samhälle.» — Så fast besluten att avhålla sig från världen var Aminoff, att när det år 1816 talades om en »riksdag», ämnade han inte sätta sin fot där, dels emedan han intet kunde uträtta, dels emedan han fruktade obehag för egen del. »Utom att en riksdag ej är varken gagnelig eller behövlig efter min övertygelse — förklarade han öppet för Kothen — skulle jag inställd, bli av *ligan* ansedd och avmålad vid den minsta invändning mot för händer varande planer såsom

[1]) Aminoff till Kothen $^{20}/_{12}$ 1814, $^{3}/_{5}$, $^{20}/_{5}$, $^{11}/_{10}$ 1815, $^{19}/_{1}$, $^{13}/_{11}$, $^{18}/_{11}$ 1816, $^{18}/_{1}$, $^{8}/_{5}$ 1817.

ett oroligt huvud och chef de partie. Nej, min vän, de må stöpa vad de vilja; jag blir blott en stilla åskådare i min lugna fristad.» Vad som kanske mest bjöd Aminoff emot, var väl utsikten att nödgas anföra en deputation till den tillämnade lantmarskalken, frih. Mannerheim.[1])

Men huru ofta Aminoff än upprepade sin föresats att blott njuta av friden i sitt inre och framleva sina dagar i sin »eremitage», som en stilla åskådare av världen, människorna och tingen, kunde han emellertid, såsom Tandefelt förespått, inte avhålla sig från att tid efter annan giva uttryck åt sin harm över orättvisan i världen, där den dygdige och förtjänte fortfarande åsidosattes medan den oduglige men påpasslige lycksökaren trängde sig fram. »Sedan stormen utrasat», skrev han på hösten 1815, »faran förbi och den rådige styresmannen infört skeppet i den lugnade hamnen, nedsättes vanligen dennes värde, hans förtjänst, då däremot den under stormen fege framträder att skörda frukterna av den förres bemödande. Legioner av likhaltige äro då hjältar. Denne jämförelse torde kunna tillämpas [på] förhållandet inom vår egen kära fosterbygd. Det är nu ensamt de som kunna upprätthålla *självständigheten*, *varaktighet* därav, uteslutande hållande på avstånd alla dem som genom sine moraliska dygder, förstånd och förståndsodling kunna gagna det hela. — — Det finnes mer ingen förtjänst inom våre landamären utom den som är vunnen inom denna korta tid endast hos dem som visligen framstigit från gömman och sitt intet, sedan stormen utrasat. — — Allt gammalt undertryckes allt nytt framdras.» Aminoff hade trott, att efter de stormar, som rasat, och de gruvliga läxor världen fått man skulle lärt sig att värdera och omfatta dem som varit »tronernas enda och oförryckta stöder i nödens stund», men tyvärr, suckade han, var förhållandet helt annorlunda.[2])

Det var iakttagelser, som nog hade sin giltighet med avseende på tiden efter 1808 års katastrof — liksom de i huvudsak upprepade sig, visserligen i ymnigare mått, efter omvälvningen ett århundrade efteråt.[3]) Men nekas kan inte, att Aminoff i sin vanliga iver

[1]) Aminoff till Kothen $^{11}/_{10}$ 1815, $^{19}/_{1}$, $^{28}/_{2}$, $^{8}/_{4}$ 1816.

[2]) Aminoff till Kothen $^{11}/_{10}$ 1815, $^{8}/_{4}$ 1816.

[3]) Om undermåliga ämbetsmäns intagande i administrationen, jfr *Castrén* s. 337.

gick till överdrift och ensidighet, som visa, i huru hög grad hans reflexioner behärskades av tanken på sitt eget och sina vänners tillbakasättande. För den kortsynte — »likasom jag» — såg det ut som om landets politiska tillvarelse bestod i vården om »ett utvalt och inskränkt antal medborgares självbestånd och politiska tillvarelse». »Kanske är det det rätta — tillade Aminoff ironiskt — under det förändrade skick, i vilket vi oss befinna; det är det säkerligen, då man därav vill sig begagna, även under den rättvisaste, liberalaste, ädlaste regent jorden bär. Tiga, lyda, ej våga öppna mun, hörer så väl till *despotismens* som *aristokratiens*[1]) eviga fordringar, varibland jag alltid förnämligast avskytt den senares.» Med anledning av att den från Sverige överflyttade lyckoriddaren O. W. Klinckowström strävade in på ämbetsmannabanan och med tydlig hänsyftning på Mannerheim och Troil uttalade Aminoff satiriskt sin fägnad över att landets överstyrelse anförtroddes åt »*svenska* händer».[2]) Likaså ironiserade han över att statsverket ansågs vara i det blomstrande skick, att det medgav sådana nådebevisningar, som tilldelats bl. a. åt änkor efter Anjalamän. Som exempel på gynnande av den maktägande kretsen anförde han ett förmånligt boställsarrende, som uppgavs ha meddelats A. F. v. Willebrand. En sådan förmån, tyckte han, kunde inte tillskyndas någon annan än en man av stor förtjänst, en fäderneslandets älskling, och med en förbluffande glömska av det »paket», som Armfelt hösten 1812 tillsänt honom (och varom Kothen knappt torde varit okunnig) tillade han: »Sådant får jag ej tänka på med Saaris i min ringhet. Sådant med mera förmånligt är endast förbehållit den inskränkta, men allrådande kretsen. *Vi andra*, smått folk, böra skatta oss lycklige att få vara undergivne, att tiga, lyda och beundra. Lyckligtvis är jag numera blott åskådare.»[3])

---

[1]) Med aristokrati — som exempel varpå han anförde frihetstidens förhållanden — åsyftade Aminoff närmast byråkratiskt fåmannavälde.

[2]) I fråga om Troil och Mannerheim var insinuationen mycket malplacerad. Den förre hade tjänt i Finland sedan 1770-talet; den senare hade vistats där sedan 1780-talet. I synnerhet Mannerheim hade h. o. h. uppgått i sitt andra fädernesland.

[3]) Aminoff till Kothen $^{6}/_{12}$ 1815, $^{28}/_{2}$, $^{8}/_{4}$ 1816.

Utom för aristokratiskt klickvälde förebrådde Aminoff de styrande i »areopagen» för oförmåga att tillgodose landets ekonomiska bästa. Så anmärkte han om den höga tulltariffen, som hämmade handeln på Sverige, och den för lantmannen skadliga importen av rysk spannmål. Då ett rykte förmälde om en sådan lösning av den segslitna flyttningsfrågan, att ekonomiedepartementet skulle flyttas till Helsingfors, men justitieavdelningen av konseljen stanna i Åbo, såg han häri ett uttryck för det enskilda intresset. När det talades om att en sträng överflödsförordning utkommit i Sverige, önskade han att »de högmögende landets vise» måtte utgiva en likadan för Finland, men han fruktade att man i det egoistiska tidevarvet inte kunde vänta sig sådant av »dem vid styret och i skörden». De två förstnämnda frågorna hade båda sitt särskilda intresse för honom ur ekonomisk synpunkt, men han bedömde dem fullt objektivt, blott med hänsyn till det allmännas nytta. »Jag frånskiljer alltid», försäkrade han för Kothen, »*person* från *saker*, begär inga omöjligheter och rättvisar själva min fiende.» Som exempel på ett motsatt betraktelsesätt anförde han, att man i Åbo öppet klandrade Troil — gentöver vilken han i övrigt var indifferent — för overksamhet och ringa inflytande, medan man förgudade »den avlidne store mannen, som allt förmådde». Det var nämligen en otillbörlig pretention på Troil och på monarken över 40 miljoner människor att ställa sig i främsta rummet, »vi grandet i det hela»[1]).

Om sina egna framtidsplaner berättade Aminoff, att om regenten och fäderneslandet behövde honom, stod han till tjänst, men några anspråk på timliga framgångar hyste han inte och till den slippriga politiska bana, därifrån ligan avlägsnat honom, ville han inte återvända. »En gång *misskänd* och *orättvisad*, blir jag det icke tvenne», förklarade han. »Den mänskliga klokheten bjuder att hålla opp i rättan tid.» Vad han ännu efterfikade, var blott att bliva rättvisad inför monarken och sina medborgare. Bland egne landsmän fanns det ingen, av vilken han väntade sig hjälp, utom Sprengtporten, som ännu omfattade honom med vänskap och till vilken han även, såsom framdeles skall nämnas, vände sig i en kinkig fråga. »Av

[1]) Aminoff till Kothen $^{6}/_{18}$ 1815, $^{19}/_{1}$, $^{26}/_{2}$, $^{8}/_{4}$, $^{11}/_{10}$ 1816.

hans vänskap», förklarade han för Kothen, som tyckes sammanträffat med Sprengtporten och konstaterat dennes fortfarande välvilja för morbrodern, »vill jag ingenting ha för min ytliga välfärd, men av den samme vänskapen allt för mitt *rättvisande*, och det har jag förtjänt. Uteblir även det, är jag lika lugn.» Måhända ställde Aminoff sitt hopp också på Speransky, om vars rättvisande från kejsarens sida han på hösten 1816 mottog underrättelse med en glädje »över all fattning». Åtminstone kunde han i detta rättvisande skåda ett förebud till dygdens slutliga seger också i hans egen sak. Med tillfredsställelse erinrade han sig, att han inte instämt i hopens rop vid Speranskys fall, och med en hänsyftning, som Kothen väl uppfattade, tillade han: »Så odödlig Alexander 1:sta även härigenom gjort sig, likaså evigt äro de brännmärkte i tid och evighet, *levande* eller *döde*, som vållat deras (!) olycka.» [1])

*

Då Aminoff nedskrev sistnämnda rader, måste han medgiva, att också för honom rehabilitationens tid begynt och att en stråle av den kejserliga nåden funnit vägen till hans »eremitage».

I skrivelse av $^{12}/_{2}$ 1816 g. st. till generalguvernören meddelade Finska kommitténs ordförande, att kejsaren på framställning av den förstnämnde i nåder förordnat, att det tidigare utfärdade stadgandet om den förra finska militärens skyldighet att i fall av flyttning från landet återbörda vad den av sina löner och boställen uppburit numera skulle förlora all kraft och verkan. Det var ett förordnande, som på det högsta gladde Aminoff. Han hade, såsom vi erinra oss, på det häftigaste angripit de personer, som enligt hans mening förbrutit sig mot officerskårens lagfångna rättigheter, och han skådade i det kejserliga reskriptet icke blott ett rättvisande av de principer han förfäktat, utan också ett resultat av sin egen opposition. Reskriptet lände — förklarade han för Kothen — kejsaren till odödlig ära, men också till lika stor vanära för »*dem* eller *den*», som åstadkommit det förra påbudet. Han gladde sig åt att inte ha behövt ingripa direkt i saken, men indirekt hade han bidragit där-

[1]) Aminoff till Kothen $^{11}/_{10}$, $^{6}/_{12}$ 1815, $^{28}/_{2}$, $^{11}/_{10}$ 1816. Jfr s. 128.

till genom sin bestämda hållning. *Tyst(!)* hade han avbidat resultatet, försäkrade han, och när det nu kommit, tackade han Gud, som lättat för honom en svår börda; han hade nu uppfyllt sina sista plikter mot sina förra vapenbröder och kunde överlåta bevakandet av deras väl åt andra. »Vi f. d. militärer», utropade han gladeligt, »få då även som fria människor välsigna vår kejsare och den jord, som sett oss födas.»[1])

Inte långt därefter fick Aminoff njuta en annan triumf. Han hade i början av 1816, med anledning av kejsar Alexanders hemkomst från Wienerkongressen, tagit sig friheten att i en underdånig skrivelse nedlägga för monarken sina hängivnaste lyckönskningar till de stora resultat på politikens område denne ånyo vunnit. »Les contemporains», hette det i skrivelsen, »la posterité sanctifiera votre nom glorieux, cher et unique d'*Alexandre premier*, un titre, une dénomination sans faste, mais qui survivra la mémoire des hommes; un monument erigé, qui dira plus et sera plus durable que celle du marbre et de l'aurain.» På denna undersåtliga hyllning, vari kvintessensen utgjordes av uttrycket »Alexandre *premier*», anlände några månader senare genom L. G. v. Haartman ett nådigt svar, vari kejsaren, uttalande sin tillfredsställelse med de framförda känslorna, älskvärt förklarade, att han mitt under de stora affärerna aldrig upphört att hysa intresse för Finlands duktiga innevånare och att det var honom en glädje att kunna betyga detta »à l'un de ceux qui ont le plus de titre à mon estime».[2])

Svaret var inte vidlyftigt och lät länge vänta på sig, men det väckte den livligaste glädje hos Aminoff, så att Rehbinder nog torde haft rätt, då han förmodade, att Rilax-baronen befann sig »aux anges dans ce moment».[3]) Strax efter det nådiga reskriptets ankomst skyndade sig Aminoff att i brev till Haartman uttala sin djupa tacksamhet därför. »Av alla belöningar jordens herrar mäktar utdela har jag alltid skattat den att vara rättvisad och erkänd av

[1]) Gen.guv. skrivelse till senaten BD $^{70}/_{20}$ 1816, avskr. av Troils brev i Ril. s. 42, Aminoff till Kothen $^{8}/_{4}$, $^{7}/_{5}$ 1816.

[2]) Konc. $^{10}/_{1}$ 1816 i Ril. s. (32), kejs. reskr. till Aminoff $^{26}/_{2}$ g. st. 1816; L. G. v. Haartman till Aminoff $^{8}/_{4}$ 1816 g. st.

[3]) Rehbinder till Ehrenström $^{22}/_{5}$ 1816.

mina regenter såsom den högsta», skrev »eremiten på Rilax». »Att vara det av Alexander I:sta, världens befriare genom sine dygder och sitt ädelmod, kan väl något av vad natur det eljest vara må vara mera tillfredsställande för en redlig man och trogen undersåte?» Aminoff anhöll att få sina livligaste tacksamhetskänslor nedlagda för kejsarens fötter genom samma värdiga hand, som meddelat honom det »likaså välgörande som tröstande och tillfredsställande» vedermälet av kejserlig nåd. Och påminnande om deras gemensamma samarbete i Kommittén förklarade Aminoff artigt för sin förre ämbetskamrat, att det var honom en fördubblad tillfredsställelse att ha mottagit det kejserliga brevet genom en person, »vars värde — yttrade han — jag känner och högaktar, vars vänskap för mig varit oavbruten utan moln under den tid jag var en svag länk i det råd, som bereder min fosterjords närvarande och tillkommande öden; av en unger man, som helgar sin tid på ett sätt, som skall tillskynda honom medborgarens tacksamhet».[1])

För sin fru, som befann sig på annan ort, och för Gösta Kothen uttalade Aminoff i hänförda ord sin fröjd. »Det är sådane belöningar du vet jag skattar högst på jorden», skrev han till den förra, »den att vara erkänd och rättvisad av mine regenter. — — Ett mera tillfredsställande erkännande kan ej tilldelas en trogen undersåte.» Aminoff fäste särskilt uppmärksamheten vid slutorden i brevet och han erinrade om, huru ofta han upprepat den sanningen, som han bad sin fru inplanta i deras barns hjärtan, att dygden alltid får sin belöning, förr eller senare. »Mine fiender och belackare hava väl mäktat göra mig synligt onyttig för mitt fädernesland, men därför icke mäktat frånrycka mig den ädlaste, den största regents *estime* jorden bär, och det är allt vad jag begär. Tillfredsställd går jag lugn min förvandling till mötes.»[2]) Kejsarens »estime» var det som både nu och senare särskilt fröjdade Aminoff.

Från vänner och fränder arriverade lyckönskningar. G. A. Bruncrona gladde sig åt att härskaren över 50 miljoner inte förglömde »den gömda, understundom nedsatta förtjänsten». Ladau förklarade,

---

[1]) Brevkonc. $^{7}/_{5}$ 1816, Ril. s. 23.

[2]) Aminoff till sin fru $^{7}/_{5}$, till Kothen $^{7}/_{5}$ 1816.

att alla önskningar uppfylldes i det nådiga brevet, vars innehåll han meddelat åt Tandefelt och De Geer. Överste af Schultén undrade på att det ännu kunde finnas fiender, som avundades Aminoff, och han ansåg att denne kunde med förakt möta alla vanmäktiga anfall, som förslöades mot ett rent och oskyldigt bröst. En avlägsen frände, överstelöjtnant B. J. Aminoff i Ekenäs, gav säkerligen uttryck åt mångas tankar, då han uttalade den önskan, att rättänkande medborgare finge leva i det hoppet, att om ställningar och förhållanden fordrade »en av monarken känd redelig mans fria och sanna upplysningar», Aminoff inte skulle tveka att försaka sitt lugn »för att utföra ett för det allmänna så gagnande värv».[1])

Det dröjde verkligen inte länge, innan en vädjan till Aminoff att försaka lugnet anlände till Rilax.

På hösten 1816 blev genom innehavarens frånfälle presidentämbetet i K. Vasa hovrätt ledigt och gissningarna rörande efterträdaren kommo genast i farten. Aminoff för sin del tänkte än på Rehbinder, än på De Geer, som kanske dock saknade nödig »elevation i själen», än på andra, som ryktet omtalade. Han fruktade, att platsen skulle tillfalla knoddarne i Åbo, assessor Richter eller någon av hans consortes, och helst önskade han väl, att G. v. Kothen, vars kandidatur lancerades från ett vänskapligt håll — måhända från Tandefelt — blev den lycklige, men detta ansåg han uteslutet vid den tidpunkten.[2])

Huru stor blev därför inte Aminoffs häpnad, då han kort före jul överraskades av ett meddelande från frih. v. Troil, som i en officiell skrivelse erbjöd åt honom den lediga fåtöljen. Vid föredragningen om presidentens i Vasa frånfälle — så berättade Troil — hade kejsaren uttalat sin önskan att uppdraga den höga posten åt en i alla avseenden värdig person, som jämte andra nödiga egenskaper i övrigt och nit för Finlands väl åtnjöt hans förtroende, och föll hans val på Aminoff, vars yttrande han ville inhämta. »Att denna sak — förklarade Troil vidare — på det högsta intresserar

---

[1]) G. A. Bruncrona till Aminoff $^{21}/_{5}$, Reuterskiöld till d:o $^{3}/_{6}$, Ladau till d:o $^{18}/_{5}$, N. G. af Schultén till d:o $^{18}/_{5}$, B. J. Aminoff till d:o $^{13}/_{5}$ 1816.

[2]) Aminoff till Kothen — okt., $^{11}/_{10}$, $^{18}/_{11}$ 1816, $^{18}/_{1}$ 1817.

vår nådige kejsare, kan jag heligt försäkra, och att det för kejsaren vore en glad underrättelse, om det konvenerade herr baron och generalen att åtminstone på någon tid emottaga detta förtroende, varigenom hela landet i allmänhet och Österbotten i synnerhet mer än mycket skulle vinna.» I en bifogad enskild skrivelse till sin »nådigaste vän och bror» försäkrade Troil, att han inte kunde nog tolka den värme, varmed kejsaren uttalade sin önskan, »vilket jag uti dess ögon och tal kunde tydeligen se gick från hjärtat med full övertygelse». Troil förstod nog, att det skulle bliva en uppoffring för Aminoff, men han visste, att landet skulle välsigna denne, om han mottog anbudet, som var ett nytt vedermäle av den store Alexanders välvilja för Finland, och med tvetydig artighet tillade han: »Måtte jag nu erhålla ett sådant svar, som vi alla så innerligen önska.»[1])

Det var i sanning ett vidunderligt förslag, ett överraskande utslag av den återvaknande kejserliga nåden. Väl hade det tidtals varit klent beställt med den juridiska kompetensen hos innehavarne av presidentstolen i Vasa, och noga taget var det inte heller de juridiska insikterna, som plägat bestämma valet av hovrätternas chefer under den svenska tiden. Men för det första var det varken önskligt eller nödigt att i detta avseende följa äldre traditioner, och för det andra hade Aminoffs tidigare verksamhet varit så främmande för lagskiparens kall, att man har svårt att taga det nådiga anbudet på allvar. På goda grunder uttalade också Rehbinder i brev till vännen Walleen försiktigt sina tvivel rörande Aminoffs benägenhet att mottaga den erbjudna posten, en av de viktigaste inom landets domarkår.[2])

Det får räknas Aminoff till förtjänst, att hans sunda förstånd tillbakavisade det frestande och för egenkärleken smickrande anbudet, om också, såsom han medgav, enskilda orsaker medverkade till avslaget. För att emellertid klara sina tankar, sedan svaret redan avgivits, vände han sig i förtroende till sin »billigt bästa och

[1]) Troil till Aminoff $^{8}/_{20}$ nov. 1816. Det var vid den föredragning, varom Troil talade, som Rehbinder begagnade sig av tillfället att justifiera sig mot beskyllningen för att ha vållat Aminoffs reträtt. Jfr s. 296.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{7}/_{11}$ 1816 g. st.

mest deltagande vän» Gösta Kothen för att inhämta dennes mening om sitt handlingssätt. »Föreställ dig min surprise», skrev han litet senare till denne, »då jag uppbröt i dessa dagar ett *officiellt* brev jämte ett, om möjligt, ännu förbindligare *enskilt* från Troil på kejsarens befallning, däri proposition mig göres att emottaga presidentämbetet i Vasa hovrätt, och det i de mest smickrande uttryck för min person, och att kejsaren själv fallit på mig med valet. Du kan föreställa dig ej allenast min surprise, men min oro och mina bekymmer vid det svar jag skulle avgiva. Du finner, huru kinkig saken är och huru mogen överläggning fordrades att taga ett parti, mig värdigt och svarande emot kejsarens fordringar.» Emellertid hade han — berättade Aminoff vidare — fattat sitt beslut och i ett officiellt svar undanbett sig uppdraget, framhållande sin oförmåga att sköta ett ämbete, som skilde sig så vitt från hans föregående yrken, men förtigande de enskilda skäl han hade för sin vägran. Med oro och bekymmer väntade han nu på resultatet av sitt svar, ty han skulle känna sig mindre lycklig, om icke olycklig, i fall kejsaren vidhöll sin önskan och han sålunda bleve befalld att bortflytta från sitt sälla lugn. Emellertid fägnade han sig åt det nådiga anbudet, ty det visade, att hans fienders arga list, i trots av alla bemödanden att frånrycka honom kejsarens estime och förtroende, kommit dem på skam. »Vore jag — fortsatte Aminoff — mer smickrad av den ytliga lyckan, visst banade detta vägen därtill, men jag är så mätt av världen och liknöjd om alla de fördelar jag säkerligen härigenom kunde vinna. Lugnet är mig dyrbarare än alle världens skatter, och mine dagar däruppe skulle förkortas, så behövlige för mina barn.»[1])

Aminoff hade tillfredsställelsen att mottaga ett gillande svar från Kothen, vilket visade, att »människor av en upphöjd själ» alltid måste samstämma på en punkt i sina gärningar. »Vår enstämmighet i denna kinkiga sak», förklarade han belåten, »har ej allenast innerligen fägnat mig, men ingjutit ett lugn och tillfredsställelse i mitt bröst. —— Det beslut jag genast fattade har vunnit ditt bifall, och det gör mig tillfyllest. Din hederliga och kraftfulla

[1]) Aminoff till Kothen $^{13}/_{11}$ [:o $^{13}/_{12}$] 1816.

karaktär förvissade mig därom förut. Lycklig jag; den som äger en sådan vän, vars råd man troget kan följa! Saken är ännu en sådan hemlighet, att allmänheten har därom ingen nys, varmed jag är ganska nöjd.» [1]) — Därtill ännu hade Aminoff förnöjelsen att se sina bevekelsegrunder gillade på högsta ort. Något vidare försök att inverka på honom följde inte, utan erhöll Rehbinder i uppdrag att under ett besök i Finland underrätta sig om C. Fr. Rotkirchs villighet att mottaga det höga ämbetet. Vid ett personligt sammanträffande med Rotkirch framhöll han för denne, att det nådiga förtroendet utgick direkt från kejsaren och att det kunde anses som en gottgörelse för den händelse Rotkirch känt sig förorättad under sin tid i konseljen. Även den nye kandidaten fann sig bragt i förlägenhet. Förutom de — visserligen nog så viktiga — representativa egenskaperna, för vilka han berömdes, saknade även han, såsom han själv medgav, de nödiga kvalifikationerna, och han tvekade starkt mellan böjelsen att stanna i hemmet och plikten att gå dit monarkens förtroende kallade honom. Efter att ha rådfört sig med sin estimable frände på Rilax, som tillstyrkte honom att mottaga kallelsen, följde han den senare och antog posten, där han stannade till sin död (1832). Utgången var helt naturligt egnad att tillfredsställa Aminoff, varför också Rehbinder i brev till Walleen undrade på, huruvida utnämningen skulle bidraga till att för dem vinna onkeln; han tvivlade nog därpå, men ansåg att resultatet var det bästa man kunde hoppas på, ty under den brist, som rådde på hommes comme il faut, var Rotkirch den ende, som kunde utnämnas till det ifrågavarande ämbetet. Ungefär detsamma hade han och Troil framhållit för monarken. [2])

Huru långt kännedomen om det nådiga anbudet till Aminoff spridde sig utanför de i saken närmast invigdes krets, är ovisst. Men säkerligen undgick det inte allmänheten, att den kejserliga

[1]) Aminoff till Kothen $^{18}/_{1}$ 1817. År 1824 hugnades Aminoff med presidents titel och värdighet.

[2]) Rotkirch till Aminoff $^{31}/_{1}$, $^{14}/_{2}$ 1817, Kothen till d:o $^{2}/_{2}$ 1817, Rehbinder till Walleen $^{28}/_{3}$ 1817. Walleen var kanske inte av samma mening som Rehbinder. Ett år senare talade han, såsom det synes, med allusion på Rotkirch om »la pauvreté de son esprit» (till Ehrenström $^{30}/_{6}$ 1818).

nåden åter begynt lysa över Rilax,[1]) och bland vännerna vaknade i samband därmed förhoppningen, att åt Aminoff måtte beredas tillfälle att inträda på den post, som på ett så förunderligt sätt gått honom ur händerna. I början av 1817 berättade Kothen från Viborg, att man ånyo hörde general Aminoff nämnas »med någon slags intérêt».[2])

En särskild anledning att räkna med Aminoffs stundande rehabilitation gåvo de ofta upprepade ryktena att Troil och även Rehbinder önskade lämna sina platser. Den förre, vars hälsa redan tidigare varit vacklande, träffades upprepade gånger av sjukdomsanfall, som för längre eller kortare tid hindrade honom att sköta sina ämbetsgöromål. I augusti 1816 berättade Walleen, som nyss överflyttat till Viborg, att Troil åter var mycket sjuk, led av melankoli och höll sig på sina rum. Med stor oro tänkte han på, huru det skulle gå med affärerna, om Troil avled. Han var nämligen övertygad om att under dåvarande förhållanden Troils frånfälle skulle bliva en allmän olycka, som det var svårare att reparera än man trodde. Rehbinder konstaterade, att Troil visade fullkomlig likgiltighet för affärerna och väckte medlidande genom sin klenmodighet. — Det gick över, även denna gång, men på våren följande år blev Troil ånyo tvungen att taga sig ledighet och överlåta sina göromål åt Rehbinder. [3])

Denna åstundan att avgå berodde mest på ekonomiska skäl. Walleen fann den, beklagligt nog, fullt motiverad, men som Rehbinder var oersättlig på sin plats, vågade han hoppas att Rysslands mäktige självhärskare måtte finna på något botemedel mot olyckan och erbjuda åt Rehbinder förbättrade villkor, som denne aldrig skulle själv begära, men å andra sidan inte kunde neka att mottaga från monarkens hand[4]). För övrigt torde Walleen ansett, att hans

[1]) I brev av $^{30}/_{3}$ 1818 till Aminoff berättade Ehrenström, att han kände till offerten, vari han påstod sig med tillfredsställelse se ett bevis på monarkens förtroende. Även fägnade han sig åt valet av Rotkirch, om vars karaktär och skicklighet han hade de fördelaktigaste begrepp.

[2]) Kothen till Aminoff $^{2}/_{2}$ 1817.

[3]) Walleen till Ehrenström $^{8}/_{4}$, $^{15}/_{11}$ 1815, $^{6}/_{3}$, $^{15}/_{8}$, $^{28}/_{8}$ 1816, $^{28}/_{5}$ 1817, Rehbinder till d:o $^{21}/_{3}$ 1815, $^{24}/_{8}$ 1816, till Walleen aug. 1816.

[4]) Walleen till Ehrenström $^{20}/_{12}$, $^{21}/_{12}$ 1815, Rehbinder till d:o $^{19}/_{12}$ 1815.

egen förflyttning från Kommittén till landshövdingsämbetet i Viborg, bidrog till Rehbinders vantrevnad. I början av 1816, då hans utnämning till Viborg redan emanerat, uttalade han för Ehrenström den förmodan, att hans utträde ur Kommittén komme att utöva ett ogynnsamt inflytande på Rehbinders humör och därigenom även på affärernas gång. Deras vänskapsförbindelse, som knutits i barndomen, hade befästs under en gemensam karriär genom ömsesidigt behov av varandra och kännedom av varandras karaktärer. Aldrig skulle, så trodde åtminstone Walleen, någon vinna hos Rehbinder ett sådant förtroende, som han ägde. »Avec toutes ses excellentes qualités, mr Rehbinder n'a pas un esprit fort conciliateur», förklarade han; »naturellement porté à la mélancholie, il est un peu trop susceptible, soupçonneux et facile à s'emporter. Il faut beaucoup l'aimer et le connaître — l'un est d'ailleurs la suite nécessaire de l'autre — pour lui passer ces petits défauts là et savoir se lui attacher en dépit de lui-même.» Detta hade Walleen förstått att göra, han som bemödat sig om att foga sig efter sin väns lynne och att undvika allt som stötte hans omdömen och vanor. Men det skulle sannolikt inte andra förstå, och då Rehbinder inte hade någon, till vilken han kunde fullt förtro sig, skulle detta göra hans ställning än mer obehaglig. Man kunde nämligen inte räkna på att solen, som nu lyste över Kommittén, aldrig skulle skymmas av moln.[1])

Det blev intet varken av Troils eller av Rehbinders reträtt. Genom reskript av $^{29}/_{4}$ 1816 tillerkändes båda en tillökning i löneförmånerna, som åtminstone lättade de ekonomiska bekymren.[2])

[1]) Walleen till Ehrenström $^{28}/_{3}$ 1816. I ett föregående brev ($^{22}/_{11}$ 1815) hade Walleen skrivit om Rehbinder: »R. n'a pas non plus ce courage ferme, cette tenacité qui ne se laisse jamais rebuter par des difficultés; il est trop sujet à se fâcher, à se désesperer, quand il trouve de l'opposition à ce qu'il croie bon et juste.» Samtidigt höll ett brouilleri på att uppstå mellan Rehbinder och Ehrenström, men Walleen lade sig medlande emellan och förhållandet blev åter gott.

[2]) Troil och Rehbinder erhöllo i taffelpenningar 6,000 rub. b. a., Willebrand i hushyra 4,000 rub. b. a. Vid sin avgång från landshövdingsämbetet hade Troil ($^{31}/_{1}$ 1816) erhållit som ersättning för den tidigare erlagda ackordsumman Nynäs boställe i Nousis med indelning för sig och sina arvingar i åtta år (H. M. brev o. reskr. 1813—1816).

Men ryktet om nämnda planer gav anledning till många kannstöperier och enskilda spekulationer. I mars 1815 skrev Reuterskiöld till Aminoff, att Troil ämnade sig bort och att även Willebrand ledsnat vid sin befattning, varför det behövdes nya män för att styra skeppet i den storm, vari man befann sig. »Det fordras», förklarade Reuterskiöld med tydlig adress till Aminoff, »en styrman, som är vander vid styrets förande, och en säker lots för att emellan klippor och grund kunna föra det i en säker hamn. —— Sedan Armfelts tid, som brouillerade sig med alla ryssar, hava de svurit ett evigt hat till Finland, och det fordras mycken skicklighet av vederbörande att undgå den grav fienderne söka göra.» Ännu tydligare uttalade sig landsh. G. Aminoff. Han hade under ett besök i Petersburg sammanträffat med Sprengtporten, som försäkrat, att kejsaren ännu skulle återkalla Aminoff, när Troil nödgades avgå. Med beklagande tänkte landshövdingen — som utsatts för anmärkningar av prokuratorn och en process till följd av klagomål från länsbefolkningens sida — på, huru olyckligt det var, att det bland finska undersåtar inte fanns någon behjärtad man, som i likhet med general Araktschejeff kunde upplysa monarken om, huru man malträterade hans mest tillgivne ämbetsmän. »Hade min kusin — fortsatte Aminoff — enligt nationens önskan och mina enträgna böner velat närma sig mera till greve Armfelt för dymedelst kunna uträtta något allmänt gott, så hade vi säkerligen varit lyckligare än vi nu äro. Men genom min kusins avlägsnande från affärerna fingo våra ovänner mera luft, och man lärer hava sinnsatt sig att från ämbetsmannaklassen utrota hela vårt namn, vilket icke heller torde bliva särdeles svårt, emedan jag nu mera snart sagt är den enda Aminoff, som tjänar staten och som även är utom allt stöd.» Några månader senare besvor Aminoff sin nådiga kusin att inte refusera ordförandeplatsen i Kommittén, om denna erbjöds honom. »Maka och barns sällhet samt den ömma släktkärleken påkallar det», tillade han bevekande. [1])

[1]) Reuterskiöld till Aminoff $^{18}/_{3}$ 1815, G. Aminoff till d:o $^{1}/_{2}$, $^{15}/_{5}$ 1817. Sprengtportens vänskap för G. Fr. Aminoff betygades även av Ladau $^{10}/_{6}$ 1817.

Såsom landshövdingen framhållit, var general Sprengtporten fortfarande intresserad av att Aminoff återkom till Kommittén. Efter att tidigare ha tillstyrkt denne att göra ett besök i Petersburg, upprepade han, med anledning av ett motsträvigt svar, som han tyckes erhållit, vid nyårstiden 1817 i allvarliga ord sin maning. »Om vår Aminoff — förklarade han i artigt förebrående ton — vore en av samhällets vanliga medlemmar, som utan det allmännas förlust kunde gå vart han ville eller sitta och kucklura i sin stilla vrå, så skulle jag säga: han har rätt att söka sig vila och lugn, en fristad för avund och förföljelser. Men här är det icke så. Av naturen danad till en verksam vandel, begåvad med en ädel själ att göra rätt och gott, påkallas han av vänner och pålägges av medbröder att icke fly från styret, förrän stormarna äro förbi.» Och efter att ha framhållit, hurusom deras »lilla blottställda fäderneslandet» flöt som en maktlös skuta utan segel och roder på tidens stormande hav, fortsatte han: »Böra då icke alla de, som ännu hava kraft och styrka i själen att komma henne till hjälp, gå henne till mötes. Mig tyckes därför, min bästa general, att långt ifrån att hålla Er på avstånd, bör Ni söka att nalkas monarkens person. En liten tur hit till vårt ryska nyår skulle ej vara ur vägen. Sent eller bittida måste sakerna få en annan ställning.» Avgingo Troil och Rehbinder från sina platser, var Aminoff närmast att taga sig sakerna an; då hade fäderneslandet en ärlig och upplyst styresman, och om Ehrenström kallades till statssekreterare, skulle Aminoff i denne äga en skicklig och kunnig medhjälpare.[1])

Aminoff vidhöll emellertid sin föresats, och han hade väl intet mot den anordningen — »ditåt alla bemödanden varit riktade» — att Rehbinder blev statsminister efter Troil och erhöll Walleen till efterträdare. Det gladde honom att fortfarande leva i Sprengtportens hågkomst och han skulle gärna enligt dennes råd kastat sig för kejsarens fötter, men — utom att resan skulle åsamka honom en ny gäld, honom, »den ende som utan den ringaste ersättning tillsatt egen förmögenhet i fäderneslandets värv» — skulle den tydas av »de om rodret månne» såsom »slukande efter gracer och belöningar»,

[1]) Sprengtporten till Aminoff $^{20}/_{12}$ 1816 g. st.; *Hartman* s. 346—347.

och han skulle ytterligare utmålas med de färger, genom vilka det lyckats ovännerna att göra honom »synligt onyttig». »Att åter framträda på den slippriga banan, varifrån den egoistiska ligan så visligen avlägsnat mig», förklarade han för Kothen, »därpå har du, min vän, i förhand svarat mästerligt och likasom ur mitt eget hjärta, varvid jag intet ord har att tillägga. Jag blir ej mer än en gång misskänd och orättvisad. Behöver regenten och fäderneslandet mig, må jag då bliva påkallad, och vill en gång icke att han (regenten) skall tro om mig ett annat förhållande, ty jag följer in i döden mitt valspråk: nec adversa nec prospera flectent.» — Kothen hade väl uttalat samma mening, som han upprepade i början av följande år, då han med anledning av frågan om presidentämbetet i Vasa förklarade, att hans gode morbroder nog komme att »njuta vida större lugn och tillfredsställelse av att bliva konsulterad än att såsom verkelig ämbetsman vara à la tête för affärerne».[1]) Det var ungefär detsamma Aminoff anfört, då han spjärnade mot att komma in i Kommittén för de finländska ärendena.

*

Ännu dröjde det en tid, innan Aminoff anlitades för konsultationer och kommissioner. Men under väntan därpå företog han sig, såsom tidigare nämnts, att i brev och promemorior uttala sig om allmänna förhållanden, som väckte hans misshag. Skrivelserna voro till en början ställda till inflytelserika personer i syfte att få de i dem uttalade meningarna framförda till högsta ort, men riktades sedermera, när modet växte, till den »billigt förgudade» monarken själv.

Aminoff började, märkligt nog, sitt konsultativa skriftställeri med att beröra akademien i Åbo, som några år senare ställdes under hans inseende. Anledningen var precis inte något särskilt intresse för akademiska frågor, utan tyckas uttalandena berott på det tillfälliga förhållandet, att Aminoff var betänkt på att fullfölja sina söners uppfostran i Åbo, innan han prövade främmande universitet.

Redan i den skrivelse från början av år 1815, vari Aminoff, såsom

[1]) Aminoff till Kothen — okt., $^{11}/_{10}$ 1816, Kothen till Aminoff $^{3}/_{2}$ 1817.

vi känna, meddelade biskop Tengström en karakteristik av sin politiska bana, tillät han sig att framhålla betydelsen av edukationsverkets uppgift att hos ynglingen underhålla känslan av frihet såsom det säkraste motvärnet mot despotismen, och han tog sig härav anledning att skarpt ogilla de lämningar av den forna barbarismen vid barnens bestraffning, som han hört ännu existerade vid akademien, kanske även vid andra läroverk. Ett år senare framkom han, åberopande »forna tiders förtroliga språk», med ett nytt bekymmer. Det hade kommit till hans öron, att vid regeringskonseljens, numera senatens, flyttning justitiedepartementet skulle lämnas kvar i Åbo, vilket skulle ha till följd, att den förmånliga inverkan man väntade sig av flyttningen för edukationsverket endast till hälften uppnåddes. Den i staden rådande dyrheten och lyxen skulle nämligen fortfara och endast de som gynnades med mångdubblade löner och pensioner skulle ha råd att hålla sina barn vid akademien. Som familjefader intresserade sig Aminoff för edukationsverket och som skattebetalande medborgare yrkade han på att statens medel användes till allmänna behov och inte till enskilda individers gödande, vilket skulle ske, om man för att tillfredsställa en del senatsmedlemmars egoistiska strävan avvek från flyttningsprogrammet, sedan man nedlagt millioner på den nya huvudstaden. Om en del ledamöter hotade med avgång i fall av flyttning, ansåg han det sakna betydelse, ty han kände inte till så stora och oumbärliga män, att för deras skull det allmänna skulle få vika, och för övrigt var det regenten och inte den enskilde, som föreskrev vad som borde ske. Återkommande till akademien, berättade han, att han till följd av dyrheten i Åbo beslutat sända sina äldsta söner med deras informator — som han med anledning av de inhemska informatorernes pretentioner tagit från Sverige — till någon utländsk akademi, där kostnaderna inte ställde sig högre, men nyttan av studierna blev större. Aminoff förmodade, att om de av honom framställda sanningarna framfördes till akademiens höge kansler, storfurst Nikolai Paulowitsch, skulle därav härflyta de hälsosammaste följder för akademien.[1])

[1]) Aminoff till Tengström $^{17}/_{3}$ 1815, $^{20}/_{4}$ 1816.

Det är tvivel underkastat, huruvida denna hemställan, vari, såsom ofta var fallet, enskilda intressen voro sammanflätade med allmänna, ledde till någon påföljd från Tengströms sida. Men Aminoff gav inte saken förlorad. På hösten 1816 sammanfattade han ett memorial, som närmast avsåg att mota eventuella planer på sammankallandet av en lantdag, men vid sidan av detta tema — vartill vi återkomma — berördes också den ringa elevfrekvensen vid akademien, som tillskrevs de dyra levnadskostnaderna i Åbo, och Aminoff slutade med att hemställa om utsättandet av en bestämd termin för senatens förflyttning till Helsingfors, varav en förändring i prisförhållandena var att motse. Som ett nytt motiv framhöll Aminoff, att just till följd av de höga levnadskostnaderna i Åbo ett antal ynglingar studerade vid de svenska akademierna, där de mottogo intryck, skadliga för innevånarne i ett land, vars intressen voro diametralt motsatta Sveriges. Betänkandet var ställt till kejsaren och således avsett att framlämnas genom någon förtrogen i Petersburg. Huruvida avsikten fullföljdes, veta vi inte med säkerhet.[1]) Men då Aminoff på våren 1817 återupptog korrespondensen med Rehbinder, som föregående år förordnats att för storfursten-kanslern föredraga akademiska ärenden, var det till en del för att för honom uttala samma tankar.

Förbindelserna med Rehbinder hade varit avbrutna sedan hösten 1814. Om någon egentlig brytning kan man väl inte tala, men Aminoff gick och bar på misstanken att Rehbinder bidragit till hans fall, och den sistnämnde å sin sida grämde sig åt att, efter vad han inhämtat, den missnöjde Rilax-baronens utgjutelser gingo ut även över honom. Men i början av år 1817 kom det till ett närmande. Då Rehbinder hade sitt redan nämnda sammanträffande med Rotkirch, begagnade han tillfället att försäkra inför denne, att han aldrig burit rancune till Aminoff eller med något ord inför monarken sökt förringa hans personliga anseende, utan tvärtom givit sitt erkännande åt hans värde i medborgerligt och politiskt avseende.[2])

[1]) Två svenska konc., det ena odat., det andra dat. $^{25}/_{10}$ 1816, och ett franskt, dat. 1817 i Ril. s. 32. *Hartman* uppgiver (s. 348) att skrivelsen insändes till kejsaren i jan. 1817.

[2]) Rotkirch till Aminoff $^{31}/_{1}$ 1817.

Yttrandet frambars, såsom meningen naturligtvis var, till Aminoff, och om det också inte skingrade alla misstankar, var det ju egnat att underlätta svårigheten, när Aminoff ett par månader senare beslöt sig för att i eget och det allmännas intresse nalkas den förre hederlige vännen, vars hem under martyriet i Petersburg varit hans högkvarter.

»Min broder!» så började Aminoff på gammalt kordialt sätt sitt brev av den 22 april 1817. »Ett tidevarv är framflutit, sedan vi åtskildes, men tid och rum kan därföre aldrig förändra den estime och tänkesätt människor (emellan) — om jag så må yttra mig — av en sann halt hysa för varandra. Ehuru i min tysta vrå, skild från världen, upphör jag likväl aldrig i det varmaste, det redligaste nit i allt vad som kan bidraga till vår välsinnade kejsares gloire och mitt fäderneslands därmed oskiljaktigt förenade väl.»

Efter dessa reconcilianta inledningsord övergick Aminoff till att »utan förbehåll» uttala sig om tvenne saker av vikt, som lågo honom om hjärtat. Den ena rörde posttaxan, den andra edukationsverket.

I fråga om den förra framhöll Aminoff, att den var så högt uppskruvad, att den för honom och andra mindre bemedlade försvårade importen av utländsk litteratur, »denna föda för själen — — det vill säga förståndets näring, uppodling, det viktigaste för en regerings omfattning». Som man inte kunde nöja sig med Åbo tidning, var det nämligen nödvändigt att importera tidningar samt skrifter av vetenskapligt och ekonomiskt innehåll dels från Sverige, dels från den egna huvudstaden Petersburg o. s. v. Vidare var det av vikt att genom införskaffande av tryckalster från Ryssland s. a. s. befordra en sammansmältning av de båda nationerna, att sätta ungdomen i tillfälle att lära känna Ryssland och dess språk. »Litterära kommunikationer — slöt Aminoff sitt resonement — emellan tvenne så olika folkslager synes mig vara ett axiom att förnämligast bidraga till hävandet av inrotade fördomar.» Aminoff uppmanade förty Rehbinder att ingå med underdånig framställning om lindring i posttariffen.

På tal om uppfostringsväsendet upprepade Aminoff sin gamla klagan över de höga levnadskostnaderna samt lyxen och nöjeslivet i Åbo, som hindrade andra än förmögne personer att sända sina

söner till akademien. Men dessutom ville han fästa Rehbinders uppmärksamhet vid det förhållandet, att akademien, huru väl utrustad den än var i vetenskapligt avseende, inte meddelade nödig undervisning för sådana ynglingar, som inte ämnade ingå i ett lärt yrke. Där fordrades även skickliga lärare i levande språk, eqvitation, gymnastik och »andre agrements lärdomar, som även erfordras för den uppväxande riddersmannen att kunna även i den vägen med skicklighet framträda på den bana hans förfäder trampat».[1]) Till följd härav, berättade Aminoff vidare, hade han beslutat att sända sina äldsta söner med deras informator till universitetet i Uppsala. Det var, han medgav det, en betänklig utväg, som han i allmänhet ogillade, men som *han* kunde tillåta sig, ty han hade inympat i sina söners späda hjärtan sina egna grundsatser om regent och fädernesland. I senare brev pointerade han ytterligare, att han inte fick bortblandas med de fäder, som efter att ha skördat hopade distinktioner och välgärningar av kejsaren underlåto att genom sina söner betala sin tacksamhetsgärd. Han hade för avsikt att uppfostra sina gossar till fria människor, så att de en dag kunde användas som ämbetsmän både i sin fosterbygd och i det ryska riket.[2]) — Med andra ord: quid licet jovi, non licet bovi.

Ehrenström torde nog haft rätt, då han anmärkte, att Aminoff återknutit förbindelserna med sin försummade kollega för att rättfärdiga sin så lätt misstydda uppfostringsplan och för att genom Rehbinder få sina motiv rätt framställda för kejsaren.[3]) Rehbinder samtyckte också beredvilligt att lämna den begärda hjälpen och uppmanade Aminoff att i ett ostensibelt franskt brev, som kunde föreläggas kejsaren, utveckla skälen för sitt handlingssätt. Uppmaningen blev också hörsammad, varpå Rehbinder föredrog det ömtåliga ämnet för kejsaren, som, ehuru med betänksamhet, gav

---

[1]) Den nya staten av år 1811 för Åbo akademi upptog emellertid språkmästare i ryska, tyska, franska och engelska samt exercitiemästare i ritning, musik, fäktning och dans. *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 113, 317.

[2]) Aminoff till Rehbinder $^{22}/_{4}$, $^{23}/_{7}$, $^{27}/_{8}$ 1817. Ett förslag av Rehbinder att placera gossarne i pagekåren tillbakavisades av Aminoff.

[3]) Ehrenström till Rehbinder $^{22}/_{5}$ 1817.

ett så pass nådigt svar, att Aminoff ansåg sig oförhindrad att på hösten samma år överföra sina äldsta gossar jämte deras informator till Uppsala universitet. Återkommen från denna ort, mycket nöjd med förhållandena i akademistaden och förtjust över det smickrande bemötande han rönt från gamla vänners sida, tackade han Rehbinder för den tjänst denne gjort honom. Han hoppades att tiden, som plägade upplysa människans handlingar, även skulle rättvisa hans steg som en trogen och tillgiven undersåtes. När sönerna befunnos förtjänta av »omfattning», ville han bönfalla hos kejsaren för deras väl och klappa på sin broder Rehbinders hjärta.[1])

Freden var således sluten och korrespondensen fortgick i förbindliga termer. Aminoff försäkrade gång efter annan om den estime och det förtroende han alltid hyst för sin »kära broder», och »med oblyg uppriktighet», »utan förbehåll», begagnande hjärtats språk, framlade han dels inom ramen av vanliga brev, dels i vidlyftiga memorial för denne sina tankar i allmänna ämnen. Rehbinder å sin sida gav inte efter i fråga om sirligt turnerade svarsbrev, i vilka han betygade sin glädje över att vara fortfarande innesluten i herr baronens och geheimerådets hågkomst. I smickrande ord, om också inte utan invändningar, erkände han riktigheten av de gjorda anmärkningarna, och slutligen visade han sitt öppna förtroende genom att utbedja sig Aminoffs erfarna råd i frågor, som krävde en särskilt omsorgsfull prövning. Han förutsatte emellertid, förklarade han för Ehrenström, att Aminoff numera förstörde de mot honom och andra riktade »mémoirer» han författat[2]).

---

[1]) Rehbinder till Aminoff $^{20}/_{5}$, $^{8}/_{7}$ [:ɔ $^{8}/_{8}$], $^{10}/_{9}$, Aminoff till Rehbinder $^{20}/_{12}$ 1817. I brev till Kothen ($^{10}/_{12}$, $^{28}/_{12}$ 1817) berättade Aminoff med förtjusning om besöket i Sverige. Nöjet grumlades emellertid, när han senare erfor, att den nya svenska konungen uttalat sig olämpligt om resans syfte och infordrat upplysningar rörande resetillståndet. I skarpa ord klandrade han ett sådant beteende av »den enda av revolutionens foster, som ännu sitter kvar på en av Europas illustraste troner» (till Kothen $^{8}/_{1}$ 1819). Ett eget öde fogade, att Aminoff ett årtionde senare uppvaktade »revolutionens foster» och att detta torde medverkat till hans onåd hos Finlands dåvarande monark. *Heinricius*, Skildr. fr. Åbo akademi 1808—1828, s. 189—190.

[2]) Rehbinder till Ehrenström $^{22}/_{7}$ 1817.

Men utan störingar avlopp det inte. När Rehbinder erfor, att Aminoff efter hemkomsten från Sverige ånyo företagit sig att högljutt kritisera regeringsåtgärder, för vilka han — Rehbinder — var ansvarig, tog han meddelandena mycket hett, synnerligen som han samtidigt hade att streta med svårigheter på andra håll, bl. a. från greve Steinheils sida. Med en för honom mindre vanlig oförbehållsamhet gav han i brev till hemlandet uttryck åt sin förbittring. Så skrev han till Ehrenström, att han vore färdig att uppoffra sin rättmätiga förtrytelse för att ingå fredsslut med »den bizarre baronen», om man kunde räkna på en förlikning med honom, men, tillade han, »malheureusement je le connais trop pour ne pas être convaincu qu'on ne fait jamais de paix avec lui et qu'il ne profite d'une trêve que pour mieux assommer son ennemi». En annan gång förklarade han, att han inte berördes av Aminoffs extravaganser, av vilka han inte tog någon skada. »Il aura beau ourdi ses trames», resonerade Rehbinder; »il ne viendra jamais à bout de ternir la pureté de mes intentions et mon attachement au souverain et à la patrie, si toutefois la justice existe sur la terre.» Men när han tyckte sig förmärka, att Aminoffs angrepp avsågo en explosion, som åstadkom hans fördärv, förklarade han i retlig ton, att han var färdig att packa in. »Enfin, sous plus d'un rapport», skrev han i juli 1818 till Ehrenström, »c'est à moi de plier bagage, et la première démarche en est déjà préparé. Je le fait avec le plus grand calme et après la déliberation la plus mûre. Jusqu'à l'âge de 41 ans je n'ai connu l'adversité. Ma fierté me le fera supporter ou me fera crever.»[1]) Det lät som när Armfelt förklarade, att han ämnade draga sig till Åminnes giftfria luft för att överflytta bördan på sin fronderande kollegas axlar.

Ehrenström uttalade till en början, om ock något skeptiskt, sin fägnad över närmandet mellan Aminoff och Rehbinder, vilket visade att den förre mjuknat, åtminstone till det yttre. Skenet av fred var ändå, menade han, bättre än ett krigstillstånd, och för egen del kunde han förtälja, att även han fått mottaga vänliga brev, som han besvarat i samma ton. Men han konstaterade, att Aminoff

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{27}/_{5}$, $^{13}/_{6}$, $^{20}/_{6}$, $^{17}/_{7}$ 1818 (n. st.).

fortsatte sina oppositionella yttranden, som han dock inte tillmätte större betydelse. Med anledning av några brev från Aminoff, som Rehbinder meddelat honom, genmälde han tröstande, att Rehbinder gjort allt för att visa tillmötesgående och att breven utgjorde nya bevis på författarens »mille et une contradictions» samt vittnade, jämförda med andra, om »beaucoup d'ingratitude, des prétentions exorbitantes, une vanité sans borne et une haut degré de fausseté». Enträget uppmanade Ehrenström Rehbinder att inte tänka på reträtt, och han hoppades att monarken inte skulle samtycka därtill. Fanns det moln på horisonten, skulle de nog skingras, och han erinrade om, hurusom han redan för Armfelt predikat tålamod, »la patience qui surmonte tous les obstacles et qui est victorieuse même des intrigues les plus profondes, lorsqu'elles sont mises en jour».[1]) — För Walleen förklarade Ehrenström, att det inte rådde något tvivel därom att Aminoff ville ruinera Rehbinder, kanske för att få Kothen på hans plats, men han förmodade, att Aminoff med de hemliga, illa digererade mémoires mot styrelsen, med vilka han var sysselsatt och som han hoppades få framförda till kejsaren, inte skulle skada andra än sig själv, ty han var tillräckligt känd »comme un frondeur et brouillon, dont les sentiments de vertu, de patriotisme, de désintéressement et d'amour du bien public dont il fait parade, cachent fort mal ceux de l'intérêt personnel dont il est uniquement mû et rempli».[2]) Walleen instämde sin vana likmätigt i Ehrenströms elaka yttranden. Huru fin Aminoffs politik än var, kunde den inte skada Rehbinder, vars goda rykte var alltför stadgat för att lida av intriger. »Jamais homme en place n'a eu la conscience plus nette que lui», försäkrade Walleen om sin vän. »Il n'est ni intriguant, ni ambitieux, ni intéressé. Tout le monde connait sa probité exacte, sa moderation, sa retenue. Il n'y a ni de créatures, ni d'amis, ni des parents favorisés à la faveur de son crédit; il n'a rien demandé pour son propre compte, pas même lorsqu'on l'a presque invité à le faire.» Walleen hoppades förty, att allt skulle gå bra — såsom det också gick, ehuru precis inte så som han torde väntat.[3])

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{23}/_{5}$ 1817, $^{7}/_{3}$, $^{16}/_{4}$, $^{11}/_{6}$, $^{23}/_{7}$ 1818.
[2]) Ehrenström till Walleen $^{14}/_{6}$, $^{25}/_{7}$, $^{30}/_{7}$ 1818.
[3]) Walleen till Ehrenström $^{1}/_{8}$ 1818.

Vad de memoarer, om vilka Ehrenström talade, innehöllo, veta vi inte. Men att Aminoff efter hemkomsten från Sverige hemfallit åt sitt kritiska humör, framgår av de brev, i vilka han uttalade sig för sin unga vän Gösta v. Kothen om förhållandena i sitt älskade fädernesland.

För det första oroades Aminoff av ryktet att höga vederbörande ärnade, köpmannaståndet till favör, begränsa de genom 1817 års handelstraktat med Sverige bekräftade handelsrättigheterna. Han ville se tiden an, men blev resultatet dåligt för jordbrukaren, fann han sig nödsakad att sätta handen på papperet med all den sanningsstyrka han ägde, ty från brödralandet Ryssland fick man ingen styver, så att om man inte genom en fri handel med utlandet införskaffade penningar till landet, blev detta fördärvat och han tvungen att sälja sin jord. Med förtrytelse inhämtade Aminoff vidare, att senaten utfärdat en förordning om tiggeriets hämmande ($^{9}/_{7}$ 1817), som han fann kränkande såväl för den tjänande hopen som för husbönderna. Och tid efter annan fick han nya anledningar att harmas åt det slöseri, som ämbetsmän till favör utövades med statens tillgångar, även med den för arméns uppsättning avsedda militiefonden, medan tusendetals olycklige saknade bröd och tak över huvudet. I äreröriga ord, på vilka man kunde tillämpa Walleens tidigare citerade uttryck, att de inte ens hade förtjänsten att vara kvicka, tillät sig Aminoff att kritisera den flitiga användningen av monarkens rätt att nobilisera, varav följden skulle bliva ett undanträngande av »den gamla surdegen», de äldre ätterna på riddarhuset. Det var en yttring både av personlig högfärd och av den äldre ämbetsmannagenerationens missunsamhet gentöver det nya släkte, den nya tidens nouveaux grands, nouveaux riches, som den politiska omvälvningen fört fram på banan.[1])

Men vad som kanske mest grep Aminoff, var en förordning av $^{13}/_{1}$ 1817, som stadgade, att de vilka framdeles sökte inträde vid

[1]) Aminoff till Kothen $^{17}/_{2}$, $^{1}/_{4}$, $^{17}/_{4}$, $^{27}/_{7}$ 1818. Åren 1809—1818 meddelades adlig värdighet (naturalisationer och upphöjelser i högre klass undantagna) åt 18 personer: 3 medlemmar av konseljen, 1 biskop, 1 landshövding, 4 professorer, 5 hovrättstjänstemän från president till assessor, 1 borgmästare, 2 brukspatroner och 1 överstelöjtnant.

landets styrelse- och lagskipningsverk borde uppvisa intyg över att de varit inskrivne vid Åbo universitet och där undergått sådana förhör och lärdomsprov, som närmare angåvos i författningen. Det var en föreskrift, som korsade Aminoffs plan att i Uppsala förbereda sina söner för fosterlandets tjänst, och, såsom Aminoff tolkade lagen, stod den i strid med § 4 i de adliga privilegierna av 1723, som medgav adelsmän rätt att »till vår och fäderneslandets desto nyttigare tjänst — — vandra uti främmande land, både till bokliga och fria konsters idkande som ock att låta bruka sig hos främmande herrar i krig eller annan tjänst, varvid den sig utrikes skickelig och välförtjänt gjort, sådana förmåner vid dess hemkomst till godo njuta skall». I häftiga ord uttalade Aminoff sin indignation över ett sådant »maktspråk» på sina rättigheter, som antogs ha tillkommit på initiativ av »den med 2:ne tecken brännmärkte sneda professorn» (J. Fr. Wallenius) och huvudsakligast vara riktat mot honom för att han överfört sina söner till Uppsala. »Den saken — upprepade han i ett brev till Kothen — har så upprört mitt sinne, att jag allt sedan saknat lugnet i min själ — djupt, om jag så må yttra mig, betraktande vår ställning här i landet, som dag från dag synes mig taga en sådan riktning, att jag däröver gerna drar en täckelse, och framtiden än mörkare för min inbillning. Vad behövde jag väl härom mer nämna än det; höjden av förnedring, då man nu fjättrat det heligaste i samhället: en högre national bildning, förståndets odling och upplysningens befrämjande. Hela min själs diktan och traktan har varit fosterjordens väl och rättupphållelse och att åtminstone få leva mina återstående dagar i det tröstefulla hoppet att ha lämnat ett fädernesland åt mina barn.» Om de politiska förhållandena varit annorlunda i Sverige, hans forna fädernesland, skulle han inte tvekat att överflytta dit. Nu hade han intet val, men han var lika oböjlig som förr att underkasta sig sina »likars maktspråk». I Åbo, där han utlade sina skäl för »de rådande vise», fann han opinionen stämd mot förordningen, men när det gällde att handla, voro alla ljumma utom han själv — som man väl kunde förstå.[1])

Också för Ehrenström, med vilken, såsom redan nämnts, kor-

[1]) Aminoff till Kothen $^{17}/_{2}$, $^{28}/_{3}$, $^{1}/_{4}$, $^{17}/_{4}$ 1818, till Rehbinder $^{12}/_{11}$ 1818.

respondensen efter några års vila ånyo kom i gång, uttalade Aminoff sina anmärkningar i vidlyftiga skrivelser, dem mottagaren fann ännu diffusare än förr.[1]) Såvitt koncepten utvisa, berörde de vissa ekonomiska författningar, såsom den senaste tulltaxan, vilken Aminoff med allt skäl ansåg fördärvlig för jordbrukaren i allmänhet och jämväl för honom själv, samt förbudet mot de svenska småsedlarnas införsel; initiativet till dessa författningar trodde han ha utgått från Steinheil och Mannerheim. Vidare uttalade han sig om behovet av en indelt armé, en fråga som vid denna tid livligt intresserade honom och varom han skrev flera betänkanden. Men dessutom berördes en del frågor av enskild art och ganska ömtålig natur. Ehrenström svarade i vänliga ord, men underlät inte att göra anmärkningar och invändningar, som inte upptogos väl, så att korrespondensen åter mattades av, såsom Ehrenström från början förutsett.[2])

När sålunda försöket att intressera Ehrenström för sina syften och meningar inte utföll bättre, vände sig Aminoff ånyo till Rehbinder, med vilken vännerna G. v. Kothen och C. L. Jägerskjöld på Sjölax, som föregående år utnämnts till chef för den finländska militärbyrån i Petersburg, uppmanade honom att brevväxla om allmänna saker, den senare tilläggande, att Rehbinder uttalat en önskan i denna riktning.[3]) På hösten 1818 sände han till den sistnämnde ett vidlyftigt memorial, vari han sakligt och lugnt behandlade några allmänna ärenden, som delvis redan berörts i korrespondensen med Kothen och Ehrenström. Betänkandet föregicks eller åtföljdes av en skrivelse, vari han motiverade det steg han haft djärvheten att taga.

---

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{28}/_{5}$ 1818.

[2]) Aminoffs brevkonc. till Ehrenström $^{29}/_{6}$, $^{18}/_{7}$, aug. 1818, Ehrenström till Aminoff $^{30}/_{3}$, $^{4}/_{5}$, $^{22}/_{5}$ 1818. Bl. a. uttalade Ehrenström sitt missnöje med de unga herrarne Aminoffs vistelse i Uppsala och så hade han en gång oförsiktigheten att som bevis på kejsarens välvilja mot Finland framhålla, att Armfelts äldste son utnämnts till kejsarens adjutant. På det sistnämnda meddelandet fick han ett sarkastiskt svar. Aminoff till Kothen $^{29}/_{3}$ 1819.

[3]) Aminoff till Kothen $^{27}/_{9}$ 1818, Kothen till Aminoff $^{26}/_{10}$ 1818.

Aminoff började med att förklara, att han ville tala övertygelsens och hjärtats språk med en man, vars värde han kände, och om saker, som rörde »icke allenast regentens gloire, men fäderneslandets därmed oskiljaktigt förenade väl». Sitt betänkande hade han inte skrivit i den egenkärleken, att hans råd och tankar vore oemotsägligt riktiga, ty på avstånd ställde det sig för honom i hans erfarenheter svårt, om inte omöjligt, att rätteligen bedöma affärerna och besluten, då han inte kände »de hemliga ressorterna», som kunde vara påverkade av förhållandet till Ryssland. Men han trodde, att hans rena avsikter berättigade honom att uttala sig öppenhjärtigt. »Att mitt uppsåt nu och under hela min vandring på världsbanan varit rent, det säger mig mitt fredade samvete», försäkrade han. »Alla mina gärningar och handlingar vittna därom, oväldigt granskade av den fördomsfrie, och att inga främmande avsikter nånstin styrt de samma, ty mitt valspråk eller enda motivet till mina handlingar har varit och är: regenten och fäderneslandet.» Han hade aldrig tillhört någon faktion, aldrig åtrått någon inflytelse eller sökt anhang, och denna osvikliga grundsats hade stundom fört honom till lyckan, stundom till höjden av mänsklig förnedring. »Misstag, ofullkomligheter är människans lott», tillade han. »Vem, om icke jag, erkänner min egen ofullkomlighet och svaghet! Att rätta misstagen tillhör endast den dygdige. Min broder redan visat det inför nationen.»

I medvetandet av sina avsikters renhet och då han inte mer kunde direkt gagna staten, anhöll Aminoff att Rehbinder måtte med överseende upptaga hans »enkla och sträva», men från allt personaliserande fria framställning. Utanför promemorian ville han göra en anmärkning, som förtjänar uppmärksamhet. Han hyste nämligen den uppfattningen, att det var senatens ovillkorliga skyldighet att, då några författningar direkt emanerade från högsta makten, som syntes strida mot landets rättigheter och voro skadliga till sina följder, ingå med underdånig hemställan, innan författningen utfärdades. »Sådant synes mig — förklarade Aminoff — instämma med vår välsignade kejsares egen höga vilja, varpå vi i dylika fall förut äga högst talande bevis, och då vi dessutom äga en statssekreterare för finska ärenderna, som i alla sina gär-

ningar ådagalagt sitt varma nit för fäderneslandets väl och rättupphållelse, är det vår senats heliga plikt att honom meddela sine tankar över förefallande sådane regeringsärender.»[1])

Om det vidlyftiga betänkandet, som hade till titel »En finsk patriots reflexioner rörande åtskilliga allmänna angelägenheter», kunna vi yttra oss kort. Det innehöll i huvudsak en kritik av regeringens ekonomiska politik och särskilt av den senaste tulltariffen för exporten till utlandet, som Aminoff — med all rätt för övrigt — fann mycket skadlig för jordbrukaren och synnerligen för kustbornas handel med Sverige, medan den gynnade industriidkarne och städernas borgare. Aminoff för sin del höll på produktplakatets upphävande och handelns frigivande, som skulle ha en ekonomisk uppblomstring till följd. Dessutom riktade han anmärkningar mot rubelkursen, mot skatternas erläggande i ryskt mynt och förbudet mot de svenska småsedlarnas införande, som hade till följd brist på skiljemynt. Men jämte dessa frågor av ekonomisk art berörde han ett ämne av politisk betydelse: ständernas sammankallande, varom rykten länge cirkulerat utan att något steg blivit taget, som skulle bekräftat desamma.

Aminoff hade, såsom vi veta, i allmänhet känt sig misstrogen gentöver en lantdagskallelse, och om han någon gång låtit påverka sig i motsatt riktning, hade han snart återfallit till sin förra uppfattning, som ju bäst lämpade sig för hans försiktiga natur och i Gustav III:s skola inhämtade statskunskap. Så uttalade han sig i det betänkande från slutet av år 1816, vari han yrkat på senatens förflyttning från Åbo, även mot planerna på en lantdag. Enligt hans förmenande förutsatte grundlagarna inga andra orsaker till ständernas sammankallande än ökad beskattning och ny lagstiftning. Men för utövning av den senare rättigheten voro ständerna knappast ännu mogna och någon ökad skattebörda förmådde landet inte bära. Gällde det t. ex. en omorganisation av regeringen, varom då talades, berodde avgörandet på regenten allena. Aminoff stannade således vid att i underdånighet avstyrka lantständernas

[1]) Aminoff till Rehbinder sept. 1818. Rehb. s.

sammankallande.[1]) Samma mening upprepade han nu för Rehbinder. Innan man skred till lagstiftning, ansåg han det rådligast att avvakta resultatet av det i Sverige pågående arbetet på en ny lagbok, varav man kunde betjäna sig; blev det fråga om nya skatter, ville han anmärka, att genom silverrubelns förhöjning beskattningen i landet, trots bevillningens avlysande, var lika tung som under den svenska tiden. Och kom frågan om den finska militärens återuppsättande till avgörande, så erfordrades därför alls inte ständernas sammankomst, utan kunde saken ordnas av regenten, blott det skedde i enlighet med indelningsverket och därtill hörande grundlagar. Aminoff medgav, att vissa ekonomiska och finansiella ärenden lämpligen kunde regleras på en lantdag, men tvivelaktigt var, huruvida man på det sättet skulle komma till det åsyftade hälsosamma ändamålet.[2])

Med välförklarligt intresse motsåg Aminoff verkan av sin promemoria. »Måtte man fördomsfritt bedöma mina framställningar — skrev han till överste C. L. Jägerskjöld — och inse renheten av mitt uppsåt, skilt från alla främmande avsikter utom likväl det *egna* intresset, som ingår i mitt fäderneslands väl och rättupphållelse. Vi bägge, min kusin, omgivne som vi äro av oförlikneliga makor med panter av deras ömhet, äro i den ställning att önska, att arbeta uppå att efter oss kunna lämna åt dem ett fädernesland i ordets hela bemärkelse.»[3])

Rehbinder mottog Aminoffs skrivelser under ett besök på sin egendom i Pemar socken. I sitt svar förbehöll han sig att efter återkomsten till Petersburg ingå på närmare svaromål; men han tillade

---

[1]) Svenskt konc. $^{25}/_{10}$ okt. 1816 och ett annat odat., franskt 1817 i Ril. s. 32, *Hartman* s. 348—349. I ett konc. till skrivelse till kejsaren, dat. 1817 (Ril. s. 32), nämner Aminoff, att han framlägger för kejsaren 2 memorial, som äro bestämda endast för denne (»vous seul»). Det ena memorialet var väl det ifrågavarande, det andra ett memorial (på svenska och franska, ingivet, enl. uppgift, till kejsaren jan. 1817, i Ril. s. 32), vari Aminoff med framhållande av skäl, som starkt erinra om motiveringen i G. Fr. Stjernvalls armeringsprojekt år 1811, vidlyftigt uttalar sig till förmån för uppställandet av indelta armén — utan lantdags hörande.

[2]) Konc. sept. 1818 i Ril. s. 34.

[3]) Aminoff till Jägerskjöld $^{26}/_{9}$ 1818. Jägersk. saml.

några allmänna reflexioner, som i förväg måste upplysa Aminoff om, huru djupt han tagit sig av »den finska patriotens» betänkande.

Liksom Aminoff försäkrat om sitt rena uppsåt, ville Rehbinder konstatera, att samma motiv dikterat hans handlingssätt. Han uttalade sin tillfredsställelse med det förtroende Aminoff visat honom, ty därigenom erhöll han en länge önskad anledning att justifiera sig med avseende å en del klandrade åtgärder, som tillkommit den senaste tiden och för vilka han bar framom andra ansvaret. »Det tillhör ej mig att säga — skrev han — utan eftervärlden att döma, om jag med nit och fosterlandskärlek uppfyllt mina ämbetsskyldigheter. Ehuru jag med misstroende till mig själv åtagit mig dem, ehuru lyckan icke avvant mig att känna mina egna brister, tror jag mig likväl kunna försvara de råd jag givit inför Gud, min regent och varje opartisk man. Utan fruktan går jag mitt öde till mötes och med lugn är jag även färdig att lämna min befattning i skickeligare händer. Sedan jag snart ett år haft lyckan att vara ensam tjänstgörande vid kejsarens höga person, är det rättvist, att jag även ensam ansvarar för de beslut, vilka under sagde tid emanerat, och det är i detta hänseende jag tagit mig friheten att vidlyftigare än sig borde omtala mitt ringa jag, helst detta *jag* äger rätt att vara lika ömtåligt om heder och ära som någon annans.» — Spetsigt anmärkte Rehbinder, att då Aminoff medgivit svårigheten, t. o. m. omöjligheten för den enskilde att bedöma på avstånd affärerna och deras hemliga ressorter, så hade denne i och med detsamma gjort honom rättvisa. Det var en väl turnerad erinran om att Aminoff kritiserat regeringens åtgärder utan kännedom om de svårigheter, det tryck från öster och väster, varunder de så bittert klandrade tullförordningarna tillkommit.[1])

Då Aminoff försäkrat, att han aldrig tillhört någon faktion, genmälde Rehbinder, att ingen varit nog elak och orimlig att påstå motsatsen, ty partier funnos, Gud ske lov, inte i Finland. Men han

[1]) Om 1816 och 1817 års tulltariffer, deras tillkomst och särskilt svårigheterna från svenskt håll, på vilka ämnen vi inte behöva närmare ingå, se *L. Harmaja*, Suomen tullipolitiikka Venäjän vallan aikana I: 182—202, 458—490, *P. Korpisaari*, Suomen ulkomaankaupasta v. 1812—1825 s. 24 följ., *E. Laine*, Piirteitä Suomen vuoritoimen historiasta I, s. 163 följ.

hade förnummit, att Aminoff var missnöjd med alla de personer, som i mer eller mindre mån deltogo i styrelsen, samt ansåg Finland »genom en felaktig administration sjunket till vanmakt och fördärv». Detta klander hade mycket kostat på honom, ty han hade väntat sig att Aminoff skulle vänt sig direkt till honom. »Svårligen har jag — förklarade han med skärpa — kunnat föreställa mig, att den man, som alltid fört loyauté i skölden och som alltid varit sitt tänkespråk trogen, ej skulle yppa sådane åsikter om fäderneslandets belägenhet för den ämbetsman, som närmast omger kejsarens person och som i följe därav är underkastad största ansvaret av landets styrelse, helst denne ämbetsman varit omfattad av herr baron och geheimerådets särskilta godhet. Stundom har jag likväl varit hänförd av en i dylika [fall] kanske förlåtelig lättrogenhet, och jag har fruktat att vara personligen misskänd. Jag har aldrig påstått mig vara fri ifrån att hava begått misstag, men jag har tillika trott mig äga samma rätt som den sista medborgaren, näml. den att *bliva hörd* innan att bliva dömd.» »Men», tillade Rehbinder, »genom upprikтigheten av denna bekännelse anser jag mig svara emot hr barons förtroende samt bana mig vägen till en på öppenhjärtighet och loyauté grundad relation med hr baron och geheimerådet.»

Rehbinder medgav, att många och stora brister vidlådde den lokala styrelsen, men han erinrade om att Finland, såsom en särskild stat, ännu befann sig i sin barndom och att där således måste saknas män med erfarenhet och kunskaper i konsten att styra. Man måste besinna, fortsatte han, »att man ej skapar skickeliga ämbetsmän lika snart som man kan förändra länders politiska läge, att endast tiden är mäktig att åstadkomma sådane omskapelser och änteligen, att vi endast genom fördragsamhet med varandras fel och enighet inom oss kunna vänta en verkel. consistance». I fråga om senatens skyldighet att göra remonstrationer mot författningar, som stredo mot nationens rättigheter, delade Rehbinder Aminoffs åsikt, men han trodde inte att anledning därtill förekommit, och om så skett, var han högst intresserad av att bliva närmare upplyst om fallen.[1])

[1]) Rehbinder till Aminoff $^{8}/_{10}$ 1818.

Denna ampra, om också i respektfulla ordalag avfattade skrivelse, som i omfång betydligt avvek från de korta, med brådskande fart nedskrivna brev Rehbinder plägade avsända från Petersburg, vittnade tydligen om att brevskrivaren känt sig irriterad av det »hjärtats språk» Aminoff använt och att han ville begagna tillfället att säga den missnöjde Rilax-herren några enkla sanningar. Dessa fortsattes i det uttalande om Aminoffs promemoria, som Rehbinder några veckor senare, efter återkomsten till Petersburg, expedierade till Aminoff, och som närmast avsåg att klargöra de förhållanden, under vilka de klandrade åtgärderna tillkommit.

Rehbinder började ironiskt med att anmärka, att prohibitiva författningars och höga exportavgifters skadliga inverkan på statens sanna intressen var ett så erkänt faktum, att den som aldrig så litet sysslat med modern statsekonomi eller hade någon erfarenhet av affärer inte kunde bestrida det. Och lika visst var det, att de högre ämbetsmännen inte frivilligt eller av begär att öka statskassan velat lägga band på näringarna. Men till följd av de ryska ministrarnes, av kejsaren godkända fordringar hade man tvungits att underkasta sig 1816 års tariff. Rehbinder undrade därför, om inte en klok politik — han syftade måhända på Aminoffs kända »saine politique» — under sådant förhållande bjöd att hålla sig tyst och inte framställa överdrivna fordringar. Under svenska tiden hade man behandlats faderligen, men det oaktat hade Finlands isolerade intressen sällan rådfrågats, innan allmänna författningar vidtogos. »Varföre — sporde Rehbinder — sträcka våra påståenden nu längre än då i alla sådane frågor, som ej röra våra lagar och rättigheter? Vi äro heligt förbundne att försvara dessa lagar och rättigheter, men måtte vi ej uttömma våra stridskrafter i småheter, varigenom vi råka i kollision med ryska rikets interessen. —— Om vi genom Försynens beskydd och Alexanders ädelmod sett våra förnämsta önskningar uppfyllde, så äga vi väl ej därföre skäl att sträcka våra pretentioner över billighetens gräns. Är ej bågen närmast att brista, då den är alltför högt spänd?» De styrandes plikt var att med moderation gå en medelväg mellan frihetens och lagarnes försvar samt konsiderationerna för den makt, vars beskydd man njöt, och då betydde några kopeks utgift intet »på vågskålen av vår lycka». —

Om de oförmånliga handelsförhållandena till Sverige upplyste Rehbinder, att de berodde på den svenska regeringens överdrivna anspråk och på nödvändigheten att under den närvarande situationen hellre ingå på en mindre förmånlig handelstraktat än att alldeles sakna en sådan. Från de ekonomiska förordningarna övergick Rehbinder till ett ämne, som livligt intresserade honom och som Aminoff berört i sina »Reflexioner». Det gällde lantdagens sammankallande. Rehbinder lugnade Aminoff med att intet beslut i den saken ännu var fattat och att ingen tänkt på nya skatter. Men det fanns andra ärenden, som förtjänade att diskuteras av nationens representanter. Ett sådant var frågan om konstitutionens överseende. Det kunde inte bliva tal om att härma England och Frankrike jämte deras tyska efterapare eller att späcka konstitutionen med filosofiska fantasier, vilket vore löjligt och vådligt. Men vissa förändringar voro behövliga. Så tarvades en ansvarighetslag för senaten och föredraganden hos regenten. Likaså var det önskligt att med ständernas bistånd söka åstadkomma en jämnare fördelning av skattebördan och att genomföra en ny organisation av militären. Rehbinder instämde i Aminoffs mening, att den indelta armén kunde uppsättas utan lantdag, men frågan var nu, huruvida man skulle äga en ständigt tjänstgörande armé eller ingen, och svaret på denna fråga tillkom det ständerna att giva. Utom dessa kardinalfrågor fanns det många ekonomiska ärenden, som fordrade ständernas prövning, men som intet beslut ännu förelåg, ville Rehbinder inte inlåta sig på detaljer. Han meddelade blott, att han författat en not i ämnet, som han i sinom tid ville meddela Aminoff. I ett åtföljande handbrev försäkrade han, att han alltid, så länge han kvarstod i tjänst, med största erkänsla mottog Aminoffs råd och upplysningar. Han bad tillika om tillgift för sin vidlyftighet, som berodde dels på en mindre lycklig penna, dels på det »enkla bemödandet att söka sanningen och uttrycket av en fri övertygelse».[1])

[1]) Rehbinders »Svar på en finsk patriots reflexioner rörande åtskilliga allmänna angelägenheter» (Ril. s. 43) är liksom det därmed följande brevet (Ril. s. 17) feldaterat $^{29}/_{10}$ 1816 g. st. i st. f. $^{29}/_{10}$ 1818. Misskrivningen framgår av innehållet och av betänkandets plats i diskussionen.

Ehuru avfattat i lugnare ton än det förberedande brevet lät ana, innehöll också detta betänkande partier, som vittnade om Rehbinders missbelåtenhet med Aminoffs oppositionella uttalanden. Men det inbjöd tillika till en fortsatt vänskaplig diskussion rörande en del allmänna frågor, som vid denna tid särskilt intresserade Rehbinder och om vilka han önskade inhämta sina landsmäns tankar. Och Aminoff lämnade inte tillfället att närmare förklara sig obegagnat. Redan i medlet av november, innan Rehbinders definitiva yttrande om hans promemoria ännu anlänt, var han färdig med ett långt genmäle, som i huvudsak utgjorde en apologi gentöver de i Rehbinders brev av $^{8}/_{10}$ framställda anmärkningarna.

Aminoff började sitt svaromål med den smickrande förklaringen, att han i varje av Rehbinders uttryck igenkänt den uppriktiga karaktären och den ädla människan, som han aldrig misskänt. Själv danad i ett hov, vid en stor konungs sida, om också inte i »den största verksamhet», hade han lärt inse betydelsen av den ämbetsmans uppgift, som ägde att inför regenten fungera som lagens och folkets tolk; han hade också, påstod han, högljutt förklarat — ehuru ingen velat framföra hans tal — att var redlig man kunde glädja sig åt att äga en Rehbinder vid monarkens sida. Och efter att sålunda ha lagt doftande balsam på Rehbinders ömtåliga sinne övergick han till att rentvå sig från de förebråelser, som han fått mottaga och som sårat hans hjärta.

Först ville Aminoff då bekänna, att han bland andra svagheter hade det stora felet att han alltid fritt uttalat sina tankar om allmänna affärer, t. o. m. inför sina regenter. Genom denna sin »oblyga uppriktighet» hade han vunnit en stor och för hans hjärta evigt saknad konungs vänskap och erkännande — samt därmed lycka och sällhet; sedan hade samma fel fört honom »till höjden av all mänsklig förnedring och eländen», men därefter hade han åter varit »*en tid* upplyst och rättvisad». Nu var åter lyckan och sällheten i nedan; han vädjade till Rehbinders vittnesbörd, att de under sin gemensamma tjänstetid båda varit ledda av redligt uppsåt mot regenten och fäderneslandet. »Lägg handen på Edert eget hederliga bröst — — utropade Aminoff — och det skall sanna med mig, att för män av vår halt — jag vågar oblygt säga det — kan även bojans tyngd

bäras med själsstyrka och ståndaktighet, men att vara *misskänd, orättvisad*, övergår de flestes dödliges förmåga, då det fredade samvetet säger att ha förtjänt motsatsen.»

Ehuru i princip erkännande nyttan av en opposition, tillbakavisade Aminoff med förtrytelse den sårande beskyllningen, att han vore missnöjd med de personer, som mer eller mindre deltogo i styrelsen, och att han skulle påstått, att Finland nedsjunkit till vanmakt genom en felaktig administration. »Jag ser härav, att man varit nog elak att generalisera mina möjligen fällda uttryck», utbrast han med sedlig harm. »Jag vore missnöjd med *alla* i affärerna, bland vilka äro så många både aktningsvärda, förtjänte och skicklige män och bland vilka jag billigt tror mig äga vänner!» Om någon tagit konseljens parti, så var det just han under den tid, då han hade tillfälle därtill och då ämbetsmännen öppet misshandlades och skymfades — det var nog en insinuant hänsyftning på Armfelts metoder. I fråga om den senare beskyllningen gjorde han, med en vacker gest åt Rehbinder, en eftergift: »Utom en i *senare* tider vis handhavning av våra affärer emot *förut* — d. v. s. under den Armfeltska perioden — hade den grundläggning, som *då* gjordes, fört till vanmakt och fördärv. Detta av mig förde öppna språk har säkerligen ingen framfört, och att man därföre har att tacka statssekret. baron Rehbinder.» För övrigt hade hans »möjligen fällda uttryck» inneburit, att hans fädernesland skulle sjunka i vanmakt, om handel och näringar undertrycktes genom tryckande författningar och om det inte finge sin indelta armé åter uppsatt, det enda och rätta medlet att underhålla hederskänslan i nationen, känslan för friheten och medvetandet att vara en fri och självständig nation, vartill den störste regent på jorden ämnat dem. Detta var vad han yttrat och därtill ännu hade han med ovedersägliga fakta sökt uppvisa att — »frånskilt de möjliga misstagen» — ingen stat i Europa för närvarande var lyckligare än Finland under Alexanders välsignade spira. Men även detta hans »oavbrutit högljudda yttrande» hade säkerligen ingen framfört, och hans redliga uppsåt hade man förvridit och misskänt, varför han önskade till Gud, att han för sina återstående dagar kunde ytterligare inskränka sin redan inskränkta umgängeskrets.

Till slut ville Aminoff, på grund av Rehbinders förfrågan, framhålla ett par författningar, som han ansåg strida mot landets rättigheter. Han nämnde förordningarna av $^{9}/_{9}$ 1817 rörande tiggeriet och $^{3}/_{11}$ 1817 angående akademiska examina, varjämte han uttalade sina bekymmer med anledning av en förändring, som vidtagits eller skulle vidtagas med Haapaniemi krigsskola och som illa berörde honom och många andra fäder, emedan den inte motsvarade ett fritt folks skyldighet att uppfostra sina barn till fria medborgare för att bevara staten vid dess bestämmelse: »den att vara och bli en fri och så till sägandes självständig stat».[1]) — »Nu har jag i korthet», så avslutade Aminoff sitt långa försvar, »uppfyllt en kär skyldighet emot min broder och mig själv i detta fria utgjutande och hoppas att aldrig bli misskänd av den jag aldrig misskänt.» Ehuru han ganska tydligt låtit påskina, att han blivit misskänd och orättvisad även av Rehbinder, hade han uttalat sig i en påfallande behärskad och försonlig ton, som märkbart avvek från den han i liknande fall plägade anslå och som ännu helt nyligen ljudit ur korrespondensen med Ehrenström. I stället för den pompösa, i diffusa ordställningar formulerade vältalighet, som ofta förekommer i hans »fria utgjutanden», hade han begagnat sig av en reconciliant, delvis inställsamt smickrande patos, som visade, huru angelägen han var om att komma till förlikning med »brodern» Rehbinder och bliva av honom rättvisad såsom hans avsikter och gärningar det förtjänade.[2])

Ännu tydligare framträdde den försonliga stämningen i ett följande brev, skrivet en månad senare efter mottagandet av Rehbinders svar på reflexionerna samt en promemoria, som torde utgjort avskrift av ett till kejsaren inlämnat memorial.

[1]) I sept. 1818 förstördes Haapaniemi militärläroverk genom vådeld, varpå ett tidigare från ryskt håll framställt yrkande på skolans flyttning till annan ort återupptogs. Skolan hade därförinnan träffats av varjehanda förryskningsåtgärder. Jfr Finska kadettkåren 1812—1887 s. 10—16, *G. A. Gripenberg*, Finska kadettkåren s. 13 följ.

[2]) Aminoff till Rehbinder $^{12}/_{11}$ 1818. Det hörde till egenheterna i Aminoffs skrivsätt att titulera yngre personer, mot vilka han ville visa sin välvilja, »broder», medan desse vördsamt kallade honom herr baron och geheimerådet.

Med all den uppmärksamhet, varav han var mäktig, förklarade Aminoff, hade han genomläst Rehbinders mästerliga arbeten, vilka, om möjligt var, ytterligare ökade hans estime för »den redliga, nitfulla, lojala mannen», som Finland ägde vid monarkens sida. De upplysningar han erhållit verkade på honom så övertygande, att han i det huvudsakligaste kunde instämma med sin broder, och han anhöll om att få behålla en avskrift av dennes promemoria för att lägga den till de handlingar han ämnade efterlämna för att en dag bliva rättvisad. Med en väl funnen vändning uttalade han sin glädje över att på förhand ha gjort sin apologi, då han framhållit svårigheten att på avstånd bedöma affärerna. Men å andra sidan frångick han inte sin mening om nyttan för de styrande av en fri och öppen opposition. »Om en Gud — förklarade han i undervisande ton — nedsteg till jorden, bleve han av människor säkerligen klandrad, det vill säga: man klandrar åtgärder, dem man stundom icke förstår eller känner anledningarna, som därtill föranlåtit. Den ädle mannen förlorar därigenom icke i sitt personliga värde. Det är icke möjligt för den i högsta verksamhet försatte, överhopad av en mängd, stundom invecklade affärer, att själv kunna överse allt, rätta allt och föreslå besluten därefter. Han måste därföre upplysas, och ovärdig den autorité, ämbetsman, enskilte, som icke går honom till mötes med ära och övertygelse om det rätta i sina framställningar. En statsman måste alltid vara beredd på motsägelse och klander över sina åtgärder, men den ädle mannen går icke desto mindre lugn till målet, har därföre sin *högsta belöning* i sitt eget hjärta, har den redan av allt hederligt folks erkännande i det samhälle, för vilket han uppoffrar sin tid och sina krafter, vinner *den* framför allt hos en bättre eftervärld, ty huru sällan vinnes *den* bland samtida. Detta är icke smickrets språk. Vad skulle väl förmå mig därtill? Men övertygelsen. Efter naturens ordning närmas jag med stora steg till graven (kanske i förtid genom övergångne lidelser och oförrätter). Mitt enda återstående föremål är att hoppas ett *fädernesland* åt mina barn, jag bjuder till att bilda åt detsammas tjänst.»

Efter dessa med den världserfarne mannens lugn framsagda trösteord uttalade Aminoff sin fägnad över att Rehbinder med

välbehag upptog hans tankar, som han alltid ville meddela ur det innersta av sitt hjärta, oegennyttigt och efter bästa förstånd, men utan anspråk på ofelbarhet. Därpå övergick han till de i Rehbinders betänkande avhandlade frågorna, och han började, säkerligen till glad överraskning för Rehbinder, med att till alla delar instämma i dennes yttranden om anledningarna till ständernas sammankallande såsom så väl uttänkte, att de inte behövde några kommentarier. Enligt vad Rehbinder så sant anmärkt, tarvade konstitutionen — d. v. s. RF. 1772 och F. o. S. A. 1789 — ändring och förbättring, men så att den bibehölls till sina huvudgrunder utan att jämkas efter Englands och Frankrikes och de moderna filosofiska principerna. »Mina grundsatser — förklarade Aminoff — i detta viktigaste av ämnen, som rör en stats politiska existence, övertygelse, har alltid varit och blir oföränderlig: att en nations, ett fritt folks rätta frihet består i följande sig försäkrade: *säkerhet för liv, ära och egendom*, jämte även den dyrbara *att beskatta sig själva*. För övrigt må *monarken* styra och råda staten såsom honom gott och nyttigast synes, men enligt med landets fundamentallagar, det vill säga: en *lagbunden* monark. All annan vad man kallar *frihet* leder till självsvåld och faktioner, [som] icke kan förekommas i *sådane* stater utom en *kraftig* hand vid rodret och som vore att lämna ett lands öde åt slumpen, ty huru sällan födes en sådan åt tronen? Bevis härpå felas icke ur historien, och Sverige torde snart nog härutinnan bli ett talande bevis.»

Från denna politiska trosbekännelse övergick Aminoff till ett par administrativa ärenden, om vilka Rehbinder önskade inhämta hans mening, och sedan han ytterligare framhållit vikten av den indelta arméns successiva återuppställande i gammalt skick, slutade han sitt »långa och kära samtal» med en erinran om den välvilja han rönt av Rehbinder under deras gemensamma arbete i fosterjordens värv och den sista svåra stunden, då hela världen, utom Robert Rehbinder, vände honom ryggen — »en disgracierads vanliga öde», tillade Aminoff; »varföre? därom lever jag ännu i okunnighet och i mitt samvete kan jag icke upptäcka orsaken.»[1])

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{11}/_{12}$ 1818; *Frosterus*, En vändpunkt uti Alexander I:s regering (Sv. litt. sällsk. Förh. o. uppsatser 11) s. 92—93. Bl. a.

Brevet var avfattat i samma reconcilianta, vänskapligt smickrande ton som det förra. Särskilt anmärkningsvärd var den fogliget Aminoff numera visade i fråga om lantdagens sammankallande, som han ännu några veckor tidigare funnit obehövligt eller ändamålslöst. Och lika överraskande verkade slutförklaringen i brevet, som stod i avgjord strid med vad Rehbinder tidigare tänkt sig och av andra inhämtat.

Aminoff var emellertid mycket förnöjd med Rehbinder och sig själv. Till Jägerskjöld, som uppmuntrat till fortsatt korrespondens, skrev han, att han mottagit från Rehbinder ett paket, vars innehåll på det högsta tillfredsställde honom. »Hans heder, lojala karaktär, fosterlandskänsla — utbrast han, måhända i avsikt att få orden vidare framförda — har jag alltid erkänt, aldrig misskänt, och, om möjligt, den goda tanka jag alltid om honom hyst förökad. Han har rättvisat *sina* förhållanden och åtgärder ibland samtida och inför en bättre eftervärld, av vilken den dygdige egentligen väntar sin belöning.» Om sina egna avsikter förklarade Aminoff, att han aldrig ämnade »stiga fram», men att han fortfarande komme att klappa på deras hjärta, som hade sinne för fosterlandet, och gärna stod till tjänst med sina råd. »Om bland de örter jag samlat under min levnadsbana — yttrade han — skulle finnas några dugliga, skola de meddelas, när det äskas. En människa sådan som jag, vilken genomgått nästan alla ödets omskiften i gott och ont, trampad och förföljd — *orättvisad* — — en sådan, vill jag säga, har tort att låta orättvisa sig mer än en gång. Alltså är jag nöjd och lugn vid min plog i glömskan. Min verksamhet består hädanefter i önskningar för mitt fäderneslands och mina barns därmed förenade väl.»[1])

Också Rehbinder försäkrade om sin belåtenhet med korrespondensen. Kort efter årsskiftet uttryckte han i svar till Aminoff sin glädje över att denne i sitt obligeanta brev gjort rättvisa åt hans välmenta och rena avsikter. Med fin ironi medgav han, att Ami-

---

uttalade sig Aminoff om husbehovsbränningen, som han ansåg borde tillåtas under tre månader av året. Hanteringens monopoliserande åt staten fann han förkastligt, likaså ett totalt förbud, som skulle ha till följd landets översvämmande med ryskt brännvin.

[1]) Aminoff till Jägerskjöld $^{14}/_{12}$ 1818.

noffs uttalanden berett honom en angenäm överraskning. »Ty — förklarade han — om jag föraktat ilskans och avundens giftiga tungor, om jag haft medömkan med dumhetens och okunnighetens förvillelser, så har jag dock, liksom varje ädelsinnad människa, ambitionerat den kloke och hederlige medborgarens bifall. Icke egoist till den ytterliga grad, att tro mig undantagen från mänsklighetens brister, har jag icke heller ansett mig privilegierad att undgå tadel el. att stundom förtjäna det. Min susceptibilité har icke oftare varit upprörd än då man velat förmå mig att tro, att mitt uppsåt varit misskänt, att man beskyllt mig för att hava velat människors ofärd etc. Dessa sår hava stundom varit djupt smärtande, men, vid Gud, de hava aldrig ett ögonblick frestat mig att söka annan upprättelse än den tiden och rättvisan ofelbart tilldela.» I fråga om sitt personliga förhållande till Aminoff konstaterade Rehbinder, att alla missförstånd dem emellan nu kunde anses hävda. »Sedan det töcken skingrats — skrev han — som en tid omgivit herr barons och mine förhållanden till varandra, hava vi tilläventyrs å ömse sidor vunnit en seger över våre fiender och ganska säkert över fäderneslandets. I vår ställning är det minsta frö till oenighet av vådelig beskaffenhet, i synnerhet emellan personer av vikt, ty jag vågar hänföra mig till denna klass, icke genom mine förtjänster, men genom den plats jag innehar. Må detta vara sista ordet om allt det obehagliga, som föregått! Må mine handlingar tala, om jag såväl hittills som framdeles agerat en galant homme.» — — Rehbinder fogade till sitt brev avskrift av ett memorial, som han ämnade presentera för akademiens kansler och som antagligen berörde ett mycket uppmärksammat polistrassel vid akademien. Men dessutom ville han prevenera Aminoff på att han ämnade tillsända denne andra aktstycken av intresse. »Vi nalkas en viktig epok för Finland, varom jag snart torde kunna giva förtroende», tillade han hemlighetsfullt.[1])

Aminoffs svar utgjorde, som man kunde vänta sig, ett eko av Rehbinders försonliga stämning. »Ja, min bror», förklarade han med hänförelse, »de moln, varmed man försökt att förmörka vår horisont, äro nu för alltid skingrade. Den högsta belöning jag under

[1]) Rehbinder till Aminoff $^{8}/_{1}$ 1819.

min vandring eftersträvat och som jag skattat högre än alla de yttre jordens herrar mäktar utdela, är den att vara erkänd av den dygdige i samhället. Vi skörda denna njutning inom våra bröst i ett ömsesidigt erkännande.» Om memorialet till kanslern förklarade han emfatiskt, att den påkallade inte blott fädrens, men också deras barns, den nuvarande och den kommande studentgenerationens tacksamhetsgärd. För eftervärlden skulle Rehbinders ädla och rättvisa framställning av sanningen utgöra »ett talande bevis på den mannens värde, som inför majestätet bevakar fäderneslandets väl».[1])

Aminoff var, såsom Rehbinder av gammalt visste, en lätt upprörd och lätt påverkad natur, ombytlig i sin uppfattning, men alltid lika känslosamt vältalig i sina meningsyttringar. Själv påstod han, att han var mycket mottaglig för skäl och benägen att korrigera begångna misstag. Armfelt hade sökt förklaringen till de många inkonsekvenserna i en naturlig obeslutsamhet och brist på persévérance i allt utom i fråga om kärlek och hat. Ehrenström och Walleen voro ense om att »kontradiktionerna» också hade sin grund i »duplicité» och »fausseté», i den förställningskonst och opålitlighet, som frodats vid Gustav III:s hov och vari kungen själv varit läromästaren. Huru Rehbinder förklarade den överraskande omsvängningen i fråga om hans person och hans planer, kunna vi lämna därhän. Att han skulle känt sig övertygad om omvändelsens uppriktighet och litat på dess varaktighet, är föga troligt, synnerligen som han — av orsak, som strax skall nämnas — hade anledning misstänka, att under de lojala försäkringarna och oväntat vänskapsfulla tiraderna också dolde sig andra syften och intressen än blott och bart det naturliga begäret att rättfärdiga sitt handlingssätt efter »reträtten». Men om Rehbinder också tog de hymner Aminoff uppstämde till hans lov med reservation, kunde han ju inte värja sig för det intrycket, att dennes oppositionslystnad inte var så farlig som det ryktats och att den med lämplig behandling kunde alldeles oskadliggöras. Utom att han för egen del föredrog freden, hade han en mycket vägande orsak att söka skingra det töcken, som de senaste åren omsvept hans förhållande till den förre ämbetsbro-

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{25}/_{1}$ 1819.

dern. Såsom i det följande skall vidare framhållas, umgicks Rehbinder vid denna tid med planen att utverka kejsarens nådiga bifall till sammankallandet av en lantdag, där de i hans svar på den finska patriotens »Reflexioner» omnämnda frågorna skulle föreläggas ständerna till behandling; men innan det avgörande steget togs, var det av vikt att förvissa sig om understöd eller åtminstone passivitet från de personers sida, vilka voro kända för sina kritiker mot regeringens åtgärder och av vilka en opposition även i denna betydelsefulla fråga kunde befaras. I sådant avseende kunde Rehbinder ställa sig ganska förhoppningsfull i fråga om effekten av den reconcilianta behandlingsmetod han inslagit gentöver den orolige Rilax-baronen, som han ännu helt nyligen räknat till frondörerna i landet och av vars verkliga eller förmenta klandersjuka han föregående sommar känt sig så uppretad, att han tänkte på avgång från tjänsten.[1])

Men också Aminoff hade allt skäl att glädjas åt det nya förtroendet. Vid jultiden 1818 skrev han till Kothen, att »den i högsta verksamhet försatte» tillsänt honom intressanta dokument, begärt och kanske begagnat hans betänkanden och således ansett honom äga något värde — i motsats till Ehrenström, som fann honom »under det samma». »I allmänhet — trodde Aminoff sig kunna konstatera — synes man bli något hövligare och oppmärksammare på mig; t. o. m. sagt, att det är illa att jag är ur affärerna m. m. Men dit går jag aldrig mer, ty jag låter aldrig orättvisa mig mer än en gång.»[2])

Såsom naturligt var, väckte försoningen mellan Rehbinder och Aminoff stor tillfredsställelse även bland den senares vänner, som inte upphört att hoppas på en bättre tid för sin meningsfrände och gynnare. Åtminstone kände sig C. Fr. Rotkirch livligt anslagen av den förändrade hållning Rehbinder iakttog mot hans anförvant. Efter sin utnämning till president i Vasa hovrätt hade han trätt i korrespondens med statssekreteraren, »mannen främst i affärerne», som i sina brev framstod för honom mer till sin favör än han tidigare anat. »Den mannen har nu högre ansvar», skrev Rotkirch i

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{17}/_{7}$, $^{3}/_{11}$ 1818.
[2]) Aminoff till Kothen $^{9}/_{12}$ 1818.

slutet av 1818 till Aminoff, »ingen egentligen att förtro sig till, hör mycket för och emot saker, men vill själv ganska väl och, som jag tror, gillar aldrig ensidiga avsikter under patriotismens larv. Vår correspondance är ock ofta interessant och jag är ibland förundrad över den lyftning, klokhet, ljusa bedömanden, varav jag förut ej trott honom mäktig. Allt bevisar, att han har den hederligaste fond och ädlaste grundsatser, som från strävhetens hylsa nu framträda med amenitetens bjudande omfamning. Misstag äga likväl rum och äro alltid möjeliga. De utgå även från den mest överlägsna i affärerne, men rättas gärna, utan sårad stolthet, då avsikterne äro rene.» För övrigt berättade Rotkirch, att han i sina epistlar plägade sjunga ut »saktmakeligen» som han tänkte och förstod, ehuru han inte objuden blandade sig i sakerna. »Gud låte honom länge så vara vid styret», var Rotkirchs fromma önskan.[1])

Med glädje inhämtade Rotkirch vidare, att Rehbinder erkände Aminoffs värma för fosterlandet, vilket visade, att han förstod att hylla förtjänsten, och han uppmanade ivrigt kusinen att inte upphöra att arbeta för allmänt väl. När Aminoff i ett brev uttalade sina tvivel rörande det rätta i att han inbandade sig i allmänna saker, förklarade han, att han inte kunde gilla en sådan tankegång, ty det hörde till ett fritt folks rättigheter att beivra våld, orättvisa och dåligt handhavande av affärerna. »Det vore — skrev han — ej patriotiskt, om baron Aminoff med dess upplyftade tänkesätt och värma för allt gott och ordningsfullt upphörde att ivra för vårt gemensamma väl eller undandroge sig att med mogna råd, som bära erfarenhetens stämpel, gå våra så synnerligen vältänkande styrande bröder till handa, då de med nöje och erkänsla vilja emottaga beljusning.» Och efter att ha framhållit, hurusom Aminoffs medborgerliga värde aldrig misskänts, ehuru det förklenats av en bortgången broder och hans anhang, som inte alltid hade rena avsikter och som fruktade sanningens obemantlade språk, tillade Rotkirch med lätt genomskådlig adress: »Den kloke och tänkande man-

[1]) Med erkännande uttalade sig Rotkirch jämväl om »sidokamraten i Kommittén», en hederligt kvalificerad man, som tidigare varit en goddagspilt och främmande för de högre affärerna. Härmed åsyftades väl v. Willebrand.

nens tillkännagivande av sitt misshag över begångne felsteg av dess armar sker ej skrikande. Han upptäcker och lärer. Hopen skriker allt efter det större eller mindre personliga intresset och förvirrar blott.» Framhållande vikten av att i en fri stat med lagbunden regering äga en lojal opposition, som frambar den allmänna viljan, förliknade Rotkirch Aminoffs uppträdande vid oppositionspartiets i England.[1])

Det var en helt annan syn på saken, en annan, om vänskaplig förståelse vittnande uppfattning om Aminoffs »oblyga uppriktighet» i fråga om allmänna affärer, än den som präglade Ehrenströms och Walleens maliciösa uttydningar.

*

Trenne år hade sålunda knappt förgått, då Aminoff redan kunde med stolthet framhålla, att den förutsägelse om den dygdiges slutliga seger, varmed han tröstat sig och sina vänner efter »reträtten», var på god väg att gå i fullbordan. Han hade mottagit försäkran om kejsarens »estime» och han hade av Rehbinder, »den i högsta verksamhet försatte», befunnits värdig att invigas i förtroenden, som angingo de viktigaste statsärenden. Han kunde med andra ord anse sig rättvisad »av den högst uppsatte till liken» och han hade ytterligare fröjden konstatera, att erkännandet inte var blott tillfälligt och övergående.

Men ännu saknades ett utvärtes tecken, som inför världen manifesterat den fortgående rehabilitationen. Såsom Aminoff för Kothen framhållit, hade han fått gå »otackad och obelönad» från tjänsten och hans fränder hade likaledes blivit lottlösa, när gracer haglade över andra. Under den svenska resan hade han iakttagit, att det lände honom till fördel att vara »oklädd», att ha bröstet »obeprytt av det nya överväldet». Men om han inte underlät att inför sina förra landsmän draga nytta av denna omständighet, grämde det honom att denna brist faktiskt var ett bevis på föregående onåd, och med den naturliga längtan han hyste att bliva »rättvisad» förband sig en tydlig åtrå att från kejsarens hand mot-

[1]) Rotkirch till Aminoff $^{19}/_{12}$ 1818, $^{6}/_{1}$, $^{2}/_{5}$, $^{6}/_{6}$ 1819.

taga något eklatant nådebevis, som konstaterade dennes »estime», på samma gång det höjde honom över »les nouveaux grands» och lät honom triumfera över sina belackare. Det var, försäkrade han senare för Ehrenström — då hans önskan redan gått i uppfyllelse — inte av någon personlig fåfänga han satte värde på »ytliga» utmärkelser, utan »endast i politiskt avseende», d. v. s. för att inför sina medborgare framträda såsom den av monarken erkände och rättvisade.[1]) Vad Ehrenström härom tänkte, må lämnas därhän.

Såsom gammal hovman förstod Aminoff emellertid, att man inte tillväxte i nådens ordning utan att på höjderna, vid nådens källa, äga en vän och förespråkare. En sådan välvillig förestavare trodde han sig äga i den gamle greve Sprengtporten, patriarken på Hiitala, som visat honom stort deltagande och åt vars förtjänster om fäderneslandet han gav sitt erkännande.[2]) Till honom vände han sig nu på våren 1818 med anhållan att genom hans bemedling bliva förordad till erhållande av ett av Rysslands högsta ordenstecken: Alexander Newsky-orden, som föregående år tilldelats v. Troil och Tandefelt. Någon synnerlig förhoppning om framgång på den vägen gjorde han sig inte till följd av Sprengtportens ålder och sjuklighet, men han hade tillfredsställelsen att genom Kothen mottaga patriarkens löfte att vid tillfälle hålla honom i vänskapsfull hågkomst. Att hänvändningen till Sprengtporten kunde vantolkas av ovännerna, förstod Aminoff väl, men han ansåg sig fullt berättigad att komma i åtnjutande av samma förmån, som vederfarits så många av hans »likar». »Man kan billigt anse min önskan för svaghet», förklarade han i brev till Kothen, »men att vara den den *enda* orättvisade och utpekade är min ursäkt, svårare att bära än bojans tyngd, då mitt samvete säger mig, att *jag* gjort mer än någon annan, utom att den sunda politiken, synes mig, hade fordrat ett annat förhållande.»[3])

---

[1]) Konc. mars 1820 till Ehrenström. Ril. s. 33.

[2]) I brev av $^{27}/_{9}$ 1818 till Kothen framförde Aminoff sin vördnad till patriarken på Hiitala, som hade inlagt stora förtjänster om Ryssland och även om Finland »i senare tider».

[3]) Aminoff till Kothen $^{9}/_{11}$ 1818, Kothen till Aminoff $^{28}/_{10}$ 1818. Med anledning av Sprengtportens löfte till Kothen att söka utverka inträde i

Aminoffs démarche blev känd och på olika sätt kommenterad. Livligast reagerade Ehrenström. Han hade i sin korrespondens med Walleen ofta diskuterat den förre vännens lystnad efter gracer för sig och sina vänner, och han borde således inte haft någon orsak till förundran. Men som sannskyldig gustavian hade han aldrig glömt förräderiet i Anjala, och huru svala hans känslor för Aminoff än blivit, upprörde det honom, att denne vänt sig med anhållan om hjälp till en person som Sprengtporten. »La marche humiliante — skrev han förtrytsamt till Rehbinder — qu'il vient de faire auprès d'un homme que depuis 1788 il a regardé comme un traître, et pour lequel il a professé le plus grand mépris, me fait rougir pour lui, d'autant plus que cette démarche, en prouvant son avidité à obtenir des graces, lorsqu'il ne fait cependant rien pour le mériter, prouve aussi l'absence de tout jugement raisonnable — —. Plus cet homme avance en âge, plus il s'embourbe.»[1]) — Men Ehrenström skulle snart få ett ännu större bekymmer. Endast några veckor senare mottog han nämligen från Aminoff, med vilken, såsom vi känna, korrespondensen nyss återupplivats, en konfidentiell apostille, vari han, såsom han i brev till Rehbinder uttryckte sig, kort och gott anmodades att direkt för kejsaren eller indirekt genom Rehbinder framhålla nödvändigheten av att tilldela Aminoff grevevärdigheten såsom belöning för hans förtjänster och gottgörelse för hans lidanden. Huru uppdraget, som inte finge inverka på kommissionen åt Sprengtporten, formulerades, känna vi inte, men säkert är, att det försatte den korrekte och för extra bråk känslige Ehrenström i stort bryderi. Egentligen borde, förklarade han i brev till Rehbinder, ingen inkonsekvens från det hållet väcka förvåning, men tanken på en hänvändning till kejsaren föreföll honom så be-

---

pagekåren för dennes söner Kasimir och Gustav berättade Aminoff (⁹/₁₁), att han var betänkt på att ansöka om samma förmån för sin son Adolf och att, om Rehbinder inte framförde denna önskan, måste han själv skriva därom. »Få se, huru det nu först lyckas, som blir min barometer», tillade Aminoff med tanke på sina andra önskningsmål.

[1]) Ehrenström till Rehbinder ¹⁶/₄ 1818, till Walleen ¹⁴/₆ 1818, Walleen till Ehrenström ⁹/₇ 1818. Saken var känd även av Troil och troligen av Mannerheim.

synnerlig, att han helt förskräckt frågade sig, om Aminoff trodde honom ha blivit så smickrad av favörens återkomst, att han glömde all plikt och respekt mot monarken, eller om egenkärleken och lystnaden efter gracer farit av med resten av brevskrivarens sunda förstånd. Även det andra alternativet fann han misslyckat, då ju hänvändningen kunnat ske direkt till Rehbinder. Han fann sig därför »fort humilié et blessé» av kommissionen och han måste t. o. m. bekänna, att han kände blygsel över den gamla vänskapsförbindelsen med en person, för vars karaktär han inte vidare kunde hysa aktning. Men för att bevara freden ville han meddela apostillen till Rehbinders kännedom. Att Aminoff inte vänt sig direkt till den sistnämnde, tolkade han sålunda, att denne inte ville stå i förbindelse till Rehbinder och önskade att den efterfikade gracen skulle få skenet av en frivillig yttring av rättvisa från monarkens sida, som helt oförväntat föll ned över honom utan att inkräkta på hans yttrandefrihet gentöver regeringen. »Il dira — förespådde Ehrenström — que cette grace lui est tombée en partage malgré tous les efforts de ses ennemis de l'en frustrer, et il sera ensuite d'autant plus animé et violent contre eux, se gardant bien sans doute de parler ni de la lettre à Sprengtporten, ni de l'apostille ci-jointe.» — — »Faisant toujours parade de son désintéressement, il ne vivre qu'à amasser de la fortune et des distinctions personnelles.»[1])

Så utgöt sig Ehrenström inför sin nye förtrogne i elaka anspelningar mot sin förre »medolycklige». Han hade nu klart för sig, vad som förmått le seigneur de Rilax att behedra honom med korrespondensens återupplivande, vars syfte han inte tidigare begripit, utan uttytt som önskan att närma sig gamla vänner. Med anledning av denna upptäckt och de om upprörd sinnesstämning vittnande meddelanden han vid samma tid mottog från Rehbinder, uttalade han sig, såsom vi känna, för denne i skarpa ordalag om sin forne väns »mille et une contradictions», hans opålitlighet och kontrasten mellan hans brev och hans verkliga tänkesätt. Men så

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{14}/_{5}$ 1818. De få brev från Ehrenström till Aminoff, som bevarats från denna tid, liksom Aminoffs koncept till Ehrenström beröra inte direkt detta ämne.

livligt han än berördes av vad han ansåg för spel och duplicité från den andres sida, formulerade han sina svar med en »politesse», som inte lät hans verkliga tänkesätt mycket framträda. För att förekomma en ny brytning uttalade han i undvikande ordalag sin obenägenhet att vare sig direkt eller indirekt blanda sig i en affär, som den ifrågavarande, och han tillät sig att erinra Aminoff därom, att gracer plägade emanera direkt från monarken. Detta senare kunde Aminoff, på grund av ständig erfarenhet, inte medgiva och till urskuldande av sin »pretention» framhöll han, att han var »den enda i detta land, som icke blivit ansedd värdig att bli räknad bland de belönades antal», och att, ehuru han numera var upptagen endast av egna affärer, borde man taga i övervägande, vad han varit och numera var, hans tjänster och politiska relationer i förfluten och närvarande tid. »Det är — upprepade han med sårad självkänsla — endast infamier och nedriga människors ränkor, som försatt mig i den ställning jag är och att jag åtminstone icke *synligt* mer kan gagna mitt fädernesland och nu offentligt kunna visa det oförfalskade och icke på egen vinning grundade nit, varföre jag *ensamt* blivit utsedd till offer»; och högdraget tillade han: »men skulle jag ännu vilja spela en rôle, själv vilja begära något, vet jag vägen utan att därom behöva anlita någon dödlig, men stadig som berg i mina grundsatster, går jag mitt öde till mötes och tiger.» Emellertid fortsatte Aminoff korrespondensen, inbjudande Ehrenström till Rilax och meddelande honom, såsom tidigare är nämnt, uttalanden om varjehanda allmänna ämnen. Men då breven inte besvarades i den gamla kordiala ton han väntat sig, inskränkte han sig till att blott tala om »fult och vackert väder», i det han förebrådde Ehrenström för att inte mera visa honom samma förtrolighet som förr. »Du är nu *överst* på hjulet och jag under», skrev han bittert till denne, och för vännen Gösta Kothen förklarade han, att korrespondensen tagit en helt annan riktning och att det intima förtroendet för evigt upphört. »Han samlar i sitt förhållande med mig», tillade han med vanlig självsäkerhet, »glödande kol på sitt huvud för åtminstone en eftervärld, som blir domare över mitt och hans förhållanden.» Eftervärlden var det forum, vartill Aminoff gång efter annan vädjade — i likhet med andra bland sina samtida — och

han berättade för Ehrenström, att han var sysselsatt med att samla material för sin justifikation. Men processen skrämde inte den sistnämnde. »Il ne pense pas — anmärkte han torrt i brev till Rehbinder — que sa lettre à Spr. (dont le b:on de Troil m'a aussi parlé) et son apostille à moi pourront seuls lui faire perdre son procès, même s'il n'y avait une infinité d'autres actes de sa main qui prouvent contre son intégrité, son prétendu patriotisme et ses vertus romaines.»[1])

När sålunda Ehrenström visade sig obenägen att tillmötesgå hans billiga önskningar och hjälpen från Sprengtportens sida syntes tvivelaktig, vände sig Aminoff, såsom vi redan känna, från hösten 1818 desto flitigare med sina skriftliga andraganden till Rehbinder, därvid följande de råd, som gåvos av vännerna Kothen och Jägerskjöld. Huruvida syftet med dessa blott var det i breven nämnda — att rättvisa sitt eget förhållande och att påvisa felaktigheterna i förvaltningen — kunna vi lämna oavgjort. Visst är, att Aminoff på detta håll rönte bättre förståelse och framgång. Det var också på den vägen hans heta begär att få sin förändrade ställning konstaterad inför allmänheten äntligen uppfylldes.

---

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{7}/_{3}$, $^{14}/_{5}$, $^{28}/_{5}$, $^{31}/_{5}$, $^{11}/_{6}$ 1818, till Walleen $^{17}/_{5}$, $^{14}/_{6}$, $^{12}/_{7}$ 1818, Aminoff till Ehrenström $^{29}/_{6}$, $^{18}/_{7}$, aug. 1818 (konc.), till Kothen $^{27}/_{9}$, $^{9}/_{11}$, $^{9}/_{12}$ 1818, $^{11}/_{3}$ 1819.

X.

GAMLA PROJEKT OCH NYA.

»Vi nalkas en viktig epok för Finland, varom jag snart torde kunna giva förtroende», skrev Rehbinder de första dagarna av år 1819 till Aminoff, och för Ehrenström yppade han i samma hemlighetsfulla ton, att han var sysselsatt med ett mycket stort arbete, som kanske skulle bereda en epok för Finland. Om kejsaren, på vilken allt berodde, berättade han, att dennes stämning gentöver Finland var den bästa. »Jag önskade», förklarade han hänryckt, »jag kunde upprepa alla de upphöjda ord H. M. uttalat i fråga om vår ställning och vår skyldighet att trygga vår lycka. Jag kan försäkra, utan smicker, att varje gång jag återser den tillbedde herren, beundrar jag allt mer hans själsstorhet, hans vidsträckta vyer och hans kännedom av människohjärtat.»[1])

Det stora arbetet åsyftade intet mindre än ett fullföljande av det reformprogram, som sysselsatt Armfelt under hans första tjänstetid. Såsom vi erinra oss, hade denne varit betänkt på en »ny création» av den högsta förvaltningen i syfte att reducera Kommittén till statssekreteraren, jämte en byrå och att fördela konseljens verksamhet på flera myndigheter. Förslaget om konseljen, vartill utkastet nedskrivits av Ehrenström, hade vunnit understöd av Kommittén, men rönt motstånd på andra håll. Samtidigt hade Armfelt umgåtts med planer på uppställandet av en »nationalarmering», grundad på principen om allmän värnplikt. För båda dessa »nyskapelser» erfordrades emellertid ständernas sammankallande, ty, skrev Armfelt till Tengström, »jag vill, att intet, som är konstitutionellt, skall rubbas utan på ett sätt, enligt med grund-

[1]) Rehbinder till Aminoff $^{8}/_{1}$, till Ehrenström $^{9}/_{1}$ 1819.

lagarna, och att således opplysta ständer skola ändra det som nu mer ej är förenligt med statens interesse».[1]) Men såväl det ena som det andra projektet hade stött på betänkligheter hos kejsaren och lämnats att vila till följd av det stora kriget. När kejsaren i slutet av år 1815, krönt av ära och segrar, återvänt till sitt rike och den långa stagnationen i affärerna efterträtts av ett regelmässigt arbete, riktades tankarna ånyo på ständernas sammankomst. Tid efter annan visste ryktet förmäla, att en sådan var förestående, och vissa omständigheter tydde verkligen på, att kejsaren i princip var benägen för ett samarbete med sina undersåtar.[2]) En särskild anledning att hoppas härpå fingo de som inte glömt Armfelts innovationsplaner, när år 1818 det konstitutionella statsskickets upprättande i Polen, varpå kejsaren drivit av känsla och övertygelse, blev en verklighet. I början av det följande året berättade Mannerheim för Ehrenström, att enligt ryktet kejsaren var sinnad att giva en representativ författning åt Östersjöprovinserna, och han undrade på, om något kunde »komma i fråga» även för Finland. »Som herr statsrådet nogsamt känner», fortsatte han, »så hava vi våra egne lagar, vissa former och en provisorisk styrelse, men ingen egentlig konstitution och intet bestämt och säkert för framtiden. Måtte därföre vår höge och store beskyddare i sinom tid även i denna del sträcka sin omvårdnad till oss och därigenom försäkra våre efterkommandes sällhet och bestånd. Ett så grannlaga verk behöver en noga förberedelse, och därom synes ännu ej varit fråga.»[3])

Som den främste representanten för de nyväckta förhoppningarna att kunna begagna monarkens gynnsamma sinnesstämning för tidsenliga reformer framträdde, såsom känt är, statssekreteraren Rehbinder, vilken vid denna tid, till följd av Troils sjuklighet och frånvaro, fungerade såsom Kommitténs ledare. Liksom för Armfelt framstod för honom lantdagens sammankallande som ett villkor för statsskickets utveckling i den riktning det politiska läget och hänsynen till framtidens tryggande krävde. Vilka ärenden han önskade förelägga ständerna till behandling, hade han antytt i sitt

[1]) Jfr s. 29—34, 94, 150; *Bonsdorff*, Åbo akademi I: 492.

[2]) *Castrén*, Skildringar s. 365—366.

[3]) Mannerheim till Ehrenström $^{9}/_{1}$ 1819.

svar på Aminoffs »Reflexioner»: det var en revision av konstitutionen, en ansvarighetslag för de högsta ämbetsmännen, en jämnare fördelning av skatterna och reorganisation av nationalarmén. Måhända tänkte han dessutom på en lagbunden pressfrihet, som hörde till de åt Polen utlovade förmånerna. Programmet överskred inte vad kejsaren beviljat det sistnämnda landet, och då Rehbinder i början av år 1819 efter kejsarens återkomst från kongressen i Aachen framlade sina planer för monarken, fann han denne i princip stämd för saken.[1]) Men, såsom tidigare, kände sig kejsar Alexander även denna gång betänksam i fråga om en hänvändning till ständerna, och han fann det nödigt att till en början inhämta närmare kännedom av opinionen i landet. I sådant syfte detacherades, i februari 1819, expeditionssekreteraren L. G. v. Haartman till Finland för att, såsom det hette, av en del representativa personer mottaga upplysningar rörande åtskilliga ärenden av största vikt. I brev till Ehrenström, Walleen, Aminoff o. a., vilka skulle bespörjas, meddelade Rehbinder, att han hindrades av de allmänna ärendena, vilka vid denna tid starkt upptogo hans tid och krafter, från att själv företaga resan, men han bad adressaterna med fullt förtroende uttala sig för Haartman, som tillika skulle meddela en tablå av sakernas ställning. Han önskade — skrev han i flygande fläng till Ehrenström, och likaså till Walleen — han kunde dela sig i stycken för att kunna resa till Finland och skriva mer detaljerade och mindre dumma brev än de han avsände o. s. v. »Men jag gör vad jag kan och inte allt vad jag vill», tillade han, »och är därför i behov av undseende från hela världens, isynnerhet från mina vänners sida.» För Aminoff yppade han, att man sannolikt hade att motse ett besök av kejsaren i Finland, och han hoppades att följande sommar kunna personligen meddela sig med Aminoff.[2])

[1]) Den $^{20}/_{2}$ 1819 berättade Mannerheim för Ehrenström, att enligt ryktet kejsaren haft med Rehbinder ett långt samtal om Finlands närvarande ställning; troligen hade därvid varit tal om mycket, som borde ske i framtiden.

[2]) Rehbinder till Ehrenström $^{17}/_{2}$, $^{20}/_{2}$, till Walleen $^{20}/_{2}$, till Aminoff $^{20}/_{2}$ 1819; *Frosterus*, En vändpunkt s. 93—94. Rehbinders brev från denna tid äro nedskrivna med kanske ännu mer brådskande fart än annars.

Haartman anträdde resan omedelbart och sammanträffade först med Walleen i Viborg.

Denne hade tidigare omfattat Armfelts planer på konseljens nyskapelse och — såsom vi känna — haft i uppdrag att företaga en grundlig utredning av frågan, innan den förelades kejsaren.[1]) Efter Armfelts död hade han vidhållit sin uppfattning, som han ofta diskuterat med Rehbinder och även framlagt för andra. Då generalguvernören i början av 1816 framställde för honom varjehanda projekt, som enligt hans mening nog kunde vara palliativ för stunden, men saknade betydelse för framtiden, tillät han sig helt frankt att motsäga dem under förklaring, att det framför allt fanns tvenne frågor, på vilka alla krafter borde inriktas: den ena gällde den lokala styrelsens reorganisation, den andra upprättandet av en nationalarmering. Medan man intog en avvaktande hållning borde man undvika allt sådant, som kunde i framtiden bereda hinder för dessa viktiga frågors lyckliga lösning. Walleen var emellertid osäker på, huruvida han med all sin vältalighet lyckats att övertyga den gode Gubben. Denne visade sig frapperad av de framlagda skälen — som om han, kantänka, hört dem första gången — och bekände uppriktigt, att han nästan inte alls förstod sig på landets administration och att han saknade en upplyst rådgivare, som kunde giva honom goda råd — vilket framkallade hos Walleen den spydiga reflexionen, som han dock aktade sig för att högt uttala, att Gubben borde taga sig till vara för att själv göra förslag.[2])

Några månader efter detta samtal fick Walleen tillfälle att uttala samma uppfattning om den lokala regeringen för sin nådige oncle ärkebiskop Tengström. Med anledning av sin utnämning till landshövding i Viborgs län (febr. 1816) uttalade han i brev till denne sina farhågor rörande de svårigheter, han väntade sig i sin nya verkningskrets. Med länets befolkning hoppades han kunna slå sig

---

Så skriver han till Ehrenström $^{15}/_{3}$, att han är horribelt upptagen, och $^{28}/_{3}$, att han var utmattad av arbete, så att pennan föll ur hans hand.

[1]) Jfr s. 30.

[2]) Walleen till Ehrenström $^{13}/_{1}$ 1816. Ehrenström var av samma mening, förordande ($^{17}/_{1}$, $^{6}/_{3}$ 1816) sitt förslag av 1812. *Rauhala*, Suomen senaatti I: 141, har missförstått Walleens brev.

tämligen väl ut, ty om det egentliga folket möjligen var dummare där än annorstädes i Finland, så var det i stället vant att lyda vad som föreskrevs; av ståndspersonerna åter väntade han sig, att de förr eller senare skulle inse förmånerna av den nya ordningen, om denna än i vissa avseenden förorsakade dem förluster. Men vad han fruktade, var att hos den lokala regeringen, »det finska majestätet», inte finna det stöd och den upplysta fördomsfrihet han behövde från dess sida. Han anmärkte såsom ett av honom ofta iakttaget fel i den närvarande förvaltningens organisation, att i det verk, som utövade den högsta makten, rådde — och måste råda — »en inskränkt kollegial-anda», som tvivelsutan var nyttig hos underordnade ämbetsmän, men som illa passade för en *regering*, »vars medlemmar — förklarade han — böra bestå av *statsmän* och icke av funktionärer, vana endast vid detaljer, som utesluta all översikt av det hela, och utan det slags bildning, som för de förra är alldeles oundgängelig». Av denna anda, vars verkan han mest fruktade för egen del, hade hans företrädare Carl Stjernvall, ett av de ljusaste huvud landet vid denna tid ägt och till naturen en rättskaffens chevalier sans peur et sans reproche, lidit mer än av något annat, ty i stället för att uppmuntras och vinna den rättvisa, hans avsikter förtjänat, hade han ständigt blivit kontrarierad. Det var samma öde Walleen väntade för egen del, och vissa åtgärder, som senaten vidtagit i länet, hade allaredan givit honom en försmak därav. Han hoppades emellertid »på ett liv efter detta», såsom han på sitt vanliga ironiska sätt uttryckte sig. »Och vid detta hopp», tillade Walleen, »blir jag ännu fast, så ogudaktigt det också synes många att en gång begära något bättre än den förträffliga, fastän emot vår konstitution tämmeligen uppenbart stridande författning vi för våra allmänna ärendens gång allaredan visligen utstakat.»[1])

Det var således inte att undra på, om Walleen mottog Haartmans budskap såsom inledningen till ett liv efter detta. »Jag kan inte utsäga — skrev han dagen efteråt till Rehbinder — i huru hög grad föremålet för hans [Haartmans] mission uppfyllt mig med glädje. Du känner sedan lång tid tillbaka mina tänkesätt rörande detta

[1]) Walleen till Tengström $^{25}/_{5}$ 1816.

ämne och jag känner dina. Vår favoritidé skall således realiseras. Det är hög tid, jag försäkrar det, för att undgå det kaos och den tomhet, som hotar oss och som är nära att uppsluka allt.» Walleen förutsåg många svårigheter — egoism hos en del, dumhet hos andra — men han hoppades, att slutet skulle bliva gott, och han lovade att framdeles närmare uttala sig om den goda saken, varåt han var beredd att egna sina tjänster.[1])

Rehbinder skyndade att uttala sin glädje över vännens redobogenhet. Även han motsåg svårigheter av det slag Walleen förespått, men, förklarade han resolut: »»vogue la galère». Han hade gjort vad fäderneslandets väl föreskrev och vad eftervärlden hade rätt att fordra av honom. Innan han erhållit de önskade upplysningarna, kunde han inte taga något bestämt parti, men det första han fick en ledig momang, ville han resa till Viborg för att konferera med Walleen, och han önskade, att denne, sedan resultatet av Haartmans mission blivit känt, måtte nedskriva sina reflexioner över det föreliggande ämnet, dem han ville begagna sig av. Dessutom räknade han på Walleens deltagande i en kommitté, som sannolikt skulle etableras i Åbo för ärendets närmare beredning.[2]) Walleen var också, som sagt, genast villig att göra vad Rehbinder ville föreskriva honom. Kommittéer älskade han, såsom han redan för Haartman framhållit, inte, ty de plägade draga ut med avgörandet, och han fruktade, att i föreliggande fråga en kommitté i Åbo skulle fördärva allt; men om det inte gick av med mindre, var han redo att underkasta sig en kallelse till kommittén, ehuru han ansåg sin närvaro där överflödig. Dessutom lovade han att skriftligen framlägga för Rehbinder ett detaljerat projekt, som han redan länge gått och burit i huvudet. Löftet blev innan kort uppfyllt, efter ett intensivt arbete vid sidan av ämbetsgöromålen. De första dagarna av maj avsände Walleen med länets enspännare ett vidlyftigt memorial rörande regeringens omorganisation, och jämte detta en skrivelse, vari han uttalade sin mening om ärendets vidare behandling.[3])

[1]) Walleen till Rehbinder $^{22}/_{2}$ 1819.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{2}/_{3}$ n. st., $^{26}/_{2}$ g. st. 1819.

[3]) Walleen till Rehbinder $^{13}/_{3}$, $^{5}/_{5}$ 1819; *J. R. Danielson-Kalmari,*

Emellertid hade v. Haartman fortsatt sin rekognoscering västerut. I Helsingfors hade han ett långt samtal med Ehrenström, som med glädje konstaterade, att hans åsikter överensstämde med Rehbinders. Ehrenström hade fortfarande vidblivit sin mening från Armfelts tid och han hade hoppats, att konseljens i början av 1816 timade förändring till kejserlig senat inte skulle förhindra uppfyllelsen av hans förhoppning om inrättandet av ett »allmänna ärendenas kollegium» och en verklig senat med 4—6 senatorer under generalguvernörens presidium.[1]) Liksom Walleen skyndade han att i brev till Rehbinder uttala sin tillfredsställelse med de genom Haartman framställda projekten, som han hoppades skulle godkännas i Åbo, om inte genast, så efter mogen eftertanke. Man kunde inte gärna, förklarade han, annat än erkänna upphöjdheten och välviljan i kejsarens avsikter för landets lycka och framtida säkerhet, om åsikterna även voro delade i fråga om de praktiska åtgärderna och svårigheterna för genomförandet av syftemålen voro nog så stora. Ehrenström trodde, att särskilt den finansiella sidan av den påtänkta armeringen — det var väl fråga om en stående armé — skulle bereda svårigheter, men att dessa inte voro oövervinneliga, då man genom projektets antagande skulle, i likhet med polackarne, befrias från den betungande ryska inkvarteringen. En omredigering av konstitutionen var enligt hans mening lätt att företaga, då man inte var betänkt på att förändra den i något; för egen del ville han emellertid förorda en sådan anordning av den verkställande myndigheten, att denna erhöll mera liv och fart än förr. Med tillfredsställelse annoterade han, att v. Haartman även ämnade uppsöka Aminoff, ty enligt hans mening borde man på allt sätt söka att förena alla sinnen, utan att dock visa någon fruktan för en opposition. Vad som emellertid bekymrade Ehrenström, var

---

C. J. Walleenin memoriali Suomen valtiosääntöön tehtävistä korjauksista, Hist. Arkisto XXIV, 1, 3, s. 1—2.

[1]) Ehrenström till Walleen $^{17}/_{1}$, $^{25}/_{2}$, $^{6}/_{3}$ 1816. Ehrenström uttalade den fromma önskan, att de nya senatorerna måtte genom oförvitlighet och nit för det allmänna visa sig värdiga sina platser och att de inte måtte göra sig löjliga genom brist på vyer, takt och värdighet i uppträdandet.

att man inte kunde räkna på bistånd av generalguvernören, som oupphörligt var betänkt på att avgå och på grund av tilltagande kroppslig och andlig svaghet inte var »à la hauteur et à l'exigeance des circonstances».[1])

Sanningen att säga, väntade sig Ehrenström inte heller något stort av de upplysningar medlemmarne av den lokala regeringen kunde giva. Ironiskt uttalade han för Walleen den förmodan, att Haartmans besök i Åbo skulle sätta myror i huvudet på många; ty större delen av de styrande voro ovana att höja sina tankar utöver den gamla slentrianens trånga krets och de saknade förmågan att se in i framtiden och att bedöma sakerna såsom statsmän. Denna uppfattning, tillade han försiktigt, var hans *hemlighet*, som han bad Walleen sorgfälligt bevara. För övrigt trodde han inte att den skulle förändras, när regeringen flyttade till Helsingfors, vilket snart skulle ske, och han gladde sig åt att inte behöva tillhöra dess krets.[2])

Under besöket hos Ehrenström tyckes Haartman sökt vinna dennes medverkan för den kommission, vilken, såsom redan är nämnt, påtänktes för beredningen av de omdebatterade frågorna och som sannolikt innan kort skulle samlas i Åbo. Men därom ville Ehrenström inte höra talas. Såväl för Haartman som senare i brev till Rehbinder samt Walleen och Mannerheim — som sökte övervinna hans motstånd — framhöll han omöjligheten av att lämna sin stad vid en tidpunkt, då byggnadsarbetena bedrevos med den största fart och då det gällde att påskynda förberedelserna för mottagandet av kejsaren, vid vars på sommaren motsedda ankomst till staden Ehrenström för allt i världen inte ville vara frånvarande. Dessutom undskyllde han sig med sin ålder och sin okunnighet i landets lagar och ekonomiska författningar, som skulle ha till följd, att han inte kunde meddela några upplysningar av nytta, utan bleve »un hors d'oeuvre» vid kommissionens förhandlingar. Därtill ännu hade han, såsom Rehbinder och även Walleen kände, vissa »idées fixes» med avseende på den form administrationen borde få — han

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{25}/_{2}$ 1819; *Frosterus*, s. 96—98.
[2]) Ehrenström till Walleen $^{3}/_{3}$ 1819.

syftade tydligen på sitt projekt från år 1812; och som han förutsåg, att dessa inte skulle finna någon genklang i kommissionen, skulle han bliva som en röst i öknen och därtill ännu åsamka sig obehag, som han för sitt lugn ville undvika. Det bleve, förklarade han, en ren olycka för honom att nödgas direkt eller indirekt blanda sig i de förestående överläggningarna. Han hade ingen annan ärelystnad än den att väl avsluta det uppdrag, som var honom pålagt, och när detta skett — vilket inte skulle dröja länge —, ville han bosätta sig på landsbygden för att där leva på sin pension av 3000 rub. b. a. utan att tigga om någon ytterligare förmån. Han ville under återstoden av sitt liv alltid intressera sig för sitt fosterland, men då han inte vidare kunde utöva något gagn, skulle han nöja sig med att uppsända brinnande önskningar för landets lycka, överlåtande åt andra att med sina insikter skapa denna.[1])

Det var emellertid invändningar, som inte tyckas övertygat Rehbinder och som väckte livliga protester från Walleens och Mannerheims sida. »Vous ne seriez pas, dites vous, d'une grande utilité là-bas, puisque vous ne connaissez pas assez les lois et les ordonnances», skrev Walleen till svar, citerande Ehrenströms skäl. »Mais, monsieur, il ne s'agit pas ici de lois civiles, il est question de lois fondamentales, de nos rapports constitutionnels et administratifs, et en cela du moins il faut convenir que vos connaissances non seulement sont suffisantes, mais qu'elles surpassent même celles de nos autres hommes d'état. Vous avez des idées fixes sur l'organisation du gouvernement locale! Tant mieux, monsieur. C'est précisément parce que vous les avez, ces idées fixes, qui en même temps sont celles de la saine raison, qu'on doit souhaiter que la bonne cause trouve en vous son appui et sa défense.»[2]) — Med ännu större eftertryck sökte Mannerheim häva betänkligheterna. »Vilken ibland oss känner väl bättre eget och andra lands statsförfattningar än herr statsrådet?» frågade han. »Vilken äger den koncisa och nätta styl som herr statsrådet? Och vilken äger mera erfarenhet i politiska handlingar? Allt detta erkännes av oss

[1]) Ehrenström till Walleen $^{7}/_{4}$, $^{15}/_{4}$, till Rehbinder $^{25}/_{3}$, $^{14}/_{4}$ 1819.
[2]) Walleen till Ehrenström $^{10}/_{4}$, $^{7}/_{6}$ 1819.

alla och är icke smicker. Om en militärisk uppfattning kunde såsom skäl godkännas, så vore det mera gällande för mig, vilken större delen av min levnad endast med detta yrke varit sysslosatt och först på ålderdomen blivit i allmänna ärender indragen. — — — Var och en av oss andra torde även hava sina orsaker att undandraga sig en befattning, som säkert blir mindre behaglig och mångfaldiga kritiker underkastad, men vad skall väl vår gode kejsare tänka om oss, som äro liknöjda för allmänt väl?» Ehrenströms invändningar torde slutligen blivit något svagare, ty litet senare förklarade Mannerheim sin glädje över att i Ehrenströms uttryck finna den verkliga fosterlandsvännens beredvillighet att, om så fordrades, även i denna väg gå deras ädle skyddsherres önskningar till möte. Mannerheim ansåg, såsom Ehrenström ganska riktigt anmärkt, att de äldre borde föregå de yngre med gott föredöme i fråga om försakelse och patriotism, »annars så sällsynt hos oss och så litet med tidens anda överensstämmande».[1])

Om Haartmans besök i Åbo, som varade en månad[2]), och de överläggningar, som därunder fördes, äga vi ringa kännedom. Främst gällde besöket generalguvernören, av vilken Ehrenström, såsom nämnt är, väntade sig ringa hjälp, men som ställde sig sympatiskt till Haartmans mission. Vid årsskiftet hade han ånyo, såsom så många gånger förut, hotat med avgång och verkligen inlämnat till krigsministeriet sitt avskedsmemorial, som han bad Rehbinder understödja. Dels var det tilltagande sjuklighet, som motiverat hans beslut, dels varjehanda obehag, som han ansåg sig ha varit utsatt för, bl. a. med anledning av ett mellanfall i Viborgs län, för vilket han var mycket förgrymmad på Walleen, enligt dennes svågers, Mannerheims, mening inte utan orsak. Men avskedsmemorialet, som åtminstone Rehbinder hade svårt att taga på fullt allvar, hade lagts å sido, och Gubben, som vid samma tid befordats till general av infanteriet, hade i stället erhållit tjänstledighet för tre månader — till stor glädje för Mannerheim och Ehrenström, vilka med erkännande av alla svagheter och fluktuationer från

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{3}/_{4}$, $^{17}/_{4}$, $^{24}/_{4}$ 1819.

[2]) Enl. P. J. Winters dagbok anlände Haartman $^{24}/_{3}$; han avreste $^{23}/_{4}$.

Gubbens sida, gjorde honom rättvisa för hans välvilliga tänkesätt och för övrigt ansågo det bättre att veta vad man hade än att utsättas för obehagliga risker. Efter vad Ehrenström visste berätta, gjorde den nya upphöjelsen mycket god effekt på Steinheil, som åter uppförde sig bättre än förut; bl. a. visade han sin naturliga välvilja genom att giva absolution åt Walleen, sedan denne dock vänt sig till honom med skriftliga ursäkter.[1]) Haartmans ankomst timade således vid en gynnsam tidpunkt, men om de förhandlingar han hade med Gubben känna vi intet annat än att den sistnämnde i brev till Rehbinder på det bästa vitsordade Haartmans utmärkta bemödanden, om vilkas syfte han för sin del förenade sig. »Mit voller Überzeugung», skrev Gubben, »stimme ich dem Entwurfe über den Gegenständen, die zu einem Beschlusse auf dem Landtage vorbereitet werden müssen, bei, und dass um so mehr, da es einer hierzu allerhöchst zu ernennenden Komitet frei gelassen ist mehrere Gegenstände zu berücksichtigen, die die gegenwärtigen Berathschlagungen nicht vorauszusehen im Stande waren.» Steinheil hoppades, att resultatet av Haartmans färd måtte tillfredsställa de därvid fästa förväntningarna.[2])

En i vissa avseenden reserverad hållning tyckes Haartman mött hos sin nådige oncle Jakob Tengström, numera ärkebiskop,

[1]) Rehbinder till Walleen $^{22}/_{1}$, $^{29}/_{1}$, $^{30}/_{1}$ (g. st.), till Ehrenström $^{10}/_{3}$, $^{18}/_{3}$, Ehrenström till Rehbinder $^{14}/_{1}$, Walleen till d:o $^{5}/_{3}$, $^{6}/_{3}$, Ehrenström till Walleen $^{21}/_{1}$, $^{11}/_{2}$, $^{7}/_{4}$ 1819, Mannerheim till Ehrenström $^{30}/_{9}$, $^{17}/_{12}$ 1818, $^{9}/_{1}$, $^{27}/_{1}$, $^{20}/_{2}$, $^{3}/_{3}$ 1819, Steinheil till Rehbinder och Ehrenström jan.—febr. 1819. Rehbinder var vid denna tid av olika orsaker mycket missnöjd med Steinheil och i synnerhet med hans grevinna, som han kallade »une femme sans education, sans moeurs, sans esprit et sans conduite». Ehrenström erkände de ständiga vibrationerna i Steinheils lynne samt hans brist på omdöme och fasthet; han var också utledsen vid det mödosamma, vanligen fruktlösa medlarkall han utövat gentöver Gubben, men han höll på denne och frågade Walleen, som var av motsatt mening, huru det skulle gå, om Gubben avgick och efterträdes t. ex. av militärguvernören på Sveaborg greve Heyden, en bråkmakare och fiende till Finland. »Han är en foglig och hederlig man samt landet av själ och hjärta tillgiven», skrev engång Mannerheim; »vi veta vad vi hava, och framtiden står i Försynens hand.»

[2]) Steinheil till Rehbinder $^{11}/_{3}$ g. st. 1819.

som sedan flera år tillbaka eloignerat sig från de politiska affärerna och nyligen avträtt från prokanslersämbetet. På samma gång han refererade till sina åt Haartman givna muntliga förklaringar, undskyllde han sig i brev till Rehbinder med svårigheten för en gammal och minneslös man, som upptogs av mångahanda ämbetsgöromål och varianta tankeämnen, att hålla reda på affärerna och deras sammanhang.[1]) Emellertid lät han förmå sig att uppgöra en »underdånig promemoria i avseende å Finlands blivande nya constitution», vari han, i huvudsak vidhållande sin ståndpunkt från år 1813, angav grunddragen och delvis även detaljerna av den nya författningen jämte dess bestämmelser om den högsta förvaltningens organisation. Huruvida detta memorial, som vi känna i koncept, uppgjordes under Haartmans vistelse i Åbo eller senare, på grund av uppdrag, som i det följande skall omtalas, måste emellertid lämnas oavgjort.[2])

Ännu större betänkligheter torde Haartman rönt hos den apokryfiske postdirektören G. W. Ladau, som nyligen genom sitt giftermål med professor G. E. v. Haartmans enka blivit hans stjuvfader och befryndad med Rehbinder, som ansett det försiktigast att inviga honom i hemligheten. Ladau hade under den Armfeltska perioden ställt sig avvisande till lantdagsplanerna, och det är föga troligt, att de uppriktiga svar han, enligt meddelande till Rehbinder, avgav till dennes ombud skulle inneburit någon förändrad uppfattning. Med samma uppriktighet, som i fråga om de diskuterade affärerna, uppgav Ladau sig ha uttalat sina tankar om vissa personer, ehuru han visste att v. Haartman lika väl kunde bedöma dem.[3]) Gällde dessa uttalanden kollegerna i senaten, torde de inte varit mycket berömmande. Åtminstone berättade Walleen ett par månader senare, att Ladau varit i Viborg och där på det skarpaste klandrat sina ämbetsbröder. Walleen medgav, att dessa

[1]) *Frosterus* s. 98—99; jfr. s. 30—31.

[2]) Memorialkonceptet, tryckt av *A. R. Cederberg* i Hist. Arkisto XXIV, II, 3., i Tengstr. saml. Ett par på konceptet gjorda anmärkningar med L. G. v. Haartmans handstil tyda måhända på att konceptet nedskrevs under den sistnämndes besök i Åbo.

[3]) *Frosterus* s. 101.

anmärkningar, försåvitt de rörde senatens oduglighet, tyvärr voro grundade; men han ansåg, att Ladau inte var rätte mannen att framställa dem, ty han kände intet annat än konsten att spinna gemena intriger. Och vad beträffade Ladaus påstående, att senaten eftersträvade landets ruin, förklarade Walleen drastiskt, att man borde »lui cracher à la figure», ty med undantag av Ladau bestod så gott som hela senaten av hederliga män med goda intentioner, om också förmågan inte svarade mot viljan. Walleen trodde till och med att senaten skulle åtnjuta större anseende, om den inte råkat ut för olyckan att i sin krets mottaga »den infame» Ladau.[1])

Bättre genklang funno de genom Haartman framställda idéerna hos frih. C. Mannerheim. Denne hade, såsom i det föregående redan antytts, efter sin avgång från senaten ofta yttrat sig med bittert missnöje om sina förra kolleger, och han var av den meningen, att efter en grundlig beredning av ärendet en förbättring av konstitutionen borde företagas på ett nytt ständermöte. »Månne fråga ännu är om en lantdag hos oss?» skrev han i mars 1818 till Ehrenström. »Ehuru jag icke älskar dylika sammankomster och våre landsmän i allmänhet just icke äro mogne för brydsamma överläggningar, så inser jag dock en viss nödvändig reglering av vår konstitution, styrelseform och rättigheter påkalla en sammankomst av ständer. —— Med varje dag börjar jag för min del åtminstone finna, att den provisoriska organisationen av närvarande lokala styrelse i längden icke bär sig, att densamma icke har det anseende och inflytelse den borde äga samt att ärenderna hava en nog sköldpaddlik marche.» —— »Kämnersrättsprinciper äro för mycket rådande i vår så kallade senat och synes allt mer och mer höra till dagens ordning.» Då Ehrenström anmanat honom att uppgöra förslag i detta ämne, nekade han emellertid att göra det, ty han kände sin oförmögenhet till sådant och han ville för sin korta återstående levnad förbliva i lugn utan inblandning i »den större detaillen». Om sammansättningen av den högsta styrelsen förklarade han ett år senare, att den ofta gav anledning till missnöje.

[1]) Walleen till Ehrenström $^{26}/_{5}$ 1819. Även för Ehrenström hade Ladau utlåtit sig i samma ton om sina ämbetsbröder. Ehrenström till Walleen $^{18}/_{8}$ 1819.

Där saknades behörigt nit, verksamhet och enhet; principerna i besluten voro som oftast ombytliga och vacklande, vilket hade till följd, att underlydande myndigheter råkade i obehaglig mellanhand. Själv hade han haft känning därav, men han hade lytt befallningarna, fastän de stundom stredo mot hans övertygelse — och det »utan klander och anmärkning», påstod han själv, ty »utan farliga följder kan vår högsta auktoritet icke nedsättas i opinionen, om också individuer därav förtjäna mindre anseende». — Men huru administrationen skulle ställas på »en säkrare, mera bestämd och för ärendernas gång hastigare och lämpligare fot», var en fråga, som var lättare att framställa än att besvara. »Så länge», förklarade Mannerheim med en anspelning på nyare tidsriktningar, som voro honom en styggelse, »smittan av moderlandets [Sveriges] partianda, avundsjuka, egoism och små vuer hos oss epidemiskt behärska allmänna opinionen, är väl icke mycket hopp om bättre framtid, i synnerhet som även våra undervisningsanstalter icke eller synas bereda en bättre sinnesstämning. Ännu råder tyvärr ibland oss för mycken anhängighet till det förra, för många enskilta liaisons för att kunna tillskapa en nationalanda i överensstämmelse med närvarande behov och förhållande. Olyckligtvis råder även en tryckande fattigdom hos oss på skicklige, vältänkande och passande ämbetsmän till statens förnämsta platser, och detta hinder torde bliva långvarigt.» Sitt hopp ställde Mannerheim främst på kejsarens dyra person; så länge man levde under den store Alexanders milda spira, kunde man leva trygg för despotismens kautschuk, men för efterkommande ställde sig saken problematisk. »Ingen konstitution, inga grundlagar äga vi för närvarande», utbrast Mannerheim pessimistiskt; »allt beror av den *ende*, och på honom vilar allt vår hopp. — Den missämja, avund och små vuer, som utgöra huvuddragen i nationens lynne, ökar visserligen icke hoppet av en lycklig framtid, och det tillfälle, vi haft och ännu äga, torde aldrig återkomma, om det, som nu synes, med en viss liknöjdhet betraktas och släppes utur händerna.»[1])

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{14}/_{3}$, $^{28}/_{3}$, $^{30}/_{9}$, $^{10}/_{10}$, $^{13}/_{11}$ 1818, $^{27}/_{1}$, $^{20}/_{2}$ 1819; *Rauhala*, Suomen senaatti I: 142.

När Haartman anlände till Åbo, var Mannerheim sjuk, dyster till humöret och intagen av önskan att snarligen få lämna sin fatiganta »hållkarlsplats» åt en yngre person, ty, menade han, »invalider böra ej belasta staten». För Ehrenström berättade han, att han sängliggande mottagit Haartman och att han blott muntligen kunnat uttala »några få åsikter, som visserligen saknade vederbörlig grundlighet». Men han synes ställt sig sympatiskt till de framställda frågorna, som det blev kommitténs sak att närmare utreda. »Måtte enighet och sann fosterlandskänsla endast understödja en ädel monarks höga avsikter och partihat samt enskilda interessen lämna rum för allmänt väl», suckade han, och senare tillade han med sitt vanliga missmod: »Tid och eftertanke behöves också visserligen för att lägga grundstenen till en så viktig byggnad, vilken jag ändå i en framtid befarar icke torde kunna motstå östanvindens styrka, utan lätt av en därifrån kommande orkan förkrossas.» Senare uttalade han gång efter annan sitt intresse för sakens vidare framsteg och sin undran över den tystnad, som följde. Om uppsättningen av en nationalarmé menade han, att svårigheterna därför vore mindre och den obehagliga utvägen med ökade skatter obehövlig, om man tidigare visat mindre frikostighet mot gamla militärer och andra personer. Det var måhända ett återljud av konseljens kritik mot militärmanifestet av år 1810.[1])

Med större entusiasm än hans skeptiske antagonist uttalade sig, såsom man ju kunde vänta sig, om Rehbinders framställningar J. Fr. Aminoff, med vilken Haartman sammanträffade i Åbo. I brev av $^{6}/_{3}$ till Rehbinder berättade han, att han med livligaste erkänsla för den välsignade regentens avsikter mottagit del av de frågor, som nu förehades »till befrämjandet av fosterjordens närvarande och framtida väl och rättupphållelse». I all huvudsak tyckes han omfattat de framförda förslagen, om vilka han uttalat sig blott »generellt», uppskjutande mera detaljerade yttranden tills han fått del av den blivande »uppränningen eller propositionen». Såsom tillförene höll han bestämt på att en ny regeringsform eller konstitution

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{3}/_{3}$, $^{3}/_{4}$, $^{17}/_{4}$, $^{5}/_{5}$, $^{19}/_{6}$, $^{28}/_{7}$, $^{14}/_{8}$ 1819; *Bonsdorff*, Opinioner och stämningar s. 109—110.

borde »osvikligen» grundas på R. F. 1772 och F. o. S. A. 1789, men — förklarade han vidare för Rehbinder — han ansåg, att om möjligt var, kunde därtill fogas bestämmelser om *responsabilité* — ty, tillade han smickrande, »vi äga icke alltid en Robert Rehbinder och en så väl sammansatt Kommitté på stället» —; vidare om *kontrasignation* av föredraganden, om *lantdagsperiodicitet* samt om avgivande av berättelse till ständerna om regeringsärendenas, särskilt finansernas handhavande — det var tydligen saker, som Rehbinder föreslagit. Tilläggen borde emellertid vara avfattade enligt den gamla författningens esprit, så att, med bevarande av de rättigheter, som tillkommo folket, regenten förblev vid sin gamla rätt att i allt övrigt styra staten såsom honom gott syntes. »En så tillställd och förenklad konstitution skall enligt min övertygelse bära både nu och för framtiden de hälsosammaste frukter», förklarade Aminoff, och han förordade tillsättandet av en kommitté av kloka, erfarna och nitiska män — bland vilka han särskilt nämnde Tengström och Ehrenström — för att utarbeta förslag till konstitution. Därjämte framhöll han, att om det gällde att välja mellan en *stående* armé och ingen alls, borde man välja den föregående — »absolut en stående i det fallet, om eljest icke detta land skall nedsjunka i det yttersta förakt, förlora hederskänslan, vartill en väl uppfödd och sammansatt adel och militären är grundpelaren». Detta var vad Aminoff ville svara ur det innersta av sitt hjärta. Men han försummade naturligtvis inte tillfället att ånyo försäkra för Rehbinder, att han alltid lika heligt följde den raka väg han trampat i trohet mot regenter och fosterland; under alla »övergångne skiften» — »nedtryckt under bojan, orättvisad, misskänd, calomnierad» — förblev han alltid densamme i sin tysta vrå. »Men — tillade han — en annan verksamhet än den att framställa mina svaga tankar, då de äskas, framför allt till en så estimerad man och *vän* — jag tar det för givit — som min broder undanber jag mig. Mina år och mina öden befalla mig det.»[1])

Huruvida sistnämnda förbehåll betingades av något yttrande av Haartman, är svårt att avgöra; troligt är det inte och själv tyckes

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{6}/_{3}$ 1819; *Frosterus* s. 94—95.

Aminoff inte väntat sig någon vidare användning än möjligen för konstitutionskommittén. I brev till G. v. Kothen berättade han, att han hos Rehbinder undanbett sig all annan »verksamhet och befattning» än det förtroende han åtnjöt och som han ville motsvara. Han var övertygad om att man blott ville använda honom i behovets stund såsom en citron; på det viset skulle han alltid stå sin fosterjord till tjänst för att till slut övertyga att han aldrig haft enskilda fördelar till föremål.[1]) Men trots denna pessimism inarbetade han sig med sådant intresse i Rehbinders förtroenden, att han, såsom det ofta hände honom, tillskrev sig själv en viss förtjänst av vad som gjordes från vederbörandes sida. Efter sammanträffandet med Haartman berättade han för Kothen — det var i nyss citerade brev — att »högst viktiga saker förestodo för Finland» — och, tillade han, »om jag så må yttra mig till en *vän*, torde man i något åtminstone lystrat till mina tid efter annan gjorda framställningar och funnit dem slutligen de enda och rätta att följa och som det småningom visar sig i verkställigheten». Litet senare fortsatte han med samma hemlighetsfulla självbelåtenhet: — »Säkerligen förestår detta land en stor crisis, vartill det säges att uppränningen redan är gjord och snart nog torde komma i ventilation. Om den blinda också hittat ett korn och härtill lagt grunden, har han ändå uträttat något gott med sin penna och sitt skrik, hämtat ur den regel han dig meddelade och som vunnit din approbation.» Huruvida Aminoff gick så långt i sina konklusioner, att han tillskrev sig del i det initiativ till sammankallande av en lantdag för revision av konstitutionen, som Rehbinder tagit, må nu lämnas osagt; säkert är, att han ansåg sig ha funnit mer än *ett* korn. Så hade han låtit sig berätta, att man numera med anledning av ett orättvist bemötande från professorernes sida mot tvenne studenter av ståndspersonsklassen — »bättre folks barn», såsom Aminoff uttryckte sig — allmänt medgav att han haft rätt i att sända sina söner till Uppsala. Och med oförställd glädje berättade han vidare, att den konflikt, som till följd av den nya polisförordningen för Åbo stad utbrutit mellan studenterne och en del profes-

[1]) Aminoff till Kothen $^{11}/_{3}$ 1819.

sorer, avgjorts i högsta instans till de förras förmån. För det första innebar nämligen den nådiga resolutionen ett nederlag för Mannerheim, som jämte generalguvernören ansågs bära skulden till den misshagliga, studenternes frihet kränkande polisordningen. Och för det andra tyckte Aminoff, att han liksom hade en viss del i studenternes framgång, om också förtjänsten främst tillkom Rehbinder, som därav hade en evinnerlig ära. Han trodde sig nämligen kunna yppa för Kothen det förtroende Rehbinder visat honom genom att på förhand delgiva honom sitt utmärkta betänkande rörande tvisten, och så tillade han blygsamt: »Om jag även i denna saks lyckliga utgång haft någon del, skulle jag därav ha en stor tillfredsställelse, men det är åtminstone visst, att nog har de *herrarne* tid efter annan av mig fått påskrivit. *Gagna, gagna* i min enslighet; abandonne, är mitt valspråk; må man fritt skrika över mig med stentors stämma. Jag är härdad och går min raka gång.»[1])

Uppmuntrad av framgången fortsatte Aminoff att gagna med sin penna och sin röst. Gång efter annan erinrade han Rehbinder om vikten av den indelta arméns uppsättande och på våren 1819 utarbetade han rörande detta ämne en promemoria, vilken han önskade få nedlagd för kejsarens fötter.[2]) Vidare författade han — likaledes för kejsarens räkning — ett memorial, vari han pläderade mot Haapaniemi skolas förflyttning och omorganisation, som vållade många fäder bekymmer och även honom själv, som tänkt sända sin andre son Adolf till Haapaniemi. Med anledning av åtgärder, som bebådades i andra länder mot studier vid främmande universitet, framhöll han vådan av ett generellt förbud, som innebure »en despotisk handling på förståndets fullkomligare utveckling,

[1]) Aminoff till Kothen $^{11}/_{3}$, $^{29}/_{3}$ 1819. Om konflikten vid akademien se vidare *Heinricius*, Skildr. från Åbo akademi 1808—1828 s. 58—71.

[2]) I brev av $^{19}/_{4}$ 1819 till Rehbinder nämner Aminoff, att han bifogar ett betänkande om arméns återuppsättande, som han ber Rehbinder framlägga för kejsaren i översättning, om han fann det förtjänt därav. Konceptet till detta memorial utgöres förmodligen av ett odat. betänkande till kejsaren i Ril. s. 32, däri Aminoff, hänvisande till sin prom. av 1817, förordar den indelta arméns uppsättande. (Jfr *Haartman* s. 352—353.) I svar av $^{2}/_{14}$ maj 1819 förklarade Rehbinder, att han instämde i Aminoffs mening, men hesiterade att framlägga promemorian.

på vetenskaperna och de fria konsterna», vore »att stifta despotiska lagar i vetenskapernas republik». Särskilt ansåg han det oriktigt att förbjuda studier vid Uppsala universitet, där landets ungdom skulle bildas till fria män och medborgare — »vartill», tillade han, »Alexander den odödlige vill hava oss» — och där hans egna söner studerade med god framgång. En och annan gång begagnade han tillfället att i Rehbinders hågkomst innesluta behövande släktingar eller tjänstemän, som han kunde förorda, och regelbundet prisade han fosterlandet, som hade vid tronens fot en man som Rehbinder, »en man som varje dag går med stora steg att av oss finnar hälsas såsom fäderneslandets älskling». — »Mången skryter och prunkar med sin tillgivenhet för regenten», skrev han engång; »granskad torde den tillgivenhet vara den rätta, som oskiljaktigt förenar regentens gloire och fäderneslandets väl. Så handlar den från ensidiga avsikter redliga ämbetsmannen, medborgaren, varibland Robert Rehbinder intar främsta rummet i vår kära fosterbygd.»[1])

Rehbinder svarade i samma smickrande ton, instämmande i de tänkesätt Aminoff uttalade. När denne — jämte Armfelt — utsattes i en korrespondens från Sverige till en utländsk tidning för ett insinuant förtal — det tyckes rört furstemötet i Åbo 1812 — utverkade han kejsarens tillstånd till införandet av ett genmäle, varom han även drog försorg. Med anledning av Aminoffs skrivelse efter rådplägningen med Haartman betygade han sin livliga glädje och tillfredsställelse med de i brevet förekommande yttrandena, som han fann vara »värdiga en sann patriot och en illustre medborgare», och han uttalade den förhoppningen, att påföljande sommar, då han ärnade sig till Finland, kunna personligen utveckla sina åsikter och inhämta Aminoffs upplysta råd[2].)

*

De sista dagarna av mars återvände Haartman till Petersburg, där han så gott som möttes av statsrådstiteln och på sommaren ut-

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{25}/_{1}$, $^{7}/_{2}$, $^{6}/_{3}$, $^{19}/_{4}$, $^{21}/_{4}$, $^{30}/_{4}$, $^{4}/_{5}$, $^{3}/_{6}$ 1819 (Rehb. s., konc. till brev och betänkanden i Ril. s. 34); till Kothen $^{8}/_{1}$ 1819.

[2]) Rehbinder till Aminoff $^{29}/_{3}$, $^{16}/_{4}$, $^{14}/_{5}$, $^{16}/_{8}$ 1819, Aminoff till Rehbinder $^{29}/_{7}$ 1819, Walleen till Ehrenström $^{25}/_{9}$ 1819; *Frosterus* s. 95—96.

nämndes till ledamot av Kommittén[1]). Att hans mission skulle väcka uppseende, var nog så naturligt, och bland de i hemligheten oinvigde cirkulerade olika gissningar om ändamålet därmed. Skämtsamt berättade Ehrenström för Walleen, att man till slut funnit lösningen på gåtan. Efter vad landshövdingen i Tavastehus, den av honom måttligt respekterade G. Hiärne, berättat för amiral Cronstedt, var det nämligen fråga om att Rehbinder skulle utnämnas till statsminister för Finland; Walleen skulle bliva statssekreterare och Haartman hans efterträdare i Viborg. »Ni ser, att ingenting kan undgå vissa personers skarpsynthet», tillade han ironiskt, men med vemod konstaterade han tillika, att vid varje rörelse från de högre ämbetsmännens sida man genast bråkade sin hjärna med att utgrunda det personliga intresset därvid, ty i det man dömde andra efter sig själv kunde man inte föreställa sig, att det allmänna intresset skulle spela någon annan roll än den av en förevändning.[2])

Om den rapport Haartman avgav vid sin återkomst till Petersburg känna vi intet annat än att Rehbinder i brev till Ehrenström förklarade, att han mottagit tillfredsställande svar rörande allt det som egentligen hörde till missionen.[3]) Något över en månad senare bereddes Rehbinder en ny glädje: det var då han fick mottaga det redan nämnda memorial Walleen på hans anhållan utarbetat. Det var ett vidlyftigt aktstycke i Walleens omständligt resonerande stil — »en liten bok», såsom hans relation av år 1812 till Tengström —,

[1]) Med anledning av dessa utnämningar uttalade sig Ehrenström, Mannerheim, Walleen och Rehbinder med mycket beröm om den lovande framtidsmannen. Den förstnämnde berättade för Rehbinder, att dennes sändebud alldeles vunnit hans hjärta genom de patriotiska känslor, de vidsträckta vyer och det upplysta omdöme han ådagalagt. Det var, tillade Ehrenström smickrande, under Rehbinders ledning utmärkta ämbetsmän uppfostrades i Kommittén, där man lärde sig att betrakta sakerna från en mer upphöjd ståndpunkt och i deras sammanhang, vilket inte var fallet i Åbo och på lång tid inte skulle bliva det i Helsingfors. Walleen ansåg Haartman för en ung man med mycken begåvning och förmåga. Ehrenström till Rehbinder $^{25}/_{3}$, $^{3}/_{4}$, till Walleen $^{12}/_{8}$ 1819, Rehbinder till Ehrenström $^{31}/_{3}$ 1819, Walleen till d:o $^{7}/_{8}$ 1819, Mannerheim till d:o $^{17}/_{4}$ 1819, $^{2}/_{2}$ 1820.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{1}/_{4}$ 1819.

[3]) Rehbinder till Ehrenström $^{28}/_{3}$ 1819 (n. st.).

rikt på orienterande översikter över förvaltningens närvarande och forna skick och detaljerade anvisningar rörande den nya organisationen. Att ingå på en närmare framställning och granskning av detta aktstycke skulle ligga utanför vår uppgift, men vi kunna inte underlåta att framhålla vissa huvuddrag däri, synnerligen försåvitt de belysa Walleens uppfattning om den högre ämbetsvärlden, dess förtjänster och brister.

Betänkandet, som vi känna endast i Walleens (på franska avfattade) koncept,[1]) gick i huvudsak ut på att framhålla nödvändigheten av att bringa författningen, som numera delvis inte kunde tillämpas, i överensstämmelse med tidsomständigheternas förändrade skick, att stadga och för framtida släkten trygga kejsar Alexanders otaliga välgärningar genom en styrelseform, som med avlägsnande av alla otidsenliga och otillämpliga stadganden garanterade åtnjutandet av alla konstitutionella rättigheter, preciserade förhållandet till kejsardömet och förekom för framtiden all osäkerhet i fråga om konstitutionens innehåll. Att man på lantdagen i Borgå åtnöjt sig med att blott uppfylla stundens trängande krav, hade sin naturliga och berättigade förklaring i då rådande osäkerhet med avseende på de inre och yttre förhållandena. Men numera, då Finlands ställning till Ryssland blivit oåterkalleligen bestämd, då sinnena lugnat sig och en tioårig erfarenhet vunnits rörande den provisoriskt fastställda ordningen för förvaltningen, kunde man inte vidare, utan att öka svårigheterna för framtiden, uppskjuta fullständigandet av den konstitutionella frihetens grundvalar genom en högtidlig akt, som fastställde regeringens form samt monarkens och folkets ömsesidiga rättigheter. Emellertid borde vid avfattandet av den nya konstitutionen iakttagas, att den gällande författningens anda och mening noga respekterades och att den gamla fördelningen av den i konstitutionen grundade politiska myndigheten bevarades oförändrad. I fråga om den högsta förvaltningens organisation, som tarvade en fullständig omstöpning, borde man likaledes hålla sig till grundlagens förutsättningar och till den

[1]) Tryckt av *Danielson-Kalmari* under titel C. J. Walleenin memoriali Suomen valtiosääntöön tehtävistä korjauksista i Hist. Arkisto XXIV, I, 3.

ändan så nära som möjligt ansluta sig till den vid svenska tidens slut gällande ordningen.

Walleen tillät sig att framhålla, i huru hög grad den nuvarande regeringens organisation stred mot författningens anda. Senaten förenade i sin hand en god del av den myndighet, som konstitutionen fördelade mellan regent och ständer; den företrädde suveränen — avgörande civila och judiciella ärenden i hans namn, t. o. m. begagnande hans epitet Vi Alexander o. s. v.; den utövade en vidsträckt lagstiftningsrätt och den fullgjorde administrativa sysslor, som förut tillkommit underordnade myndigheter, kollegierna; justitiedepartementet var en högsta domstol, men deltog även i förvaltningen o. s. v. I väl turnerade ordalag, påpekande att han kritiserade sak och inte person, anmärkte Walleen vidare, att senatens medlemmar, alla berömda egenskaper till trots, inte åtnjöto det förtroende och den vördnad man tidigare varit van att visa styrelsen och att de saknade förmågan att uppfylla de höga anspråk, som följde med deras ämbete, varigenom de på sätt och vis komprometterade kejsarens namn. Det förra berodde dels därpå att de — i motsats till de stordignitärer och höga herrar, som under svenska tiden sutto i regeringen — utgjordes av personer, som från underordnade ämbetsställningar plötsligt förflyttats till tronens trappsteg, men, ehuru monarkens representanter, inte åtnjöto äran att få spisa vid hans bord; dels därpå att nationen hyste en avgjord motvilja mot att styras av sina likar, av »små suveräner», som utgått ur dess egen krets och som i sin okontrollerade ämbetsförrättning kunde ledas av egna intressen. Det senare hade sin naturliga förklaring i omöjligheten för samma personer att mäkta med den stora och brokiga mängden av ärenden, som förelåg senaten till behandling, att på en gång behärska förvaltningens detaljer och överblicka det hela för att leda det mot ett bestämt mål. Senatens ledamöter måste, resonerade Walleen, äga det ordningssinne och det sinne för detaljer, som kännetecknade en god underordnad, och de måste besitta statsmannens stora vyer. Men att finna fjorton eller — om man höll sig blott till ekonomiedepartementet — sju personer, som fyllde dessa villkor, var och skulle alltid bliva svårt. Som nu mängden av detaljfrågor i senaten alltid betydligt

överskred antalet ärenden av större vikt och som det alltid fanns större tillgång på hedervärda och kunniga ämbetsmän än på statsmän, måste följden bliva, att senaten sammansattes av personer, som voro mycket aktningsvärda och nyttiga på underordnade platser, men föga egnade sig för stora affärer, av personer som blott älskade detaljerna och hängde sig fast vid småsaker, som bedömde ärendenas vikt efter måttet av det på dem nedlagda mekaniska arbetet, med andra ord av folk, behärskade av en anda, som var utmärkt i ett kollegium, men som betydde litet eller intet i en senat, där det gällde att se sakerna i stort. Sålunda skulle senaten alltmer avlägsna sig från sin uppgift och i allmänna omdömet nedsättas till rangen av en mellaninstans.

Det lät som ett genljud från den tid, då Armfelt på sitt livliga sätt uttalat sig om ofullkomligheterna i Borgå lantdags arbetsresultat och då han riktat sina ironiska tirader mot »de små Alexandrarne» i konseljen, desse väl intentionerade ämbetsmän utan begåvning och vana vid »stora affärer», vilka arbetade minutiöst och formalistiskt, höllo sig stramt till författningarna, men saknade förmågan att höja blicken utöver stadsportarna. Måhända förstod Walleen nu bättre, vad Armfelt menat, när han förebrådde sina unga kolleger att de sågo sakerna i smått och grälade om strunt.[1])

Men Walleen nöjde sig inte blott med den negativa sidan av saken. Efter att, som han tyckte, ha till full evidens framlagt behovet av en genomgående omstöpning av den lokala regeringen, framlade han till vännen Rehbinders begrundande en omsorgsfullt utarbetad plan till en ny organisation, som närmade sig den högsta förvaltningens former under den gustavianska epoken. För det första borde justitiedepartementet ombildas till en oavhängig högsta domstol, bestående av för livstiden utsedda ledamöter under presidium av en justitiekansler. För den högre förvaltningen föreslog Walleen upprättandet av ett kejs. kollegium för storfurstendömet Finlands allmänna administration, som efter ärendenas beskaffenhet skulle fördelas på fem byråer och vars presidenter och tio ledamöter skulle utses för livstiden. Från detta

[1]) Jfr s. 10. 29, 107, Hist. tidskr. f. Finland 1921 s. 23.

kollegium skulle ärendena — möjligen efter behandling i en förberedande kommitté, motsvarande allmänna ärendens beredning i Sverige — gå vidare till senaten, där de föredrogos av en statssekreterare. Senaten, som skulle bestå av högst fem på livstid utnämnda ledamöter med generalguvernören såsom ordförande, skulle avgöra ärendena i högsta instans i H. K. M:ts höga namn. De ärenden, som voro förbehållna monarkens eget höga beslut, skulle efter behandling i en vid generalguvernörens sida ställd konselj av vissa höga ämbetsmän sändas till ministerstatssekreterarens byrå för föredragning hos monarken. Genom en sådan anordning komme de allmänna ärendena att genomgå flera instanser, men enligt Walleen blev en sak desto klarare utredd, ju mer den diskuterades, och för det andra skulle genom denna anordning den förmån vinnas, att såväl Kommittén i Petersburg som generalguvernörens byrå blevo överflödiga.

Denna plan för den lokala regeringens nyskapelse överensstämde i mycket med det av Ehrenström sju år tidigare utarbetade och av Armfelt jämte Kommittén understödda projektet, vilket också framhölls av Walleen i brev till den förstnämnde.[1]) Men Walleen tillade en mycket viktig bestämmelse, som han väl tidigare avhandlat med Rehbinder: det var regeringens och högsta domstolens samt de båda statssekreterarnes ansvarighet inför nationens representanter, ständerna, vilka, så illa sammansatta de än voro, borde bevaras i sitt förra skick, men sammankallas periodiskt. Som egentliga domare över ständerna skulle de inte fungera, ty sådant skulle medföra regeringens försvagande, men de skulle äga rätt att framföra sina anmärkningar till monarken, av vilken vidare åtgärd skulle bero. Dessutom borde de äga rätt att uppgöra förslag till utnämning av regeringens och högsta domstolens medlemmar samt statssekreterare och generalprokurator, av vilka den sistnämnde skulle anses som en nationens befullmäktigade ombud med uppgift att kontrollera regeringens och högsta domstolens verksamhet.

Sådan var i huvudsak kontentan av Walleens omständliga, i strängt monarkisk och konservativ anda avfattade memorial. I

[1]) Walleen till Ehrenström $^{22}/_{9}$ 1819.

den bifogade skrivelsen meddelade författaren, att han ansett en fullständig behandling av ämnet nödig för att på engång bemöta alla inkast och i hela dess vidd uppvisa orimligheten av de närvarande styrelseformerna, vilkas skadliga verkningar han under sin tjänsteutövning haft tillfälle att erfara och beklaga.

Memorialet var närmast skrivet för Rehbinder och hans kollegor, men för den händelse Rehbinder fann det förtjänt av den äran, såg Walleen gärna, att det meddelades åt kejsaren, varefter det kunde kommuniceras vederbörande i Åbo, ehuru resultatet därav nog skulle bliva ett evigt hat från deras sida, så uttryckligt och vidlyftigt det än framhållits i memorialet, att anmärkningarna gällde sak och inte personer. I fråga om den förberedande kommitté, som påtänktes, ansåg Walleen, att denna inte borde få fullkomligt fria händer, utan att de allmänna grunderna för frågornas behandling borde utstakas i en instruktion, så att kommitténs uppgift egentligen inskränktes till att utlåta sig över bestämda projekt och att besvara framställda frågor. Haartman hade vid sitt besök i Viborg företett ett förslag till en sådan instruktion, som Walleen vid flyktig genomläsning funnit gott, men han ansåg, att det för klarandet av begreppen hos vederbörande kommittéledamöter var nödvändigt att uttala sig bestämdare om senatens organisation, som var det viktigaste ämnet. Huru långt frågan avancerat, visste Walleen inte, men även om instruktionen redan var uppgjord, önskade han, att hans tankar framfördes till kejsaren, så att denne kunde bilda sig en övertygelse, innan kommitténs utlåtande inkom — dock med frihet för Rehbinder att förfara med memorialet som han fann för gott. För sin del undanbad sig Walleen, hänvisande till olägenheterna av en längre tids frånvaro från länet, bevekligen ledamotskapet i kommittén. Däremot föreslog han Ehrenström, som kunde göra där mångfaldigt större nytta och som bland andra förmåner ägde talets gåva, den han alldeles saknade. — Med stort intresse motsåg Walleen ett oförbehållsamt uttalande om sitt memorial, ty ehuru han visste att Rehbinder i huvudsak tänkte lika med honom, var han beredd på anmärkningar, och även om vännen ogillade hela försöket, ville han taga saken med ro;

han besvärades inte av någon överhövan stor egenkärlek — försäkrade han.[1])

Rehbinder led vid denna tid av ohälsa, som nedtryckte hans humör och hämmade arbetets gång. Därtill kommo ännu bekymmer och obehag av varjehanda art. För Walleen berättade han, att han erhållit underrättelser om schismer och oordningar i Åbo, t. o. m. i skötet av senaten, ävensom om missnöjen och fronderier samt ett slags anarki, ity att ingen ville lyda, utan alla skulle befalla. Särskilt anmärkte han, att en av de höga dignitärerna — han syftade på Mannerheim — utnyttjade alla tillfällen till att svärta regeringens åtgärder och att förödmjuka »den stackars senaten», som, så klen den än var, fordrade skonsamhet. I andra länder kunde regeringen räkna på understöd av personer, som den rådfrågade; men »dans notre pauvre royaume de Haijti tout est à rebours», menade Rehbinder, och han förklarade, att han åter funderat på att avgå innan han blev »impotent et mendiant», men att tillgivenheten och tacksamheten mot kejsaren höllo honom kvar. Med intresse och beundran hade han genomläst och begrundat Walleens mémoire, varmed han i huvudsak, d. v. s. såvitt det gällde senatens reorganisation, var »parfaitement d'accord». Men så väl redaktionen därav än var verkställd, ansåg han den böra underkastas vissa modifikationer och förmildringar, innan den förelades kejsaren. Man måste nämligen undvika att med åtlöje överhölja den regering, som existerat sedan 1809, ävensom de imbecila eller åtminstone okunniga och oerfarna personer, som projekterat dess organisation, ty åtlöjet kunde återfalla på nationen och minska förtroendet för framtida förslag. Vad den slutsats, som ur Walleens mémoire kunde dragas rörande de sistnämnde, beträffade, kände han sig för egen del inte sårad, ty om Calonius, Tengström o. a. kunnat misstaga sig, så var det intet under, om han, som dittills endast sysslat med domarvärv, gjort detsamma. Envar kunde ha sin egenkärlek, förklarade Rehbinder, och han nekade inte till att han hade därav en god portion, men så löjlig var han inte, att han gjorde anspråk på att ha varit eller bliva en ofelbar organisatör.[2])

[1]) Walleen till Rehbinder $^{5}/_{6}$ 1819.

[2]) Till den vid lantdagen i Borgå förordnade kommittén för utarbe-

Rehbinder gav Walleen rätt i hans yttrande om den lokala regeringens oförmåga att fylla sina många uppgifter, men han trodde att oskickligheten i förvaltningen mindre berodde av brist på god vilja och av fel i förvaltningens organisation än av fattigdomen på dugligt folk, som skulle göra sig gällande oberoende av förvaltningens former. Syftande på Walleens anmärkning om senatens borgerliga sammansättning, tvivlade Rehbinder på att landets s. k. stordignitärer skulle uträtta mirakler. Ironiskt anmärkte han, att om den nya senaten pryddes med allt vad man hade illustert, nämligen grevarne till Saarila [Steinheil] och Tervik [De Geer], baronerna till Koskipää [Tandefelt], till Harviala [Troil] och Rilax [Aminoff], alla lika distinguerade genom sina aktningsvärda figurer, sina vita hår, sina dekorationer och sina anor (som dock icke gingo till korstågen), var det att befara, att dessa herrar antingen bleve mannequiner i någon underordnads hand eller komme att lämna utmärkt stoff till tidens samlingar av pecoralia. Bland dem som vidare kunde tänkas för de högsta posterna voro en del gamla och sjukliga, Ehrenström vägrade att inträda i tjänst, Mannerheim och Willebrand hyste motvilja mot Helsingfors o. s. v. Hur han än vände sig, såg Rehbinder dystert på möjligheten att under den närvarande generationen giva senaten en förbättrad sammansättning. Detta utgjorde dock intet hinder för den föreslagna organisationen, som emellertid tog 2—3 år i anspråk, och han önskade livligt att vid ett personligt sammanträffande med Walleen kunna närmare diskutera ämnet.[1])

Såsom Rehbinder hoppats, var Walleen mycket villig att samtycka till de ändringar i sitt memorial som denne önskade göra, och han höll inte vidare på att det skulle föreläggas kejsaren, ty då Rehbinder och hans kolleger voro ense med honom i huvudsak, skulle det gå lika bra. Han hade skrivit sitt betänkande med uppriktigheten hos en hederlig karl, som utsade vad han tänkte, och han

---

tandet av förslaget till styrelsens organisation hörde Tengström, Mannerheim, Rehbinder och G. Gadolin samt M. Calonius såsom konsultativ deltagare.

[1]) Rehbinder till Walleen $^{30}/_{4}$ (g. st.), $^{8}/_{5}$, (c. 20) maj, Walleen till Ehrenström $^{26}/_{6}$ 1819. Walleen åter erbjöd sig att komma till Petersburg.

hade haft desto större skäl därtill som Haartman förmodat, att kejsaren inte var böjd för ändring av senatens organisation, emedan affärerna gingo bra i Åbo, och att således de som höllo på den gamla ordningen väl kunde få överhand. Om hans värme för saken haft till följd, att han inte alltid övervägt sina ord, så hade han i alla fall hållit sig till sak och inte till person, och med stor emfas protesterade han mot att ha velat förlöjliga de aktningsvärda personer, som utarbetat regeringens närvarande organisation och vilka handlat i enlighet med då rådande tidsomständigheter. Men nu voro förhållandena annorlunda, och vad som för tio år sedan var bra, dugde inte mera.

I fråga om senatens reorganisation, vartill Rehbinder ställt sig så skeptisk, höll Walleen fortfarande på sin mening. Han vidhöll, att styrelsens värdighet och respekt fordrade att senatens medlemmar voro de främste i rang i landet, om också för närvarande de flesta »grandseigneurer» voro »extrêmement petits pour l'esprit et les talents, quelque fois même pour le sens commun». Ty det måste ihågkommas, att en konstitution var ett verk för sekler och att det gällde att göra senaten såsom konstitutionellt organ lika helig som Herrans ark, som det vid dödsstraff var förbjudet att vidröra. För övrigt ansåg Walleen, att så länge de av honom föreslagne statssekreterarne och generalprokuratorn voro des hommes comme il faut, kunde man väl reda sig med »ces illustres têtes à perruques», om vilka Rehbinder talat, medan man väntade på att himmeln i sin mildhet skulle skänka bättre efterträdare inom det yngre släktet, som borde småningom uppfostras till sin uppgift. Koskipääherren (Tandefelt) ville Walleen utesluta, ty han var »un peu trop bête et ridicule».[1]) Men De Geer kunde behållas, ty han hade ett gott namn och var »une bonne créature, pas plus drôle qu'il n'est permis de l'être»; Aminoff var inte ovärdig att ställas vid hans sida, Harviala-herren var mycket lämplig att figurera i senaten, och general Reuterskiöld var inte dummare än de andra[2]). Vid sina svågrar

[1]) Enligt Mannerheims mening var Tandefelt inte så lätt att avlägsna, ty han var övertygad om att Finlands bestånd vilade på dess person. M. till Ehrenström $^{4}/_{8}$ 1819.

[2]) Om Reuterskiöld yttrade Walleen i brev till Ehrenström ($^{7}/_{6}$ 1819), att

Mannerheims och v. Willebrands motsträvighet att flytta till Helsingfors fäste Walleen ingen vikt. Den senare hade tidigare svurit att aldrig gå till Petersburg och hade ändå begett sig dit som ett snällt barn; om Mannerheim menade Walleen, att den som kände hans karaktär aldrig kunde tvivla på att han skulle föredraga rätten att befalla som suverän framför den ledsamma skyldigheten att lyda. Till justitiekansler förordade Walleen Gyldenstolpe, till generalprokurator Rotkirch och till statssekreterare främst ref. sekr. Joh. Walheim, en förståndig man utan fördomar och pedantism, med vana i administrationen. Rehbinder hade sin givna plats i Petersburg med Haartman vid sin sida. Ehrenström ville Walleen inte nämna, ty denne hade skäl att draga sig undan, och sig själv uteslöt han likaledes, ty han ville inte lämna sin plats för att ruinera sig på en annan. »Denna plats för livet eller ingen», förklarade han bestämt.[1])

Sålunda organiserade Walleen i brev till vännen Rehbinder de nya regeringsmyndigheterna och utskiftade platserna i dem. Han förbehöll sig, att hans projekt inte skulle meddelas andra än Willebrand och Haartman, innan det förelagts kejsåren, men själv skyndade han att anförtro hemligheten åt Ehrenström, meddelande denne därjämte innehållet av sin diskussion med Rehbinder. Ehuru det skulle draga ut på tiden med den planerade reorganisationen och den förberedande kommittén, enligt Rehbinders utsago, inte kunde sammanträda förr än mot slutet av året, och i Helsingfors, var han glad åt att ha nedskrivit sin mémoire — varav han senare lovade sända Ehrenström en avskrift — dels emedan han därigenom hoppades slippa ledamotskapet i nämnda kommitté, dels emedan han fått tillfälle att utsäga vad som i nio år tryckt hans hjärta och sålunda bliva hörd åtminstone av dem, som i Petersburg bevakade landets intressen. Även beredde det honom en till-

---

han, sanningen att säga, aldrig funnit behag i denne herre, som hade ett besynnerligt organiserat huvud och som förvirrade allt i tron att han begrep allt. För övrigt var han en hederlig karl, vilket var alldeles tillräckligt att åsamka honom den fiendskap, varför han numera var utsatt från Ladaus sida.

[1]) Walleen till Rehbinder $^{14}/_{5}$, $^{24}/_{5}$ 1819.

fredsställelse att genom sin mémoire, som han hoppades få framlagd för kejsaren, kunna utveckla för denne ställningen i detalj och i hela dess omfattning, vilket ingen dittills gjort. Vad som emellertid bekymrade honom var, att Rehbinder till följd av sjuklighet och trakasserier från olika håll fattats av leda vid allt och inte trodde att någon definitiv anordning kunde vidtagas förr än om ett par år, vilket var liktydigt med aldrig, ty, såsom Ehrenström påpekat, kunde en dag förändringar tima, som kastade alla planer över ända. Den långsamhet, varmed saken bedrevs, irriterade likaledes Walleen, om den också delvis var förklarlig, ty man borde smida medan järnet var hett och söka komma till målet så fort som möjligt. Med en smula tålamod och uthållighet borde detta under den närvarande stunden vara ganska lätt, men det var just detta deras gemensamma vän Rehbinder saknade. Det var, förklarade Walleen, upprepande vad han tidigare yttrat, skada att denne, med alla sina goda egenskaper, alltid lät nedslå sig vid minsta obehag, i stället för att med mod och fasthet strida mot ödets onåd och världens elakhet. »Avec un peu plus d'énergie dans le caractère, cette personne, si chère à nous deux, serait d'un prix inestimable dans la place où il se trouve. Mais son indolence naturelle, jointe à un penchant inné de tout voir en noir, l'empêche souvent de faire tout le bien dont il serait capable.»

Med anledning av de trakasserier, som nedstämde Rehbinders sinne, anmärkte Walleen, att de som gjort sig skyldiga därtill hade handlat mycket orätt, ty ingen fanns, som kunde ersätta Rehbinder på hans plats. Men å andra sidan tyckte han att Rehbinder var för känslig för obehag, ty i en framskjuten ställning kunde man inte vara alla i lag eller vara skyddad för kritiker. Vad särskilt hans svåger Mannerheim beträffade, var denne nog allmänt känd för sin »esprit frondeur», men han hyste all aktning för Rehbinder och om han inte var vän av senaten, måste det förlåtas honom, ty denna gjorde allting på tok och förödmjukade dem som hade olyckan att lyda därunder. Walleen önskade att Rehbinder måtte komma på hans eller Mannerheims plats, så fick man se, huru han då bedömde »den stackars senaten». Det var, förklarade Walleen uttråkad, omöjligt att göra sig en föreställning om den dumhet och

dryghet, som regerade i denna kår, utan att stå i direkt förhållande därtill, men gjorde man det, fordrades det en ängels tålamod för att inte bliva ursinnig var dag. När han sammanträffade med Rehbinder, ville han med fakta ådagalägga, inför vilken avgrund man svävade, och han hoppades kunna övertyga vännen om nödvändigheten av att kurera det onda, innan det blev obotligt.[1])

Ehrenström stod sedan Armfelts död i livlig korrespondens med Rehbinder, som stödde och uppmuntrade honom under nybyggnadsarbetets många vedervärdigheter, och han hade, såsom vi känna, blivit invigd i hemligheten av Haartmans mission. Men om Walleens memorial hade Rehbinder iakttagit tystnad. Det var därför med stor begärlighet han mottog författarens förtroliga meddelande om arbetets tillvaro och syfte. Såvitt han av de allmänna antydningarna, som han önskade få framdeles fullständigade, kunde döma, ansåg han betänkandet för det bästa offer Walleen kunnat nedlägga på fäderneslandets altare och han delade fullkomligt Walleens uppfattning om vikten av att påskynda regeringens omorganisation medan tider var. Han framhöll av ett uppskov med kommitténs arbeten till hösten och sammanträdenas förläggande till Helsingfors väl skulle ha till följd förlusten av Tengströms, Mannerheims och Aminoffs medverkan. Att man borde skona Rehbinders sensibilité genom att inte misskreditera förvaltningens organisation och sammansättning, akademien o. s. v., fann Ehrenström naturligt, och han fruktade att Mannerheim inlagt för mycken skärpa i sina uttalanden, förglömmande att han under sin tid i senaten varit utsatt för ännu häftigare kritiker. Men å andra sidan undrade han på, vad Rehbinder skulle säga, om han visste, huru Ladau uttalat sig om den kår, han själv tillhörde och som han beskyllde för okunnighet, egennytta o. s. v. För egen del försäkrade han, att då han erfor de omdömen, senatens ledamöter fällde om varandra, och de ofta nog orättvisa kritiker, för vilka de voro utsatta från allmänhetens sida, skulle han betrakta det som en den största olycka, om han på något sätt nödgades tillhöra detta sällskap, vars ankomst till Helsingfors han fruktade till följd av de

[1]) Walleen till Ehrenström $^{14}/_{5}$, $^{26}/_{5}$ 1819.

bekymmer den komme att vålla honom. Likaså instämde Ehrenström med Walleen däri att man inte borde låta den närvarande bristen på statsmannaförmågor avhålla sig från en förbättring av institutionerna. Det var just de goda institutionerna, som utbildade dugliga personer för fosterlandets tjänst, och om man väntade med tillskapandet av dessa institutioner, tills man fann fulländat folk för dem, skulle man få vänta länge.

Själv ville Ehrenström emellertid, såsom vi känna, inte vara med om att sätta yxan till fördomarnas träd, ty därigenom stöttes så många intressen och uppstode ett så stort härskri, att han inte för 25,000 rub. — den lön Ladau förstått att samla — ville ingå i den förberedande kommittén och inte för ½ miljon mottaga en plats i det nya systemet, om det etablerades. När Rehbinder vid samma tid framförde till honom kejsarens önskan att disponera över honom i och för den förstärkning av ekonomiedepartementets krafter, som påtänktes och som följande år verkligen företogs, bad han på det bevekligaste att slippa såväl detta onus som andra nya bördor. Inte ens Walleens erinran om den offentlige mannens plikt att strida mot dumheten och att bruka de gåvor himlen förlänat honom till tryggandet av det allmänna bästa, kunde rubba hans mening. Men när han genom Walleen och även genom Rehbinder själv erfor, att den senare, på grund av de svårigheter han hade att utstå på sin plats, var betänkt på att draga sig till lugnet, innan han blev oduglig till tjänst och ruinerad, motsatte han sig i vältaliga ordalag ett sådant steg. »Hèlas», skrev han helt förskräckt till Rehbinder, »si vous vous découragez avant d'avoir posé les fondements du bien futur de notre pays, qui voudra rester sur la scène? Où est la possibilité de vous remplacer de manière que votre successeur hérite de votre amour de la patrie, de vos vues éclairées, de votre longue éxperience, et de vos moyens pour consolider notre bonheur? — — Vous êtes jeune encore, votre place vous mets dans le cas d'influer puissamment sur la masse inerte de nos compatriotes. Si cette influence cesse, par votre retraite, il est facile d'en voir les suites. L'état sera un vaisseau sans gouvernail sur les abîmes et au milieu des écueils, au gré des vagues; car malgré l'adorable bienveillance qu'a pour nous l'empereur, il ne pourra pas nous faire sentir tout

l'effet de ce sentiment, si nous, de notre côté, ne nous efforçons pas à repondre à ses intentions bienfaisantes.»[1])

Det blev, av orsaker som vi redan känna, intet av den påtänkta reträtten, och när hälsan återvände, tog Rehbinder med ny kraft i de reformplaner, som Haartman avhandlat under sin mission till hemlandet. Under förra hälften av juni anlände Walleen med nådigt tillstånd till Petersburg, officiellt för att introducera sin stjuvson Emil Stjernvall — sedermera ministerstatssekreterare — i pagekåren, men därjämte för att med Rehbinder rådpläga om de förändringar i sitt projekt, som den senare önskade få införda. Vari dessa förändringar bestodo, känna vi inte, men sedan omarbetningen företagits, inlämnades projektet i slutet av juni eller början av juli till kejsaren, som, efter vad Rehbinder berättade, tog det till sig för att egna det en närmare uppmärksamhet. Och samtidigt med att detta skedde skred Kommittén för finska ärenden till en annan åtgärd i syfte att befrämja samma ändamål.[2])

Enligt vad kommitténs protokoll för $^{21}/_{6}$ 1819 (g. st.) förmäler, hade Rehbinder tidigare meddelat Kommittén, att kejsaren, i syfte att under samråd med lantdagen förläna Finlands konstitution en med landets ställning överensstämmande utveckling, föresatt sig att, såsnart omständigheterna tillåto det, sammankalla storfurstendömets ständer för att ordna den inre styrelsen och uttala sig om militärens organisation såväl som om ett antal andra frågor av finansiell och annan art, dem H. M. ärnade förelägga dem. Därjämte hade kejsaren ålagt Kommittén att, innan det definitiva beslutet om ständernas sammankallande fattades, inkomma med ett motiverat betänkande rörande de allmänna grunderna för de blivande propositionerna ävensom föreslå förberedande åtgärder för lantdagsarbetet. Till åtlydnad av denna befallning utarbetades inom Kommittén ett vidlyftigt memorial, date-

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{14}/_{4}$, $^{25}/_{4}$, $^{13}/_{5}$, $^{6}/_{6}$, till Walleen $^{18}/_{5}$, $^{29}/_{5}$, $^{29}/_{6}$, Rehbinder till Ehrenström $^{21}/_{4}$, Walleen till d:o $^{7}/_{6}$ 1819; *Frosterus* s. 104—105.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{29}/_{5}$, $^{2}/_{7}$ (n. st.),—aug. (g. st., före 17 n. st.) 1819, till Ehrenström $^{16}/_{6}$, Walleen till Ehrenström $^{7}/_{6}$ 1819; *Danielson-Kalmari*, Hist. arkisto XXIV, I, 3.

rat $^{21}/_{6}$ 1819, vari Kommittén framlade till kejsarens nådiga beprövande sina tankar om fäderneslandets dyrbaraste intressen.[1])

Detta i sanning märkliga memorial,[2]) som vi blott i största korthet kunna beröra, överensstämde med avseende på tankegång och motivering i huvudsak med Walleens betänkande, som ju var känt för Kommitténs medlemmar, men skilde sig därifrån dels genom den mer resonerande, didaktiskt orienterande, ställvis i försiktigt trevande ordalag turnerade formen, dels genom innehållet, som upptog flera frågor, dem Walleen lämnat å sido. Utgående från det faktum, att Finland vid föreningen med Ryssland tillförsäkrats ställningen av en med avseende på sin inre styrelse oberoende, ehuru Ryssland underordnad stat med egna grundlagar och konstiutionella former, vidhöll Kommittén den meningen, att den gamla konstitutionens grundprinciper med avseende på monarkens konstitutionella suveränitet och folkets rättigheter borde bevaras oförändrade, men att vissa stadganden skulle såsom numera olämpliga underkastas revision, medan i en del stycken nödiga tillägg borde göras. Särskilt var det av vikt att i den nya konstitution, kejsaren i samråd med ständerna komme att utgiva, Finlands nyssnämnda självständighet gentöver Ryssland uttryckligt fastställdes. I fråga om lantdagsperiodicitetens vikt och behovet av ständernas kontroll över den lokala regeringen var Kommittén ense med Walleen, likaså fäste den uppmärksamheten vid omöjligheten för senaten att uppfylla sina många plikter och på det därav härflytande behovet av förändringar i förvaltningssystemet, men ehuru Kommittén i det hela tyckes varit böjd för den av Walleen förordade omorganisationen av den lokala regeringen, ville hon inte uppgöra något färdigt program, utan överlät åt ständerna att framställa förslag till förändringar och förbättrin-

[1]) Protokollet och betänkandet (båda på franska) tryckta av *Danielson-Kalmari* under titeln Suomen asiain komitean alamainen esitys $^{21}/_{6}$ 1819 etc. i Hist. Arkisto XXVII, I. — Stycken ur några förberedande koncept till betänkande meddelade av *Castrén*, Skildringar s. 376—380. Jfr *Frosterus* s. 115.

[2]) *Danielson-Kalmari* kallar det för ett av de viktigaste och intressantaste aktstyckena till Finlands nyare historia.

gar i administrationen med ledning av vissa till deras behandling överlämnade propositioner, vilkas huvudsakliga innehåll i korthet antyddes.

Men förutom frågan om förvaltningssystemets reorganisation förordade Kommittén till ständernas behandling åtskilliga andra ärenden och främst bland dem uppställandet av en nationalarmé — vare sig i enlighet med det gamla indelningsverket eller efter andra med tidsomständigheterna mer förenliga metoder — såsom medel att trygga den inre självständigheten och stärka nationalandan, att tillfredsställa den militära ambitionen inom adeln och befria landsbefolkningen från den fördärvliga inkvarteringen o. s. v. Dessutom framhöll Kommittén vikten av att inhämta ständernas yttrande rörande en del frågor av ekonomisk och moralisk art, såsom om penningväsendets och uppbördsverkets reglerande, om brännvinskomsumtionens förminskande m. m. För underlättande av ständernas arbete ansåg Kommittén det emellertid nödigt att dessa ärenden förelades lantdagen i form av nådiga propositioner, varför Kommittén hemställde om tillsättandet av en kommission, som i enlighet med en särskild instruktion — vartill Kommittén även uppgjorde förslag — borde uttala sig om resp. lantdagsfrågor och utarbeta färdiga propositioner i ämnet, varjämte hon ägde att överväga och för kejsaren anmäla, vilka andra åtgärder som i samråd med ständerna borde vidtagas till befrämjande av allmänt väl. Och slutligen tillät sig Kommittén att till medlemmar av denna kommission föreslå följande nio för sitt nit, sin erfarenhet och sin hängivenhet för kejsaren och fäderneslandet kända personer: geheimerådet Aminoff såsom ordförande samt ärkebiskopen Tengström, landshövdingarne Mannerheim och Walleen, v. statsråden Ehrenström och Gyldenstolpe, senatsledamöterna Reuterskiöld och Edelsköld samt domprosten Gadolin såsom ledamöter med referendariesekreteraren Stichæus såsom sekreterare. — Valet var synbarligen gjort av Rehbinder i enlighet med den strävan att förena alla sinnen och att utjämna skiljaktigheterna mellan de förra »ligorna», som kännetecknade hans politik och som Ehrenström understött,

Såtillvida var allt gott och väl. Men huru sympatiskt kejsaren än uppgavs ställa sig till de föreliggande frågorna och huru ofta han

än upprepade sin avsikt att »så snart omständigheterna tillåto det» utfärda lantdagskallelsen, kunde han inte frigöra sig från den betänksamhet och misstro med avseende på ständernas obetingade lojalitet, som 7 à 8 år tidigare bestämt hans hållning till nationalarmeringsfrågan. Händelser inom och utom Ryssland, vid vilka vi inte kunna dröja, undgingo väl inte att utöva en förlamande verkan på de konstitutionella tendenser kejsaren visat gentöver Polen och som ingivit hans finländska rådgivare mod att tänka på en utveckling av statsskicket i sitt hemland. Dessutom kan han ha rönt inflytelser av personer, vilkas politiska uppfattning gick i en annan riktning än den Rehbinder och hans meningsfränder förfäktade. Uttalande sin förvåning över att intet hördes av den fråga, som varit föremål för Haartmans mission, förklarade Mannerheim vid midsommartiden i brev till Ehrenström, att intriger förmodligen bedrevos »med verksamhet av förut kände personer ibland våre landsmän». »Olyckligtvis — tillade han — måste densamma transpirerat och därigenom lämnat tillfälle för vissa personer att motarbeta och med mörkare färger framställa densamma.»[1]) Enligt vad det uppgivits, skulle den alltid misstrodde postdirektören misstänkts för att ha sin hand med i spelet även i denna fråga. Åtminstone undrade både Mannerheim och Ehrenström på vad denne hade för planer med den resa han på våren företog till Petersburg, utan tillstånd av generalguvernören och utan att på förhand underrätta Rehbinder, som överraskades av att se sin nye frände helt oförväntat inträda i hans salong. »Postdirektören höres ännu icke utav och har den sällsamma rättighet att göra vad han vill», skrev Mannerheim i början av juli till Ehrenström. »En del säga, att han är sjuk, och andra att han har viktiga göromål att uträtta, dem tiden lärer utvisa. Av hans och andra landsmäns kända patriotism bör man vänta välgörande resultat för det allmänna bästa.» Ehrenström oroade sig likaledes för det mot Finland ogynnsamma understöd Ladau kunde påräkna i Petersburg. »Il enveloppe toutes ses démarches de mystère, poursuit ses intrigues et se moque des autorités dont il devait essentiellement dépendre, et tout lui réussit»,

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{19}/_{6}$, $^{25}/_{6}$ 1819.

skrev han, efter ett besök av Ladau i Helsingfors, till Walleen, och för Rehbinder uttalade han sina farhågor för att den överdrivet mörka skildring av affärernas ställning, som Ladau framställt för honom, skulle frambefordras till högsta ort, där den kunde vålla obotlig skada.[1])

En annan, som vid denna tid misstänktes för att vålla Finland skada, om inte direkt i fråga om lantdagsplanerna, så i allmänhet genom det hätska tal han om landet förde, var den redan nämnde ryske militärguvernören på Sveaborg, greve L. Heyden, den holländske renegaten, såsom Mannerheim kallade honom[2]). I de högre ämbetsmännens korrespondens framträder han ofta, vanligen såsom en bitter fiende till Finland och en självrådig herre, som inte mycket bekymrade sig om landets lagar och författningar. Mannerheim ansåg honom för en falsk och farlig man, men trodde, i likhet med Walleen, att han saknade större inflytande i Ryssland. Ehrenström åter, som genom sin verksamhet stundom kom i kontakt med mannen, tog hans fiendskap allvarsammare. I brev till Rehbinder i slutet 1818 klagade han över att greve Heyden ansåg sig tillsatt för att kritisera landets styrelse och beljuga dess ämbets-

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{7}/_{7}$ 1819, Rehbinder till d:o $^{22}/_{5}$ 1819, Ehrenström till Walleen $^{29}/_{5}$, till Rehbinder $^{16}/_{6}$, $^{27}/_{5}$ 1819; *Frosterus*, s. 111, *Castrén* s. 381. Ladaus mörka skildring inför Ehrenström torde innehållit samma kritik mot hans ämbetsbröder, som han på samma resa uttalade för Walleen (jfr s. 422). Att situationen i senaten vid denna tid var bekymmersam, betygas av Mannerheim. På försommaren berättade han för Ehrenström, att De Geer och Schultén voro de enda, som tjänstgjorde i ekonomiedepartementet, och efter den senares avresa var De Geer en tid »ensam självregerande». Denna inaktivitet väckte uppseende i landet och avbröt ärendenas jämna gång, som därintills varit så långsam, att i vissa expeditioner funnos oavgjorda mål ända från fem år tillbaka. »Den olyckl. vis rådande liknöjdheten för allmänt väl jämte tilltagande verksamhet för egna fördelar — suckade Mannerheim — leder slutligen till menliga följder för fäderneslandet, och den rättsinniges enda satisfaktion är dess samvetes vittnesbörd.» Mannerheim hoppades att när vederbörande etablerade sig i Helsingfors, skulle de mera sysselsätta sig med det allmänna än det enskilda. Mannerheim till Ehrenström $^{5}/_{6}$, $^{19}/_{6}$, $^{25}/_{6}$ 1819.

[2]) Fader till generalguvernören F. Heyden.

män samt att han ämnade sig till Petersburg för att där intrigera och framföra »hela sanningen» ända till kejsaren. Några månader senare berättade han, att Heyden var »à couteau tiré» med generalguvernören, att han inte brydde sig om finländska myndigheter, att han slungade eld och lågor över alla och hade gjort mycket ont genom sitt ytterliga hat till Finland. Även Rehbinder kände sig embarasserad, men hade ansett sig böra skona mannen till det yttersta, emedan han var rysk ämbetsman.[1])

Huru med dessa intriger må ha förhållit sig och vad inverkan de direkt eller indirekt kunnat utöva på den stora sak, som förbereddes, nödgas vi lämna därhän. Visst är, att när Walleen i medlet av juni återvände från sitt besök i Petersburg, syntes honom aspekterna föga lovande. I brev till Ehrenström meddelade han, att det som Rehbinder berättat honom om ställningen i allmänhet inte var vidare uppbyggligt och att man nalkades en så kritisk tidpunkt, att det var svårt att bedöma, vad som komma skulle. Rehbinder hade gjort allt vad han förmått för att påskynda saken, så honom kunde man inte beskylla för dröjsmålet, men han hade mött svårigheter på håll, där man minst väntat sig dem. Det var med anledning av denna situation han uttalade för Ehrenström sitt redan (s. 314) citerade beklagande av Armfelts förtidiga bortgång. »Det är i närvarande stund i synnerhet», förklarade han, »som förlusten av greve Armfelt är mycket kännbar för oss. Han allena hade kunnat föra denna affär till slut, tack vare de obegränsade resurser han ägde inte blott i sitt snille, utan ännu mera i den imposanta ställning hans öde förlänat honom och som i vissa avseenden gav honom en större vikt än hela nationen tillsammans.» Emellertid hoppades Walleen det bästa av Rehbinder, som stod i gunst hos kejsaren och vars goda intentioner Ehrenström så väl kände. Om han blott rönte en smula understöd och om ämbetsmännens utomordentliga dumhet inte rev ned vad han ville uppbygga, skulle allt gå bra.

Ehrenström medgav att man hade skäl att sakna Armfelt, men

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{29}/_{5}$, $^{23}/_{10}$ 1819, Walleen till d:o $^{6}/_{3}$ 1819, Ehrenström till Rehbinder $^{13}/_{12}$, $^{27}/_{12}$ 1818, $^{11}/_{3}$, $^{25}/_{3}$ 1819, Rehbinder till Ehrenström $^{18}/_{3}$ 1819; *Frosterus* s. 112.

vad den ifrågavarande affären beträffade, anmärkte han, att den avlidne kunnat genom sin »vivacité et légèreté» och sin ytterliga frispråkighet vålla mycket ont, medan statssekreterarens kloka försiktighet och måttfullhet kunde bliva till väsentlig nytta. Men Walleen vidhöll sin mening. »Om han levde ännu», upprepade han, »är jag övertygad om att den sak, som för närvarande giver oss så mycket att tänka på, redan vore gjord. Han hade tagit de första stegen med mycken framgång, men olyckligtvis avbröt hans förtidiga död allt, och sedan — ni vet, var vi för närvarande befinna oss.»[1])

[1]) Walleen till Ehrenström $^{30}/_{6}$, $^{21}/_{7}$, Ehrenström till Walleen $^{3}/_{7}$ 1819.

XI.

KEJSARENS RESA I FINLAND.

År 1818 började rykten cirkulera om ett nytt besök av kejsar Alexander i Finland och i början av det följande året antogo uppgifterna en allt bestämdare form. Gång efter annan berättade Mannerheim för Ehrenström, att resan snart skulle äga rum och att den var utsatt till sommaren. Men huru långt den skulle utsträckas, var ovisst. För egen del motsåg Mannerheim med stor spänning säkra uppgifter om kejsarens marschruta för att i tid kunna vidtaga nödiga förberedelser för ett eventuellt mottagande, och samma oro förmärktes på andra håll. »Alla våra generaler äro in angustiis i anseende till det förmodade höga besöket», skrev Mannerheim i april; de som på tio år inte suttit i sadeln sågo sig om efter ridhästar för att uppträda på Luolais malm, där den finländska militären uppgavs komma att sammandragas.[1])

Främst bland alla intresserade sig för resan frih. Rehbinder, som ställde den i samband med sina planer på lantdagens sammankallande. På vägar, som vi inte känna, hade till Petersburg rapporter framkommit om i Finland, särskilt i Österbotten, rådande svenska sympatier samt om tillvaron av en mot regeringen oppositionell och för ekonomiska uppoffringar obenägen sinnesstämning. Rehbinder, som hade tillfälle att iakttaga kabalernas verkan, kunde inte bestrida förekomsten av ogynnsamma meningsyttringar, men han tillmätte dem ingen allmännare betydelse, och han hyste det hoppet, att ett besök av kejsaren i Finland skulle bringa kritiken att tystna och i förväg dämpa all opposition vid den utlovade lantdagen. Enligt vad ett odaterat memorial, som väl kan hänföra

---

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{9}/_{1}$, $^{3}/_{4}$, $^{17}/_{4}$, $^{15}/_{5}$ 1819. *Frosterus* s. 91.

sig till denna tid, utvisar, synes Rehbinder i bevekliga ord ha uppmanat kejsaren att göra allvar av den resplan, han redan föregående år ställt i utsikt, och att, om inte för längre tid, åtminstone för några dagar med sin personliga närvaro hedra det land, som han på sju år inte besökt. — Rehbinders syfte med resan var således ett dubbelt: den skulle övertyga kejsaren om hans finländska undersåtars osvikliga lojalitet och den skulle å andra sidan vända all tvekan och motsträvighet i landet till undersåtlig hängivenhet.[1])

Rehbinder fick sin önskan uppfylld. På våren kunde han meddela sina korrespondenter i hemlandet, att monarkens färd skulle företagas vid högsommartiden; i slutet av juli uppgav han för Aminoff, att kejsaren skulle inträffa i Åbo den 6 september, och ett par veckor senare tillade han, att han beordrats att åtfölja monarken under färden från Kuopio, och han hoppades och önskade sammanträffa med Aminoff i Åbo.[2])

Avresan från Tsarskoe-Selo företogs de första dagarna av augusti, men kosan ställdes först till Arkangelsk, därifrån färden gick vidare genom det Olonetska guvernementet till finska Karelen. Åtföljd av en ringa eskort, vartill sedermera anslöto sig ett par unga finländska officerare, passerade kejsaren den 21 augusti rysk-finska gränsen i Salmis socken, där ett intermezzo timade, som väckte ett visst uppseende inom ämbetsvärlden, men som avlöpte utan vidare störingar och för övrigt aldrig tycktes blivit allmännare känt.[3])

Under kejsarens färd inom Ryssland hade en tvenne år tidigare utgiven förordning tillämpats, som förbjöd resp. ämbetsmän, högre och lägre, att lämna sina stationsorter för att möta självhärskaren under hans resor. Meningen var, att samma tillsägelse skulle efterföljas jämväl under färden i Finland, och kejsarens närmaste följesslagare under resan, generalen furst Wolkonsky hade, enligt egen uppgift, velat prevenera Rehbinder härpå, men budet hade inte

[1]) *Frosterus* s. 105—110.

[2]) Rehbinder till Ehrenström $^{21}/_{4}$, $^{6}/_{7}$, till Aminoff $^{14}/_{5}$, $^{28}/_{7}$, $^{14}/_{8}$ 1819. R:s tillkommendering väckte stor tillfredsställelse hos Mannerheim, Ehrenström o. a.

[3]) Det omnämnes inte i *E. Nervanders* Kejsar Alexander I:s resor i Finland.

kommit fram och man levde därför i Finland i den föreställningen, att gammal god sed skulle iakttagas, som bjöd, att kronans befallningshavande reste landsens fader till möte. I enlighet härmed hade Steinheil tillsagt landshövdingarne att mottaga kejsaren vid länsgränsen, åtföljda av deputerade, som de utsett inom de fyra ståndén. Själv överenskom han med Walleen, inom vars län han för tillfället tillbragte sin ledighet (på Saarila gods), att resa ut till Salmis, för att där jämte en deputation av en adelsman, 2 präster, 2 köpmän och 2 bönder hylla kejsaren vid hans entré i länet. Härifrån hoppades han väl sedermera få vara kejsaren följaktig under färden genom landet.[1])

Efter samråd med Rehbinder, som utan att ana något oråd skänkte sin välsignelse på färden, gåvo sig de båda landsherrarne gladeligt i väg från Viborg jämte sina assistenter och befunno sig vid första rastestället innanför gränsen, när det kejserliga ekipaget med sedvanlig fart susade in i storfurstendömet. Men mottagandet blev mycket oceremoniöst. Överraskad av de höga ämbetsmännens närvaro på en från deras stationsorter så avlägsen plats, förständigade kejsaren utan vidare krus de båda herrarna att återvända till sina residens för att där i vederbörlig ordning avbida hans ankomst. Steinheil fick under enskilt samtal uppbära barska ord, som dock mildrades, när kejsaren upplystes om sakförhållandet; Walleen bevärdigades inte med ett ord och deputationen, vars ordförande inlärt sig ett av den sistnämnde skrivet hälsningstal, blev i häpenheten totalt bortglömd. Återkommen från den besvärliga resan till sin präktiga våning i Viborg, skrev Walleen till Ehrenström, med vilken han tidigare brevväxlat angående ceremonierna

[1]) Walleen till Ehrenström $^{25}/_{8}$, Steinheil till Rehbinder $^{10}/_{7}$ g. st. 1819. — För Ehrenström berättade Mannerheim ($^{4}/_{8}$, $^{25}/_{8}$), efter erhållandet av den officiella marschrutan, att han ämnade i slutet av augusti bryta upp till Sastmola för att där, vid gränsen till Österbotten, hälsa kejsaren välkommen och att med honom skulle följa fyra adelsmän, två präster och två dekorerade bönder, dem han anmodat att representera sina ståndsbröder — städernas magistrater och borgerskap skulle paradera på sin hemort. — I Tavastehus län uppbådade landshövding G. Hiärne representanter för alla fyra ståndén för att i Somero mottaga kejsaren vid hans sortie ur Mannerheims län. *Nervander* s. 266.

vid kejsarens färd och för vilken han nu omständligt redogjorde för sitt missöde, att han återvänt tidigare än han trott — »grace à l'effet d'un coup de pied impérial, bien appliquée, qui m'a renvoyé ici de Salmis et le gouverneur général jusqu' à Åbo». Han kände sig livligt affekterad av missödet, vari han skådade ett tecken på kejserlig onåd efter allt besvär han haft med den tilltänkta hyllningen och andra anstalter för kejsarens färd. Han ville emellertid resignera, synnerligen som han beslutat att lämna sin plats till följd av de många trakasserier denna vållat honom, och han var nog ädelmodig att låta påskina, att initiativet till deputationen utgått från honom, ehuru, som sagt, Steinheil bar ansvaret och han ställt sig något tveksam till hyllningen. Det goda hade olyckan emellertid med sig, att generalguvernören genom cirkulär till övriga landshövdingar räddade desse jämte deras underordnade från samma fatalitet, som ödet berett honom och hans reskamrater.[1])

Även en annan fördel medförde det gemensamma missödet, »cette aventure singulière», såsom Walleen kallade det.

Såsom i det föregående antytts, hade under föregående vinter en konflikt ägt rum mellan Steinheil och Walleen med anledning av en åtgärd från den senares sida, som åtminstone Mannerheim synes ansett föga välbetänkt. Konflikten hade sedermera utjämnats, sedan Walleen framfört sina ursäkter, men förhållandet hade fortfarande varit styvt. Åtminstone hade Walleen haft svårt att smälta förtreten.[2]) Så gav han engång i brev till Ehrenström sin förbittring luft i så vältaliga tirader, att Ehrenström kallade brevet en filippik,

[1]) Walleen till Ehrenström $^{25}/_{8}$, till Rehbinder $^{16}/_{7}$ 1819. Återkommen till Åbo omnämnde Steinheil i brev ($^{28}/_{8}$, $^{1}/_{9}$) till Ehrenström, med vilken han ofta diskuterade kejsarens resa, sitt missöde, vartill han ansåg sig oskyldig, då han aldrig fått del av resförbudet; för övrigt uttalade han den uppfattningen, att kejsaren varit mycket nådig, vilket torde berett Ehrenström en munter stund.

[2]) Den $^{30}/_{1}$ g. st. 1819 skrev Rehbinder till Walleen, att han fått från Steinheil ett häftigt brev, vari denne klagade över det obehag Walleen berett honom. Rehbinder svarade lugnande och bad Walleen göra detsamma, ty det tjänade till intet att kriga med en person, som var en nolla, men för vilken man måste hysa hänsyn. Den $^{5}/_{3}$ 1819 berättade Walleen, att han gjort vad han kunnat för att reparera sitt föregivna fel, ehuru det var honom likgiltigt, om han njöt Gubbens grace eller disgrace.

som skulle gjort en Demosthenes heder.[1]) Och hans nervositet ökades ytterligare, när Steinheil från sitt sommarresidens titt och ofta oroade honom med utbrott av sina luminösa idéer, som ständigt växlade och vanligen stodo i strid med varandra, så det var omöjligt att veta vad man egentligen hade att hålla sig till.[2])

Men det gemensamma missödet ställde åter allt till rätta. Icke utan en viss ironi berättade Walleen för Ehrenström, att han tillryggalagt större delen av återfärden i samma vagn med generalguvernören, som var vid admirabelt humör, tog hela äventyret en philosophe et en galant homme, skämtade till överdrift och knappt var att igenkänna. »Ett fullständigt förtroende återupprättades oss emellan och vi skildes som de bästa vänner i världen» — så slöt Walleen berättelsen om sitt »märkliga äventyr». Men trots allt vidblev han sin förra mening, att Steinheil var olämplig på sin plats och att så länge han kvarstod där skulle han till följd av sin karaktärssvaghet vara en olycka för landet, ehuru han kanske önskade dess väl uppriktigare än de flesta — »et voilà ce qui fait le fond de mon jugement sur le g. g. dont malheureusement pour nous les intentions seules sont estimables», tillade Walleen.[3])

---

[1]) Ehrenström till Walleen $^{7}/_{4}$ 1819.

[2]) »Ah, mon Dieu, monsieur», klagade Walleen för Ehrenström, »comme il est ennuyeux d'avoir à faire avec un homme sans tête. Jamais on ne sait à quoi se tenir avec lui. S'il vous dit aujourdhui: faites cela, et qu'un autre lui replique ensuite que ça ne doit pas être, il vous dira demain: faites le contraire, et puis encore: faites cela, et puis: non, ne le faites pas. — — De ma vie je n'ai vu un esprit aussi pauvre et aussi chancelant, et cependant cet esprit a aussi besoin de ce remuer et de faire bruit. — — Je regarderai toujours comme un des grands malheurs de notre pays d'avoir eu cet homme, tel qu'il est et avec la femme qu'il a, à la tête de notre administration, et plus ce malheur se prolonge, plus le mal qu'en dérive sera irréparable.» Walleen till Ehrenström $^{31}/_{7}$ 1819.

[3]) Walleen till Ehrenström $^{25}/_{8}$, $^{1}/_{9}$ 1819. Ehrenström tröstade Walleen över missödet ($^{28}/_{8}$, $^{5}/_{9}$ 1819) med att skuggan föll på generalguvernören och att allt skulle vara glömt, när kejsaren anlände till Wiborg. Med anledning av Walleens oro för kejsarens intryck av länets östra delar förklarade Ehrenström lugnande, att kejsaren nu finge med egna ögon skåda skillnaden mellan det nya Finland och det gamla, som i hundra år hört till kejsardömet.

Emellertid hade kejsaren efter det oväntade mötet i Salmis fortsatt färden till Sordavala och så vidare till Kuopio, där han inträffade den 25 augusti. På sistnämnda ort logerade han i tvenne dygn hos landshövding Gustav Aminoff, som föregående år dekorerats med en hög orden och nu såsom tecken av fortfarande nådig ynnest fick mottaga av kejsaren hans namnchiffer, tvenne kyssar och en vacker penninggratifikation, som alls inte vållade honom några betänkligheter av det slag han uttalat med anledning av en liknande grace åt Carl Stjernvall fem år tidigare. [1]) Från Kuopio gick kejsarens färd vidare i snabba dagsmarscher och enligt på förhand kungjort program genom bygder och obygder till Torneå och därifrån genom de österbottniska och västra kuststäderna till Åbo. Under vistelsen i Uleåborg eskorterades han av den nyss utnämnde vicelandshövdingen S. F. v. Born, i det föregående nämnd såsom hörande till J. Fr. Aminoffs närmaste krets, och i Vasa hade han sitt härbärge i presidenten Rotkirchs våning. Färden var ett oavbrutet triumftåg, varunder lands- och stadsbefolkningarna tävlade med varandra i undersåtliga hyllningar och festliga glädjebetygelser, medan kejsaren utvecklade den utomordentliga tjusningskraft, som natur och vana förlänat honom. Från Österbotten förmälde ett rykte, som gladde alla rikstrogna ämbetsmän, att bönderna så intagits av sin höge gäst, att de ångrade sig sin hårdnackenhet år 1808 och förklarade sig redo att gå mot svenskarne, om de kommo med väpnad hand.[2]) Rehbinder, som var åsyna vittne till fröjden, hade all orsak att prisa resultatet av sin övertalning.

I Åbo, där kejsaren inträffade den 7 september, endast en dag senare än Rehbinder annonserat för Aminoff, gav man inte landsorten efter i fråga om fröjdebetygelser, och den kejserliga nåden överflödade lika fullt som på andra orter. Medan menige man hyllade sin monark med folkskockningar, illuminationer och transpa-

[1]) Kejsaren köpte av Aminoff för 15,000 rub. b. a. hans hus i Kuopio, som han förgäves utbjudit till staten för att användas som länsresidens, samt återskänkte huset åt säljaren. G. Aminoff till J. Fr. Aminoff $^{25}/_{11}$ 1819, Ehrenström till Walleen $^{9}/_{9}$ 1819.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{2}/_{10}$, Walleen till Ehrenström $^{6}/_{10}$ 1819; *Heinricius*, Skildr. fr. Åbo akademi s. 39—40.

ranger, som t. o. m. uttolkades med ryska inskriptioner, hade ämbetsmännen och till staden inkomna ståndspersoner sin fägnad av att föreställas för majestätet och av honom hedras med huldrika ord. Den ena dag ($^{8}/_{9}$) den höga gästen uppehöll sig i staden — nätterna tillbragte han i generalguvernörens residens — användes till ett grundligt visiterande av offentliga inrättningar och byggnader och kvällen avslutades med en av borgerskapet given stor bal, där kejsaren framförde i dansen adelsdamer omväxlande med borgerliga fruar och mamseller. Det var s. a. s. avslutningen av Åbo stads storhetstid såsom landets huvudstad, ty efter kejsarens avresa lämnade regeringens medlemmar den ena efter den andra orten för att i början av följande månad inviga sin nya verksamhet i Helsingfors.

Till dem som främst kommo i åtnjutande av den höge gästens välvilja, hörde Steinheil och Mannerheim. Redan samma kväll kejsaren anlänt skyndade sig den förre att meddela Ehrenström om det hjärtliga mottagandet från befolkningens sida och om den utomordentliga nåd han själv fått röna. I så berömmande ord hade kejsaren uttalat sig om den goda ordningen och den rättvisa förvaltningen i landet, att han, Steinheil, velat jubla av patriotisk hänförelse och att han fattade monarkens hand för att kyssa den. Några dagar senare varskodde han Ehrenström för överdriven stål vid festarrangementen — såsom allegoriska transparanger, äreportar o. d.[1])

Om länets hövding, Mannerheim, veta vi, att han sedan årets början, trots sin sjuklighet, med stort intresse motsett närmare besked om kejsarens resa, och när denna blev en verklighet, hade han innerligen önskat, att allt måtte avlöpa väl. »Gud låte vår kejsare under sin långa färd bibehålla hälsan och ej finna några anledningar till missnöje varken i ett eller annat avseende», skrev han i slutet av sommaren till Ehrenström. »Anledning till anmärkningar finnas bland alla folkslag, och huru skulle vår så nyss bildade stat kunna frikallas mera än andra ifrån ofullkomligheter, vilka vidlåda alla mänskliga inrättningar. Nöjen och festiviteter kunna

[1]) Steinheil till Ehrenström $^{26}/_{8}$ o. $^{11}/_{9}$ g. st.

icke väntas i ett fattigt land, men verkelig kärlek och tillgivenhet för regentens person har aldrig saknats hos finska nationen och är kanske nu mera allmän än under många framflutna tidsskiften.» Mannerheim berättade, att största enkelhet skulle iakttagas vid de vördnadsbetygelser, som komme att i länet egnas monarken, och att man avstått från sådana konstgrepp, som, enligt vad det förmäldes, företagits i andra län, där vägarna blivit sladdade samt ledstänger, gärdesgårdar och bondstugor målade. Generalguvernören, som bombarderade honom med föreskrifter rörande de enklaste saker, hade bett honom avlägsna Gustav III:s namnchiffer från milstolparna, men det hade han underlåtit, och han trodde, att kejsaren skulle gilla hans förfarande, ty, menade han, »vad betyder i det hela, om svenska påminnelser finnas på landsvägen, då de med varje dag försvinna utur inbyggarnes hjärtan?» Vad som bekymrade Mannerheim var, att han nödgades inställa sin resa till länsgränsen, ty därigenom berövades han tillfället att övervaka verkställigheten av sina befallningar, och så undrade han på, huru allmogen skulle reda sig utan kronobetjäningens närvaro och goda föreskrifter. Uppstodo oordningar eller saknades nödiga bekvämligheter, skulle felet falla på landshövdingen. Mannerheim antog — och däri hade han rätt, ty det hade kejsaren uttryckligen förklarat för Steinheil — att syftet med förbudet för ämbetsmännen att lämna sina stationsorter var, att lämna allmogen friare tillfälle att framkomma med suppliker och klagomål. Men för sin del kände han sig lugn, ty han hade gjort var man rätt. Emellertid sände han i tysthet ut sin landssekreterare för att efterse, vad som blivit gjort.[1])

Allt gick bra och Mannerheim hugnades, som sagt, med uttryck av kejsarens nådiga erkännande. Omedelbart efter kejsarens ankomst uppkallades han jämte generalguvernören till enskild audiens, varvid H. M. uttalade sitt nådiga välbehag med den ordning han funnit råda i länet och de anstalter, som där vidtagits för hans resa. Detta erkännande upprepades vid avskedet ($^{9}/_{9}$) från kejsaren; denne hade besvarat Mannerheims erinran om sin oförmögenhet att, på grund av försvagad hälsa, vidare kunna sköta sin mödo-

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{4}/_{8}$, $^{14}/_{8}$, $^{25}/_{8}$, $^{1}/_{9}$, $^{4}/_{9}$, Walleen till d:o $^{25}/_{8}$, Steinheil till d:o $^{28}/_{8}$ 1819.

samma befattning med »nådiga komplimenter». »Jag måste väl således ännu någon tid hålla ut», suckade Mannerheim i brev till Ehrenström, »ehuru jag mer än många andra har behov av vila — och anser mig själv för numera oduglig att tjäna.» Utom genom kejsarens vid flera tillfällen betygade nådiga välbehag, som han ställde framför all annan belöning, stimulerades hans tjänstenit genom titeln av geheimeråd för honom själv och värdigheten av hovfröken för hans älsta dotter.[1]) — Aminoff, som från sin eremitage plägat hålla grann utkik på alla utflöden av kejserlig nåd, räknade, att det var den elfte utmärkelsen inom tio år, som kommit det nya geheimerådet, »den förtjäntaste man av fäderneslandet», till del.[2]) Kalkylen var alldeles riktig, men borde inte väckt någon jalusi, ty, om någon, kunde »eremiten på Rilax» glädja sig åt att även hans förtjänster blevo i rågat mått »apprecierade».

Såsom vi känna, hade Aminoff i början av året prevenerats på kejsarens ankomst till landet. »Min skyldighet blir visserligen då — skrev han i mars till Gösta Kothen — att i underdånighet uppvakta, ehuru jag icke numera passar i hov, utom att det kostar uppå mig att skiljas från min tysta vrå, där jag i flere år redan fått leva ignorerad.»[3]) Efter mottagandet av Rehbinders brev av $^{14}/_{8}$ bröt han emellertid upp och anlände i slutet av månaden till Åbo. Att någon särskild påminnelse att möta kejsaren kommit honom till del, är föga troligt, ty om så skett, skulle han inte försummat att upplysa andra därom. Emellertid förmälde ryktet, att en kallelse utgått, vilket väckte stor glädje bland Aminoffs vänner. General Reuterskiöld, som i många år haft sitt hopp fäst vid Aminoff och nu på officerskårens vägnar inbjöd honom, »Finlands enda stöd», att närvara vid den manöver på Parola $^{13}/_{8}$, då de av kejsaren åt de finländska bataljonerna förärade fanorna första gången blottades, kände sig full av ljusa förväntningar. »Det fägnar alla», skrev han på sitt ivriga, tvärhuggna sätt till Aminoff. »Man hoppas på herr baron. Skall landets framtida väl stadgas, är det nu. Försummas

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{18}/_{9}$, $^{28}/_{9}$ 1819; Egenh. anteckningar.
[2]) Aminoff till Kothen $^{28}/_{10}$ 1819.
[3]) Aminoff till Kothen $^{11}/_{3}$ 1819.

detta tillfälle, så adjö med medborgares rättigheter och skygd av lagar och religion. Den principen att segra l. dö med heder anser jag nu bör vara det valspråk, som var redlig man bör antaga. — — Nej, herr baron, svärdet är dragit, sätt det icke i skidan förr än *egoisten* är krossad; det kan ej slå felt, att då med courage en rättvis sak försvaras, man icke skall segra. Betänk den belöning, som man därföre skall skörda, medvetandet att hava gjort en god sak — en god sak som skall verka på kommande släkters framtida väl, och att därföre välsignas av alla medborgare.» Vilka segrar den tappre generalinspektören önskade vinna, angav han dock icke.[1]) — Även Ehrenström gladde sig på sitt sätt åt den uppgivna inviten, ty, menade han ironiskt, därigenom skingrades åtminstone några moln på den politiska horisonten.[2])

Dagen efter kejsarens ankomst till Åbo försiggick i generalguvernörens bostad i Brinkala-huset presentation av stater och kårer samt till staden ankomna medlemmar av de olika stånden. Aminoff uppträdde tillsammans med ridderskapet och adeln samt bemöttes, enligt den berättelse han nedskrev om de minnesrika dagarna, med utmärkt nåd och godhet, tilltalades först av alla och inbjöds vid den på presentationen följande middagen till kejsarens bord.[3]) Under den av borgerskapet samma dag arrangerade balen hugnades han med ett nytt, märkligt samtal, varom han, återkommen till sitt kvarter, klockan 3 på natten, hastade att avertera sin fru i följande av glad sinnesrörelse skälvande ordalag: »Desse få rader skall ingjuta i ditt hjärta samma känsla med dem jag känner i mitt eget. Förvånande är den *nåd* och erkännande mig är

[1]) Reuterskiöld till Aminoff odat. [aug. 1819], aug. 1819, Aminoff till Reuterskiöld $^{24}/_{8}$ 1819 (Ril. s. 25), Ehrenström till Walleen $^{28}/_{8}$ 1819. Om faninvigningen se närmare *E. Nervander*, Kejsar Alexander I:s resor i Finland s. 270—272.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{1}/_{8}$, $^{25}/_{9}$ 1819, Mannerheim till Ehrenström $^{1}/_{9}$ 1819.

[3]) Som en oegentlighet anmärkte Aminoff — och andra med honom — att vid presentationen prästerskapet tog försteget framför ridderskapet och adeln, vilket han fann vara icke konstitutionsmässigt och stridande mot gammal praxis. Aminoff till Rehbinder, brev konc. $^{23}/_{10}$ 1819 i Ril. s. 34.

vederfaren på denna dag. Skulle du väl kunna tro, min Eva, att din från *världen* skilde man är av Alexander I:sta upphöjd till *greve* jämte sine barn och efterkommande. Sättet, på vilket detta är skett, äger det största värdet, och längtar jag att i ditt välsignade sköte få detaillera förloppet! Hälsa mina gossar. Det är en ny påminnelse för dem om de heliga plikter de en dag ha att uppfylla. Jag kommer just nu från den brillanta balen för att om ett par timmar vara vår nådiga kejsare följaktig till Parola och sedan till H:fors.»[1])

I en litet senare nedskriven relation om den märkliga balaftonen berättade Aminoff, att kejsaren tilldelat honom den höga värdigheten dels som ett erkännande av den trohet och utmärkelse, varmed han tjänat sina regenter och sitt fädernesland, dels som ett offentligt bevis på sin »estime och bienveillance». På denna nådiga förklaring svarade Aminoff underdånigt, att hans livstid inte skulle räcka till att visa kejsaren hans trohet och tacksamhet, men att han skulle lära sina barn att väl tjäna sin monark och sitt fädernesland. Hans surprise, berättade han vidare, stod inte att beskriva, »ty — påstod han något oförväntat — jag hade mer anspråk på intet såsom skild från all ämbetsmannabefattning, skild från världen och i lugnet vid min plog». Han hade undfått den högsta gloire han eftersträvat, den att vara *erkänd* av sin regent och de dygdige.[2])

Efter den stora tilldragelsen åtföljde Aminoff den huldrike monarken till truppmanövern på Parola-malm, där honom vederfors nåden att få rida vid den högste krigsherrens sida, och så vidare till Helsingfors, där en ny utmärkelse väntade honom.[3])

Enligt vad Rehbinder halvtannat årtionde senare berättade, hade han under uppehållet i Helsingfors (11—13 sept.) föredragit

---

[1]) Aminoff till sin fru $^{8}/_{9}$ 1819 (Aminoff skrev i sin konfusion augusti). Den grevliga värdigheten inskränktes emellertid till älsta sonen. I reskript av 1838 samtyckte kejsar Nikolai till Aminoffs anhållan att i fall av älste sonens död (som timade s. å.) utan manliga arvingar värdigheten finge övergå till andre sonen o. s. v.

[2]) *Hartman* s. 355. Prom. i Ril. s. 45.

[3]) *Hartman* s. 355, *Nervander* s. 269—272.

för kejsaren Finska kommitténs betänkande rörande lantdagsärendena jämte förslaget till instruktion för den tilltänkta kommissionen. Efter att ha tagit kännedom av handlingarnas innehåll, förtäljde Rehbinder vidare, bestämde sig kejsaren slutligen för ständernas sammankallande till Viborg eller Helsingfors och hade redan fattat pennan för att underteckna lantdagskallelsen, då han hejdade sig vid en punkt, varom han önskade vidare utredning, och uppsköt avgörandet tills denna inhämtats.[1]) Emellertid gav han uttryck åt sin avsikt att låta det förberedande arbetet vidtaga. Under samtal med Aminoff, som i likhet med några andra dignitärer — amiral Cronstedt, general v. Essen o. a. — hugnades med enskild audiens, meddelade kejsaren, att han beslutat tillsätta en kommission för lantdagsärendenas förberedande och ville förordna Aminoff till dess ordförande. »Mig felades ord att tacka och välsigna denne största och ädelmodigaste av regenter jorden bär», antecknade Aminoff i sin relation, och så tillade han, att det viktiga samtalet avslutades med omfamning och kyssar.[2])

Triumfens dag hade sålunda uppgått för Aminoff. Efter långa år av oro och grämelse i ensligheten på Rilax och Saaris, där han känt sig glömd och otackad, misskänd och orättvisad, hade han nu fått sitt sanna värde i fullaste mått erkänt även i utvärtes avseende, såsom han det åtrått, och det av sin välsignade regent Alexander *den förste*. Dennes hänsovne namnes, den helige Alexander Newskys, ordensinsignier fick han inte fästa på sitt bröst, som förblev »obeprytt av det nya övervåldet», men utom att han fått sin gamla önskan att användas i statskommissioner uppfylld och således sin förmåga erkänd, hade han nu vunnit samma höga och lockande värdighet, som sju år tidigare förunnats hans lyckligare medtävlare om kejsarens ynnest, »den store mannen», och han hade dessutom under audiensen i Helsingfors förklarats av kejsaren för »l'homme le plus marquant de ce pays». Dygden hade åter fått sin belöning och belackarne sin välförtjänta näpst.

Efter att vid hemkomsten till Rilax ha utgjutit sina glada

---

[1]) *Danielson-Kalmari*, Hist. Ark. XXVII, 1. s. 32.
[2]) *Hartman* s. 356.

känslor och förtäljt sina märkliga upplevelser skrev Aminoff följande dag till sin förtrogne vän Gösta Kothen: »Min älskade Gösta! I går aftse återkom jag från H:fors, sedan vår nådiga kejsare därifrån avrest. Det oväntade nådebevis mig är vederfaret, vet du säkerligen redan. — — *Utmärkt* blev jag accueillerad under hela tiden, med *nåd* och *förtroende* och *segrat eclatant* på in- och utrikes fiender.» Tio dagar senare fortsatte han: »Den eclatanta tillfredsställelse jag haft både inom och utom vårt område har lugnat mig för mina återstående dagar, rättvisad, *ensamt*, hade gjort tillfyllest och som jag anser vara min högsta jordiska belöning. Distinguerad blev jag oavbrutet vid alla möjeliga tillfällen i åsyn av mina medborgare, och kan jag även inför den Högsta försäkra, att jag bjudit till att uppfylla mina skyldigheter emot *regenten* och *fäderneslandet;* bjudit till att svara mot den opinion de om mig fattat.» Men för egen framgång glömde Aminoff inte andras. Med innerlig belåtenhet kunde han meddela Gösta därom, att denne varit ifrågasatt till en högre post — näml. i senaten —, ehuru utnämningen inhiberats av mellankomna skäl, och att hans tid nog snart skulle komma. »Man synes således börja erkänna ditt värde — förklarade Aminoff — varigenom jag hoppas att få se dig, framdragen ur glömskan, framträda på banan, där den dygdige kan verka gott för den kära fosterjorden.» Som Kothen blivit personligen känd av monarken under dennes resa, trodde Aminoff sig äga desto större skäl att hoppas på framgång. Under väntan därpå ville han bistå Kothen i dennes strävan att få sina söner (Kasimir och Gustav) till pagekåren, och han tillrådde systersonen att vända sig till Rehbinder. »Man måste nu smida medan järnet är varmt», tillade Aminoff; »jag skall bereda saken.»[1])

Men alldeles ogrumlad var dygdens belöning inte. Under samtalet i Helsingfors påpekade kejsaren för Aminoff, att det för exemplets skull inte gick an att »l'homme le plus marquant» i landet uppfostrade sina söner utomlands, varför Aminoff samtyckte till att taga gossarna tillbaka från Uppsala, medan kejsaren, för att inte beröva de unga herrarne deras utmärkta svenska informator (mag.

[1]) Aminoff till Kothen $^{18}/_{9}$, $^{28}/_{9}$ 1819.

Lundstedt), lovade draga försorg om att denne följde med och fästes vid Åbo akademi.[1]) Det var ett mycket förmånligt avtal, men som inte riktigt tillfredsställde Aminoff. Det kostade nämligen på honom att nödgas avbryta sönernas med framgång bedrivna studier i Uppsala och att etablera en dyr hushållning i Åbo. »Min edukationsplan för dem om intet!» klagade han för Kothen; »det fordras andra tider, min vän, att kunna vidare ditsända mina gossar.»[2]) Väl hade kejsaren lovat ordna affären med informatorn, åt vilken ett årligt penningbelopp utanordnades tills han kunde ställas på ordinarie stat vid akademien, men ehuru det ju var en vinst att få en dugande lärarkraft dragen till landet, kände sig Aminoff något besvärad av en förmån, som stod i strid med hans ofta uttalade grundsats att aldrig se på eget, utan blott på statens bästa, och han väntade sig därav klander, som inte heller uteblev.[3]) För Rotkirch och Kothen försäkrade han, att han var fullkomligt oskyldig till »detta förhastande», som h. o. h. utgick från kejsaren, och att han aldrig begärt något för sig själv, »allra minst i dessa tider». Emellertid ville han påpeka, hurusom det i välbeställda stater var nog så vanligt, att staten uppfostrade dugliga ämnen, barn till fäder, som intagt förtjänst om fäderneslandet. »Detta är i allmänhet sagt», skyndade sig Aminoff att tillägga, »men i ingen rapport på mig.» Kothen svarade resolut, att ingen kunde förebrå hans nådige morbror någon egennytta. »Denna benämning», förklarade han, »tillhör helt andre frågor och personer i de tider vi överleva.» För övrigt tillönskade han Aminoff en trivsam vistelse med familjen i Åbo, där efter senatens bortflyttning trängseln upphört och »kärnan av det bästa folket i landet» hade tillfälle att kommunicera sig med varandra.[4])

---

[1]) Aminoff till Kothen $^{28}/_{9}$ 1819; *Hartman* s. 355—356.

[2]) I brev till Jägerskjöld hade Aminoff några månader tidigare ($^{14}/_{6}$ 1819) på sitt känslofulla sätt ordat om sin edukationsplan, som han kunde försvara för Gud och var redlig man och för vilken han hoppades bliva rättvisad av en bättre eftervärld.

[3]) I apostille av $^{19}/_{4}$ 1819 hade Aminoff förordat Lundstedt för Rehbinder såsom en acquisition för akademien.

[4]) Aminoff till Kothen $^{18}/_{9}$, $^{28}/_{9}$, $^{28}/_{10}$, $^{30}/_{11}$ 1819, Rehbinder till Aminoff

Från olika håll anlände felicitationer. »Kusin vet själv», skrev den överlycklige landshövding Gustav Aminoff, »att ingen brummat mer än jag däröver, att ledamöterna av den stora ligan skulle få tillfälle att fägna sig över min kusins avlägsnande ur affärerna utan bevis av monarkens nåd. Nu är min önskan uppfylld och jag hade väl velat sett höga vederbörandes umgänge med den nya greven efter den stora balen i Åbo. Huru mycket är intet den urgamla friherrliga familjen M[annerheim] härigenom förnärmad, utom flere andra. Skada att de största skrikarna å andra sidan havet intet överlevat denna händelse!» Landshövdingen hade vidare önskat att någon annan av släkten fått succedera på den övergivna friherreplatsen för att lindra introduktionsavgiften. Han hoppades emellertid, att hans högtärade gracieusa cousin måtte få leva ett trankilt liv i Åbo, där tyvärr ännu en av ligan fanns kvar, med vilken umgänge måste plägas. — En gammal krigskamrat från år 1808, överste G. v. Numers, lyckönskade till det ypperliga beviset av den store monarkens nåd på samma gång han förklarade även dem lyckliga, vilkas önskningar inte gingo längre än att få leva i lugn under kejsarens milda spira.[1]) — President Rotkirch uttalade i brev till sin släkting S. F. v. Born sin tillfredsställelse med upphöjelsen, varav enligt hans mening Aminoff gjort sig väl förtjänt genom sina patriotiska och rättskaffens tänkesätt, men som en del personer funno mindre angenäm. Han förmodade tillika, att »den lilla snärten», som ännu fanns kvar av den Armfeltska ligan, skulle upphöra att »synligen verka».[2])

Men, såsom Rotkirch antydde, det fanns ock dem som funno upphöjelsen föga motiverad och gäckades därmed. Efter kejsarens avresa från staden berättade Mannerheim, som ju ingen anledning hade att klaga över eget åsidosättande, ironiskt för Ehrenström, att »den nykläckte greven», som tycktes vara i sjunde him-

---

$^{4}/_{16}$ nov. 1819, Kothen till d:o $^{9}/_{2}$ 1820. Historien med informatorn slutade så, att denne efter en kort vistelse i Aminoffs hus återvände till Sverige — till följd av svenska intriger, trodde Aminoff (till Kothen $^{27}/_{5}$ 1820).

[1]) G. Aminoff till J. Fr. Aminoff $^{25}/_{11}$ 1819, G. v. Numers till d:o $^{3}/_{2}$ 1820.

[2]) Hist. tidskr. f. Finland 1917 s. 49.

meln, ansenligt nedstämt den förra tonen, liksom de engelska oppositionshjältarne, när de inkommit i ministären. För övrigt meddelade han, att det kommit till ett sammanträffande dem emellan utan att någon ömsesidig förklaring ägt rum. »Den parallella ställningen» var också den bästa, ty en explikation skulle troligen leda till humörer på båda sidorna, och ehuru Mannerheim fortfarande ansåg sig oförtjänt av de epitet, med vilka han hedrats av den nye greven, ville han inte visa någon bitterhet.[1]) — Ännu skarpare utlät sig Walleen, vars sarkastiska uppfattning om Rilax-herren inte undergått någon förändring genom dennes upphöjelse. I brev till Ehrenström, vartill vi ännu återkomma, uttalade han som sin mening, att det varit både onödigt och oklokt att ånyo indraga Aminoff i affärerna, och han berättade, att han ofta disputerat om denna sak med Rehbinder, men utan att kunna övertyga vännen — som måhända, även om han velat det, inte kunnat hindra det som skett. Vad Ehrenström tänkte om upphöjelsen i grevligt stånd, kan man gott sluta till av hans korrespondens med Rehbinder året förut; i fråga om ledamotskapet i den förberedande kommissionen hade han väl intet att anmärka, men ledningens överlåtande åt Aminoff ingav honom bekymmer.[2])

Att de båda utmärkelserna voro egnade att väcka uppmärksamhet och att de framkallade kommentarier, som inte voro odelat smickrande, kan, med kännedom av den split, som präglade uppfattningen om Aminoffs person, inte väcka någon undran. Ovillkorligt måste man uppställa den frågan, huru det kom sig, att en man, som efter en kort och obetydande tjänstetid — varav för övrigt största delen förflutit i ledighet — blivit i halv disgrace entledigad från sin post och som därefter, såsom han själv upprepade gånger med grämelse konstaterat, varit »synligt onyttig» för sitt fädernesland, inte utövat någon offentlig verksamhet, utan i stället irriterat »de högmögende», »dem vid styret och i skörden» genom sin »oblyga uppriktighet» — huru han kunde bliva föremål för ett så ymnigt utflöde av den kejserliga nåden.

---

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{18}/_{9}$, $^{16}/_{10}$, $^{23}/_{10}$ 1819.

[2]) Walleen till Ehrenström $^{22}/_{9}$, Ehrenström till Walleen $^{16}/_{9}$, $^{25}/_{9}$ 1819.

För att finna en förklaring härtill, få vi måhända först supponera, att kejsar Alexander intagits av missnöje med det liknöjda sätt, varpå han fem år tidigare beviljat det begärda avskedet, och att han önskade meddela en fullständig, om ock något sentida upprättelse, på samma gång han under festdagarna i Åbo ville giva ett ytterligare prov på sin landsfaderliga huldhet genom att särskilt utmärka en man, om vilken han fått den föreställningen, att han av sina landsmän verkligen ansågs för vad han enligt Ehrenströms påstående själv gjorde anspråk på att vara: den förste medborgaren i landet.[1]) Såsom Aminoff i sin nyssnämnda relation uppgav, hade kejsaren förklarat, att han ville giva ett *offentligt* bevis på sin estime et bienveillance, d. v. s. just det som Aminoff gått och traktat efter — inte av fåfänga, men av politik — och varom kejsaren måhända blivit upplyst genom Rehbinder.

Att den sistnämnde medverkat till utmärkelserna — inte blott till ordförandeskapet i kommissionen, vilket framgår av Finska kommitténs betänkande rörande lantdagen, utan ock till den grevliga värdigheten — får anses för tämligen säkert. Han älskade, såsom han stundom framhöll, mer freden än striden, han ville pacificera och förena alla sinnen för den stora fråga, som var på dagordningen, och han hade genom korrespondensen med Aminoff, såväl som genom de intima upplysningar Ehrenström givit honom, kommit till insikt om, huru den bisarre Rilax-baronens för honom så irriterande opposition kunde nedtystas. Det förefaller också mer än troligt, att Aminoff själv förstod, varifrån hjälpen kommit. I ett vänskapsfullt brev, skrivet något senare på hösten, uttalade han för Rehbinder sina känslor i följande genomskinliga ord: »Min estimable bror. De bevis jag ytterst haft av min brors förtroende, välvilja, rättvisande och omfattande lever hos mig till slutet i ett tacksamt minne, ty, jag vågar säga, Joh. Fredr. Aminoff var aldrig otacksam. Måtte jag allenast kunna svara emot detsamma förtroende! Mina gärningar, fotade på övertygelse, skola vara min borgen. Vid

[1]) Ett par år senare ($^{23}/_{8}$ 1821) uppgav Rehbinder för Walleen, att det tycktes, som om kejsaren fått den uppfattningen, att allmänhetens förhoppningar voro fästa vid Aminoff.

nära 64 års ålder slutar man icke annorlunda än man börjat från inträdet på världsbanan.»[1])

Slutligen bör det ihågkommas, att under hela den långa resan den kejserliga nåden allestädes överflödade. Gracer av varjehanda art — adliga värdigheter, karaktärer, dekorationer och penninggratifikationer åt herrarne, ringar, fermoirer m. m. åt damerna — utdelades under färden med stor frikostighet, och medlemmarne av de forna ligorna ihågkommos med lika opartiskhet.

Till de sista, som fingo fägna sig åt den kejserliga välviljan, hörde Ehrenström och Walleen.

Den förstnämnde hade med feberaktig spänning motsett den dag, då han skulle för kejsaren uppvisa frukterna av sitt åttaåriga galerslavsarbete. Byggnadsarbetena och regleringen av gatorna, särskilt av den långa sträckan från Långa bron till Ulrikasborgsberget (nuv. Unionsgatan), som kejsaren skulle befara som den förste, bedrevos med forcerad fart och inredningen av generalguvernörshuset, där kejsaren skulle logera, fullföljdes under täta skriftliga konsultationer med Rehbinder och förtretliga inblandningar från det grevliga paret Steinheils sida. Men inte blott det förestående besöket i Helsingfors, som naturligtvis för honom utgjorde kulminationsmomentet i kejsarens färd — även mottagandet på andra orter hade livligt sysselsatt hans tankar. Han fruktade för att den — då ännu traditionella — finska ordkargheten skulle hindra befolkningen från att giva uttryck åt den lojalitet den i grunden kände, men att å andra sidan kejsaren skulle överhopas med böneskrifter av hjälpbehövande och andra, ty i det avseendet hade blygseln

---

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{23}/_{10}$ 1819. Då Rehbinder med brev av $^{14}/_{26}$ okt. 1838 tillställde Aminoff det redan nämnda reskriptet om grevevärdighetens utsträckande till andre sonen, skrev den sistnämnde tacksamt till svar ($^{4}/_{11}$ 1838): »Jag får då behålla för mina efterkommande den grevliga värdigheten, varmed den odödlige Alexander den 1:sta bevärdigade mig, och det genom min broders underdånige framställning, jag har att tacka därföre, och nu ytterligare! Mine söner och mine efterkommande skola bevara det i tacksammaste minne.» Häri innelåg synbarligen en erinran om 1819 års stora händelse.

för länge sedan utdött.[1]) Med oro tänkte han vidare på, huru landshövdingarne och deras underordnade skulle uppföra sig och reda sig med franskan, som alltför litet odlats, och för den finländska militären, som skulle paradera för kejsaren på Luolais- eller Parolamalm, hyste han sådant bekymmer, att han inte gav sig någon ro, innan han med egna ögon övertygat sig om att allt var i tillfredsställande skick. Livligt önskade han att Rehbinder finge åtfölja kejsaren, ty han kunde utplåna ogynnsamma intryck och ställa allt till det bästa. »Gud give att allt ginge väl», suckade Ehrenström i brev till Walleen, med vilken han flitigt diskuterade den stora händelsen, begärande och givande råd och upplysningar.[2])

Allt gick bra, såsom vi veta, och Helsingfors bestod sitt prov på ett utmärkt sätt. I brev till Walleen berättade Ehrenström i hänförda ordalag, huru han haft tillfälle att för kejsaren demonstrera, vad han redan uträttat i staden och vad som ännu göras skulle, huru kejsaren upprepade gånger på det mest smickrande sätt uttalat för honom sin höga belåtenhet med byggnadsarbetet och med anordningarna för hans mottagande m. m. Till och med hade kejsaren påmint honom om deras förra sammanträffande i Helsingfors

---

[1]) Som exempel på begäret efter »gracer» nämnde Ehrenström för Walleen ($^{5}/_{9}$), att en rik godsägare i hans omnejd — vars namn han inte ville nämna — anhållit om hans bemedling för erhållandet av friherreskap för sig och adelskap för sin måg. I början av året hade Ehrenström berättat för Rehbinder ($^{14}/_{1}$ 1819), att präster i trakten oroat honom med uppvaktningar och petitioner, som om han hade »la feuille de bénéfices». Mannerheim uttalade i brev till Ehrenström ($^{20}/_{7}$) den satiriska förmodan, att presidenten Tandefelt främst skulle ansätta kejsaren med sina petitioner, som stundom voro av sällsam art. Efter kejsarbesöket berättade Rehbinder (till Ehrenström $^{24}/_{11}$ 1819), att kejsaren mottagit 600 suppliker, som det var ett horribelt arbete att föredraga.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{24}/_{7}$, $^{1}/_{8}$, $^{5}/_{8}$, $^{12}/_{8}$, $^{22}/_{8}$, $^{5}/_{9}$, $^{9}/_{9}$, till Rehbinder $^{11}/_{7}$, $^{15}/_{7}$, $^{18}/_{7}$, $^{1}/_{8}$, $^{8}/_{8}$, Walleen till Ehrenström $^{21}/_{7}$, $^{7}/_{8}$ 1819 m. m. Även Steinheil hade varit mycket orolig för trupperna, i synnerhet för de finländska, och redan på våren bett Rehbinder söka utverka uppskov med kejsarens resa till senare hälften av sommaren för att därförinnan nödiga övningar skulle hinna avslutas. Med glädje mottog han Ehrenströms goda vitsord om truppernas hållning. Steinheil till Rehbinder $^{7}/_{4}$, till Ehrenström $^{9}/_{8}$ 1819.

sju år tidigare och citerat detaljer av det samtal, som då blivit fört. På grund av någon antydan från kejsarens sida, som han inte nämnde, hade han anhållit om en enda nåd: den att inte undfägnas med någon grace vid det tillfället, men kejsaren överlämnade åt honom genom sin följeslagare under hela resan furst Wolkonsky en gyllene snusdosa med sitt porträtt i diamanter. Det var en nådebevisning, så utomordentlig, att den försatte Ehrenström i häpnad, och han erinrade sig, hurusom han 27 år tidigare såsom ung sekreterare vid fredsunderhandlingarna i Värälä fått mottaga av kejsarens farmoder Katarina II en liknande present, ehuru av enklare slag. Framhållande att denna grace förunnats honom i samma oförgätliga månad av året som hans schavottering i Stockholm ägt rum, tillade han den reflexionen, att man borde ödmjuka sig inför den gudomliga Försynens beslut och söka att bära framgången med måtta liksom olyckan med fasthet.

Men det var inte blott om kejsarens intryck av den nyss upptimrade staden och om sina egna favörer Ehrenström hade att förtälja. Han berättade vidare, att kejsaren var så nöjd med Finland, att han ämnade sammankalla ständerna för att för framtiden giva en fastare form åt landets institutioner, att tanken på en utvidgning av senaten genom extra medlemmar lyckligtvis övergivits[1]) och att en förberedande kommitté under Aminoffs presidium skulle bildas, vari han, Walleen, Gyldenstolpe och Gud vete vilka andra skulle ingå såsom ledamöter. Ehrenström ställde sig skeptisk till kommittén, men vad han kunde försäkra, var att kejsaren var »i sanning en ängel» och att han lagt i dagen en faders ömhet om sina barn.[2])

[1]) Ehrenström tillade, att då han på sina knän bett att få slippa ledamotskapet, hade det varit fråga om Kothen.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{16}/_{9}$, $^{18}/_{9}$ 1819. En särskild hugnad beredde det Ehrenström, att kejsaren bl. a. uttalat sin belåtenhet med generalguvernörshuset och dess inredning, ty därigenom slapp han vidare kritiker från grevinnan Steinheils sida. Med stor förbittring yttrade sig Ehrenström om den kejserliga betjäningens oblyga anspråksfullhet, ehuru han gjort allt för att göra det bekvämt för de resande, och om dess tilltag att vid avresan medtaga alla de fina viner, som återstodo efter dess rikliga libationer. Även från Åbo och Viborg anfördes klagomål mot följet.

Efter tvenne korta nätter och en lång med rastlös fart använd dag lämnade kejsaren, den 13 september, Helsingfors, som tvenne veckor senare mottog den »lokala regeringen», och anlände redan följande dag, bittida på morgonen, till Viborg. Här möttes han andra gången av Walleen, men denna gång i vederbörlig ordning. Sammanträffandet fick, såsom Ehrenström förespått, en helt annan prägel än mötet i Salmis. I brev till Ehrenström och Rehbinder meddelade Walleen, som under den förmiddag kejsaren stannade i Viborg hade lyckan att härbärgera honom i sitt hus och att med honom göra en rond i staden, att kejsaren varit ytterst nådig och vid gott humör, berömt tillståndet i länet och fört med honom ett förtroligt samtal, varunder tonen varit en broders och en väns. Vidare hade kejsaren förklarat, att han adopterat Walleens reformplan, varmed han var fullt ense, och tillsatt en förberedande kommitté, varav även Walleen skulle bliva medlem. Det var, menade den sistnämnde, en seger över den närvarande administrationens anhängare, som betydde, att den affär, varom fråga var, blivit mer än till hälften vunnen. Så upplivad kände sig Walleen, annars så behärskad, att han i sin tacksamhet velat falla till kejsarens fötter — och ändå fick han inte ens taga hatten av huvudet. Några dagar senare mottog han av Rehbinder meddelande om att kommissionen skulle med det första träda i verksamhet och ständerna skulle sammankallas inom 1 à 1½ år. Förtjust över detta resultat, tillade Rehbinder: »Ainsi nous touchons à l'époque tant desirée et si importante pour notre bonheur futur. J'en suis ivre de joie et je vous remercie de la main secourable que vous m'avez donné à cette occasion.»[1])

Men Walleens glädje var långt ifrån oblandad. »Jag har anledning att tro, att kejsaren vill mig väl och att jag haft lyckan att vinna hans approbation», bekände Walleen för Ehrenström, men så tillade han, att det förvånade honom, att de många vackra orden inte åtföljdes av något yttre nådebevis, varken för honom själv eller hans underordnade. Han satte för egen del inte stort värde på så-

[1]) Walleen till Ehrenström $^{15}/_{9}$, till Rehbinder $^{18}/_{9}$, Rehbinder till Walleen $^{20}/_{9}$ 1819; *Danielson-Kalmari*, C. J. Walleenin memoriaali s. 2—3.

dana distinktioner, synnerligen till följd av det sätt, varpå de utdelades. Det smickrade honom inte alls att ställas vid sidan av sina kolleger i Kuopio och Vasa »et de tant d'autres bêtes décorées dont notre pays abonde». Men då gracer utdelats i alla andra län och Viborgs län var det enda, som bortglömts, betydde detta att kejsaren satte mindre värde på honom än på andra landshövdingar, och dock ansåg han sig inte mindre förtjänt än andra av yttre tecken på favör. Han kände sig åsidosatt, humilierad, förlöjligad, och hans ställning var desto pinsammare som han hade att styra ett län, där det inte var nog med att vara väl anskriven hos monarken, utan där man också måste vara det i utvärtes måtto, ty därförutan — menade Walleen — åtnjöt man varken aktning eller lydnad av de dumhuvud, som utgjorde massan av befolkningen. Synnerligen efter malören i Salmis skulle ett utvärtes nådebevis varit av nöden. Som en egendomlighet anmärkte Walleen vidare, att furst Wolkonsky på kejsarens vägnar utlovat åt hans fru en cadeau, men att det tycktes dröja med löftets infriande, och då hade under kejsarens resa gåvor utdelats i riklig mängd ända ned till kammarjungfrur, som bjudit té åt monarken. Han gjorde, utbrast han förtretad, en slät figur, och som hans vanliga affärsbekymmer ständigt ökades på den plats han innehade, styrktes han i sitt beslut att lämna denna, synnerligen som den berett honom idel missöden och obehag. Sina återstående dagar ville han tillbringa i privatlivets lugn, och han önskade något senare erhålla upplysningar om hyresförhållandena i Helsingfors, för vilken stad han hade en viss förkärlek. Sedan kunde Aminoff bland de sina utkora en efterträdare åt honom. — För Rehbinder förklarade han ironiskt, att under en epok, då Aminoffarnes stjärna begynte lysa, måste hans förblekna, emedan han tillhörde »une faction qui fait l'aversion du *vertueux* chef de cette illustre maison». [1])

Det var icke utan att Walleens förtroliga beskärmelser påminde Ehrenström om nämnde släktchefs sorg över att vara »den enda, som icke blivit ansedd värdig att bli räknad bland de belönades antal». I svar till Walleen sökte han emellertid trösta

[1]) Walleen till Ehrenström $^{15}/_{9}$, $^{22}/_{9}$, $^{20}/_{11}$, till Rehbinder $^{29}/_{9}$ 1819.

denne med att belöningarna nog skulle komma i sinom tid. Dock smärtade det honom, att han själv, mot sin vilja, blivit hedrad med en present, medan Walleen gått miste om varje offentligt tecken på kejsarens bevågenhet, varav han i så rikligt mått gjort sig förtjänt genom sina utmärkta talanger såväl som genom sitt nit och sina uppoffringar på en plats, som säkerligen var den vanskligaste i hela landet. Nästan urskuldande sin lycka, förklarade Ehrenström, att han inte ville tävla med någon i fråga om kejserliga gracer och belöningar, och allraminst med Walleen, som han av hjärtat önskade alla förmåner, anseende honom för ett av de säkraste stöden för fäderneslandets närvarande och kommande välfärd. Med bedrövelse tänkte Ehrenström på Walleens hot att avgå. Att Aminoff inte skulle få det svårt med valet av efterträdaren, var nog så visst, ty han hade ju sin nevö i Walleens grannskap, men Ehrenström hoppades, att kejsaren inte skulle samtycka till att förlora en tjänare som Walleen.[1])

Det dröjde inte länge, innan Ehrenström kunde glädja sig åt att hans spådom slog in. Redan innan alla hans tröstegrunder framkommit, hade Walleen fått mottaga från Rehbinder, som från Helsingfors avrest till sitt gods i Pemar, ett brev, vari vännen i förtrolighet meddelade, att kejsaren efter läsningen av Walleens memorial i Helsingfors uttalat sin önskan att tilldela författaren någon marque de bienveillance. Rehbinder hade då genmält, att Walleens affärer framförallt borde regleras, vartill kejsaren samtyckt; uppdragande åt Rehbinder att informera sig rörande det behövliga penningbeloppet och det lämpligaste sättet för dess utgivande, varpå saken skulle ordnas, när Rehbinder återkom till Petersburg. Dessutom hade Rehbinder tillsagts att av Walleen infordra en förteckning på de underordnade tjänstemän, åt vilka denne ville förorda belöningar.[2]) Gladeligt underrättade Walleen Ehrenström om denna vändning i saken, uppmanande honom att anse hans

[1]) Ehrenström till Walleen $^{18}/_{6}$, $^{25}/_{6}$ 1819. I tidigare brev hade Ehrenström uppmuntrat Walleen till sparsamhet, ty han kunde inte räkna på samma understöd som hans företrädare.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{20}/_{6}$ 1819.

klagobrev såsom alls inte avsänt.[1]) Dekorationerna åt länets ämbetsmän utdelades sedermera i enlighet med uppgjort förslag, och även frågan om Walleens honorerande såväl som om hans avgång från landshövdingsämbetet ordnades slutligen på ett tämligen tillfredsställande sätt, ehuru inte utan svårigheter, dem vi här förbigå.[2])

*

Kejsar Alexander hade avslutat sin Eriksgata genom Finland, den längsta någon monark företagit i detta land, även i fråga om uthållighet och snabbhet ett rekord. Med en av den svenska tidens styresmän, som genomkorsat samma avlägsna nejder, kunde han vid återkomsten till Petersburg yttra, att han varit med landet och landet med honom väl till freds. »Att monarken», skrev Mannerheim tio dagar efter dennes avresa från Åbo till Ehrenström, »var i hög grad nöjd och glad samt ovanligt nedlåtande och god, kunde ej annat än glädja och fägna alla dess trogne undersåtare, och ifrån den högsta till den lägsta äro alla av förundran och entusiasm intagne.» Och vad som gällde om Åbo, hade sin tillämpning på hela landet. I sina senare nedskrivna memoarer antecknade Manner-

[1]) Walleen till Ehrenström $^{25}/_{9}$, $^{29}/_{9}$ 1819. Med anledning av Ehrenströms ursäkter genmälde Walleen artigt, att han i intet hänseende kunde jämföra sig med Ehrenström, »l'homme que j'estime le plus de toutes personnes en place», och om sina personliga känslor uttalade han vidare: »Indépendamment même de l'amitié dont vous m'honorez et qui m'a attaché à votre intérêt avec les liens les plus indissolubles, ne serais- je pas un fou enragé, si, connaissant tout votre mérite, je n'étais trés-flatté de le voir reconnu et honoré comme il doit être. Je ne repeterai pas ce que je sens pour vous comme ami, je vous observerai seulement que, comme citoyen et ami de mon pays, je ne peux voir qu'avec la plus vive satisfaction qu'un homme de mérite soit distingué.» Det var ett uttryck av vänskap och erkännande, vars uppriktighet vi inte behöva betvivla, men som Walleen ett år senare torde erinrat sig med stilla självironi.

[2]) Walleen till Rehbinder $^{29}/_{9}$, $^{27}/_{10}$, $^{12}/_{11}$; Rehbinder till Walleen $^{30}/_{10}$, $^{15}/_{11}$ 1819. I det förstnämnda brevet förklarade Walleen, att om han också misstagit sig med avseende å kejsarens befarade onåd, vidhöll han tanken på sin reträtt, vartill han hoppades att Rehbinder skulle förhjälpa honom.

heim, att minnet av »denna i hävderna märkvärdiga resa», varunder kejsaren på alla ställen tillvunnit sig innevånarnes kärlek och tillgivenhet, skulle bevaras till senaste eftervärld.[1]) Som uttryck för den allmänna meningen i landet kunde man väl anse ett meddelande i Åbo allmänna tidning, där det hette, att kejsaren genom sin resa ökat sina erövringar av hjärtan och genom sin mildhet och godhet styrkt finska nationens undersåtliga trohet och tillgivenhet. Även från Petersburg kommo underrättelser om det gynnsamma intryck resan därstädes gjort. Efter vad Walleen erfarit, hade kejsaren med förtjusning talat om sin resa, vilket kom mycket olägligt för dem, som redan utspritt rykten om att han varit missnöjd med allt. Kejsarens uttalanden hade till den grad inverkat på stämningen i rikshuvudstaden, att Walleen satiriskt hoppades, att man skulle där sluta med att anse hans landsmän som varelser av en högre natur — »tant le ton est changeant après le bon plaisir du maitre».[2])

Men en fanns, som inte kunde deltaga i det allmänna jublet. »Ordföranden i Finska kommittén är däremot vid mindre gott humör, varöver jag ej undrar», tillade Mannerheim i nyssnämnda brev. Och han hade rätt. Ett eget öde fogade, att samma dag Aminoff ånyo kom upp på hjulet träffades den man, som fem år tidigare vid hans fall kallats att intaga ordförandeplatsen i Kommittén, av kejsarens onåd.

Vi känna redan, hurusom frih. K. v. Troil på grund av sjuk-

---

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{18}/_{9}$ 1819; Egenh. anteckn.

[2]) Walleen till Ehrenström $^{6}/_{10}$ 1819. »Hittills har man ansett oss som människoätare», ifyllde Ehrenström, som aldrig blev svaret skyldig ($^{9}/_{10}$); »nu börjar man tro, att vi äro nog så resonliga varelser.»

I Åbo allmänna tidning meddelades schablonmässigt undersåtliga berättelser om kejsarens resa i Finland och i en serie anonymt utgivna artiklar, som väckte uppmärksamhet både då och senare, sökte juris professor D. Myréen att för tidningens läsare uppvisa de fördelar Finland vunnit av sin lyckliga förening med det ryska riket under Alexander I. Ehuru artiklarna inte lämnade något vidare att önska i fråga om undersåtlig trohet, väckte de misshag hos många. Walleen, som av en del exklamationer först drog den slutsatsen, att författaren var »un homme illustre qui travaille beaucoup pour la postérité» (Aminoff) och sedan

lighet tid efter annan varit hindrad att fullgöra sitt kall och att det flera gånger varit fråga om hans reträtt. I början av 1818 hade han ånyo erhållit ledighet och därefter uppehållit sig dels i Finland dels i utlandet, medan hans funktioner sköttes av Rehbinder. Vid tiden för kejsarens resa till Finland befann han sig i Sverige, men skyndade sig till hemlandet och sammanträffade med sin monark i Åbo. Där hugnades han med en enskild audiens, som tyckes varit för honom mycket pinsam och som slutade med att honom tilldelades fortsatt ledighet för ett år framåt, vilket faktiskt innebar en honnett övergång till avsked ur tjänsten.

Vi skola inte närmare inlåta oss på denna händelse, som mitt under den rådande kejsarfebern helt naturligt väckte stor uppmärksamhet. Enligt vad Ehrenström uppgav för Walleen, berodde den i onåd beviljade ledigheten på de »connexions trop intimes et trop imprudents», som Troil trots sin officiella ställning underhållit med Sverige vid en tidpunkt, då förhållandet mellan hoven i Petersburg och Stockholm inte var det bästa. I Petersburg hade man med undran iakttagit Troils täta förbindelser med den svenska ministern greve Carl Lövenhjelm, och det misshag dessa väckte på högsta ort hade ytterligare ökats genom hans beslut att lämna sin älsta son i svensk tjänst. Ehrenström förmodade vidare, att Troil och hans friherrinna under sin resa i Sverige fortsatt sina konfidentiella relationer med svenskarne, och han ansåg, att Nordstjerneordens kommendörstecken, som Troil erhållit föregående år

---

gissade på någon student, som studerat i Uppsala, beklagade, att författaren till denna gallimatias dragits till Finland från hinsidan havet av greve Armfelt, till vars svagheter det hörde att inte kunna rätt välja sina skyddslingar. Ehrenström förargade sig åt att Myréens sammelsurium skulle kvarstå i tidningen som ett skandalöst monument av dålig smak och oförmåga hos en univ. professor. Mannerheim tyckte, att förf. borde »kammas» av sina förmän för sitt pecorale o. s. v. (Walleen till Ehrenström $^{20}/_{11}$, $^{15}/_{12}$, Mannerheim till d:o $^{27}/_{11}$, Ehrenström till Walleen $^{1}/_{12}$, $^{26}/_{12}$ 1819). Att Myréens artiklar, som utom hymner till kejsarens ära innehöllo en lektion i finländsk statskunskap och politisk filosofi, voro lila komponerade, må medgivas, men troligt är, att de nämnda herrarnes missnöje närmast föranleddes av det utmärkta beröm, som egnades ämbetsvärlden i allmänhet och senaten i synnerhet.

och för vars skull han uppvaktat Bernadotte, kom i en mycket olycklig stund. Efter att ha gjort undan sina uppvaktningar i Stockholm hade Troil skyndat till Finland och trots varningar begivit sig från Åbo till Österbotten för att möta kejsaren i Gamla Karleby — men under färden mottagit order att invänta denne i Åbo. Här hade han en lång audiens, efter vilken han inte mera var ordförande i Kommittén. Under tiden hade även Aminoff anlänt, på särskild kallelse, till Åbo, där han överhopades med distinktioner.

Sådan var — så slöt Ehrenström sin berättelse för Walleen — historien om den ene baronens disgrace och den andres nya favör, vilka händelser enligt hans mening stodo i samband med varandra. Ehrenström medgav villigt, att Troil handlat obetänksamt och sålunda själv vållat sitt fall, som man på förhand kunnat förutse. Redan i början av året, då det berättades, att Troil hugnats med Nordstjärnan — efter vad det antogs som en kompensation för Svärdsorden, som konung Gustav IV Adolf fråntagit honom krigsåret 1808 — hade han ogillat händelsen icke blott för Troils skull utan också ur allmän synpunkt. Redan Skriften varnade för att tjäna två herrar, menade han, och när man tjänade en sådan herre som Alexander I och av honom överhopades med favörer, borde man inte eftersträva sådana från andra furstars hand. Men han beklagade livligt Troils öde, ty, frånsett den vänskap han för egen del rönt från den disgracierade statsmannens sida, ansåg han, att bland dem som kunnat komma i fråga vid valet av efterträdare åt Armfelt var Troil den minst olämplige, ty han var inte svår att umgås med, besvärades inte av någon härsklystnad och hade inte intrigerat, utan alltid visat ett medgörligt lynne. I denna övertygelse styrktes Ehrenström ytterligare, när han jämförde Troil med en annan personnage, som kunnat komma på samma plats och där bragt allt i oreda.[1])

Andra instämde i Ehrenströms deltagande.

Mannerheim hade inte ställt Troils förmåga synnerligen högt och han ogillade säkerligen de »ultra marinska grundsatser» Troil

[1]) Ehrenström till Walleen $^{16}/_{9}$, $^{18}/_{9}$, $^{25}/_{9}$, till Rehbinder $^{14}/_{1}$, $^{11}/_{2}$ 1819, Rehbinder till Ehrenström $^{17}/_{2}$ 1819.

ådagalagt, särskilt genom att placera sina söner i svensk tjänst.[1]) Han fann det besynnerligt och för Finland skadligt, att landets första ämbetsmän läto sina söner studera i Sverige eller tillåto dem att där söka tjänster. »Ja», förklarade han, »uselt att här tigga pensioner och belöningar och undandraga sine barn fäderneslandets tjänst. Kan sådant verka annat än förakt på ena och andra stället?» Å andra sidan hyste han fullt förtroende till Rehbinder, som han tänkte sig som Troils efterträdare med bevarande av statssekreterarbefattningen. Så hade han ett år tidigare skrivit till Ehrenström, att han ansåg det för en stor lycka för fäderneslandet att man vid monarkens sida ägde en man som Rehbinder, som med varm kärlek för allmänt väl och fullkomligaste oegennytta förenade alla de egenskaper, som fordrades på den viktiga posten. Men allt detta till trots kunde han inte tillbakahålla sitt beklagande av det missöde, som drabbat hans gamle vän. »Man kan icke neka», förklarade han för Ehrenström, »att en mängd av inkonsekvenser sammanstött, men mannen är dock en vältänkande och hederlig karl utan intriger.»[2])

Även personer, som inte stått Troil närmare, tyckas hyst ett visst deltagande för hans missöde. Så skrev Rotkirch från Vasa

---

[1]) Av Troils tre söner ingingo tvenne i militär tjänst och något senare den tredje i civil tjänst i Sverige. Älste sonen återvände emellertid år 1822 till Finland. Mannerheim, som hade föga eller ingen beröring med »förra moderlandet», förklarade, att han aldrig ville tillåta sina barn att etablera sig därstädes, och det bedrövade honom, när ryktet förmälde att G. M. Armfelts söner ämnade nedslå sig i Sverige. »Få ibland oss äro», skrev han engång till Ehrenström, »de som ej finna fördelen av vår närvarande belägenhet samt att jämförelse icke under Alexanders spira någonsin kan äga rum [med Sverige].» Mannerheim till Ehrenström $^{4}/_{3}$, $^{23}/_{3}$, $^{23}/_{5}$, $^{28}/_{7}$, $^{12}/_{11}$ 1818, $^{27}/_{11}$ 1819.

[2]) Mannerheim till Ehrenström $^{10}/_{10}$ 1818, $^{18}/_{9}$, $^{28}/_{9}$ 1819. Mannerheim intygade ($^{4}/_{9}$), att Troils vänner avrått från resan till Österbotten, som föreföll honom tillgjord och obetänkt samt egnad att förarga gen.-guvernören, som på så eget sätt förnekats att åtfölja kejsaren. Även generalguvernören hade, efter vad han berättade för Ehrenström ($^{1}/_{9}$), avstyrkt Troil från att företaga resan, men denne avvisade rådet, emedan han trodde sig höra till kejsarens svit. »Dennoch ist mir bange, dass er nicht wohl gethan hat», tillade Gubben, som hade egen sorglig erfarenhet av sådana resor.

till Aminoff: »Banan är slipprig och alla födas ej ministrar. Jag beklagar successorn och vem som helst, som kommer att stå på den punkten, ty även den bästa fäktare dukar under för mängden av angripande.»[1]) — Walleen däremot, som ju under sin tjänstetid i Kommittén alltmer försonats med Troil, tog saken kyligt. På sitt spydiga sätt skämtade han i brev till Rehbinder över polstjärnans uppträdande på firmamentet och han ansåg den timade malören såtillvida nyttig som den utgjorde en varning för dem, vilka ännu hyste ömsinthet för den blåa färgen. Rehbinder hade tagit ordensutnämningen mycket allvarligt. I början av året skrev han till Ehrenström, att han inte avundades Troil hans lycka, över vars orsak han grubblade, men han visste säkert, att utmärkelsen förberetts en längre tid, och han fruktade att verkan därav skulle återfalla på deras stackars fädernesland. Efter katastrofen tyckes han undvikit att uttala sig därom. Underrättande Walleen om händelsen i Åbo, tillade han kort: »On dit, non sans vraisemblance, qu'il a eu le malheur de perdre la confiance de son maître.»[2])

För Troil synes den kejserliga onåden kommit lika oväntat som fem år tidigare utnämningen till Kommitténs ordförande. I brev till Rehbinder — för vilken han tidigare berättat om den svenska favören, tilläggande att han inte förstod anledningen därtill[3]) — uttalade han sin förvåning över att hans besök i Sverige, där han hälsat på en 94:årig moder och anförvanter, upptagits illa, medan andra höga ämbetsmän fått oanmärkt göra samma färd år efter år. Mot anmärkningen för svenska sympatier invände han, att, ehuru han var född svensk, hade han under en 44:årig tjänstetid visat, att hans hjärtas önskan aldrig varit annan än Finlands välfärd. Med obeskrivlig sorg och förvåning konstaterade han emellertid, att han förlorat kejsarens förtroende, och han fann det under sådana

[1]) Rotkirch till Aminoff $^{2}/_{1}$ 1820. I brev av $^{6}/_{1}$ 1820 skrev Aminoff från Åbo till Kothen, att Troil var sjuklig och verkligen att beklaga, han som annars var känd för sitt glada sällskapshumör.

[2]) Walleen till Rehbinder $^{5}/_{3}$, $^{18}/_{9}$, $^{29}/_{9}$ 1819, Rehbinder till Ehrenström $^{27}/_{1}$, till Walleen $^{20}/_{9}$ 1819.

[3]) Rehbinder till Walleen $^{2}/_{3}$, till Ehrenström $^{6}/_{3}$ 1819. Walleen förmodade spetsigt, att dekorationen givits »för trogna tänkesätt» (till Rehbinder $^{5}/_{3}$ 1819).

förhållanden för sin hederskänsla lugnast att tillbringa sina återstående dagar skild från alla bekymmer, kabaler och misstankar. Väl hade kejsaren under audiensen ställt för honom i utsikt en proposition, som skulle utmärka ett det största prov på hans höga förtroende och som sedermera uppgavs avse anbud om vicepresidentsbefattning i senaten, men en sådan proposition, som enligt hans mening innebar en degradation, kunde inte förbinda såret, och då han förlorat kejsarens förtroende, kunde han inte mera till egen tillfredsställelse och med åtnjutande av sina landsmäns aktning åtaga sig något ämbete. »Mitt beslut att efter vad mig hänt ej mera blottställa mina återstående dagar för vidare désagrementer på en så lätt och slipprig bana, är och bliver orygglig», förklarade han för Rehbinder. »Jag haver alltid och så länge jag andas upphör jag aldrig att tänka som en hederlig karl och som kejsar Alexander trogit tillgiven finne. Nu är min befattningskrets slut. Min tillgivenhet för Alexander skall alltid följa mig, i vilken vrå av världen jag sluteligen söker undangömma ett redligt, men misskänt liv.» I bevekliga ord bad han sin egen vän och broder att söka förekomma den nämnda propositionen från kejsarens sida, som han skulle nödgas refusera, och att bereda honom lugn för hans återstående levnad. Bedyrande sin oförändrade vänskap för Rehbinder, som han länge ansett kunna ensam sköta Kommitténs arbete med hjälp av en byrå, uppmanade han denne att genast inflytta i hans våning, ty Nevans stränder ämnade han aldrig mera passera.

Troil anförtrodde vidare, att han ofta samtalat med Willebrand om indragningen av en betydande del av den högst kostsamma Kommittén, men att de inte kommit till något bestämt resultat. »Som du var den person, som ensam kunde och borde bliva à la tête de nos affaires,» fortsatte han, »fordrade delicatessen och vår samfälte kännedom av ditt sätt att se denna sak, att härom ej yttra något för dig. — Nu, min vän, bör du finna, att det ej allenast är ett beslut av mig, tagit i anseende till vad mig personellt och hela mitt hus hänt, utan även i följd av vad jag från längre tider för vårt land ansett lämpeligast, som jag oryggeligen stadnar vid vad jag i förtroende sagt dig. Lever jag, torde en framtid visa,

att jag ej på det ringaste sätt förtjänt, vad mig hänt.» Med anledning av ett uttalande från Rehbinders sida, förklarade Troil uttryckligt för sin egen vän och broder, att han inte hyste den minsta rancune till denne. »Skulle du en enda minut kunnat tvivla på min alltid och i alla skiften fortfarande vänskap och fullkommeliga förtroende, så hade du gjort mig mycket orätt,» skrev han lugnande; »och skulle du då ej känna mitt sätt att bedöma händelsernes gång i denna usla värld och i synnerhet på den slippriga bana jag vandrat. Nej min vän, jag haver aldrig misskänt, ännu mindre anklagat dig. Om ej alla tänka lika, så är det ett bevis på att de ej känna dig och vår intima liaison eller därav att de äro mera dina ovänner än mina vänner, däråt du kan med fullt skäl skratta.»[1])

Det var förklaringar, som delvis erinra om de ord, med vilka Aminoff fem år tidigare försvarade sin reträtt från banan. Liksom denne förde också v. Troil till en början ett tillbakadraget liv, men tröttnade snart vid askesen och gjorde sin präktiga våning i Brinkala-huset till medelpunkten för societetslivet i Åbo.[2])

---

[1]) Troil till Rehbinder $^{10}/_{9}$, $^{30}/_{10}$, $^{1}/_{11}$, $^{17}/_{11}$ 1819. Rehbinders inflyttning i Kommitténs hus skedde i slutet av året.

[2]) Jfr *Heinricius*, Från samhällslifvet i Åbo, s. 73 följ.

XII.

NYA KONSTELLATIONER.

Några veckor efter kejsarens avresa från Åbo timade den stora händelse, som Armfelt med sin rastlösa iver förberett, men som kommit så mycken oro åstad. Det var den lokala regeringens förflyttning till Helsingfors, det nya Alexandria. »Alla senatens ledamöter äro nu i rörelse för att flytta och snart blir Åbo ganska tomt», skrev Mannerheim i medlet av september, och de sista dagarna av månaden berättade han, att alla avrest, så när som på den sjuke af Schultén, och att en dyster stillhet rådde i staden. För egen del saknade han flere av sina verkliga vänner, med vilka han i så många år levat tillsammans, men han tröstade sig med att förluster hörde det mänskliga livet till, och han hoppades — med vilken tillförsikt, må lämnas därhän — att en bättre era måtte begynna för styrelsen i Helsingfors. »Jag önskar av hjärtat», förklarade han för Ehrenström, »att enighet, verksamhet och redligt bemödande för fäderneslandets väl måtte beständigt trivas inom den nya huvudstadens område och liva alla ditflyttade auktoriteter till fullgörande av en ädel monarks goda avsikter.»[1])

Den 1 oktober 1819 inaugurerades med en festgudstjänst i stadens kyrka den nya eran, varpå senaten vid allmänt plenum förenade sig om att i underdånighet hos kejsaren anmäla, att hon nu begynt sin verksamhet i Finlands nya huvudstad.[2]) Enligt vad Ehrenström meddelade Walleen, var senatens tåg till kyrkan imposant, men misshagade väl den ryska militären, som inte

---

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{16}/_{9}$, $^{28}/_{9}$ 1819.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{2}/_{10}$, $^{12}/_{12}$ 1819; *Rauhala*, Suomen senaatti I: 137.

tyckte om den nationella regeringen, utan helst önskade att styra landet med sina »kanschouks». Sedan i början av december även Schultén anlänt till staden, var regeringen komplett och sammansatt såsom under de sista åren i Åbo. Men endast några månader senare vidtogs i dess sammansättning och arbetssätt en anordning, som tillförde den en välbehövlig förstärkning i kraft och auktoritet och därigenom gav verksamheten i den nya huvudstaden en i vissa avseenden förändrad prägel.

Såsom i det föregående någon gång antytts, hade samtidigt med planerna på en reorganisation av den högsta förvaltningen — och redan tidigare — fråga varit om en provisorisk åtgärd, som gick ut på att genom förstärkning av ekonomiedepartementet, genom utnämning av s. k. extra ledamöter, öka regeringens arbetsintensitet och avsluta behandlingen av den mängd oavgjorda ärenden, som under årens lopp hopat sig i expeditionerna. I april 1819 uppgjorde prokuratorn Gyldenstolpe, efter uppdrag av generalguvernören, ett memorial, vari föreslogs ekonomiedepartementets provisoriska fördelning på tvenne divisioner samt utnämnandet av tre nya ledamöter. Förslaget omfattades av generalguvernören och tillstyrktes i huvudsak av Kommittén i Petersburg. Det var med anledning härav Rehbinder i april 1819 meddelade Ehrenström kejsarens önskan att denne måtte mottaga en plats i regeringen. Ehrenström förklarade, att en proposition av kejsaren var en befallning, som undersåten borde lyda, men han bad bevekligen Rehbinder taga i betraktande hans år och försvagade krafter, som svårligen skulle fördraga en tillökning av det arbete han hade. »Jag befinner mig så väl i den ställning jag har, att jag inte ville utbyta den mot någon annan», förklarade Ehrenström, som således försonat sig med sitt galerslavsarbete, »och jag darrar vid tanken på att genom någon händelse bliva försatt i en annan situation, huru förmånlig den än må vara.» Med stor tillfredsställelse rapporterade han efter kejsarens besök i Helsingfors till Walleen, att tanken på en utnämning av nya ledamöter övergivits.[1]) Men om så var fallet, timade snart en för-

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{7}/_{4}$, $^{21}/_{4}$, Ehrenström till Rehbinder $^{7}/_{4}$, $^{25}/_{4}$, $^{6}/_{6}$, till Walleen $^{18}/_{9}$ 1819.

ändring i uppfattningen å högsta ort, och den $^{3}/_{2}$ 1820 g. st. emanerade en nåd. kungörelse, som påbjöd ekonomiedepartementets fördelning på tvenne divisioner. Därjämte utnämndes till ledamöter av senaten Mannerheim, Ehrenström och Walleen, om vilka det i en framställning av Kommittén utsades, att de i hög grad utmärkte sig genom erfarenhet i affärerna, begåvning, nit och redliga tänkesätt[1]). Senare på året inkallades i ekonomiedepartementet ledamoten av justitieavdelningen, den sedermera så mäktige A. H. Falck, enligt de la Chapelles mening en driftig, skicklig och förslagen man, som övertog vården av finanserna, samt lagmannen Gustav v. Kothen, för vilken den vidsträcktare verkningskrets således öppnade sig, som hans nådige morbror på Rilax så länge och så ivrigt önskat honom.[2])

För Mannerheim — som före årets utgång förordnades till t. f. ordförande i den första divisionen under generalguvernörens frånvaro — kom utnämningen som en överraskning, och, efter vad han själv uppgav, som en mindre behaglig överraskning. Gång efter annan hade han, såsom vi veta, uttalat för Ehrenström sin åstundan att få återgå till lugnet på Willnäs; det var den enda anhållan han ännu hade att göra hos monarken. »Vid 60 års ålder», förklarade han, »är denna hållkarlsplats för fatiguant och bör lämnas åt en yngre, mera skickelig och kraftfull.» När på hösten gamla kamrater lämnat honom och han förlorade det tillfälle han haft att inverka på den hederlige Gubben, ansåg han sig försatt »utom all verkningskrets och till hälften gången utur världen samt blott vidhängande det triviala, som från mitt ämbete är oskiljaktigt». Ännu några veckor före sin utnämning skrev han till

---

[1]) Odat. konc. bland »Några Finska Kommitténs konceptprotokoll 1819» i statsark.

[2]) *Rauhala*, Suomen senaatti I: 148—152. Lyckönskande till utnämningen, som föreslagits av Kommittén redan på våren 1819, skrev Rotkirch $^{21}/_{9}$ 1820 till Kothen: »Alla, som känna ditt värde, fägna sig däråt.» Ett rykte, som nådde Rehbinder, visste berätta, att Steinheil visat missbelåtenhet med de första utnämningarna, men både Ehrenström och Walleen dementerade ryktet. Rehbinder till Ehrenström $^{4}/_{31}$, Ehrenström till Rehbinder $^{6}/_{3}$, Walleen till d:o $^{17}/_{3}$ 1820.

Ehrenström, att ålderdomstecknen började allt tydligare infinna sig, och han undrade på, om inte en reträtt i god ordning påkallades av nödvändigheten.[1]) Redan under den tid han satt i konseljen hade en flyttning till Helsingfors förefallit honom motbjudande, synnerligen som ekonomiska omständigheter talade emot. Men hans invändningar togos inte på allvar. Såsom tidigare nämnts, förklarade Walleen för Rehbinder, att envar, som kände Mannerheim närmare, visste att han föredrog att befalla »en souverain» framför att lyda, varför han säkerligen inte skulle göra någon svårighet mot upphöjelsen.[2]) Av samma mening var prokuratorn Gyldenstolpe. Uppfordrad redan i början av 1819 av Rehbinder att sondera Mannerheims mening rörande en eventuell utnämning och arrangemanget med landshövdingsämbetet, förklarade han en sådan förfrågan vara utan allt ändamål, ty med den kännedom han hade av Mannerheim förutsåg han att denne skulle avslå varje proposition i sådant syfte »för att äga den till barnslighet gränsande tillfredsställelsen att hos allmänheten anses och kunna säga sig hava blivit emot sin vilja trugad att emottaga en befattning, som man inom sig dock önskar att komma till». Med anledning av ett allmänt gängse rykte att han skulle ingå i senaten hade Mannerheim upprepade gånger förklarat för Gyldenstolpe, att han på intet villkor ville emottaga ett sådant förtroende, men därpå ville den sistnämnde inte riktigt tro, och han ansåg att frågan klarades bäst, om Mannerheim utan vidare preludier kallades till den påtänkta förstärkningen i senaten med bibehållande av sin landshövdingstjänst, varom framdeles kunde talas — det var fråga om att till platsen befordra L. G. v. Haartman efter någon tids »provskjutning». Åtföljdes kallelsen av någon egenhändig skrivelse, försatt med tjänlig snömos, »så bleve — försäkrade Gyldenstolpe — vår Karl säkert ganska nöjd med sin lott».[3])

---

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{28}/_{7}$, $^{18}/_{9}$, $^{10}/_{11}$ 1819, $^{5}/_{1}$ 1820.

[2]) Walleen till Rehbinder $^{24}/_{8}$ 1819. »Le beau frère à Åbo ne fait assurément que la petite bouche», skrev Walleen spetsigt.

[3]) Gyldenstolpe till Rehbinder $^{7}/_{4}$ 1819. Enligt Ladau (till Aminoff $^{9}/_{1}$ 1819) antogo även andra, att M. inte skulle avslå anbudet om en fåtölj.

Vi kunna lämna därhän, huru riktig den diagnos var, som den lagkloke prokuratorn ställde på sin förre kollega. Visst är, att Mannerheim tog emot utnämningen, men att han inte gjorde det alldeles utan betänkligheter. I sina egenhändiga anteckningar uppgiver han, att han helt oförmodat och utan minsta aning därom utnämndes till ledamot av senaten och att han ogärna lämnade styrelsen av sitt län, där han ännu önskat kvarstå en tid för att fullkomna den påbegynta ordningen. Han nödgades emellertid gå till en mer avundad och mindre behaglig befattning och till en ort, som alltid bjudit honom emot, ty, menade han, »man måste foga sig efter ödet och så länge man är tjänsteman lyda högsta maktens befallningar». I samma ton skrev han kort efter utnämningen till Ehrenström: »Som en dröm anser jag ännu befallningen att lämna en ort, där jag tillbringat 37 år av min levnad, och lik snäckan skiljes jag ogärna från skalet. Uti ekonomiskt avseende kan min nya befattning icke bliva förmånlig, då jag nu måste lämna min lilla egendom. — — Jag vill ej omtala alla de olägenheter och den kostnad, som en ny bosättning medförer på en alldeles främmande ort. Alla de bekvämligheter jag på ålderdomen går i mistning av vore för tröttande att uppräkna. Men då H. M. kejsaren, till vilken både jag enskilt och som finne har så stora förbindelser, har behagat utan mitt hörande i nåder befalla och påkalla min tjänst i senaten, så försvinna alla betänkligheter och återstår blott att lyda. Det som ju bekymrar mig, är den ringa förmåga, som finnes kvar i en svag och bräcklig samt till graven lutande kropp. Sed ultra posse nemo obligatur.» Flyttningen vållade honom ekonomiska bekymmer, men han ville inte mottaga något understöd av staten, ty han ambitionerade inte att, såsom han ironiskt yttrade, »ställas i jämförelse med baron Tandefelts förtjänster och tänkesätt». Dessutom tvivlade han på att kunna uträtta något på den nya platsen, »lappa vad andra förfärdigat», ty verksamhet och redligt uppsåt räckte inte alltid till för det godas beredande. »Dock», tillade han fatalistiskt, »vad hjälper mera att man tänker på vad som kan hända; handsken är kastad och av oss emottagen. Allons.» Han förlitade sig emellertid

på hjälp av Ehrenström såväl för bosättningen i Helsingfors som vid framtida behov.[1])

För Rehbinder, som meddelat honom officiellt den nådiga utnämningen, förklarade Mannerheim i ostensibelt svar, att hans avtagande kropps- och själskrafter ingåvo honom betänkligheter att ånyo inträda i ett verk, som hade ett så stort inflytande på fäderneslandets välgång, varför han önskat och ännu önskade att vara befriad från den ansvarsfulla befattningen, »men», fortsatte han, »om H. M. kejsaren i nåder så befaller och nödvändigt fordrar, att jag skall emottaga den mig nu uppdragne befattning, räknar jag för min högsta plikt att efterkomma H. M:s nådiga vilja och utan avseende på egne, enskilte fördelar till dess och fäderneslandets tjänst mine få ännu återstående krafter uppoffra». I enskilda brev till Rehbinder, som han alltid räknat bland sina verkliga vänner, uttalade han emellertid den förmodan, att denne skulle finna, hurusom »detta oväntade åskeslag» varken i ekonomiskt eller politiskt avseende kunde vara honom angenämt. Finansiella beräkningar hade i allmänhet inte spelat mycket in i hans förhållanden, men vad som mest oroade honom var hans tilltagande skröplighet, som gjorde honom allt mera trög och oduglig. »Man kan således snart finna sig bedragen i vad man hos mig påräknat», fruktade Mannerheim, »och ingenting sämre än då man anses hava överlevat sig själv, sitt rykte och samlade reputation.» Vidare fruktade han, att han skulle komma som salt i surt öga till det gröna bordet, som han av gammalt visste vara rankigt och ostadigt. Med anledning av rumsbristen i Helsingfors anhöll han att få uppskjuta flyttningen till hösten, och han förutsatte, att han i enlighet med billighet och författningar finge behålla sina landshövdingeförmåner oavkortade — varförutan han inte kunde mottaga utnämningen; men då han erfor att Ehrenström för Rehbinder föreslagit att kejsaren måtte erlägga hushyran för honom, liksom för presidenten Tandefelt, bad han Rehbinder lämna denna av vänskapen dikterade proposition utan avseende. »Jag är väl icke rik», tillade han till sin förklaring, »och kan utan förebråelse emottaga skänker av min mo-

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{1}/_{3}$, $^{8}/_{3}$, $^{21}/_{3}$ 1820.

nark, men jag är icke heller snål och skall aldrig falla besvärlig med petitioner utöver lag och författningar och vilka i vårt land blott verka avund och förtrytelse.» [1])

Ehrenström gladde sig åt Mannerheims utnämning, liksom han med fägnad erfor att Walleen, i enlighet med hans för Rehbinder uttalade önskan, funnit användning i regeringen. [2]) Men över sitt eget öde uttalade han sig med sin vanliga skrupulösa pessimism. Han kunde inte undandraga sig utnämningen, som skett i mycket smickrande ordalag, men han oroade sig för att han inte skulle, såsom han önskade, svara mot det nådiga förtroendet, ty, förklarade han för Rehbinder, »den renaste vilja och det ivrigaste nit uppfylla ej brister av erfarenhet och kunskaper». För Walleen uppgav han, att han inte ville misshaga kejsaren och Rehbinder, ehuru han kände sin totala okunnighet om lagar och författningar och administrativa former. »Men», tillade han, »Gud vet, med hurudant sinne jag gör det och med vilka förkänningar av de orättvisa omdömen, för vilka jag skall bliva utsatt. Man skall säga, att jag nu kommit till målet för mina begär och hemliga anslag. Man vet inte och skall inte veta, huru mycket jag lider av detta nådebevis.» För att inte giva lastarenom rum avsade han sig i brev till Rehbinder senatorslönen mot bibehållande av sina föregående »emolumenter»: arvodet för ordförandeskapet i byggnadskommittén samt den pension han bekommit vid sin överflyttning till Finland. Det var en uppoffring, som inte berodde

[1]) Mannerheim till Rehbinder $^{23}/_{2}$, $^{25}/_{2}$, $^{6}/_{3}$ 1820. — Kothen berättade i april 1820 för Aminoff, att Mannerheim uppgavs vara utom sig av glädje över sin vunna nya bestämmelse. Rotkirch, som sällan nämnde Mannerheim (Mante, Karbunkelherren) utan något ord av klander eller hån, antog (till Aminoff $^{3}/_{4}$ 1820) att M. inte skulle lämna sin tjänst, innan döden tilldelade honom den 14:de och sista gracen. Efter vad Rehbinder meddelade Walleen ($^{22}/_{2}$ 1820), var det kejsarens mening att M. skulle avstå från landshövdingsämbetet, men då det var ovisst, huruvida han skulle mottaga kallelsen till senaten och man ännu inte funnit lämplig efterträdare, lämnades frågan härom beroende. Följden blev, att M. behöll sitt förra ämbete, vars vård till en början anförtroddes åt L. G. v. Haartman såsom vice landsh. (1820—22).

[2]) Ehrenström till Rehbinder $^{23}/_{12}$ 1819.

på affektionsbegär utan på pliktkänsla, försäkrade han, och hänsyn till allmänhetens ogillande av flera löners hopande på en person. Men den stämde illa överens med hans ekonomiska ställning, och som han kort därefter bestämde sig för att inträda i det äkta ståndet, vände han sig till Rehbinder med en så bedrövlig utläggning av sina svårigheter, att intrycket inte kunde bliva annat än att han önskade på ett honnett sätt komma från avsägelsen, som han inte kunde öppet återkalla. Tillika bad han Rehbinder att hos monarken utverka nådigt tillstånd till äktenskapet, en begäran, som han motiverade därmed att sådant var brukligt bland högre militärer och att han överhopats med synnerliga nådebetygelser allt sedan sin överflyttning till Finland. Med hänsyn till hans ålder kunde detta giftermål förefalla kejsaren egendomligt; »mais — tillade han — la rareté du fait ne laissera pas d'être un peu piquante par sa nouveauté, et il dépend entièrement de vous, monsieur, et de votre ancienne bonté pour moi de répresenter l'affaire de sorte qu'elle ne paraisse pas trop ridicule aux yeux du monarque». [1])

Rehbinder kände sig mycket tillfredsställd med Ehrenströms samtycke att mottaga kallelsen och bemötte hans betänkligheter med den smickrande invändningen, att om benen voro 58 år gamla, besatt huvudet ännu ungdomens hela kraft. Men avsägelsen av senatorslönen, som Aminoff med skäl kallade för »ett svårt exempel för mången», [2]) och den därpå följande reträtten irriterade

[1]) Ehrenström till Walleen [c. 20] febr., $^{23}/_{2}$ 1820, till Rehbinder $^{23}/_{2}$, $^{24}/_{2}$, $^{5}/_{3}$, $^{15}/_{3}$, $^{19}/_{3}$, $^{23}/_{3}$, $^{30}/_{3}$, $^{5}/_{4}$, $^{7}/_{5}$ 1820, $^{1}/_{4}$ 1821. Ehrenström förmälde, att Ladau tydligt yppat, att han ansåg honom ha varit au fait med hela arrangementet, och han, Ehrenström, befarade att många andra inom senaten skulle hysa samma mening, som skulle spridas i landet. Misstankarna voro inte ogrundade. I brev till Aminoff ($^{11}/_{3}$ 1820) yttrade G. v. Kothen, att hans excellens Ehrenström nu borde »finna sig fullkomligt soulagerad för sina politiska lidelser, sedan han vunnit inträde i landets huvudstyrelse». Presidenten Rotkirch menade (till Kothen $^{2}/_{4}$ 1820) att det varit både rätt och slugt av Ehr. att avsäga sig senatorslönen. »Commisseration är möjelig för statskassan», medgav han, »men också en djup politique, som alltid utmärkt honom, ty han borde börja med att leda opinionen till sin fördel.»

[2]) Aminoff till Kothen $^{25}/_{3}$ 1820.

honom. Han uppbar själv andra löneförmåner vid sidan av sin statssekreterarlön och hade ändock svårigheter med levnadskostnaderna i Petersburg. Tämligen kärvt gav han till svar, att avsägelsen var en förtjänstfull handling, men Ehrenströms ensak, som ingen velat provocera fram. Och för Walleen bekände han uppriktigt, att Ehrenström genom sitt uppförande i lönefrågan, som Walleen så sant betecknat som tillgjort krus, tvang honom att något rabattera på den aktning han hyst för denne. »Il fait maintenant — berättade han ironiskt — l'impossible pour qu'on n'accepte pas cet offre et pour qu'il pourra jouer le rôle d'un désintéressé sans exemple, tandis qu'il ne perd rien de ses revenus. Avouez moi que cela ne dépose pas en faveur de ce caractère fort, romain et je ne sais quoi dont il fait parade pour nous autres. Ah!, plus on connaît les hommes, plus on est forcé de les mépriser!» Men det dröjde inte länge, innan Rehbinder smälte förtreten. I hjärtliga ord lyckönskade han Ehrenström till causa mali — den ingångna förbindelsen — och senare ordnade han affärsfrågan sålunda, att kejsaren i diskreta ordalag avslog den ädelmodiga avsägelsen såsom gjord före giftermålet.[1])

Även Walleen uttalade sin belåtenhet med Ehrenströms inträde i senaten, och, liksom Rehbinder, sökte han på sitt artigt reso-

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{26}/_{2}$, $^{18}/_{3}$, odat. [ank. $^{24}/_{3}$] 1820, $^{14}/_{3}$, $^{21}/_{4}$ 1821, till Walleen — mars, $^{24}/_{3}$ g. st. 1820, Ehrenström till Rehbinder $^{7}/_{5}$ 1820; Ehrenströms Hist. anteckn. II: 665. Satiriskt skrev Rotkirch till Kothen $^{10}/_{10}$ 1821 om Ehrenströms lönefråga: »Och prefekten, som fått både pengar och grann tacksägelse — — för arvodets refuserande! Mera ovanligt att med sirliga ord truga någon till pengar.»

Rehbinders första snäva svar på löneavsägelsen upptogs mycket känsligt av Ehrenström, som dock efter de följande vänliga breven i vackra ord uttryckte sin enskilda och fäderneslandets tacksamhet mot Rehbinder. När denne hugnades med geheimerådstiteln, skådade Ehr. häri inte blott ett personligt ynnestbevis, utan främst en yttring av nådig välvilja mot Finland (till Rehbinder $^{22}/_{3}$, $^{30}/_{3}$, $^{5}/_{4}$, $^{30}/_{4}$ 1820). — Några år senare berättade Kothen för Aminoff ($^{22}/_{1}$ 1824), att Rehbinder skänkt ett ex. av sitt porträtt i stentryck åt Ehrenström, som, ivrig courtisan som han fortfarande var, upphängt porträttet i sitt sällskapsrum mitt emot kejsarens bild.

nerande sätt att häva dennes tvivelsmål. Han förstod nog, att utnämningen inte var behaglig, men som vän av fosterlandet gladde han sig däråt, ty behovet av att försätta Ehrenström i en vidsträcktare verkningskrets hade övervunnit alla andra hänsyn. Tröstande förklarade han vidare, att Ehrenström med sina 58 år var lika nyttig som andra vid 38 (Walleens ålder), och vad beträffade hans okunnighet i fråga om lagstiftning och förvaltning, så var det inte ämbetsmannarutin man fordrade av honom, ty sådant fanns Gudi nog, utan upphöjda begrepp och sådana talanger, som Ehrenström ägde och på vilka man just inte hade överflöd. Walleen medgav, att utnämningen kunde misstydas av förtalet, men sådant borde inte inverka på en man, som blott rådfrågade sitt samvete och inte hade annat mål, än att verka det goda. »D'ailleurs — frågade Walleen melankoliskt — où est l'asile qui nous sauve de la haine de toute cette canaille, dont nous ne partageons pas les sentiments? — — Tel est le sort commun de tous les honnêtes gens qui osent se montrer au-dessus du vulgaire, soit par leurs principes, soit par leurs talents: leur situation plus ou moins brillante, plus ou moins heureuse, peut exciter plus ou moins d'envie, mais jamais ils ne seront entièrement à l'abri des mauvais caquets de leurs antagonistes naturels. — — Ainsi va le monde, et puisqu'il va constamment ainsi, il me semble qu'on peut assez se tranquilliser sur ces misérables *qu'en dira-t-on*, en allant partout où le devoir et le bien public nous appelle.»

Det var emellertid inte blott ur det allmännas synpunkt som Walleen gladde sig åt Ehrenströms utnämning; även för egen del kände han sig tillfredsställd därmed. Han förnekade — blygsamt, ehuru tvärt emot förhållandet — att han skulle bidragit till denna utnämning, ty den hade varit påtänkt långt tidigare, men han medgav, att det var under förutsättning därav han för sin del samtyckt till att inträda i senaten. Det var inte med glatt sinne han gjorde det; han skulle nog ha starka skäl att beklaga sig, men föredrog att tiga, då han ändå inte kunde ändra det som skett. Han var emellertid nöjd att kunna dela öde med Ehrenström. Ensam skulle han inte vara till nytta på sin nya plats, men tillsammans med Ehrenström och sin svåger Mannerheim, upplyst av deras kunskaper

och stödd av deras vänskap, hoppades han att hans arbete inte skulle bliva alldeles fruktlöst. Walleen besvor — av vänskap, inte för eget intresse — Ehrenström att inte taga något steg i syfte att undandraga sig uppdraget, ty därmed skulle han intet vinna, utan, tvärt om, riskera att förlora mycket. I fråga om avsägelsen av senatorslönen anmärkte Walleen, att den nog var en vacker handling, men, uppriktigt talat, dåraktig, »folie».[1])

Det kunde Walleen med skäl invända, ty för honom räckte inga inkomster till. Redan då han anlände till Petersburg år 1809, hade han nödgats upptaga ett lån på några tusen rubel, och sedermera hade skulderna ständigt förökats och stego numera till rätt ansenligt belopp. Levnadskostnaderna i Petersburg, över vilka alla finländska ämbetsmän klagade, stegrades år efter år, och Walleen var sannerligen ingen hushållare, såsom hans kollega Aminoff. Han älskade, såsom han själv medgav, ett komfortabelt levnadssätt, han bemödade sig om att förse sig med ett gott och för hans verksamhet nyttigt bibliotek och han gjorde inköp av tavlor, som tillfredsställde hans sinne för konst. Överflyttningen till Viborg, för vilken han dock erhöll rundlig hjälp, medförde nya kostnader, och de rikliga löneförmåner han fick åtnjuta[2]) förslogo inte till att betäcka utgifterna för ett vidlyftigt hushåll och för den kostsamma representationsskyldigheten, som vållat hans företrädare i ämbetet och äktenskapet, Carl Stjernvall, så många

---

[1]) Walleen till Ehrenström $^{18}/_{2}$, $^{23}/_{2}$, $^{26}/_{2}$, $^{5}/_{4}$ 1820. För Rehbinder uttalade Walleen sig ännu skarpare: »Malgré l'austerité de ses principes», skrev han $^{11}/_{4}$ 1820, »je l'ai toujours cru intéressé, et cela peut encore s'excuser; mais vouloir faire parade d'une générosité qu'on n'a pas du tout l'intention d'exercer, et jouer ainsi un double rôle, voilà ce qui est impardonnable. Quel dommage que les bonnes têtes, si rares d'ailleurs, soient si souvent suivies de qualités peu recommendables.» Walleen instämde i Rehbinders yttrande att ju mera man lärde känna människorna, desto mera var man tvungen att förakta dem, men han tillade smickrande: »Mais plus on sent cette triste vérité, et plus il est doux de trouver des exceptions telles que vous, mon ami. Soyez bien sûr que je sais apprécier ce bonheur.»

[2]) Enligt Kothen (till Aminoff $^{11}/_{3}$ 1820) 16,000 rub. i lön, taffelpenningar och fritt logis.

bittra stunder. För Ehrenström, som rådde honom till sparsamhet, berättade han, att han inskränkt sina bjudningar till de officiella dinéerna, vilket inte behagade societeten, som fordrade att han gjorde sitt hus till ett offentligt förlustelseställe. Men trots alla goda föresatser och privata tillskott ökades skuldsättningen, så att passiva år 1819 stego till 80,000 rubel. För att reda sig med svårigheterna såg Walleen ingen annan utväg än att lämna sin ruinerande ämbetsställning, som även av andra orsaker beredde honom förtretligheter, för att i privatlivets lugn söka att komma till ekonomisk jämnvikt.[1])

Det var med kännedom av dessa förhållanden som Rehbinder framhållit för kejsaren vikten av att befria Walleen från hans affärsbekymmer. Kejsaren var också benägen att samtycka därtill, men häpnade över det behövliga beloppet, som betydligt översteg vad han berett sig uppå, samt lät sig undfalla några menande antydningar om den komfort han under besöket i Viborg iakttagit i Walleens hus. Då Rehbinder anmärkte, att Walleen egentligen eftersträvade befrielse från sitt ämbete, varför det gällde att reglera hans affärer, om man ville kvarhålla honom på hans plats, samtyckte kejsaren emellertid till att mottaga Walleen i audiens för att tillmötesgå hans önskan att klargöra sin ställning och orsakerna därtill. Rehbinder hoppades på en lycklig utgång av negociationen och uppmanade Walleen, som tog svårigheterna mycket hett, att visa tålamod men för säkerhets skull insända sitt avskedsmemorial, som skulle, i fall av behov, användas såsom övertalningsmedel.[2]) Huruvida detta kom till användning, känna vi inte; men resultatet blev, att den ömtåliga frågan klarades efter önskan, sedan Walleen under ett längre besök i Petersburg i början av 1820 fått tillfälle att med all nödig vidlyftighet explicera sig inför monarken och vännen Rehbinder. I februari s. å. kallades han, såsom redan blivit nämnt, till ledamot av senaten, där han dock

---

[1]) Walleen till Ehrenström $^{22}/_{9}$, $^{19}/_{12}$ 1819, till Rehbinder $^{18}/_{9}$, $^{17}/_{11}$ 1819.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{15}/_{11}$, $^{20}/_{11}$, $^{10}/_{12}$ 1819, Walleen till Rehbinder $^{17}/_{11}$, $^{22}/_{11}$ 1819, $^{31}/_{1}$ 1820.

intog sitt säte först på sommaren, och genom sekreta utanordningar förunnades honom i nåder ett penningunderstöd, som inte mycket understeg skuldernas ungefärliga belopp.[1]) Dessutom tillförsäkrades honom vid entledigandet från landshövdingsämbetet i maj 1820 en årlig pension på 6,000 rub. b. a., varom han redan vid ämbetets tillträdande mottagit löfte.[2]) Det var, för visso, såsom Walleen själv betygade, une grâce immense, en hel förmögenhet, som nedfallit över honom, och han uttalade i hänförda ord sin tacksamhet mot Rehbinder, vars trogna vänskap och tålmodiga uthållighet han, näst kejsarens välvilja, hade att tacka för räddningen ur sin trista belägenhet. Men det dröjde inte länge, innan understödsmedlen voro uttömda och nya skulder upptagna, betydligt större än de förra, i och för bosättningen i Helsingfors, där Walleen beslöt sig för att uppföra ett hus efter egen smak, förutom att

---

[1]) Totalbeloppet av penninghjälpen kan inte säkert fastställas. Troligast synes, att denna först fixerades till 50,000 rub., men på grund av det faktiska värdet av den för ändamålet anslagna inkomstkällan — ryska kronan tillhörigt mjölupplag i Jaakimvaara — steg till 61,179 rub. I ett brev från följande år uppgav Walleen för Rehbinder, att han använt kejsarens gåva till avbetalning av största delen av sina skulder — vilka vid närmare granskning befunnos stiga till 84,000 — och att ännu ett 20:tal tusen rubel återstodo att betala (Walleen till Rehbinder $^{18}/_{2}$, $^{17}/_{3}$ 1820, $^{6}/_{9}$ 1821, Rehbinder till Walleen $^{24}/_{3}$ g. st. 1820). *Palmén* uppgiver (Kodifioimisaikeista 1830: ja 1840:luvulla, Hist. Aikakausk. 1914, s. 5), att Walleen erhöll i maj 1820 i nådegåva 61,179 rub. 92 kop. Källan angives emellertid inte; icke heller grunden för det antagandet, att Walleen skulle använt anförtrodda medel till att täcka sina enskilda behov.

[2]) Gen. guv. skr. till senaten $^{6}/_{6}$ 1820, BD $^{265}/_{39}$ 1820. Med anledning därav att han avstod från landshövdingsämbetet, medan Mannerheim fick behålla sitt — i överensstämmelse med andra senatsledamöter — och då den pekuniära gottgörelsen hölls hemlig, anhöll Walleen att Rehbinder måtte utverka åt honom A. O. I. för att skyla undantaget, men återtog, efter vännens invändningar förslaget såsom une idée mal digérée (till Rehbinder $^{18}/_{2}$, $^{28}/_{2}$, Rehbinder till Walleen $^{22}/_{2}$ 1820). — Efter Walleens och Mannerheims utnämningar visade Kothen stort intresse för frågan om de nya senatorerne finge bibehålla sina ämbeten och vilka som skulle förordnas att övertaga dem (till Aminoff $^{11}/_{3}$, — apr. 1820). Rotkirch ansåg att Kothen borde bliva vikarie i Viborg (till Kothen $^{15}/_{3}$ 1820). Ordinarie efterträdare blev O. W. Klinckowström.

han inköpte ett lantställe i närheten för sin egen och familjens sommarrekreation. Följden blev nya lamentationer över affärernas bedrövliga ställning, nya vädjanden — »eviga petitioner» kallade han själv dem — till Rehbinders hjälp och understöd jämte förnyade önskningar att komma från den kostsamma statstjänsten till privatlivets obemärkthet för att kunna undfly gillstuvan, där han dock fruktade att slutligen hamna. »Tro likväl icke därföre, bästa bror», försäkrade han, »att jag hör till dem, som aldrig bli nöjda och vilkas pretentioner ökas i samma mån de överhopas med favörer. Jag skall alltid, med lika livlig tacksamhet, erkänna att Du för mig gjort underverk och att jag redan fått oändligt mer än jag förtjänt. Men en egen fatalité tyckes hava bestämt, att jag alltid, oaktat allt vad som göres till min förmån, skall bli brouillerad med mina finanser, och om ödet så beslutit, ges väl ingen hjälp däremot, då dess makt är starkare än all annan.»[1]) — Ödets makt eller Walleens grand-seigneursvanor — var felet nu må ha legat — sörjde också för att brouilleriet fortfor och därmed de »eviga petitionerna»; men lyckligtvis var Rehbinders vänskap nog stark att mäkta med nya underverk.[2])

*

Den förstärkning av senatens arbetskraft, som timade genom den nåd. kungörelsen av $^3/_2$ 1820 g. st., avsåg från början endast en provisorisk åtgärd i syfte att påskynda avgörandet av den massa oavgjorda mål, som lagrat sig i expeditionerna. För vännerna av den stora reformplan, som gick ut på en fullständig reorganisation av den lokala regeringen, framstod den blott som en halvmesyr, ett palliativ för stunden. Den var dessutom egnad att väcka farhågor rörande möjligheten av genomgripande förändringar i den

[1]) Walleen till Rehbinder $^{31}/_1$, $^{17}/_3$, $^{30}/_3$, $^{11}/_4$ 1820, $^6/_9$ 1821 m. m. För att bliva delaktig av lån från nybyggnadsfonden i Helsingfors uppmanade Walleen bl. a. Rehbinder att söka inverka på Ehrenström, som inte tyckes varit riktigt intresserad av att gynna honom framom äldre lånesökande.

[2]) Jfr *Palmén*, Kodifioimisaikeista.

högsta förvaltningen och den väckte på en del håll farhågor för uppskov med den lantdagskallelse, inför vilken man under kejsarbesöket trodde sig stå. Så förmodade Kothen i brev till Aminoff att genom senatens »kraftfulla och mäktiga förstärkning» med de tre visa männen den ifrågasatta kommittén blivit tills vidare inhiberad, och Aminoff uppgav, att man kände sig i landet nedslagen vid tanken, att den nya anordningen betecknade uppskov med lantdagsprojektet till en obestämd framtid.[1])

Emellertid motsågo de utkorade medlemmarne av konstitutionskommissionen eller »lantdagskommittén», såsom den tyckes kallats, närmare förordnande om arbetets början. »Tidpunkten är gynnsam och lycklig för arbete på fosterlandets blivande välfärd», yttrade Ehrenström i sin redan citerade skildring av kejsardagarna i Helsingfors; »och det vore en oersättlig olycka, om den försummades.» Kejsaren hade för honom utlagt sina planer och visat en faders ömhet om sina barn. Han var i sanning en ängel. Men med den kommission, på vars arbete framgången till en början vilade, var Ehrenström inte nöjd. För det första var den alltför stor, som en lantdag i smått; och så voro åsikterna inom den utan tvivel mycket delade. Vidare var, enligt hans tanke, planen för det projekt, som skulle genomföras, alltför vidlyftigt anlagd, medan åter den tid, som anslogs för arbetet, var för knappt utmätt för att kommittén skulle kunna uppfylla allt som fordrades av densamma. Dessutom väntade sig Ehrenström en mängd olägenheter till följd av den utsedde ordförandens personliga egenskaper. För egen del ansåg han sig inte kunna uträtta något annat än att söka lugna de heta sinnena och att så mycket som möjligt förekomma utbrott av personlig ovilja. Det var en fullt berättigad antydan om de personliga motsatserna mellan kommitténs medlemmar — motsatser, som skulle med tiden ytterligare skärpas.[2])

Såsom vi erinra oss, hade Ehrenström på våren, då han stretade mot uppmaningarna att inträda i den förberedande kommittén,

---

[1]) Kothen till Aminoff $^{11}/_{3}$, — apr. 1820, Ehrenström till Rehbinder $^{2}/_{3}$ 1820.

[2]) Ehrenström till Walleen $^{16}/_{9}$, $^{18}/_{9}$ 1819.

anfört, att han hade vissa »idées fixes», som inte skulle vinna bifall hos de övriga, varför hans ord bleve som en ropandes röst i öknen. Samma farhåga hyste han ännu, och det med desto större skäl som han kommit på en ny idé, som antagligen skulle stöta på motstånd även hos Walleen.

När Ehrenström år 1812 uppgjorde sitt projekt, hade han varit av den meningen, att konstitutionen, så bristfällig den än var, borde anses helig som Herrans ark, ty det var *då* av vikt att hava en konstitution och att inte förändra den man hade i någon punkt för att inte genom ett exempel utsätta den för faran att bliva helt och hållet uppriven. Men de stora politiska händelserna sedan den tiden hade övertygat honom om att ingen konstitution kunde uppfylla sitt ändamål, om man inte företog en tidsenlig reform av nationalrepresentationen. Fyrståndsindelningen dugde inte mera, utan lantdagen borde, enligt exemplet från Polen och andra länder, fördelas på tvenne kamrar: en övre kammare, som skulle rekryteras ur adeln, samt en andra kammare, som inneslöt de tre ofrälse stånden. Därhän borde en upplyst politik sträva. Utan en sådan förbättring skulle kommitténs arbete kunna förliknas vid berget, som framfödde en råtta, och landets framtida lycka skulle vila på osäkra grunder. Ehrenström anmärkte på vissa svagheter i de ofrälse ståndens representation, såsom biskoparnes självskrivenhet och en del samhällsklassers uteslutande från borgar- och bondestånden, men särskilt var han missnöjd med ridderskapet och adeln, där många saknade tillräcklig förmögenhet, nödiga insikter och uppfostran för att kunna uppträda på ett värdigt sätt, och han undrade på, huru den viborgska adeln skulle taga sig ut på lantdagen. Han trodde för sin del, att om under den rådande entusiasmen för kejsaren denne framställde förslag i sådan riktning, dock icke som befallning, utan som en antydan, åsyftande tryggandet av landets framtida lycka, skulle reformen utan svårighet godkännas av ständerna. De som saknade representationsrätt skulle bliva förtjusta, de som ägde den skulle bevara den, om ock på grund av ett annat valsätt; man skulle få en adel, för vilken man inte behövde rodna o. s. v.

Sådan var Ehrenströms sista »idé fixe», märklig nog för att

vara framställd av en så konservativ herre, och märklig såsom det första av de projekt till införande av tvåkammarsystem, som framställdes under ryska tiden. Med anledning av Walleens inkast medgav Ehrenström, att hinder skulle möta vid genomförandet, synnerligen i fråga om den övre kammaren, men han ansåg dem inte oöverstigliga, och han berättade, att Rehbinder, Aminoff och Haartman, för vilka han explicerat sina tankar, erkänt befogenheten av hans principer, ehuru de skrämdes av svårigheterna, och särskilt hade Gyldenstolpe tilltalats av projektet. Men så optimistiskt Ehrenström än i teorien såg på saken, medgav han, att hans idéer i denna punkt voro tomma griller, ty efter vad han inhämtat, ålade instruktionen kommittén att lämna förhållandena i deras förra skick, och det var, tillade Ehrenström, ett bedrövligt tillstånd, till vars förlängande han inte hade lust att medverka.[1])

För Walleen kom detta projekt, såsom Ehrenström förutsett, ganska oförberett. Han hade tidigare, då den senare klagat över att han komme att stå ensam i kommittén, tröstande genmält, att de två ju voro eniga i fråga om huvudpunkterna — vilket skulle framgå av den avskrift han lovade sända av sitt memorial till Rehbinder —, och han var därför av den meningen, att han var överflödig i kommittén, då Ehrenström kunde tusenfalt bättre utveckla hans idéer. Han hade också i nämnda memorial i förbigående erkänt, att nationalrepresentationen var illa sammansatt och led av omotsägliga brister. Men för en så radikal förändring som den Ehrenström föreslog ryggade han tillbaka. I teorien kunde han gå med på dennes stora reformplan, men han ansåg den i praktiken omöjlig att genomföra. Fyrståndsrepresentationen hade anor, lika gamla som landets kultur, och dess ålder helgade dess anseende i allmänna opinionen; ett angrepp därpå skulle störa gamla fördomar och enskilda intressen. En övre kammare var svår att sammansätta ur kretsen av landets ridderskap och adel, »la plus sotte noblesse qui existe dans le monde», tyckte Walleen. Man var varken engelsmän eller polackar med en rik adel och prelater, värdiga att figurera i ett överhus, varför man borde åtnöja sig med att

[1]) Ehrenström till Walleen $^{22}/_{8}$, $^{25}/_{9}$, $^{3}/_{10}$, $^{11}/_{11}$ 1819.

vara finländare, draga möjligast stora nytta av den konstitution man hade — som för övrigt inte var så alltför dålig — och inte flyga högre än vingarna buro. När Ehrenström vädjade till medhåll av prokuratorn Gyldenstolpe, sporde Walleen spetsigt, om han funnit denne äga nog förstånd för sådana affärer. Gyldenstolpe var enligt hans mening en mycket hederlig man, rättfram, lojal och oförvitlig, dessutom en nog så god jurist, men intet därutöver. Walleen bad Ehrenström fråga Gyldenstolpe, vad en konstitution egentligen var, och han skulle finna, huru blottad på idéer denne var i sådana saker. Dessutom — för att kunna döma om nationens och enskilda samhällsklassers tänkesätt, fordrades det en helt annan iakttagelseförmåga än den Gyldenstolpe besatt.

Emellertid ville Walleen inte utan vidare skjuta planen ifrån sig. Men han önskade att Ehrenström skulle närmare utlåta sig därom, huru han tänkte sig att svårigheterna skulle övervinnas. Till den ändan föreslog han, att, innan kommittén sammanträdde följande vinter, Ehrenström ville göra ett besök i Viborg eller Petersburg för att tillsammans med Rehbinder och Haartman överenskomma om vissa punkter, som sammanhängde med deras stora affär, och i synnerhet om sättet för representationsreformen, rörande vilken de sistnämnde voro lika intresserade som han att erfara närmare om Ehrenströms planer. »Vi äro — förklarade Walleen, kanske icke utan ironi — i teorien ense om förträffligheten av projektet, men då vi inte kunna i våra hjärnor finna utvägar att sätta det i verket, vänta vi av Eder den upplysning vi sakna.» Som instruktionen för kommittén förmodligen ännu inte var stadfäst, kunde man ännu utverka kejsarens tillstånd för kommittén att inkomma med förslag till förändringar i representationen, ty från kejsarens sida väntade sig Walleen inte opposition.[1])

Ehrenström var mycket villig att samråda med Walleen och medlemmarne av Finska kommittén, ty han medgav, att hans idéer rörande landets stora frågor voro obestämda och s. a. s. isolerade, varför han var i behov av andras insikter för att stadga dem. Han hyste, förklarade han, en uppriktig önskan att bliva

[1]) Walleen till Ehrenström $^{29}/_{9}$, $^{6}/_{10}$, $^{16}/_{10}$, $^{30}/_{10}$, $^{20}/_{11}$ 1819.

upplyst och ett brinnande begär att gagna det allmänna; han var vidare fri från egenkärlek, fåfänga och enskilt intresse och han uppställde som villkor för ett ingående på närmare explikationer att han inte tvingades att mottaga någon plats i förvaltningen eller några löneförmåner utöver dem han uppbar. Han anträdde också på hösten en resa till Viborg, där Rehbinder och Haartman sammanträffade med Walleen, men resan måste avbrytas till följd av ett missöde och torkade sedan in.[1]) Detta med desto större skäl som den förberedande kommitténs sammankomst uppsköts månad efter månad för att slutligen råka i glömska. I november meddelade Rehbinder Aminoff, att han hoppades att instruktionen för kommittén snart skulle utfärdas och att kejsaren höll på att med egen hand företaga rättelser i den. Men kejsarens färder till de politiska kongresserna vållade uppskov, och när Rehbinder efter monarkens hemkomst gjorde påminnelser om saken, fick han undvikande svar. I början av 1821 förklarade han pessimistiskt för Walleen, att det var mycket troligt, att lantdagen inte skulle bliva av och han fruktade, att man skulle på honom skjuta felet därför. »D'ailleurs», tillade han, »plus on diffère la convocation des états, plus il sera difficile de faire observer les conditions, que le souverain a fixé et la responsabilité du moteur de la diète augmentera dans la même proportion. Les idées liberales nous adviennent au grand galop, et ce qui était faisable l'année passé, ne le sera guères dans deux ou trois ans. En temporisant d'années en années, au sujet de la nouvelle organisation du sénat, le mal sera incurable.»[2])

---

[1]) Ehrenström till Walleen $^{12}/_{10}$, $^{21}/_{10}$ 1819.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{25}/_{1}$ 1821; *Hartman* s. 357, *Danielson-Kalmari*, Hist. ark. XXVII, 1, s. 32. — I Sv. Litt. sällsk. Förh. o. Upps. 15 (s. 208—209) har *G. Schauman* publicerat en av Rehbinder nedskriven odaterad promemoria, vari nämnes, att innan riksdagen sammankallas till Viborg, skulle landshövdingen därstädes uttala sig rörande möjligheten av att i staden härbärgera kejsaren med svit samt alla de ämbetsmän och riksdagsmän, som skulle infinna sig, och huruvida lämpligt »rikshus» för sammanträdena fanns att tillgå. Promemorian förskriver sig väl från tiden närmast efter kejsarens resa i Finland.

Även andra beklagade livligt uppskovet. »Det är förtretligt», skrev Ehrenström i slutet av 1819 till Walleen, »att den stora affären drager så långt ut på tiden, jag vet inte av vilken orsak; om detta tillfälle undslipper oss, skola vi aldrig återfinna ett lika gynnsamt.» Som samtidigt några uppträden föreföllo i Åbo mellan studenter och rysk militär, beklagade Ehrenström, att denna ledsamma händelse väckt kejsarens missnöje och vänt hans uppmärksamhet bort från andra ämnen, som sysselsatt honom för grundläggandet och befästandet av landets framtida lycka.[1]) — Ännu mer pessimistiskt såg Mannerheim på saken. Vid samma tid skrev han till Ehrenström: »Önskeligt vore det att Finlands närvarande och framtida öde kunde komma under närmare överläggning och på säkra grunder en gång bestämmas. Nu står vår byggnad på sand och ett inträffande stormväder kan densamma lätt omstörta. Begagnas icke närvarande ömsesidiga fördelaktiga sinnesstämning såväl hos regenten som hos nationen, så går ett kanske aldrig återkommande tillfälle plötsligen förlorat och eftervärldens förebråelser skola drabba våre samtida.» Tvenne månader senare upprepade han sitt beklagande av att saken råkat i förgätenhet. »Jag tillstår», skrev han, »att jag innan min avgång från skådeplatsen hade önskat bestämmandet av en fastare grund för vår existence än den, varpå vi för det närvarande vandra, men tider och länders öden stå i Herrans hand och man bör ju tro, att vad som händer är det bästa. — Med den dåliga och ringa nationalitet, som ibland våre landsmän är rådande, torde icke heller, beklagansvärt, vara mycket att uträtta.»[2])

*

Såsom i det föregående anmärkts, hade Ehrenström och Walleen med bekymmer uttalat sig om Aminoffs utnämning till ordförande i konstitutionskommittén. Under den diskussion, som

[1]) Ehrenström till Walleen $^{5}/_{12}$ 1819. Om studentuppträdena se vidare *Frosterus* s. 119 följ.; *Heinricius*, Skildringar från Åbo akademi s. 77 följ.

[2]) Mannerheim till Ehrenström $^{27}/_{11}$ 1819, $^{2}/_{2}$ 1820.

fördes på våren, tyckes den förstnämnde ansett det önskligt, att Aminoff medverkade i kommittén, men att ledningen skulle överlåtas åt denne, torde han knappt tänkt sig, och efter den eklatanta upphöjelse, som på hösten vederfarits Aminoff, återkom han till sitt gamla kritiska humör.[1]) Några dagar efter kejsarbesöket i Helsingfors, där han sammanträffat med Aminoff, berättade Ehrenström för Walleen, att denne strålat av förtjusning över lyckan att ha utsetts till president i kommittén; han talade ständigt om vad han sagt, gjort och skrivit, om sina arkiv, om sin oförvitlighet, sin orygglighet i grundsatser och sin oegennytta. Vidare visade han sig anstucken av sin partiskhet till förmån för sina släktingar och av sin häftighet mot dem han ansåg för sina ovänner. För Ehrenström hade han uppstämt éloger över sin broder, som han ville ha in i senaten, över sina kusiner i Vasa och Kuopio och isynnerhet över nevön i Viborg. Med anledning härav företog sig Ehrenström att i Rehbinders närvaro hålla för honom en allvarsam predikan om det otillständiga i att under den närvarande stunden tänka på enskilda intressen eller att låta leda sig av personlig gunst ävensom om det ansvar, vari man stod, om man försummade det gynnsamma tillfället att lägga fasta grundvalar för nationens framtida lycka. Emellertid fruktade han, att ordförandens karaktär skulle förorsaka stora olägenheter för affärernas gynnsamma gång.[2])

Det var mer än nog för att sätta Walleens skarpa penna i farten. I svar till Ehrenström undrade han på, om det inte var att beklaga, att Aminoff åter satts i tillfälle att blanda sig i affärerna. För sin del kunde han inte inse nödvändigheten därav, ty huru

---

[1]) Redan på våren tyckes man väntat sig att Aminoff skulle bliva ordförande i kommittén. Så skrev Mannerheim $^3/_4$ 1819 till Ehrenström, att han hyste farhågor för den föreslagne chefens häftiga och obändiga lynne, men, tillade han resignerat, »politiska konsiderationer torde fordra dess emplojerande till att förekomma kritiker».

[2]) Ehrenström till Walleen $^{16}/_9$, $^{18}/_9$ 1819. — Enligt R. de la Chapelles förmenande var inte heller Ehrenström fri från partiskhet gentöver släktingar och vänner, som han visat vid utskiftningen av byggnadstomter i Helsingfors.

högljudd Aminoff än var, saknade han större inflytande och dessutom den förnämsta förutsättningen för en partichef: ett klart och redigt huvud. Enligt Walleens mening hade det varit bättre, om man aldrig avlägsnat honom från affärerna eller, sedan man gjort det, lämnat honom »pestant et criant» efter behag till döddagar. Men att sedan man länge åsidosatt honom, draga honom upp ur glömskan och plötsligt överhopa honom med favörer, det var att visa att styrelsen hade behov av honom eller fruktade honom, att medgiva att man gjort orätt i hans avskedande; och så borde en stark och vis regering inte handla. Men när olyckan engång skett, gällde det att så mycket som möjligt draga fördel av greven, och Walleen medgav, att det i vissa avseenden kunde vara av nytta att ha honom i spetsen för kommittén och att förmå honom att på lantdagen göra gemensam sak med regeringen, blott man stannade härvid och inte lämnade honom inflytande på den nya regering, som skulle tillskapas. Tills vidare borde man därför smickra egenkärleken hos den oförliknelige greven, lova honom guld och gröna skogar o. s. v., men, sedan lantdagen avslutats och den nya förvaltningen ordnats, låta honom gå. Att fullständigt vinna honom med välgärningar, var nämligen omöjligt, ty hans anspråk ökades alltid med favörerna och så länge något föremål för hans ömhet försummades, skulle han klaga över orättvisa och förföljelse.[1])

Det var nu Walleens diplomatiska råd. Men Ehrenström var i denna punkt av annan mening. Att Aminoff inte skulle förändra sig, var nog så visst, men man borde inte söka inverka på honom genom smicker, som skulle göra honom alldeles intraitable, utan iakttaga full öppenhet och uppriktighet. Ehrenström anförde till stöd för sin mening den predikan, varom han talat och som åtminstone såtillvida lyckats, att den inte väckte förbittring hos vederbörande.[2])

Att Aminoff kände sig hedrad av det stora uppdrag, som väntade honom, var ganska naturligt och framgår av hans yttranden.

---

[1]) Walleen till Ehrenström $^{22}/_{9}$ 1819.
[2]) Ehrenström till Walleen $^{25}/_{9}$ 1819.

Men han var också medveten om det ansvar, som vilade på honom, och de svårigheter han finge utstå. »Min vän», skrev han efter återkomsten till Rilax till sin förtrogne Gösta v. Kothen, »jag är visst icke vuxen detta viktiga kall, men endast den goda viljan och redligaste nit, uppsåt, i det tävlar jag med vilken som helst. Man synes ha erkänt det senare hos mig.» Om den föreliggande uppgiften förklarade han en månad senare, att inte blott det finska folket, utan Europa hade sina blickar fästa vid kommissionen, och han önskade, att de regeringslagar, som föreslogos, måtte vara obesmittade av tidens svärmande anda, men nog kraftiga att befästa regentens och folkets »oskiljaktigt lika rättigheter». Sålunda kunde de tjäna som exempel för de länder, som ännu saknade, men som ropade på konstitution. Leddes lantdagen, där förslaget skulle framläggas till granskning och antagande, med redligt nit och uppsåt, väntade sig Aminoff de hälsosammaste följder av arbetet.[1])

Under väntan på den nådiga instruktionen, som skulle bliva signalen till arbetets början och som enligt Rehbinders försäkran inte skulle låta länge vänta på sig, beredde sig Aminoff till sin uppgift bl. a. genom att koncipera ett ståtligt tal, varmed han ärnade öppna kommissionens sammanträden. Det innehöll ungefär samma tankar, som han uttalat för Kothen, och slutade med en vädjan till kommitténs värderade ledamöter att med sina djupa insikter stödja honom, som med misstroende till sig själv åtlytt kejsarens kallelse. Under ett besök i Helsingfors i början av mars diskuterade han förmodligen de ärenden, som skulle behandlas, med Ehrenström, till vilken förhållandet åter började bliva bättre.[1]) Hans intresse sporrades av Rehbinder. I brev till Ehrenström föreslog denne, att Aminoff måtte tillställa honom ett ostensibelt franskt brev, vari bl. a. borde framhållas allmänhetens nedslagenhet över att lantdagsprojektet fortfarande uppsköts. På samma

[1]) Aminoff till Kothen $^{28}/_{9}$, $^{28}/_{10}$ 1819, *Haartman* s. 357.

[2]) Rehbinder till Aminoff $^{4}/_{16}$ nov. 1819, Aminoff till Kothen $^{30}/_{11}$ 1819, Ehrenström till Rehbinder ^{2}—$^{8}/_{3}$ 1820; *Hartman* s. 357, *Frosterus* s. 116—117.

gång uttalade han sig, tydligen i syfte att få sitt yttrande framfört till Aminoff, i erkännande ord om dennes fosterlandskärlek och om den stora nytta Aminoff kunde göra, om han blott visade större tolerans gentöver andras mening, undersökte en sak, innan han dömde däröver, och framställde sina klagomål direkt till dem, som buro ansvaret för vad som skedde. »[Aminoff] est notre doyen — skrev Rehbinder bl. a. — par son âge, son rang, son expérience et même peut-être par ses sentiments patriotiques. C'est donc à lui de donner l'exemple le l'indulgence, de soutenir le gouvernement et de concilier les esprits — et s'il veut remplir cette tâche, sans toutefois s'abaisser à la flatterie et à la suppression de la verité, il est en état de jouir un très beau rôle et chacun s'empressera de lui marquer les égards qu'on lui doit.»[1])

Ehrenström framförde uppdraget till Aminoff, som högeligen gladde sig däråt.[2]) Men han framhöll för Rehbinder, som även gav honom rätt däri, att Aminoff var föga skickad att komponera en sådan skrivelse, som denne önskade erhålla. I ämnen av ifrågavarande art kunde Aminoff inte flyga med egna vingar utan risk att falla, och dessutom skulle han förledas av sin fåfänga, som fått ökad näring, att ljudeligt förkunna, hurusom intet av vikt kunde göras utan honom. I stället företog sig Ehrenström att själv författa för Rehbinders räkning en »apostille» — ett hastverk kallade han den — vari han inte blott uttalade sin egen mening, utan framförde Aminoff såsom inspiratör, »comme jouant le rôle principal». Såväl han själv som Aminoff — hette det i betänkandet

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{28}/_{2}$ g. st. 1820.

[2]) Aminoff till Ehrenström konc.·mars 1820 i Ril. s. 33. Aminoff uttalade sig mycket förmånligt om Rehbinder, men framhöll enligt gamla vanan sina egna bemödanden, som gått ut på att underhålla en god ton och soutenera de styrande, och han erinrade om vikten av att, då ingen lagbunden tryckfrihet fanns, folket bibehölls vid rättigheten att fritt yttra sig om ämbetsmännen och författningarna för att inte med tystnad böja sig under maktspråk och oligarki. Han tilltalades mycket av Rehbinders yttrande om den vackra roll han kunde spela, ty i en sådan satte han sin högsta gloire. Den *ytliga* belöningen hade aldrig ingått i hans beräkningar och den utmärkelse han senast fått av den store Alexander hade väckt hans tillfredsställelse »endast i politiskt avseende».

— ansågo den närvarande tidpunkten synnerligen lämplig för ett ständermöte. Alla intriger, som avsågo att misstänkliggöra innevånarnas tillgivenhet för monarken, voro ogrundade. Alla till ständerna framlämnade propositioner skulle mottagas som nya välgärningar. Men uppskovet med lantdagen kunde väcka den föreställningen, att det verkligen lyckats landets fiender att hos monarken ingjuta tvivel rörande nationens verkliga tänkesätt och lämpligheten av de medel, genom vilka kejsaren varit betänkt på att uppnå de mål hans ädla hjärta för honom uppställt. Ehrenström besvor Rehbinder att inför kejsaren rentvå nationen från alla misstankar och försäkra därom, att aldrig ett nyss erövrat folk på så kort tid fattat en sådan tillgivenhet för sin nye härskare som finländarne för kejsaren. Bland frågor, som borde föreläggas ständerna, framhöll Ehrenström särskilt konstitutionens överseende, uppställandet av en nationalarmé samt en rättvisare fördelning av skatterna — samma frågor, som Rehbinder förordat för Aminoff hösten 1818.[1]) — Vad bruk Rehbinder gjorde av denna apostille, är okänt; för monarken torde den inte blivit framlagd.[2])

Utom med Ehrenström och Rehbinder diskuterade Aminoff kommitténs och lantdagens uppgifter med vännen Rotkirch i Vasa. Från sin avlägsna stationsort, där han blott ofullkomligt

---

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{15}/_{3}$, $^{19}/_{3}$, $^{23}/_{3}$ 1820, Rehbinder till Ehrenström $^{22}/_{3}$ 1820; avskr. av Ehrenströms apostille av mars 1820, gjord av Aminoff, i Ril. s. 34; *Hartman* s. 359—362.

[2]) I brevkonc. av $^{13}/_{4}$ 1820 till Ehrenström (Ril. s. 33) talar Aminoff om en »kommission» (förmodligen Ehrenströms »hastverk»), som rönte bifall hos Rehbinder, men som denne beklagligtvis, med hänsyn till den närvarande tidpunkten, inte ansåg det rådligt att framlägga för kejsaren. För övrigt framhåller Aminoff häri vikten av en konstitution av den art, varom fråga var, samt av en indelt armé. — Ehuru utan egentligt samband med denna sak må här anföras, att Aminoff i brev till Kothen jan. 1822 uttalade den märkliga åsikten, att man borde söka hindra ryssar från att etablera sig som jordägare i landet, ty det slaviska lynnet, »således maktspråket över ett fritt folk», olikheten i religion, seder m. m. skulle utöva samma förstörande verkan som i Viborgs län. Detta råd hade Aminoff under besöket i Petersburg 1810 fått av en estimerad hög rysk man [D. Alopæus?].

kunde följa med affärernas utveckling, uttalade denne i början av 1820 i brev till Aminoff sitt beklagande av uppskovet med lantdagskommittén, vilket tydde på fortsatt dröjsmål med ständernas sammankallande. Liksom Ehrenström befarade han svårigheter med anledning av de påtänkta kommittéledamöternas olikhet i karaktärer och tänkesätt, men, resonerade han, »dens heder blir störst — — vars hjärta varmast slår för fosterbygden och fördomsfritt, ej just med, men ej heller så alldeles i kollision med tidens anda, uppfattar grundlinierna eller, om de förut av monarken blivit uppgjorde, leder dem till det säkraste mål för allmän trygghet och alla välsinnades önskningar». I fråga om den nya redaktion av konstitutionen, som kommittén ägde att utarbeta, var Rotkirch såtillvida ense med Aminoff, som denna borde i all huvudsak grunda sig på den gamla författningen, men han tillät sig att uttala en annan mening i fråga om ärendets behandling på lantdagen. Aminoff hade nämligen ansett, att landets närvarande och framtida lycksalighet tryggades endast om kommitténs i enlighet med de av kejsaren fastställda grunderna utarbetade förslag antogs av ständerna utan vidare granskning och beredning på lantdagen. Men Rotkirch ansåg det betänkligt och vådligt, om kommitténs arbete, så nyttigt det än var, skulle på något sätt inkräkta på ständernas uråldriga rätt att taga ärendet under behörigt övervägande och att, om de funno det nödigt, förvisa det till ytterligare beredning i utskott, innan de fattade sitt beslut. Om också inte alltid det bästa framgick av en sådan procedur, hade denna emellertid den stora betydelsen, att ständerna kunde freda sig för beskyllningen för att ha förfarit lösligt och förhastat. Säkerligen skulle inte heller kejsaren provocera ett »lika bestämt och påskyndande» tillvägagående, som, enligt vad det uppgivits för Rotkirch, förekommit vid antagandet av R. F. 1772 och F. o. S. A. 1789. Till de förbättringar, som borde företagas i den nya konstitutionen, ville Rotkirch främst hänföra bestämmelser om lantdagsperiodicitet, om utsträckning av området för lantdagens verksamhet samt om de högsta ämbetsmännens responsabilitet, m. a. o. samma tillägg, om vilka Aminoff och Rehbinder korresponderat; men dessutom framhöll han vikten av en utvidgad, ehuru

inte oinskränkt tryckfrihet. I varma ordalag försvarade han denna sistnämnda förmån, som han ansåg vara oskiljaktig från en konstitution och som han förliknade vid »en tändande stråle till det sannas uppenbarande i alla de ämnen, som människoförståndet kan omfatta». »I anseende till människans framskridande i förståndets och bildningens värld», förklarade Rehbinder, »tyckes tryckfriheten hava blivit ett behov för henne, och liknar detta framskridande en häftig ström, som måste leta sig fram över eller igenom sine bålverk. —— En så nyttig sak borde ej förkastas för det att den kan missbrukas. —— Hos oss, och varom frågan endast är, vore tryckfriheten föga vådelig, då ingen politisk crisis är för handen och således inga stormande begär rasa efter entusiastiska ideal.»[1])

Det var i sanning märkliga yttranden av en man i Rotkirchs ställning och under en tidpunkt, då den politiska reaktionen allt starkare kringgärdade den medborgerliga friheten. För Aminoff voro de vid denna tid säkerligen inte i smaken, och han föredrog enligt sin vana att inte vidare fortsätta diskussionen i ett ämne, där han stötte på motstånd. »Denna lilla strid oss emellan stadnade tvärt av, ty han gick ej vidare på djupet med mig», skrev Rotkirch någon tid senare till Kothen, för vilken han redogjorde för sina uttalanden.[2])

Någon praktisk orsak att fördjupa diskussionen förelåg inte heller. Ingen tillsägelse att samla »lantdagskommittén» hördes av och Aminoff fick spara sitt ståtliga inledningstal. Noga taget var han inte missnöjd därmed. Uppgiftens vanskligheter undgingo honom inte och samarbetet med ett par av kommitténs ledamöter torde inte varit vidare frestande. I början av 1820 skrev han till Kothen: »Ännu höres ingenting utav min resa till Helsingfors. Kanske blir ingenting utav eller kommer saken att vila tills vidare. I många avseenden längtar jag också icke därefter, utom kostnaden i desse penningelöse tider, ty aldrig har jag varit

[1]) Rotkirch till Aminoff $^{6}/_{4}$, $^{26}/_{4}$ 1820.

[2]) Rotkirch till Kothen $^{2}/_{1}$ 1820 [:o 1821]. R. namngav inte sin korrespondent, som han kallade »en väl känd man, som visst vill ganska väl, har idéer och förfäktar dem, men synes ej alltid bringa dem i dagsljuset från klara begrepp och säkra grunder».

så illa i den vägen som nu, ehuru mine magasin aldrig varit rikare i anseende till den härligaste årsväxt.»[1]) Sina dagar framlevde han, under väntan på närmare order från Petersburg, dels på sina gods, dels i Åbo, där han hyrt lokal i den stora Schulténska gården. »Här sitter jag och skriver och arbetar med min svaga hjärna, mitt enda tidsfördriv mellan stunderna», skrev han på hösten 1819 från Rilax till sin fru. »Ett ansvarsfullt kall förestår mig, och på vilket nationens ögon äro fästade. — — Måtte jag gå väl från detta värv för att sedan återgå till min plog!» Han berättade, att han sysslade med att ordna sina brev, som framkallade många sorgsna minnen och tysta tårar; de visade, att man ofta klappat på hans goda hjärta, som alltid var färdigt att gagna, men ej att skada. Med flyttningen till Åbo uppsköt han i det längsta, och hade det inte varit för barnens uppfostran, skulle han aldrig samtyckt därtill. »Omgivne därstädes av avundens och kalomniens ilska och spioner, som sluka våre ord och om möjligt utleta våra tankar», profeterade han missmodigt, »frågar jag billigt, om livet därstädes kan skänka oss någon synnerlig njutning. Icke för det att vi ha något att frukta, att befara för deras vanmäktiga ilska, men jag önskar att få leva i lugnet, ostörd. Med mitt sätt att vara, upphör jag aldrig och att öppet kalla den för skurk, som är det.»[2])

Livet i Åbo förflöt emellertid, efter areopagens bortflyttning, drägligare än Aminoff förestållt sig. I början av det följande året berättade han för Kothen, att han ditills haft all orsak att vara nöjd med början av sin sejour i staden. »Själve dem jag minst förmodat visar mig hövlighet och aktning och jag svarar däremot liksom förut i dylika skiften. Mine fiender få icke läsa den minsta rancune i mitt ansikte.»[3]) T. o. m. mot landshövdingen, Mannerheim, visade han ett vänligt ansikte och gjorde honom ett besök.

---

[1]) Aminoff till Kothen $^{8}/_{1}$ 1820. »När stort vara skall, fattas ej gubben pengar», skrev Rotkirch i ovannämnda brev till Kothen; »eljest piter han erbarmligen i vart brev och säger sig alldeles duka under, om den snöda konjunkturen ännu räcker ett år.»

[2]) Aminoff till sin fru $^{31}/_{10}$, $^{17}/_{11}$ 1819.

[3]) Från andra håll inhämtade Kothen och Rotkirch att man krusade för Aminoff, men inte låtsade vidare om honom. R. till K. $^{21}/_{3}$ 1821.

Stor ekonom som han var, sökte han att med gott exempel av enkelt och sparsamt levnadssätt mota den tilltagande lyxen i staden, där man jämnt kalasade och levde »friskt floribus». Men trots allt hade han svårt att försona sig med stadslivet, och den gamla misstanken att vara förföljd och åsidosatt av de styrande lämnade honom inte. När ett försök att erhålla förmedling på mantalet av Rilax misslyckades, drog han den slutsatsen, att vederbörande i Helsingfors begagnat tillfället till att ådagalägga sin ovilja mot hans person, och särskilt ansåg han Mannerheim för »huvudredaktören». Med missnöje anmärkte han att hans grevliga värdighet inte omnämndes i Allmänna tidningen, vilket visade att han skulle nedsättas i allt som möjligt var. Medan andra ihågkommos med goda löner och hade tillfälle att resa till Petersburg, nödgades han, till följd av det för jordbrukarne ogynnsamma systemet, försaka en uppvaktningsfärd till nämnda ort, som han gärna önskade företaga. »Vi smått folk — förklarade han på sitt gamla missnöjda manér för Kothen — får hålla oss till jorden, lappa våra kläder och betala vår gäld; för oss blir aldrig statsverkets penningevalv öppnade. — — Areopagen har ensamt nycklarne att utdela åt de sina.» För Jägerskjöld uttalade han efter en tids sjuklighet den förmodan, att hans bortgång »kanske varit ett kärt dödsfall för mången».[1])

Mellan sådana recidiv av missmod och missunnsamhet upprepade Aminoff för sina vänner, att han satt som en stilla åskådare av människorna och tingen, reflekterande över sina underbara upplevelser och sökande förströelse i sitt bibliotek, som han

[1]) Aminoff till Kothen $^{8}/_{1}$, $^{24}/_{10}$ 1820, $^{30}/_{1}$ 1821, till Jägerskjöld $^{5}/_{2}$ [:o $^{5}/_{3}$] 1820, $^{21}/_{1}$ 1821, Mannerheim till Ehrenström $^{5}/_{1}$ 1820. — Rotkirch, som hyste stor tillgivenhet för Aminoff och alltid uttryckte sig för honom i erkännsamma och smickrande ordalag, framhöll i brev till deras gemensamme vän G. v. Kothen Aminoffs, »den hedersmannens», vana att klaga över alla motgångar och att i dem skåda personliga angrepp. »Mig vill alla komma åt», skrev han $^{3}/_{2}$ 1821, »mig tål ingen, säger han, och andra händer det ej. En besynnerlig soupçon, att han ej är tålt för det ej alltid går som han just tycker och förenligast vara kan med egne fördelar.» Det var i skonsam form detsamma, som Ehrenström, Walleen o. a. så ofta uttalat i skarpare ordalag.

under åren bemödat sig om att föröka. »Här sitter jag nu ensam med mig själv och mina tankar», skrev han på hösten 1820 från Rilax till Jägerskjöld. »Frånskilt det käraste, som fäster en dödlig vid livet, hustru och barn, är det icke sällan som människan är lyckligast att [vara] även ensammen med sig själv, sina tankar och sina böcker, vänner, på vilka människan icke blir bedragen. Med någon erfarenhet av världen, och denna vundne erfarenhet dyrköpt, är det en njutning för mig att i stillhet och lugn göra mina betraktelser över människor och tingen. Resultatet därav har jag funnit, att de äro sig lika ifrån samhällets instiftelser, men tyvärr blir därföre världshistorien icke vår lärmästare.» Ämnet var mycket rikhaltigt och fordrade en bättre penna än hans, fortsatte Aminoff, men det rådet ville han giva vännen Jägerskjöld att stå fast och lugn på den plats, där han var satt, och trösta sig med dygdens slutliga belöning, åtminstone från efterkommandes sida. »Den erfarenheten — docerade han — jag har av världen genom omväxlande öden, emellan lyckan och allt mänskligt elände, förkrossad, trampad, misskänd, *orättvisad*, har min tröst varit i ett fredat samvete och i vädjandet till en bättre eftervärld.» Om alla kände honom såsom Jägerskjöld gjorde det, förklarade han en annan gång, skulle han anse sig belönt för sina svaga bemödanden; i alla händelser fortsatte han den raka väg, varpå han alltid vandrat, och över honom skulle ingen like få orsak att sucka.[1])

Blott som en passiv åskådare av människorna och tingen följde Aminoff dock inte »affärernas» gång. År 1820 utnämndes han till medlem av en kommission, som under generalguvernörens presidium skulle revidera den militära lagstiftningen. Enligt vad överste Jägerskiöld försäkrade för Aminoff, bebådade de däri påtänkta förändringarna en glad framtid för militären, som jämte fosterlandet fäste sitt hopp vid Aminoff. Följande år uppdrogs åt honom att jämte Ehrenström och Reuterskiöld utlåta sig om understöd åt de officersänkor, vilkas rätt till männens boställen och indelningar,

[1]) Aminoff till Jägerskjöld $^{28}_{9}$ 1820, $^{31}/_{1}$ 1821.

jämlikt 1810 års militärmanifest, utgick samma år.[1]) Dessutom sattes han flera gånger i tillfälle att avgiva utlåtanden till Rehbinder, och genom Kothen, som inträtt i senaten, adresserade han ett par konfidentiella skrivelser till den nye finanschefen A. H. Falck, enligt hans försäkran, en man av heder, patriotism, förstånd och skicklighet, som han önskade närma sig. Med särskilt intresse omfattade han de nämnda officersänkorna. År 1820 fick han yttra sig om ett av Reuterskiöld till Rehbinder insänt betänkande rörande änkornas understödjande, som han fann alltför oförmånligt för de hjälpbehövande.[2]) Han respekterade — förklarade han för Kothen — Reuterskiöld som en rättskaffens man och god patriot, och han respekterade var redlig mans princip att hushålla med statsmedlen. »Men — tillade han — därvid finnes också modifikationer. Statens medel äro visserligen helige, ty de äro statens märg, men en missförstådd hushållning med desamma är, om icke lika, stundom skadligare för samhället. — — Politiken i ett nyligen erövrat land fordrar mycket, som icke alla torde inse, varken förstår eller vill förstå.» Såsom medlem av änkepensionskommittén fick han ytterligare tillfälle att förfäkta sin mening och änkornas fördel. Kommitténs uppgift var svår, det medgav han; men för sin del hade han planen klar, och om hans kamrater i Kommittén inte instämde däri, hotade han helt oförsagt att ingå med särskild framställning i saken. Med glädje kunde han också annotera, att hans mening i huvudsak understöddes av Rehbinder inte blott i denna fråga, utan också i andra ärenden av betydelse för honom själv och hans medborgare. När t. ex. den redan nämnda förordningen om uppköp av inhemsk spannmål för ryska militärens behov emanerade, gav han, såsom sig

---

[1]) Avskr. av Rehbinders brev till gen. guv. $^{30}/_{4}$ 1821 (BD $^{28}/_{9}$ 1821), senatsfullmakt för Aminoff $^{31}/_{1}$ 1820, $^{29}/_{5}$ 1821 (Ril. s. 42), Aminoff till Rehbinder $^{27}/_{5}$ 1821.

[2]) Avskr. av Reuterskiölds prom. till Rehbinder av $^{2}/_{1}$ 1820 och konc. till Aminoffs utlåtande däröver i Ril. s. 42. Reuterskiölds förslag gick ut på att änkornas rätt till männens boställen och indelningar inte måtte prolongeras utöver den bestämda tiden, på det frågan om den finländska militärens reorganisation inte måtte fördröjas. I stället föreslog han understöd i annan form.

borde, äran av denna för »den billigt modfällda jordbrukaren» välsignade författning åt Rehbinder, som, efter vad han smickrande skrev till denne, därigenom upprest åt sig »en evig ärestod i finnars hjärtan». Men för vännen Kothen kunde han inte tillbakahålla den anmärkningen, att han torde varit en av de första, som föreslagit den påbjudna åtgärden.[1])

Aminoffs medborgerliga verksamhet skulle emellertid inte stanna härvid.

I slutet av år 1820 skattade, efter en längre tids sjuklighet, ordföranden i den andra av ekonomiedepartementets nyss tillskapade divisioner, den gamle greve R. W. De Geer åt förgängelsen. Frågan om den lediga platsens besättande gav anledning till varjehanda komplikationer, som skola beröras i det följande. Här må blott nämnas, att flere kandidater framskötos och bland dem även greven på Rilax.

I början av år 1821 berättade Rehbinder i största förtroende för vännen Walleen att han mottagit från generalguvernören en sekret skrivelse, vari denne utpekade vissa personer såsom lämpliga att intaga det lediga rummet efter De Geer, bland andra ref. sekr. Stichæus, som han främst förordade, samt Aminoff, mot vilken han dock hade den anmärkningen att göra, att denne bleve till föga nytta i ett verk, där man hade behov av arbetande krafter. Detta förslag, som var avsett att föreläggas monarken, gjorde ett pinsamt intryck på Rehbinder. Han fann Steinheils kandidat, på grund av dennes enskilda förhållanden, olämplig, men också Aminoff förkastade han i trots av all den estime han under de senaste åren uttalat för denne. För Walleen förklarade han, att Aminoffs utnämning till divisionschef i ekonomiedepartementet såtillvida kunde ha skäl för sig som den inte skulle väcka jalusi och som den komme att öka senatens »considération extérieure». Men det olyck-

---

[1]) Aminoff till] Kothen $^{20}/_{6}$, $^{28}/_{10}$, $^{18}/_{11}$, $^{13}/_{12}$ 1820, $^{5}/_{7}$ 1821 (med betänkande till Ehrenström $^{29}/_{6}$ 1821), till Rehbinder $^{10}/_{5}$ 1820, till Jägerskjöld odat. [juni 1821], $^{19}/_{7}$, $^{3}/_{8}$ 1821. Att Aminoff föreslagit förbud mot import av rysk spannmål och fyllandet av den ryska militärens spannmålsbehov genom uppköp inom landet, framgår av ett konc. till prom. till Rehbinder 1820; Ril. s. 34.

liga var, menade Rehbinder, att den föreslagne var »non seulement une nullité pour les affaires, mais un brouillon toujours agité par les passions». Fick kejsaren genomse Steinheils lista, skulle han utan tvivel fästa sig vid Aminoff och erbjuda platsen åt denne. Vore Aminoff då konsekvent, skulle han avböja anbudet, men sannolikt skulle han, med tanke på framtida distinktioner, svara, att han skulle underkasta sig kejsarens vilja, blott det vore möjligt för honom att existera i huvudstaden med en talrik familj. Kejsaren skulle då, smickrad av att kunna avlägsna de ekonomiska hindren, bevilja några tusen rubel i taffelpenningar — och greven bleve senator. Alla föreställningar från Rehbinders sida skulle tjäna till intet. Det återstod förty intet annat än att söka förmå Steinheil att återtaga sitt förslag och inlämna ett annat, som upptog endast ett namn, efter överenskommelse mellan Rehbinder och generalguvernören. Men även om det lyckades att förmå den sistnämnde till en sådan démarche, ansåg Rehbinder det inte uteslutet, att kejsaren av eget initiativ komme att kalla på Aminoff. »C'est une possibilité dont je me lave d'avance les mains», slöt Rehbinder sitt resonement i detta ledsamma ämne, varöver han önskade inhämta Walleens mogna omdöme — sub secreto såsom han själv skrivit.[1])

Rehbinder kom således på psykologiska grunder till det resultatet, att Aminoffs utnämning till en av senatens ledande befattningar efter all sannolikhet var att motse. Walleen var med honom ense om att allt borde göras för att undvika en sådan fatalitet — inte för att Aminoff vore ovärdig att efterträda De Geer, men emedan det bleve fysiskt omöjligt för honom och Mannerheim att leva i samma verk utan att ställa till scener, som skulle bringa allt i oreda och framdraga de högsta ämbetsmännens, notablernes, löjliga svagheter i öppen dag. Han fann därför Rehbinders förslag mycket gott, men ansåg, att det inte borde framställas skriftligen för den svage och imbecile generalguvernören, som lätt kunde yppa hela historien för Aminoff eller Mannerheim, utan vore det försiktigast att under någon förevändning kalla Steinheil till Petersburg och där personligen uppgöra saken med honom.[2])

[1]) Rehbinder till Walleen $^{25}/_{1}$ 1821.

[2]) Walleen till Rehbinder $^{7}/_{1}$, $^{21}/_{2}$ 1821.

Huru utnämningsfrågan vidare utvecklade sig, skola vi inte här uppehålla oss vid. Endast det må nämnas, att någon kallelse till Aminoff att inträda i regeringen inte emanerade och att således Rehbinder kunde lugna sig i det hänseendet. Men i stället öppnade sig ett annat perspektiv, som verkade ännu mer beklämmande på den sistnämnde, synnerligen som det på det närmaste sammanhängde med hans egen ämbetsställning.

I början av augusti 1821 hade Rehbinder åter ett stort bekymmer att anförtro åt Walleen. Han hade nyss samarbetat med kejsaren, som därvid visat sig nästan deciderad att bevilja Troil slutligt avsked och att till hans efterträdare kalla Aminoff, om vars benägenhet att ställa sig i spetsen för affärerna han själv ville förvissa sig. Samma dag avfärdade Rehbinder en kurir till Rilax med en officiell skrivelse, vari han på nådig befallning anmodade Aminoff att så snart ske kunde infinna sig i Petersburg för att av H. M:t konsulteras i viktiga statsärenden. »H. K. M:t — skrev Rehbinder — gör sig försäkrad, att herr greven och geheimerådet icke avser resans besvärligheter, då ändamålet med densammas företagande är fäderneslandets väl och uppfyllandet av H. M:ts landsfaderliga avsikter.» I enskild skrivelse förklarade Rehbinder, att han inte var autoriserad att meddela närmare upplysningar om resans syfte, men han ansåg sig skyldig prevenera Aminoff på att kejsaren komme att åt honom erbjuda ordförandeskapet i Kommittén efter Troil, som skulle få sitt avsked. Efter att ha inbjudit Aminoff att taga kvarter i hans tjänstevåning, som stod ledig under hans sommarvistelse i Tsarskoe-Selo, tillade han artigt: »Jag förmodar och hoppas, att det snart skall bliva min plikt att överlämna dessa rum till herr grevens disposition. Jag skall göra det utan regret.»[1])

Brevet förrådde på intet sätt den sinnesstämning, vari avsändaren befann sig. Men åt Walleen anförtrodde Rehbinder öppet att den kejserliga befallningen kom som en oförväntad överraskning. Han hade, berättade han, bemötts av kejsaren på det nådigaste sätt och fått mottaga dennes förtroenden. Han hade därför

[1]) Rehbinder till Walleen $^{28}/_{7}$ g. st. 1821, till Aminoff samma dag.

svårt att fatta anledningen till det nu tagna steget, men trodde att kejsaren fått den idén att Aminoff var »desiré par l'opinion publique en Finlande», d. v. s. utpekades såsom Troils efterträdare. »Au reste», tillade han resignerat, »qui peut savoir le dessous des cartes à ce sujet.» För sin del var han beredd på allt. — Fjorton dagar senare, då Aminoff redan arriverat till Petersburg, förklarade han, att han ämnade kvarstå i sitt ämbete ännu ett år, om Aminoff kom till den plats, vartill han var destinerad, ty han ville visa sina landsmän att han velat uppoffra sig och fortfarande uppoffrade sig för sitt fosterland och inte för egen upphöjelse. Långt ifrån att känna sig förödmjukad av ett kanske orättvist företräde, som visades Aminoff, denne lyckans gunstling — »cet homme d'heureuse étoile» —, ansåg han sig nog klok att kunna höja sig över personliga vyer och hänsyn. Han hade alltid varit fri från egennyttiga avsikter, och han ville till slutet ådagalägga de tänkesätt han hyst — »d'achever, pour ainsi dire, mon personnage». Intet kunde rubba hans föresats, men som Walleen överraskat honom med meddelandet om sin avsikt att avgå, bad han på det bevekligaste vännen att avstå från denna plan så länge han kvarstannade i Petersburg. Han skulle i sådan olycklig händelse känna sig övergiven och kompromitterad, ty han skulle i Walleen förlora ett stöd, en rådgivare, en ämbetsbroder, som han satte framom alla andra i Finland. Rehbinder ville emellertid medgiva, att även han själv hade varit betänkt på att ansöka om befrielse från sin tjänst för att lämna den i skickligare händer och själv begära en plats i senaten. Men nu, då han fann att hans obetydliga person kunde bliva till nytta i striden mot dumhet och personliga vyer, ville han, som sagt, kvarstå ännu någon tid, ehuru — undslapp det slutligen honom — han var »ruiné, humilié par une préférence injuste et accabli de mille chagrins». [1])

[1]) Rehbinder till Walleen $^{28}/_{7}$ g. st., $^{11}/_{23}$ aug. 1821. I början av året ($^{9}/_{2}$ 1821) hade Rehbinder uttalat för Ehrenström sin åstundan att avgå, men denne avstyrkte på det bestämdaste. Ett år tidigare hade Rotkirch hört berättas, att det med all iver arbetades på att störta R[ehbinder] för att i stället sätta L[adau], som man redan förut helt och hållet hade i sina klor och som levde på en luxuriös fot, »rikeligen besoldad, som förmodas». R. till Aminoff $^{5}/_{1}$ 1820.

Men det var inte endast Rehbinder, som upprördes av kejsarens oförväntade démarche. Även för Aminoff, som ju titt och ofta försäkrat, att han inte ämnade låta »orättvisa» sig andra gången, kom kallelsen som en oroande överraskning. Dagen efter brevets mottagande skrev han på sitt känslosamma sätt till en vän, förmodligen Rotkirch: »Föreställ dig min ångest och ängslan att lämna de mina, mitt lugn, min fristad!!! O Gud! låt mig få återvända!!! Även vid slutet av min bana är jag en kastboll — fortsättning därav. Aldrig har jag varit så orolig och bekymrad, yr i huvudet, så att jag knappt vet, vad jag skriver, och då egna vidlyftiga affärer måste även i en sådan hast regleras.»[1]) Han skyndade emellertid på avfärden och anlände den 21 augusti till Petersburg, där han enligt Rehbinders inbjudan tog in i bel-etagen av Finska Kommitténs hus. »Jag har velat låta honom på förhand känna sötman av affärernas ledning», skrev Rehbinder ironiskt till Walleen, »och han har mottagit detta anbud utan svårighet.» I hemlandet var man mycket nyfiken att se resultatet av resan och man gissade på Aminoffs utnämning till Troils efterträdare, men åtminstone Mannerheim tvivlade på att Aminoff skulle mottaga en syssla, som var föga avundsvärd för en man på fyllda 65 år.[2])

De första dagarna i Petersburg förflöto för Aminoff i orolig spänning, liksom sju år tidigare, då han gick och väntade på sitt öde. »I avvaktan på hög befallning att inställa mig, dväljes jag emellan fruktan och hoppet, hoppet! vår sista vän», skrev han några dagar efter framkomsten till sin fru.[3]) Även Rehbinder kände sig orolig. I brev till Ehrenström berättade han, att mötet med Aminoff varit mycket komiskt genom den »tendresse melée d'embarras», varmed de återsågo varandra. Aminoff förklarade livligt, att han inte ämnade mottaga den erbjudna platsen och att han skulle förlora sin popularitet i hemlandet, om han inträdde i ministären, men det var svårt att genomskåda hans verkliga avsikter[4]). För Walleen förklarade Reh-

[1]) Brevet, dat. $^{13}/_{8}$ 1821, bl. brev till okända personer i Ril. s. 25.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{11}/_{23}$ aug., Mannerheim till Ehrenström $^{3}/_{9}$ 1821.

[3]) Aminoff till sin fru odat. [mellan 22 o. 31 aug. 1821].

[4]) Rehbinder till Ehrenström $^{10}/_{22}$ aug. 1821.

binder dagen efteråt, att han tyckt sig förmärka, att Aminoff önskade stanna i Finland för att, såsom han själv yttrade, uträtta det goda såsom en medlare — un intermédiaire — mellan monarken och nationen, men dessutom — trodde Rehbinder — för att presidera i ett halft dussin kommittéer, bliva lantmarskalk och njuta stort inflytande såväl vid hovet som i landet, men utan ansvarighet och med stor latitud att kritisera andra. Rehbinder trodde emellertid, att Aminoff inte skulle kunna motstå kejsarens anbud, om detta åtföljdes av smicker och övertalningar, och för egen del önskade han, att Aminoff måtte stanna, ty han skulle anse det för den största förödmjukelse att mottaga ordförandeplatsen från Aminoffs hand, d. v. s. i det fall att denne refuserade. »Au reste», tillade Rehbinder skämtsamt, »son début a tout le charme, la douceur et la suavité d'un avénement au trône. Il affecte de faire comprendre qu'il y aura une amnestie générale.» Rehbinder berättade vidare, att han erinrat Aminoff om dennes ord till honom vid avskedet sju år tidigare[1]) samt tillagt: »Denna dag är nu kommen, och Tit. kan ej äga större triumf än höra dessa ord av mig.» Slutligen anmärkte Rehbinder som ett eget sammanträffande, att Aminoffs och Speranskys återkomst till det politiska livet skedde nästan samtidigt.[2])

Länge behövde Rehbinder inte sväva i ovisshet om det beslut Aminoff ämnade taga. Redan de närmaste dagarna därefter fick han mottaga från Aminoff ett brev jämte koncept till en underdånig skrivelse, som var avsedd att framlämnas till kejsaren och nu underställdes hans förberedande prövning. »Min estimable bror och vän!» skev Aminoff med stor hast. »Oro och bekymmer intar hela min varelse, innan mitt öde är bestämt samt bävar för utgången. Till min brors granskning, råd och bedöman[de] åtföljer närlagde koncept, om det kan läsas, sådant som det i en hast flutit från min penna. Avlöper det första samtalet icke efter min önskan, går det an att jag avlämnar ett sådant brev? Vinner det min brors bifall, så sätt över det med sin mästerliga penna samt ändra, uteslut, behåll det som duger. Hjälp vad hjälpas kan i saken. Joh. Fredr. —

---

[1]) Jfr s. 294.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{23}/_{8}$ 1821.

så hette jag på Marstrand — var aldrig otacksam.»[1]) Rehbinder följde uppmaningen och memorialet inlämnades, enligt anteckning av Aminoff, till kejsaren $^{26}/_{8}$ 1821.

Efter att ha betygat sin erkänsla för den åt honom gjorda propositionen, framhöll Aminoff att han vid 66 års ålder och hunnen till sin levnads afton måste misstro sin förmåga att kunna uppfylla de plikter, som H. K. M. hade rätt att fordra av honom, och han utbad sig att få framlägga de skäl, som tvungo honom att avböja det smickrande anbudet. Ända från den stund han svurit kejsaren sin trohetsed hade han gjort det till en oåterkallelig lag för sig att helga sina sista krafter åt sin härskares tjänst och ära, varav hans fäderneslands öden berodde, och denna föresats hade ytterligare stärkts, när han, avskild från världen, funnit, huru Finland genom kejsarens rättvisa och högsinthet blivit det lyckligaste landet i Europa. Men om han sålunda var uppfylld av undersåtligt nit att bliva nyttig, trodde han, att det skulle lyckas honom bättre i hemlandet än i Petersburg, så att om H. K. M. värdigades ombetro åt honom tillfälliga kommissioner, vore han beredd att uppbjuda all sin förmåga för att tillmötesgå kejsarens välgörande avsikter. Vid fullgörandet av monarkens vilja kunde den så till sägande från världen avskilde utöva större inflytande på sina medborgare än statens högsta ämbetsmän. Erfarenheten i alla länder visade, att folkens största gunstlingar förlorade sin popularité, då de inträdde i publik tjänst. Därför — om han varit nog lycklig att vinna sina medborgares förtroende, kunde han inte utnyttja det bättre till H. K. M:s tjänst än genom att stanna i landet för att stadga det allmänna tänkesättet — »pour consolider l'esprit public des nouveaux sujets de V. M.» — Med framförande av dessa ursäkter, som han hoppades att kejsaren täcktes godkänna, vågade han räkna på att i nåder befrias från det ämbete, som hölls för honom i beredskap.[2])

Detta i Aminoffs känslosamma manér avfattade, av Rehbinder något omstiliserade memorial utmynnade således i den önskan Reh-

---

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{12}/_{24}$ aug. 1821. Rehb. s.

[2]) Ett svenskt och tre franska koncept i Ril. s. 32; av de senare ett skrivet av Rehbinder, de andra avskrifter, gjorda av Aminoff.

binder vid det första sammanträffandet iakttagit hos Aminoff: önskan att användas blott utanför den ordinarie statstjänsten och att kunna fungera såsom ett slags medlare mellan monarken och folket. Några dagar efter skrivelsens frambefordrande mottogs Aminoff i den nådiga audiens, varpå han med spänning berett sig. Om resultatet av sitt samtal med kejsaren skrev han vid strålande humör till Rotkirch i Vasa. »Oförmodat hitkallad, var jag icke litet bekymrad och orolig, men *consequent* i alla mina handlingar. Ditt deltagande är jag övertygad om. Mitt öde är nu bestämt till min högsta tillfredsställelse. I går blev jag kallad till Kamenoj Ostrow kl. 2, samt till middagen. Samtalet var sådant, att det förevigas i mitt hjärta, både för fäderneslandet och mig enskilt, jämte det jag får återvända till min hydda, men därför icke död ännu för min regent och min fosterjord. Ansvarsfulla värv torde kastas på mina svaga skuldror, möjeligen tidtals både här och där. Huru jag blivit emottagen och ansedd efter så lång frånvaro av höga och mindre höga, är tillfredsställande, min högsta jordiska belöning. Rehbinder har ur så många skäl min oinskränkta estime och tillgivenhet och har jag bjudit till att svara däremot.» För Ehrenström, som plägade tala om hans inkonsekvenser, förklarade han triumferande, att han handlat konsekvent, såsom alltid under sin vandring på världsbanan. Samma tal upprepade han för Rehbinder.[1])

Även Rehbinder, som dagen före audiensen erfarit, att kejsaren ämnade taga Aminoff på orden, drog en suck av lättnad. För Ehrenström uppgav han, att han kände sig helt nöjd med sin passiva hållning och att han erinrade sig en vis mans ord, att den som förstod att göra eftergifter i rättan tid stundom vann mera än man kunde tänka sig. Om audiensen berättade han, att avsägelsen inte stött på någon större svårighet och att Aminoff förklarade sig överlycklig över det vunna resultatet, vilket han troligen önskat, ehuru han väntat sig ett starkare motstånd. Måhända hade han t. o. m. berett sig på att duka under, om han inte blivit tagen på

[1]) Aminoff till Rotkirch $^{31}/_{8}$ 1821, Ehrenström till Rehbinder $^{6}/_{9}$ 1821, Rehbinder till Ehrenström $^{31}/_{8}$ (g. st.) 1821.

orden. Ännu andra detaljer hade Rehbinder att meddela, men dem ville han uppskjuta till en annan gång.[1])

Till detaljerna hörde en nyhet, som Aminoff i största förtroende meddelade sin fru. Då han befriades från ordförandeskapet i Kommittén, hade han måst mottaga den nytillskapade posten som vicekansler för Åbo akademi och därmed de åligganden, som från akademiens stiftelse och ända till biskop Tengströms avgång år 1817 tillkommit prokanslern. Huruvida Aminoff tidigare prevenerats på detta uppdrag, känna vi inte, men det synes nästan som om förtroendet inte kommit som en överraskning, och möjligt är, att Ehrenström hade rätt i sin förmodan att Aminoff fikat därefter.[2]) Fullmakten utfärdades den $\frac{28}{9.}\frac{8}{9}$ 1821 i form av ett nådigt reskript och samma dag förordnades Aminoff att fungera som ordförande i en kommission, som ägde att granska den akademiska lagstiftningen i hela dess vidd.[3]) På samma gång vidtogs den anordningen med ordförandeskapet i Finska kommittén, att v. Troil undfick slutligt avsked med Nynäs av honom tidigare innehavda boställsindelning som pension och Rehbinder fortfor att handhava ordförandens funktioner vid sidan av sitt statssekreterarämbete.[4])

---

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{31}/_{8}$ 1821 g. st.

[2]) Aminoff till sin fru $^{31}/_{8}$, Ehrenström till Rehbinder $^{3}/_{10}$ 1821.

[3]) Rehbinder till Aminoff $^{14}/_{9}$ g. st. 1821 (2 offic. skr.).

[4]) I brev $^{25}/_{8}$ 1821 till Rehbinder hade Aminoff föreslagit denna indelning såsom den högsta förmån, som kunde tilldelas en ämbetsman; för sin fru uttalade han emellertid ($^{15}/_{9}$) den förmodan, att Troil inte skulle känna sig nöjd, ty han hade önskat behålla hela sin lön såsom ordförande (18,000 rub.) — Någon tid senare, $^{30}/_{1}$ 1821 [:ɔ 1822], anförtrodde Rehbinder åt Aminoff, att föregående sommar, då fråga väcktes om Tandefelts avgång från sin presidentbefattning i Åbo hovrätt, platsen erbjöds åt Troil, som dock refuserade den under förklaring, att han aldrig ämnade mottaga någon tjänst i Finland. Rehbinder misstänkte emellertid att denna motsträvighet åsyftade att få löneförmånerna ökade och att Troil senare nog vore villig att åtaga sig tjänsten, vartill han för övrigt saknade både kunskaper och erfarenhet. Rehbinder kände sig högligen missnöjd med ett sådant »huttlande», vars supponerande står för hans räkning. År 1823 $^{26}/_{4}$ skrev Rotkirch till Aminoff om Troil, att han fann sig »väl i exhuvudstaden, omtyckt och hedrad som under sitt förra mäktiga tillstånd».

Men Aminoffs mission var ännu inte avslutad. Ännu återstod för honom en del »konferenser», som väl torde berört de tidigare avhandlade lantdagsplanerna, måhända också de militära kommissionernas arbeten. Som resultat av överläggningarna få vi väl anse den »très-humble exposé», som torde inlämnats till kejsaren den $^{17}/_{9}$ (n. st.) och som avtryckts av Frosterus i »En vändpunkt uti Alexander I:s regering». I denna exposé, som avfattats av Rehbinder på franska efter en promemoria av Aminoff, framhåller den sistnämnde önskvärdheten av ständernas sammankallande och tillsättandet av en special kommitté för uppgörandet av ett projekt till ny redaktion av storfurstendömets konstitution, som efter att ha vunnit kejsarens bifall borde hänskjutas till ständernas godkännande eller förkastande. Denna kommitté borde sammanträda i början av följande år, även om ständernas sammankomst bleve uppskjuten längre fram. Om någon ny konstitution skulle det inte bliva fråga, men fann monarken för gott att medgiva några modifikationer och koncessioner, berodde det helt och hållet på hans nådiga behag, huru långt förändringarna skulle gå. På ständerna skulle det sedan ankomma att antaga den nya redaktionen eller behålla konstitutionen i dess gamla skick — synbarligen utan vidare detaljgranskning, såsom Aminoff året därförinnan antytt för Rotkirch. Aminoff förutsatte att ständerna inte skulle tveka att godkänna de förbättringar i grundlagarna kejsaren behagade föreslå, men han dristade sig inte att erinra om de viktiga förändringsförslag han tidigare förordat.[1]) Som så många gånger förut hade Aminoff, så konsekvent han än trodde sig vara, åter frångått sin tidigare ståndpunkt. Men möjligt är, att denna förändring betingades av vad han inhämtat i Petersburg, och dessutom torde man få antaga, att memorialet återgav vad Rehbinder numera ansåg sig våga eftersträva. Huvudsaken var att vinna monarkens bifall till lantdagens sammankallande; om lantdagsperiodicitet, regeringens ansvarighet m. m. befanns det försiktigast att inte tala. Måhända hop-

[1]) *Frosterus*, En vändpunkt s. 125—126. Tvenne konc. av Exposén finnas i Ril. 32, det ena skrivet av Rehbinder, det andra (kopia) av Aminoff. Den s. 124—125 avtryckta promemorian var väl det som Aminoff ville ha utsagt och som Rehbinder närmare formulerade.

pades Aminoff, såsom Rehbinder antytt för Walleen, att såsom lantmarskalk få styra ståndens rådslag i önsklig riktning.

Efter nära fyra veckors behaglig sejour i Petersburg, varunder han på det nådigaste sätt bemöttes av kejsarparet och gamla änkekejsarinnan, kallades Aminoff till avskedsaudiens den 17 sept. Sannolikt var det vid detta tillfälle han inlämnade nyssnämnda exposé. Efter avskedet förärade kejsaren åt honom en briljanterad gulddosa med sitt porträtt, värderad till 10 à 12 tusen rubel. Det var, förklarade Aminoff, »i anseende till porträttet», den största belöning, som kunnat vederfaras honom. För övrigt fick han resekostnaderna ersatta och löfte om andre sonens, Adolfs, antagande till extra page.[1]) Rehbinder fann honom vid avresan mycket nöjd med sina resultat och sin »conduite conséquente». För egen del hade han intet att anmärka på den nye vicekanslern, men med en blandning av tillfredsställelse och ironi anmärkte han i brev till Ehrenström, att då Aminoff uttalat sig inför kejsaren i mycket förmånliga ord om honom, hade han med egna öron fått höra, att föremålet för hans beröm inte behövde någon annan protektion än kejsarens godhet. Rehbinder förespådde, att Aminoff skulle uppträda i Finland med »des grands airs», men sådant borde man inte fästa sig vid, blott han arbetade för det allmänna bästa. Ironiskt bad han Ehrenström att för Aminoff uttala hans tillfredsställelse med dennes »konsekvens», men han uppmanade Ehrenström att låtsa okunnighet om sakernas förlopp för att inte beröva Aminoff glädjen att själv förtälja om sina triumfer. För övrigt, tillade Rehbinder hemlighetsfullt, skulle han ha tusen saker att berätta, som skulle roa Ehrenström — och som sannolikt gingo ut över den bortresande.[2])

[1]) Aminoff till sin fru $^{31}/_{8}$, ^{4}—$^{15}/_{9}$, till Rotkirch $^{28}/_{9}$, till Jägerskjöld $^{1}/_{10}$ 1821.

[2]) Rehbinder till Ehrenström $^{31}/_{8}$ g. st., $^{7}/_{10}$ sept. 1821. Då Rehbinder i brev av $^{31}/_{8}$ 1821 underrättade Ehrenström om den lyckliga lösningen av hans lönefråga, påpekade han att denna avgjorts före Aminoffs ankomst till Petersburg, varför han bad E. underrätta Aminoff om utgången för att denne inte skulle berömma sig av saker, vari han inte hade någon del. Aminoff tillskrev emellertid Rehbinder förtjänsten av resultatet. Ehrenström till Rehbinder $^{16}/_{9}$ 1821.

I sakta mak företog Aminoff hemfärden. I Viborg uppsökte han grevinnan Sprengtporten och gav i förbifarten »några råd och lämpliga varningar» åt den nye landshövdingen frih. Klinckowström, som föreföll honom att vara »av den halt som rättar sig efter väder och vind». I Helsingfors konfererade han, enligt avtal med Rehbinder, med finanschefen Falck om ett för jordbrukarnes och hans eget intresse viktigt ärende o. s. v.[1]) Ehrenström, den ende som bevärdigades med förtroligare meddelanden om resans ändamål, berättade i brev till Rehbinder, att Aminoff — såsom denne förutsagt — visat sig »très-content, flatté et enchanté» med avseende å sin expedition, oändligt nöjd med Rehbinder och sig själv — »vantant sans cesse la *conséquence* rigoureuse de ses principes et de sa conduite, et surtout son noble désintéressement qui non seulement l'a toujours empeché de demander aucune grace, mais lui a aussi fait refuser celles qui lui a été offertes, préférant une honorable pauvreté aux richesses acquises aux dépens de ses principes». Med anledning av Aminoffs optimistiska syn på sin blivande verksamhet tillät sig Ehrenström några försiktiga antydningar om att Aminoff inte komme att vandra på rosor, att den lärda världen var svår att styra och att enda sättet att rå med uppgiften var att uppträda med orubblig fasthet och opartiskhet, medan allt skulle förstöras genom dåligt humör, svaghet för smicker och mottaglighet för rapportörer — m. a. o. genom svagheter, som han ansåg kännetecknа den nye vicekanslern.[2])

Lyckligt återkommen till Rilax, skyndade sig Aminoff att till Rehbinder och hans »engla maka» framföra sina livligaste tacksägelser för all den godhet han fått röna i deras hem, den husliga sällhetens hemvist. »Tack min bror», yttrade han, »och denna tack är inte ett tomt ord i ett bröst, oavbrutit helgat åt vänskapen och tacksamheten.»[3]) Till vännen Rotkirch skrev han samma dag: »Jag har då slutat mitt värv på högsta ort med all den tillfredsstäl-

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{28}/_{9}$ 1821. Om Klinckowström uttalade sig även Rehbinder med stor ringaktning (till Walleen $^{21}/_{2}$ 1820 g. st.).

[2]) Ehrenström till Rehbinder $^{27}/_{9}$ 1821.

[3]) Aminoff till Rehbinder $^{28}/_{9}$ 1821.

lelse jag kunnat önska mig; får återgå till mitt hem, och det med den välsignade regentens samtycke, nåd och höga förtroende.» I hemlighet meddelade han, att han inte blott mottagit uppdraget att vara akademiens vicekansler — »ett förtroende han [kejsaren] trodde [sig] icke kunna uppdraga åt någon annan än mig han *kände*, med mera smickrande för min person» — ävensom ordförande i den akademiska statutkommittén, utan att han dessutom komme att deltaga i andra kommittéer i Helsingfors, bl. a. i den som *på hans framställning* skulle ombesörja redaktionen av den utlovade konstitutionen. Detta senare, liksom vicekanslersutnämningen, skulle hållas hemligt. »Med ett ord, min vän», tillade Aminoff, »jag har haft viktiga och djupa förtroenden — give Gud jag kunde svara däremot! — samt har jag bjudit till att vara värdig min regent och mitt fädernesland.» Även för Kothen uttryckte han sin tillfredsställelse med sitt uppträdande, men dolde inte sin oro för att den honom pålagda uppgiften komme att överstiga hans förmåga. »När vi träffas — skrev han bl. a. — skall du bli övertygad, att jag handlat konsekvent, då jag återgått till fosterbygden. Detta senare värv [vicekansleriatet] har jag icke kunnat undvika. Måtte jag därvid icke göra bankrutt vid slutet av min bana.»[1])

Genom en kurir från Ladau mottog Aminoff de nådiga reskripten[1]), i vilka hans utnämning till vicekansler och ordförande i den akademiska statutkommissionen annonserades. I det förra reskriptet utsades, att sedan ärkebiskop Tengström på därom gjord ansökning entledigats från prokanslersämbetet, hade erfarenheten visat, att bristen på en å stället varande styresman utövat en mindre fördelaktig verkan såväl på universitetets styrelse som på kommunikationen med universitetets högste chef, till följd varav kejsaren funnit gott förordna Aminoff att i egenskap av vicekansler tills vidare utöva de åligganden, som tillförene tillhört prokanslern, varjämte honom tillförsäkrades i taffelpenningar 500 rub. b. a. i månaden.

---

[1]) Aminoff till Rotkirch $^{28}/_{9}$ 1821, till Kothen $^{25}/_{9}$, $^{22}/_{10}$ 1821. För sin egen lycka glömde Aminoff inte sina vänner. Han förberedde Rotkirch på att denne (liksom han själv) skulle erhålla taffelpenningar, som han tillstyrkt.

[2]) Aminoff till Jägerskjöld $^{1}/_{10}$ 1821.

»Eder visade tillgivenhet för vår person och det nit I under en mångårig tjänstebefattning ådagalagt för fosterlandets väl — hette det vidare — äro oss en borgen därföre, att I skolen svara emot det utmärkta förtroende vi härigenom lämnat Eder, att I med drift och upplyst omdöme skolen vaka över styrelsen vid universitetet och ärendenas behandling i consistorium samt över undervisningens gång, och att I skolen, icke allenast själv söka förbereda den förbättring och det större liv i det akademiska verket, vilka vi genom den nuvarande lagstiftningens överseende och förändring åsyftat, utan även därtill förskaffa Eder de vid universitetet varande lärares gemensamma och oförtrutna medverkan.» Särskilt tillkom det Aminoff att egna uppmärksamhet åt den studerande ungdomen och disciplinen. Han anmodades att allvarligen tillse, »det den ungdom, som går att vid Finlands högskola fullända sine studier, må danas till gudsfruktan och dygd, flitigt och uppmärksamt begagna undervisningen samt där bildas till den anspråkslöshet, till den iver uti sitt kall, till det allvar i tänkesätt och till den redbarhet i kunskaper, som utmärka den rättsinte medborgaren och grunda den verkliga ämbetsmannaskickligheten». Vidare ägde han hålla noga hand däröver, att de akademiska auktoriteterna förforo med oefterlåten myndighet och lagarnas stränghet mot de ynglingar, som, »glömske av sin plikt och sin bestämmelse eller hänförde av tidens tankeyra och självsvåldsanda», inte värdigt begagnade sina akademiska rättigheter eller de tillfällen till nyttiga kunskapers inhämtande, som universitetet erbjöd. Aminoff skulle m. a. o. fungera å ena sidan som en censor morum, å andra sidan som en det bestående samhällets väktare mot tidens politiska yra, som fått makt med de tyska universiteten och när som helst kunde sprida sin smitta till Finlands akademiska ungdom. Belöningen skulle bliva: ökade anspråk på kejsarens välbevågenhet och medborgarnes erkänsla.[1])

Att döma av Aminoffs yttrande till Rotkirch, utgick hans förordnande från monarkens eget initiativ. Måhända var det så.

[1]) Reskriptet på ryska med kejsarens underskrift och Rehbinders kontrasignation samt i svensk översättn. i Ril. s. 37

Men nära till hands ligger möjligheten, att Rehbinder inte stod alldeles främmande för beslutet. Vilka tankar han i övrigt må ha hyst om Aminoff, hans karaktär och egenskaper, kunde han inte tvivla på dennes avsky för den nya tidens revolutionära idéer och hans redobogenhet att ställa sig i den samhällsbevarande politikens tjänst. Därtill kom, att Aminoff i sina förtroliga skrivelser till Rehbinder då och då uttalat sitt intresse för edukationsverket, »säkerligen det viktigaste i samhället», och om dessa uttalanden än mer eller mindre betingades av ståndsintresset och den egna fördelen, ådagalade de i alla fall sinne och håg för akademiska uppgifter och den anda, vari dess ledning borde handhavas. I en del ämnen, såsom i fråga om studiefärder till främmande universitet, hade Aminoff uttalat åsikter, som avveko från dem, vilka gjorde sig gällande i de högsta kretsarna, men det var knappt att befara, att han skulle göra svårigheter gentöver direktiv från kanslersämbetets eller kejsarens sida. Under sådana förhållanden och under den brist på lämpliga kandidater, som numera rådde i Åbo och dess omnejd, är det därför inte uteslutet, att Rehbinder fäst monarkens uppmärksamhet vid Aminoffs lämplighet för den lokala kontroll över akademien, vars behov han på grund av sin ställning såsom föredragande hos kanslern så ofta haft tillfälle att konstatera.

Men vare sig nu att Rehbinder medverkat till Aminoffs utnämning eller att tanken därpå h. o. h. utgick från monarken — med anledning av oordningar, som timat i akademistaden —, säkert är, att Rehbinder inte kunde frigöra sig från oro med avseende å den nye vicekanslerns förmåga att reda sig med sitt oförsökta kall. Åtminstone fann han sig föranlåten att i svar på dennes brev av $^{28}/_{9}$ förbereda Aminoff på de svårigheter han komme att möta. Efter att ha berört den sensation, som utnämningen väckt i Åbo, fortsatte han: »Herr greven kommer där att mötas av bekymmer, missnöjen och gräl, men jag är fullkomligen övertygad, att sedan herr greven någon tid utövat den nya ämbetsbefattningen, så skall dess fermeté, moderation och jämnhet segra över alla svårigheter. Vi skola etablera freden på denna sida, och en ny tidpunkt skall beredas för vårt universitet, som i sednare tider gjort oss mera

skam än heder.» Rehbinder framhöll, hurusom det värv Aminoff gick att fullfölja var det viktigaste i landet, var ett värv, som tillhörde historien och vars frukter kommande släkten skulle skörda. Han sade sig inte vara förtjänt av att vara vän till Aminoff, om han dolde för denne, att ju ärorikare den väg var, som denne gick att beträda, desto större voro svårigheterna, som skulle övervinnas, innan man stod vid målet. »Det är — instruerade Rehbinder — ej detaljerna, vilka äro avskräckande, men det är principerna, som aldrig få lämnas ur sikte, och det är endast, att jag så må uttrycka mig, deras järnhårdhet, som kan motstå vår tids överdrifter och epidemiska villor. Med enhet i grundsatser, med oavlåtelig blick på vår politiska ställning, våre faror och våre förhoppningar, med åsidosättande av alla personaliteter, protektioner och persekutioner, skall det stora ändamålet nås lättare än man förmodar.» Och efter dessa goda råd fortsatte Rehbinder smickrande: »Var skola de egenskaper finnas, vilka äro nödvändiga för att utföra ett så viktigt kall, om ej hos den man, som alltid handlat konsekvent, som för fastheten av sin karaktär braverat själve bojorne och som med en sann och förutseende politisk blick bedömt tidens händelser och ogillat dess förförelser? Det är Alexander den rättvise, som kallar greve Aminoff att sätta en ny stämpel på sine moderata monarkiska tänkesätt och på sine så ofta yttrade juste omdömen å gränsorne av en sann upplysning.»[1])

Huru Aminoff upptog dessa i élogens form framställda hälsosamma lärdomar, vid vilkas nedskrivande den allvarlige Rehbin-

[1]) Rehbinder till Aminoff $^{27}/_{9}$ 1821 g. st. Även Rotkirch, som Aminoff hållit underkunnig om sina framgångar i Petersburg, hyste vissa betänkligheter. »Procancellariatet är ganska kinkigt», skrev han $^{10}/_{10}$ 1821 till Kothen, »och måttan emellan de gamla och nya idéerna skall grundläggas och bibehållas utan svåra brytningar. Uppmärksamhet, klokhet, foglighet och sann liberalité äro honom nu nödige requisita, och låter han ibland jämka med sig, tror jag det skall bli gott utav.» För övrigt ansåg Rotkirch, att Aminoff handlat visligt i att inte mottaga ordförandeskapet i Kommittén, synnerligen som han i den ställning han erhållit spelade en lika stor, om inte större roll, utan att vara lika exponerad för kritiken. Även i Åbo bedömdes avsägelsen gynnsamt. Hist. Tidskr. f. Finland 1918 s. 47.

der torde känt en viss inre förnöjelse, veta vi inte. Ehrenström, åt vilken Rehbinder meddelade partier ur sin epistel, förmodade, att han inte skulle uppfatta satiren, utan tolka brevet som ett nytt vittnesbörd om sina stora egenskaper och förändra Rehbinders »sel en sucre».[1]) — Förhöll det sig så, var det sannerligen intet under, om Rehbinders under de senaste åren titt och ofta avgivna smickrande försäkringar, de förtroenden och de verkliga tjänster han visat den för all yttre révérence synnerligen känslige herren till Rilax — om de slutligen ledde till den övertygelsen, att rökoffren voro allvarligt menade. Detta med desto större skäl som Rehbinder fortfor att uttala sitt godkännande av hans tänkesätt i frågor, varom meningarna gingo åtskils, såsom t. ex. i fråga om officersänkornas pensioner.[2]) Med kännedom av de kraftiga uttalanden om Aminoff, som Rehbinder då och då fällde i brev till andra korrespondenter, kan det med skäl anmärkas, att hans förhållande till denne präglades av bristande uppriktighet, »duplicité». Utom vad vi kunna föra på den konventionella terminologiens konto, betingades courtoisien av önskan att bevara freden med en lätt upprörd koleriker, som tillvunnit sig förtroende hos kejsaren och av denne ansågs äga sina landsmäns stora förtroende. Men helt naturligt måste det kontinuerliga smickret bidraga till att underhålla den pretentiösa självmedvetenhet och den självkära patos, som inte kan frånkännas den nye vicekanslern. Huru mycket denne än själv i sin »politik» skattade åt förställningens konst, var det alls inte att undra på, om han verkligen tog Rehbinders salt för socker.

Men vi skola inte vidare dröja vid förhållandet mellan den nye vicekanslern och den Finska kommitténs ledande man, som genom sin ställning såsom föredragande hos universitetets höge kansler kom i flitig beröring med de akademiska myndighetspersonerna i hemlandet. För Aminoff öppnade sig ett nytt skede av hans levnadsbana, som vi lämna utanför gränsen för denna skildring. Det var en tidigare oprövad uppgift; men, om han än tidtals kände sig osäker, gjorde han sig snart nog goda förhoppnin-

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{17}/_{10}$ 1821.

[2]) Rehbinder till Aminoff $^{24}/_{7}$ 1821, Aminoff till Rehbinder $^{14}/_{7}$, ^{9}, [:c) $^{9}/_{8}$] 1821.

gar om att kunna lösa den till sin härskares och sina medborgares belåtenhet, och han tyckte sig kunna konstatera, att gamla och unga vid akademien hälsade hans utnämning med tillfredsställelse såsom ett förnyat prov på kejsarens nåd och välgörenhet mot Finland.[1]) Om den grundsats han i sin verksamhet ämnade följa, skrev han vid slutet av 1821 till Kothen: »Mitt bemödande har varit och skall bli, så länge jag måste dväljas vid denna befattning, att återställa ordning och skick, alltid på ett mig värdigt, men skarpt och kraftfullt sätt, då så erfordras; krossa de brottslige, högre och lägre, eller också själv bli krossad av dem. Jag har låtit vederbörande förstå, att jag icke är en man, som viker för hackor.» Det var en resolut föresats, som erinrar om hans ett årtionde tidigare fällda yttrande, att den som styrde affärerna med ullvantar skötte dem illa, medan den som iakttog fasthet, parad med rättvisa, gjorde det väl.[2]) Såsom alltid konstaterade Aminoff, att han inte blev rätt förstådd och uppskattad, men han tröstade sig med sin gamla lärdom, att, då han inte mera fanns till, skulle man först lära känna honom och renheten av hans handlingar.[3])

Utom den lokala styrelsen över kejserliga Åbo akademi hade Aminoff emellertid fått även andra uppdrag sig anförtrodda. Han satt som medlem i tvenne kommissioner, som hade att uttala sig om den militära lagstiftningen och om officersänkornas pensionsförmåner; han hade vidare designerats till ordförande i den kommitté, som skulle utarbeta en ny redaktion av grundlagarna, och måhända gjorde han sig, såsom Rehbinder antytt för Walleen, förhoppningar om att såsom lantmarskalk leda den lantdag, där denna kommittés arbete skulle framläggas.[4]) Dessutom hade han år 1820 kallats av sina medborgare till ordförande i K. Finska

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{7}/_{11}$, $^{14}/_{11}$ 1821, till Kothen $^{22}/_{10}$, $^{7}/_{11}$, $^{28}/_{11}$, $^{19}/_{12}$ 1821, Ehrenström till Rehbinder $^{28}/_{10}$ 1821.

[2]) Jfr s. 142.

[3]) Aminoff till Kothen $^{19}/_{12}$ 1821, $^{19}/_{11}$ 1823.

[4]) År 1824, då det talades om ett besök av kejsaren i Finland, undrade Aminoff på, om inte i det fallet en riksdag möjligen var å bane. Till Kothen $^{18}/_{2}$ 1824.

hushållningssällskapet. På det eminentaste sätt hade han blivit erkänd, rättvisad och tackad. Han befann sig nu, för att använda ett av hans uttryck till Ehrenström, »överst på hjulet» och kunde göra anspråk på att anses som »den förste» i Finland, som »l'homme le plus marquant de ce pays».

Vad som ytterligare var egnat att förljuva Aminoffs position i samhället, var att den utan större rubbningar i hans seigneuriala friheter och ekonomiska omsorger gav honom tillfälle att utöva inflytande på det offentliga livet och att inlägga sitt ord i fråga om statens viktigaste värv, såsom vid högre tjänsteutnämningar, vilket han inte heller underlät att göra. Väl förutsatte arbetet i kommissionerna kortare uppehåll i den nya huvudstaden och de akademiska sysslorna bundo honom åtminstone vissa tider vid Åbo stad. Men han var inte tvungen till någon ständig tjänstgöring vid ett ämbetsverk och på den sistnämnda orten hade han redan för sina barns uppfostran etablerat eget hushåll, för vars bekostande de med vicekanslersbefattningen följande taffelpenningarna kommo honom väl till pass. De många uppdragen skulle således inte i högre grad inkräkta på hans gamla åtrå att tillbringa sina återstående dagar vid plogen och i familjens sköte. Med tanke på alla dessa framgångar och utmärkelser kunde Aminoff efter den första audiensen hos kejsaren i brev till sin maka jublande utbrista: »Jag hoppas, att vi icke skola åtskiljas förr än den eviga skilsmässan. Likväl lärer jag icke få bli sysslolös. Med ett ord: den Högste har styrt allt till det bästa!» [1])

Men inte nog med att allt vänts till det bästa för Aminoff själv. Också för hans vänner och hans fränder, »det kära blodsbandet», som enligt hans förmenande fått dela hans öde att bliva åsidosatta och otackade, hade en bättre dag uppgått. Rotkirch satt sedan år 1817 såsom president i Vasa, hade hugnats med en hög orden och vackra taffelpenningar; Gustav Aminoff i Kuopio hade lyckliggjorts med en länge saknad dekoration och en penningegratifikation från monarkens hand; S. F. v. Born hade — mot sin vilja uppgiver Rot-

[1]) Aminoff till sin fru $^4/_9$ 1821.

kirch[1]) — befordrats till t. f. och sedermera till ordinarie innehavare av landshövdingsämbetet i Uleåborg, därifrån hans väg några år senare gick till senaten; och gunstlingen bland alla, G. v. Kothen, hade från sin avlägsna lagsaga i Karelen förflyttats till den större verkningskretsen i regeringen. Lyckönskande systersonen till den nya sysslan, där hans hjärta och förstånd kunde gagna den kära fosterjorden, skrev Aminoff med tanke på den framgång, som förunnats dem i livet: »Bägge två äro vi kastade nakne på världsbanan, men huru underbart har icke den allsmäktige oss omfattat. Vi skola gå vår förvandling till möte med lugn i själen.»[2])

Med skäl kunde Rehbinder tala om »cet homme d'heureuse étoile» och Walleen om »l'époque ou l'astre des A[minoff]», som började lysa.[3])

*

Såsom det var att förvänta, undgingo de upphöjelser, som vederfores »eremiten på Rilax», inte att utöva ett välgörande inflytande på hans sinnesstämning och hans förhållande till andra. Till sin maka yttrade han engång, att han var »fier i motgången, i lyckan humble och eftergiven». [4]) Ödmjuk blev han nog aldrig. Sinnets häftighet — l'humeur orageuse, såsom Walleen kallade den —, högdragenheten och självtillräckligheten sutto fortfarande kvar och »dominationslystnaden», som han så ofta klandrat hos andra, men varför han själv visst icke var fri, närdes helt naturligt genom framgången. Men medvetandet att ha vunnit det rättvisande, den utvärtes heder och den medborgerliga betydelse, vartill han ansåg sig berättigad genom

[1]) Rotkirch till Aminoff $^{9}/_{5}$ 1819. Rotkirch, som motsträvigt lämnat sitt Stensböle, hade nu försonat sig med statstjänsten. »Huru ljuvt är ej», förklarade han för Aminoff, «att i högre mån än vid plogen veta sig vara en nyttig länk i samfundskedjan. Samtid och eftervärld exigerar, att statskroppen just nu rätteligen skall stödas och sammanknytas för att kunna trotsa stormarne att ej upplösas, och ve oss, om vi ej arbeta därhän.»

[2]) Aminoff till Kothen $^{4}/_{10}$ 1820.

[3]) Walleen till Rehbinder $^{20}/_{9}$ 1819.

[4]) Aminoff till sin fru $^{17}/_{11}$ 1819.

sina förtjänster och dygder, jämte tillfredsställelsen att känna sig upphöjd över sina »likars» tadel och kabaler, verkade lugnande på temperamentet, i den mån rehabilitationen fortskred. »Själens saknade lugn» återvände småningom.

Förändringen framträdde i förhållandet till de personer, i vilka Aminoff skådat sina motståndare och om vilka han plägat yttra sig med ironisk skärpa. Väl torde känslor och tänkesätt i grunden förblivit desamma och »fin» beräkning spelat mer eller mindre in, men redan det var ett framsteg, att de yttre beröringarna fingo en utvärtes prägel av sämja och försoning. I början av 1820 meddelade Mannerheim i brev till Ehrenström »den besynnerliga nyheten», att Aminoff hedrat honom med besök och vid alla tillfällen, då de sammanträffat, visat honom oväntad artighet och förtrolighet. Mannerheim tillade, att han inte förstod anledningen till denna metamorfos bättre än han begrep orsaken till den förra bitterheten, och han undrade därför på, huru länge freden skulle räcka. [1])

Även Ehrenström kunde glädja sig åt sin gamle väns förändrade sinnesförfattning. På våren 1820 berättade han för Rehbinder, att Aminoff alldeles lagt bort sitt förra misshag och numera överhopade honom med vänskap och förtroende utan gräns, och till Walleen skrev han vid samma tid, att hans förhållande till greven präglades av vänskap och förtroende, som om det aldrig varit annorlunda. Förtroendet framträdde dels i fråga om allmänna ärenden,

---

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{5}/_{1}$ 1820. Året efteråt mottog Mannerheim ett uppdrag, som torde givit honom nyckeln till gåtan. Aminoff meddelade nämligen honom i och för vidare befordran en underdånig supplik, vari han, med åberopande av de adliga privilegierna samt såväl statens som egen fördel, men tvärt emot gällande förordning, ansökte om rätt att från sina gods utskeppa sågade lekter. Valet av ombud bestämdes »av orsak du lätt kan inse», förklarade Aminoff hemlighetsfullt för Kothen ($^{9}/_{6}$ 1821), som ombads att tala med finanschefen Falck och i övrigt »vigilera i saken». — Senaten förordade bifall till Aminoffs begäran för tio år, men Aminoff anhöll genom Rehbinder om rättighetens förlängande till obegränsad tid eller åtminstone till 20 år. Resultatet blev att tillståndet beviljades för 10 år och sedan för ytterligare lika lång tid. Odat. supplik i Ril. s. 32, Aminoff till Rehbinder $^{6}/_{7}$ 1821; *Harmaja*, Suomen tullipolitiikka I: 382.

dels i saker av enskild natur. Under besöket i Petersburg höll Aminoff Ehrenström underkunnig om sina framgångar och vid återresan genom Helsingfors fortsatte han sina förtroendefulla meddelanden. Innan han i oktober höll det förmaningstal till akademistaten, varmed han ville inaugurera sin akademiska era, sände han det till Ehrenström för att under dennes konsterfarna behandling genomgå en nödig luttringsprocess. Tidigare hade han visat sitt intresse för Ehrenströms personliga lycka genom att enträget tillstyrka den 58:årige ungersvennen att inträda i det äkta ståndet, och med välment fjäsk önskade han att även andra — bland dem Rehbinder, som dock nekade att blanda sig i andras äktenskapshistorier — sökte häva den återfunne vännens ännu i sista stunden visade tvekan. [1])

Ehrenström var en alltför världserfaren och skeptisk herre och hade blickat alltför djupt in i sin forne väns karaktär och »politik» för att sätta full lit till sinnesförändringen. Fortfarande konstaterade han i Aminoffs uppförande samma beräknande opålitlighet, samma partiskhet och samma självkära skrytsamhet, varöver han så ofta moquerat sig i brev till Walleen. Men han var en gammal man, som älskade stillhet och lugn, och han fann det mest opportunt att mottaga den framräckta handen. För Rehbinder, som skämtat

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{2}/_{3}$, $^{5}/_{3}$, $^{8}/_{3}$ 1820, $^{6}/_{9}$, $^{3}/_{10}$ 1821, till Walleen $^{1}/_{3}$ 1820, Aminoff till Rehbinder $^{22}/_{3}$ 1820, Rehbinder till Aminoff $^{29}/_{3}$ 1820. Om det tal Aminoff höll vid akademiens inskription $^{26}/_{10}$ 1821 berättade Ehrenström för Rehbinder ($^{3}/_{10}$ 1821), att Aminoff tillsänt honom sitt koncept med uppmaning att korrigera det efter behag, men såvitt möjligt med bevarande av hans egna »*uttryck, tankar, hopdragna stil* eller *så kallade energi*». »C'etait — förklarade Ehrenström ironiskt — un problême assez difficile à résoudre que de mettre un peu d'ordre dans ce chaos. — — La première leçon que le vice chancelier va donner à l'université, sera donc que *hopdragen stil* à sa manière, c'est à dire de grands mots placés dans la plus grande confusion, forme ce qu'on appelle un stile énergique. On aura de la peine à s'en convaincre.» Mycken förnöjelse hade Ehrenström jämväl av Aminoffs glädje över att få detta *sitt* tal tryckt. Tryckningen förordades av Rehbinder, som i brev till Aminoff meddelade, att han funnit talet kraftigt och värdigt samt att han lämnat det i översättning åt kejsaren. Jfr *Heinricius*, Skildr. fr. Åbo akademi s. 98—99.

över vicekanslerns självförnöjda uppträdande i Petersburg, förklarade han, att han ansåg det klokast att inte stöta de mäktiga eller såra en fåfäng och snarstucken person, som trodde sig äga rätt till hela världens beundran.[1]) Det var en filosofi, som inte saknade sin duplicité, men den hade den nyttan, att den förekom en upprepning av de tidigare slitningarna och den rönte helt säkert bifall hos Rehbinder.

Ju längre tiden led, desto försonligare blev den stämning Ehrenström å sin sida lade i dagen. Breven till Aminoff präglades av en lugn och vänskaplig ton, från vilken de förra, retsamt mästrande biljuden försvunnit. Förtroendefullt diskuterade Ehrenström deras gemensamma arbete i pensionskommittén, talade om personer och förhållanden i hemlandet, om politiska nyheter från Sverige m. m. Med ömt deltagande yttrade han sig för sin »egen bror», sin »bästa vän» om dennes familjeförhållanden. Han rördes till tårar vid underrättelsen om grevinnan Evas bortgång och egnade henne vackra minnesord. När Aminoff år 1824 hugnades med presidents titel, rang och värdighet, skrev han vänligt lyckönskande: »Du behöver väl ej denna förbättring på karaktären för att öka ditt anseende i det allmänna. — — Men det är likväl fägnesamt för dig själv, dina barn och dina vänner, att du icke blivit lottlös vid den skedde store utdelningen av gracer till finske ämbetsmän.»[2])

Den tredje medlemmen av de forna vännernas och olyckskam-

---

[1]) »A votre âge,» »skrev Ehrenström $^{3}/_{10}$ 1821 till Rehbinder, »vous avez assez de pouvoir sur vous même pour cacher l'impression désagréable de toutes ces louanges excessives qui se donne, en votre présence, un homme qui n'est rempli que du sentiment de son propre mérite, qu'il regarde comme incomparable, et de celui du mérite de tous les siens, fut ce même une vieille galoche à lui appertenante, comme a dit assez plaisamment le b:n de Cedercreutz. Mais à mon âge, j'avoue que je suis péniblement affecté et extrémement dégouté de l'odeur de tous ces encens que le personnage en question ne cesse de brûler devant l'autel qu'il s'est érigé à lui-même». — Sin »politik» ansåg A. enligt Ehrenströms förmenande »comme une politique fine, adroite et nécessaire, par laquelle il espère éclipser le cardinal Mazarin,» och han hade under besöket i Helsingfors öppet framlagt sitt system, varefter han också handlat.

[2]) Ehrenström till Aminoff $^{4}/_{1}$, $^{20}/_{1}$ 1822, $^{16}/_{1}$ 1824.

raternas triumvirat hade gått ur tiden utan att en reconciliation kommit till stånd. Men det tyckes, som om Aminoff numera, sedan han fått sin åtrå efter ära och gracer tillfredsställd, sedan han i sin tur erkänts av den välsignade regenten såsom »l'homme le plus marquant», tänkte med blidare och försonligare sinne på sin forne »förman», »den store mannen». Åtminstone undergick hans förhållande till dennes efterlämnade familj en utvärtes förändring. På våren 1821 avlade han ett två dagars besök på Åminne, där han, enligt uppgift till Kothen, bemöttes med »mycken hövlighet och attention», och i slutet av 1822 vände han sig till kejsaren med en underdånig hemställan om att änkegrevinnan Armfelt, vars genom reskript av år 1816 henne tillförsäkrade besittningsrätt till Mustiala och Gammelgård officersboställen utgått, måtte hugnas med en årlig pension ur de från Mustiala utgående intraderna. Sin hemställan grundade Aminoff på den omständigheten, att grevinnan var änka efter en frejdad man, »une homme illustre et célèbre», som gjort sig förtjänt av sina regenters och sitt fäderneslands hågkomst. Något stort lovtal innebar detta inte, men dock en betydande modifikation av det eftermäle Aminoff tidigare egnat sin forne vän och medolycklige. Framställningen godkändes och Aminoff konstaterade, att den Armfeltska familjen tycktes vara honom mycket bevågen därför.[1])

Närmandet till forna vänner och bekanta var, frånsett andra förmåner, också såtillvida väl förklarligt som Aminoff kommit till de år, då den närmaste vänkretsen började smälta ihop, lämnande tomrum, som inte mera kunde fyllas. På årets sista dag 1821 meddelade han med förkrossat hjärta sin förtrogne vän Gösta v. Kothen, att den grymma döden frånryckt honom den jordiska ängel, som himmeln beskärt honom till maka och till vilken han, såsom vi veta,

[1]) Aminoff till Kothen $^{22}/_{5}$ 1821, $^{12}/_{4}$ 1823. Très-humble mémoire, dat. $^{23}/_{11}$ 1822 i Ril. s. 32; K. M:ts brev o. reskr. 1813—16. Ehrenström hade förmodat att Aminoff skulle motsätta sig prolongation av besittningsrätten, emedan han fortfarande hyste »une rancune immortelle» till Armfelts familj (till Rehbinder $^{3}/_{10}$ 1821). Att denna inte alldeles upphört, framgår av A:s brev till Rehb. $^{23}/_{11}$ 1822, $^{3}/_{4}$ 1823.

plägat förtro sig i sorg och glädje.[1]) Därförinnan hade han tid efter annan mottagit underrättelser om dödens skördar bland vännerna i Sverige och i hemlandet. Med påfallande lugn bar han budskapet om att G. M. Sprengtporten slutat sin skiftesrika levnad ($^{13}/_{10}$ 1819). »Sprengtporten är då icke mer!» skrev han helt kort till Kothen om sin förre deltagande vän och gynnare. »Med stora talanger och andre förträfflige egenskaper får han likväl ett svårt namn i historien; visserligen måtte han väl känt tyngden av sina politiska förhållanden.»[2]) Djupare grep honom vännen De Geers bortgång ett år senare ($^{4}/_{11}$ 1820). »Det var en hederlig och vördnadsvärd man», skrev han till Kothen, och med tanke på sig själv tillade han sorgset: »Den ena samtida efter den andra lämnar mig! Utom det kära blodsbandet är jag snart isolerad här i landet, men efter naturens ordning kommer också min tur snart att förenas med bortgångne vänner.»[3]) Även förlusten av Reuterskiöld († $^{27}/_{6}$ 1821) smärtade honom, liksom andra dennes vänner, synnerligen som den inte endast berörde honom personligen, utan också innebar ett slag för den finländska militären. Och sannolikt är, att Aminoff av gammal vänskap egnade en saknadens suck åt presidenten Tande-

[1]) Grevinnan Eva Aminoff avled i Åbo $^{30}/_{12}$ 1821 efter en längre tids sjuklighet och sedan hon skänkt sin make tolv barn, av vilka de flesta dött före henne. Någon tid senare skrev Kothen i brev till Aminoff ($^{11}/_{7}$ 1823) om henne: »För oss alla efterlevande blir den bortgångna ängeln en föresyn och ett mönster att följa i dygd och sann älskvärdhet, och var hon i ordets hela bemärkelse en verkelig prydnad för sitt kön.» Rotkirch berättade (för Kothen $^{13}/_{1}$ 1821) att Aminoffs sorg var gränslös och borde vara det, »ty det fordrades hennes eftergivenhet, jämna lynne och fulla förtroende i allt att göra husliga sällheten möjelig». Jordfästningen försiggick med stor ståt i Åbo domkyrka. Jfr *Heinricius*, Från samhällslivet i Åbo s. 99 följ.

[2]) Aminoff till Kothen $^{28}/_{10}$ 1819. Medan Ehrenström bevarade sin oförsonlighet mot Sprengtporten uttalade sig Rehbinder med erkännande och visst deltagande om denne. »Certes la Finlande ne produira pas sitôt un homme ainsi extraordinaire que lui», skrev han i brev av $^{30}/_{10}$ 1819 till Ehrenström.

[3]) Aminoff till Kothen $^{18}/_{11}$ 1820. »För sin goda karaktär och hederliga tänkesätt förtjänar gubbens minne alltid ett rum i våra hjärtan», skrev Rotkirch $^{11}/_{11}$ 1820 till Kothen.

felt († $^{5}/_{1}$ 1822), vars frånfälle på andra håll mottogs med likgiltighet eller nästan med känslor av lättnad. Får man tro Ehrenström, hade den åldrige dignitären genom sina senila sottiser och sitt ekonomiska sinnelag gjort sig till en visa i den nya huvudstaden, och efter vad Rotkirch låtit sig berätta, hade han så fallit i den allmänna opinionen, att han sänktes i jorden utan en enda saknadens tår. [1])

Om den »hederlige karlen» general Heribert Reuterskiöld, som hört till hans trognaste vänner och beundrare, skrev Aminoff efter dödsbudskapet till Kothen: »Det har kostat mig tårar; saknad och välsignelse åtföljer hans stoft.» Och för Rehbinder förklarade han, att Reuterskiölds bortgång var en stor förlust för det allmänna, ty han var »en rättskaffens, redlig, välmenande man och för vänskapen». Särskilt hade den lilla militärstyrkan lidit en stor förlust, som det var svårt att ersätta, och Aminoff visste berätta, att »den arma militären» var »au désespoir». Men han hade tröstat de sörjande med att de hade vid monarkens sida ett sådant stöd som Rehbinder. »Ja, min bror, var det, au nom de Dieu», bad Aminoff bevekligt. [2]) Men när han kort därpå erhöll genom Rehbinder kännedom om ett av Reuterskiöld till generalstaben insänt memorial rörande officersänkornas pensioner, i vilket memorial enligt hans mening änkornas fördelar åsidosattes till fromma för staten, förglömde han i första hettan alldeles sina gamla känslor för den bortgångne vännen. I

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{6}/_{1}$ 1822, Rotkirch till Kothen $^{23}/_{1}$ 1822.

[2]) Aminoff till Kothen $^{5}/_{7}$ 1821, till Rehbinder $^{3}/_{7}$, $^{6}/_{7}$ 1821. Också för Jägerskjöld berättade Aminoff ($^{19}/_{7}$ 1821) om sin och officerskårens stora saknad. Rotkirch talade i brev till Kothen ($^{2}/_{8}$, $^{13}/_{6}$, $^{10}/_{7}$ 1821) om den hederlige, duglige och bastante brodern Heribert, om hans »gamla och ihärdiga arbetstakt». »Med hans nit och värme», spådde R., »uppstiga ej många och sakna alldeles nödig rutin i affärerne.» Till Reuterskiölds efterträdare i militieexpeditionen utsågs överstelöjtn. A. A. Finckenberg och till chef för trupperna överste G. Ehrnrooth. Båda yttrade sig med största beröm och saknad om sin företrädare, vars bortgång, enligt vad Finckenberg fruktade, skulle medföra en stor omvälvning i den finländska militären. Finckenberg till Jägerskjöld $^{6}/_{3}$, $^{19}/_{6}$, $^{2}/_{8}$, $^{5}/_{9}$ 1821, Ehrnrooth till d:o $^{27}/_{7}$ 1821.

de häftigaste ordalag utgöt han sin harm över dennes tilltag, som han ansåg för ett förräderi mot gamla krigskamrater och stridande mot kejsarens ädla strävan att avtorka de behövandes tårar. För Rehbinder, som i huvudsak delade hans uppfattning om änkornas understödjande, förklarade han, att han var högst indignerad över den avlidnes förhållande, som han emellertid ville bevara tyst i sitt förfördelade bröst. Och då samtidigt, på förslag av G. Ehrnrooth, den nya befälhavaren för trupperna, en insamling sattes i gång för uppresandet av en gravvård över den avhållne chefen, uttalade han sin förtrytelse över att man tänkte på en ärestod åt en person, som ville rycka brödet från stupade vapenbröders värnlösa änkor och barn. »Sannerligen», utropade han, »är det icke att gäckas med mänsklighetens dyrbaraste fordringar, tacksamhetens gärder!»[1] — Häftighet och oförsagdhet voro, yttrade engång den unge greve Gustav Aminoff om sin fader, utmärkande egenskaper hos J. Fr. Aminoff.[2]

Det olyckliga memorialet tyckes jämväl inverkat störande på det gamla goda förhållandet mellan Aminoff och överste Jägerskjöld, som förmedlat dess inlämnande till ryska generalstaben och som vid samma tid, ehuru av annan orsak, nödgades lämna sin plats som föredragare av finländska militieärenden i Petersburg.[3] Efter

[1]) Aminoff till Rehbinder $^{14}/_{7}$, $^{9}/_{8}$ [:o $^{9}/_{8}$] 1821, G. Ehrnrooth till Jägerskjöld $^{27}/_{7}$ 1821, A. Finckenberg till d:o $^{12}/_{11}$ 1821. Ritningarna till Reuterskiölds gravmonument (invid Gamla kyrkan i Helsingfors) hade uppgjorts av Ehrenström, enligt uppdrag av officerarne. Han valde formen av en kub för att bildlikt framställa den avlidnes alltid jämna lynne och solida karaktär. »Dans toutes les positions le cube reste toujours cube», menade Ehrenström (till Rehbinder $^{4}/_{7}$ 1821, till Jägerskjöld $^{15}/_{7}$ 1821).

[2]) *Heinricius*, Skildr. fr. Åbo akademi s. 188.

[3]) Enligt Ehrnrooths och Finckenbergs mening skulle Aminoff, vars hjälp åt J. den förre fåfängt sökte, genom sitt inkonsekventa uppträdande skämt bort J:s sak. Enligt en anteckning av Jägerskjöld (i Jägerskj. s.) skulle han kunnat räddas av Rehbinder, men denne »var alltid helst bakom kanonerne, så ädel och rättänkande han än var». Aminoff till Jägerskjöld dec. 1821—jan. 1822, Ehrnrooth till d:o nov. 1821—febr. 1822, Finckenberg till d:o $^{12}/_{11}$ 1821, Aminoff till Rehbinder $^{16}/_{11}$, $^{23}/_{11}$, $^{30}/_{11}$ 1821, Rehbinder till Aminoff $^{17}/_{11}$ 1821.

vad breven till Rehbinder utvisa, misstänkte Aminoff dessutom Ehrenström för att ha haft sin hand med i den otillständiga démarchen. Så var dock inte förhållandet, utan erhöll denne först genom Jägerskjöld del av memorialet. Han uttalade sitt ogillande av det obetänksamma steget, men han framhöll för Rehbinder förmildrande omständigheter och han omfattade i huvudsak syftemålet, medan han ansåg Aminoffs förslag överhövan förmånligt för änkorna. För övrigt var han intagen av beundran för Reuterskiöld, med vilken han genom sitt nyligen ingångna giftermål kommit i svågerlag. I emfatiska ordalag uttalade han för Rehbinder sin sorg efter den avlidne, med vilken han befarade att den nationella armén till stor del skulle gå i graven. »Var finna», frågade han sorgmodigt, »en man, som förenar med så stort nit en sådan redlighet och ett mer brinnande begär att gagna det allmänna?» [1]) Rehbinder ansåg Ehrenströms sorg överdriven, men gav, även han, sitt erkännande åt den bortgångne såsom en aktningsvärd och tapper officer, som hedrade sitt fosterland och gjorde det stor nytta. Deras enskilda relationer hade aldrig varit intima och de hade inte alltid varit av samma mening, men de hade diskuterat affärerna utan förbittring och personliga synpunkter. Som enskild man hade Reuterskiöld visat Rehbinder tjänster, som denne alltid skulle bevara i tacksam hågkomst. »Som enskild person», tillade Rehbinder, »stod han över mitt beröm.» [2])

* * *

[1]) Ehrenström till Jägerskjöld $^{22}/_{7}$, $^{5}/_{8}$ 1821, till Rehbinder $^{27}/_{6}$, $^{30}/_{6}$, $^{11}/_{8}$ 1821, Rehbinder till Aminoff $^{13}/_{9}$ 1821 (Ril. s. 42); Reuterskiölds Mémoire très-soumis av $^{8}/_{10}$ okt. 1820 (Ril. s. 42). Pensionskommittén, bestående av Aminoff, Ehrenström och Finckenberg, avgav sitt betänkande $^{5}/_{6}$ 1822 (avskr. i Ril. s. 42).

[2]) Rehbinder till Ehrenström $^{3}/_{7}$ 1821. För Walleen uttalade sig Rehbinder emellertid med en blandning av skämt och harm om det överdrivna beröm, som egnades Reuterskiöld av en militär klick, för vilken Ehrenström gjort sig till koryfé. Fick man tro de av långa éloger fyllda brev Rehbinder fått mottaga, hade man i Reuterskiöld förlorat en Turenne och en Sully i samma person, fäderneslandet var i fara, militären var bestört o. s. v. Till Walleen $^{21}/_{7}$ 1821.

Medan sålunda den ene efter andre bland »fäderneslandets redliga vänner», »de dygdige», skattade åt förgängelsen och försoningens skimmer lade sig över Aminoffs förhållande till hans antagonister inom den motsatta »ligan», inträdde bland dem som räknats till Armfelts vänner och medhållare en söndring, som ytterligare visar, huru känsliga och lätt upprörda sinnena voro i den högre ämbetsvärlden och huru svårt ett samarbete kunde ställa sig även för dem, mellan vilka man på goda grunder kunde antaga att frid- och harmoni skulle råda.

I åtta långa år hade Ehrenström förberett regeringens mottagande i Helsingfors — under slit och släp och ständig ängslan för »Åbo-kabalens» hemliga motstånd. Men när det led mot stunden för löftenas uppfyllelse, då senatens högtidliga inauguration i Helsingfors skulle inleda en ny epok i Finlands historia, då kände han sig betänksam och orolig. När han sammanställde allt vad han inhämtat om regeringens ledamöter och vad han hört desse yttra om varandra, då de någon gång passerade Helsingfors, då fylldes hans lätt afficierade sinne av fasa för det omak och de bekymmer de höga herrarnes ankomst skulle åsamka honom. Och särskilt tänkte han med ängslan på det bemötande han hade att vänta sig av den gode och hederlige, men så lätt missledde generalguvernören, när den skriftliga korrespondens, som i åratal pågått dem emellan, skulle efterföljas av ständig personlig beröring. De obehag, han den sista tiden fått röna från det grevliga parets sida, voro mera egnade att styrka än att lugna farhågorna.

Förhållandet till senatens ledamöter artade sig emellertid från början skäligen väl. Efter hand som »de små Alexandrarne» anlände till staden gjorde de sin uppvaktning hos den mycket omtalade gustavianen, med vilken flere eller kanske de flesta bland nykomlingarne först nu gjorde personlig bekantskap. Och vid de många enskilda fêter och dinerer, som följde efter invigningshögtidligheterna, var »prefekten» — såsom han ironiskt kallades — en ofta sedd, om också inte riktigt intresserad gäst. Däremot kom det genast på sned med generalguvernören. Så länge denne varit bosatt i Åbo och endast under korta besök vistats i Helsingfors hade Ehrenström i sin egenskap av byggnadskom-

mitténs ordförande sökt göra uppehållet i staden för honom så agreabelt som möjligt. Men sedan greven bosatt sig i staden, ansåg Ehrenström sin ställning så förändrad, att han fann det klokast att hålla sig på sin plats för att inte genom ett fortsatt närmande till greven ådraga sig beskyllning för intriglystnad och begär att inblanda sig i affärerna. Därtill kom, att grevinnan inte tycktes vara väl intentionerad mot honom och att han både av ekonomiska och privata skäl ville hålla sig borta från det högre societetslivet. Han föresatte sig att så mycket som möjligt draga sig från generalguvernörens hus och de tillfällen till förtroliga konversationer han kunde ha med greven. Men denna förändring i uppförandet tolkades av det grevliga herrskapet som bevis på fientlighet och Ehrenström upplystes bl. a. genom Mannerheim om den verkan hans hänsynsfullhet eller kloka förtänksamhet, såsom han själv kallade sitt uppförande, hade. Mannerheim, som räknat på att Steinheil skulle i Ehrenström äga en klok och pålitlig rådgivare, framhöll för den senare vikten av att äga Steinheils förtroende och att begagna det för allmänt väl. Då Ehrenström gjorde invändningar mot att påtaga sig ett rådgivarkall, betecknade han detta som onödig grannlagenhet. »Den hederliga Gubben — skrev han till svar — har verkeligen ofta behov av vältänkande och kloka vänner, som utan alla egna avsikter biträda honom. På hans uppriktiga välvilja kan ingen tvivla, men stundom inblandas några svagheter, som man måste föra på en utarbetad physique, icke på hjärtats räkning, och då kan en klok väns råd medföra en nytta, vilken med skäl icke bör klandras.» Mannerheim erinrade om att han själv understundom inlåtit sig på förtroliga kommunikationer med Gubben, och ehuru hans råd inte alltid blivit följda, kände han sig tillfredsställd över att ha uttalat sina tankar uppriktigt och enligt övertygelse, utan någon avsikt att missbruka förtroendet till beredande av intriger. Det var en sådan verksamhet han kunde förorda.[1])

Orosmolnet gick snart över, sedan Ehrenström erhållit tillfälle att för Steinheil explicera motiven för sitt uppförande. Rehbin-

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{16}/_{10}$, $^{23}/_{10}$, $^{10}/_{11}$ 1819.

der, för vilken Ehrenström förklarat sig i en särskild Mémoire justificatif, uttalade i ampla ordalag sitt gillande av den sistnämndes taktfulla handlingssätt, men manade på samma gång till bevarandet av god harmoni med regeringschefen. Han var, skrev han artigt, övertygad om att Ehrenström förstod det bättre än någon, han som visat så mycken uppmärksamhet mot den gode generalen och som så ofta uppträtt som dennes försvarare, när Rehbinder och andra förlorat tålamodet. Om inte de främste ämbetsmännen affekterade en viss respekt gentöver generalguvernören, skulle denne inte åtnjuta någon aktning av andra, ty han upprätthöll sin värdighet på det oskickligaste vis — »et m:r d'Ehrenström a prêché et suivi ce texte», tillade Rehbinder, och han slutade med att i Ehrenströms undseende innesluta jämväl gemålen, »la plus dégoutante des comtesses», om vars värdighet han hyste ännu sämre tankar. [1])

»Brouilleriet» hade emellertid knappast hunnit lägga sig, innan det plötsligt blåste upp till en formlig »rupture». I slutet av november berättade Ehrenström för Walleen, att generalguvernören riktat till byggnadskommittén en skrivelse, vari han helt frankt beskyllde kommittén för att ha avsänt en lögnaktig rapport till kejsaren — det gällde kommitténs nyss avgivna vidlyftiga relation om sin verksamhet år 1818. Uttrycket var starkare än vad Ehrenström tidigare fått smälta. »Cette irruption brusque d'une humeur qui n'a plus de frein et qui est attirée par de vilains entours, surpasse toute idée», utbrast han i största förbittring. Smäleken kändes desto djupare som han erfor, att démarchen var riktad mot honom personligen och att Steinheil fortfarande uttydde hans tillbakadragenhet som en fientlig handling. Att missnöjet mot honom bottnade i grevinnans onåd och omgivningens intriger, var Ehrenström övertygad om, och han hotade att yrka på undersökning rörande den gjorda beskyllningen för att vinna justifikation och sedan begära sitt avsked för att undgå en ny attack

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{21}/_{10}$ Rehbinder till Ehrenström $^{6}/_{11}$ 1819.

av samma slag.[1]) Walleen avstyrkte emellertid bestämt från en åtgärd, som nog skulle leda till att Ehrenström fick rätt, men som skulle ytterligare nedsätta Steinheils anseende. Bäst var, menade han, att klara saken i godo och inte föra tvisten till högre ort, om icke Steinheil själv vågade yrka därpå. Likaså avrådde Walleen sin uppbragte korrespondent från att lämna sin plats, ty det kunde lätt hända att Steinheil förekom honom genom att till slut göra allvar av sitt hot att avgå, och Walleen önskade intet hellre än att så måtte ske, vem som än blev efterträdare. För övrigt tröstade Walleen, vädjande till egen erfarenhet, Ehrenström med att nådens sol snart skulle uppgå för honom. Själv befann sig Walleen allt sedan sommarens upplevelser i gunst hos greven, men han väntade stundeligen att åter sjunka till samma nivå som Ehrenström eller ännu lägre, ty, tillade han med sin vanliga ironi, »dans l'esprit de ce seigneur le jour et la nuit se succèdent toujours par rapport aux personnes qui sont en relation avec lui, et l'on est tour-à-tour blanc ou noir, sans pouvoir se rendre compte ni de l'une ni de l'autre de ces variations continuels». Åtminstone ett tiotal gånger hade Walleen varit utsatt för sådana växlingar, och sannolikt skulle de aldrig upphöra, ty vid Gubbens år förändrade man inte mera vanor och sätt att tänka och handla.[2])

Av samma mening var Mannerheim. Han förespådde, att det blåsväder, som säkerligen emanerat »från övre våningen» [grevinnans våning], snart skulle förgå och efterföljas av ett varaktigt lugn. Han visste, att den gamle hedersmannen hade ett fullkomligt förtroende för Ehrenström, och han bad denne att inte lämna Gubben, som alltid var ballotterad av omgivande personer, åt sig själv och åt vissa intriguanter, som inte begärde något bättre än att få fiska i grumligt vatten. »Jag vågar därom enskilt bedja», tillade Mannerheim. »Dess hastiga humeur och retlighet räcker

[1]) Ehrenström till Walleen $^{25}/_{11}$, till Rehbinder $^{18}/_{11}$, $^{25}/_{11}$ 1819. För Rehbinder åtnöjde sig Ehrenström med att utan vidare exklamationer klargöra situationen genom att insända de saken belysande papperen.

[2]) Walleen till Ehrenström $^{15}/_{12}$ 1819.

blott för ögonblicket och efterträdes snart av ledsnad över vad som förefallit. [1])

Det gick som Walleen och Mannerheim förespått, och även Ehrenström lugnade sig. Jultiden rapporterade den senare till Walleen och Rehbinder, att efter underhandlingar, vid vilka kanslirådet Elving uppträtt med berömvärd loyauté, förlikning uppnåtts och att man kommit överens om att Steinheil skulle återtaga den anstötliga skrivelsen. Förlikningen beseglades därmed att Ehrenström återupptog sina besök i det grevliga huset, där han bemöttes med utsökt égard och confiance, och på kejsarens födelsedag ($^{24}/_{12}$) gjorde hela byggnadskommittén sin uppvaktning hos generalguvernören för att genom honom nedlägga inför tronens fot uttrycken av sin undersåtliga hängivenhet för monarken. I skämtsamma ordalag berättade Ehrenström för Rehbinder om den uppmärksamhet han numera rönte från det grevliga parets och inte minst från grevinnans sida, vilket ådagalade, att om vid Auras eller Nevas stränder ryktet förmälde om något brouillerie mellan generalguvernören och byggnadskommitténs ordförande, så saknade ryktet grund. »Ainsi voilà cette fâcheuse affaire finie, et j'espère qu'il n'en sera plus question», utropade Ehrenström med en suck av lättnad, och han lovade å sin sida att inte vidare röra vid historien. [2]) Även Rehbinder, som sannolikt bidragit till den goda utgången under de besök han mot slutet av året gjorde i Helsingfors, uttalade sin glädje över den återvunna harmonien, på samma gång han ånyo komplimenterade Ehrenström för hans taktfulla uppförande. »Eder måttfullhet och edra dispositioner för återställandet av fred och endräkt», förklarade han smickrande, »kunna alltid tjäna som föredömen för mig och mina landsmän, om någon bland oss råkar i ett liknande läge.» [3])

Freden mellan den tidigare allrådande mannen i Helsingfors, såsom de la Chapelle kallade Ehrenström, och högsta maktens nyss inflyttade representant fortbestod sedan utan vidare störingar.

---

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{27}/_{11}$ 1819.
[2]) Ehrenström till Walleen $^{26}/_{12}$, till Rehbinder $^{22}/_{12}$, $^{26}/_{12}$ 1819.
[3]) Rehbinder till Ehrenström $^{29}/_{12}$ 1819.

Men i stället kom det innan kort till friktioner mellan Ehrenström och de rådgivare, som ivrigast manat honom att underhålla frid och harmoni med den bråkige, men hygglige Gubben.

Upprepade gånger ha vi haft tillfälle att konstatera, i vilka förtroliga och respektfulla ordalag de båda svågrarne, den strävt högdragne C. Mannerheim och den satiriskt resonerande C. J. Walleen, plägat vända sig till Ehrenström, vare sig det gällde politiska ämnen eller enskilda bekymmer. Och den sistnämnde hade i sin tur inte givit efter i fråga om estime och confiance. Efter ett besök i Åbo våren 1818 skrev Ehrenström till Walleen, att han under samtal med Mannerheim styrkts i den uppfattningen, att denne var »un de nos meilleurs têtes et des plus éclairées», medan Mannerheim försäkrade direkt för Ehrenström, att det fanns få så kloka och för fäderneslandet vältänkande män som denne. I slutet av år 1819 hade Mannerheim i vackra ord prisat Ehrenströms statsmannainsikter och erfarenhet, anbefallande i hans vård den hedersmannen Steinheil, och efter mottagandet av sin utnämning uttalade han den förhoppningen att alltid kunna påräkna Ehrenströms vänskapsfulla biträde. »Det är», skrev han smickrande, »i herr statsrådets person jag skattar för en lycka att äga en kamrat, vilken fri från fördomar och små intentioner endast har monarkens och fäderneslandets sanna väl till ögonmärke och som med vilja och förstånd är försedd att därtill kunna bidraga.»[1] — Walleen och Ehrenström åter hade i åratal formligen tävlat om att överträffa varandra i sirligt turnerade artighetsbetygelser och av varm känsla genomandade vänskapsförsäkringar, som väl böra tagas cum grano salis, men som i alla fall vittna om ömsesidigt förtroende och ett obetingat erkännande av varandras värde för fosterlandet. När efter kejsarbesöket i Finland Ehrenström beklagade, att han i fråga om kejserliga nådebevisningar blivit utmärkt framför Walleen, åt vilken han av hela sitt hjärta önskade allt gott, hade den sistnämnde smickrande genmält, att han på intet sätt kunde ställa sina förtjänster i jämförelse med dem Ehren-

[1]) Mannerheim till Ehrenström $^{10}/_{7}$ 1818, $^{17}/_{4}$, $^{10}/_{11}$, $^{27}/_{11}$ 1819, $^{1}/_{3}$ 1820, Ehrenström till Walleen $^{29}/_{4}$ 1818.

ström kunde uppvisa, »l'homme que j'estime le plus de toutes nos hommes en place». Och slutligen hade Walleen efter bådas utnämning till medlemmar av senaten förklarat, att det varit under förutsättning av Ehrenströms inträde i regeringen han samtyckt att mottaga kallelsen.[1])

Under sådana förhållanden, då bästa harmoni och förtroende tycktes råda mellan de nya ledamöterne, kunde man med skäl vänta, att det syftemål skulle uppnås, som dikterat deras utnämning, mer eller mindre mot deras egen åstundan. Att döma av ett uttalande av N. G. af Schultén, ansåg man inom senaten den nya förstärkningen för en »särdeles välgärning av kejsaren».[2])

Såtillvida uppfylldes förhoppningarna som arbetet i senaten, tack vare Mannerheims energi och drivande kraft, bedrevs med sådan fart, att man innan kort började se botten på den mängd av ärenden, som lagrat sig i expeditionerna.[3]) I början av 1823 berättade Mannerheim för Rehbinder, att den gamla surdegen i senaten började att försvinna och att påföljande höst, åtminstone försåvitt det gällde en del expeditioner, en fördelning på tvenne avdelningar icke behövde ofta förekomma.[4]) Men alltför snart visade det sig, att det samförstånd och den endräktighet i strävanden, som tarvades, men så ofta saknats i regeringen, i stället för att stärkas. utsattes för nya påfrästningar, som till en del berodde på de nya ledamöterne. Ställda vid varandras sida och satta i tillfälle att dagligen iakttaga varandras förmåga och egenskaper, funno desse, att de i mycket misstagit sig i fråga om de tänkesätt de på avstånd bildat sig om varandra. Redan på hösten 1820, nästan omedelbart efter det samarbetet begynt, tyckas slitningar förefallit mellan Mannerheim och Ehrenström, medan Walleen, alltid försiktig och neutral till det yttre, med tilltagande motvilja mot de båda herrarne från sidan iakttog upplösningen av deras förtroliga för-

[1]) Walleen till Ehrenström $^{22}/_{9}$, $^{29}/_{9}$ 1819, $^{18}/_{2}$ 1820, Ehrenström till Walleen $^{25}/_{9}$ 1819.

[2]) N. G. af Schultén s:r till N. G. af Schultén j:r, Schulténska brevsaml. i Åbo akademi.

[3]) *Rauhala*, Suomen senaatti I: 154, 157.

[4]) Mannerheim till Rehbinder $^{24}/_{4}$ 1823.

hållande, för egen del önskande att komma bort från allt eländet. Och innan året gått till ända timade en kasus, som — för att använda tidens terminologi — hotade att bringa »brouilleriet» till öppen »rupture».

Såsom redan blivit nämnt, följdes De Geers bortgång i november 1820 av långvariga meningsutbyten rörande efterträdaren. För att utröna senatens mening, innan han skred till vidare åtgärd, sammankallade generalguvernören ledamöterne till ett enskilt möte, vid vilket han för sin del yttrade sig till förmån för ref. sekr. Stichæus. Detta förslag rönte emellertid motstånd från de närvarandes sida och man åtskildes under stark misstämning mot Mannerheim, som ansågs stå bakom »Gubbens» åtgärd och under mötet uppträdde på ett för hans ämbetsbröder stötande sätt. Särskilt harmades Ehrenström. Så djupt tog han tillställningen, att han fann sig föranlåten att i en klagoskrift till Rehbinder relatera mötets förlopp, såsom han uppfattat det. Greve Steinheil var fullkomligt påverkad av Mannerheim, som, efter vad det antogs, i sin härsklystnad önskade få den lediga platsen besatt med ett kreatur, en »ja-broder», som h. o. h. stod till hans disposition. I sammanhang därmed klagade Ehrenström, att Mannerheim drev överhövan starkt på ärendenas gång, tvang sina kolleger att arbeta som trälar för att själv kunna tillräkna sig förtjänsten av resultatet. Ehrenström betonade, att vad han meddelade inte berodde på enskilt hat eller på passion, ehuru han nog för sin del hade skäl att klaga över Mannerheims uppförande. Han ansåg Mannerheim behövlig för senaten och han skulle fortfarande såsom förut förorda honom till ledamot, ty han ägde ett gott huvud, ett utmärkt minne, vana och erfarenhet i affärer jämte en stor verksamhetslusta. Men dessa egenskaper fördärvades genom egenkärlek, härsklystnad och böjelse för intriger — »par un egoïsme sans bornes, qui fait qu'il rapporte tout à lui, qu'il ne reconnaît pas d'autre mérite que le sien et qu'il est tourmenté de jalousie contre tous ceux qui pourraient l'offusquer». »Jamais — utbrast Ehrenström — il ne se fera aimer hors du cercle de sa famille.» Och slutligen tillade Ehrenström att Mannerheim, ehuru han egentligen själv bort övertaga ordförandeskapet i den andra

sektionen, förmått Steinheil att uppdraga platsen åt honom, som, för att undvika opposition, utan invändning fogat sig i denna självrådighet. [1])

Rehbinder upptog denna klagan mycket hett, men inte i den anda Ehrenström åsyftat. Han ansåg nämligen, att rapporten präglades av begär att klandra en antagonist, och han skyndade att genom Walleen, från vilken han även erhöll upplysningar om mötet, tillställa Ehrenström ett svar, som inte bevarats, men som tyckes varit hållet i en mycket allvarlig ton. Det var, uppgav Rehbinder själv, skrivet med full övertygelse och innehöll nyttiga sanningar för Ehrenström, som på sista tiden företagit sig att föra »un langage extrèmement imposant» och måhända inbillade sig att Rehbinder fruktade att vara av annan mening än han. Som Ehrenström nu förändrats från en ytterlig förespråkare för Mannerheim till hans fiende, vittnade detta om ombytlighet i sinnet, och berättelsen om mötet hos Steinheil, som innehöll mycket fraser och deklamationer samt i detaljerna skilde sig från Walleens skildring, föreföll honom i vissa avseenden suspekt. Men han ämnade inte låta narra sig av denne »petit ex-diplomate», huru »fin» han än sökte vara. Å andra sidan ville Rehbinder inte försvara Mannerheim, vars personliga skrovligheter han kände och av vilken han, efter vad det uppgavs, tidigare blivit illa åtgången. Han kände sig »triste et dégoûté» av eländet. [2])

Walleen, till vars beprövande Rehbinder hänskjutit sitt svar, fann detta överlägset skrivet och innehållande en likaså hälsosam som välförtjänt lektion, varför han inte tvekade att sända det till adressaten. Huruvida denne fullkomligt uppfattade Rehbinders »salt», må lämnas osagt; i alla händelser fann han sig av svaret manad att inkomma med ett självförsvar. Han hade — förklarade han — funnit Rehbinders brev så överlägset väl tänkt och

[1]) Ehrenström till Rehbinder ^{2}—$^{3}/_{12}$ 1820. Ehrenström berättade i ett senare brev ($^{9}/_{2}$ 1821), att särskilt finanschefen A. H. Falck —som dock var av ett mycket livligt och hetlevrat lynne — var förgrymmad på Mannerheim, men att mellan den sistnämnde och hans gamle ovän Ladau ett närmande ägt rum, måhända till följd av ömsesidigt fredsbegär.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{30}/_{11}$ 1820 g. st.

skrivet att han tagit sig friheten att förevisa det — för Walleen, som delade hans åsikt. Av allt sitt hjärta underskrev han Rehbinders kloka uttalanden om behovet av endräkt inom den högsta förvaltningen och han upprepade för Rehbinder sin gamla historia om huru han allt sedan överflyttningen till Finland gjort vad han förmått för att undertrycka oenighet, lugna upprörda sinnen och predika harmoni och förtroende mellan de styrande. Denna fredsstiftarroll hade emellertid inbragt åt honom hat och ovänskap från de krigförande partiernas sida, men han hade inte frångått sin föresats och ehuru han vid en senatssession hade blivit med obehärskad häftighet attackerad av Mannerheim, hade han fortfarande visat denne tillbörlig respekt och, då Mannerheim insjuknat, nästan dagligen besökt honom. Om sitt eget förhållande i senaten försäkrade Ehrenström, att det varit fridfärdigt och att han inte var den som ställde till svårigheter och oenighet. Men han plågades av känslan att — såsom han tidigare förutsagt — inte fylla sin plats. Ingen fanns, som var mindre begiven på att styra och öva inflytande än han. Tidigare hade han nog skattat åt en sådan mänsklig svaghet, men efter de olyckor han prövat och de kalomnier han fått utstå, önskade han blott att komma till fred och lugn.[1])

Kort efter detta brevs framkomst mottog Rehbinder en vidlyftig skrivelse, »une grandissime lettre» från Walleen, som föresatt sig att för vännens räkning ordentligt belysa »les ressorts secrets de notre machine politique et les manoeuvres dont on se sert quelquefois pour la diriger à son gré». För ingen annan skulle Walleen yppat ett ord, men till Rehbinder ville han tala öppet som till sitt andra jag, utan fara för att skada de personer han ämnade karakterisera.

Walleen började med att uttala sin mening om det enskilda mötet hos generalguvernören. Hans skildring därav överensstämde i all huvudsak med Ehrenströms, om ock några olikheter i detaljerna förekommo. Att Mannerheim, som helt och hållet ledde Steinheil och eftersträvade att med undanskjutande av alla med-

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{23}/_{12}$ 1820.

tävlare bliva senatens vicepresident, sökte genomdriva utnämningen av den på grund av vissa enskilda förhållanden olämplige Stichæus, berodde enligt Walleens förmodan därpå, att han fruktade, att Troil skulle utses till De Geers efterträdare och erhålla den ledarställning han själv hoppades uppå. Men ehuru Walleen således gav Ehrenström rätt, ansåg han denne välförtjänt av den lektion han fått av Rehbinder, ty hans påståenden hade egentligen grundat sig blott på misstankar, medan han, Walleen, kunde stödja sin i samma riktning gående mening på bevis. Så tog han sig anledning att från skildringen av det uppseendeväckande mötet övergå till en personteckning både av Ehrenström och Mannerheim. Han hade — såsom vi veta — excellerat i porträttmålning, och vad han nu presterade visade tydligt, att hans satiriska konst inte förlorat något av sitt pikanta behag.

Kort efter sin utnämning till ledamot av senaten hade Walleen gjort ett besök i Helsingfors för att ordna sin bosättning och hade då kommit i personlig beröring med Ehrenström, som han fann mycket föråldrad, mer pedantisk än förr och senil i sitt tal. Ironiskt uttalade han sig om det spratt Rehbinder spelat Ehrenström genom att taga dennes lönavsägelse på allvar, vilket inte var meningen. »Det var just icke så hans rena allvar, lita därpå», försäkrade Walleen, »ehuru det hör till hans principer att låta truga allt på sig och göra min av att icke vela ha något.» Detta ville Walleen emellertid inte säga för att nedsätta Ehrenström, som hade sina stora förtjänster och säkerligen skulle bliva mycket nyttig i senaten, utan blott för att hålla Rehbinder au fait med det helas sammanhang. »Var och en har sina fel», tillade han ytterligare urskuldande sig, »och Ehrenström delar häri den allmänna mänskliga lotten, men alla äga ej som han utomordentliga förtjänster, och då du känner dessa, fruktar jag ej att för dig även omnämna de förra, övertygad att därigenom på intet sätt skada den beskedliga Ehrenström, som utom alla sina andra meriter även äger den att vara dig av själ och hjärta tillgiven.»[1])

Detta skrevs i början av 1820. Men numera, efter knappt ett

[1]) Walleen till Rehbinder $^{17}/_{3}$ 1820.

halft års samarbete med Ehrenström, hade Walleen kommit under fund med att denne gjort sig till föremål för åtlöje genom sin högdragenhet och sin senila gammalmodighet, varjämte han visat sig onyttig, »absolument nulle», på den plats han innehade.

»Il se donne — berättade Walleen —, dans le public, des ridicules incroyables par ses airs de fierté, sa manie de tenir aux convenances de vieille date, sa prédilection pour l'illustre noblesse du pays, ses anecdotes des vieilles cours, ses discours, arrangés d'après les règles de la rhetorique, mais qui sentent déjà la vieillesse et où il a le malheur de se répeter trop souvent.» Ehuru han låtsade likgiltighet för alla andra affärer än de som rörde byggnadsverksamheten i Helsingfors och i vilka han fortfarande ansåg sig för envåldig härskare, var han nog så begiven på att vinna inflytande på förvaltningen.

Övergående från Ehrenström till Mannerheim, förklarade Walleen, att denne genom sin habilité och activité i tjänsten stod betydligt framom den förstnämnde. Men han var den odrägligaste kamrat i ett kollegium, »un egoïste des plus consommés, rapportant tout à soi, ne parlant que de ce qu'il a fait, qu'il fait et qu'il fera, et se moquant de tout le monde, comme si c'était lui seul qui pourrait et devrait diriger la marche de l'univers». Mannerheim hade den dåliga vanan att pikera sina tjänstekamrater, och särskilt gick hans satir utöver den känslige och konventionelle Ehrenström, som han, utan att betänka följderna för senatens anseende, på allt sätt förlöjligade och häcklade, bl. a. framhävande hans okunnighet i fråga om allmänna ärenden. Ehrenström visade Mannerheim all utvärtes égard, men som ingen tyckte om att behandlas »en bouteille», kunde han naturligtvis inte smälta sin vederparts impertinenser, utan sökte taga hämnd på annat sätt, och han hade fördel därav att Mannerheim retade också andra mot sig. »Celui-ci de son coté», insinuerade Walleen om Ehrenström, »méchant comme un singe et fin comme un renard, souffle en silence le feu de la discorde pour se venger de M. et de tous ceux qu'il croit attachés à son parti, car pour cet ex-diplomate tout est parti, et se croyant lui-même un personnage tout-à-fait marquant, sur lequel se reposent les regards de l'Europe entière et peut-être même

gick sig. Rehbinder meddelade vidare, att han fått tillfälle att, utan att blottställa Ehrenström, erinra Mannerheim om att det var varje bildad människas och särskilt en hög ämbetsmans plikt att iaktta en viss uppmärksamhet och konvenans i förhållandet till sina likar. Det var, tillade han, inte hans sak att uppfostra en gråhårsman, men de inkongruiteter denne begick voro alltför kompromitterande för att han skulle hålla sig tyst. Genom att utan någon orsak uppreta alla mot sig störde Mannerheim den inre freden i senaten; han föregick de yngre med dåligt exempel och han försvagade aktningen för regeringen. Allt som passerade sipprade ut — såsom historien med valet av De Geers efterträdare, som blivit en visa i landet. Om sådant kom till kejsarens kännedom, skulle han anse sina finländska undersåtar oförmögna att styra sig själva och statssekreteraren skulle framstå för honom oduglig till sitt kall, då han berömt en man, som genom sina indiskretioner — för att använda ett lindrigt uttryck — förorsakat schismer och svårigheter. Rehbinder kände sig med desto större skäl förbittrad som han ansåg sig illa behandlad av generalguvernören, vars svagheter och inkonsekvenser stegrats till det yttersta, och han antydde, att det snart skulle bliva slut med hans tålamod. På en plats, sådan som den han innehade, måste man vara beredd på obehag, besvikelser och opåräknade händelser, som korsade de bäst anlagda planer, men att evigt plågas av uselheter uttömde tålamodet. Som han dessutom skulle göras ansvarig för dröjsmålet med lantdagens sammankomst, ansåg han sig fullt berättigad att begära sin demission, och om dessa orsaker inte förslogo, gåvo hans finansiella omständigheter anledning därtill. [1])

Av detta vänliga brev tog sig Ehrenström anledning att ännu en gång på sitt självtillräckliga sätt försäkra om sin moderation och kallblodighet i umgänget med nästan och om sin motvilja mot allt slags intriger. Han höll sig så isolerad som möjligt, förklarade han, och han trodde, att ingen hade grundad anledning att förebrå honom för att ha mankerat konvenansens regler eller för att ha givit rum för schismer och missförstånd mellan regeringens ledamöter. Med bekymmer upptog han Rehbinders antydan om sin önskan att

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{29}/_{1}$ 1821.

avgå och han tillät sig ånyo, såsom tidigare, att med stor bestämdhet avråda från ett sådant olyckligt steg. Det vore, utropade han, en av de två de största olyckor som kunde drabba landet — den andra var väl monarkens frånfälle — och den skulle störta alla goda medborgare i förtvivlan, ty för varje tänkande var det klart som dagen, att Rehbinder inte kunde remplaceras av någon, allra minst i en tidpunkt som den närvarande, då Finlands ställning ännu var provisorisk. »Det är», försäkrade Ehrenström vidare, »endast Ni, som åtnjuter monarkens förtroende och som förtjänar det i så hög grad, det är endast Ni som kan i väsentlig mån konsolidera vår lycka och lägga grundvalarna för vår framtida säkerhet.» Om Rehbinders ekonomiska bekymmer anmärkte Ehrenström, att de lätt avhjälptes, om Kommittén upplöstes och ersattes med statssekreteraren jämte en byrå — det var hans gamla idé. [1])

Sålunda förlöpte de tillbud till störingar, som under året 1820 hotade det gamla goda förhållandet mellan Rehbinder och Ehrenström, utan svårare följder. Vilka känslorna i grunden må ha varit, i utvärtes måtto artade sig relationerna utan vank. Väl kunde det hända, att Rehbinder lät undfalla sig uttryck av missnöje eller satiriskt skämt, såsom då han i brev till Walleen moquerade sig över de hänförda lovtal Ehrenström egnade sin svåger, general Reuterskiöld. [2]) Men hans brev till Ehrenström präglades av vänskapsfull aktning och utvärtes samförstånd. Såsom vi känna, höll Rehbinder på hösten 1821 Ehrenström underkunnig om förloppet av Aminoffs besök i Petersburg och meddelade honom i förtroende sina tankar om denne »lyckans gunstling». Direkt eller genom Walleen inhämtade han Ehrenströms mening om besättandet av lediga platser i senaten, och det var säkerligen på Rehbinders förord Ehrenström hugnades med förtroendet att inkallas i den redan nämnda kommittén för utredandet av officersänkornas pensionsförmåner, liksom det ock var Rehbinder, som Ehrenström hade att tacka för den lyckliga utgången på det av honom själv förvållade trasslet med hans senatorslön. På sommaren 1822 uttalade Rehbinder sig i smickrande ord om det högsinta överseende Ehrenström visat genom

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{9}/_{8}$ 1821.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{21}/_{7}$ 1821.

att inte låta hans försumlighet i korrespondensen störa deras gamla liaison, som han hade all anledning att prisa, och vid årsskiftet skrev han, lyckönskande Ehrenström till det nya året: »Tel que je suis, je sais apprécier vos mérites et vos bontés personnelles pour moi. Une amitié sans nuages de dix ans ne sera pas troublé dans l'âge où nous sommes tous les deux, à cet âge où on n'en(!) contracte guère de nouvelles liaisons et où la seule consolation est de conserver les anciennes. En faisant des voeux du fond de mon coeur pour votre prosperité et pour celle de votre famille, je serais bien charmé de pouvoir adoucir l'effet des petites tribulations donc vous êtes quelquefois victime.» Avundsjukan, menade Rehbinder, hörde till nationalkaraktären, men dess yttringar förtjänade blott att bemötas med förakt.[1])

Ehrenström formulerade i lika respektfulla ord uttrycken av sin tillgivenhet och tacksamhet. Som vän och medborgare uttalade han sitt deltagande i Rehbinders framgångar och bekymmer, meddelade villigt sina tankar i de ämnen, om vilka han bespordes, och gjorde små tjänster, där sådana äskades. Med tacksamhet erkände han Rehbinders hjälp vid tryggandet av hans ekonomiska ställning och han medgav, att han förhastat sig i fråga om lönavsägelsen. När svågern general Reuterskiöld avlidit, anbefallde han änkan i Rehbinders hågkomst, och för sin egen hustrus räkning hoppades han likaså på Rehbinders omtanke, när han föll undan, vilket kunde inträffa nog så snart, ty han kände, att han nalkades graven och att han hade allt svårare att fullgöra sitt kall i senaten, där han till följd av tilltagande ålder var som det vita plåstret. För egen del eftersträvade han blott lugnet och freden; vid livets gräns, dit han kommit, oroades man av allt som liknade intriger och kabaler, hemligt hat och oefterrättlig avund. I fråga om sitt livsverk, det nya Helsingfors, vädjade Ehrenström fortfarande till hjälp av Rehbinder, som varit hans bästa och enda stöd mot förtalet sedan Armfelt bortgått, och titt och ofta berörde korrespondensen tryggandet av den sistnämndes änkas och söners framtid.[2])

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{13}/_{6}$, — dec. g. st. 1822 m. m.

[2]) Ehrenström till Rehbinder $^{5}/_{1}$, $^{1}/_{4}$, $^{9}/_{5}$, $^{27}/_{6}$, $^{30}/_{6}$, $^{8}/_{7}$, $^{21}/_{7}$, $^{9}/_{9}$, $^{17}/_{10}$ 1821, $^{13}/_{11}$ 1822, $^{1}/_{1}$ 1813, $^{1}/_{1}$ 1824 m. m.

Men mellan Ehrenström och Walleen ville det gamla förhållandet inte vidare återkomma. Och noga taget var det inte blott med »prefekten» den sistnämnde hade svårt att förlika sig; hans missnöje gällde den lokala regeringen överhuvud. Inte för att han skulle stått på krigsfot till någon av dess medlemmar, ty sådant överensstämde inte med hans försiktiga väsen och epikureiska natur. Men han gick och plågades av känslan att tillhöra en korporation, vars medlemmar i större eller mindre grad voro föremål för hans missaktning eller ogillande. Han klagade vidare över fortfarande ohälsa, över bristen på lämpliga lokaler och över de med etableringen i den nya huvudstaden följande skulderna. I början av november 1820 förklarade han för Rehbinder, att han aldrig känt sådan avsky för världen och tjänsten som efter inträdet i senaten. Det var inte mängden av arbete, som skrämde honom, men, menade han, »när man befinner sig omgiven av mannequiner, som tänka och handla som barn, som inte åtnjuta den minsta konsideration och vilkas vanrykte i den allmänna opinionen återfaller på envar, som har olyckan att tillhöra deras famösa brödraskap, då är det utan tvivel tillåtet att finna situationen föga behaglig». Walleen medgav emellertid, att de andra i sin tur kanske inte hade bättre tankar om honom, och han ville göra dem den rättvisan, att de kunde ha lika mycket skäl som han i sin panegyrik över dem. [1])

Det var efter några månaders tjänstgöring i senaten. Ett års ytterligare erfarenhet gjorde inte Walleen gladare. I en lång litania, en »tableau fidèle de l'état intérieure du sénat», nedskriven i september 1821, men avsänd något senare, upprepade Walleen för Rehbinder, att senaten var detesterad av opinionen och att säkraste sättet att förlora sitt anseende var att inträda däri. Varifrån hatet mot senaten kom, visste han inte, men bristen på konsideration var väl förklarlig. För det första hade den sin grund i denna oförmåga att reda sig med sina olikartade uppgifter, varom Walleen vidlyftigt uttalat sig i sitt memorial av år 1819. Men därtill kom den bisarra sammansättningen, ity att under årens lopp allt möjligt folk — medicinare, militärer och underordnade tjänstemän — in-

[1]) Walleen till Rehbinder $^{9}/_{11}$ 1820.

trätt i regeringen, men aldrig någon stor talang, varförutom därtill hörde en herr Ladau, »marqué dans l'opinion publique, au coin de l'infamie». Om förhållandet ledamöterne emellan uppgav Walleen, att det präglades av total brist på samförstånd och kollegialt förtroende. Det fanns, påstod han, inte två personer, som höllo till hopa. Envar arbetade för sig, mån om sin egen konsideration, men utan att mycket bekymra sig om resten av världen. Såtillvida var detta bra, som det uteslöt faran av ett härskande parti inom senaten, men det var föga behagligt att befinna sig isolerad i en krets av personer, som dolde för varandra sina åsikter och sina tankar om gemensamma intressen och vilka ofta tycktes önska varandra au diable. Lyckligast vore, om man hade ett parti, men också endast ett, fäderneslandets parti, som med hjärta och själ var fäst vid sin sak, men ett sådant existerade inte och man befann sig långt därifrån. »Man arbetar alltid», påstod Walleen, »om inte i fåvitsko, åtminstone utan stor framgång, utan uppmuntran och utan nöje.»

Om sin egen förmåga uttalade sig Walleen med stor anspråkslöshet. Han framhöll, hurusom hans föregående tjänstebana inte varit egnad att dana honom för den plats, han innehade och som han inte var vuxen. Och utom nödiga kunskaper saknade han présence d'esprit och förmåga att i hast sätta sig in i affärerna. Det var ett självkritiskt medgivande, som nog påverkades av tanken att motivera sin önskan att avgå från hela härligheten, men den underlättade naturligtvis den mönstring, som Walleen därpå företog av sina ämbetsbröder. Bland desse var, såsom Walleen många gånger framhållit, herr Ladau föremål för allt hederligt folks och även för andras förakt. Denne allmänt ringaktade man, »cet homme à pendre», hade gjort senaten en oberäknelig skada, som inte kunde repareras så länge han stannade på sin plats. Ingen som inträdde i senaten, var det också en ängel, skulle mäkta att öka regeringens anseende; följden skulle blott bliva att han förlorade sitt eget, tack vare förödmjukelsen att äga herr Ladau till kollega. Om ecklesiastikchefen och inspektören för lots- och båkinrättningen N. G. af Schultén — sjööversten, såsom han kallades — hade Walleen tidigare berättat, att han var »un grand fourbe, un vilain intriguant», som hade stort inflytande på generalguvernören och inblåste i denne

alla slags dumheter och kalomnier; om dennes svåger överste A. Finckenberg, som på sommaren 1821 efterträdde Reuterskiöld i militieexpeditionen, att han var en capacité, men sjuklig och svår att umgås med o. s. v.[1]) Nu inskränkte sig Walleen till att karakterisera de två kolleger han bäst kände och vilka han på visst sätt stod närmast: Mannerheim och Ehrenström. Väl hade han för inte alltför länge sedan tecknat deras porträtt för Rehbinder. Men det hade blott varit huvudkonturerna, och han fann det nu opportunt att förläna bilderna större porträttlikhet genom att tillföra dem de friskaste färgerna ur sitt schatull. Naturligtvis var hans avsikt inte att misskreditera (»médire») modellerna, utan blott att meddela vännen Rehbinder en sannfärdig tablå av situationen, på samma gång han sålunda uppvisade, huru befogad hans önskan att slippa sitt ämbete var.

Walleen började med att erkänna, att han och Rehbinder begått ett svårt misstag i att placera Ehrenström i senaten, ty med all sin esprit och sina goda grundsatser skämde han bort allt och var illa liden på orten. »Jag blyges att säga det», förklarade Walleen, »emedan jag själv varit alltför länge duperad av honom, men sanningen är, att han inte åtnjuter bättre anseende än postdirektören och att, om han också inte förtjänar allt det elaka tal som föres på hans räkning, så är han inte på långt när den man, vi trott honom vara.» Det värsta var, att Ehrenström — monsieur le préfet, såsom han ironiskt kallades — gjorde sig till föremål för allmänt åtlöje och elaka plaisanterier till följd av sin nästan till dårskap gränsande affekterade strävan att uppträda som gentilhomme et homme de cour, något som var obegripligt hos en man med förstånd och omdöme. Huru begåvad och »fin» Ehrenström än var och huru mycket han än gav sig sken av att genomskåda allt, visade han ofta brist på omdöme i de vanligaste saker. I frågor av politisk art, med vilka senaten hade mycket litet att beställa, brillerade han, men i andra saker var han onyttig i senaten, såsom han ock upprepade gånger själv

[1]) Walleen till Rehbinder $^{21}/_{3}$, $^{25}/_{7}$ 1821. Rehbinder, som i likhet med Walleen förordat Finckenberg, ansåg denne föga behaglig i sitt sätt att diskutera, men framhöll, att han inte var »intriguant, flatteur et médiseur des mêmes personnes» (till Walleen $^{22}/_{6}$ g. st., $^{17}/_{7}$ 1821).

medgivit, tills han tryggats i åtnjutandet av den refuserade senatorslönen. Walleen hade för sin personliga del ingen anledning till klagan, men han hade tagit avstånd från sin fordom så högt aktade korrespondent, som numera framstod för hans kritiska blick som en farlig person. Under årets lopp hade han nämligen lagt märke till vissa svåra karaktärsfel hos Ehrenström, på vilka han fäste Rehbinders uppmärksamhet: »sa duplicité profonde, son egoïsme qui ne laisse de s'échapper à travers le voile de désintéressement le plus pur dont il fait parade en toute occasion; son esprit domination qui le tourmente maintenant surtout qu'il n'est plus le souverain de cette ville, son entêtement à poursuivre ses idées, ou plutôt ses fantaisies, dans l'exercice de sa place au Comité des bâtisses, sans souffrir aucune remontrance de la part des gens raisonnables; sa poltronnerie dans les grands affaires, où il ne s'agit de ce qu'on peut risquer pour sa personne, mais de ce qu'il faut faire pour le bien général; sa curiosité puérile, qui s'étend à tout, jusqu'à le faire épier ce qui se passe dans l'intérieur des familles — qualité déplorable qui lui a surtout valu la haine et le mépris qu'on lui porte.» Det var ett långt syndaregister Walleen på så kort tid hunnit uppgöra för en man, som hans imagination tidigare ställt bland samhällets stödjepelare. Det var inte att undra på, att han kände sig högst beklämd, när han märkte, huru gruvligt han misstagit sig, och att han ångrade, att han inte tidigare följt den indikation Ehrenströms fysionomi angav även för den som inte studerat Lavaters system.

Efter att ha expedierat Ehrenström övergick Walleen till sin förnäme svåger Mannerheim, som med all sin duglighet framstod för honom såsom den personifierade egoismen och oartigheten. Allt vad denne gjorde, docerade Walleen skoningslöst, allt vad han sade hänförde sig till hans egen kära person; resten av världen betydde för honom ingenting. »Jamais, je n'ai vu un homme plus impoli, sois dans la société, soit dans l'exercice de ses fonctions publiques», utropade Walleen. »Il se moque de toutes les bienséances; chaque parole qu'il dit, chaque geste qu'il fait, pourrait être pris pour une insulte; enfin c'est bien l'homme le plus insupportable qui existe.» Och detta beteende hade inte sin grund i dålig upp-

fostran eller i ett bisarrt lynne, vilket kunde ursäktas såtillvida som det inte berodde på hjärtats egenskaper, utan var en följd av högfärd och egoism, som ingåvo honom den föreställningen, att han stod alltför högt för att behöva iakttaga sedvanliga yttre hänsyn. Men vad som mest bidrog till att göra Mannerheim hatad, var hans »esprit mensonger» och hans» préventions capricieuses», vilka överflyttades från person till sak och stundom verkade att hans omdömen voro lika absurda som hans handlingar voro stötande. Om den opartiskhet, för vilken Mannerheim berömdes, menade Walleen, att den existerade såtillvida som Mannerheim inte avvek från den strikta rättvisan ens för att hjälpa sin bäste vän, men gällde det att skada eller att komma åt någon som ådragit sig hans onåd, då befarade Walleen, att rättvisans vågskål i hans hand inte alltid var i skick. I fråga om allt som inte rörde honom själv — han var en god fader och en tämligen god make — var han fullkomligt likgiltig, hans största fröjd var att finna någon sak att kritisera och något fel att undertrycka; i senaten liksom utanför den ville han ensam härska och behandla sina kolleger »en bouteille», vilket naturligtvis krävde ett änglatålamod av de sistnämnde. Naturligtvis ville ingen ställa till scener, men självbehärskningen krävde stor ansträngning, och ehuru Walleen för egen del inte hade egentlig anledning att beklaga sig, förgick det inte många dagar utan att hans blod råkade i svallning, då han såg andra maltraiteras. Men, tillade Walleen spetsigt: »avec tout cela je ne nie pas qu'il ne soit fort utile dans le sénat; il y fait le même service qu'un *spögubbe* dans l'église; il empêche à dormire nous autres.»

Sådana voro, så resumerade Walleen sin karaktäristik, de tvenne personer, med vilka han inträtt i senaten och på vilka han och Rehbinder ställt så stora förväntningar. Det var naturligtvis påkostande att säga sanningen om dem till följd av det förhållande, vari han stått eller stod till dem. Han hade, förklarade han, varit lierad med den ene genom en långvarig förtrolighet, som grundade sig på aktning för dennes förstånd, och med den andre genom en viss släktskap; han hade därför velat tala till deras beröm, synnerligen som det mest tilltalat hans egenkärlek, men han nödgades medgiva, att det i främsta rummet var dessa tvenne personer, som väckt

hos honom avsmak för hans ämbete. Återkommande till deras ömsesidiga förhållande, upprepade Walleen, vad han tidigare sagt, att han inte velat taga parti för någondera, ty båda hade på sitt sätt rätt, och han höll sig neutral, då han insåg sin oförmåga att bilda den gemensamma föreningslänken. »Det är», tillade han, »ännu på samma sätt. Envar av oss går sin väg för sig; det råder inte någon öppen osämja; vi äro så artiga mot varandra som möjligt är, men förtroligheten saknas och därmed det förtroende, som ensamt kan göra samarbetet behagligt.» Det var m. a. o. samma prägel, som i allmänhet utmärkte förhållandet mellan regeringens ledamöter.

Walleen försäkrade, att den skildring han meddelade utgjorde en »tableau fidèle de l'état intérieur du sénat» och att vad han anförtrott åt Rehbinder ensam inte avsåg att förtala de tvenne personer, han särskilt uppehållit sig vid. Rehbinder kunde härav sluta till, huru Walleen hade det på sin plats, han som varit van att i sina ämbetskamrater skåda vänner och, åtminstone för det mesta, i sina överordnade respektabla personer. Om Rehbinder gjorde allvar av sin plan att söka transport från sin obehagliga plats i Kommittén till senaten, skulle han inom åtta dagar övertygas om att detta sistnämnda verk i dess närvarande skick var »un vrai enfer», och han skulle då ha medlidande med sin vän, som av ödet kastats dit.[1])

Det framgick således, att Walleen inte endast velat giva en »tableau fidèle» av ställningen i senaten, utan att han påverkats av syftemålet att för vännen Rehbinder motivera sin önskan att avgå vid oktrojens slut, vartill även andra orsaker, hälsoskäl och ekonomiska omständigheter, bidrogo. I vad mån hans insinuationer om Ehrenström och Mannerheim, såsom han uppgav, voro ett uttryck för den allmänna meningen bland hans kolleger, och i vad mån de återgåvo hans egen miserabla sinnesstämning, måste lämnas därhän. Alldeles utan grund voro hans påståenden i alla fall inte. I brev till Jägerskjöld berättade Finckenberg, kort efter det Ehrenström inträtt i senaten, att tonen för denne var i avtagande, att man fann honom vara utan sakkunnighet i administrativa ären-

[1]) Walleen till Rehbinder $^{6}/_{9}$, $^{2}/_{11}$ 1821.

den och att han skrev medelmåttigt i sådana ämnen.[1]) De la Chapelle uppgiver i sina levnadsminnen, att Ehrenström var »särdeles främmande i behandlingen av allmänna affärer», men att han hade ett behagligt sätt att skildra händelser och att berätta anekdoter. I fråga om Mannerheim, för vilken han hyste vänskap och tacksamhet, medgiver de la Chapelle försiktigt, att han var »en man av gamla tidens aristokrati och visserligen icke likgiltig för känslan av den betydenhet, som makt och ärebevisningar medföra»; men han skyndar att tillägga, att Mannerheim var »en man med grundliga insikter, skicklighet, fast och rättrådig karaktär, nitälskande för landets och kronans fördel, för lagarnas noggranna handhavande och efterlevnad».[2])

Härmed må nu ha förhållit sig huru som helst. Någon förvåning kan det inte väcka, att Walleen, med den släta uppfattning han bildat sig om sina tjänstekamrater, längtade från ett så dåligt sällskap till en annan marknad, där han inte dagligdags behövde skåda den imbecilitet och den brist på kollegialitet, som upprullade sig för hans överlägsna kritik. Situationen försvårades — på samma gång som den förklarades — genom det förhållandet, att generalguvernören, på vilken det ankommit att sammanhålla det hela och att styra de stridiga viljorna, var ännu mindre än förr i stånd att fylla sin uppgift. Huru regerande senaten än var, hade den själv behov av en styresman, som kunde imponera genom sina personliga egenskaper, hålla verket i gång och leda arbetet i rätt riktning. Men den man, som himlen skänkt dem, var enligt Walleens mening trots sin hederlighet och sina goda intentioner »le personnage le plus pitoyable qui existe au monde». Därtill kom, att han saknade sinne för det passande och inte förstod att med urskiljning uppbära sin värdighet. Ehuru han suttit ett årtionde i senaten och kände landets bildningsspråk, hade han inte fått »une teinture légère» av affärerna. Allt vad han gjorde var på tok och stundom ridikylt i yttersta grad o. s. v.[1])

---

[1]) Finckenberg till Jägerskjöld $^{16}/_{10}$ 1820.
[2]) Underrättelser.
[3]) Walleen till Rehbinder $^{7}/_{1}$, $^{21}/_{2}$ 1821.

Rehbinder hade besvarat Walleens tidigare framställningar om sin lust att avgå med att bestämt avråda vännen från ett sådant steg, liksom denne å sin sida manat honom att kvarstå.[1]) Han medgav, att senaten de sista tiderna inte varit »fort illustré», och han hade anmärkningar att göra både mot en del ledamöter och mot ordföranden, men han räknade på att i Walleen äga ett stöd och en rådgivare inom regeringen. Då Walleen bl. a. framhållit sin ofullkomlighet i fråga om ämbetsgöromålen och att han inte hörde till dem som trodde sig kunna uträtta allt utan att ha lärt sig något, invände Rehbinder, att detta uttryck innebar en satir mot övriga högre ämbetsmän, ty om han inte kunde fylla sin plats, så fanns det ingen enda bland de andra, som inte borde nedlägga sitt ämbete. Enligt Rehbinders tanke stod nämligen Walleen främst bland sina kolleger, ty om Mannerheim också ägde större kännedom av författningarna, så fordrades det jämväl annat för att styra ett land. Utan överdrift sagt, var Walleen den man, varpå Rehbinder satte det största värdet i Finland. Han bad därför honom kvarstå åtminstone så länge han själv stannade i Kommittén, ty annars komme han att känna sig övergiven och kompromitterad. Men efter Walleens sista bedrövliga skildring av sitt nödläge kunde han inte vidare insistera på sin mening. »Eftersom din fysiska och moraliska existens», förklarade han, »ditt anseende, dina hushållsangelägenheter, din och din familjs lycka, kort sagt, allt det som människan skattar högst på jorden fordrar din reträtt, vore det grymt av en indifferent varelse och ännu mer av en vän att icke godkänna och stödja den åtgärd du tänker vidtaga i detta avseende. Kejsaren är alltför rättvis för att neka en av sina utmärktaste tjänare vad han inte nekar den ringaste undersåte, vilken till följd av sjukdom och andra tvingande omständigheter är ur stånd att tjäna eller att tjäna med nöje.» Rehbinder lovade förty att under avvaktan på senatsoktrojens utgång förbereda kejsaren på den förlust denne komme att lida. Men han tillade den begäran, att Walleen, när han nedsteg från scenen för att taga plats i den allmänna opinionens areopag, inte måtte döma

[1]) Walleen till Rehbinder $^{21}/_{2}$ 1821.

alltför strängt de stackars aktörer, som nödgades stanna kvar för att avsluta sina roller. »Vissla inte åt de krumsprång vi göra av kärlek till yrket och för att förtjäna vårt dagliga bröd», bad Rehbinder med en blandning av allvar och godmodigt skämt.[1])

*

Endast några veckor efter detta motsträvigt avgivna löfte om medverkan till vännen Walleens frigörelse ur det nödläge, vari ett hårt öde försatt denne, fick Rehbinder mottaga en annan avsägelse. Den kom från frih. Mannerheim, vars inklination för makten och härskarlater inom regeringen Walleen helt nyligen skildrat med den egna upplevelsens friska färger.

Såsom redan blivit nämnt, hade Mannerheim i tydliga ordalag förklarat för Rehbinder, hurusom kallelsen till senaten kommit över honom såsom en föga behaglig överraskning, vari han fogade sig av pliktkänsla och hängivenhet för den ädle monarken. Huruvida Rehbinder satte full lit till denna försäkran eller om han kände sig mer böjd för att omfatta Gyldenstolpes, Walleens och andras tvivel, får lämnas oavgjort. Rätt snart fick han emellertid anledning att beklaga att Mannerheim inte gjort ett annat val och att han själv varit den som hade ansvaret för utnämningen. Sitt missnöje gav han, enligt uppgift till Ehrenström, tillkänna för Mannerheim och det på ett så tydligt sätt, att den vänskapsfulla korrespondens, som bestått dem emellan sedan ett årtionde tillbaka, tyckes för en tid avbrutits. Den återupptogs de sista dagarna av år 1821, då Mannerheim i ett långt brev till sin »kära bror» vädjade till dennes gamla vänskap i och för en önskan, som uppfyllde honom och som han även tidigare framfört. Han var skröplig till hälsan, kände årens tyngd och förstod att han inte mera dugde på en plats, som krävde mannaålderns kraft. Han önskade därför att få avgå vid oktrojens utgång följande höst, men, framhöll han, med H. K. M:ts »nådiga agrément och utan dess missnöje», så att han inte förebråddes för otacksamhet. Han räknade på att eftervärlden skulle skänka honom det vitsordet, att han efter

[1]) Rehbinder till Walleen $^{26}/_{3}$ 1817, $^{28}/_{2}$ 1820, $^{25}/_{1}$, $^{23}/_{8}$, $^{30}/_{11}$ 1821.

yttersta förstånd sökt fullgöra sina plikter mot regenten och fäderneslandet samt med trohet, redlighet och nit skött de befattningar, som varit honom anförtrodda. Dock ville han inte frikalla sig för fel och misstag, vilka hörde till människornas lott och därför borde med skonsamhet och med beaktande av avsikterna bedömas. Och liksom Mannerheim kunde med fredat samvete säga sig att han sökt uppfylla sina ämbetsåligganden, så medgav han, att han blivit belönt av sin monark vida utöver sina förtjänster, så att, tillade han, »då äregirigheten, om den hörde till mine passioner, redan är tillräckel. tillfredsställd, kan åtminstone icke något missnöje ligga till grund för min åstundan att tillbringa min ålderdom under ro och vila». Han försäkrade vidare, att då han trött av mödor och arbete återgick till den enskilda medborgarklassen, komme han inte att öka antalet av dem som roade sig med att klandra regeringens åtgärder utan att känna deras orsaker. Men om kejsarens vilja trots allt var att kvarhålla en invalid på hans plats, så ville han med undergivenhet efterkomma befallningen och aldrig mera upprepa försöket att vinna befrielse. »Jag må då hellre — förklarade han — stupa i tjänsten med den reservation att min ålderdoms svaghet och framtida mindre förmåga icke måtte läggas mig till last eller mig förebrås att självvilligt sökt kvarstadna vid en plats, som efter naturens ordning mer och mer skall överstiga mine krafter.» Men då nödgades han också behålla landshövdingstjänsten, som han var sinnad att avträda samtidigt med ledamotskapet i senaten, ty de inkomster han åtnjöt för detta senare förslogo på långt när inte till för utgifterna i huvudstaden.

Det var således samma orsaker Mannerheim framförde för sin avskedsansökan, som då han för kejsaren, under dennes besök i Åbo, framhållit sin oförmåga att vidare sköta sitt värv på ett tillfyllestgörande sätt. Men han hade också andra anledningar, dem han framhöll såväl i denna skrivelse som i senare brev till Rehbinder. Om, såsom Walleen försäkrade, hans kolleger voro missnöjda med honom, så var han å sin sida inte heller belåten med dem. Han klagade över att trots allt hans bemödande ärendenas gång fortskred långsamt. En och annan av ledamöterne älskade att genom insidiösa dubiers uttalande och genom handlingarnas hemtagande

fördröja avgörandet även i likgiltiga saker. En del föredragande voro lata, okunniga och vårdslösa, den yngre betjäningen skattade åt tidens självkloka anda och lystnad efter nöjen, som gingo framom arbetet; i militie- och kammarexpeditionerna rådde konfusion o. s. v. »Det största tålamod fordras — förklarade Mannerheim — att ej förgå sig och bibehålla contenancen emot en *man*, som tydeligen drives av elak vilja och oförsynt moquerar sig över både beslut och ordning. Synes dig allt detta roligt? Månne man ej kan tröttna vid att vara pådrivare och ändå, oaktat strävande, mötas av liknöjdheten och overksamheten?» I senare brev från början av 1823 — då vissa förändringar i ekonomiedepartementets sammansättning timat, vilka snart skola omtalas — förklarade Mannerheim, att med undantag av Falck och C. Fr. Richter, vilken på hösten 1822 inträdde i departementet i st. f. Walleen, ledamöterne kunde hänföras under rubriken »paradhästar», och även mot Falck hade han att anmärka, att denne med all sin skicklighet regerades av tyckmyckenhet och capricer utan like, vilket ofta var obehagligt för kamraterna, ehuru han för sin privata del inte hade skäl till klagan.[1])

Vem Mannerheim åsyftade med den »*man*», som av elak vilja moquerade sig över besluten och ordningen i departementet, är svårt att avgöra, men, på grund av de interiörer Walleen haft att

---

[1]) Mannerheim till Rehbinder $^{30}/_{12}$ 1821, $^{9}/_{11}$, $^{22}/_{11}$ 1822, $^{1}/_{1}$, $^{22}/_{12}$ 1823. I sina efterlämnade memoarer anmärker Mannerheim, att han vid sitt återinträde i senaten fann mångfaldiga eftersatta göromål, småaktigheter i ärendenas behandling, brist på nit och harmoni hos ledamöterne, efterlåtenhet och nöjeslystnad hos betjäningen. Men han giver sina ämbetskamrater det vitsordet, att de med nit och verksamhet bistodo honom i det trägna arbetet med målens skyndsamma gång och höllo betjäningen till fullgörande av sina plikter. — I brev till Rehbinder $^{1}/_{1}$ 1823 framhöll Mannerheim att kammarchefen Nyberg var och förblev »ett fullkomligt zéro utom i samlande av betydelig förmögenhet», men att de kamerala ärendena dock gingo undan, tack vare överdirektör A. J. Molander och dr J. G. v. Bonsdorff. Till adjoint åt Nyberg föreslog Mannerheim ($^{24}/_{4}$ 23) G. v. Kothen, enligt hans mening en man med redigt huvud och nerv, när han ville bemöda sig. Kothen blev också utnämnd en månad senare.

meddela, falla misstankarna på Ehrenström. Förhållandet mellan denne och Mannerheim tyckes nämligen i huvudsak fortfarit att vara sådant som Walleen tecknat det. Till det yttre inträdde måhända efter komplikationen i slutet av 1820 en förändring till det bättre, vare sig då att Rehbinders förmaningar utövat någon verkan eller att andra omständigheter tillkommo. På sommaren 1821 uttalade Ehrenström i brev till Rehbinder sin fägnad över Mannerheims tillfrisknande efter en oroväckande sjukdom, ty hans död hade inneburit en svår förlust för styrelsen. Ehrenström medgav att Mannerheims humör och karaktär inte behagade honom, men han gav sitt erkännande åt den sjukes stora skicklighet och den nytta han gjorde. I slutet av samma år rapporterade Ehrenström att Mannerheim besökt honom och varit mer öppen och meddelsam än på lång tid.[1]) Men det gamla förtroendefulla förhållandet återvände inte vidare och tidtals tyckas störingar inträffat, vilka, om de också inte ledde till scener, dock vittnade om en fortgående misstämning på båda sidor. Då och då uttalade sig Mannerheim i brev till Rehbinder med missnöje eller ironi om »prefekten». Underrättad genom Rehbinder om vissa uttryck av bitterhet från Ehrenströms sida, uttalade han i början av 1823 sin förtrytelse över Ehrenströms försök att genom grundlösa uppgifter oroa den misstänksamme Gubben och vinna dennes förtroende; därjämte meddelade han, att han från andra håll blivit upplyst om intriger, som Ehrenström skulle förehaft mot honom och hans tjänstekamrater. För egen del kunde han försäkra, att han aldrig förolämpat denne man, ehuru, om han trott på skvaller, han nog haft anledning därtill; han hade sett Ehrenström i sitt hus och umgåtts med honom såsom med andra kamrater. Den verkliga orsaken till bitterheten ansåg Mannerheim ligga i avund över tillsättandet av viceordförande och i dissensus rörande den avlidne general Reuterskiölds allmänt klandrade grundsatser. Men Mannerheim tröstade sig med att Ehrenströms ord och gärningar voro av så ringa betydelse, att de inte väckte uppmärksamhet hos någon, och att hans parti, om sådant fanns, inskränkte sig till några få personer.

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{29}/_{7}$, $^{23}/_{12}$ 1821.

Vid ett annat tillfälle berättade Mannerheim ironiskt, att prefekten var sig fullkomligt lik och exponerades ofta för allmänhetens åtlöje genom ridicult handlingssätt. Även i fråga om byggnadsarbetena i Helsingfors tillät han sig vissa anmärkningar, och han tyckes inte haft höga tankar om den administrativa förmåga Ehrenström ådagalagt i kommittén.[1])

De motiv Mannerheim kunde anföra till förmån för sin befrielse och dem han ofta upprepade voro således till en del desamma som hans betydligt yngre svåger Walleen åberopat: hälsoskäl och missnöje med ämbetskamraterna i »regendan». Vad svar Rehbinder avgav, vilka eftergifter och invändningar han gjorde, vare sig han då tog avsägelsen på fullt allvar eller icke, är inte vidare känt,[2]) men resultatet visar, att han ställde sig motsträvig. För det första var det ingen lätt sak att finna en man, som kunde övertaga arvet efter Mannerheim. Ofta hade denne själv klagat över bristen på dugligt folk, i synnerhet för de högre posterna, och detta medgav han även nu. Så skrev han om våren 1822 till Rehbinder: »Bristen på tjänlige personer till de högre ämbeten synes med varje dag tilltaga. Gud vet, vad slutel. resultatet skall bliva, då även sådane skröplige invalider som t. ex. jag måste kvarhållas i selen.»[3])

---

[1]) Mannerheim till Rehbinder $^{1}/_{1}$, $^{30}/_{3}$, $^{24}/_{4}$ 1823. — I brev av $^{22}/_{2}$ 1823 uppmanade Rehbinder vännen Walleen att mäkla fred mellan Ehrenström och Mannerheim. Ehrenström hade nog orätt, menade Rehbinder, som samtidigt fick röna dennes onåd, men man måste förlåta en décrépit gubbe, vars egenkärlek ständigt sårades. Tidigare hade Walleen berättat för Rehbinder ($^{11}/_{12}$ 1822), att han då och då besökte Ehrenström, som led av gikten och kongressen i Verona. Den förra hindrade honom från att gå, den senare från att sysselsätta sig med andra saker än världens allmänna välfärd.

[2]) Rehbinders brev till Mannerheim förefinnas blott för 1810—1818, Mannerheims svar för 1819—26.

[3]) Mannerheim till Rehbinder $^{14}/_{4}$ 1822. Med anledning av att gen.-guv. föreslagit en vikarie, som föreföll R. mindre presentabel, skrev den sistnämnde till Walleen apr. 1822: »Il faut convenir que nous manquons grandement d'hommes qui réunissent de la capacité à tant soit peu de cette civilisation extérieure, si nécessaire de nos jours et dans la position où nous trouvons.»

Men därtill ännu komplicerades saken genom att det även gällde att ordna avskedet från landshövdingsämbetet i Åbo. Detta sköttes sedan år 1820 provisionellt av ledamoten av Finska kommittén L. G. v. Haartman, som samma år gifte sig med Mannerheims äldsta dotter och från början tyckes varit destinerad att övertaga tjänsten ordinariter, medan svärfadern honorerades för avträdelsen med pensionsförmåner, rörande vilka han framställde ett förslag till Rehbinder. Men i början av 1822 förlorade Haartman sin unga hustru, och denna händelse försatte honom för en längre tid i ett sådant tillstånd av depression, att han inte förmådde besluta sig för valet mellan att stanna i Åbo och att återvända till Petersburg för att befrias från en ort, som numera väckte hans vedervilja. »Med Haartman är svårare att åstadkomma något bestämt, emedan dess av sorg medtagne physique för närvarande ej tillåter honom att tänka på framtiden», skrev Mannerheim i mars 1822 till Rehbinder. »Han liknar en i havet flytande planka, som drives av vädret. Han vet ej rätt vad han vill, och vad han i dag önskar förändras ofta i morgon. —— Sorg, ambition, misstänksamhet, fruktan och omsorg för framtida utkomst äro de passioner, som ballottera hans själ och sinne.» Mannerheim beklagade livligt sin svärsons öde, men kände sig otålig över dennes obeslutsamhet och överlämnade åt kejsaren och Rehbinder att förfara efter behag med landshövdingsämbetet, från vilket han i en till den sistnämnde enskilt avsänd skrivelse ansökte om befrielse: antingen uppskjuta med avgörandet under väntan på Haartmans beslut eller bevilja honom avskedet med de av honom föreslagna förmånerna, vilka skulle bereda honom en mer sorgfri levnad och en rangerad framtid. Gärna skulle han umbära allt, men hans tillgångar medgåvo honom inte att avstå från en gottgörelse, som han lagenligt kunde göra anspråk på och som därför inte finge av allmänheten tolkas som en grace från kejsarens sida. »Jag lämnar dock denna del av min välfärd till ditt vänskapsfulla beprövande», slöt Mannerheim sina betraktelser över ämnet.[1])

Mannerheim nämnde i dessa senare brev intet om sin avgång

[1]) Mannerheim till Rehbinder $^{6}/_{3}$, $^{17}/_{3}$, $^{28}/_{3}$, $^{7}/_{4}$, $^{14}/_{4}$, $^{12}/_{5}$, $^{19}/_{5}$, $^{30}/_{6}$ 1822.

från senaten, vilket tyder på att hans föresats i detta avseende stött på motstånd hos Rehbinder och att han inte vidare insisterade därpå. I ett brev från våren 1822 till Rehbinder talar han om sitt kvarstående i senaten så länge krafterna tillåto det och han ansågs behövlig som en sak, varpå han var fullt beredd.[1]) Kort därpå kom också avgörandet såväl för honom som för Walleen. Genom nåd. reskript av $^{3}/_{15}$ juni 1822 vidtogs nämligen den åtgärden, att för senatens båda departement förordnades ens ärskild viceordförande, för ekonomiedepartementet Mannerheim och för justitieavdelningen prokuratorn Gyldenstolpe. Det var en redan av Tengström och G. E. v. Haartman ett årtionde tidigare förordad anordning, som jämte den år 1820 företagna fördelningen av ekonomiedepartementet på tvenne sektioner delvis befrämjade de syftemål, som föresvävat Walleen och Ehrenström. Även Mannerheim hade tidigare framhållit för Rehbinder vikten av att tilldela ekonomiedepartementet en viceordförande, som ägde samma överinseende över byråerna eller expeditionerna som tidigare presidenterna i kollegierna, ty en främmande man, som generalguvernören, kunde inte hinna med en sådan uppgift.[2]) Vidare förordnades i nyssnämnda reskript, att det lediga prokuratorsämbetet skulle övertagas av Walleen, vars kanslichefsbefattning uppdrogs åt ledamoten av justitiedepartementet C. Fr. Richter. Den sjuklige af Schultén entledigades på egen begäran från senaten och ledningen av ecklesiastikexpeditionen övertogs av ref. sekr J. Walheim. För övrigt kvarstodo såsom medlemmar av ekonomiedepartementet Falck (chef för finansexpeditionen), Nyberg (chef för kammarexpeditionen), Finckenberg (militiechef), Ehrenström, v. Kothen och den oslipplige Ladau. Till nya ledamöter av justitiedepartementet utnämndes Gyldenstolpes substitut i prokuratorsämbetet C. G. Hising och ref.sekreteraren A. F. R. de la Chapelle, vars anteckningar om sina samtida vi i det föregående ofta citerat och ännu få anledning att åberopa.[3]) Och slutligen timade den föränd-

[1]) Mannerheim till Rehbinder $^{12}/_{6}$ 1822.

[2]) Mannerheim till Rehbinder $^{30}/_{12}$ 1821.

[3]) *Rauhala,* Suomen senaatti I: 155—157. Om Gyldenstolpe, som motsträvigt bytte plats (t. Rehbinder $^{16}/_{1}$ 1822), antecknade de la

ringen inom den högsta förvaltningen, att v. statsrådet A. Fr. v. Willebrand förflyttades från Kommittén i Petersburg till den genom Tandefelts frånfälle lediga presidentstolen i Åbo hovrätt och efterträddes av ledamoten av senatens justitiedepartement A. G. Mellin, som, ehuru motsträvigt, särskilt framförande ekonomiska betänkligheter, samtyckte till flyttningen. Av Walleen förordades han för Rehbinder som en man med jämnt och traitabelt lynne, icke utan förmåga, om också inte »un aigle», ett snille.[1]) Några dagar senare entledigades L. G. v. Haartman, enligt eget val, från förvaltningen av landshövdingsämbetet i Åbo, som stannade hos Mannerheim så länge han tjänstgjorde i senaten. I Kommittén, där Haartman återtog sin plats, kvarstod fortfarande som nestor bland de tre ledamöterne G. Rosenkampff, under årens lopp belönad med friherrevärdighet, geheimerådstitel och Wladimirsordens andra klass med stora korset, men, efter vad det tyckes, tämligen betydelselös för de finländska affärerna.[2])

För Walleen kom den genom reskriptet av $^{3}/_{15}$ juni 1822 vid-

Chapelle (1822), att han utmärkte sig genom arbetsamhet, ordning och noggrannhet, hade ett jämnt och glatt lynne samt ett fördelaktigt yttre. Vid överläggningarna i senaten ådagalade han foglighet och lämpa, sökte inte imponera på andras övertygelse, utan uppmanade tvärt om envar att fritt uttala sin mening, vilket allt gjorde honom mycket lämplig till ordförande, synnerligen som han var en rättskaffens och aktningsvärd man. Hans kunskaper voro varken vidsträckta eller grundliga, men en lång erfarenhet hade givit honom skicklighet i kriminella mål, medan han i civila var mera villrådig och osäker. Om kammarchefen Nyberg yttrar de la Chapelle, att han var en arbetsmyra, men utan betydelse för det allmänna; Richter var en mera självständig och skicklig man, Walheim en erfaren tjänsteman med en viss översikt av affärerna i sitt departement, Finckenberg ägde »åtskillige goda studier och partier» o. s. v. Om sin följeslagare vid inträdet i högsta domstolen lagman Hising yttrar sig de la Chapelle med erkännande och ännu mera berömdes denne av C. Fr. Rotkirch (till Aminoff $^{1}/_{2}$ 1823).

[1]) Rehbinder till Mellin $^{27}/_{3}$, $^{10}/_{4}$, $^{28}/_{5}$ 1822 (Mellinska s.), Mellin till Rehbinder $^{16}/_{3}$, $^{7}/_{4}$, $^{14}/_{4}$, $^{30}/_{5}$ 1822, Walleen till d:o $^{17}/_{3}$, $^{13}/_{4}$, $^{27}/_{4}$ 1822. Såsom lämpliga kandidater förordade Walleen även Falck och Hising.

[2]) »Je vois rarement notre collègue Rosenkampff», skrev Rehbinder i dec. 1822 till Walleen, »qui, à force de tristesse, a cessé d'être ridicule, le seul agrément que sa société offrait autrefois.»

tagna anordningen som en ljusning i hans hårda öde. I erkännsamma ordalag uttalade han för vännen Rehbinder, vars ingripande han hade att tacka för transporten, sin belåtenhet över att genom dennes hjälp ånyo ha räddats ur ett nödläge. Men någon översvallande glädje kände han inte, ty om han tidigare förebrått Aminoff för att aldrig få nog av favörer, så voro inte heller hans önskningar och behov lätta att tillfredsställa. Helst tyckes han velat lämna den usla huvudstaden, »ce maudit trou de capitale», och den kostsamma tjänstgöringen därstädes, ty den framställde alltid för honom perspektivet av oundviklig ruin, men han hade i alla fall kommit från »cette vilaine place dans le sénat» till ett annat mer fristående ämbete, där arbetet var betydligt måttligare och där han var förskonad från beständigt samliv med mannequinerna i »regendan» och deras stränge »spögubbe». För övrigt, förklarade han för Rehbinder, var han en smula fatalist, och som hans hälsa åter retablerat sig, ansåg han det för sin skyldighet att söka göra nytta, överlämnande resultatet av sina bemödanden åt Försynen, som enligt goda kristnes vittnesbörd plägade ordna allt till det bästa, »utan att vi ha annat att göra än att följa den bana, som dess gudomliga vishet behagat utstaka för oss». [1]) Huru rigoröst Walleen följde receptet och huru starkt han trodde på dess verkan, kunna vi lämna därhän; faktum var, att han omsider hamnade på en plats, där han fann sin sena trevnad i hela trettio år.

I senaten kvarlämnade Walleen, såsom nämnt är, bland andra sina bêtes noires svågern Mannerheim. Med den lojala under-

[1]) Walleen till Rehbinder $^{22}/_{6}$, $^{11}/_{12}$ 1822, Rehbinder till Walleen $^{15}/_{5}$ 1822. — I brev av $^{15}/_{2}$ 1823 till Rehbinder talade Walleen satiriskt om skvallret i staden, som satts i system av den nyfikne prefekten, cet illustre diplomate. »Oh, mon ami», utropade han, »si vous connaissez la dixième partie de tous nos travers, nos jalousies ridicules, nos affectations puériles, nos caquets insipides etc., vous seriez tout emerveillé, je vous assure. En un mot: cette ville et ces gens sont souverainement ennuyeuses, cela ne souffre point de repliquer, et jamais de ma vie je n'ai trouvé l'air aussi suffoquant qu'ici, bien qu'il fasse chez nous du vent tous les jours.» Att prefekten var noga underrättad om vad som timade i staden i det allmänna och enskilda livet, kunde Rehbinder väl sluta till av hans brev.

givenhet under monarkens befallningar, som kännetecknade honom, inträdde denne i sin nya befattning, som gav honom en fastare ställning och utvidgad myndighet i senaten. Enligt vad han själv uppgiver, väckte den nya anordningen, som tillkommit på Steinheils initiativ, avund och klander bland hans ämbetskamrater.[1]) Walleen konstaterade likaledes, att desse inte kände sig vidare nöjda, men om upphöjelsens inverkan på Mannerheim berättade han ironiskt för Rehbinder, att vice-presidenten föreföll att vara något »humanisé» och lycklig över sin prépondérance — »och när man är lycklig, är man vanligen också traitable och vid gott humör».[2]) Åtminstone uppfyllde Mannerheim en tid framåt sitt till Rehbinder givna löfte att inte vidare bråka med försök till reträtt, men då och då återkom han till sina försvagade kropps- och själskrafter, vilka tydde på att vädjobanan led mot slutet. Detta oroade emellertid på intet sätt honom. »Med tranquillité skall jag gå ödets händelser till mötes samt nedlägga den i min trötta hand sviktande vandringsstaven», förklarade han. »Eftervärlden torde döma mera opartiskt, om sann kärlek och nit för överhet och fosterland varit drivfjädrar för mine obetydelige ämbetsmannaåtgärder. Av samtiden väntar och fordrar jag intet. — Endast några få verkel. vänner glädja min ålderdom.»[3])

Till de verkliga vännerna vågade Mannerheim räkna Rehbinder. Sedan sviterna av det »brouilleri», som inträtt efter hans inträde i senaten, förflyktigats och korrespondensen mot slutet av år 1821 ånyo kommit i gång, vände sig Mannerheim titt och ofta till sin »kära bror», sin »egen vän och broder», dels med förtroliga meddelanden rörande sig och sin familj, dels med uttalanden och förslag i allmänna ärenden, som avhandlades i senaten eller förbereddes till handläggning. Då och då uttalade han sina tankar om tidens dåliga anda, om den politiska situationens vanskligheter, om farorna från ryska sidan, mot vilka man dock kunde trygga sig till den ädelmodige monarkens fasthet, o. s. v.

---

[1]) Egenh. anteckningar.
[2]) Walleen till Rehbinder $^{11}/_{12}$ 1822.
[3]) Mannerheim till Rehbinder $^{1}/_{1}$ 1823.

Rehbinders svar äro inte bevarade, men Mannerheims brev ådagalägga, att hans förtroliga meddelanden möttes med uttryck av vänskap och förtroende. I en del viktiga ärenden inhämtade Rehbinder i förväg Mannerheims tankar och råd. Så t. ex. i början av 1823 i fråga om planen att återförena en del av Viborgs län med kejsardömet för att slippa det ständiga bråket med donationsgodsens innehavare och lugna den mot Finland allt fientligare stämningen inom den högsta byråkratien i Petersburg. Det var en desperat plan, om vilken Rehbinder själv medgav, att den var »d'une nature scabreuse», men som i huvudsak omfattades såväl av Mannerheim som av Walleen och Haartman. [1]) Vid distributionen av sitt bekanta litograferade porträtt bland vänner och bekanta ihågkom han även Mannerheim, som, då det personliga umgänget var så rart, uttalade sin tillfredsställelse över att äga avbilden av en person, som i så hög grad gjort sig förtjänt av ett gemensamt fäderneslands tacksamhet. Någon gång erhöllo Rehbinders respektfulla försäkringar en sådan flykt, att Mannerheim med anspråkslös måttfullhet överförde dem på vänskapens konto. Så genmälde den sistnämnde efter mottagandet av tvenne brev i början av år 1823: »De tänkesätt du i det förra i hänseende till mig behagar yttra skulle visserligen vara för mig högst smickrande, om egen

[1]) Under ett besök i Helsingfors i början av 1823 framställde Haartman enligt uppdrag av Rehbinder för Walleen ett betänkande rörande styckningen, som han, Haartman, uppsatt och varöver Rehbinder önskade inhämta Walleens mening. Den sistnämnde blev till en början högst perplex över styckningsprojektet, men godkände det vid närmare betänkande och utarbetade en mémoire i ämnet, vartill Mannerheim fogade vissa anmärkningar. Samtidigt behandlades i senaten ryska artilleridepartementets förslag att Kivinebb och Nykyrka socknar måtte förenas med petersburgska guvernementet. Vid plenum $^{14}/_{1}$ 1823 tillstyrkte senaten på vissa villkor förslaget försåvitt det gällde Kivinebb, som för det mesta lydde under Systerbäcks gevärsfaktori, men avstyrkte det i fråga om Nykyrka. Mannerheims mening var, att man borde visa ryssarne, att svårigheterna inte kommo från finländskt håll, utan att man där var villig att cedera Kivinebb och mycket mera. Mannerheim till Rehbinder $^{24}/_{1}$, $^{5}/_{3}$, $^{24}/_{4}$ 1823, Walleen till d:o $^{24}/_{1}$ 1823, Rehbinder till Walleen dec. 1822. *Danielson*, Viborgs läns återförening s. 156 följ., *Kallio*, Viipurin läänin järjestämisestä s. 262 följ.

medvetenhet även kunde medgiva dem såsom förtjänte. Tillåt mig därföre att med känslofull tacksamhet anse dem såsom prov av din godhet och fortfarandet av en vänskap, den jag mycket värderar.» [1])

Men då det gällde att uttala sig om Rehbinders förtjänster tvekade Mannerheim inte att begagna sig av vackra och erkännsamma ordalag, som till följd av hans kyliga natur dock inte nådde samma grad av värme och patos, som kännetecknade Aminoffs, Ehrenströms och Walleens éloger. »Måtte ditt tålamod icke svika och du icke tröttna vid att brottas med Goliat; på vår ädle monark och dig vilar fäderneslandets hopp», skrev Mannerheim vid nyårsskiftet 1822, och ett år senare sände han följande hälsning: »Då jag i dag vid det ingångne tidsskiftet anropar Försynens välsignelser och beskydd över en dyrkad monark och ett älskat fädernesland, är det även med känslor av sann övertygelse som jag offrar min tacksamhetsgärd åt den man, vilken med så mycken redlighet och sällsynt ståndaktighet hos monarkens höga person bereder och bevakar fäderneslandets angelägenheter. Måtte du, min vän, under detta och många påföljande år bibehålla hälsa och krafter under mödornes tyngd till fortsättning av den bana du med så mycken heder vandrar. Icke något smicker ingår uti desse mine tänkesätt, utan verkelig och sann uppriktighet om din persons verkeliga värde och oumbärlighet för det gemensamma fosterlandets bestånd. Faror kunna hota även vår avlägsna vrå av jorden och moln uppstiga över oss, men den som frimodigt kämpar skall ock engång i medborgerlig tacksamhet njuta dess belöning.» [2])

Det var synbarligen detta vackra, om ock i korta och måttfulla ordalag avfattade erkännande, som inspirerade Rehbinder till det beröm åt Mannerheim, vilket denne så blygsamt tillbakavisade. Jämte liknande uttalanden från andra håll vittnade det om att Rehbinder kunde räkna på sina landsmäns tillgivenhet och förtroende under de bekymmer, som stundade och som fingo ökad näring genom den förändring i landets högsta styrelse, det nya året bar i sitt sköte.

---

[1]) Mannerheim till Rehbinder $^{19}/_{1}$, $^{24}/_{4}$, $^{29}/_{5}$, $^{1}/_{10}$, $^{14}/_{10}$ 1823, $^{28}/_{1}$ 1824 m. m.
[2]) Mannerheim till Rehbinder $^{30}/_{12}$ 1821, $^{1}/_{1}$ 1823.

XIII.

STEINHEILS AVGÅNG.

I början av år 1823 spred sig ryktet att generalguvernören, den hederlige Gubben Steinheil, ingått till högsta ort med anhållan om befrielse från de civila och militära befattningar han i tretton år innehaft. Det var inte första gången det skedde, och det fanns sannolikt många, som trodde att det icke heller nu var för sista gången. Redan på hösten 1811 hade den första avskedsansökningen inlämnats [1]) och vid nyårstiden 1812 hade Steinheil till den grad irriterats av Finska kommittén, att han ånyo anmälde sin åstundan att avgå. Därefter hade han gång efter annan hotat med reträtt från banan. I början av 1819 hade hotet avancerat så långt, att Steinheil tillställt krigsministeriet sitt avskedsmemorial, som han uppmanade Rehbinder att understödja, men även denna gång ordnades saken utan vidare svårighet, så att Gubben stannade på sin plats, och så förgick åter ett par år utan att något allvarligare symptom till reträtt hördes av. [2])

I allmänhet torde man varit belåten med detta resultat. Även de som inte kommo i närmare beröring med greven voro väl av samma mening som Mannerheim och Ehrenström, vilka ansågo att man visste vad man hade och att ett generalguvernörsskifte kunde medföra obehagliga överraskningar. Men även en motsatt åsikt fanns företrädd, och kanske livligare än andra önskade den kritiske granskaren Walleen, att ett snart ombyte av styresman måtte komma till stånd.

Efter flyttningen till Helsingfors kunde Walleen intet annat

---

[1]) *Danielson-Kalmari*, Aleks. I:n aika I: 333.

[2]) I slutet av 1821 berättade Rehbinder för Aminoff, att gen. guv. kommit till Petersburg och talade om reträtt, när han var vid dåligt humör. Till Aminoff $^{19}/_{12}$ 1821, $^{1}/_{1}$ 1822.

säga än att han bemöttes med vänlighet av Steinheil, men fortfarande vidhöll han sin mening om Gubbens olämplighet såsom generalguvernör. Han kunde, förklarade han i början av 1821 för Rehbinder, inte begripa, vilket olycksöde som skänkt åt dem till styresman en person, som var den oförmögnaste i världen att fylla en sådan uppgift, och han var övertygad om att förvaltningen skulle ha ett helt annat utseende, om dess ledning inte anförtrotts åt denna »tête de mannequin», som förstört allt, ända till den goda tonen i societeten. Vad man framför allt borde önska, var att befrias från skandalen att ha i spetsen för styrelsen en man, över vilken gatpojkarne gjorde sig lustiga och vars gemål gjort sig känd för sin elaka tunga och sitt bråkiga lynne. Walleen medgav ädelmodigt, att det var hårt att nödgas yttra sig sålunda om en person, som på hjärtats vägnar var all aktning värd, men han undrade på, varför människorna inte höllos på den plats, som naturen anvisat dem. Hade Steinheil, som från ungdomen haft anlag för målning och teckning, blivit målare eller, sedan han utbytt penseln mot svärdet, åtnöjt sig med att rita kartor och bataljplaner, skulle hans namn blivit odödligt på ett helt annat sätt än nu i Finlands annaler. Men fåfängan hade drivit honom till ett annat mål, för vilket han inte var skapad — »et le voilà — tillade Walleen — sans considération, tracassé, bafoué par tout le monde et inutile au pays qu'il vuodrait servir, mais qu'il ne peut aider en aucun façon, puisque ses moyens intellectuels lui manquent à cela». Summan var, att Walleen aldrig kunde förlåta Steinheil att han mottagit sin närvarande befattning och i synnerhet att han behållit den så länge, ehuru han bort inse sin oförmåga att på ett värdigt sätt handhava den. [1])

Även Rehbinder medgav, att han inte hade något mot ett generalguvernörsskifte. »Vår stackars gubbe», skrev han till Walleen, »har alltid varit svag och styrd av sin obehagliga hustru, men de sista tiderna har han blivit alltför löjlig och skröplig för att jag inte skulle bliva förtjust, om han skickades bort. Men jag ser tydligt, att mitt inflytande inte räcker till att få honom bortflyttad.» Han

[1]) Walleen till Rehbinder $^{7}/_{1}$, $^{21}/_{2}$ 1821.

förtäljde vidare, att han vid ett par tillfällen beklagat sig för kejsaren över Steinheils faiblesse och låcheté samt att kejsaren medgivit felen och ofta genom furst Wolkonsky sänt greven reprimander. Det hade också varit fråga om en efterträdare, vartill en livländsk baron von Rosen redan varit så gott som utsedd, och tvenne gånger hade Steinheil begärt sin demission, så att Rehbinder redan tyckt sig se stunden för hans entledigande nära. Men varje gång frågan härom bragts på tal hade kejsaren försjunkit i djupt drömmeri, och när han vaknat därur, helt förströdd frågat, om Steinheil inte vidare var omtyckt i landet, varpå saken förfallit. Om han inte misstog sig, menade Rehbinder, fanns det någon outgrundlig orsak till Steinheils kvarstående; enligt somligas förmodan åter berodde det blott på svårigheten att finna en efterträdare.[1])

Walleen var inte riktigt nöjd med det personskifte, som Rehbinder ställde i utsikt. Han hade, förklarade han, en faslig fördom mot tyskarne, och baron von Rosen var förmodligen av samma sort som Steinheil. Tyskarne, och i synnerhet livländarne, voro enligt hans mening småaktiga gnidare, som blott tyckte om att samla penningar, men inte att giva ut dem. Hellre en äkta ryss, en frikostig storman, som förstod sina skyldigheter och kunde representera. »Oss gjordes — resonerade Walleen — behov av en man, som i spetsen för vår styrelse kunde företräda något stort och nobelt, till och med i sitt yttre och i sitt levnadssätt. Det är en mycket viktig sak, vad våra filosofer, som döma världen efter sina abstrakta idéer, än må säga därom. — — Är det då sagt, att vi aldrig skola få annat än livländare oss på halsen? En sann ryss — un vrai russe — av en framstående släkt, älskvärd och generös, som de för det mesta äro, vore, enligt min tanke, oändligt mycket bättre.»[2])

Ännu tvenne år måste Walleen dragas med sin trängtan efter en mer representativ dignitär, men då kom också stunden för hoppets uppfyllelse. I januari 1823 meddelade han Rehbinder, att

---

[1]) Rehbinder till Walleen $^{25}/_{1}$ 1821. Även för Ehrenström uttalade Rehbinder ($^{4}/_{3}$ 1820, $^{29}/_{1}$ 1821) sitt missnöje med gen. guvernören.

[2]) Walleen till Rehbinder $^{21}/_{2}$ 1821.

Steinheil öppet berättat, att han anhållit om sin demission — väl för tionde gången, trodde Walleen, som undrade på, om det inte nu vore möjligt att antaga avsägelsen. På det bevekligaste bad han vännen Rehbinder att göra vad han kunde i sådant syfte; det vore, försäkrade han, att göra sig väl förtjänt av fosterlandet, ty Steinheils utnämning till den plats han innehade var en källa till olyckor för landet, som inte skulle upphöra så länge han kvarstod där. »Du tror kanske inte mig», tillade Walleen, »men om du vore här blott en månad, i tillfälle att iakttaga allt, svär jag, att du bleve fullkomligt av samma mening som jag.»[1])

För Rehbinder innebar Walleens rapport ingen nyhet, och endast några dagar senare bekom han från Steinheil ett enskilt meddelande, som avsåg att förklara det tagna steget. Med anledning av en vänlig skrivelse, som synbarligen föranleddes av demissionsansökningen och vari Rehbinder uttalade sitt erkännande av Steinheils förtjänster, förklarade den sistnämnde, att han från början av sin ämbetstid, både såsom medborgare i landet — concitoyen — och såsom verkställare av kejsarens nådiga vilja, städse eftersträvat att vara nyttig för landet och att betjäna dess sanna intressen. I detta strävande hade han troget understötts av Rehbinder och han delade med alla finländare deras känslor av tacksamhet mot denne. Men avtagande kropps- och själskrafter ävensom obehag från illasinnade personers sida hade bestämt honom att söka befrielse från sin plats, innan döden ryckte honom därifrån. Efter att i 46 år ha oavbrutet tjänat en dyrkad regent och ett kärt fosterland ansåg han det för en plikt mot sig själv att för sin familjs räkning ordna sin försummade ekonomiska ställning, och han önskade tillbringa sin levnadsafton i lyckligt lugn, medveten om att ha arbetat till monarkens belåtenhet. Redan för ett kvartsekel tillbaka hade han hyst denna sistnämnda önskan, men han hade underkastat sig sin härskares vilja och han smickrade sig med det behagliga hoppet, att H. K. M. inte komme att förneka honom den lycka han sökte och att landet inte skulle taga illa upp att han drog sig tillbaka i en stund, då alla njöto av monarkens nåd och

[1]) Walleen till Rehbinder $^{24}/_{1}$ 1823.

av den fullkomliga lycka, som ett tillstånd erbjöd, där allmän ordning samt säkerhet till person och egendom inte lämnade något övrigt att önska och där framtiden företedde ett angenämt perspektiv.[1])

Steinheil hade knappt hunnit avfärda detta brev, innan hans kanslichef Elving återvände från Petersburg med ett uppdrag från Rehbinder, som föranledde honom att i en ny skrivelse förklara, att om H. K. M. ännu inte avgjort hans ansökan, utan önskade bevilja honom för hälsans vårdande ledighet på obestämd tid för att kvarhålla honom på hans plats, ville han anse kejsarens vilja, så svår den än var att uppfylla, för en helig lag; han önskade blott framställa några förslag rörande handhavandet av hans militära åligganden. I alla händelser, vare sig honom beviljades avsked eller tjänstledighet, bad han Rehbinder att inte göra något bruk av hans föregående brev, utan anse det för oskrivet. Tvenne månader senare, då intet besked ännu anlänt, skrev han, att den osäkerhet, vari han svävade om sitt öde, hindrade honom att vidtaga nödiga förberedelser för det ena eller det andra fallet, varför han bad Rehbinder meddela honom, vad han kände om saken.[2])

Det framgår inte, vad det uppdrag innehöll, som kanslirådet Elving hade att framföra, men verkan därav tyder på att Rehbinder fann ett generalguvernörsskifte för tillfället inopportunt,[3]) och säkert är — vilket även intygas från andra håll — att Steinheil, enligt gamla vanan, åter gjorde sig förtrogen med tanken att kunna stanna på sin post. Utsikterna härför tyckas emellertid denna gång varit rätt obestämda, om ock svaret på avskedsansökningen dröjde. Mot slutet av februari meddelade Rehbinder under tysthetslöfte åt Walleen och även åt Mannerheim, att Steinheils reträtt var beslutad, men att ordern därom inte skulle emanera, innan efterträdaren var bestämd. Man hade erbjudit Steinheils

[1]) Steinheil till Rehbinder $^{30}/_{1}$ 1823.

[2]) Steinheil till Rehbinder $^{2}/_{3}$, $^{2}/_{4}$ 1823. — D. $^{10}/_{3}$ 1823 skrev P. J. Winter till C. Fr. Richter, att enligt rykte i Åbo S. fått avsked och efterträtts av en general Toll. Winters kopiebok.

[3]) Den $^{27}/_{1}$ g. st. 1823 skrev Rehbinder till Aminoff, att han hade mycket bekymmer med anledning av Steinheils avskedsansökan. Med alla sina fel och svagheter var S. svår att ersätta.

plats åt general I. N. Demidoff — känd och beryktad från kriget 1808—1809 och sin vistelse som divisionskommendör i Åbo —, men denne hade refuserat och man befann sig i stor villrådighet rörande valet av lämplig person. För egen del hade Rehbinder myror i huvudet, ty ombytet skulle bliva av stor betydelse för Finland. Tvenne månader senare rapporterade han, att han hade anledning förmoda, att det inte var fråga om att behålla Steinheil, som var mycket orolig att veta, om han inte finge kvarstå. Rehbinder började för sin del tro, att Steinheils entledigande inte skulle bliva någon stor förlust, i synnerhet om ryktet besannades, att en general Opperman, som nog var tysk, men »un digne homme», blev efterträdare. För övrigt framhöll Rehbinder med en optimism, som icke var alldeles vanlig hos honom, att landets affärer förlöpte, om inte väl, åtminstone regelbundet. Kejsaren arbetade mycket träget och intresserade sig uppriktigt för landets välfärd, såsom han alltid gjort det. »Om vi inte äro lyckliga», förklarade han, »så är det, vid min heder, inte hans fel. Vi äro det i själva verket och skola bliva det ännu mera, om inte en avlägsen framtid, den vi inte skola skåda, såsom jag hoppas, erbjöde vissa ämnen till oro.» [1])

Alla sågo dock icke lika förhoppningsfullt på situationen. »Det vore väl, om vi fick behålla vår generalguvernör», skrev Aminoff till Kothen, som tid efter annan, med tydlig sympati för Steinheil rapporterade om dröjsmålet med den hederlige veteranens avskedsansökan, men förutsåg, att dennes tjänstetid, till följd av hans försvagade hälsa, inte kunde bliva lång.[2]) I brev till Rehbinder berättade Ehrenström, att man i Helsingfors kände sig orolig med anledning av ett rykte att avskedet beviljats, och han uttalade sin fägnad, när Rehbinder meddelade att avgörandet uppskjutits.[3]) Men kanske livligare än andra berördes Mannerheim av reträtten. Han sökte förgäves utgrunda rätta orsaken till avskedsansökningen, som han trodde berodde på militära désagréments. »Den vördnadsvärde Gubben», skrev han till Rehbinder, »har alltid haft

[1]) Rehbinder till Walleen $^{22}/_{2}$, $^{16}/_{4}$ 1823.
[2]) Aminoff till Kothen $^{12}/_{4}$ 1823, Kothen till Aminoff $^{6}/_{1}$, $^{18}/_{4}$, $^{11}/_{7}$ 1823
[3]) Ehrenström till Rehbinder $^{19}/_{2}$, $^{8}/_{3}$, $^{19}/_{3}$ 1823.

dåliga omgivelser och ett uselt kansli, som med ett till äventyrs kittsligt skrivsätt förskaffat honom reprimander, sårande för dess retlighet.» Mannerheim förmodade emellertid, att Gubben utan svårighet skulle förmås att stå kvar, vilket åtminstone för den civila förvaltningen vore det förmånligaste, om han mottog en vink därom och genom en stabschef befriades från de militära detaljerna. »Ett nådigt ord, ett brev, och reträtten ajournerad åtminstone för detta år», försäkrade Mannerheim. Även kunde ändamålet uppnås genom beviljande av en tids permission för utrikes resa, varunder, med hänsyn till det rådande lugnet, det militära befälet kunde anförtros åt divisionsgeneralen och den civila förvaltningen åt senaten och dess tvenne viceordförande. Gick det åter därhän, att avskedsansökan beviljades, borde den hederlige och av Finland verkligen förtjänte Gubben hugnas med ända till hälften av sin generalguvernörslön (således 18,000 r. b. a.) i pension ur finländska statsmedel, ty, förklarade Mannerheim, »otacksamhet kunde annars stadna oss till last och vilket man ur många skäl bör undvika».[1])

Avgörandet drog emellertid ut på tiden och såväl Steinheil som hans vänner började hoppas, att ingen förändring skulle ske. »Det börjar se ut, som vi åtminstone tills vidare få behålla vår gamla styresman; därmed vore också man i allmänhet bäst belåten», skrev Mannerheim på vårvintern till Rehbinder, och i början av hösten berättade Ehrenström för Aminoff, att man inte mera talade i Helsingfors om generalguvernörens avsked.[2]) Men förhoppningarna voro förhastade. I brev av $^{30}/_{8}$ g. st. 1823 från Moskva till greve Steinheil samtyckte kejsaren i nådiga ord till att befria denne såväl från hans generalguvernörspost som från befälet över trupperna, men med uttalande av den förhoppningen att greven måtte kvarstå i utövningen av sina funktioner, tills efterträdaren hunnit anlända. Det kejserliga brevet — som inte var avfattat i formen av ett reskript[3]) — föredrogs på Mannerheims tillstyrkan i svensk över-

[1]) Mannerheim till Rehbinder $^{9}/_{11}$, $^{19}/_{11}$, $^{2}/_{2}$ 1823.
[2]) Mannerheim till Rehbinder $^{16}/_{3}$, Ehrenström till Aminoff $^{19}/_{9}$ 1823.
[3]) Detta anmärktes av Ehrenström i brev till Aminoff $^{20}/_{9}$ 1823.

sättning i senatens plenum den $^{6}/_{10}$ 1823 och föranledde en vacker opinionsyttring från de närvarandes sida. På sina ämbetsbröders vägnar gav Mannerheim uttryck åt de smärtande känslor, som skilsmässan väckte. »Länge skola vi sakna», försäkrade talaren, »en älskad och vördad styresman, som under en tidslängd av mera än tretton år haft all möda ospard till befordrande och verkställande av vår store monarks höga och välgörande avsikter för detta vårt fäderneslands bästa och trevnad. Med verksam och nitfull omsorg har E. E. helat såren efter ett nyss överståndet krig, bibehållit allmän och enskild säkerhet, vakat över ordning och skick, uppmuntrat näringar och slögder, med en ovanlig sorgfällighet befordrat det för landets jordbruk så angelägna strömrensningsverket samt med godhet och välvilja bemött även den ringaste av Finlands invånare. Intet smicker, intet oförtjänt beröm ingår i denna korta teckning. Sanningens bok ligger öppen. Finlands hävder skola för eftervärlden bevara minnet av E. E:s omsorgsfulla styrelse, och i en tacksam nations oförställda tillgivenhet skall E. E. njuta belöning för havda mödor och bekymmer under utövningen av dess innehavde och nu nedlagde viktiga ämbete.» [1])

I brev till Rehbinder uppgav Mannerheim, att, såvitt han kunde döma, hade Steinheil numera gärna kvarstått på sin plats, varför den nådiga prikasen kom ganska oförmodat för honom och grevinnan Natalia, liksom den innebar en obehaglig nyhet för alla i senaten och i synnerhet för honom. »Med många svagheter och kanske nog liten energi — förklarade Mannerheim öppet — var han dock en hederlig och för Finland välsinnad man, som genom sitt uppförande under en 13:årig styrelse förvärvat sig nationens kärlek, och skall således av densamma alltid med saknad ihågkommas. Enskilt har han i sednare tider visat mig mycken vänskap; vi voro nu under långvarige relationer vane vid varandra och våra capricer och jag har således mera än många andra stort skäl att regrettera honom.» [2]) Ehrenström, som umgicks på förtrolig fot i generalguvernörshuset och hade där, såsom annorstädes, ögon och öron

[1]) Pleniprotokoll $^{6}/_{10}$ 1823, Mannerheim till Rehbinder $^{14}/_{10}$ 1823.
[2]) Mannerheim till Rehbinder $^{1}/_{10}$ 1823.

öppna, konstaterade likaledes, att Steinheil med anledning av uppskovet redan familiariserat sig med idén att kvarstå, varför han mycket affekterats av avskedsbrevet, som kom när han minst förmodade det. Om sinnesstämningen i huvudstaden berättade Ehrenström för Rehbinder, att ehuru man med resignation och djup respekt för kejsarens val, som endast kunnat träffa en i alla avseenden värdig person, underkastade sig sitt öde, kunde man inte underlåta att uppriktigt regrettera en generalguvernör, som genom en lång vana vid affärerna vunnit kännedom om landets lagar och författningar, om personer och förhållanden, som hyste aktning för konstitutionen och tillgivenhet för landet.[1]) Även Kothen hade kommit till samma uppfattning som de föregående i fråga om Steinheils överraskning, men ansåg att den aktningsvärde Gubben kunde trösta sig med tillfredsställelsen över att kunna med största gloire nedlägga sitt ämbete.[2]) På flera håll tyckes man fått den uppfattningen, att avskedet var ett uttryck av kejserlig onåd, men detta bestreds på det bestämdaste av Rehbinder, som i brev till Ehrenström förklarade, att kejsaren nogsamt uppskattade den aktningsvärde Gubbens förtjänster, men att han inte kunde vägra demission åt en man, som redan för tredje gången anhöll därom, och det i de mest trängande ordalag. På goda grunder tyckte en monark inte om att köpslå med en undersåte för att kvarhålla honom på en ärofull plats, och det var redan mycket nog att kejsaren tvenne gånger negocierat med Steinheil rörande ifrågavarande sak.[3])

Rehbinder kunde nog ha rätt i sin anmärkning, men hans förklaring förefaller mer diplomatisk och avsedd att lugna sinnena än fullt uppriktig. Detsamma gäller till en del om den framställning han gav av sitt personliga förhållande till den avgående styresmannen. Det vore, försäkrade han för Ehrenström, högst otacksamt att neka till att greve Steinheil besjälats av nit, omsorg och uppriktig kärlek för Finlands välgång, och det vore ännu otack-

---

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{24}/_{9}$ 1823, till Aminoff $^{29}/_{9}$ 1823.
[2]) Kothen till Aminoff $^{6}/_{10}$ 1823.
[3]) Rehbinder till Ehrenström $^{4}/_{10}$ 1823.

sammare att inte beklaga hans avlägsnande från affärerna. För sin personliga del kunde Rehbinder inte annat än berömma Steinheils tillgöranden; under de tolv år han varit statssekreterare hade harmonien dem emellan intet ögonblick varit störd — ett nog så ovanligt förhållande vid denna tid, för vilket han inte ville tillräkna sig själv förtjänsten. Han hade aldrig underlåtit att göra rättvisa åt Steinheils överseende och moderation och skulle inte upphöra att känna tacksamhet för dennes visade vänskap. Till den grad hade reträtten smärtat honom, att han ännu inte kunnat förmå sig att skriva ett avskedsbrev till greven, utan ville vänta därmed, tills denne faktiskt lämnat tjänsten, då han kunde uttala sig både officiellt och enskilt. Det var för visso uttalanden, som inte alldeles överensstämde med Rehbinders förtroliga utlåtelser till Walleen, men de verkade så övertygande på Ehrenström, att denne uttalade sin önskan att få meddela stycken ur det smickrande brevet åt Steinheil, som tycktes vara orolig med anledning av Rehbinders tystnad, men nu kunde vara övertygad om fortvaron av dennes vänskap.[1])

Sistnämnda meddelande tyckes haft till följd, att Rehbinder, med frångående av sin föresats, riktade till Steinheil en vänskaplig skrivelse, som vi inte känna, men som högeligen gladde Gubben. »Jag skyndar mig att för Eder, herr baron, betyga min ödmjuka tacksamhet för Edert ärade brev av den $^{2}/_{14}$ dennes», skrev Steinheil till svar. »De välvilliga och vänskapliga tänkesätt, det uttrycker, rörde mig livligt. Med lika mycken sanning som uppriktighet hade E. Exc. däri i korthet tecknat de relationer, som sedan 12 år bestått oss emellan. Jag kan inte för Eder uttrycka allt vad jag kände i denna stund. Min själ fylldes av känslor av aktning och tillgivenhet för E. Exc. Jag skall alltid med nöje erinra mig våra gemensamma bemödanden för befordrandet av Finlands välfärd och den fullkomliga harmoni, som rått oss emellan under den långa tid E. Exc. varit en tolk för landets allmänna ärenden inför monarken. Då jag drager mig tillbaka från affärerna till en efterlängtad och förunnad vila, skola E. Exc:s godhet och bistånd alltid vara

[1]) Rehbinder till Ehrenström $^{4}/_{10}$, Ehrenström till Rehbinder $^{9}/_{10}$ 1823

inpräglade i mitt tacksamma minne.» Steinheil tillade, att ehuru hans reträtt beredde honom ett dyrbart lugn efter nära ett halvt sekels oavbruten tjänstgöring, varunder han haft lyckan att arbeta för Finland, så kärt för hans hjärta, var det icke utan saknad han lämnade en dyrkad härskares tjänst, och han slutade med att uttala den ljuvliga förhoppningen, att den man H. K. M. kallade att förvalta hans nya fädernesland skulle genom sin begåvning och sin energi bliva landet nyttig. [1])

Emellertid fortsatte Steinheil, i enlighet med det honom givna uppdraget, med utövningen av ämbetets funktioner ännu ett halvt år framåt. Denna sista tid utmärktes av ömsesidiga sympatiyttringar från Steinheils och den högre ämbetsvärldens sida. Senaten beslöt att hugfästa minnet av den avgående ordföranden genom att till andra divisionens sessionsrum anskaffa hans och hans företrädares, furst Barclay de Tollys, porträtt, och Mannerheim — som häri måhända understöddes av Ehrenström — upprepade för Rehbinder sitt förslag om en årspension till halva beloppet av generalguvernörslönen — ur finska statsmedel. »Då fråga är om tacksamhet och erkänsla», menade han, »bör man just ej räkna på några tusen rubel, och många år kan ändå ej denna utbetalning belasta staten.» [2]) Av orsaker, som här ej behöva nämnas, kröntes försöket inte med framgång, men Steinheil förklarade sig fullt tillfredsställd med de förmåner monarken tilldelade honom. [3]) Å sin sida

[1]) Steinheil till Rehbinder $^{25}/_{10}$ 1823.

[2]) Mannerheim till Rehbinder $^{1}/_{10}$, Ehrenström till d:o $^{15}/_{10}$ 1823. Något tidigare, i april 1823, hade senaten förordat Steinheils ansökan om säterifrihet för några gods i Viborgs län, en ansökan, som dock förföll med anledning av ett något senare utfärdat förbud mot beviljandet av säterifrihet åt enskilda. *Rauhala*, Suomen senaatti I: 179.

[3]) Enl. Ehrenström (till Rehbinder $^{28}/_{12}$ 1823) hans lön såsom general en chef, taffelpenningar och avlöningen för ett dussin dentschikar, inalles c. 14,000 rub. [s. m.]. Ett visst uppseende väckte det, när Steinheil, såsom det antogs på inrådan av sin förvärvslystna gemål, gjorde anspråk på utbetalningen av tredje kvartalet av generalguvernörslönen, som ju tillkom efterträdaren. Senaten utanordnade beloppet, men med iakttagande av försiktigheten att ställa utanordningen på generalguvernören. Rehbinder yttrade sig mycket skarpt om anspråket.

visade han sin välvilja för sina närmaste medhjälpare, de båda viceordförandene i senaten ävensom åt tjänstemän i sitt kansli, genom att förorda dem till vedermälen av kejserlig nåd. I brev till Rehbinder uttalade han som sin mening, att grevevärdigheten vore den belöning, varav Mannerheim gjort sig förtjänt, »i synnerhet i jämförelse med greve Aminoff», och för Gyldenstolpe trodde han friherretiteln vara den lämpligaste belöningen. Även Ehrenström och Walleen hade utmärkt sig genom uppriktigt nit och alltid bistått honom med sina råd, varför han ville göra dem full rättvisa, men han tvekade att i närvarande stund besvära H. K. M. med att för honom framlägga deras förtjänster. [1]) Resultatet blev, att Mannerheim de första dagarna av 1824 upphöjdes jämte äldste son och så vidare son efter son i grevligt stånd, medan Gyldenstolpe tillsvidare fick nöja sig med Wladimirs ordens II kl. med stora korset. Därjämte förunnades Aminoff presidents namn, heder och värdighet, sannolikt efter hemställan av Rehbinder, som väl ansåg friden på det sättet bäst bevarad och som plägade berömma Aminoff för hans akademiska styrelse. [2]) Vid samma

---

I fråga om pensionen hade han intet mot ett tillskott ur finländska statsmedel, men som dessa inte medgåvo samma frikostighet med penningbelöningar som kamrarna i England och Frankrike utövade, måste man rätta sig efter tillgångarna. Rehbinder till Ehrenström nov., $^{21}/_{12}$ g. st. 1823, Ehrenström till Rehbinder $^{3}/_{12}$ 1823.

[1]) Steinheil till Rehbinder $^{7}/_{12}$, $^{21}/_{12}$ 1823, mars 1824.

[2]) I brev av $^{29}/_{12}$ 1823 g. st. skyndade sig Rehbinder att såsom den förste underrätta Aminoff om utmärkelsen. Ehrenström förmodade att denne skulle bliva nöjd med den höga titeln, ty, skrev han till Rehbinder, »il est fort sensible à ces sortes de distinctions et préeminences». För Aminoff åter uttalade Ehrenström, såsom tidigare (s. 538) nämnts, sin fägnad över att denne ihågkommits vid utdelningen av gracer. Han tyckte inte om att sådana gåvos i ymnigare mått, emedan de väckte avund i landet och ovilja bland de nya landsmännen, ryssarne; »men», tillade han, »i hänseende till dig, som har år och kända förtjänster att åberopa, kunna dessa känslor icke väckas varken här eller i Ryssland.» För egen del önskade Ehr. slippa gracer, och då han trodde sig veta, att Aminoff förordat honom till friherretitel, bad han Rehbinder inte fästa sig vid denna protektion, från vilken han även avstyrkte Aminoff. Rehbinder dementerade uppgiften, men uttalade sin glädje

tid hugnades Rehbinder själv med A. O. I i briljanter, vilken utmärkelse tolkades såsom en yttring av kejsarens nåd mot Finland; hans kolleger i Kommittén L. G. v. Haartman och A. G. Mellin blevo verkliga statsråd och presidenten A. F. v. Willebrand hugnades med taffelpenningar, som hans kollega i Vasa tidigare erhållit.

Mannerheims upphöjelse, som av Steinheil ansågs så väl motiverad i jämförelse med den närmast föregående av samma art, hade av det beställsamma ryktet förebådats redan ett år tidigare och kom således inte såsom någon överraskning. För Aminoff uppgav den självkloke och allvetande Ehrenström, att han kände till att den var högeligen åstundad av vederbörande, som nog hade utväg att få sin önskan uppfylld. [1]) Men själv försäkrade Mannerheim motsatsen. I brev till Rehbinder, vars medverkan vid nådens utdelande han förutsatte, förklarade han, att underrättelsen om det lysande vedermälet av kejsarens nåd kom »högst surprenante». »Jag finner mig på intet sätt därtill förtjänt», fortsatte han, »och redan förut rikeligen belönad för mine ringa tjänster genom de nådebetygelser och värdigheter jag erhållit, utan att någonsin hava affekterat något mera. — — Näst denne kejsarens nåd är det väl din vänskapsfulla framställning och medverkan som jag

---

åt den harmoni, som rådde mellan Ehrenström och Aminoff, liksom mellan honom själv och den sistnämnde. »Vous connaissez», tillade han, »mes efforts pour rétablir l'union partout, et vous pouvez donc vous figurer combien je suis aise de voir mes désires prévenus.» Rehbinder till Ehrenström $^{21}/_{2}$ 1824, till Walleen $^{26}/_{11}$ g. st. 1823, Ehrenström till Rehbinder $^{26}/_{2}$ 1824, till Aminoff $^{16}/_{1}$, $^{23}/_{1}$, $^{16}/_{2}$, $^{20}/_{2}$ 1824.

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{25}/_{1}$ 1823. Ehrenström tillade, att det inte var omöjligt att gracen blev utsträckt till alla efterkommande, vartill han ironiskt önskade lycka. För Rehbinder berättade han ($^{19}/_{2}$ 1823), att Aminoff befann sig »dans une grande agitation» med anledning av ryktet om Mannerheims upphöjelse till greve, inte så mycket för själva utnämningens skull som av oro för att värdigheten skulle utsträckas till alla M:s efterkommande. »Si la famille de son rival aura dans cette occasion une distinction plus marqué, il jetera les hauts cris, et il m'a fait entendre assez clairement qu'il ne se bornera pas à des cris en l'air», skrev Ehrenström, som diplomatiskt förmodade, att ryktet i denna ömtåliga punkt saknade grund. Möjligt är, att Rehbinder tog den på alla håll beställsamma prefektens vink ad notam.

har att tillskriva denne nya belöning, visserligen ganska utmärkt, men tillika ökande antalet av fattiga grevar i ett fattigt land, varest råd och lägenhet saknas till bestridande av de kostnader, som böra åtfölja högre värdigheter.» Vad som oroade Mannerheim var, att hans prononcerade önskan att komma till lugnet skulle på något sätt framkallat den ifrågavarande gracen, men han kunde försäkra, att å hans sida ingen ambitions spekulation, ingen åtrå efter belöningar, intet missnöje ingått i nämnda åstundan, som blott och bart dikterats av »behov och självkänsla av förmåga». Som saken nu stod, önskade han, att den nya grevliga ätten aldrig måtte vansläktas, »utan med redlighet och flit kunna bliva värdig att tjäna monark och fädernesland». [1]) Även i sina levnadsminnen uttalade sig Mannerheim med påtaglig förbehållsamhet om den oförmodade, om ock smickrande utmärkelsen. Hade det stått i hans fria val, försäkrade han, skulle han gärna umburit densamma dels för kostnadernas skull, dels för den ytterligare avund han därigenom skulle ådraga sig från landsmäns och kamraters sida, och så tillade han med den bittra ironi, som nyare tidsströmningar väckt hos honom: »I närvarande tider, då opinionen har all möda ospard att nedsätta adelskapet och förringa dess värde, äro sådane titlar av föga betydenhet, särdeles i ett land, varest medellösheten är så allmän och förmögenheten så inskränkt.» Huru dämpat och behärskat lät inte detta i bredd med den tacksamma lovsång, som uppsteg ur den mer temperamentfulle Aminoffs bröst, när han den minnesrika balnatten i Åbo mottog samma utmärkelse från kejsarens egen mun.

Att utnämningen, såsom Mannerheim antydde, skulle väcka olikartade kommentarier, var under rådande tidsstämning inte att undra på. För Rehbinder uppgav Ehrenström — huru uppriktigt, må lämnas därhän — att utmärkelserna åt de båda viceordförandene under närvarande förhållanden lände regeringen och därgenom hela landet till nytta.[2]) Till Kothen skrev Rotkirch ironiskt med anledning av gracerna: »Det är ju granna termer i fullmak-

[1]) Mannerheim till Rehbinder $^{7}/_{1}$, $^{14}/_{1}$ 1821.
[2]) Ehrenström till Rehbinder $^{14}/_{1}$ 1824.

terne och grevebrevet; så grant har förut ej brukats, men meriterne stiga ju längre de förtjänte hovera, och kanske upptäcker man dem nu lättare.» För Aminoff berättade han, att, enligt vad han erfarit, hade Mannerheim efter upphöjelsen kryat till sig från sin sjukdom och åter börjat styra i »regendan» samt att flere gratulanter funnit honom vara den aimablaste greve i världen. »Nog känner han sina teser», menade Rotkirch för sin del om den nye greven, »och har förtjänster, ja stora och högljudda, si vous voulez, fast det ibland skulle tyckas, att de äro negativa, formade efter *den* sleven och skurna i trädsnitt.» [1]) — Aminoff, som, enligt vad Ehrenström påstod, med stort intresse motsett utmärkelsen, kände sig såtillvida lugnad som denna utdelats med samma begränsning som åt honom själv, men han kunde inte tillbakahålla sina gamla känslor mot rivalen, då han erfor, i vilka ampla uttryck dennes grevebrev, i jämförelse med hans eget, var avfattat. För det surprenanta vedermälet av kejserlig välvilja, som kom honom själv till del, framförde han i en ostensibel skrivelse till Rehbinder uttrycken av sin tacksamhet, men i grunden torde han instämt i Kothens och Rotkirchs mening, att titeln av verkligt geheimeråd klingat »mera seigneurlikt», i synnerhet i hovcirklarna i Petersburg, där man hade »ett mindre begrepp» om presidenttiteln än i Finland.[2])

Efter årsskiftet började rapporter inkomma från Petersburg, som visste förmäla, att den med spänning och nyfikenhet motsedde nye generalguvernören småningom beredde sig att träda i utöv-

[1]) Rotkirch till Kothen $^{26}/_{1}$, till Aminoff $^{14}/_{2}$ 1824.

[2]) Aminoff till Kothen $^{31}/_{1}$, till Rehbinder $^{17}/_{1}$, Kothen till Aminoff $^{23}/_{1}$, Rotkirch till d:o $^{13}/_{2}$, $^{14}/_{2}$ 1824. »Sanningen att säga», skrev Aminoff med surmulen ironi till Kothen, »är jag nöjd med denne *landets* titre för att vara skild från de varande och blivande geheimeråder och med vilkas stora förtjänster mina svaga icke kunna förliknas. — — — Mitt grevebrev var helt enkelt efter mina svaga förtjänster. Den med de största borde således få de största lovord. Det förundrade nog, att han blev jämnad med mig däri, att endast hans äldsta son blev greve, ty just då jag därtill blev upphöjd, upplivades först Gustav III:s författning härutinnan. Det hade varit en tillfredsställelse för mig, om jag i detta fall varit den enda.»

ningen av sina funktioner. I desamma dagar han överskred gränsen försiggick vid allmänt plenum av senaten den 22 mars 1824 avskedet från den förre ordföranden, »vår gamle aktningsvärde veteran», såsom Kothen kallade honom. Inför öppna dörrar och i närvaro av senatens ledamöter, ämbets- och tjänstemän upplåste greve Steinheil ett tal på franska, vari han, med framhållande av att han nu för sista gången inträdde i det »rättvisans och förvaltningens tempel», som H. K. M:t upprest för det finska folkets välfärd, uttalade sin tacksamhet för den välvilja, senatens ledamöter visat honom under deras långa samarbete, och försäkrade om att han fortfarande ville såsom medborgare i landet bevara sitt intresse för dess lycka. »Agissant tout pour le même but», yttrade Steinheil, »nous avons eu la satisfaction de voir, sous les auspices d'un monarque chéri, guérir les plaies que la guerre avait porté au pays et consolider tout son bien-être. En me retirant des affaires publiques, je prendrai dorénavant comme concitoyen un intérêt aussi vif que jusqu'ici au bonheur de la Finlande et de ses braves habitants, si chers a mon coeur; puisse le Ciel exaucer les voeux les plus ardents que je forme à cet égard. —— Je vous prie, messieurs, à cette occasion, où je quitte ma fonction, d'agréer mes sentiments de gratitude les plus sincères pour la bienveillance dont j'ai joui au milieu de vous et pour l'empressement avec lequel vous avez bien voulu me seconder dans l'exercice de ma fonction par vos conseils mûres et sages.»

På detta tal svarade Mannerheim på svenska. Erinrande om sina senaste höst uttalade ord, betygade han ånyo de smärtsamma känslor av saknad senaten hyste i skilsmässans stund, och så fortsatte han: »I tacksamt minne skall emedlertid epoquen av E. Exc:s prisvärda och omsorgsfulla styrelse förvaras i våra hävder, likasom i våra hjärtan, och uti det lugn, dit E. Exc. efter mödor och arbete i fäderneslandets tjänst nu återgår, skall E. Exc. uti finska nationens erkänsla och tillgivenhet samt eget medvetande av redligt uppfyllde plikter njuta den varaktigaste, den mest tillfredsställande belöning. Måtte Försynen för E. Exc:s återstående dagar förunna en sorgfri och bekymmerlös levnad och Finlands invånare äga det hopp att, ehuru E. Exc. icke mera deltager i landets allmänna ärenden, lik-

väl framgent få räkna E. Exc:s person bland antalet av finske medborgare, med finska tankesätt för en älskad monark och ett kärt fädernesland.»[1])

Om det högtidliga avskedet berättade Kothen, att det var en för alla rörande scen, varunder Gubben själv var så gripen, att han flera gånger stapplade på målet, vilket åter utövade ett sympatetiskt intryck på Mannerheim. Walleen uppgav för Rehbinder, att Mannerheims tal var ganska gott, men Steinheils »un vrai pecorale», som dessutom framsades under sådan rörelse, att man inte förstod ett ord därav. Denna »sensibilité» i skilsmässans stund meddelade sig nog inte åt alla, men alla voro ense om att man aldrig skulle få en bättre styresman än den godhjärtade och välmenande Steinheil, och Walleen medgav att denne på grund av nämnda egenskaper alltid skulle bliva saknad, och enligt förtjänst. [2])

Efter det avskedsharangerna växlats avlägsnade sig greve Steinheil, varpå senatens ledamöter och tjänstemän uppvaktade honom i hans hem. Sedan samlades ledamöterna åter till plenum, varvid beslut fattades att, såsom det i protokollet hette, i en underdånig adress på franska språket frambära till H. K. M:t »senatens och finska nationens underdåniga tacksamhet för de välgärningar Finlands innevånare under den förflutna tiden på så mångfaldigt sätt genom H. K. M:ts nådiga omvårdnad åtnjutit samt att herr generalen greve Steinheil, under dess långvariga styrelse av detta land, med nit och allmän tillfredsställelse befrämjat H. K. M:ts nådiga och välgörande avsikter». Som adressen skulle gå genom generalguvernörsämbetet, ansåg Kothen — och väl andra med honom — att det inte skadade, att den nye kejserliga hövidsmannen fick veta, vad värde man satte på företrädaren. [3]) Dess innehåll är inte närmare känt, men om dess tillkomst berättar Walleen, att han enligt uppmaning utarbetat ett förslag, som vann Rehbinders fullkomliga godkännande, men som utsattes för så många anmärkningar i senaten, att han vägrade att taga vidare

[1]) Pleniprotokoll $^{22}/_{3}$ 1824.
[2]) Kothen till Aminoff $^{26}/_{3}$, Walleen till Rehbinder $^{25}/_{3}$ 1824.
[3]) Kothen till Aminoff $^{26}/_{3}$ 1824.

befattning därmed, varpå ett nytt förslag utarbetades av Ehrenström och sedan det framlagts av Mannerheim med hans auktoritet, blev av ledamöterne godkänt. [1])

Det är troligt nog, såsom Walleen uppgav, att den rörelse, som i avskedets stund bemäktigade sig Steinheil, inte i samma grad meddelade sig åt hans åhörare. Men såvitt man kan döma, rådde bland senatens ledamöter och väl inom ämbetsvärlden saknad efter den avgångne styresmannen. I sina senare nedskrivna memoarer konstaterar Mannerheim, att denne genom foglighet och rättvisa tillvunnit sig landets innevånares kärlek, aktning och förtroende. »Denne vördnadsvärde man — skrev Mannerheim bl. a. — skall både av samtid och eftervärld med tacksamt minne ihågkommas. Han älskade Finland, och, sig själv lämnad, ville han uppriktigt landets väl, och om mänskliga svagheter även voro hans lott och kanske någon gång förledde till misstag, så hade hans goda hjärta aldrig däruti del, men fördes stundom av mindre välsinnade rådgivare och omgivelser. Han var en ganska instruerad militär och hade under flere krig tjänt sitt fädernesland med berömm och distinktion. De uti Finland mera planmässigt än under svenska tiden företagne strömrensningar äro greve Steinheils verk och bära vittne om dess kunskaper och nit för fortgången av detta angelägna arbete.» Om sitt personliga förhållande till Steinheil anmärkte Mannerheim, att han hedrats med mycket förtroende, som han trodde sig aldrig ha missbrukat till någons skada.

Även Rehbinder, som så ofta uttalat sitt misshag över »den stackars Gubbens» svagheter, kände sig helt försonligt stämd. Till Walleen, för vilken han ju plägade uttala sig uppriktigare än till någon annan, skrev han några dagar före Steinheils avgång: »Med alla sina ofullkomligheter skall greve Steinheil bliva mycket saknad hos oss. Hans förtjänst var för det mesta negativ, jag medgiver det; men sådan han var, lämpade han sig för oss bättre än någon

[1]) Walleen till Rehbinder $^{20}/_{3}$, $^{25}/_{3}$ 1824, Rehbinder till Walleen $^{16}/_{3}$ 1824. I sin vidlyftiga utläggning om sakens förlopp klagade Walleen över det för honom kränkande sätt, varpå ärendet bedrivits av de båda viceordförandene. Mannerheim förebrådde han för avundsjuk maktlystnad och Gyldenstolpe för dubbelhet.

annan. Antingen misstager jag mig mycket eller ock inträffade Finlands lyckligaste och mest lysande epok under den tid Steinheil var generalguvernör. Utan tvivel tillkom förtjänsten därav icke honom, men under dessa tider är det redan mycket, att en generalguvernör inte hindrar att hans styrelse blir lycklig. Man ser här [i Ryssland] så många exempel därpå, och Gud give, att vi inte måtte göra samma erfarenhet hos oss.» [1])

Rehbinders uttalande påverkades tydligen av de ledsamma erfarenheter han redan hunnit göra med avseende på den nye generalguvernören. Men Walleen, som dock kände dessa erfarenheter, vidhöll fortfarande den uppfattning han så ofta predikat. Han medgav, att ingen kunde förneka, att Steinheil var förtjänt av saknad och uppriktigt fäst vid landet, men att han skulle konvenerat landet bättre än någon annan, därom tillät sig Walleen att hysa en avvikande mening. Om till följd av lyckliga förhållanden, som inte berodde på honom, hans styrelsetid också var den epok, varmed man måhända skulle känna sig nöjdast, så skulle en annan styresman med lika välsinnade intentioner förstått att profitera av förhållandena till konsoliderandet av landets lycka och stadgandet av dess framtid. Men vad hade greve Steinheil uträttat? Intet annat än följt med strömmen, som fört honom än mot det goda, än mot det onda. »Oförmögen att fatta någon stor idé», menade Walleen, »inkonsekvent och utan system, utan kännedom av affärerna och människorna, har han alltid själv varit mer styrd än han styrt andra, och efter att i tretton år ha figurerat på vår scen avgår han därifrån sådan han kom, tillönskande oss allt möjligt gott, men utan att på eget bevåg ha gjort något för att försäkra oss om detta goda, vars väsen (»essence») till och med är för honom okänt.» Väl kunde, medgav Walleen, en dylik automat passa för landet, om man själv hade medel och förmåga att göra allt, men då så icke var fallet, utan allt måste koncentrera sig hos generalguvernören, av vilken kejsaren väntade sig i sista hand en trogen framställning om folkets behov, dygder och brister, så föreställde han sig att en person med huvud och kunskaper, med anseende i societeten

[1]) Rehbinder till Walleen $^{16}/_{3}$ 1824.

och vid hovet — som Steinheil aldrig åtnjutit — och dessutom begåvad på hjärtats och förståndets vägnar varit lämpligare på platsen än greve Steinheil. »Men», fortsatte Walleen, »med allt detta förnekar jag icke hans negativa förtjänst och ännu mindre hans anspråk på vår tacksamhet för det goda han velat göra oss och som han utan tvivel gjort, om naturen begåvat honom med förmåga att handla i enlighet med sina goda avsikter. Dessutom tillstår jag, att det skall bliva rätt svårt att finna en generalguvernör, som i alla avseenden kunde lämpa sig för oss, och att således varje ny utnämning till denna plats utsätter oss för oberäkneliga möjligheter.»[1]) — Det sistnämnda förbehållet skulle snart nog visa sig mer välbetänkt än Walleen väl anade, och han levde tillräckligt länge för att lära sig inse, att de ryska generalguvernörerne fattade sina uppgifter annorlunda än han från sin höga teoretiserande ståndpunkt formulerat dem och att, såsom Rehbinder anmärkte, redan den passiva förtjänsten hos en rysk generalguvernör, att han inte hindrade sin styrelsetid från att bliva lycklig, var förtjänt av erkännande.

Efter avskedet från senaten, samma dag han lämnade spiran i sin efterträdares händer, riktade greve Steinheil ett i vackra ordalag avfattat avskedsbrev till Rehbinder, för vilken han uttalade sina känslor av erkännande och tacksamhet för den godhet och vänskap, den beredvilliga samverkan och det patriotiska nit han alltid rönt från dennes sida. Då han nu drog sig tillbaka från det offentliga livet, ville han alltid jämte sina medborgare — »avec mes concitoyens» — dela de känslor av tillgivenhet och tacksamhet, alla goda finländare hyste för Rehbinder, och han slutade med att utbedja sig en plats i dennes hågkomst.[2])

Steinheils tal om sina finländska medborgare och om Finland såsom hans nya fädernesland var inte blott tomma ord. Efter reträtten från det offentliga livet stannade greven såsom enskild man och medlem av Finlands ridderskap och adel i landet, där han till en början uppehöll sig dels i Helsingfors dels på Saarela

[1]) Walleen till Rehbinder $^{20}/_{3}$ 1824.
[2]) Steinheil till Rehbinder $^{28}/_{3}$ 1824.

sätesgård och sedermera bosatte sig på Mejlans gård i Helsingfors grannskap, som han redan före avskedet tillhandlat sig.[1]) På sistnämnda ställe slöt han sina dagar år 1833, tvenne år efter det hans energiska gemål gått till ro. Båda funno sin vilostad i Helsingfors nya lutherska kyrkogård.

*

Samma dag kejsaren i Moskva undertecknade avskedsbrevet till greve Steinheil utnämndes efterträdaren. Valet föll på generallöjtnanten Arseni Andrejewitsch Zakrewsky, en av den ryska arméns mest bemärkte officerare, som i likhet med sina företrädare deltagit i kriget i Finland 1808—1809. Det var en man, som både till sin personliga läggning och sina politiska intentioner var en motsats till den »beskedlige Gubben»: »un vrai russe», för att citera Walleens uttryck, en äkta ryss, som inte ens behärskade något annat språk än sitt modersmål, dessutom en kraftig, beslutsam och energisk man med militärisk hållning och befallande sätt, rik och, om också inte själv av förnämlig ätt, befryndad med Rysslands högsta aristokrati genom sin gemål, en grevinna Tolstoy, om vilken ryktet förmälde att hon var en charmant dam och uppbar en årsinkomst lika stor som Steinheils hela, genom gemålens hushållning hopbragta förmögenhet skattades till.[2])

Den nye generalguvernören, som vid tiden för utnämningen vistades i utlandet, var en för Finland fullkomligt okänd person, och medan han lät vänta på sin ankomst cirkulerade motsatta rykten och gissningar om hans tänkesätt och avsikter. Kothen berättade för Aminoff, att Steinheil berömt honom som »un galant homme», »un homme excellent»; ena gången hade han hört, att Zakrewsky skulle vara något inkommen i »vårt svenska modersmål», andra gången åter att han endast kunde ryska — varav följde, att envar i landet borde vinnlägga sig om kunskap i detta

[1]) År 1823 berättade Kothen för Aminoff ($^{6}/_{1}$, $^{11}/_{7}$) att grevinnan Steinheil köpt Mejlans skattehemman för 19,000 rub. b. a., vartill sannolikt skulle komma lika mycket för embellissementer. Det var ett vackert ställe, som innan kort skulle bliva ett litet paradis och den aktningsvärda mannens Sans-souci efter reträtten.

[2]) Kothen till Aminoff $^{6}/_{10}$ 1823.

språk — men att han lovat med all flit bemöda sig om att lära sig svenska och uttalat mycket fördelaktiga tänkesätt om landet.[1]) R. de la Chapelle däremot hade fått andra informationer. I sina levnadsminnen för år 1823 antecknade han, att man inte kände något närmare om den nya generalguvernören, men att man av någon anledning förespådde, att landet komme att röna »ett annat förvaltningssätt, mera närmat det ryska». »Förmodligen trodde man», tillade de la Chapelle, »att det vore ryska styrelsens avsikt att helt och hållet amalgamera Finlands administration med den för Ryssland existerande, och för att småningom förbereda därtill, valet av generalguvernör hade fallit på en man, som med stor verksamhet och drift förenade en så utmärkt känsla för sitt fosterlands institutioner och språk m. m., att han icke ens velat lära sig något annat språk. Emot dessa spådomar sökte man trygga sig vid kejsar Alexanders givna försäkringar, att landet alltid skulle bibehållas vid sina organiska lagar och övriga inrättningar och styras i enlighet med dem. Vid detta hopp trodde man sig så mycket säkrare, som kejsaren alltid visat sig utmärkt nådig emot Finland och dess innebyggare och troligen icke ville återtaga de löften och försäkringar han vid många högtidliga tillfällen givit finska nationen.»[2])

Genom meddelande från enskilt håll erhöll Rehbinder första underrättelsen om Zakrewskys utnämning, som sedan bekräftades genom en från generalstabschefen Diebitsch på nådig befallning avsänd kurir. Den nye generalguvernören var för honom personligen obekant, men de informationer, som meddelades honom om denne, voro mycket gynnsamma, och även sedan oron och farhågorna vaknat, sökte han att genom förhoppningsfulla brev till hemlandet lugna sinnena därstädes; till Walleen skrev han, att han bl. a. upptogs av konventiklar med sina kolleger rörande tidens farhågor och förhoppningar samt av tröstegrunders utspridande

[1]) Kothen till Aminoff $^{6}/_{10}$, $^{24}/_{10}$, $^{5}/_{12}$ 1823. »Måtte han», suckade Kothen, »träda i sin föregångares fotspår och hava samma nit och värma för landet som den gamla, aktningsvärda, anspråkslösa mannen, vilken i alla avseenden gjort sig berättigad till ett hedrande vedermäle av finska nationens tacksamhet.»

[2]) Underrättelser för mina barn.

»parmi mes amis poltrons ou amateurs d'haranguesa. [1]) I enlighet med denna taktik berättade han i brev till Ehrenström, att general Zakrewsky allmänt gällde för att vara en man med hjärta och huvud, som älskade rättvisa och hatade intriger; för övrigt, menade han, borde man hysa förtroende till kejsarens fortfarande välvilja för Finland. »Man bör», förklarade Rehbinder, »vara övertygad om att valet av generalguvernör är det bästa som omständigheterna medgivit. Kejsaren ensam överskådar det stora hela och det är följaktligen han allena, som kan bedöma, vad som bäst lämpar sig för oss.» Efter det första sammanträffandet med generalen rapporterade han, att denne gjort på honom ett synnerligen gott intryck och tycktes ha erhållit utmärkta instruktioner av monarken. Vad som ingav betänkligheter, var den bristande språkkunskapen, varför också samtalet mellan generalguvernören och Rehbinder fördes genom tolk, men generalen misströstade inte om att lära sig landets språk. Senare brev läto emellertid Ehrenström ana, att Zakrewsky förlorade vid närmare bekantskap. Vid nyårstiden skrev Rehbinder, att det förflutna året i alla hänseenden varit en lycklig tid för Finland, men att man, utan att gå Försynens beslut i förväg, kunde förutsäga, att man med det nya året inträdde i »den tredje epoken» av Finlands historia sedan erövringen. »En rysk generalguvernör», tillade Rehbinder till förklaring, »som besitter lika mycken verksamhet som själs- och viljekraft, som åtnjuter sin härskares fulla förtroende och som föresätter sig, efter vad han säger, att förlika Rysslands intressen med Finlands, skall utan tvivel kunna skänka en ny riktning åt vår stackars förvaltning (machine).» »Men — fortsatte Rehbinder tröstande, »må vi hysa förtroende till den mest ädelsinnade regents avsikter, må vi framför allt vara eniga inom oss själva, undergivna, om inte allt går efter våra önskningar, och modige med moderation, om omständigheterna fordra det. — — Om vi inte kunna dölja för oss att stunden är viktig, så ha vi emellertid ingen anledning att fälla modet. Det är blott nyttigt att följa evangeliets bud: märk på tiden och dess tecken.» [2])

[1]) Rehbinder till Walleen $^{26}/_{11}$ 1823 g. st.

[2]) Rehbinder till Ehrenström $^{16}/_{9}$, $^{21}/_{9}$, $^{4}/_{10}$, $^{26}/_{11}$, $^{21}/_{12}$ (g. st.) 1823. I liknande ordalag utlät sig Rehbinder för Aminoff $^{28}/_{11}$, $^{21}/_{12}$ 1823 g. st.

Ehrenström, som med vanlig vetgirighet mottog alla nyheter om den blivande styresmannen, plägade inte ställa sitt ljus under ena skäppo, och han lät Rehbinders meddelanden — såsom meningen väl var — gå vidare till vänner och bekanta inom och utom huvudstaden. Så rapporterade han tid efter annan i brev till Aminoff vad han fick veta, tillfogande uppmaningen att förtrösta sig på kejsarens nåd och välvilja. Vad som bekymrade honom, var de praktiska svårigheter, som följde med generalguvernörens inskränkta språkkännedom. När Aminoff helt resolut förklarade, att senatens ledamöter och betjäning borde under närvarande omständigheter vid äventyr att förlora sina platser åläggas att lära sig ryska språket, tyckes han inte starkare reagerat häremot; han anmärkte blott, att i sådan händelse en ny uppsättning kunde anskaffas från Viborgs län, där man kunde ryska, men inte svenska.[1]) För Rehbinder uttalade han sig emellertid på ett sätt, som visar, att även andra bekymmer sysselsatte honom. Så fann han det betänkligt, att statssekreteraren inte varit en av de första, som fingo del av utnämningen. Att man inträdde i en ny, viktig epok, insåg han för väl och om den nye generalguvernören eftersträvade att förlika Rysslands och Finlands intressen sålunda, att man förlorade sin nationalitet, som varit landets största lycka under kejsarens spira, om han ämnade giva en sådan riktning åt »notre pauvre machine», att landets institutioner ersattes med ryska, då hade man också behov av mycken »resignation». Mod förenat med moderation var ett mycket gott försvarsvapen gentöver en upplyst och rättvis person, men för att använda det med framgång fordrades att man talade direkt och utan förmedling av en tredje, som inte förstod eller inte ville förstå vikten av det som framhölls. Att akta på evangeliets maning var nog så gott, men det räckte inte till att

---

Även L. G. v. Haartman skrev lugnande till den sistnämnde. I brev av $^{11}/_{12}$ 1823 förklarade han att gott förstånd rådde mellan Rehbinder och Zakrewsky, vilken sistnämnde han berömde för hans sätt att vara och hans beskedliga tänkesätt. »Måtte finnarne», önskade Haartman, »genom enighet och foglighet visa sig värdige den goda tanke han nu har om dem.» Även för P. J. Winter berömde han Z. ($^{24}/_{12}$ 1823).

[1]) Ehrenström till Aminoff $^{29}/_{9}$, $^{13}/_{10}$, $^{2}/_{11}$, $^{1}/_{12}$, $^{12}/_{12}$ 1823.

skingra den modlöshet, som tidtals fick makt med sinnena; men vad som i ännu högre grad tjänade till att uppehålla modet, var den övertygelse Rehbinder uttalat om kejsarens orubbliga intresse för Finland. »Så länge vi bevara dessa känslor av välvilja», slöt Ehrenström sitt politiska resonnemang, »kunna vi med förtröstan blicka mot framtiden.» [1])

Detta uttalande, betecknande för Ehrenströms försiktiga natur, avspeglade sinnesstämningen hos dem, vilka under väntan på den nye generalguvernören sökte undertrycka sin oro med mer eller mindre känslofulla förtröstanden till monarkens goda vilja, varav visserligen så ofantligt mycket berodde. [2]) Att Rehbinder sökte underhålla en sådan optimism, har redan nämnts, men med hans eget lugn var det inte så väl beställt som han lät påskina, och ju oftare beröringarna med Zakrewsky upprepades, desto mera ställdes det på prov.

Efter några ömsesidiga besök och konferenser, vid vilka, såsom redan nämnts, konversationen försiggick genom tolk, gav Rehbinder i brev till Walleen en resumé av sina iakttagelser, vilka till en del samstämde med hans meddelanden till Ehrenström, men också innehöll sådant som han endast ville anförtro åt en pålitlig vän. Zakrewskys uppträdande var, berättade han, enkelt och sansat och saknade inte en viss värdighet; såsom hans ord återgåvos, vittnade tonen i hans tal »ni d'un grand seigneur ni d'un homme de monde, mais celui d'un militaire dont la franchise inspire la con-

[1]) Ehrenström till Rehbinder $^{24}/_{9}$, $^{29}/_{11}$ 1823, $^{8}/_{1}$, $^{14}/_{1}$ 1824. Ehrenström berättade, att man väntade sig, icke utan oro, att tolkningen av militära och till god del även civila ärenden skulle handhavas av en person, varmed tyckes åsyftats greve Alexander Armfelt, vid denna tid äldste adjutant hos generalguvernören. Ehrenström medgav hans skicklighet och begåvning, men fruktade vissa olägenheter av hans stora ärelystnad.

[2]) Walleen, som underhöll ett konventionellt umgänge med Ehrenström, lät sig inte härav hindras att skämta med dennes betänksamhet och intresse för den nye generalguvernörens ankomst. Inträffade inte denna snart, skrev han $^{20}/_{3}$ 1824 till Rehbinder, finge världen beklaga förlusten av »le poltron n:o 1 dont la mort tôt ou tard sera assurément celle de peur ou de curiosité: deux maladies incurables dont ce pauvre homme est à la fois terriblement attaqué».

fiance». Vad generalen yttrat om Finland, lämnade intet övrigt att önska, men tycktes vara mera dikterat av en högre person, som beskyddade landet, än av egen övertygelse. På tal om sin mission att förlika Finland och Ryssland yttrade generalen, att hat höll på att uppstå dessa länder emellan, men att fröet därtill skulle avlägsnas genom öppet inskridande av en rysk man, som älskade sitt fädernesland, men därjämte omfattade Finlands intressen. Detta var ju egnat att väcka bekymmer, liksom olägenheterna av Zakrewskys obekantskap med andra språk än ryskan. Men vad som enligt Rehbinders mening var det betänkligaste, var att den nye generalguvernören skulle inom förvaltningen tillämpa sina metoder från militären. Upphöjd till ära och värdigheter genom rättvist anseende för stor arbetsförmåga, ordningssinne och verksamhet, skulle han, förespådde Rehbinder, tilltro sig äga förmåga att deltaga i administrationen och på samma gång övervaka dess allmänna gång. Den erfarenhet han inhämtat på en underordnad plats, där det gällt att utföra order och sätta ett väl organiserat verk i rörelse, skulle inte vara honom till någon nytta; han skulle älska detaljerna; byråkratisk småaktighet skulle mer än stora vyer utmärka hans bana. Därav hade man redan haft känning i Kommitténs kansli, där man var sysselsatt dag och natt med att för generalens räkning verkställa översättningar och utdrag och meddela upplysningar, som dagligen infordrades. [1]) För övrigt trodde Rehbinder att Zakrewsky hade en god vilja och att han erhållit och skulle erhålla kloka instruktioner av en härskare, som kände Finland och inte upphörde att beskydda det. Sådant ville Rehbinder i förtroende meddela åt Walleen ensam, ty deras övriga vän-

[1]) En obehaglig uppmärksamhet tyckes det väckt att Kommittén infordrade för Zakrewskys räkning från underordnade myndigheter vissa minutiösa upplysningar, som bort införskaffas genom landshövdingarne. Rehbinder försvarade åtgärden därmed att han inte kunnat neka Kommitténs bistånd åt Z., som saknade kansli i Petersburg. Mannerheim förklarade oron sålunda, att man fruktade »den tredje epoken» mer än man vågade hoppas därpå och att man därför slöt av små saker till stora. Rehbinder till Walleen $^{18}/_{1}$ 1824, Mannerheim till Rehbinder $^{7}/_{1}$ 1824.

ner intogos av panisk förskräckelse vid varje tecken till fara; de borde lugnas och läras att skåda sakerna i förminskad skala — »par le petit bout de la lunette». [1])

Det var efter de första konferenserna med den nye generalguvernören. I början av det följande året hade det redan kommit till explikationer, vid vilka Zakrewsky mera blottat sina avsikter och uttalat sig med skärpa, men sedan sänkt tonen. Som en synnerligen gynnsam tillfällighet ansåg Rehbinder, såsom han i brev till Walleen förmälde, att han kunnat meddela generalen det förslag till avskiljande av de östra delarna av Viborgs län, som utarbetats av Walleen, men som han till följd av en lycklig förkänsla dröjt med att förelägga kejsaren. Citerande generalens favorituttryck, hade han framhållit, hurusom nämnda åtgärd skulle förlika Rysslands intressen med Finland. Zakrewsky hade visat uppenbar förtjusning över memorialet och bevekligen uppmanat Rehbinder att framlägga det för kejsaren, men denne hade refuserat avsöndringen med en motivering, som Rehbinder kallade »en sannskyldig triumf» för Finland och som Zakrewsky senare fick höra från monarkens egen mun. »Du förstår — skrev Rehbinder segerstolt — den verkan detta resultat utövade på generalen, som kanhända närde det hemliga hoppet att förryska oss helt och hållet. Fastheten i kejsarens grundsatser och tänkesätt gentöver Finland framträdde på ett sätt, som inte lämnar något rum för tvivel. Å andra skall han inte kunna jäva uppriktigheten av vår önskan att befria oss från den s. k. erövringen. Med ett ord, det var ett utmärkt lägligt tillfälle. Också har jag aldrig sett en längre uppsyn än när jag för honom redogjorde för mitt arbete med kejsaren.» — »Det måste medgivas — slöt Rehbinder av denna händelse — att slumpen betjänar oss på ett märkvärdigt sätt eller att Försynen beskyddar Finlands öde.» [2])

Även en annan omständighet, mindre betydande i och för sig, men av symptomatisk art, bidrog till att styrka humöret hos Rehbin-

---

[1]) Rehbinder till Walleen $^{26}/_{11}$ g. st. 1823, till Aminoff $^{28}/_{11}$ 1823 g. st.

[2]) Rehbinder till Walleen $^{18}/_{1}$ 1824; *Danielson*, Viborgs läns återförening s. 157.

der. Han hade, såsom redan nämnts, just blivit hugnad med A. O. I. i briljanter och han tolkade detta nådevedermäle inte blott som en personlig grace, utan jämväl som ett bevis på kejsarens välvilja mot Finland. Oberoende av den heder, som visats honom av en monark, den han var av själ och hjärta tillgiven, gladde han sig åt att en småsak — »une quincaillerie» — förmått taga ur villfarelsen de personer i Petersburg, som trott och hoppats att han skulle undanträngas genom den nye generalguvernörens inflytande och att detta bleve början till en allmän olycka för Finland. Kejsaren, som var väl underrättad om skvallret i salongerna och förstod att rätta opinionerna, hade inte blott skänkt honom kraschanen i diamanter, utan också visat honom små uppmärksamheter, som vid ett hov ansågos vara av betydelse, och han, Rehbinder, hade tillräcklig kännedom av stora världen och av kejsaren för att tillegna dessa nådebetygelser det land han företrädde. [1]).

Men om Rehbinder började året med goda förhoppningar, dröjde det inte länge, innan han åter hemföll åt den misströstan, som enligt Walleen så lätt fick makt med honom, när svårigheter mötte. I medlet av mars, några dagar innan Zakrewsky anträdde färden till sitt guvernement, berättade han i upprörd ton för Walleen, att han förlorat sinnets ro och var mörk i hågen. På nio veckor hade han inte fått arbeta med kejsaren och Zakrewskys uppträdande mot honom hade blivit allt mer underligt och stötande. Det såg ut som om generalen ville tydligt framhålla sin motvilja mot att sätta sig i den minsta förtroliga förbindelse med honom, ehuru

[1]) Rehbinder till Walleen $^{18}/_{1}$ 1814. I sin vackert formulerade nyårslyckönskan av $^{1}/_{1}$ 1824 hade Ehrenström för Rehbinder påpekat samma sak. »Je me trouve heureux» — skrev han bl. a. — »comme votre serviteur et comme finnois à vous féliciter sur la grace que vous venez d'obtenir de notre bien-aimé souverain. En portant un témoignage public de la satisfaction de S. M. de vos services, elle prouve aussi l'intérêt que l'empereur ne cesse de prendre à la nation dont vous étes l'interprète auprès du trône.» — I brev av $^{11}/_{12}$ 1823 till Aminoff antydde Haartman om bemödanden att avlägsna Rehbinder, som han hoppades skulle bliva fruktlösa. — Tidtals ryktades det i Petersburg, att Zakrewsky skulle fått en annan »bestämmelse.» Rehbinder till Walleen $^{15}/_{10}$ 1823, till Aminoff $^{18}{}_{2}$ 1821.

han, Rehbinder, å sin sida visat all uppmärksamhet, som var förenlig med hans ställning och tänkesätt. Emellertid uppmanade han på det bestämdaste sina landsmän att visa Zakrewsky all den hänsyn dennes ställning krävde och att utöva tålamod, så att, om något orätt skedde, felet låg på hans sida och inte på deras. För övrigt, menade Rehbinder, kunde det hända, att han ensam var föremål för generalens misstro, så att om den sistnämnde ville arbeta för landets bästa, skulle han nog inte vara så egenkär, att han ville vara ett hinder för denna välgörande verksamhet.[1])

Walleen hade engång förklarat för Ehrenström, att ingen kunde som han inverka på Rehbinders susceptibla och melankoliska humör,[2]) och han sökte även nu att göra sitt inflytande gällande. I ett vidlyftigt svarsbrev framhöll han för vännen, hurusom denne skådade ställningen i alltför mörka färger. Om han inte på lång tid kunnat arbeta med kejsaren, så berodde sådant dröjsmål på tillfälliga orsaker och hade även förekommit tidigare. När Rehbinder nästa gång sammanträffade med kejsaren, skulle han gå från audiensen mer förtjust än någonsin av kejsarens tänkesätt. Att Zakrewsky, som påstods fördraga varken överordnade eller likar, ville göra livet surt för Rehbinder och beröva honom hans inflytande hos kejsaren, det var Walleen benägen att tro; men han var övertygad om att det sistnämnda inte skulle lyckas. Kejsaren kände såväl Finland som Rehbinder alltför väl och förstod för mycket vad hans egen ära krävde för att han skulle låta förleda sig till att handla i strid med sina förra grundsatser, och den som gjorde ett försök i sådan riktning skulle bryta nacken av sig, även om det var den store general Zakrewsky. Walleen medgav, att ställningen var ledsam både för landet och i synnerhet för Rehbinder, men den kunde inte i evighet förbliva sådan den var; horisonten skulle nog klarna, det

[1]) Rehbinder till Walleen $^{16}/_{3}$ 1824. När Zakrewsky anlänt till Helsingfors och uppgavs planera en resa till Åbo, uppmanade Rehbinder ($^{25}/_{3}$ g. st. 1824) vicekanslern Aminoff att gå i författning om att akademien visade generalen, som var intimt lierad med kanslern, alla tillbörliga attentioner. Även för Aminoff antydde Rehbinder $^{22}/_{3}$ 1824 sin nedslagenhet.

[2]) Jfr s. 374.

fordrades blott tålamod och courage att uthärda de första obehagligheterna. Vad Zakrewsky beträffade, skulle han, om han inte var en alldeles besynnerlig man, »tout-à-fait extravaguant», under sin tjänsteverksamhet lära sig åtskilliga saker, som inte kunde undgå att lända invånarne till fromma. »Tro mig», försäkrade Walleen. »*antingen skall general Z. sluta med att bliva en av de våra, eller ock skola vi icke länge behöva frukta hans inflytande på vårt öde.* Om denna förkänsla bedrager mig, medgiver jag, att jag är oförmögen att vidare bedöma någonting, och då blir det tid att helt och hållet draga sig tillbaka till sitt skal.»[1])

Mer pessimistiskt än Walleen såg i allmänhet Mannerheim på den politiska ställningen, men också han sökte tröst i tilliten till kejsarens fasthet. »Efterträdaren är för oss alla en fullkomligt obekant person, vars utnämnande även härstädes väckt en dyster förundran», skrev han i oktober 1823 till Rehbinder. »Vi äga dock det hopp, att vår ädle beskyddare efter mogen överläggning skridit till detta val och i dess vishet utsett en man, som han ansett äga de egenskaper som med monarkens välvilja äro överensstämmande. Framtiden kan väl synas mörk i många viktiga avseenden, men så länge vi få behålla kejsar Alexander tror jag likväl icke att Finlands period någonsin blir helt och hållet förbi, evad våre avundsmäns intriger också må bjuda till att uträtta till vår nackdel.» Om ock horisonten mörknade och fiendernas antal ökades, skulle kejsaren, när han blev upplyst om vederbörandes avoghet mot hans välgörande avsikter, finna utvägar att bringa hjälp. »Jag avvaktar tiden, finner väl att luften är mulen, men förmodar att Gud väl engång låter solen skina», skrev Mannerheim i början av år 1824, och någon tid senare, då han tyckes erhållit brev av samma bedrövliga lydelse som Walleen, skrev han tröstande: »Epoken nalkas för utvecklingen av de hittills i moln insvepte förhållanden. Besynnerliga kunna de synas, men man måste väl med tålamod se ett uppslag. Hoppet är icke ännu förlorat och med fullkomlig tillförsikt litar jag på vår ädelmodige beskyddares fortfarande välvilja för det land, vars existence är hans eget verk, vars innevånare av hjärtat äro honom till

[1]) Walleen till Rehbinder $^{20}/_{3}$ 1824.

givne och som icke synes mig hava gjort sig ovärdiga dess oskattbara nåd. Monarken älskar dessutom icke intriger, vilka torde engång återfalla på den eller de som sökt dem bereda. Ståndaktighet och enighet, förenade med lämpa och försiktighet, böra under den förestående tiden bliva våre allmänna bemödanden, och efter oväder kan solen skina. Allraminst bör du, min egen vän, på den kinkiga plats du innehar förlora modet. Du äger alltid medvetandet av redlige avsikter och tillfredsställelsen av nationens opinion och erkänsla för dina mångåriga uppoffringar och bemödanden.»

För egen del motsåg och önskade Mannerheim slutet på sin politiska bana, men ännu ansåg han sig böra på någon tid ajournera sin avgång, om inte nya omständigheter tillstötte. Om på grund av hans obekantskap med ryskan de som kände detta språk — postdirektören och andra — fingo större inflytande, så bekymrade detta inte honom, ty han kände sig redan som »en avträdande hors d'oeuvres». Mitt hjärta, mine önskningar klappa för monark och fosterland», så slöt han sitt tal; »måtte dem alltid gå väl och det sednares lagar och friheter bibehållas!»[1])

*

Sex dagar efter greve Steinheils högtidliga sortie ur senaten anlände ($^{28}/_{3}$) den nye generalguvernören till staden. Vid alla skjutsstationer mellan gränsen och Helsingfors hade 30 hästar stått

---

[1]) Mannerheim till Rehbinder $^{1}/_{10}$, $^{14}/_{10}$ 1823, $^{20}/_{3}$ 1824. Trots det sistnämnda brevet uttalade Rehbinder redan tvenne veckor efter dess mottagande ($^{26}/_{3}$ g. st.) för Walleen sin förvåning över att han inte fått brev från Mannerheim, som väl nu betraktade honom som en sjunkande sol, åt vilken man kunde vända ryggen. »Je le connais et je n'ai jamais été dupe de son caractère», tillade han misstroget. I denna retliga och misstänksamma sinnesstämning beklagade sig Rehbinder i brev av $^{5}/_{5}$ till Mannerheim över en oegentlighet, som skulle förekommit vid behandlingen av ett senatsärende, men fick ett ganska ampert, men på samma upplysande försvarsbrev, som torde övertygat honom om hans misstag. Korrespondensen fortsattes sedermera till 1826, då Mannerheim efter sin avgång från senaten i ett vackert formulerat brev ($^{14}/_{3}$ 1826) tackade Rehbinder för de relationer, som under hans tjänstetid bestått dem emellan.

färdiga att frambefordra det höga herrskapet med svit och jordiska egodelar. Om intåget i huvudstaden berättar Walleen, att generalen steg utanför staden ur släden och åkte in i vagn, dragen av fyra hästar, samt mottogs av trupperna, som stått i flera timmar i väntan på sin högste chef; ingen ropade hurra, men för övrigt såg det ut som om monarken själv hade kommit. Samma dag försiggick i generalguvernörshuset presentation av senatens ledamöter jämte betjäning och underlydande verk, varvid generalen enligt Walleens mening uppträdde vänligt, men med viss benägenhet att efterlikna majestätet.[1])

Åtta dagar senare ($^5/_4$) intog general Zakrewsky första gången sitt säte i senaten. Mannerheim, som tolkat sina ämbetsbröders känslor för den avgångne styresmannen, hade fått på sin lott att hälsa den tillträdande. I ett tal på svenska erinrade han om den lycka och det lugn Finland åtnjutit under en stor och ädel monarks hägnande spira, medan krig och oroligheter härjat så många andra länder. Under egna landsmäns styrelse hade lagar och författningar sorgfälligt handhafts, allernådigst garanterade fri- och rättigheter skyddats, ordning och säkerhet bibehållits o. s. v. För denna avundsvärda lycka hade Finlands folk genom trohet och tillgivenhet för överhet och fädernesland, urgamla egenskaper hos nationen, visat sin tacksamhet mot en regent, på vars välgärningar, näst Gud, dess välstånd berodde. Sådant var tillståndet, fortsatte talaren, och riktande sig till generalguvernören uttalade han »det tillfredsställande hopp» att senaten skulle i hans excellens finna en rättvis och driftig styresman samt en förespråkare inför tronen, som befordrade de åtgärder, vilka ännu behövdes för fullkomnandet av landets välstånd och trevnad. »Måtte», tillade Mannerheim, »kejserliga senatens samtelige ledamöter, under utövningen av deras ansvarsfulla kall, hedras med E. Exc:s förtroende, då skall ett träget arbete bliva lätt och med nöje verkställas.» På denna skickligt formulerade hälsning svarade Zakrewsky med ett kort till svenska översatt tal, även det framsagt av Mannerheim, vari han

---

[1]) Walleen till Rehbinder $^{31}/_3$ 1824, Kothen till Aminoff $^5/_3$ [:o $^5/_4$ 1824.

försäkrade, att han städse skulle vårda sig om att lagar och författningar noga efterlevdes, att säkerheten till personlig frihet och egendom bevarades och näringarna upphjälptes, att vidare allt som kunde tillskynda Finland några fördelar skulle befordras och att kejsarens landsfaderliga avsikter för Finlands väl befrämjades. — Efter utbytet av dessa officiella hälsningar företog generalguvernören en visitation av senatens avdelningar, expeditioner, arkiv och kontor, varpå besöket i senaten var ändat.[1])

Intrycket av den nye generalguvernörens första uppträdande var olika. Walleen, som med en viss ironi relaterade för Rehbinder om händelserna vid den nya solens uppstigande på horisonten, hade för sin del ingen orsak till klagan och tyckte att sakerna gingo bättre än han föreställt sig. Somliga voro helt förtjusta över generalens uppförande, medan andra voro nästan rasande och i allmänhet missmod och nedslagenhet framträdde. — De la Chapelle fäste sig vid den nykomnes militäriskt mönstrande uppförande och de småaktiga anmärkningar han tillät sig mot ordningen inom senaten. — Kothen konstaterade, att det var »en man av nerv, arbetsam, oegennyttig och prononcerad i vad han företager sig», men beklagade sig över den opassande åtskillnad han gjorde mellan senatens ledamöter av högre och lägre rang. »I medlertid», förklarade han i brev till Aminoff, »har en sol längst ifrån östern uppstått över oss, den jag önskar måtte sprida ljus och värma utan att förorsaka någon rubbning i de härvarande planeternas hitintills havde jämna, lyckliga gång. — — Måtte våra egna högmögende här i landet aldrig åsidosätta den dignité, som fordras för att hålla en behörig motvikt med de främlingar, som hitsättas att föra högsta ordet.» [2])

Inför denna nya soluppgång, denna tredje epok efter erövringen, såsom Rehbinder uttryckte sig, avsluta vi dessa interiörer ur

[1]) Pleniprotokoll $^{5}/_{4}$ 1824.

[2]) Walleen till Rehbinder $^{31}/_{3}$, $^{15}/_{4}$ 1824, Kothen till Aminoff $^{5}/_{3}$ [:o $^{5}/_{4}$] 1824; de la Chapelle, Underrättelser. — Den $^{10}/_{4}$ 1824 berättade Haartman från Petersburg för Aminoff, att mycket gott förspordes om den nye gen.guv. Till Ehrenström skrev Rehbinder $^{28}/_{4}$ 1824, att han fått två artiga och förståndiga brev från Zakrewsky, vars förtroende till honom tycktes ökas.

den högre ämbetsvärlden vid ryska tidens början. Endast det må om den nya epoken, varpå nya män tryckte sin prägel, nämnas, att de reformplaner till tryggandet av Finlands framtid, som under Armfelts och Steinheils tid upptagit tankarna och så ofta diskuterats bland våra statsmän, fortfarande lämnades att vila. Väl vidtogs år 1826 den tidigare då och då föreslagna åtgärden att Kommittén för finska ärenden indrogs och »affärernas» beredning och föredragning överläts åt statssekreteraren med biträde av ett kansli, men den genomgående omorganisation av den högsta förvaltningen, som förordats av Armfelt, Ehrenström, Walleen och andra, sköts åt sidan, liksom tankarna på en ny redaktion av grundlagarna, på ökad tryckfrihet och en ny militäruppsättning av större omfattning. Och idén om ståndernas sammankomst, som utgjort förutsättningen för alla reformer, ehuru aldrig helt och hållet övergiven, krävde ännu ett fyrtiotal år, innan den bragtes till mognad och verklighet. När detta skedde, hade den generation av statsmän och dignitärer, vilkas bekantskap vi i det föregående gjort, skattat åt förgängelsen. Redan år 1825 avled v. Troil under ett nytt besök i Sverige. På 1830-talet bortgingo Gyldenstolpe (1831), Tengström (1832), Rotkirch (1832), Ladau (1833), G. Aminoff (1836) och Mannerheim (1837), under det följande årtiondet Rehbinder (1841), J. Fr. Aminoff (1842), v. Willebrand (1845) och Ehrenström (1847). År 1851 dog v. Kothen och år 1859, vid den nya tidens morgonväkt, v. Haartman, som fyratio år tidigare negocierat med Finlands högsta funktionärer om möjligheterna för en lantdag. Den ende, som skådade det konstitutionella statsskickets nyfödelse, var Carl Johan Walleen († 1867). Den siste bland dem som bevittnat och deltagit i arbetet på den unga statens grundläggning under Alexander I, upplevde han, mera än åttioårig, den märkliga stund, då en ny Alexander från tronen hälsade Finlands församlade stånder, medan en ny Armfelt stod vid tronens fot såsom den främste väktaren av sitt fäderneslands välfärd och lycka.

INNEHÅLL:

FÖRORD ..... s. VII

I. Armfelt och byråkratien.

Omdömen om regeringskonseljen 1. — G. M. Armfelts inträde i tjänst 5. — Armfelts egenskaper 5. — Notioner av sakkunnige 8. — Armfelts missnöje med konsjeljen 9. — Konseljens ledamöter 11. — Carl Mannerheim 12. — H. C. Reuterskiöld 16. — K. v. Troil. 17. — Övriga ledamöter 17. — Landshövdingarne 19. — Armfelts förhållande till landshövdingarne 22. — Ämbetsmannauselheten 24. — Konseljens nyskapelse 26. — Ehrenströms projekt och kritik därav 29. — J. Fr. Aminoffs mening 31. — Ny oktroj och nya ledamöter 34. — Reskriptet om konseljens förflyttning och dess orsaker 37. — Oppositionen i Åbo 40. — Konseljens hållning 42. — Fredrik Stjernvalls och Ehrenströms oro 44. — Armfelt lugnar Ehrenström 46. — Missnöjet i Gamla Finland 47. — Carl Stjernvall i Viborgs län 50. — Motståndet mot Armfelt 52. — Armfelt hotar att avgå, men resignerar 54.

II. „Gubben" Steinheil.

Finlands motståndare i Petersburg 57. — Armfets raka marche 59. — Fabian Steinheil och omdömen om honom 62. — Steinheils svagheter 64. — Armfelts känslor för Steinheil 66. — Armfelt hotar att övergiva Gubben 68. — Försoning 70. — Steinheils förhållande till bröderne Stjernvall 72.

III. Skilda vänner.

Ligan 75. — Armfelt och Tengström 76. — Den sekreta kommittén 78. — Kommitténs ledamöter 79. — Vänskapen mellan Armfelt och Aminoff 82. — Aminoffs inval i Kommittén för finska ärenden 83. — Aminoff stretar mot utnämningen 84. — Giver vika 88. — Glädje över Aminoffs foglighet 89. — Aminoffs „saine politique" 91. — Fr. Stjernvalls nationalarmeringsprojekt 94. — Aminoff vädjar till Tengström 96. — Aminoff söker hjälp hos Speransky 97. — Aminoffs missnöje med Armfelt 100. — Armfelt uppmuntrar Aminoff 102. — Rehbinder påkallar Aminoffs hjälp 104. — Walleens relation om Kommittén 106. — Gustav Rosenkampff 107. — J. V. Hisinger 109. — Armfelts uttalanden om Walleen och Rehbinder 110. — Aminoffs an-

komst till Peterburg 111. — Hans missnöje med sin ställning 113. - Aminoffs brev till Armfelt 116. — Armfelts svar 119. — Aminoffs apologi 123. — Konflikten utjämnas 124. — Aminoff önskar sig bort 126. — Speranskys fall 127. — Aminoff ingriper i akademiens kanslersval 129. — Walleens omdöme om schismen 131. -- Schismen mellan „de högmögende" blir känd 133. — Ehrenströms intervention 133. — C. O. Cronstedts råd 136. — Aminoff t. f. ordförande i Kommittén 137. — Explikation mellan Aminoff och Mannerheim 139. — Aminoffs missnöje med konseljen och Steinheil 141. — Aminoffs missnöje med tjänsten 144. — Korrespondens mellan Armfelt och Aminoff 146. — Militärfrågan 149. — Reskriptet om Saaris 150. — Brytningen mellan Armfelt och Aminoff 152. — Orsakerna till brytningen 153. — Ehrenströms fredsmäkling 156. — Råd från andra håll 161.

IV. Söndringen tilltager.

Aminoffs återkomst till Petersburg 163. — Armfelts sinnesstämning 164. — Rupturen fortfar 166. — Aminoffs reträttplaner 168. — Vännerna mana till uthållighet 171. — Tandefelts brev 173. — Ladau inskrider 176. — Hans råd 178. — Förändring i militärmanifestet och Reuterskiölds vrede 179. — Aminoffs protester 181. — Rehbinder känner sig förolämpad 183. — Rehbinder och Aminoff 186. — Aminoff och Mannerheim 188. — Schism dem emellan 189. — Aminoff och Carl Stjernvall 191. -- Stjernvall missnöjd med Aminoff 194. — Stjernvall uppträder som medlare 196. — Explikation mellan Aminoff och Stjernvall 197. — Olika synpunkter 201.

V. Finska artigheter och ryska kruschki.

Aminoffs resa till fältlägret 204. — Den sekreta kommittén 205. — Aminoff tager sig ferier 208. — Explikation mellan Aminoff och Ehrenström 209. — Leder till schism 215. — Tröstare på båda hållen 215. — „Stagnationen" i affärerna 218. — Armfelts resa till fältlägret 219. — Walleen och Ehrenström stifta bekantskap 221. — Walleen förordar eclatanta steg av Armfelt 222. — Motiverar sitt förslag 224. — Betänkligheter uppstå 226. — Förslaget får vila 228. — Aminoff njuter av vilan vid plogen 229. — Walleen på krigsstråten 230. — Hans brev till Aminoff 232. — Walleens kommentarier 236. — Aminoffs svar 236. — Hans nyårshälsning till Armfelt 238. — Armfelts sjukdom 240. — Mannerheims och Rehbinders oro 241. — Walleen vid miserabelt humör 243. — Fredrik Stjernvalls vända 246. — Hans förhållande till Armfelt 248. — Stjernvall förbittrad på Armfelt 249.

VI. Kejsarens hemkomst. — Armfelts eftermäle.

Nationaldeputationen 253. — Ordförandevalet 253. — Fr. Stjernvalls bestyr 255. — Deputationen återkallas 257. — Armfelts och Walleens tankar om deputationen 257. — Rykten om Armfelts onåd 259. — Sprengtporten och Ladau verksamma 259. — Kejsarens återkomst 262. — Aminoffs position 264. — De sista mötena mellan Armfelt och Aminoff 266. — Armfelts triumf 268. — Hans död 271. — Ehrenströms saknad 272. — Stämningen inom Kommittén 274. — Bröderne Stjernvall och C. Mannerheim uttala sig 275. — Motståndarnes uttalanden 278. — Aminoffs känslor 278.

VII. Personskiftet i Finska kommittén.

Vem skulle efterträda Armfelt? 280. — Aminoffs kandidatur understödjes 284. — Aminoffs motståndare 287. — Aminoff inlämnar sitt avskedsmemorial 288. — Orsakerna till ansökningen 290. — Aminoffs ovisshet 291. — Avskedet beviljas 293. — Aminoffs hastiga avresa 294. — Varför beviljades avskedet? 296. — Platserna i Kommittén besättas 297. — Omdömen om Troils utnämning 298. — Fr. Stjernvalls och Ehrenströms farhågor 301. — Farhågorna skingras 302. — A. F. v. Willebrand 304. — Steinheil vid gott humör 305. — Firas i Helsingfors 307. — Walleens avskedshot 309. — Rehbinders sjukdom 310. — Ehrenström och Walleen ställa framtidens horoskop 311.

VIII. Efterdyningar.

Aminoffs vänner beklaga hans reträtt 315. — Tandefelts „ledsamma spekulationer" 318. — Huru Ladau och Sprengtporten togo saken 320 — C. Stjernvalls och Ehrenströms tankar 322. — Möte mellan Aminoff och Ehrenström 323. — Walleens berättelse 326. — Walleen uppgör räkningen med Aminoff 329. — Aminoff jouerar av lugnet 331. — Hans uppgörelse med den Armfeltska tiden 333. — Gracer åt Mannerheim och C. Stjernvall 334. — Walleen och Ehrenström åter i diskussion 336. — Ny polemik mellan Ehrenström och Aminoff 339. — Ehrenström talar sanningens språk 343. — Aminoff replikerar 343. — Ehrenström manar till lugn 345. — Skilsmässan 348. — Bröderne Stjernvalls bortgång och eftermäle 350.

IX. Eremiten på Rilax.

Familjesorger och -omsorger 353. — Mannerheims och Walleens klagomål 356. — Ehrenströms uppgifter 358. — Gustav v. Kothen

360. — Aminoff klagar över sitt åsidosättande 362. — Kritik mot regeringen 363. — Aminoffs rättvisande begynner 366. — Hans tillfredsställelse 367. — Presidentämbetet i Vasa hovrätt 369. — Rykten om Troils och Rehbinders avgång 373. — Kannstöperier 375. — Aminoff motstår frestelserna 376. — Korrespondens med Tengström 377. — Förbindelserna med Rehbinder återknytas 379. — Korrespondensen fortsättes 382. — Oppositionsmannen 383. — En finsk patriots reflexioner 387. — Rehbinders genmäle 390. — Aminoffs svaromål 395. — Stämningen allt försonligare 398. — Töcknet skingras 401. — Ömsesidig tillfredsställelse 402. — Rotkirch kommenterar 403. — Aminoff åstundar utvärtes tecken 405. — Ehrenströms indignation 407.

X. Gamla projekt och nya.

Rehbinders reformplaner 411. — Haartmans mission 413. — Walleens hållning 414. — Ehrenströms svar 417. — Ehrenström stretar mot att komma i kommittén 418. — Haartman i Åbo 420. — Steinheils förklaring 421. — Tengströms och Ladaus hållning 421. — Mannerheims uppfattning 423. — Aminoff prisar Rehbinders projekt 425. — Fortfar att „gagna" 427. — Haartman åter i Petersburg 429. — Walleens memorial 430. — Rehbinders betänkligheter 436. — Walleen replikerar 437. — Walleen och Ehrenström diskutera projektet 439. — Walleen och Rehbinder sammanträffa 443. — Finska kommitténs betänkande 443. — Misstankar om intriger 446. — Walleen pessimistisk 448.

XI. Kejsarens resa i Finland.

Rehbinder tillstyrker resan 450. — Äventyret i Salmis 452. — Från Salmis till Åbo 455. — Steinheils och Mannerheims glädje 456. — Aminoffs ankomst till Åbo 458. — Aminoffs triumf 459. — Malört i bägaren 462. — Gratulanter och häcklare 464. — Huru förklara utmärkelserna? 465. — Ehrenströms lycka 467. — Kejsaren i Viborg 470. — Walleens bryderi 470. — Intrycket av kejsarens resa 473. — Troils missöde 474. — Uttryck av deltagande 476. — Troils missstämning 478.

XII. Nya konstellationer.

Senatens förflyttning till Helsingfors 481. — Dess förstärkning 482. — Mannerheims utnämning 482. — Mannerheims svar 486. — Ehrenströms krus 487. — Walleen uppmuntrar 489. — Walleens affärsbekymmer 491. — Konstitutionskommissionen i väntan 494. — Ehrenströms förslag till representationsreform 496. — Kommissionen uppskjutes 499. —

Kommissionens ordförande 500. — Aminoff motser instruktion 503. — Ehrenström som Aminoffs språkrör 504. — Rotkirchs uttalanden 505. — Aminoff bosätter sig i Åbo 508. — Anlitas i olika uppdrag 510. — Valet av De Geers efterträdare 512. — Aminoff kallas till Petersburg 514. — Ordförandeplatsen i Finska kommittén 516. — Aminoff avslår platsen 518. — Utnämnes till vicekansler 520. — Lantdagsfrågan åter uppe 521. — Aminoffs belåtenhet med resan 522. — Vicekanslers uppgift 524. — Rehbinders förmaningar 526. — Nytt skede i Aminoffs bana 528. — „Den Aminoffska epoken" 530. — Försoning mellan Aminoff och Ehrenström 532. — Närmande mellan Rilax och Åminne 535. — Gamla vänner vandra hädan 535. — Reuterskiölds eftermäle 537. — Ehrenströms „brouillerier" med Steinheil 540. — Blåsvädret går över 544. — Friktioner i Senaten 545. — Ehrenströms klagomål och apologi 547. — Walleens „grandissime lettre" 549. — Rehbinders förbittring 553. —Rehbinder och Ehrenström 553. — Walleen fortfar att kritisera 557. — Mönstrar sina ämbetsbröder 558. — Kritiserar Ehrenström och Mannerheim 559. — Längtar från senaten 562. — Rehbinders svar 564. — Mannerheims avskedsansökan och motiverna därtill 565. — Förhållande till Ehrenström 568. — Komplikation i fråga om landshövdingsämbetet 569. — Viceordförande i senaten och ny oktroj 571. — Walleens belåtenhet med sin transport 573. — Mannerheims förhållande till Rehbinder 574. — Nyårslyckönskan 1823. 576.

XIII. Steinheils avgång.

Rykten om Steinheils avgång 577. — Walleen och Rehbinder om ett generalguvernörsskifte 578. — Steinheil anhåller om avsked 580. — Ansökningen beviljas 583. — Intrycket av avskedet 584. — Rehbinders uttalanden 585. — Senaten visar sin erkänsla 587. — Steinheil belönar sina medhjälpare 588. — Mannerheims grevetitel 589. — Steinheils avsked från senaten 592. — Steinheils eftermäle 594. — Hans liv efter reträtten 596. — Den nye generalguvernören 597. — Rykten och informationer 597. — Ehrenström förtröstar på kejsaren 600. — Rehbinders möten med Zakrewsky 601. — Rehbinders misströstan 604. — Walleens trösteord 605. — Mannerheims syn på ställningen 606. — Zakrewskys ankomst 607. — Den nya epoken 609.

RÄTTELSER OCH TILLÄGG.

Sid. 80 rad 13 står determinant, skall vara determinerad.
„ 116 „ 33 ordet [var] utgår.
„ 139 „ 18 står ihärdas, skall vara ihärdar.
„ 238 „ 3 „ det allmännas, skall vara det allmännas väl.
„ 254 „ 16 ordet att utgår.
„ 255 „ 14 står opposion, skall vara opposition.
„ 283 „ 27 „ loïx, „ „ lois.
„ 285 „ 31 efter att tillkomma orden: uthärda allt.
„ 301 „ 6 står anförtrodd, skall vara anförtrott.
„ 316 not 1 rad 2 står 6/6 1819, skall vara 6/1 1819.
„ 380 rad 13 står välsinnade, skall vara välsignade.
„ 441 „ 18 „ av, „ „ att.
„ 462 „ 16 „ Gösta, „ „ Gösta v. Kothen.
„ 463 „ 20 „ intagt „ „ inlagt.
„ 497 not 1 tillägges 9/10 1819.
„ 499 „ 2 rad 4 står sammankallas, skall vara sammankallades.
„ 520 „ 4. I brev av 19/9 1821 tackar Troil Rehbinder för snar expedition av hans begäran om avsked och förklarar sig fullkomligt nöjd med sin pension.
„ 523 rad 9 står denne, skall vara Rehbinder.
„ 535 not 1. I brev av 14/8 1822 till Aminoff meddelar Steinheil att han redan i brev av 7/7 till Rehbinder bett denne förorda grevinnan Armfelt hos kejsaren till fortsatt åtnjutande av indelningen från Mustiala.
„ 538 „ 3. Av korrespondensen mellan Rehbinder och Aminoff okt—dec. 1822 framgår att den förre, med all respekt för Jägerskjöld, ansett honom böra avgå emedan han förlorat förtroendet hos furst Wolkonsky.

Pris: Fmk 70:—

14 DAY USE
RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED
LOAN DEPT.
RENEWALS ONLY—TEL. NO. 642-3405
This book is due on the last date stamped below, or on the date to which renewed.
Renewed books are subject to immediate recall.

JAN 21 1970
REC'D LD JAN 17 '70-11 AM

LD21A–60m-8,'69
(J9096s10)476–A-32
General Library
University of California
Berkeley

YC 75853

911858 DK458
B55

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY